10 Türk Dili ve Edebiyatı

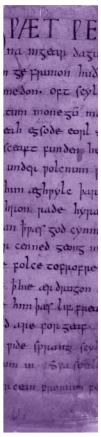

Selahattin Polat

PANDÜL YAYINLARI

başarılar

Kitabın Adı:

10. Sınıf Edebiyat Defteri

Yazar:
Selahattin POLAT

1. Baskı Ekim 2020 / **ISBN:** 978-625-7806-28-2

Yayın ve Dağıtım:
HTM Yayın Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti.
Arıkanlar Bulvar Ticaret Merkezi 1495. Cadde No: 3/8
İvedik/ANKARA
Tel: (312) 223 30 92 Mail: htm@htmyayincilik.com

Yayıncı Sertifika No: 47539

Baskı:
Özel Ofset Basın Yayın Matbaa Reklam İnş. Turz. Tic. San. Ltd. Şti.
Matbaacılar San. Sit. 1514. Sok. No: 6 İvedik Yenimahalle / ANKARA
Matbaa Sertifika No: 40365

Yayın Hakları:
© HTM Yayın Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti.
Bu eserin bütün hakları saklıdır. Yayınevinden yazılı izin alınmadan
kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz, kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz .

Sevgili Öğrenciler,

2020 - 2021 eğitim - öğretim yılında tüm sınıflarda ve tüm derslerde yeni müfredat ile eğitim - öğretim sürecine devam edilecektir. Elinizdeki bu kitap Talim Terbiye Kurulunun 2020 Türk Dili ve Edebiyatı Dersi Öğretim Programı'na göre hazırlanmıştır. Türk Dili ve Edebiyatı 10. Sınıf Kitabı, hem 10. sınıfta hem de üniversiteye (TYT ve AYT) hazırlık aşamasında sizlere rehberlik edecek nitelikli bir kaynaktır.

Bizler Pandül Yayınları olarak sizlere nitelikli bir kitap sunmanın gururunu yaşıyoruz.

Kitabımızda her ünitede;

Okuma kazanımları çerçevesinde türün ayırt edici özelliklerine, türün Türk ve dünya edebiyatındaki gelişimine, bu türle ilgili örneklere, türün ve dönemin/akımın diğer önemli yazarları ve eserlerine,

Dil bilgisi kazanımları çerçevesinde konu anlatımı ve örneklerine,

İmla ve Noktalama ile ilgili tüm sınıf düzeylerinde yararlanabileceğiniz konu açıklamalarına, örneklerine ve uygulamalara yer verilmiştir.

Ayrıca her ünite ile ilgili ölçme ve değerlendirme yapabilmek için kitabımızda;

Türle ilgili doğru - yanlış ve boşluk doldurma sorularına (Türün ayırt edici özellikleri, tarihî dönemler içerisinde gösterdiği gelişimi, türün/dönemin/akımın diğer önemli yazarları ve eserlerine ilişkin konu anlatımından hemen sonra konuyu pekiştirmek amacıyla),

Dil bilgisi ile ilgili doğru-yanlış ve boşluk doldurma sorularına (Dil bilgisi konularının her alt bölümü ile ilgili anlatıldıktan sonra konuyu pekiştirmek amacıyla),

Açık uçlu sorulara, (Her ünitenin sonunda tüm üniteyi kapsayacak şekilde yazılılara, TYT ve AYT'ye hazırlamak amacıyla),

Ünite değerlendirme testine (Her ünitenin sonunda, ünitenin tamamının kavranıp kavranmadığını ölçmek amacıyla),

Yeni nesil sorulara (ÖSYM ve MEB'in son yıllarda tüm sınavlarda tercih ettiği soru tarzlarına) yer verilerek hem okuldaki sınavlara hazırlanmanız hem de kariyer basamaklarını sağlam adımlarla çıkmanız hedeflenmiştir.

Neden Bu Kitabı Tercih Etmelisiniz?

Kitap, hem öğrencilerimizin hem de meslektaşlarımızın her an ellerinin altında olacak şekilde hazırlanmıştır. Kitabı başka bir kaynağa gerek duymadan kendi kitabınızmış gibi kullanabilirsiniz.

Ders Kitaplarınızda (forma sayılarının kısıtlı olması nedeniyle) bulamadığınız türün ayırt edici özellikleri, tarihî gelişimi, türün ve dönemin/akımın diğer önemli yazarları ve eserleri ile ilgili bilgileri edinebilmek için,

Ders kitaplarında müfredat programı gereği dil bilgisi konularının anlatımına yer verilmemiştir. Bu kitapta 10. sınıfın tüm dil bilgisi konularıyla ilgili önce konu anlatımını ve örneklerini görmek ve yeterli uygulamayı yapabilmek için,

Günlük yaşamınızda, Türk dili ve edebiyatı ya da diğer derslerde imla ve noktalamayla ilgili bir sıkıntı yaşadığınızda yararlanabilmek ayrıca imla ve noktalama konusunda yeterli uygulamalar yapabilmek için bu kitabı tercih etmelisiniz.

Eğitim basamaklarını emin adımlarla çıkarken elinizdeki Türk Dili ve Edebiyatı 10. Sınıf Kitabı'ndan azami ölçüde faydalanmanız dileğiyle...

Selahattin POLAT

İÇİNDEKİLER

ÜNİTE 1: GİRİŞ

1. Edebiyatın Tarih ve Dinle İlişkisi 5
2. Türk Edebiyatının Tarihî Dönemleri 9
3. Türkçenin Tarihi Gelişimi 17

Dilbilgisi: İmla ve Noktalama 24

ÜNİTE 2: HİKÂYE

Hikâye Türü ve Özellikleri 69

1. Dede Korkut Hikâyeleri 69
2. Halk Hikâyesi 75
3. Mesnevi 79
4. Tanzimat Edebiyatı Dönemi'nde Hikâye 85
5. Millî Edebiyat Dönemi'nde Hikâye 91

Dilbilgisi: Fiilimsi 97

ÜNİTE 3: ŞİİR

Şiir Türü ve Özellikleri 125

1. İslamiyet'in Kabulünden Önceki Türk Şiiri (Koşuk, Sagu) 125
2. Geçiş Dönemi (11-12. Yüzyıl) Türk Edebiyatında Şiir 130
3. Halk Şiiri 140
4. Divan Şiiri (Gazel, Kaside, Şarkı) 165

Dilbilgisi: İsim Tamlamaları 207

ÜNİTE 4: DESTAN / EFSANE

Destan Türü ve Özellikleri 233
Doğal Destan 234

1. Dünya Edebiyatında Destan 235
2. Türk Halk Edebiyatında Efsane 236
3. İslamiyet'in Kabulünden Önceki Türk Destanları 239
4. İslamiyet'in Kabulünden Sonraki Türk Destanları 241
5. 1923 - 1980 Dönemi Türk Edebiyatında Yapma Destanlar 243

Dilbilgisi: Sıfat Tamlamaları 246

ÜNİTE 5: ROMAN

Roman Türü ve Özellikleri 265

1. Dünya Edebiyatında Roman 265
2. Tanzimat Dönemi Türk Edebiyatında Roman 272
3. Servet-i Fünun Dönemi Türk Edebiyatında Roman 279
4. Millî Edebiyat Dönemi Türk Edebiyatında Roman 284

Dilbilgisi: Cümle Çeşitleri ve Bunların Metindeki İşlevleri 296

ÜNİTE 6: TİYATRO

Tiyatro Türü ve Özellikleri 317

1. Geleneksel Türk Tiyatrosu (Karagöz, Orta Oyunu) 317
2. Modern Türk Tiyatrosu 328

Dilbilgisi: Cümle Çeşitleri ve Bunların Metindeki İşlevleri 334

ÜNİTE 7: ANI (HATIRA)

Anı Türü ve Özellikleri 353

1. Servet-i Fünun Dönemi Türk Edebiyatında Anı 356
2. Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatında Anı ..... ?

Dilbilgisi: Cümle Çeşitleri ve Bunların Metindeki İşlevleri 360

ÜNİTE 8: HABER METNİ

Haber Metni ve Özellikleri 379
Haber Yazma Teknikleri 382
Temel Habercilik Terimleri 383

1. Gazete ve Dergi Haberciliği 385
   Radyo Haberciliği 386
   Televizyon Haberciliği 386
2. Genel Ağ Haberciliği 387
   Habercilikte Etik Değerler 387
   Haber Spikerliği 388

Dilbilgisi: Cümle Çeşitleri ve Bunların Metindeki İşlevleri 391

ÜNİTE 9: GEZİ YAZISI

Gezi Yazısı Türü ve Özellikleri 411

1. Divan Edebiyatında Gezi Yazısı 413
2. Cumhuriyet Dönemi'nde Gezi Yazısı 414

Dilbilgisi: Cümle Çeşitleri ve Bunların Metindeki İşlevleri 416

YANIT ANAHTARI 432

ÜNİTE 1: GİRİŞ

Edebiyatın Tarih ve Dinle İlişkisi
Türk Edebiyatının Tarihî Dönemleri
Türkçenin Tarihi Gelişimi
Dil Bilgisi

1.1. GİRİŞ

EDEBİYATIN TARİH VE DİN İLE İLİŞKİSİ

Edebiyat ve Tarih İlişkisi

✔ Tarih: İnsan topluluklarının geçmişte meydana getirdikleri olayları, birbirleriyle olan ilişkilerini, sosyal ve ekonomik durumlarını, yer zaman göstererek, sebep - sonuç ilişkileri içerisinde, belgelere dayalı olarak objektif bir biçimde inceleyen sosyal bilim dalıdır.

✔ Edebiyat Bilimi: Edebiyatın ürünlerini ve edebiyat sanatının kurallarını diğer bilim dallarının yöntemlerini kullanarak araştıran ve tahlil eden bilim dalıdır.

✔ Edebiyat Tarihi: Bir milletin edebî eserlerini ..tarih.. bilimi çerçevesi içinde, toplu olarak değerlendiren bir alandır. Tarihin bir koludur. Edebiyat tarihi olmadan edebî eserlerin toplanması değerlendirilmesi ve yaşatılması söz konusu olamaz. Tarihsel süreç izleyen genel tarih gibi edebiyat tarihi de, milletlerin ruhsal ve fiziksel gelişmelerini özellikle edebî kaynaklara dayanarak inceler ve açıklar.

Bütün yönleriyle insanların geçmişlerini inceleyen tarih, edebî eser ve edebiyatçı ile de ilgilenir. Bu nedenle tarihle edebiyat arasında sıkı bir ilişki vardır. Tarih geçmişte yaşanan birçok şeyi bilgi ve belgelere dayalı olarak aktarır. Bu aktarım sırasında edebiyatın birikimlerinden ve verilerinden yararlanılır.

ÖRNEK

Türk edebiyatının ilk şaheseri olan Göktürk Yazıtları'ndan tarih de yararlanmaktadır. Yine Dede Korkut Hikâyeleri tarihçilerin bilgi almak için başvurdukları önemli bir kaynaktır. Ayrıca Oğuzların yaşamını ve kültürünü inceleyen bir tarihçi edebî tür olan destanlardan yararlanabilir.

Diğer yandan edebiyat da tarihin verilerinden yararlanır. Konusunu tarihten alan çok sayıda edebî eserin yazılmış olması bunun en önemli göstergesidir. Sanatkâr, tarihin gerçeklerinden seçtiği bir konuyu edebî form içerisinde manzum veya mensur telif eder. Ancak tarihî gerçeklik edebî metinlerde yeniden yorumlanır. Tarih biliminden yararlanan sanatçı, tarihten aldığı gerçekliği estetik değere dönüştürerek kullanılır.

ÖRNEK

Kemal Tahir'in tarihsel romanlarından biri olan "Devlet Ana"da Osmanlı İmparatorluğu'nun aşiret hâlindeki dönemine inilir. Ancak bu eser bir tarih kitabı değildir. Konusunu tarihten almış ancak yazar tarihten aldığı gerçekliği dönüştürerek ve yorumlayarak kurmaca bir dünya içinde okura sunmuştur.

İnsanı ilgilendiren her şey hem tarihin hem de edebiyatın konusudur. Edebiyat tarihçisinin ve tarihçinin ortak noktası "geçmiş.." tir. Bu nedenle kullandıkları yöntem de birbirine çok benzemektedir.

Tarihçinin üzerinde durduğu geçmiş tamamlanmıştır. Edebiyat tarihçisininki ise edebî eserle birlikte devam etmektedir.

Tarihçi, kişiler üzerinde olaylarla ilgisi oranında dururken edebiyat tarihçisi sanat eserlerini oluşturan sanatçılar üzerinde durur. Edebiyat tarihçisi bu sanatçıları kendinden önce ve sonraki dönemlere etkileri ve etkilenmeleri açısından ele alır.

Edebi eserleri tam olarak anlayabilmek ve yorumlayabilmek için eserin yazıldığı dönemin tarihini iyi bilmek gerekir. Okuyucu, edebî eserler aracılığıyla dönemsel hareketler hakkındaki tarih bilgisine ulaşabilmek imkânına sahip olabilir. Ancak bunu yaparken sanatçının tarihî bilgileri aynen kullanmak zorunda olmadığı, olay örgüsünü istediği gibi düzenlemek bakımından özgür olduğu unutulmalıdır.

Edebiyatın kurmaca ile bağı olmasına rağmen tarihle sıkı sıkıya bağlı olduğu da yadsınamaz bir gerçektir.

Edebiyat - Din İlişkisi

Dile bağlı bir sanat dalı olan edebiyatın dinî duygu ve tecrübeyle ilişkisi hemen her dönemde sürmüştür. Din; dili, edebiyat ve şiir dilini beslemiştir. Edebiyat da dinî düşünce, inanç ve değerlerin tanıtılması, anlaşılması ve öğretilmesi için imkânlar sunmuştur.

Edebiyat sanatının yegâne malzemesi sözdür, kelimelerdir. Din, bu söz varlığını zenginleştiren, değiştirip dönüştüren bir özelliğe sahiptir.

Din, kendi düşünüşünün ifadesini kendi dilinde taşır. Daha doğrusu, dinî inanç, duygu, düşünce ve tecrübenin oluşturduğu sembollerden oluşan bir din dili vardır. Bu dil, o medeniyet dairesine giren toplumun dili üzerinde etkili olur.

Toplumların geçirdiği tarihî, süreç ve içine girilen kültürel ortamlar, sanatı sahip olunan dili ve edebî duyguyu geliştirir.

Güzel sanatların başlangıcı hakkında araştırmalar yapan ilim adamları müziğin, dansın, şiir ve edebiyatın kaynağının din olduğu kanaatine sahiptirler. Hemen hemen tüm dünyada sanatın ilk örnekleri dinî ayinlerde ortaya çıkmıştır. Şiirin de ilk örnekleri bu ayinlerde söylenmiştir. İlk Türk şiirleri "Şeylan, Sığır ve Yuğ" adlarıyla bilinen ayinlerde söylenerek gelişme göstermiştir. Dolayısıyla buralarda söylenen şiirler de dinî içeriğe sahiptir. Başlangıçtaki din adamları, aynı zamanda ilk sanatkârlardır. Dinî ayini idare eden şaman; bu görevinin yanında şifacı, büyücü, müzisyen, dansçı ve şairdir. Toplumun en önemli aktörü olan şaman söylediği şiirlerle sözlü kültüre, sanata ve edebiyata hayat vermiştir. Bu dönemde "kam, oyun, bahşi ve ozan" gibi isimlerle anılan şair, toplumsal olayları destan şeklinde şiire dönüştürmenin yanında, ölenlerin arkasından sagu; lirik duyguları ifade eden koşuk ve hikmete ilişkin savlar söylenmiştir. İslamlaşma öncesi bu edebî eserlerde, içinde bulunulan dinin değerlerini, inanç esaslarını, ilkelerini ve beslediği duyguyu bulmak mümkündür.

Türk tarihi içerisinde en önemli olaylardan birisi "İslamlaşma"dır. İslamlaşma millet olarak yaşanan toplumsal ve kültürel değişimi ifade eder. Bu değişimle birlikte Türkler, yeni bir kültür coğrafyasının içine girmişlerdir. Türkler İslamlaşma sürecinde doğal bir kültür değişimi yaşamış, yeni bir estetik anlayış içerisinde kendilerini bulmuşlardır. Bu estetik anlayış, dünya görüşünde, yaratılış anlayışında, hayat ve varlık tasarımında kendini göstermiştir. Bütün bunlar içine girilen yeni dil havzası içerisinde yeni edebî eserlerin hayat bulmasını sağlamıştır. İslamlaşma sonrası edebî eserler bir bütün olarak değerlendirildiğinde edebiyatın dinden, dinî kültür ve düşüncenin de edebiyattan etkilendiği açıkça görülmektedir.

İslamiyet'in kabulünden sonraki edebî faaliyetler, dinî kaynaklardır. Bu edebî anlayış Tanzimat dönemine kadar devam etmiştir.

İslamiyet'in kabulünden sonra millet olarak yaşanan toplumsal ve kültürel değişim, sanat ve edebiyatın seyrini de değiştirmiştir. Bu bakımdan dinî hayat, edebî dönemleri belirleyen etkenlerden biri olmuştur.

Türk Edebiyatı, tarihî, dinî ve sosyal değişmeye göre üç aşamada ele alınıp incelenmektedir:

I. İslamiyet'in Kabulünden Önceki Dönem Türk Edebiyatı

II. İslâm Kültürü Etkisinde Gelişen Türk Edebiyatı

III. Batı Kültürü Etkisinde Gelişen Türk Edebiyatı

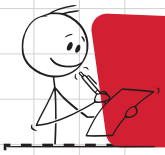

ETKİNLİK - 1

Aşağıdaki cümlelerin başına yargılar doğruysa "D" yanlışsa "Y" yazınız.

1. ( ) Dile bağlı bir sanat dalı olan edebiyatın dinî duygu ve tecrübeyle ilişkisi hemen hemen her dönemde sürmüştür.

2. ( ) Güzel sanatların başlangıcı hakkında araştırmalar yapan ilim adamları müziğin, dansın, şiir ve edebiyatın kaynağının din olduğu kanaatine sahiptirler.

3. ( ) Dinî hayat, edebî dönemleri belirleyen etkenlerden biridir.

4. ( ) Tarih, edebiyatın birikimlerinden ve verilerinden yararlanamaz.

5. ( ) Konusunu tarihten alan edebî eserler, aynı zamanda bir tarih kitabıdır.

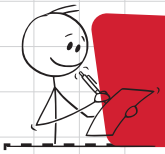

ETKİNLİK - 2

Aşağıdaki boş bırakılan yerlere uygun ifadeyi yazınız.

1. Edebî eserleri tam olarak anlayabilmek ve yorumlayabilmek için eserin yazıldığı dönemin ..... ini iyi bilmek gerekir.

2. İslamiyet'in kabulünden önceki dönem Türk edebiyatında şairler, toplumsal olayları destan şeklinde şiire dönüştürmüş, ölenlerin arkasından ..... lirik duyguları ifade eden ..... söylemişlerdir.

3. İlk Türk şiirleri; "....., ... ve ....." adlarıyla bilinen dinî ayinlerde söylenerek gelişme göstermiştir.

4. Türk Edebiyatı, tarihî, dinî ve sosyal değişmeye göre üç dönemde ele alınıp incelenmektedir. Bu dönemler; ....., ... ve ..... dır.

5. Tarihin bir kolu olan ..... bir milletin edebî eserlerini tarih bilimi çerçevesi içinde, toplu olarak değerlendiren bir alandır.

TÜRK EDEBİYATININ TARİHÎ DÖNEMLERİ

I. İslamiyet'in Kabulünden Önceki Dönem Türk Edebiyatı

İslam öncesi Türk Edebiyatı, başlangıçtan İslam'ın kabul edildiği zamana kadar sürer. Yazılı metinleri itibariyle miladi VII. yüzyıldan itibaren başlayan bu edebiyat sözlü kültür içerisinde daha eskilere dayanır. Türklerin İslamiyet'i kabul ettiği 11. yüzyıla kadar sürmüştür. Bu dönem eserleri, Orta Asya'daki altı göçebe - akıncılık yaşam tarzının izlerini taşır. Ürünler farklı kültürlerden uzak kaldığı için dil, içerik ve şekil yönünden millî bir nitelik taşır. İslam Öncesi Türk Edebiyatı yazılı ve sözlü olarak gelişmiştir.

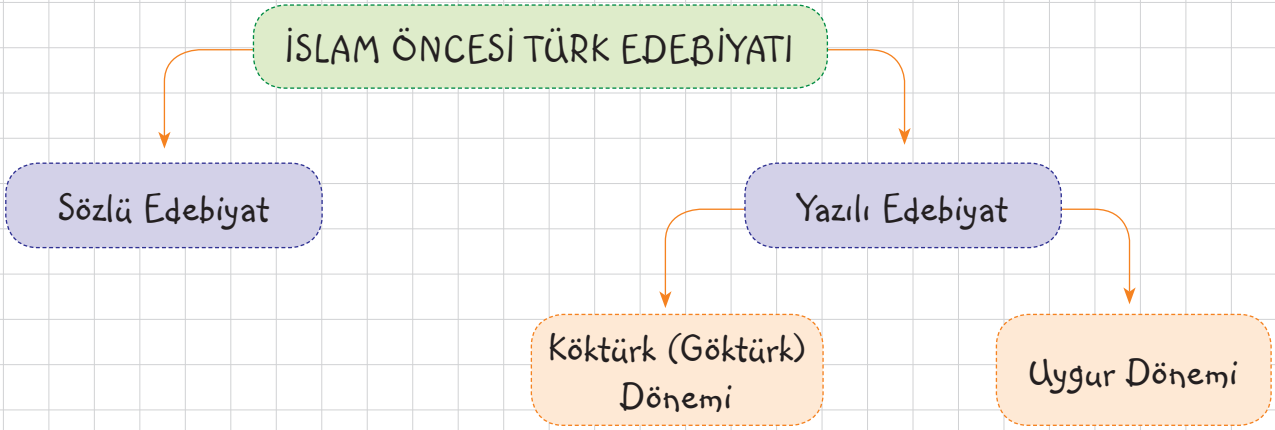

1 **Sözlü Edebiyat:** Sözlü edebiyat ürünleri daha yazının bulunmadığı dönemlerde dinsel törenlerde üretilmeye başlanmış, kuşaktan kuşağa aktarılarak yaşatılmıştır. Edebiyat türleri içinde ilk doğan tür şiirdir. Şiir sözlü edebiyatın anlatımında önemli bir rol oynamıştır.

Sözlü Edebiyat Dönemi'nin Genel Özellikleri

- Bu dönem; dil, ifade, duyuş ve zevk itibariyle millî edebiyat dönemi olarak nitelendirilir. Çünkü bu dönemde, daha çok göçebe bir toplum özelliğine sahip olunması sebebiyle, başka toplumların ve kültürlerin etkisinden uzak kalınmıştır. Bu yüzden dil, yabancı etkilerden uzak, arı bir Türkçedir.
- Türklerin kabul ettikleri en eski din, Şamanizm'dir. Şamanizm; doğaya tapma, doğaüstü güçlere inanma temeline dayanan bir inanç sistemidir. Şaman yahut kam, bu dinin

rehberidir. Aynı zamanda şair de olan şaman yahut kamın söylediği şiirler, İslâm Öncesi Türk Edebiyatı'nın ilk sözlü edebî ürünleridir. Bunlar destanlar, ...sagular..., koşuklar ve ...sav...lardır. Destanların çoğu bu dönemde ortaya çıkmıştır. Bu dönem edebiyatı genel olarak sözlüdür.

- Ürünlerin gelişip yayılmasında sığır, şölen ve yas törenleri etkili olmuştur. [Sığır (sürgün avı) şölen, toy (kurban törenleri), yuğ (yas törenleri)]
- Bu dönemdeki şiirler hece ölçüsüyle (genellikle 7'li) söylenmiştir. Şiirde genellikle yarım kafiye kullanılmıştır. Nazım birimi dörtlüktür. Tabiatla iç içe oldukları için benzetmelerde doğadan yararlanmışlardır. Şiirde işlenen konular kahramanlık, yiğitlik, ölüm, savaş, aşk ve tabiat güzelliğidir. Uyak düzeni aaab, cccb, dddb şeklindedir.
- Şiir okuyanlara "şaman, kam, baksı, ozan ve oyun" isimleri verilmiştir.
- Şiirler kopuz eşliğinde belli bir ezgiyle söylenmiştir.
- Eserlerin çoğu manzumdur.
- Bu döneme yönelik elimizdeki en önemli ve eski kaynak Kaşgarlı Mahmut'un "Divan-ı Lügati't-Türk" adlı eseridir.
- Sözlü edebiyat ürünleri din törenlerinde doğmuş, din dışı törenlerde gelişmiştir.

2 **Yazılı Edebiyat:** İslamiyet'in kabulünden önceki yazılı Türk edebiyatı 8. yüzyılda başlar, 11. yüzyıla kadar sürer. Yazılı edebiyatın Köktürk (Göktürk) Dönemi ve Uygur Dönemi olmak üzere iki önemli kolu vardır.

Yazılı Edebiyat Dönemi'nin Genel Özellikleri

- Bu dönemde yazılı ürün yok denecek kadar azdır.
- Türkler bu dönemde ...Göktürk... ve ...Uygur... alfabelerini kullanmışlardır.
- Bu döneme ait ürünler Göktürkçe ve Uygurca ile verilmiştir.
- Bazı atasözleri (savlar) ve destanlarımız bu dönemde yazıya geçirilmiştir. (Elimizde Uygurca yazılmış savlar ve Oğuz Kağan Destanı'nın metni vardır.)
- Hem dinî hem de din dışı ürünler verilmiştir.
- Göktürkçe ile ortaya konulan ürünlerde dil, yabancı etkilerden uzaktır. Uygurca eserde ise yabancı etkiler görülür.
- Şiirde nazım birimi dörtlük; ölçü, ulusal ölçümüz olan hecedir.

A. Köktürk (Göktürk) Dönemi: Köktürkler, yazılı edebiyatı bulunan ilk Türk devletidir. Bu dönemden geriye kalan en önemli eser VIII. yüzyılın ilk yarısında dikilen Göktürk Kitabeleri, Orhun Yazıtları olarak da bilinen Orhun Abideleri'dir. Bu abideler şunlardır:

a. Vezir Tonyukuk Yazıtı (720): Vezir Tonyukuk, Çinlilerle yapılan savaşları anı şeklinde yazdırmıştır. Anı - tarih karışımı bir metindir.

b. Kültiğin Yazıtı (732): Bu anıtı Bilge Kağan, savaşta ölen kardeşi Kültiğin adına diktirmiştir. Yolug Tigin tarafından yazılmıştır.

c. Bilge Kağan Yazıtı (735): Bu anıt Bilge Kağan'ın ölümünden sonra oğlu tarafından diktirilmiştir. Yolug Tigin tarafından yazılmıştır.

Orhun (Göktürk) Yazıtlarının Özellikleri

- Bu abideler, dil, tarih ve edebiyat değeri bakımından önemlidir.
- Bu abidelerin işlenmiş, mükemmel bir dili vardır. Dil .....yabancı..... etkilerden uzak ve yalın bir Türkçedir. Yazılarda yer yer gerçekçi bir tarih dili, yer yer eleştiri cümleleri, yer yer de güçlü bir söylev diliyle yapılan anlatım (Kültigin ve Bilge Kağan Anıtları) kullanılmıştır.
- Milattan sonra 8. yüzyılda ortaya konulan bu yazılar, Türk Edebiyatının ilk yazılı örnekleridir.
- Yazıtlarda dağılan Göktürklerin, Bilge Kağan ve kardeşi Kültigin tarafından bir araya getirilişi ve Göktürk Devleti'nin yeniden kuruluşu anlatılmaktadır. Ayrıca Türk devlet adamlarının millete hesap vermesi, milletle hesaplaşması, devlet ve millet karşılıklı görevleri üzerinde de durulmuştur.
- Bu anıtlar Türk adının, Türk milletinin isminin geçtiği ilk Türkçe metindir.
- Kitabelerin yazarı Yolığ Tigin'dir.
- Yazıtlarda .....aliterasyonlu..... (ses tekrarına dayalı) bir söyleyiş vardır. Orhun yazıtlarında Türk ulusunun benliğini unutmaması ve birlik olması gerektiği düşmanların tatlı sözlerine, güzel hediyelerine aldanmayıp uyanık olması gerektiği vurgulanmıştır.
- Yazıtlarda, Bilge Kağan'ın kardeşi Kül Tigin'le birlikte Çinlilere karşı yaptıkları bağımsızlık savaşı, Göktürk devletinin yeniden kuruluşu, Türk milletinin bütünlüğünün sağlanması için verdikleri mücadele anlatılır.
- Orhun Yazıtları'nın varlığından ilk kez, 12. yüzyılda İlhanlılar Dönemi tarihçisi Cüveyni "Tarih-i Cihan-Kûşâ" adlı eserinde söz etmişsek de, yazıtlar pek ilgi görmemiştir.
- Orhun Yazıtları'nı bilim dünyasına ilk kez, 1722'de İsveçli bir subay olan Strahlenberg tanıtmıştır. Anıtlar üzerindeki yazıları ise ilk kez Danimarkalı bilgin Thomsen 1893'te okumuştur. Taşların bir cephesi Çince yazıldığı için Thomsen, bu satırlardan yola çıkarak önce Tengri, Kül Tigin ve Türk kelimelerini okuyup çözmüş daha sonra tümünü okumayı başarmış ve Danimarka Kraliyet Akademisi bülteninde bu konuyla ilgili bilgiler vermiş. Yazıtların tamamının okunması 1922'de tamamlanabilmiştir.

B. Uygur Dönemi: Bu döneme ait Çince, Sanskritçe, Taharca, Soğdca ve Tibetçeden çevrilen dinî metinlere rastlanmaktadır. Uygurlar "Mani" ve "Buda" dinlerine girmişler ve bu kültürlerin etkisiyle eser vermişlerdir. Uygur metinleri 14 harfli Uygur alfabesiyle yazılmıştır. Uygur Türkçesinin önemli eserler şunlardır:

✔ Altun Yaruk (Altın Işık), Sekiz Yükmek (Sekiz Yığın): Budist Uygurların mensur olarak meydana getirdikleri, Budaların verdikleri bütün vaazların bir araya toplandığı iki eser Uygur alfabesiyle yazılmıştır. Bu eserlerde Budist - Maniheist hikâyelere de yer verilmiştir. Altun Yaruk'taki en önemli hikâyelerden biri Kalyanamkara ve Papamkara adlı hikâyedir. Bu adla meşhur olan eserin asıl adı "Edgü Ögli Tigin ile Ayıg Ögli Tigin'dir. Uygurlar Dönemi'nin en tanınmış hikâyelerinden biridir. Uygurlar hakkında bilgi verdikleri için önemli bir kaynak niteliğindedir. Aslı Sanskritçe olan ve 10. yüzyılda Uygurcaya çevrilen bu eserde çok canlı bir üslup vardır. İyi yürekli bir şehzadenin yine bir şehzade olan kötü yürekli kardeşi ile mücadelesi anlatılmaktadır.

✔ Irg Bitig: Uygurlar Dönemi'nde varlığı belirlenen önemli eserlerden biridir. Maniheizm dinine ait bir fal kitabı olan bu eser .....Göktürk..... alfabesiyle yazılmıştır. 10. yüzyıldan kalma olduğu sanılan bu eser Uygurların egemen olduğu bir coğrafyada yazılmıştır. Türkistan'da "Bin Buda Mağaraları"nda bulunan eser, bugün Londra'daki bir müzede saklanmaktadır.

Ayrıca Uygurlar Dönemi'nde birçok Türk şairin şiirler yazdığını biliyoruz, Şiirleri ele geçen ilk Türk şairi Aprınçur Tigin Uygurların ilk döneminde ve Maniheizm'in etkili olduğu çevrelerde yetişmiştir. Bu şairin lirik bir aşk şiiri ile bir dinî şiiri ele geçmiştir.

İslam öncesi sözlü edebiyat, daha sonraki dönemde âşık edebiyatı ve anonim halk edebiyatının oluşmasına kaynaklık etmiştir. Şamanların söylediği sagular (ağıtlar), mersiyelere kaynaklık etmiştir. Koşuklar ise koşma, türkü ve şarkı gibi edebî eserin öncüleri olarak kabul edilebilir. Manzum olarak söylenen atasözleri ve hikmetli söz anlamına gelen savlar ise hikmetli söyleyişi ve irsal-i mesel sanatını etkilemiştir.

II. İslam Kültürü Etkisinde Gelişen Türk Edebiyatı

İslamiyet'in etkisiyle ortaya çıkan bir edebiyattır. Bu edebiyat Karahanlılar Devri'nde Yusuf Has Hacib'in kaleme aldığı Kutadgu Bilig ile başlamıştır. XIX. yüzyılın ortalarına kadar devam etmiştir. Kronolojik olarak Karahanlılar Dönemi'nde ilk ürünleri veren bu edebiyat Selçuklular Dönemi'nde gelişmiş ve Osmanlı Dönemi'nde klasikleşmiştir. Bu dönemde yazılan eserlerde İslam'ın kurallarını topluma öğretme, halkı eğitme ve bilgilendirme amaçlanmıştır. İslamiyet öncesi kültür ile İslamiyet sonrası kültür, bu dönemde bir arada yaşamıştır. Türkler İslam'ın özüne ters düşmeyen eski geleneklerini Müslüman olduktan sonra da yaşatmışlardır. İslam etkisindeki Türk edebiyatı halk edebiyatı ve divan edebiyatı olmak üzere iki koldan gelişmiştir.

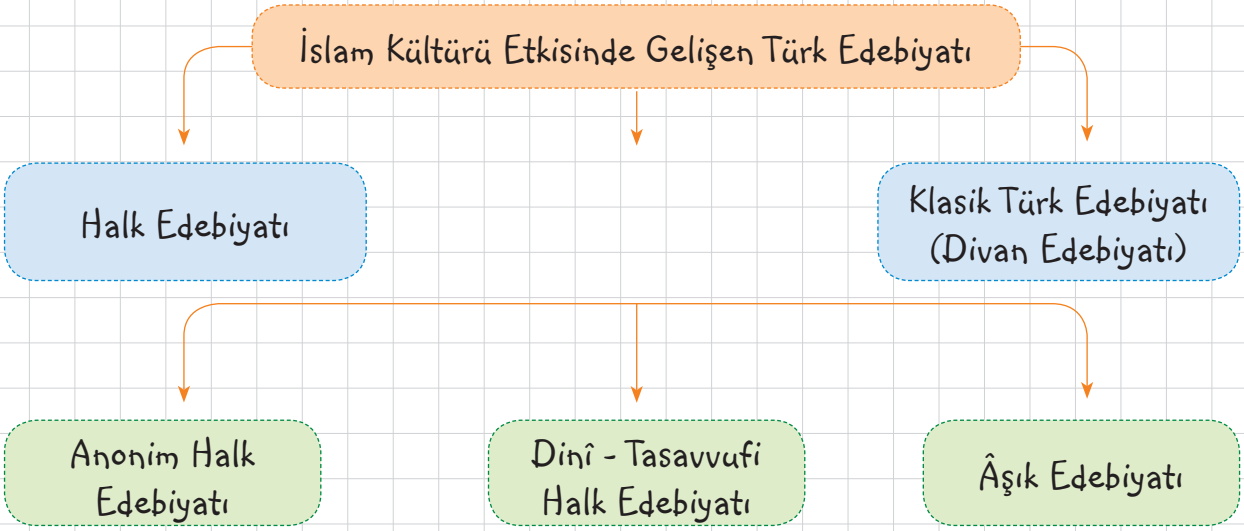

A. Halk Edebiyatı: Türk halkının duygu ve düşüncesini halkın katıksız duru diliyle anlatan bir edebiyattır. Başlangıçtan günümüze kadar ulaşan bir edebiyattır. Halk edebiyatı genelde kulaktan kulağa yayılan, belleklerde geniş yer edinerek yüzyılları aşıp gelen, halk tarafından iyice anlaşıldığı, sevildiği ve benimsendiği için yazıya geçecek kadar tutunup bugünlere ulaşan bir edebiyattır.

B. Divan Edebiyatı: Türklerin İslam kültüründen etkilenmeleri sonucu oluşturdukları bir edebiyattır. 11. yüzyıldan Tanzimat'a (1860) kadar ürünler vermiştir. Şiir ağırlıklı bir edebiyattır. Ancak bu edebiyatta düzyazı (nesir) alanında da eserler verilmiştir. Divan edebiyatı adı, şairlerin şiirlerini "divan" denilen yazma kitaplarda toplanmalarından dolayı verilmiştir. Bu edebiyat, daha çok saray çevresinde geliştiğinden "saray edebiyatı"; kendilerini halktan ayrı gören ve üstün sayan kimselerin oluşturduğu dönemin aydın sınıfı tarafından yapıldığından da "havas edebiyatı", "aydın edebiyatı", "yüksek zümre edebiyatı" adlarıyla anılmaktadır. Ayrıca bazı kaynaklarda "eski Türk edebiyatı" olarak da yer almaktadır.

İslam Kültürü Etkisinde Gelişen Türk Edebiyatı Dönemi'nin Genel Özellikleri

- Türk Edebiyatı, İslamiyet'le birlikte yenilenmiş ve gelişmiştir. Miladi 610 tarihinde Arap Yarımadası'nda doğan İslamiyet'i Arabistan sınırları dışında ilk kabul edenler İranlılar olmuştur. Bu bakımdan İslamî Dönem Edebiyatı, eski Arap ve İran edebiyatlarının estetik biçimlerinden yararlanarak gelişmiştir.
- Karahanlı hükümdarı Satuk Buğra Han'ın İslamiyeti kabulüyle Türk illerinde yeni dini kitleler hâlinde kabuller başlamıştır. Bu süreç içerisinde, sosyal kültürel değişme olgunlaşmıştır. Böylece Karahanlılar Dönemi'nde, İslamî Dönem Edebiyatı'nın ilk eserleri de yazılmaya başlanmıştır. Bu eserler Uygurcanın devamı niteliğindeki Hakaniye lehçesiyle yazılmıştır.

- Türklerin İslamiyet'i kabul etmesiyle çeşitli medeniyetlerle kültür alışverişi olmuş, İslam dininin etkisiyle dilimize İslam dini ile ilgili yeni kelimeler ve terimler girmiştir. Dil ve edebiyat, Türklerin İslamiyet'i kabul etmesiyle etkilenen ilk alan olmuştur. Arap alfabesinden etkilenmeler de hızlanmıştır.
- İslamiyet'in etkisiyle Türk edebiyatında olmayan yeni nazım biçimleri (gazel, mesnevi, kaside...) ve türleri (tevhit, münacat, naat...) Türk edebiyatına girmiştir. Dörtlük bu dönemden itibaren daha az kullanılmaya, beyit nazım birimi ise yaygınlaşmaya başlamıştır. Hece ölçüsüyle birlikte aruz ölçüsü de kullanılmıştır.
- Başlangıçta (Geçiş Dönemi'nde) halkın anlayabileceği sade bir dille eserler verilmiş; insanları hırs, kin, bencillik gibi kötü sıfatlardan arındırma ve onlara doğruluk, sabır, cömertlik, gibi güzel davranışlar kazandırma ana tema olarak ele alınmıştır. Bu dönemde özellikle Karahanlılar Türk dilini korumuş ve gelişmesine katkıda bulunmuştur. Ancak zaman içerisinde Eserlerin dili, İslamiyet öncesi doğal dilden yavaş yavaş uzaklaşarak eserlerde Arapça ve Farsça kelimeler daha sık kullanılmaya başlanmıştır. 11. yüzyıldan itibaren yazılan eserlerde Uygur alfabesinin yanı sıra Arap alfabesi de kullanılmaya başlanmıştır. 11. ve 13. yy. da Türk toplumu içinde Arap ve Farsçayı bilen yeni bir aydın zümre doğmuştur. İlim ve din alanında Arapça, edebiyat alanında ise Farsça ağırlık kazanmıştır.
- Halk tabakalarıyla seçkinlerin dilleri, şiir ve edebiyat anlayışları farklılaşmış, Türkçede çeşitli bölge farklılıkları ortaya çıkmıştır. Bölgeler uzak yurtlar arasında farklı gelişmeler yaşanmıştır. Halkın oluşturduğu edebiyat ile aydınların oluşturduğu edebiyat arasında büyük uçurumlar doğmuştur.
- Bu dönem metinleri sanatsal ve öğretici metinler olarak kesin çizgilerle ayrılamamıştır.

III. Batı Kültürü Etkisinde Gelişen Türk Edebiyatı

III. Selim döneminden itibaren bir devlet politikası olarak uygulanmaya konan ıslahat hareketlerinin neticesi olarak hayata geçirilen modernleşme ve yenileşme dönemidir. 1839 yılında Gülhane Hattı-ı Şerifi'nin okunmasıyla başlayan, günümüzde de devam eden bu süreç, bir kısım sosyal ve kültürel değişimleri içerir. Bu değişim yeni edebî anlayışı da beraberinde getirmiştir. Batı'da gelişen maddeci görüşlere dayalı felsefi okullar, bilim ve sanat anlayışları, din tasarımları ve algıları zaman içinde Türk aydınını etkisi altına almıştır. Bu etki, doğal olarak zihnî değişimi beraberinde getirmiştir. Böylece dünyevi konuların ağırlıklı varlığını gösterdiği yeni bir sanat anlayışı gelişmeye başlamıştır. Bu yeni anlayış içinde gelişen edebiyat, "Batı Kültürü Etkisinde Gelişen Türk Edebiyatı Dönemi" olarak nitelendirilmektedir. Batı uygarlığının etkisi ile gelişen Türk edebiyatı değişik dönemlerden geçerek günümüze kadar gelmiştir. Bu dönemler şunlardır:

Batı Kültürü Etkisinde Gelişen Türk Edebiyatı (1860 - ...)

- Tanzimat Edebiyatı
  I. Dönem (1860 - 1876)
  II. Dönem (1876 - 1896)
- Servet-i Fünun Edebiyatı (Edebiyatı Cedide) (1896 - 1901)
- Fecr-i Âti Edebiyatı (1909 - 1911)
- Millî Edebiyat (1911 - 1918)
- Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı (1929 - ...)

Tanzimat Dönemi Edebiyatı

Tanzimat Dönemi'nde uygulanan değişim politikaları, şiirde bir kısım biçimsel ve konusal değişikliklerin yanında; düz yazıda roman, hikâye, fıkra, tiyatro ve makale gibi yeni türleri kazandırmıştır.

Servet-i Fünun Edebiyatı

Servet-i Fünun dergisinde toplanan sanatçıların ortaya koydukları bir harekettir. Tevfik Fikret'in dışında toplumsal olaylardan çok kişisel duyguları işleyen bir edebiyat olmuştur.

Fecr-i Âti Edebiyatı

1909'da bir bildiri yayımlayarak sanat hayatına katılan bir grup gencin oluşturdukları topluluktur. Yeni bir sanat anlayışı getirdiklerini öne sürmelerine rağmen Servet-i Fünun Edebiyatının devamı olmaktan öteye gidememişlerdir.

Millî Edebiyat

1911 yılında Genç Kalemler dergisi etrafında başlayan bir harekettir. Bu dönemde yurt sevgisi bağımsızlık, özgürlük gibi temalar işlenmiştir. Çeşitli değişikliklere uğrasa da günümüze kadar gelen bu anlayış, kendi öz kültürüne sarılıp ondan yararlanarak ilerlemeyi amaçlamıştır.

Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı

Cumhuriyet'in ilanıyla başlayan ve günümüzde de devam eden döneme verilen addır. Bu dönem edebiyatı çağdaş anlayışlar doğrultusunda gelişmesini başarıyla sürdürmektedir. Edebiyatın hemen hemen her türüne uygun yapıtlar verilmektedir.

ÖĞRETMENİM DİYOR Kİ:

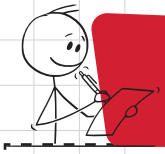

ETKİNLİK - 3

Aşağıdaki cümlelerin başına yargılar doğruysa "D" yanlışsa "Y" yazınız.

1. ( ) İslam Öncesi Türk Edebiyatı yazılı ve sözlü olarak gelişmiştir. Bu dönemdeki şiirler millî ölçümüz olan hece ölçüsüyle söylenmiştir. Şiirde genellikle yarım kafiye kullanılmıştır.

2. ( ) Türkler, İslamiyet Öncesi Türk Edebiyatı Dönemi yazılı ürünlerinde Göktürk ve Latin alfabelerini kullanmışlardır.

3. ( ) İslam Kültürü Etkisinde Gelişen Türk Edebiyatı 19. yüzyılın ortalarına kadar devam etmiş, ilk edebî ürünlerini Osmanlı Devleti zamanında vermiştir.

4. ( ) Tanzimat Dönemi'yle (1860) başlayan ve günümüzde de devam etmekte olan döneme Batı Kültürü Etkisinde Gelişen Türk edebiyatı denmektedir.

5. ( ) Türklerin İslamiyet'i kabul etmesinden sonra bu durumdan etkilenen ilk alan dil ve edebiyat olmuş, Arap alfabesinden etkilenmeler de hızlanmıştır.

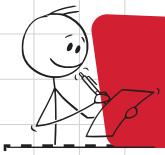

ETKİNLİK - 4

Aşağıdaki boş bırakılan yerlere uygun ifadeyi yazınız.

1. İslamiyet'in etkisiyle Türk edebiyatında olmayan gazel, mesnevi, kaside ..... gibi yeni ..... ve tevhit, münacat, naat .. gibi ..... Türk edebiyatına girmiştir.

2. Köktürkler, yazılı edebiyatı bulunan ilk devlettir. Bu dönemden geriye kalan en önemli eser, VIII. yüzyılın ilk yarısında dikilen .....'dir.

3. Uygurlar, " ..... ve ....." dinlerine girmişlerdir ve bu kültürlerin etkisiyle eser vermişlerdir.

4. İslamiyet Öncesi Türk Edebiyatı Sözlü Dönem'de şiirler ilkel bir saz olan ..... eşliğinde söylenmiştir.

5. Batı kültürü etkisinde gelişen Türk edebiyatı ....., ... Fecr-i Âti Edebiyatı Dönemi, Milli Edebiyat Dönemi ve Cumhuriyet Edebiyatı Dönemi olmak üzere beş dönemde incelenmektedir.

Türkçenin Tarihî Gelişimi Tablosu

1. Altay Dil Birliği Dönemi (? - ?)
   (Türkçe, henüz ayrı bir dil niteliği kazanmamıştır.)

↓

2. Türk - Çuvaş - Moğol - Tunguz Dil Birliği (? - ?)
   (Türkçe, Ana - Altaycadan ayrılır.)

↓

3. Türk - Çuvaş Dil Birliği (? - Milat yıllarına kadar)
   (Türkçe gelişir.)

↓

4. Ana Türkçe (Milat yıllarından 6. yüzyıla kadar)

↓

5. Eski Türkçe Dönemi (6 - 10 yy.)

Köktürk Dönemi (6 - 8. yy.)

- İlk yazılı kaynağımız Orhun Anıtları, 8. yy.'da oluşturulmuştur. Bu kitabelerde "Göktürk alfabesi" kullanılmıştır.
- Ancak öncesinde "Yenisey Yazıtları"nın ortaya konduğu bilinmektedir.

Uygur Dönemi (6 - 13. yy.)

Uygur Türkçesinin Önemli Eserleri:

- Altun Yaruk,
- Sekiz Yükmek,
- Irk Bitig,
- Kalyanamkara ve Papamkaradır.

- Bu eserlerde "Soğd" yazısı kullanılmıştır.
- Uygurlar Mani ve Buda dinlerini kabul etmişlerdir.
- Eserlerin tamamı "Mani ve "Buda" dinleri ile ilgilidir.

Karahanlı Dönemi (11 - 13. yy.)

Bu dönem, bütün Türkler yazı dili olarak Karahanlı Türkçesini kullanmıştır. İslamiyet resmen kabul edilmiş ve alfabe olarak Arap alfabesi kullanılmaya başlanmıştır. Dönemin önemli eserleri İslamiyet'in etkisinde verilen ilk eserler şunlardır:

- Kutadgu Bilig
- Divan-ı Lügati't-Türk
- Atabetü'l-Hakayık
- Divân-ı Hikmet

6. Orta Türkçe Dönemi (13 - 14. Yüzyıllar)

7. Yeni Türkçe Dönemi (15. yüzyıldan günümüze)

Kuzey Doğu Türkçesi (13. ve 14. yy)

Kuzey Türkçesi

Hazar Denizi'nin kuzeyinden batıya yayılan Türklerle kullandıkları dildir.

Dönemin en önemli eserleri: Hüsrev ü Şirin, Gülistan Tercümesi'dir.

Doğu Türkçesi

Türkistan ve Altınordu'da kullanılan dildir. Dönemin en önemli eserleri: Ali Şir Nevai'nin Muhakemetü'l Lugateyn ve Babür Şah'ın Baburnamesi'dir.

Batı Türkçesi

Eski Anadolu Türkçesi (13 - 15. yy)

Osmanlı Türkçesi (15. yy. sonları 20. yy. başları)

Çağdaş Dönem

Türkiye Türkçesi

Azeri Türkçesi

Türkmen Türkçesi

Gagavuz Türkçesi

TÜRK DİLİ

Orta Asya'daki ana yurdundan düryanın her yanına dalga dalga yayılan, sayısız büyük devletler kuran, tarihin gidişine defalarca yön veren; bugün Balkanlardan Çin içlerine kadar yerleşmiş bulunan büyük Türk ulusunun konuştuğu dildir. Böyle bir dilin yarattığı edebiyatın da doğal olarak, çok büyük ve çok geniş olması gerekir. Türk edebiyatı, Türk dilinin varlığıyla yaşıttır. Türkçe, edebiyatımızın temelidir. İlk çağlardan bu yana Türklük dünyası, ulusal diline sıkı sıkıya bağlı kalmıştır. Orta Asya'dan dünyanın dört bir yanına dağılan, akımlarla göçlerle Avrupa içlerine dek ilerleyen Türklerin öz yurtlarından uzaklaştıkça dillerinde de değişmeler, karışmalar olmuştur. Türkçe tarihsel süreçte geniş coğrafyalarda kullanılmış; sosyo - kültürel etkilerin ve siyasi müdahalelerin etkisiyle çeşitli kollara ayrılmıştır.

İlk Türkçe Dönemi

Tablodaki üç dönem (Altay Dil Birliği Dönemi, Türk - Çuvaş - Moğol - Tunguz Dil Birliği Dönemi, Türk - Çuvaş Dil Birliği Dönemi) ilk Türkçe adı altında toplanmaktadır. Bu dönemin başlangıcı bilinmemekle birlikte, milat sıralarında sona erdiği kabul edilir. Türkçenin Ana Altay dil birliğinden ayrıldıktan sonraki ilk dönemdir. Çuvaşça da dahil olmak üzere bütün Türk dilleri bu döneme götürülür.

Ana Türkçe Dönemi

Milat sıralarında başladığı kabul edilen Ana Türkçe Dönemi Türkçenin yazılı ilk ürünlerinin ortaya çıktığı Eski Türkçe dönemine kadar devam eder. Ana Türkçenin, ilk Türkçeden ayrılan en belirleyici özelliği Çuvaşçanın bu dil birliği içinde bulunmayışıdır.

Eski Türkçe Dönemi

Türklerin İslamiyet'i kabul etmeden önce Moğolistan bozkırları ile bugün Çin'de bulunan Tarım bölgesi ve civarında 6. - 10. yüzyıllar arasında kullandıkları dil, Eski Türkçe olarak bilinir. Eski Türkçe kendi içinde Orhun ve (Göktürkçe) Uygur Türkçesi olarak ikiye ayrılır. Bu ayrımda imla yanında bazı ses ve biçim özellikleri belirleyici olmuştur. Orhun Türkçesi dil verilen, Şaman inancındaki Türklerin bozkırda meydana getirdikleri runik yazılı metinlerden ibarettir. Bu yazıtlar 1. ve 2. Doğu Kağanlıkları (Göktürk) Dönemi'nden kalmıştır.

a) Bunlardan en uzun ve Türk dili - tarihi için en önemli yazılı belgeler ise Tunyukuk, Kül Tigin ve Bilge Kağan yazıtlarıdır.

b) Yenisey Yazıtları, Kırgızların hâkim olduğu bölgelerde bulundukları için Yenisey Yazıtları'nın Kırgızlara ait olduğu düşünülmektedir. Bunların Orhun Yazıtları'ndan sonraki döneme ait oldukları sanılmış ise de yeni çalışmalar sonucu bu yazıtların 7. 6. ve hatta 5. yüzyıllara ait olabileceği varsayılmaktadır.

c) Uygur Yazıtları, Uygur Dönemi'ne ait Mani ve Budist muhitlerinde meydana getirilen pek çok eser bulunmaktadır. Türklerin bu dönemde Maniheizm'i devlet dini olarak kabul etmesinin ardından Mani alfabesiyle dinî eserler vücuda getirmişlerdir. Uygurlar önce Mani alfabesini daha sonra da Uygur alfabesini kullanmışlardır. Uygur Türkçesinin önemli eserleri şunlardır: Budist Uygurların mensur olarak meydana getirdikleri, Budaların verdikleri bütün vaazların bir araya toplandığı Altun Yaruk, Sekiz Yükmek; Fal kitabı olan Irk Bitig; bir hikâye olan Kalyanamkara ve Papamkara'dır. Bu eserlerde, "Soğd" yazısı kullanılmıştır.

Orta Türkçe Dönemi

Karahanlı Türkçesiyle Çağatayca arasında bir geçiş dilidir. Harezm, Aral Gölü'ne dökülen Ceyhun nehrinin her iki tarafına uzanan bölgeye verilen addır. Bugün Özbekistan ve Türkmenistan sınırları içerisinde yer almaktadır. Orta Türkçenin ilk iki yazı dili olan Karahanlı ve Harezmcenin ardından dallanmaya başlayan genel Türk dilini, bugün, Çuvaşça, Yakutça, Güney Sibirya dilleri gibi birkaç izole dil dışında Çağatayca (Uygurca), Kıpçakça, Oğuzca olmak üzere üç ana

gruba ayırmak gelenek hâline gelmiştir. Bu dönemde Türkler ilk İslâmî eserlerini vermişlerdir. Bu dönemde Karahanlı Dönemi'ne ait başlıca eserler şunlardır:

Yusuf Has Hacib'in 6645 beyitlik "Kutadgu Bilig" adlı siyasetnamesi, Kaşgarlı Mahmut'un "Divan-ı Lügati't-Türk" adlı sözlüğü, Edip Ahmet Bin Mahmud Yükneki'nin, "Atabütü'l-Hakayık" adlı eseri, Hoca Ahmet Yesevi'nin şiirlerini topladığı "Divan-ı Hikmet" adlı eseridir.

Yeni Türkçe Dönemi

Orta Türkçe Dönemi'ndeki Türk lehçelerinin, edebiyatlarının gelişerek devam ettiği dönemdir. Bu dönemi, dil bilgisi yapısı bakımından belli farklılıklar olmakla birlikte Orta Türkçe Dönemi'nden kesin çizgilerle ayırmak pek mümkün değildir. Ancak Türkçenin dış etkiler sebebiyle bazı değişikliklere uğradığı zamanlar bu dönem içinde değerlendirilebilir.

Bu dönemde bir tarafta Orhun, Uygur, Karahanlı Türkçeleri, Harezm Türkçesi; onun devamı niteliğinde olan ve geçmişteki ses-yapı bilgisi özelliklerini koruyan Çağatay Türkçesi gelişmesini sürdürürken diğer tarafta Anadolu Selçuklularıyla birlikte Oğuz ağzı, yazı dili olmaya başlamış ve kısa sürede büyük gelişmeler göstererek Türkçenin ikinci büyük, edebî yazı dili olmuştur. Milattan önceki yüzyıllarda Hazar ve Karadeniz'in kuzeyinden Avrupa içlerine kadar uzanan Türk göçleri, milattan sonraki yüzyıllarda da devam ederek 15. yüzyıla kadar sürmüştür. Bu göçlerle birlikte birtakım siyasi gelişmeler de yaşanmış, yeni kültür merkezleri kurulmaya başlamış, Türk yazı dilinde dallanmalar ortaya çıkmış, Kuzey Doğu Türkçesi ve Batı Türkçesi denen lehçeler grubu oluşmuştur.

A) Kuzey Doğu Türkçesi

Orta Türkçe Dönemi'nde, Eski Türkçenin bir devamı olarak 13. ve 14. yüzyıllarda Orta Asya ile Hazar Denizi'nin kuzeyindeki Türkler arasında kullanılan yazı dilidir. Eski Türkçenin birçok izlerini taşımakla birlikte yeni Türkçenin özellikleri de yavaş yavaş şekillenmeye başlamıştır. Bunlardan Kuzeydoğu Türkçesi önce 13. ve 14. yüzyıllarda bir süre, Eski Türkçenin doğal ve yeni bir devamı olarak eski ve yeni arasında köprü görevi gören bir geçiş devresi hâlinde devam etmiş, sonra 15. yüzyıldan itibaren Kuzey Türkçesi ve Doğu Türkçesi olarak iki yeni yazı diline ayrılmıştır. Son zamanlara kadar devam eden bu yazı dillerinden Kuzey Türkçesi, Kıpçak Türkçesidir. Doğu Türkçesi ise Çağatayca gibi yanlış bir isimle anılan ve Timur Devri'nde başlayarak 15. ve 16. yüzyıllarda güçlü bir edebiyat meydana getirmek yoluyla en parlak çağını yaşadıktan sonra son zamanda yerini modern Özbekçeye bırakan yazı dilidir.

Kuzey ve Doğu Türkçesi arasındaki farkların giderek artmasıyla bu yazı dili, 15. yüzyılda Kuzey Türkçesi ve Doğu Türkçesi olarak iki kolda gelişmesini sürdürmüştür.

a) Kuzey Türkçesi: Kıpçak Türkçesi ve Tatar Türkçesi olarak da adlandırılan Kuzey Türkçesi, Hazar Denizi'nin kuzeyinden batıya doğru yayılan Türklerin kullandıkları yazı dilidir. Kıpçak Türkçesinin başlıca eserleri şunlardır: Rabguzi'nin Kısasü'l-Enbiya'sı (1310), Nehcü'l Feradis'i (1360), Mu'inü'l-Mürid'i; (1313) Kutb'un Hüsrev ü Şirin mesnevisidir.

b) Doğu Türkçesi: Harezm - Kıpçak Türkçesinin bir devamı olarak 15. yüzyıldan 20. yüzyıla kadar gelişmesini sürdüren, Orta Asya (Doğu) Türklüğünün yazı dilidir. Çağatayca olarak da adlandırılan bu yazı diliyle verilen önemli eserler şunlardır: Ali Şir Nevâi'nin Türkçeyle Farsçayı karşılaştırarak Türkçenin Farsçadan üstün olduğu görüşünü anlattığı Muhâkemetü'l - Lûgateyn'i, Babür Şah'ın Vekayi (Babürname)'si, Ebü'l Gazi Bahadır Han'ın Şecere-i Turkî.

B) Batı Türkçesi

Batı Türkçesi iç ve dış gelişme ve değişiklikler bakımından şu üç evreye ayrılır:

a) Eski Anadolu Türkçesi: Batı Türkçesinin ilk evresidir. Eski Tükçenin izlerini taşıyan bu Türkçe, 13 ve 15. yüzyıllarda Anadolu'da konuşulan Türkçedir. Bu dönemde Arapça ve Farsça unsurlar henüz fazla değildir fakat yabancı tamlamalar kullanılmaya başlanmıştır. Eski Anadolu Türkçesi Selçuklular, Anadolu Beylikleri ve ilk Osmanlıların yazı dilidir. Yunus Emre'nin "Divan"ı, "Risatetü'n-Nushiyye" si, Süleyman Çelebi'nin "Mevlid" i, Âşık Paşa'nın "Garipname" si; Hoca Dehhani'nin kaside ve gazelleri bu dönemin en güzel örnekleridir.

b) Osmanlıca: Batı Türkçesinin ikinci evresidir. Yeni oluşmaya başladığı dönemlerde konuşma diline oldukça yakın olan Osmanlı yazı dilinde, 16. - 17. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun gücünün zirvesine ulaşması, yazı dilinin olgunlaşması ve gelişmesiyle konuşulan Türkçeden gittikçe artan bir uzaklaşma görüldü. Böylece Osmanlıca, bir dilin kullanılabileceği her durum için uygun olmaktan da uzaklaşmış ve bir standart varyant (bir dil içindeki her türlü çeşitleme) olmaktan çok, yabancı öğelerle desteklenmiş, sadece resmî amaçlarla kullanılabilen bir üslup hâline gelmiştir.

c) Türkiye Türkçesi: Batı Türkçenin üçüncü ve son evresidir. 1908 Meşrutiyeti ile başlayan ve günümüzde de varlığını sürdüren bir yazı dilidir. Bugün bir evrenin içinde bulunuyoruz. Dil bilgisi özellikleri Osmanlıcayla benzerlik gösteren bu dönemde, dil oldukça sadeleşmiş, cümle kısalmış, yabancı sözcük ve tamlamalar büyük ölçüde bırakılmıştır. Bu dönemde İslami kültür unsurlarının Türkçe üzerindeki etkisi azalmış, Batılı kültür unsurlarının etkisi ise artmıştır. Günümüzde Kıbrıs, ..Balkanlar. ve Anadolu'da konuşulan Türkçe, Türkiye Türkçesi olarak değerlendirilmektedir.

Çağdaş Dönem Türkçesi

Çağdaş Türkçe şu anda Türk devletlerinde ve Türklerin yaşadığı bütün bölgelerde devam etmektedir. Bu dönem Türkçesi kendi içinde Türkiye Türkçesi, Azeri Türkçesi, Türkmen Türkçesi, Gagavuz Türkçesi gibi bölümlere ayrılmıştır.

Türklerin Kullandığı Alfabeler

Türkçe günümüze kadar yazı dili ve alfabe açısından büyük bir çeşitlilik göstermiştir. Bunun en temel nedeni Türklerin farklı coğrafyalara doğru sürekli göç hâlinde olması, göçlere bağlı olarak farklı kültürlerle ilişkiler, ekonomik, siyasi, sosyo-kültürel nedenli dil politikalarıdır.

1 **Göktürk Alfabesi:** Bu alfabe İkinci Göktürk Devleti Dönemi (8. yüzyıl)'nde kullanılmıştır. Bu alfabeye Orhun alfabesi de denildiği gibi Eski İskandinav yazıtlarında kullanılan runik alfabesine benzemesi nedeniyle Runik alfabesi de denmektedir. Türklerce kullanılan ilk alfabedir. VIII. yüzyılın ilk yarısında dikilen Orhun Abideleri'nde kullanılmıştır. Dolayısıyla Göktürk alfabesiyle 732 yılında yazılan Kültigin Abidesi Türk edebiyatının yazılı ilk eseri sayılmaktadır. Bu alfabe, Göktürklerden sonra Moğolistan bozkırlarında egemen olan Moğolistan Uygurları tarafından da yine taş yazıtlar üzerinde kullanılmıştır. Daha sonra Çin'e göç eden Uygurlardan kalma bir fal kitabı olan Irk Bitig ise bu alfabenin en önemli metinlerden biri ve kağıt üzerine yazılmış tek örneğidir. 38 harften oluşan alfabenin 4'ü ünlü, 27'si ünsüz, 3'ü çift ünsüz ve 4'ü hece işaretidir. İçinde yuvarlak ünlü (o, ö, u, ü) bulunan sözleri doğru okuyabilmek için o sözleri önceden bilmek ve kestirmek gerekir. Sağdan sola ve yukarıdan aşağıya doğru yazılır. Harfler birbiriyle bitişmez; taş ve eşya üzerine kazınmaya elverişlidir.

2 **Uygur Alfabesi:** Bu alfabeyi Uygur devleti kullanmıştır. Arap alfabesinden önce Türklerin en uzun süre kullandıkları yazı olmuştur. 8. yüzyıldan başlayarak, Uygur devleti ortadan kalktıktan çok sonra bile, 17. yüzyıla kadar, Doğu Türkistan'dan İstanbul'daki Osmanlı sarayına kadar geçerliliğini sürdürmüştür. Türklerin İslamiyet'i kabul edişlerinden sonra da kullanılmıştır. Örneğin, 11. yüzyılda yazılmış Kutadgu Bilig'in Viyana nüshası bilindiği gibi Uygur harfleriyledir. Bu alfabeyle yazılmış metinlerin çoğu Budizm, Maniheizm ve Hristiyanlıkla ilgili dinî metinlerdir. Bu alfabede harf sayısı 14'tür. Bunlardan 3'ü ünlü, 11'i ünsüzdür. Sağdan sola doğru yazılır. "Z" hariç tüm harfler bitiştirilir.

Uygur Türkçesi Dönemi, alfabe açısından en fazla çeşitliliğe sahip olan Türk yazı dilidir. Uygurlar Soğd alfabesini de kullanmışlardır. Eski Türklerde ticari, dinî ve kültürel ilişkileri olduğu bilinen İranlı Soğdlara ait bu alfabeyle yazılmış eski Türkçe metinler çok küçük ve yıpranmış parçalar hâlindedir. Uygur alfabesi de Soğd yazısından geliştirilmiştir.

3 **Arap Alfabesi:** 10. yüzyılın ortalarında İslamiyet'le tanışan Karahanlılar, Türkçeyi Arap harfleriyle yazan ilk Türk halkı olmuştur. Divan-ı Lügati't-Türk ve Kutadgu Bilig bu alfabeyle yazılan ilk Türkçe metindir. Sâmi kökenli bu alfabe Türklerin kullandığı en uzun süreli ve en yaygın alfabe olmuştur. Orta Türkçenin iki temel yazı dili, Çağatay ve Oğuz varyantları, neredeyse 20. yüzyıla kadar bu alfabe ile yazılmışlardır. Bu alfabeyi Karahanlılar, Gazneliler, Tolunoğulları, İhşıtler, Selçuklular ve Osmanlılar kullanmıştır.

Alfabe sağdan sola doğru yazılır ve toplam yirmi sekiz harften oluşur. Ancak Türkler bu alfabeye harf eklemişler, harf sayısını arttırmışlardır. Noktalama işaretlerinde kurallar bulunmamaktadır. Harfler kelimelerin başında, ortasında ve sonunda farklı şekillerde yazılır. Alfabedeki bazı harfler sonraki harflerle birleşmez. Alfabedeki ünlüler zengin değildir. Örneğin; Türkçede kullanılan "a" ve "e" ünlüsüne karşılık sadece "elif" harfi kullanılmaktadır.

Seslerin uzun kullanımı vardır. Alfabede "ö" ve "o" harfleri kullanılmaz. Harfler "hareke" adı verilen işaretlerle seslendirilir.

4 **Kril Alfabesi:** Günümüzde bazı Orta Asya Türk Cumhuriyetleri tarafından kullanılmaktadır. Bu alfabe ile yazılmış ilk Türk dili Çuvaşcadır. 14. yüzyılda Arap harflerini kullanan Müslüman Volga Bulgarlarının torunları olan Çuvaşlar arasına 18. yüzyılın başlarında Hristiyanlığı yaymak için gitmiş olan Rus misyonerleri, bu dili Rus harfleri ile yazmışlardır. Çuvaşça bugün de bu alfabe ile yazılmaktadır.

5 **Latin Alfabesi:** 29 harfli olan bu alfabeyi 1 Kasım 1928 yılından itibaren Türkiye Cumhuriyeti kullanmaktadır. Ayrıca Kazan ve Azerbaycan Türkleri tarafından da kullanılmıştır. Latin harflerinin Türkçenin yazımında kullanılması 14. yüzyıla kadar gider. 14. yüzyılın başında, aşağı Volga bölgesinde yaşayan Kuman (Kıpçak) Türkleri arasında Hristiyanlığı yaymaya çalışan Fransiskan misyonerleri Türkçe öğrenerek dinî metinleri Kıpçak Türkçesine çevirmişler ve bunları Latin harfli Cadex Cumanicus adı verilen bir kitapta toplamışlardır.

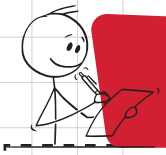

ETKİNLİK - 5

Aşağıdaki cümlelerin başına yargılar doğruysa "D" yanlışsa "Y" yazınız.

1. ( ) Türkçe, tarihsel süreçte geniş coğrafyalarda kullanılmış; sosyo-kültürel etkilerin ve siyasi müdahalelerin etkisiyle çeşitli kollara ayrılmıştır.

2. ( ) Budaların verdikleri bütün vaazların bir araya toplandığı Altun Yaruk, Sekiz Yükmek adlı eserler Göktürk Dönemi'nden kalmıştır.

3. ( ) Eski Türkçe kendi içinde Orhan Türkçesi (Göktürkçe) ve Uygurca olarak ikiye ayrılır. Bu ayrımda imla yanında bazı ses ve biçim özellikleri belirleyici olmuştur.

4. ( ) Osmanlıca, Batı Türkçesinin ikinci evresidir. Yeni oluşmaya başladığı dönemlerde konuşma diline oldukça yakın olan Osmanlıca 16. - 17. yüzyılda konuşulan Türkçeden gittikçe uzaklaşmıştır.

5. ( ) Uygur alfabesi günümüzde bazı Orta Asya Türk Cumhuriyetleri tarafından kullanılmaktadır. Bu alfabe ile yazılmış ilk Türk dili Çuvaşçadır.

ETKİNLİK - 6

Aşağıdaki boş bırakılan yerlere uygun ifadeyi yazınız.

1. Türklerin İslamiyet'i kabul etmeden önce Moğolistan bozkırları ile bugün Çin'de bulunan tarım bölgesi ve civarında 6. - 10. yüzyıllar arasında kullandıkları dil, ... olarak bilinir. Türk dili ve tarihi için çok önemli olan Tonyukuk, Kül Tigin ve Bilge Kağan yazıtları bu dönemde ..... Devleti'ne aittir.
2. Uygurlar önce ..... alfabesini daha sonra da ..... alfabesini kullanmışlardır.
3. Karahanlı Dönemi'nin en önemli dört eseri ....., ..., ... ve ..... dir.
4. Kuzey Doğu Türkçesi ..... ve ..... olmak üzere iki kola ayrılmıştır.
5. Türkler tarafından kulanılan ilk alfabe ..... alfabesidir. Bu alfabeye ..... de denildiği gibi Eski İskandinav yazıtlarında kullanılan runik alfabesine benzemesi nedeniyle ..... de denmektedir.

DİL BİLGİSİ

Yazım (İmla) Kuralları

1 Büyük Harflerin Kullanımı

a) Cümleler, dizeler, büyük harfle başlar: "Kardeşimle ahırın avlusunda oynarken aşağıda, gümüş sögütler altında görünmeyen derenin hüzünlü şırıltısını işitirdik."

"Artık demir almak günü gelmişse zamandan,
Meçhule giden bir gemi kalkar bu limandan."

b) Kişi adlarıyla soyadları (Hasan, Gülçin, Ömer Seyfettin), takma adlar (Kirpi, Refik Halit Karay'ın takma adı), kişi adlarından önce ve sonra gelen unvanlar (Doktor Rıza, Abdullah Çavuş), saygı sözleri (Aybike Hanım, Bay Fatih Değerli), rütbe adları (Yüzbaşı Kemal) ve lakaplar (Genç Osman), akrabalık adı olup lakap veya unvan olarak kullanılan kelimeler (Dayı Kemal, Telli Baba, Nene Hatun), saygı bildiren sözlerden sonra gelen ve makam, mevki unvan bildiren kelimeler (Sayın Rektör, Sayın Başkan), cümle içinde özel adın yerine kullanılan makam veya unvan sözleri (İngiltere'den gelen heyeti Bakan dün kabul etti.) büyük harfle başlar.

Akrabalık bildiren kelimeler küçük harfle başlar. Dün Aysel teyzemi gördüm.

c) Mektuplarda ve resmî yazışmalarda hitaplar, büyük harfle başlar: Sevgili Arkadaşım, Değerli Dostum, Değerli Dinleyiciler vb.

d) Hayvanlara verilen özel adlar büyük harfle başlar: Boncuk, Fındık, Minnoş, Pamuk vb.

e) Millet, boy, oymak adları büyük harfle başlar: Türk, Oğuz, Karakeçili vb.

f) Dil ve lehçe adları büyük harfle başlar: Türkçe, Almanca; Oğuzca, Kazakça, Kırgızca vb.

g) Devlet adları (Türkiye Cumhuriyeti), din (Müslümanlık, Hristiyanlık) ve mezhep adları (Hanefilik, Katoliklik) ile bunların mensuplarını (Müslüman, Katolik, Hanefi) bildiren sözler büyük harfle başlar.

h) Din ve mitoloji ile ilgili özel adlar büyük harfle başlar: Tanrı, Allah, İlah, Cebrail, Zeus vb.

Dünya, güneş, ay kelimeleri gezegen anlamı dışında kullanıldıklarında küçük harfle başlar: "Gözümde bambaşka bir dünya belirdi."

"Tanrı, Allah, İlah" sözleri özel ad olarak kullanılmadıklarında küçük harfle başlar: "Eski Yunan tanrıları ölümsüzdür.", "O müzik dünyasının ilahıdır."

Gezegen, yıldız ve burç adları büyük harfle başlar: Merkür, Neptün, Satürn; Halley, Altıkardeş; Terazi, İkizler vb.)

ı) Düşünce, hayat tarzı politika vb. anlamlar bildirdiğinde doğu ve batı sözlerinin ilk harfleri büyük yazılır. Batı edebiyatı, Doğu şiiri vb.

i) Kıta (Afrika), bölge (Doğu Anadolu), il (Ankara), ilçe (Altındağ), köy (Hasköy), semt (Kızılay) adları büyük harfle başlar.

Bu sözler yön bildirdiğinde küçük yazılır: Antalya'nın doğusu, Bolu'nun batısı vb.

j) Yer adlarında ilk isimden sonra gelen ve deniz, nehir, göl, dağ, boğaz vb. tür bildiren ikinci isimler büyük harfle başlar: Ağrı Dağı, Aral Gölü, Asya Yakası, Çanakkale Boğazı, Dicle Irmağı, Ege Denizi vb.

k) Mahalle (Özerler Mahallesi), meydan (Taksim Meydanı), bulvar (Gazi Mustafa Kemal Bulvarı), cadde (Nene Hatun Caddesi), sokak (118. Sokak) adlarında geçen mahalle, meydan, bulvar, cadde, sokak kelimeleri büyük harfle başlar.

Özel ada dâhil olmayıp tamlama kuran şehir, il, ilçe, belde, köy vb. sözler küçük harfle başlar: Adana ili, Polatlı ilçesi, Temelli beldesi, Taflan Köyü vb.

l) Saray (Dolmabahçe Sarayı), köşk (Çankaya Köşkü), han (Taş Han), kale (Ankare Kalesi), köprü (Galata Köprüsü), kule (Beyazıt Kulesi), anıt (Bilge Kağan Anıtı) vb. yapı adlarının bütün kelimeleri büyük harfle başlar.

m) Yer bildiren özel isimlerde kısaltmalı söyleyiş söz konusu olduğunda, yer adının ilk harfi büyük yazılır. Hisar'dan, Boğaz'dan, Köşk'e vb.

n) Kurum (Türk Dil Kurumu), kuruluş (Muharip Gaziler Derneği) ve kurul (Türk Dili Dergisi Yayın Danışma Kurulu) adlarının her kelimesi büyük harfle başlar.

o) Kanun (Medeni Kanun), tüzük (Türk Bayrağı Tüzüğü), yönetmelik (Telif Hakkı Yayın ve Satış Yönetmeliği), yönerge, genelge vb. adlarının her kelimesi büyük harfle başlar.

ö) Kurum, kuruluş, kurul, merkez, bakanlık, üniversite, fakülte, bölüm, kanun, tüzük, yönetmelik ve makam sözleri asılları kastedildiğinde büyük harfle başlar: "Bu yıl ise Meclis, yeni döneme erken başlayacak.", "Türk Dil Kurumu çalışmalarını titizlikle sürdürüyor. Bu yıl Kurum yeni kararlar alacak."

p) Kitap (Yaban), dergi (Türk Dili), gazete (Hürriyet, Resmî Gazete) ve sanat eserlerinin (Onuncu Yıl Marşı vb.) her kelimesi büyük harfle başlar.

Özel ada dâhil olmayan gazete, dergi, tablo vb. sözler büyük harfle başlamaz: Milliyet gazetesi, Türk Dili dergisi, Halı Dokuyan Kızlar tablosu vb.

Kitap, makale, tiyatro eseri, kurum adı vb. özel adlarda yer alan kelimelerin ilk harfleri büyük yazıldığında ve, ile, ya, veya, yahut, ki, da, de sözleriyle mı/mi soru eki küçük harfle yazılır: Mai ve Siyah, Suç ve Ceza, Leyla ile Mecnun, Turfanda mı yoksa Turfa mı?, Diyorlar ki, Dünyaya İkinci Geliş yahut Sır İçinde Esrar, Ya Devlet Başa ya Kuzgun Leşe, Ben de Yazdım, Atatürk ve Kültür vb.

Özel adın tamamı büyük yazıldığında ve, ile, ya, veya, yahut, ki, da, de sözleriyle mı, mi, mu, mi soru eki de büyük harfle yazılır: DİL VE TARİH - COĞRAFYA FAKÜLTESİ vb.

r) Ulusal resmî (Cumhuriyet Bayramı) ve dinî bayramlarda (Ramazan Bayramı) anma ve kutlama günlerinin adları (Anneler Günü, Engelliler Haftası) büyük harfle başlar.

s) Kurultay, bilgi şöleni, çalıştay, açık oturum vb. toplantıların adlarında her kelimenin ilk harfi büyük yazılır: VI. Uluslararası Türk Dili Kurultayı, Kitle İletişim Araçlarında Türkçenin Kullanımı Bilgi Şöleni, Karahanlı Türkçesi Araştırmaları Çalıştayı vb.

ş) Tarihî olay, çağ ve dönem adları büyük harfle başlar: Kurtuluş Savaşı, Milli Mücadele, Cilalı Taş Devri, İlk Çağ, Lale Devri, Cahiliye Dönemi, Servet-i Fünun Dönemi'nin, Tanzimat Dönemi'nde vb.

t) Özel adlardan türetilen bütün kelimeler büyük harfle başlar: Türklük, Türkleşmek, Bursalı, İslamiyet vb.

Özel ad kendi anlamı dışında yeni bir anlam kazanmışsa (donkişotluk: Gereği yokken kahramanlık göstermeye kalkışma), özel adlar yerine kullanılan "o" zamiri cümle içinde (Burada onun ne yaptığını anlatmayacağım.), Para birimleri (avro, dinar, dolar), müzikte kullanılan makam ve tür adları (acemaşiran, acembuselik) büyük harfle başlamaz.

u) Yer, millet ve kişi adlarıyla kurulan birleşik kelimelerde sadece özel adlar büyük harfle başlar: Antep fıstığı, Brüksel lahanası, Frenk gömleği, Hindistan cevizi, İngiliz anahtarı, Japon gülü vb.

ü) Belirli bir tarih bildiren ay ve gün adları büyük harfle başlar: 21 Kasım 2015 Cumartesi günü bir toplantı düzenledi.

Belirli bir tarihi belirtmeyen ay ve gün adları küçük harfle başlar: "Okullar genellikle eylülün ikinci haftasında eğitim-öğretime açılır."

v) Tabela, levha ve levha niteliğindeki yazılarda geçen kelimeler büyük harfle başlar: Giriş, Çıkış, Müdür, Vezne, Başkan, Doktor, Otobüs Durağı, Dolmuş Durağı, 3. Kat, 4. Sınıf, 1. Blok vb.

y) Kitap, bildiri, makale vb. nde ana başlıktaki kelimelerin tamamı, alt başlıktaki kelimelerin ise yalnızca ilk harfleri büyük harfle başlar.

2 Birleşik Sözcüklerin Yazımı

Belirtisiz isim tamlamaları, sıfat tamlamaları, isnat grupları, birleşik fiiller, ikilemeler, kısaltma grupları ve kalıplaşmış çekimli fiillerden oluşan ifadeler yeni bir kavramı karşıladıklarında birleşik kelime olur. Birleşik kelimeler belirli kurallar çerçevesinde bitişik veya ayrı olarak yazılır.

a) Bitişik Yazılan Birleşik Sözcükler

1 Ses düşmesine uğrayan birleşik kelimeler bitişik yazılır: birbiri (< biri biri), kaynana (< kayın ana), kaynata (< kayın ata), nasıl (< ne asıl), niçin (ne için), pazartesi (< pazar ertesi), sütlaç (< sütlü aş) vb.

2 Özgün biçimleri tek heceli bazı Arapça kökenli kelimeler etmek, edilmek, eylemek, olmak, olunmak yardımcı fiilleriyle birleşirken ses düşmesine, ses değişmesine veya ses türemesine uğradıklarında bitişik yazılır: emretmek, menolunmak, cemetmek, kaybolmak; darbetmek, dercetmek, hamdetmek; affetmek, hissetmek, hâllolmak vb.

3 Kelimelerden her ikisi veya ikincisi, birleşme sırasında anlam değişmesine uğradığında bu tür birleşik kelimeler bitişik yazılır.

a. Bitki adları

aslanağzı, civanperçemi, keçiboynuzu, kuşburnu, turnagagası, açıkağız, akkuyruk (çay), alabaş, altınbaş (kavun), altıparmak (palamut), beşbıyık (muşmula), çobançantası, karnıkara (börülce) vb.

b. Hayvan adları

danaburnu (böcek), akbaş (kuş), alabacak (at), bağrıkara (kuş), beşparmak (deniz hayvanı), çakırkanat (ördek), kababurun (balık), kamçıkuyruk (koyun), kamışkulak (at), karagöz (balık) vb.

c. Hastalık adları

itdirseği (arpacık), delibaş, karabaş, karabacak vb.

ç. Alet ve eşya adları

balıkgözü (halka), deveboynu (boru), domuztırnağı (kanca), horozayağı (burgu), kargaburnu (alet), kedigözü (lamba), leylekgagası (alet), sıçankuyruğu (törpü) vb.

d. Biçim, tarz, tür, motif vb. adları:

ayıbacağı (yelken biçimi), balıksırtı (desen), civankaşı (nakış), kazkanadı (oyun), kırlangıçkuyruğu (işaret), koçboynuzu (desen), köpekkuyruğu (yağlı güreş), sıçandişi (dikiş), balgümeci (dikiş), beşikörtüsü (çatı biçimi), turnageçidi (fırtına) vb.

e. Yiyecek adları:

hanımgöbeği (tatlı), kadınbudu (köfte), kedidili (bisküvi), dilberdudağı (tatlı), tavukgöğsü (tatlı), vezirparmağı (tatlı), bülbülyuvası (tatlı), kuşlokumu (kurabiye), alinazik (kebap) vb.

f. Oyun adları:

beştaş, dokuztaş, üçtaş vb.

g. Gök cisimlerinin adları:

Altıkardeş (yıldız kümesi), Arıkovanı (yıldız kümesi), Büyükayı (yıldız kümesi), Demirkazık (yıldız), Küçükayı (yıldız kümesi), Kervankıran (yıldız), Samanyolu (yıldız kümesi) vb.

ğ. Renk adları

baklaçiçeği, balköpüğü, camgöbeği, devetüyü, fildişi, gülkurusu, kavuniçi, narçiçeği, ördekbaşı, ördekgagası, tavşanağzı, tavşankanı, turnagözü, vapurdumanı, vişneçürüğü, yavruağzı vb.

h. Oğlu, kızı sözleri

çapanoğlu, eloğlu, hinogluhin, elkızı vb.

4 "-a, -e, -ı, -i, -u, -ü" zarf-fiil ekleriyle" bilmek, vermek, kalmak, durmak, gelmek yazmak" fiilleriyle yapılan kurallı birleşik fiiller bitişik yazılır: düşünebilmek, alıvermek, uyuyakalmak, gidedurmak, çıkagelmek, düşeyazmak vb.

5 Bir veya iki ögesi emir kipiyle kurulan kalıplaşmış birleşik kelimeler bitişik yazılır: albeni, ateşkes, çalçene, çalyaka, dönbaba, gelberi, incitmebeni, sallabaş, sallasırt, unutmabeni; batçık, çekyat, geçgeç, kaçgöç vb.

6 "-an / -en, -r / -ar / -er / -ır / ir, -maz / -mez, -mış / -miş" sıfat-fiil ekleriyle kurulan kalıplaşmış birleşik kelimeler bitişik yazılır: alaybozan, akımtoplar, baştanımaz, çokbilmiş vb.

7 İkinci kelimesi "-dı (di / -du / -dü, -tı / -ti / -tu / -tü) bilinen (görülen) geçmiş zaman ekleriyle kurulan birleşik kelimeler bitişik yazılır: albastı, ciğerdeldi, çıtkırıldım, dalbastı, fırdöndü, gecekondu vb.

8 Her iki kelimesi de "-dı (-di / -du / -dü, -tı / -ti / -tu / -tü)" bilinen geçmiş zaman veya "-r / -ar / -er" geniş zaman eklerini almış ve kalıplaşmış bulunan birleşik kelimeler bitişik yazılır: dedikodu, kaptıkaçtı, oldubitti, konargöçer vb.

9 Somut olarak yer bildirmeyen alt, üst ve üzeri sözlerinin sona getirilmesiyle kurulan birleşik kelimeler bitişik yazılır: ayakaltı, akşamüstü, öğleüzeri vb.

10 İki veya daha çok kelimenin birleşmesinden oluşmuş kişi adları, soyadları ve lakaplar bitişik yazılır: Alper, Birol, Gülnihal, Gülseren, Şenol, Varol: Abasıyanık, Adıvar, Atatürk, Gökalp, Güntekin, İnönü, Karaosmanoğlu, Tanpınar; Boynueğri Mehmet Paşa, Tepedelenli Ali Paşa, Yirmisekiz Çelebi Mehmet vb.

11 İki veya daha çok kelimeden oluşmuş il, ilçe, semt vb. yer adları bitişik yazılır: Çanakkale, Gümüşhane vb.

12 Kişi adları ve unvanlarından oluşmuş mahalle, meydan, köy vb. yer ve kuruluş adlarında, unvan kelimesi sonda ise gelenekleşmiş olarak bitişik yazılır: Abidinpaşa, Bayrampaşa, Davutpaşa, Gazi Osmanpaşa (mahalle), Kemalpaşa (ilçe), Mustafabey (cadde) vb.

13 Ara yönleri belirten kelimeler bitişik yazılır: güneybatı, güneydoğu, kuzeybatı, kuzeydoğu.

14 Dilimizde her iki ögesi de asıl anlamını koruduğu hâlde yaygın bir biçimde gelenekleşmiş olarak bitişik yazılan kelimeler de vardır:

a.

Baş sözüyle oluşturulan sıfat tamlamaları: başağırlık, başbakan, başrol, başsavcı, başyazar vb.

b.

Bir topluluğun yöneticisi anlamındaki başı sözüyle oluşturulan belirtisiz isim tamlamaları: aşçıbaşı, binbaşı, çarkçıbaşı, çeribaşı, elebaşı, mehterbaşı, onbaşı, ustabaşı, yüzbaşı vb.

c.

Ağa, baba, bey, efendi, hanım, nine vb. sözlerle kurulan birleşik kelimeler: ağababa, beyefendi, efendibaba, hanımanne, hanımefendi, hacıağa, kadınnine, paşababa vb.

ç.

Biraz, birçok, birçoğu, birkaç, birkaçı, birtakım, herhangi, hiçbir, hiçbiri belgisiz sıfat ve zamirler de gelenekleşmiş olarak bitişik yazılır.

15 Ev kelimesiyle kurulan birleşik kelimeler bitişik yazılır: aşevi, bakımevi, basımevi, doğumevi, gözlemevi, huzurevi, kahveevi, konukevi, orduevi, öğretmenevi, polisevi, yayınevi vb.

16 Hane, name, zade kelimeleriyle oluşturulan birleşik kelimeler bitişik yazılır: dershane, beyanname, amcazade vb.

17 "-zede" ile oluşturulmuş birleşik kelimeler bitişik yazılır: depremzede, afetzede, selzede, kazazede vb.

18 Farsça kurala göre oluşturulan sözler bitişik yazılır: âlemşümul, darıdünya, ehlibeyit, erkânıharp, gayrimenkul, gayrimeşru, Kuvayımilliye, Misakımilli, suikast; hamdüsena, hercümerç, hüsnükuruntu, hüsnüniyet vb.

19 Arapça kurala göre oluşturulan sözler bitişik yazılır: alüyyülâlâ, darülaceze, darülfünun, fevkalede, hıfzıssıhha, şeyhülislam, aleykümselam, Allahualem, bismillah, fenafillah, hafazanallah, inşallah, maşallah, velhasıl vb.

20 Müzikte kullanılan makam adları bitişik yazılır: acembuselik, hisarbuselik, muhayyerkürdî vb.

Bir sıfatla oluşturulan usul adlarında sıfat ayrı yazılır: ağır aksak, yürük semai vb.

21 Kanunda bitişik geçen veya bitişik olarak tescil ettirilmiş olan kuruluş adları bitişik yazılır: İçişleri, Dışişleri, Genelkurmay, Yükseköğretim Kurulu, Açıköğretim Fakültesi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi vb.

22 Renk adlarıyla kurulan bitki, hayvan veya hastalık adları bitişik yazılır: akağaç, alacamenekşe, karadut, sarıçiçek; alabalık, beyazsinek, bozayı; aksu, akbasma, mavihastalık, maviküf vb.

b) Ayrı Yazılan Birleşik Kelimeler

1 Etmek, edilmek, eylemek, olmak, olunmak, kılmak yardımcı fiilleriyle kurulan birleşik fiiller, ilk kelimesinde herhangi bir ses düşmesi veya türemesine uğramazsa ayrı yazılır: alt etmek, arz etmek, azat edilmek, dans etmek, mutlu olmak, namaz kılmak vb.

2 Birleşme sırasında kelimelerden hiçbiri veya ikinci kelimesi anlam değişikliğine uğramayan birleşik kelimeler ayrı yazılır:

a.

Hayvan türlerinden birinin adıyla kurulanlar: dil balığı, çalı kuşu, ateş böceği, at sineği, su yılanı, Ankara keçisi, bal arısı, yaban tavşanı, Pekin ördeği, Ankara kedisi, Afrika domuzu vb.

b.

Bitki türlerinden birinin adıyla kurulanlar: Ökse otu, mum çiçeği, öd ağacı, meyan kökü, deve dikeni, Japon gülü, Antep fıstığı, kayısı kurusu, şeker pancarı, kuru fasulye vb.

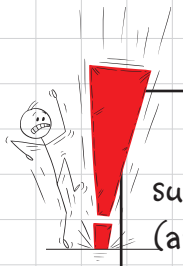

Çiçek dışında anlamlar taşıyan baklaçiçeği (renk), narçiçeği (renk), suçiçeği (hastalık); ot dışında anlamlar taşıyan ağızotu (barut), sıçanotu (arsenik); ses düşmesine uğramış olan çörekotu ve yazımı gelenekleşmiş olan semizotu, dereotu bitişik yazılır.

c.

Nesne, eşya ve alet adlarından biriyle kurulan birleşik kelimeler: çakmak taşı, dikili taş, yemek masası, dönme dolap, vurmalı sazlar, Frenk gömleği, duvar takvimi, kol saati, toplu iğne, tuz ruhu vb.

ç.

Yol ve ulaşımla ilgili birleşik kelimeler: Arnavut kaldırımı; çevre yolu, deniz yolu, hava yolu, kara yolu vb.

d.

Durum, olgu ve olay bildiren sözlerden biriyle kurulan birleşik kelimeler: açık oturum, açık öğretim, ana dili, Ay tutulması, baş ağrısı (hastalık), baş belası, baş dönmesi, çıkış yolu, çözüm yolu, dil birliği vb.

e.

Bilim ve bilgi sözleriyle kurulan birleşik kelimeler: anlam bilimi, dil bilimi, edebiyat bilimi, gök bilimi, halk bilimi, ruh bilimi, dil bilgisi, halk bilgisi, ses bilgisi, şekil bilgisi vb.

f.

Yuvar ve küre sözleriyle kurulan birleşik kelimeler: göz yuvarı, hava yuvarı, ısı yuvarı, ışık yuvarı, renk yuvarı, yer yuvarı; hava küre, ışık küre, su küre, taş küre, yarım küre vb.

g.

Yiyecek, içecek adlarından biriyle kurulan birleşik kelimeler: bohça böreği, badem yağı, arpa suyu, tulum peyniri, Adana kebabı vb.

ğ.

Gök cisimleri: Çoban Yıldızı, Kervan Yıldızı, Kutup Yıldızı, kuyruklu yıldız; gök taşı, hava taşı vb.

h.

Organ veya organ yerine geçen sözlerden biriyle kurulan birleşik kelimeler: patlak göz, aşık kemiği, serçe parmak, azı dişi, kuyruk sokumu, safra kesesi; çatma kaş, takma diş, takma kirpik, takma kol; ekşi surat, gaga burun (kimse), karga burun, kepçe kulak vb.

ı.

Benzetme yoluyla insanın bir niteliğini anlatmak üzere bitki, hayvan ve nesne adlarıyla kurulan birleşik kelimeler: çetin ceviz, çöpsüz üzüm; eski kurt, sarı çıyan, sağmal inek; eski toprak, eski tüfek vb.

i.

Zamanla ilgili birleşik kelimeler: bağ bozumu, gece yarısı, gün ortası, hafta başı, hafta sonu vb.

3 "-r / -ar / -er, -maz / -mez ve -an / en" sıfat-fiil ekleriyle kurulan sıfat tamlaması yapısındaki birleşik kelimeler ayrı yazılır: bakar kör, çıkmaz sokak, akan yıldız vb.

4 Renk sözü veya renklerden birinin adıyla kurulmuş isim tamlaması yapısındaki birleşik kelimeler ayrı yazılır: bal rengi, duman rengi, gümüş rengi, portakal rengi, somon rengi; ateş kırmızısı, boncuk mavisi gibi.

5 Rengin tonunu belirtmek üzere renkten önce kullanılan sıfatlar ayrı yazılır: açık mavi, koyu yeşil vb.

6 Yer adlarında kullanılan batı, doğu, güney, kuzey, güneybatı, güneydoğu, kuzeybatı, kuzeydoğu, aşağı, yukarı, orta, iç, yakın, uzak kelimeleri ayrı yazılır: Batı Trakya, Doğu Anadolu, Güney Kutbu, Kuzey Amerika, Güneydoğu Anadolu, Aşağı Ayrancı, Yukarı Ayrancı, Orta Anadolu, Orta Asya, Orta Doğu, İç Asya, İç Anadolu, Yakın Doğu, Uzak Doğu vb.

7 Kişi adlarından oluşmuş mahalle, bulvar, cadde, sokak, ilçe, köy vb. yer ve kuruluş adlarında, sondaki unvanlar hariç şahıs adları ayrı yazılır: Yunus Emre Mahallesi, Gazi Mustafa Kemal Bulvarı, Nene Hatun Caddesi, Fevzi Çakmak Sokağı, Koca Mustafapaşa, Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi vb.

8 Dış, iç, sıra sözleriyle oluşturulan birleşik kelime ve terimler ayrı yazılır: ahlâk dışı, ceviz içi, yanı sıra vb.

9 Somut olarak yer belirten alt ve üst sözleriyle oluşturulan birleşik kelime ve terimler ayrı yazılır: deri altı, böbrek üstü bezi, tepe üstü (en yüksek nokta), su altı (sporları) vb.

10 Alt, üst, ana, ön, art, arka, yan, karşı, iç, dış, orta, büyük, küçük, sağ, sol, peşin, bir, iki, tek, çok, çift sözlerinin başa getirilmesiyle oluşturulan birleşik kelime ve terimler ayrı yazılır: alt kurul, üst kat, ana bilim dalı, ön söz, art damak, arka plan, yan cümle, karşı görüş; iç savaş, iç tüzük; dış borç, dış hat; orta kulak, orta oyunu; büyük dalga, büyük defter; küçük harf, küçük parmak; sağ açık, sağ bek; sol açık, sol bek; peşin fikir, peşin hüküm; tek göz (oda), tek hücreli (canlı); iki anlamlı vb.

3 Sayıların Yazılışı

a.

Sayılar harflerle de yazılabilir: bin yıldan beri, on dört gün, haftanın beşinci günü, üç ayda bir, yüz soru vb.

✓ Buna karşılık saat, para tutarı, ölçü, istatistik verilere ilişkin sayılarda rakam kullanılır: 17.30'da, 11.00'de, 1.500.000 lira, 25 kilogram, 150 kilometre, 15 metre kumaş, 1.250.000 kişi vb.

✓ Saatler ve dakikalar metin içinde yazıyla da yazılabilir: saat dokuzu beş gece, saat yediye, çeyrek kala vb.

✓ Dört veya daha çok basamaklı sayıların kolay okunabilmesi amacıyla içinde geçen bin, milyon, milyar ve trilyon sözleri harfle yazılabilir: 1 milyar 500 milyon kişi, 3 bin 255 kalem, 8 trilyon 412 milyar vb.

b.

Birden fazla kelimeden oluşan sayılar ayrı yazılır: iki yüz, üç yüz altmış beş, bin iki yüz elli bir vb.

c.

Para ile ilgili işlemlerle senet, çek vb. ticari belgelerde geçen sayılar bitişik yazılır: 650,35 (altıyüzelli TL, otuzbeş kr.)

d.

Yüzde ve binde işaretleri yazılırken sayılarla işaret arasında boşluk bırakılmaz: %25, ‰50 vb.

e.

Adları sayılardan oluşan iskambil oyunları bitişik yazılır: altmışaltı, ellibir, yirmibir vb.

f.

Romen rakamları tarihî olaylarda, yüzyıllarda, hükümdar adlarında, tarihlerde oyların yazılışında, kitap ve dergi ciltlerinde, kitapların asıl bölümlerinden önceki sayfaların numaralandırılmasında, maddelerin sınıflandırılmasında kullanılır: II. Dünya Savaşı, XX. Yüzyıl, III. Selim, XIV. Louis, XI. 1928, I. Cilt vb.

g.

Dört veya daha çok basamaklı sayılar sondan sayılmak üzere üçlü gruplara ayrılarak yazılır ve aralarına nokta konur: 4.567, 326. 197, 49. 750.812, 28.434.250.310.500 vb.

h.

Sayılarda kesirler virgülle ayrılır: 15,2 (15 tam, onda 2); 5,26 (5 tam yüzde 26) vb.

ı.

Sıra sayıları yazıyla ve rakamla gösterilebilir. Rakamla gösterilmesi durumunda ya rakamdan sonra bir nokta konur ya da rakamdan sonra gelen kesme işareti konularak derece gösteren ek yazılır: 15., 156., XX.; 15'inci, XX'nci vb.

Sıra sayıları ekle gösterildiklerinde rakamdan sonra sadece kesme işareti ve ek yazılır, ayrıca nokta konmaz: 8.'inci değil 8'inci, 2.'nci değil 2'nci vb.

i.

i. Üleştirme sayıları rakamla değil yazıyla belirtilir: 2'şer değil ikişer, 9'ar değil dokuzar, 100'er değil yüzer vb.

j.

Bayağı kesirlere getirilecek ekler alttaki sayı esas alınarak yazılır: 4/8'i (dört bölü sekizi) vb.

k.

Bir zorunluluk olmadıkça cümle rakamla başlamaz.

4 Kısaltmaların Yazımı

Bir kelimenin, terimin veya özel adın, içerdiği harflerden biri veya birkaçı ile daha kısa olarak ifade edilmesi ve simgeleştirilmesine kısaltma denir.

a.

Kuruluş, ülke, kitap, dergi ve yön adlarının kısaltmaları her kelimenin ilk harfinin büyük olarak yazılmasıyla yapılır: TBMM (Türkiye Büyük Millet Meclisi), TDK (Türk Dil Kurumu), ABD (Amerika Birleşik Devletleri) vb.

✔ Ancak bazen kelimelerin, özellikle son kelimenin birkaç harfinin kısaltmaya alındığı da görülür. Bazen de aradaki kelimelerden hiç harf alınmadığı olur. Bu tür kısaltmalarda, kısaltmanın akılda kalabilmesi için yeni bir kelime oluşturma amacı güdülür: BOTAŞ (Boru Hatları ile Petrol Taşıma Anonim Şirketi), İLESAM (İlim ve Edebiyat Eseri Sahipleri Meslek Birliği), TÖMER (Türkçe Öğretim Merkezi) vb.

Gelenekleşmiş olan T.C. (Türkiye Cumhuriyeti) ve T. (Türkçe) kısaltmalarının dışında büyük harflerle yapılan kısaltmalarda nokta kullanılmaz.

c.

Kuruluş, kitap, dergi ve yön adlarıyla ölçülerin dışında kalan kelime veya kelime gruplarının kısaltmasında, ilk harfle birlikte kelimeyi oluşturan temel harfler dikkate alınır. Kısaltılan kelime veya kelime grubu; özel ad, unvan veya rütbe ise ilk harf büyük; cins ad ise ilk harf küçük olur: Alm. (Almanca), İng. (İngilizce), Kocatepe Mah. (Kocatepe Mahallesi), Güniz Sok. (Güniz Sokağı), Prof (Profesör), Dr. (Doktor), Av. (Avukat), Alb. (Albay), Gen. (General); sf. (Sıfat), haz. (hazırlayan), çev. (çeviren), ed. (edebiyat), fiz. (fizik), kim. (kimya) vb.

✔ Küçük harflerle yapılan kısaltmalara getirilen eklerde kelimenin okunuşu esas alınır: cm'yi, kg'dan vb.

✔ Büyük harflerle yapılan kısaltmalara getirilen eklerde ise kısaltmanın son harfinin okunuşu esas alınır: BDT'ye, TDK'den, THY'de, TRT'den, TL'nin vb.

✔ Ancak kısaltması büyük harflerle yapıldığı hâlde bir kelime gibi okunan kısaltmalara getirilen eklerde kısaltmanın okunuşu esas alınır: ASELSAN'da BOTAŞ'ın UNESCO'ya vb.

Numara sözünün kısaltması da kelime gibi okunduğundan getirilecek olan ek okunuşa göre getirilecektir: No.lu No.suz

✔ Sonunda nokta bulunan kısaltmalarla üs işaretli kısaltmalara gelen ekler kesmeyle ayrılmaz. Bu tür kısaltmalarda ek noktadan ve üs işaretinden sonra kelimenin veya üs işaretinin okunuşuna uygun olarak yazılır: vb. leri, Alm.dan, İng. yi; cm^3 e (santimetreküp), m^2 ye (metrekareye), 6^4 ten (altı üssü dörtten) vb.

5 Bağlaç Olan "ki" ve Ek Olan "-ki" nin Yazılışı

a.

Bağlaç olan "ki" ayrı yazılır. Vurgulu okunur; cümleden çıkarılabilir, cümlenin anlamı bozulmaz: Eve gelmiştim ki bir de ne göreyim. Birkaç örnekte "ki" bağlacı kalıplaşmış olduğu için bitişik yazılır: belki, çünkü, hâlbuki, mademki, meğerki, oysaki, sanki. Bu örneklerden "çünkü" sözünde ek aynı zamanda küçük ünlü uyumuna uymuştur.

Hâlbuki bugün ders çalışacaktık.

✔ Şüphe ve pekiştirme göreviyle kullanılan "ki" sözü de ayrı yazılır: Çoktan otobüse binmiş olmalı, eve vardı mı ki? Bana o kadar ağır geldi ki.

b.

İlgi zamiri olan "-ki" belirtili isim tamlamasında tamlananın yerine kullanılır. Tamlayan eklerinin üzerine gelir. Ek hâlindeki tek zamirdir. Eklendiği kelimeye bitişik yazılır; cümleden çıkarılamaz, cümlenin anlamı bozulur. Büyük ve küçük ünlü uyumlarına uymaz. Sadece "-ki" şekli vardır: Mutfağın lambası yanıyor, salonunki patlamış.

c.

"-ki" yapım eki, isimlere eklenerek yer ve zaman bildiren sıfatlar türetir. Zaman bildiren kelimelerin sonuna doğrudan eklenirken, yer bildiren sıfatlar türetirken "-de" bulunma ekiyle birlikte kullanılır. Sadece "-ki" ve az da olsa "-kü" şekilleri vardır: "Bugünkü maçı erteledim.", "Evdeki hesap çarşıya uymadı."

6 Bağlaç Olan "da/de" ve Ek Olan "-de/-da" nın Yazılışı

a.

Bağlaç olan "da/-de" ayrı yazılır, vurgulu okunur ve kendisinden önceki kelimenin son ünlüsüne bağlı olarak büyük ünlü uyumuna uyar. Cümleden çıkarılabilir, cümlenin anlamı bozulmaz. Cümleye "dahi, bile" anlamı katar. "Ali, Ömer bize gelecek, o da gelsin." Ev de bahçe de tertemiz olmuş.", "Güldü de güldü."

Ayrı yazılan da / de hiçbir zaman ta / te biçiminde yazılmaz.: "Koşup ta yorulma." yanlıştır. Doğrusu: "Koşup da yorulma." şeklinde olacaktır.

Ya sözüyle birlikte kullanılan da ayrı yazılır: "Gideceğim ya da gitmeyeceğim, kime ne?"

da / de bağlacını kendisinden önceki kelimeden kesme ile ayırmak yanlıştır: "Fikret'de iyi bir şairdir." yanlıştır. Doğrusu: "Fikret de iyi bir şairdir."

b.

Ad durum eklerinden olan bulunma durum eki "-de / -da" kendisinden önce gelen kelimeye bitişik yazılır. Bu ekin "-te / -ta" şekli de vardır: "Kitapta neler var? Çocuklar bahçede oynuyorlar."

7 Soru Eki mı / mi'nin Yazılışı

Bu ek gelenekleşmiş olarak yazılır ve kendisinden önceki kelimenin son ünlüsüne bağlı olarak ünlü uyumlarına uyar. Soru ekinden sonra gelen ekler, bu eke bitişik olarak yazılır: "Gelmeyecek misiniz?", "Güzel miyim?"

Bu ek soru anlamı dışında farklı anlamlar kattığında da ayrı yazılır:

Güzel mi güzel bir kızdı. (Pekiştirme)

Baban geldi mi çıkarız. (Zaman)

Çalıştın mı başarırsın. (Zaman ve koşul)

Gözlerim yoruldu mu çalışamam. (Zaman ve sebep)

Birleşik fiillerde mi soru eki iki kelimenin arasına da gelebilir: Vaz mı geçtin?

8 İkilemelerin Yazılışı

İkilemeler ayrı yazılır: adım adım, ağır ağır, akın akın, allak bullak, aval aval (bakmak), çeşit çeşit, derin derin, gide gide, güzel güzel, karış karış, kös kös (dinlemek), şıpır şıpır, tak tak (vurmak) vb.

✓ "m" ile yapılmış ikilemeler de ayrı yazılır: soğan moğan, çocuk mocuk, dolap molap, kapı mapı, kitap mitap vb.

✓ İsim durum ekleri ve iyelik ekiyle yapılan ikilemeler de ayrı yazılır: baş başa, diz dize, baştan başa, daldan dala; başa baş, dişe diş; ardı ardına, boşu boşuna, günü gününe, peşi peşine, ucu ucuna vb.

9 İle'nin Yazılışı

✓ ile, ayrı olarak yazılabildiği gibi kelimelere eklenerek de yazılabilir. İle, ünsüzle biten kelimelere bitişik olarak yazıldığında ünlüsü düşer ve büyük ünlü uyumuna uyar: bulut-la (bulut ile), çiçek-le (çiçek ile), kuş-la (kuş ile) vb.

✓ ile, ünlüyle biten kelimelere bitişik olarak yazıldığında araya "y" ünsüzü girer ve başında "i" ünlüsü düşer: arkadaşı - y - la (arkadaşı ile) çevre - y - le (çevre ile), sürü - y - le (sürü ile), yapı - y - la (yapı ile) vb.

10 Pekiştirmeli Sözlerin Yazılışı

Sıfat veya zarf görevindeki pekiştirmeli sözler bitişik yazılır: apaçık, apak, büsbütün, çepeçevre, çırılçıplak, dümdüz, düpedüz, güpegündüz, kupkuru, masmavi, mosmor, paramparça, sapasağlam vb.

11 Deyimlerin Yazılışı

Deyimler ayrı yazılır: akıntıya kürek çekmek, çam devirmek, çanak tutmak, gönlünden geçirmek, göz atmak, kulak asmak, kulak vermek, çantada keklik, devede kulak, yağlı kuyruk, yüz görümlüğü vb.

12 Ek Fiilin Yazılışı

✓ Ek fiilin çekimli biçimleri (idi, imiş, ise) ayrı yazılabildiği gibi bitişik olarak da yazılabilir. Ünsüzle biten kelimelere bitişik olarak yazıldığında "i" ünlüsü düşer, ayrıca büyük ünlü uyumuna uyar: yorgun - du (yorgun idi), güzel - miş (güzel imiş), gelir - se (gelir ise) vb.

✓ Ünlüyle biten kelimelere bitişik olarak yazıldığında araya "y" ünsüzü girer ve başındaki "i" ünlüsü düşer, ayrıca büyük ünlü uyumuna uyar: sonuncu - y - du (sonuncu idi), yabancı - y - mış (yabancı imiş), ne - y - se (ne ise) vb.

✓ Ek-fiilin zarf-fiil eki almış biçimi olan iken ayrı yazılabildiği gibi kelimelere eklenerek de yazılabilir. Eklenerek yazıldığında baştaki "i" düşer. Eklendiği kelimenin ünlüleri kalın olsa da "-ken" zarf-fiil ekinin ünlüsü ince kalır: başlayacak - ken (başlayacak iken), çalışıyor - ken (çalışıyor iken), durgun - ken (durgun iken) vb.

✓ iken, ünlüyle biten kelimelere bitişik olarak yazıldığında araya "y" ünsüzü girer ve başındaki "i" ünlüsü düşer: evde - y - ken (evde iken), okulda - y - ken (okulda iken), okumakta - y - ken (okumakta iken), yolda - y - ken (yolda iken) vb.

13 Satır Sonunda Kelimelerin Bölünmesi

Türkçede satır sonunda kelimeler bölünebilir fakat heceler bölünemez. Satıra sığmayan kelimeler bölünürken satır sonuna kısa çizgi (-) konur:

Ben hep acı içinde yaşayan bir adamım! Bu sıkıntı âdeta kendimi bildiğim anda başladı.

Ayırmada satır sonunda ve satır başında tek harf bırakılamaz.

Satır sonuna sığmayan birleşik kelimelerin bölünmesinde hata yapılmamalıdır. Bu kelimeler iki ayrı kelime gibi değil tek bir kelime gibi düşünülüp hecelenerek ayrılmalıdır:

YANLIŞ	DOĞRU
..... ilk-	 il
okul	kokul
..... baş-	..... ba-
öğretmen	şöğretmen

14 Düzeltme İşaretinin Kullanılacağı Yerler

a.

Yazılışları bir, anlamları ve söylenişleri ayrı olan kelimeleri ayırt etmek için okunuşları uzun olan ünlülerin üzerine konur: adem (yokluk), âdem (insan); adet (sayı), âdet (gelenek, alışkanlık); alem (bayrak), âlem (dünya, evren); aşık (eklem kemiği), âşık (vurgun, tutkun); hal (sebze, meyve vb. satılan yer), hâl (durum, vaziyet); hala (babanın kız kardeşi), hâlâ (henüz); rahim (esirgeme), rahîm (koruyan, acıyan); şura (şu yer), şûra (danışma kurulu) vb.

b.

Arapça ve Farsçadan dilimize giren birtakım kelimelerle özel adlarda bulunan ince "g, k" ünsüzlerinden sonra gelen "a ve u" ünlüleri düzeltme işareti ile yazılır: dergâh, gâvur, karargâh, tezgâh, yadigâr, Nigâr; dükkân, hikâye, kâfir, kâğıt, Hakkâri, Kâzım; mahkûm, meskûr, sükûn, sükût vb. Kişi ve yer adlarında ince "ı" ünsüzünden sonra gelen "a ve u" ünlüleri de düzeltme işareti ile yazılır: Halûk, Lâle, Nalân; Balâ, Elâzığ, İslâhiye, Lâdik, Lâpseki, Selânik vb.

Nispet eki alan kelimelere Türkçe ekler getirildiğinde düzeltme işareti olduğu gibi kalır: millîleştirmek, millîlik, resmîleştirmek, resmîlik vb.

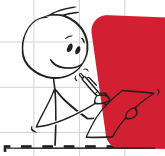

ETKİNLİK - 7

Aşağıdaki cümlelerin başına yargılar doğruysa "D" yanlışsa "Y" yazınız.

1. ( ) "Biliyorsunuz Güneş girmeyen eve doktor girer." cümlesinde yazım yanlışı vardır.
2. ( ) "En sıkıntılı zamanlarım da yanım da o sadece o vardı." cümlesinde yazım yanlışı vardır.
3. ( ) "Bilirsiniz ki o benim her şeyimdir." cümlesinde yazım yanlışı yoktur.
4. ( ) "Karayel Kuzeybatıdan eser." cümlesinde yazım yanlışı yoktur.
5. ( ) "Onunla dostca ayrılmayı başardık." cümlesinde yazım yanlışı vardır.

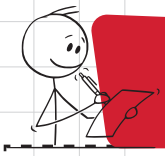

ETKİNLİK - 8

Aşağıdaki boş bırakılan yerlere uygun ifadeyi yazınız.

1. Üleştirme sayıları ..... ile değil ..... ile belirtilir.
2. "Kardeşim 2013'de Ankara'da Hacettepe Hastanesinde dünyaya geldi." cümlesinde yazım yanlışı yapılan kelime ..... dir.
3. Kanun, tüzük, yönetmelik, genelge adları ..... başlar.
4. Somut olarak yer belirten alt ve üst sözleriyle oluşturulan birleşik kelime ve terimler ..... yazılır.
5. Ek olan -ki kendinden önceki kelimeye ..... yazılır ve ünlü uyumlarına uymaz. Bağlaç olan ki ayrı bir kelimedir. Kendinden önce ve sonra gelen cümleleri bağlar ve ..... yazılır."

NOKTALAMA İŞARETLERİ

Duygu ve düşünceleri daha açık ifade etmek, cümlenin yapısını ve duraklama noktalarını belirlemek, okumayı ve anlamayı kolaylaştırmak, sözün vurgu ve ton gibi özelliklerini belirtmek üzere noktalama işaretleri kullanılır.

Noktalama işaretlerinden nokta, virgül, iki nokta, üç nokta, soru, ünlem, tırnak, ayraç ve kesme işaretleri ait oldukları kelimelere bitişik olarak yazılır ve kesme işaretlerinden sonra bir harf boşluğu ara verilir.

Nokta (.)

1. Cümlenin sonuna konur: Beyazıt havuzunun kenarındaki kanepelerden birine oturmuş, sizi bekliyorum.

2. Bazı kısaltmaların sonuna konur: Ar. (Arapça), Yrd. Doç. (yardımcı doçent), Asb. (astsubay), vb. (ve benzeri), Alm. (Almanca), Ecz. (Eczane), Av. (avukat) vb.

3. Sayılardan sonra sıra bildirmek için konur: 5. (beşinci), 4. Murat, VI. yüzyıl vb.

4. Arka arkaya sıralandıkları için virgülle veya çizgiyle ayrılan rakamlardan yalnızca sonuncu rakamdan sonra nokta konur: 2, 5 ve 7. maddeler; XVII - XV. yüzyıllar arasında vb.

5. Bir yazının maddelerini gösteren rakam veya harflerden sonra konur: II. 5. A.a.

6. Tarihlerin yazılışında gün, ay ve yılı gösteren sayıları birbirinden ayırmak için konur: 17.10.1996

7. Saat ve dakika gösteren sayıları birbirinden ayırmak için konur: Yarın 11.30 uçağı ile geleceğim.

8. Kitap, dergi vb. nin künyelerinin sonuna konur: TANPINAR, Ahmet Hamdi, Huzur, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2013.

9. En az üç basamaklı sayılarda 3. basamaktan sonra ve her üç basamakta bir nokta konur: 3.000, 450.218 vb.

10. Genel Ağ adreslerinde kullanılır: http://tdk.gov.tr

11. Matematikçe çarpma işareti yerine kullanılır: 3 . 8 = 24 vb.

Virgül (,)

1. Birbiri ardınca sıralanan eş görevli kelime ve kelime gruplarının arasına konur: Ahmet, Aylin, Selim üçü de roman kahramanıdır.

2. Sıralı cümleleri birbirinden ayırmak için konur: "Uğraş, didin, düşün, ara, bul, koş, atıl."

3. Uzun cümlelerde yüklemden uzak düşmüş olan özneyi belirtmek için konur: "Mümtaz, ağabeyi dediği amcasının oğlu İhsan'ın hastalandığından beri doğru dürüst sokağa çıkamamıştı."

4. Cümle içinde ara sözleri veya ara cümleleri ayırmak için ara sözlerin veya ara cümlelerin başına ve sonuna konur: "Ne Macide ne yengesi, İhsan'ın annesi, hastanın başı ucundan ayrılmadıkları için çocuklar haraptılar."

5 Anlama güç kazandırmak için tekrarlanan kelimeler arasına konur: "Yalvar çoban, yalvar. İlin kurtulsun."

6 Tırnak içinde olmayan alıntı cümlelerinden sonra konur: Bekle geliyorum, dedi.

7 Konuşma çizgisinden sonraki alıntı cümlesinin bitimine konur: Mümtaz yatağa eğilerek,

– Daha gazeteleri okumadım dedi.

8 Edebî eserlerde konuşma bölümünden önceki ifadenin sonuna konur: Bahçe kapısını açtı. Sermet Bey'e,

– Bu anahtar köşkü de açar, dedi: (Ömer Seyfettin)

9 Kendisinden sonraki cümleye bağlı olarak ret, kabul ve teşvik bildiren hayır, yok, evet, peki, pekâla, tamam, olur, hayhay, başüstüne, öyle, haydi, elbette gibi kelimelerden sonra konur: Başüstüne, söylerim. Pekala, şimdi anlam bakalım.

10 Bir kelimenin kendisinden sonra gelen kelime veya kelime gruplarıyla yapı ve anlam bakımından bağlantısı olmadığını göstermek ve anlam karışıklığını önlemek için kullanılır: Bu gece, eğlenceleri içlerine sinmedi.

11 Hitap için kullanılan kelimelerden sonra konur: Sevgili Kardeşim, Sayın Müdürüm vb.

12 Sayıların yazılışında kesirleri ayırmak için kullanılır: 25,3 (yirmi beş tam, onda üç)

13 Metin içinde art arda gelen zarf-fiil eki almış kelimelerden sonra konur: Arkasından bakıp, iç geçirerek anlatmaya başladı.

Metin içinde zarf-fiil eki almış kelimelerden sonra virgül konmaz: Odadan koşarak çıktı.

14 Özne olarak kullanıldıklarında bu, şu, o zamirlerinden sonra konur: Bu, beni ilgilendirmez.

15 Kitap, dergi vb. nin künyelerinde yazar, eser, basımevi vb. maddelerden sonra konur: Ahmet Hamdi TANPINAR, Huzur, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2013.

Yazarın soyadı önce yazılmışsa soyadından sonra da virgül konur: TANPINAR, Ahmet Hamdi, Huzur, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2013.

Virgül Nerelerde Kullanılmaz?

a. Metin içinde ve, veya, yahut, ya ... ya bağlaçlarından önce de sonra da virgül konmaz: "Ya bu deveyi güdeceksin ya da bu diyardan gideceksin?"

b. Cümlede pekiştirme ve bağlama görevinde kullanılan da / de bağlacından sonra virgül konmaz: "Biz gidelim o da gelir nasıl olsa."

c. Cümlede -ınca / ince anlamıyla zarf-fiil görevinde kullanılan mı /mi ekinden sonra virgül konmaz: "O Ankara'ya geldi mi Ankara cennet gibi görünüyor gözüme."

d. Şart ekinden sonra virgül konmaz: "Bir gülüşe güller açacak kalbimde."

e. Tekrarlı bağlaçlardan önce ve sonra virgül konmaz: "Ya bu deveyi gütmeli ya da bu diyardan gitmeli."

Noktalı Virgül (;)

1. Cümle içinde virgüllerle ayrılmış tür veya takımları birbirinden ayırmak için konur: "Türkiye, Japonya, Çin; Ankara, Tokyo, Pekin."

2. Öğeleri arasında virgül bulunan sıralı cümleleri birbirinden ayırmak için konur: "Kel ölür, sırma saçlı olur; kör ölür, badem gözlü olur."

3. İkiden fazla eş değer ögeler arasında virgül bulunan cümlelerde özneden sonra noktalı virgül konabilir: "Yeni usul şiirimiz; zevksiz, köksüz, acemice görünüyordu."

İki Nokta (:)

1. Kendisiyle ilgili örnek verilecek cümlenin sonuna konur: "Şimdi de yazarın önemli hikâyelerinden bazılarını sıralayalım: Huzur, Mahur Beste, Sahnenin Dışındakiler...

2. Kendisiyle ilgili açıklama verilecek cümlenin sonuna konur: "Dört bölümden oluşan Huzur romanının kahramanları: İhsan, Nuran, Suat ve Mümtaz'dır." "Huzur romanının konusu: Mümtaz'ın Nuran'a olan aşkının öyküsüdür."

3. Ses bilgisinde uzun ünlüyü göstermek için kullanılır: a:ile, ka:til, usu:le, i:cat...

4. Karşılıklı konuşmalarda, konuşan kişiyi belirten sözlerden sonra konur:

   Doktor: "Hastan mı var?"

   Delikanlı: Öyle...

5. Edebî eserlerde konuşma bölümünden önceki ifadenin sonuna konur:

   Kadını işaret ederek:

   "Kardeşin mi?" dedim.

6 Genel Ağ adreslerinde kullanılır: http://tdk.gov.tr

7 Matematikte bölme işareti olarak kullanılır: 24 : 6 = 4 vb.

Üç Nokta (...)

1 Anlatım olarak tamamlanmamış cümlelerin sonuna konur: "Bu da kızım..."

2 Kaba sayıldığı için veya bir başka sebepten dolayı açık yazılmak istenmeyen kelime ve bölümlerin yerine konur: "... Hastanesi'nde evlenmek üzere izne ayrılan doktorun yerine hastaları sağlık memuru... kabul ediyor."

3 Alıntılarda başta, ortada ve sonda alınmayan kelime veya bölümlerin yerine konur: "... Geçenlerde toprak ağası Aleksandır İvaniç Yegiptski gelmişti, dişi ağrıyordu. Eğitim, öğrenim görmüş bir adam..."

4 Sözün bir yerde kesilerek geri kalan bölümün okuyucunun hayal dünyasına bırakıldığını göstermek veya ifadeye güç katmak için konur: "Haksızlıkların olmadığı bir dünya... İnsanların hepsinin mesut olduğu, hiç olmazsa iş bulduğu, doyduğu bir dünya..."

5 Ünlem ve seslenmelerde anlatımı pekiştirmek için konur:

"Ağırlığı yukarıya çekmeye yarayan demir telin ucunu tutan Karahisarlı:

– Ahmet ... Ahmet, haydi be!"

Ünlem ve soru işaretinden sonra üç nokta yerine iki nokta konulması yeterlidir: "Gök ekini biçer gibi!..."

6 Karşılıklı konuşmalarda, yeterli olmayan eksik bırakılan cevaplarda kullanılır:

"– Bir şey edemezsin diye söylendi Salih.

– Görürüz ... dedi öteki.

– ..."

Üç nokta yerine iki veya daha çok nokta kullanılmaz.

Soru İşareti (?)

1. Soru eki veya sözü içeren cümle veya sözlerin sonuna konur: "Dertlerimden kime ne?"

2. Soru bildiren ancak soru eki veya sözü içermeyen cümlelerin sonuna konur:
"– Adınız?" "Kütüğe kayıtlı olduğunuz il?"

3. Bilinmeyen, kesin olmayan veya şüpheyle karşılanan yer, tarih vb. durumlar için kullanılır.
Ahmet Yesevi (d. Sayram - Kazakistan, 1093 ? - Ö. 1166, Kazakistan)
Sınavdan 100 (?) almış.

mı / mi ekini alan yan cümle temel cümlenin zarf tümleci olduğunda cümlenin sonuna soru işareti konmaz: "O güldü mü ruhum adeta kanatlanır." (Çünkü bu durumda soru anlamı değil zaman anlamı katmış olur.)

Soru ifadesi taşıyan sıralı ve bağlı cümlelerde soru işareti en sona konur: "Kimsin, necisin, ne istiyorsun?"

Ünlem İşareti (!)

1. Sevinç, kıvanç, acı, korku, şaşma gibi duyguları anlatan cümle veya ibarelerin sonuna konur: "Yaşasın kazanmışım!", "Tüüüü, yazık!", "Ne mutlu Türkü'm diyene!"

2. Seslenme, hitap ve uyarı sözlerinden sonra konur "– Haydi evlatlar!", "Sakın!", "Sevgili çocuklar!"

Ünlem işareti seslenme ve hitap sözlerinden hemen sonra konulabileceği gibi cümlenin sonuna da konabilir: "Ayy! Rastıklı Ayşe'ye bak." / "Ayy, Rastıklı Ayşe'ye bak!"

3. Alay, kinaye veya küçümseme anlamı kazandırılmak istenen sözden hemen sonra yay ayraç içinde ünlem işareti kullanılır: "Yeni gelen adamın çok zeki (!) olduğu söyleniyor."

Ünlem ve soru işaretinden sonra üç nokta yerine iki nokta kullanılması yeterlidir: "Gündüzün sen uyursun, biz bekleriz. Belki vahşiler hücum eder!.."

Kısa Çizgi (-)

1 Satıra sığmayan kelimeler bölünürken satır sonuna konur: "Bazı yapamayacağı şeyleri yapacak gibi görünüp ona yaptırmaya kalkardı."

2 Cümle içinde ara sözleri veya ara cümleleri ayırmak için ara sözlerin veya ara cümlelerin başına ve sonuna konur, bitişik yazılır: "O kıştan-birbirimizi tamamen kaybettiğimiz kıştan-çıkışta Odisiya'yı boyu atmış buldum."

3 Kelimelerin kökleri, gövdeleri ve eklerini birbirinden ayırmak için kullanılır: Şiş-man, süt - çü - lük vb.

4 Fiil kök ve gövdelerini göstermek için kullanılır: gez-, kaş-, yaşar- vb.

5 İsim yapma eklerinin başına, fiil yapma eklerinin başına ve sonuna konur: -ı, -sız, -la-, -tır-, vb.

6 Heceleri göstermek için kullanılır: Kış-tan ya-za in-san baş-ka tür-lü çı-kar-dı.

7 Arasında ve, ile, ila, ... -den ... -e anlamlarını vermek için kelimeler veya sayılar arasında kullanılır: Ankara - İzmir yolu, Türk - Arap ilişkileri, Ural - Altay dil grubu, 09.30 - 10.30, Beşiktaş - Fenerbahçe karşılaşması, 1914 - 1918 Birinci Dünya Savaşı, Türkçe - Fransızca sözlük vb.

8 Matematikte çıkarma işareti olarak kullanılır: 60 - 20 = 40

9 Sıfırdan küçük değerleri göstermek için kullanılır: –5°C

Cümle içinde sayı adlarının yinelenmesinde araya kısa çizgi konmaz: On on beş yıl öncesine kadar bize geldi. Üç beş kişi yerinden kalktı.

Uzun Çizgi (–)

1 Yazıda satır başına alınan konuşmaları göstermek için kullanılır: Buna konuşma çizgisi de denir.

"– Anacağım! diye haykırdı, karşı köyün Ahmet'i boğulacak!"

2 Oyunlarda uzun çizgi konuşanın adından sonra da konabilir:

"Gönül – Hey, kara kız!"

Konuşmalar tırnak içinde verildiğinde uzun çizgi kullanılmaz: Hem ağlamaklı hem de alaycı bir sesle, "Hah, çekmiş!" dedi.

Eğik Çizgi (/)

1 Dizeler yan yana yazıldığında aralarına konur: "Duydum ki bizi bırakmaya azmediyorsun, etme. / Başka bir yâr, başka bir dosta meylediyorsun, etme."

2 Adres yazarken apartman numarası ile daire numarası arasına ve semt ile şehir arasına konur: Yunus Emre Mahallesi Güliz Sokak No: 15 / 6 Aydınlıkevler / ANKARA

Ülke adı yazılacağında ise:

Atatürk Bulvarı No.: 217

06680 Kavaklıdere / Ankara

TÜRKİYE

3 Tarihlerin yazılışında gün, ay ve yılı gösteren sayıları birbirinden ayırmak için konur: 03/06/2006

4 Dil bilgisinde eklerin farklı biçimlerini göstermek için kullanılır: -ca / - ce, sız / -siz vb.

5 Genel Ağ adreslerinde kullanılır: http//tdk.gov.tr

6 Matematikte bölme işareti olarak kullanılır: 10/2 = 5

7 Fizik, matematik vb. alanlarda birimler arası orantıları gösterirken eğik çizgi araya boşluk konulmadan kullanılır: g/sn (gram/saniye)

Ters Eğik Çizgi (\)

Bilişim uygulamalarında art arda gelen dizinleri birbirinden ayırmak için kullanılır:

C:\ Belgelerim \ Türk İşaret Dili \ Kitapçık.indd

Tırnak İşareti (" ")

1 Başka bir kimseden veya yazıdan olduğu gibi aktarılan sözler tırnak içine alınır:

Mevlana'nın Şems'in gidişi üzerine yazdığı muhteşem şiir şöyle başlar:

"Duydum ki bizi bırakmaya azmediyorsun etme!"

Tırnak içindeki alıntının sonunda bulunan işaret (nokta, soru işareti, ünlem işareti vb.) tırnak içinde kalır: "Saat kaçta buluşalım?" diye sordu.

2 Özel olarak vurgulanmak istenen sözler tırnak içine alınır: Bu tür hikâyelerde asıl olanın "olay" olduğunu hatırlatmakta fayda var.

3 Cümle içerisinde eserlerin ve yazıların adları ile bölüm başlıkları tırnak içine alınır: Reşat Nuri Güntekin, asıl ününü "Çalıkuşu" adlı romanıyla kazanmıştır.

Cümle içerisinde özel olarak belirtilmek istenen sözler, kitap ve dergi adları ve başlıkları tırnak içine alınmaksızın eğik yazıyla dizilerek de gösterilebilir: Reşat Nuri Güntekin, asıl ününü Çalıkuşu adlı romanıyla kazanmıştır.

Tırnak içine alınan sözlerden sonra gelen ekleri ayırmak için tekrar kesme işareti kullanılmaz: Ahmet Hamdi Tanpınar'ın ilk romanı "Mahur Beste" 1944'te "Ülkü Dergisi" nde yayımlandı.

4 Bilimsel çalışmalarda künye verilirken makale adları tırnak içinde yazılır.

Tek Tırnak İşareti (' ')

Tırnak içinde verilen cümlenin içinde yeniden tırnağa alınması gereken bir sözü, ibareyi belirtmek için kullanılır:

Şair elindeki kitabı göstererek "Edebiyat tarihi kitapları içinde 'Resimli Türk Tarihi' gibisi var mı?" diyerek seslendi.

Denden İşareti (")

Bir yazıdaki maddelerin sıralanmasında veya bir çizelgede alt alta gelen aynı sözlerin, söz gruplarının ve sayıların tekrar yazılmasını önlemek için kullanılır:

a. Somut isim
b. Soyut "

ÖĞRETMENİM DİYOR Kİ:

Yay Ayraç (( ))

1 Cümledeki anlamı tamamlayan ve cümlenin dışında kalan ek bilgiler için kullanılır. Yay ayraç içinde bulunan ve yargı bildiren anlatımların sonuna uygun noktalama işareti konur: "Ek fiilin görevlerinden biri de isim soylu sözcüklerin (isim, sıfat, zamir, zarf, edat, bağlaç, ünlem) yüklem yapmaktır."

2 Özel veya cins isme ait ek, ayraçtan önce yazılır: Kaşgarlı Mahmut'un (1008-1105) Divân-ı Lügati't Türka dlı...

3 Tiyatro eserlerinde ve senaryolarda konuşanın hareketlerini, durumunu açıklamak ve göstermek için kullanılır: İshak – (Keseyi alır) Bu nedir? ... Yakup Efendi!..

4 Alıntıların aktarıldığı eseri, yazarı veya künye bilgilerini göstermek için kullanılır:

"Yaş otuz beş! Yolun yarısı eder.

Dante gibi ortasındayız ömrün." (Cahit Sıtkı Tarancı)

5 Alıntılarda, alınmayan kelime veya bölümlerin yerine konulan üç nokta, yay ayraç içine alınabilir.

6 Bir söze alay, kinaye veya küçümseme anlamı kazandırmak için kullanılan ünlem işareti yay ayraç içine alınır: Bütün kibarlığıyla (!) bize elini uzattı.

7 Bir bilginin şüpheyle karşılandığını veya kesin olmadığını göstermek için kullanılan soru işareti yay ayraç içine alınır: 1093 (?) yılında Batı Türkistan'da doğan Ahmet Yesevi...

8 Bir yazının maddelerini gösteren sayı ve harflerden sonra kapama ayracı konur:

I)	1)	A)	e)
II)	2)	B)	b)

Köşeli Ayraç ([ ])

1 Ayraç içinde ayraç kullanılması gereken durumlarda yay ayraçtan önce köşeli ayraç kullanılır: Cingöz Recai, yazarının Server Bedii [Peyami Safa (1899 - 1961)] takma adıyla yayımladığı romanıdır.

2 Metin aktarmalarında, çevirilerde, alıntılarda çalışmayı yapanın eklediği sözler için kullanılır: "Eldem, Osmanlıda en önemli fark [ın], mezar taşının şeklinde ortaya çık[tığını]söyledikten sonra ..." (Hilmi Yavuz)

3 Kaynak olarak verilen kitap veya makalelerin künyelerine ilişkin bazı ayrıntıları göstermek için kullanılır: Reşat Nuri [Güntekin], Çalıkuşu, Dersaadet, 1922.

Kesme İşareti (')

1 Özel adlara getirilen iyelik, durum ve bildirme ekleri kesme işaretiyle ayrılır: Kurtuluş Savaşı'nı, Atatürk'üm, Türkiye'mizin Fatih Sultan Mehmet'e, Muhibbi'nin, Gül Baba'ya, Sultan Ana'nın, Mehmet Emin Yurdakul'dan, Kâzım Karabekir'i, Yunus Emre'yi, Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı'na vb.

a. Yer bildiren özel isimlerde kısaltmalı söyleyiş söz konusu olduğu zaman ekten önce kesme işareti kullanılır: Hisar'dan, Boğaz'dan vb.

b. Özel adlar için yay ayraç içinde bir açıklama yapıldığında kesme işareti yay ayraçtan önce kullanılır: Kaşgarlı Mahmut'un (1008 - 1105)

c. Ek getirildiğinde Avrupa Birliği kesme işareti ile kullanılır: Avrupa Birliği'ne üye ülkeler...

d. Sonunda 3. tekil kişi iyelik eki olan özel ada, bu ek dışında başka bir iyelik eki getirildiğinde kesme işareti konmaz: Boğaz Köprümüzün güzelliği, Amik Ovamızın bitki örtüsü, Kuşadamızdaki liman vb.

e. Kurum, kuruluş, kurul, birleşim, oturum ve iş yeri adlarına gelen ekler kesmeyle ayrılmaz: Türk Dil Kurumu, Ortaöğretim Genel Müdürlüğüne, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Başkanlığının; Bakanlar Kurulunun, Danışma Kurulundan, Türkiye Büyük Millet Meclisinin 112'nci Birleşiminin 2'nci Oturumunda; Çizgim Kırtasiyesinden vb.

f. Özel adlara getirilen yapım ekleri, çokluk eki ve bunlardan sonra gelen diğer ekler kesmeyle ayrılmaz: Türklük, Türkleşmek, Türkçülük, Türkçe, Müslümanlık, Avrupalı, Avrupalılaşmak, Afyonlu, Ayşeler, Mehmetler, Ziya Gökalpler, Türklerin, Türklüğün vb.

g. Sonunda, p, ç, t, k ünsüzlerinden biri bulunan Ahmet, Çelik, Halit, Şahap; Bosna-Hersek; Kerküğü, Sinop, Tokat, Zonguldak gibi özel adlara ünlüyle başlayan ek getirildiğinde kesme işaretine rağmen Ahmedi, Halidi, Şahabı; Bosna-Herseği, Kerküğü, Sinobu, Tokadı, Zonguldağı biçiminde son ses yumuşatılarak söylenir ancak bunlar yazıda gösterilmez. (Ahmet'i)

h. Özel adlar yerine kullanılan "o" zamiri cümle içinde büyük harfle yazılmaz ve kendisinden sonra gelen ekler kesme işaretiyle ayrılmaz.

2 Kişi adlarından sonra gelen saygı ve unvan sözlerine getirilen ekleri ayırmak için konur: Selami Bey'e, Nilgün Hanım'dan, İsmet Paşa'ya; Türk Dil Kurumu Başkanı'na vb.

3 Kısaltmalara getirilen ekleri ayırmak için konur: TBMM'nin, BM'de, ABD'yi, TV'ye vb.

4 Sayılara getirilen ekleri ayırmak için konur: 1913'te, 1'inci madde, 2'nci kat, 7,65'lik vb.

5 Belirli bir tarih bildiren ay ve gün adlarına gelen ekleri ayırmak için konur: Başvurular 5 Aralık'a kadar sürecektir. KPSS başvurusu 11 Haziran 2018 Salı'ya kadardır.

6 Seslerin ölçü ve söyleyiş gereği düştüğünü göstermek için kullanılır: "Bir ok attım karlı dağın ardına / Düştü m'ola sevdiğimin yurduna."

7 Bir ek veya harften sonra gelen ekleri ayırmak için konur: "Ankara 13 Ekim 1923'te başkent olmuştur.", "-sız" la yapılmış isimler.", "a'dan z'ye kadar."

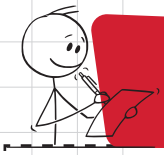

ETKİNLİK - 9

Aşağıdaki cümlelerin başına yargılar doğruysa "D" yanlışsa "Y" yazınız.

1. ( ) "At ölür, meydan kalır; yiğit ölür, şan kalır." cümlesinde noktalı virgül, ögeleri arasında virgül bulunan sıralı cümleleri birbirinden ayırmak için konmuştur.
2. ( ) "Ankara'ya gelince, beni mutlaka ara." cümlesindeki virgülün kullanıldığı yer doğrudur.
3. ( ) Üç nokta yerine iki veya daha çok nokta kullanılmaz.
4. ( ) "Yarın eve uğrayacak olursan, benim kitabımı da getirir misin?" cümlesindeki virgülün kullanıldığı yer doğrudur.
5. ( ) "Hey! Biraz bekle lütfen." cümlesindeki ünlem işaretini, seslenme ve hitap sözlerinden hemen sonra koyabileceğimiz gibi, "Hey, biraz bekle lütfen!" cümlesinde olduğu gibi cümlenin sonuna da koyabiliriz.

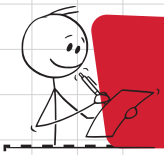

ETKİNLİK - 10

Aşağıda boş bırakılan yerlere uygun ifadeyi yazınız.

1. Yazıda satır başına alınan konuşmaları göstermek için ..... kullanılır. Buna ..... de denir.
2. Kendisinden sonraki cümleye bağlı olarak ret, kabul ve teşvik bildiren hayır, yok, evet, peki, pekâlâ, tamam, olur gibi kelimelerden sonra ..... konur.
3. "Bize bunun cevabını yazdı epey zaman sonra" cümlesinin sonuna konması gereken noktalama işareti ..... dır.
4. Ordular ( ) ilk hedefiniz Akdeniz'dir, ileri ( ) cümlesinde yay ayraçların içine ..... işareti konmalıdır.
5. "O geldi mi yüzümde güller açar" cümlesinin sonuna konması gereken noktalama işareti ..... dır.

AÇIK UÇLU SORULAR

1. "Dile bağlı bir sanat olan edebiyat, başlangıçta dinî törenlerde ortaya çıkmıştır. Zamanla din dışı konulara doğru kayan edebiyat sanatının, dinî duygu ve tecrübeye olan ilgisi hiçbir zaman bitmemiştir. Din; dili, edebiyat ve şiir dilini beslemiştir. Edebiyat da dinî düşünce, inanç ve değerlerin tanıtılması, anlaşılması ve öğretilmesi için imkânlar sunmuştur."
Paragraftan yararlanarak edebiyat ile din arasındaki ilişkiyi açıklayınız.

Cevap

2. Tarih, pek çok savaştan sebep ve sonuçlarıyla birlikte söz ederken edebiyat, bu savaşların toplum hayatında yarattığı acıları örnek olaylardan kesitler kurgulayıp canlandırarak ele alır. Ancak okuyucu, hayatın gerçeği ile sanatın gerçeği arasındaki farkı göz ardı etmeden bu iki disiplinin olumlu ilişkisinden yararlanabilir.
Yukarıdaki paragraf, edebiyat ile tarih arasındaki ilişkiyi hangi açıdan ele almıştır?

Cevap

3. Türk edebiyatı; tarihî, dinî ve sosyal değişmeye göre üç aşamada ele alınıp incelenmektedir.
Buna göre, Türk edebiyatının dönemlerini yazınız.

Cevap

4. İslam Öncesi Türk Edebiyatı Dönemi'nin ne zaman başladığı ve bittiğini yazınız.

Cevap

AÇIK UÇLU SORULAR

5. İslam Kültürü Etkisinde Gelişen Türk Edebiyatı kaç koldan gelişme göstermiştir? Bu kolların adları nelerdir?

Cevap

6. Türklerin İslamiyet'i kabul etmesinin Türk dili üzerindeki etkilerini kısaca açıklayınız.

Cevap

7. a. Uygur Türkçesinin önemli eserleri nelerdir?
   b. Bu eserlerde, hangi yazı kullanılmıştır?
   c. Uygurlar hangi dinleri kabul etmişlerdir?
   d. Bu dönemde yazılan eserlerde kabul edilen dinlerin etkisi var mıdır?

Cevap

8. a. Ali Şir Nevâi'nin Muhâkemetü'l-Lûgateyn Babûr Şah'ın Vekayi (Baburnâme), Ebü'l Gazi Bahadır Han'ın Şecere-i Türkî adlı eserleri Türkçenin hangi tarihî dönemine aittir?
   b. Bu Türkçe dönemi başka hangi adla anılmaktadır?
   c. Bu Türkçe hangi Türklüğün yazı dilidir?

Cevap

AÇIK UÇLU SORULAR

9. Türklerin kullandığı alfabelerin adlarını yazınız.

Cevap

10. Türklerin bu kadar çok alfabe kullanmasının nedenini açıklayınız.

Cevap

11. "Yemekhanede kullanılmak için birtakım yemek takımı alacağız." cümlesinde yazım yanlışı yapılan kelimeyi bulunuz. Bu kelime hangi durumlarda ayrı, hangi durumlarda bitişik yazılır? Açıklayınız.

Cevap

12. Nihayet erkekten ziyade kocakarı sesine benzer sesiyle kelimeleri uzata uzata ( )

– Allah'ım ( ) Ona rahat ( ) güzel bir yer ver ( ) der ( )

Bu parçada ayraçla ( ) belirtilen yerlere, sırasıyla hangi noktalama işaretleri getirilmelidir?

Cevap

ÜNİTE DEĞERLENDİRME TESTİ

1. Pek çok tarih kitabının, Cengiz Aytmatov'un "Toprak Ana" adlı romanı kadar savaşların insan hayatında neden olduğu dramı, toplumlara yaşattığı kötülüğü ve parçalanmasına yol açtığı ailelerin acılarını bu derece etkili anlatamadığı söylenebilir. Bu bağlamda şu yargıya varmak mümkündür: Başta tarihî roman ve hikâye olmak üzere şiir, tiyatro, biyografi, otobiyografi, monografi ve portre gibi edebiyat ürünleri, tarihe olan ilgiyi artırmada vazgeçilmez materyallerdir.

Bu paragrafla ilgili olarak aşağıdaki yargılardan hangisi yanlıştır?

A) Cengiz Aytmatov'un Toprak Ana adlı romanı tarih biliminden yararlanılarak yazılmıştır.
B) Edebî metinler tarihe olan ilgiyi arttırmaktadır.
C) Birçok tarih kitabı edebî metinlerdeki etkiyi yaratamamaktadır.
D) Tarih ve edebiyat arasında bir ilişkiden söz edilemez.
E) Edebî eserler vasıtasıyla insanlar tarihe mâl olmuş bir olay hakkında bilgi sahibi olabilirler.

2. İslamlaşmayla birlikte edebiyat ve din ilişkisi daha zengin bir mahiyet kazanmıştır. Nitekim Türkler İslamlaşma sürecinde tabii bir kültür değişimi yaşamış, yeni bir estetik anlayış içerisinde kendilerini bulmuşlardır. Bu estetik anlayış; dünya görüşünde, yaratılış anlayışında, hayat ve varlık tasarımında kendini göstermiştir. Bütün bunlar, içine girilen yeni dil havzası içerisinde yeni edebî eserlerin hayat bulmasını sağlamıştır.

Bu paragrafla ilgili olarak aşağıdaki yargılardan hangisi yanlıştır?

A) İslamiyet'in kabul edilmesi ile birlikte toplumun kültüründe de birtakım değişiklikler yaşanmıştır.
B) Din ile edebiyat arasındaki ilişki her zaman var olmuş, İslamiyet'in kabul edilmesi ile birlikte bu ilişki daha da sıkı hâle gelmiştir.
C) İslamiyet'in kabul edilmesi ile birlikte edebiyatımızda yeni edebî eserler ortaya çıkmıştır.
D) İslamiyet'in kabul edilmesi ile birlikte toplumun dünya görüşünde, yaratılış anlayışında farklılıklar meydana gelmiştir.
E) İslamiyet'in kabul edilmesi ile birlikte edebiyatımız kısırlaşmış, bu yeni anlayışta yeni edebî eserler ortaya konamamıştır.

3. Türk Edebiyatı, Sözlü Edebiyat Dönemi'nde ..... özellikler ve ..... çevresinde şekillenirken 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren yönünü .....'ya doğru çevirmiştir.

Bu parçada boş bırakılan yerlere sırasıyla aşağıdakilerden hangisi getirilmelidir?

A) din – akıl – Doğu
B) kavmî – din – Batı
C) kavmî – din – Doğu
D) mit – bilim – Batı
E) akıl – bilim – Batı

4. Aşağıdakilerden hangisi İslamiyet Öncesi Sözlü Edebiyat Dönemi'nin genel özelliklerinden biri değildir?

A) Bu dönem; dil, ifade, duyuş ve zevk itibariyle millî edebiyat dönemi olarak nitelendirilir.
B) Sözlü edebiyat ürünleri din törenlerinde doğmuş, din dışı törenlerde gelişmiştir.
C) Türkler bu dönemde Göktürk ve Uygur alfabelerini kullanmışlardır.
D) Şiir okuyanlara "şaman, kam, baksı, ozan ve oyun" isimleri verilmiştir.
E) Tabiatla iç içe oldukları için sanatçılar benzetmelerde doğadan yararlanmışlardır.

5. Aşağıdakilerden hangisi İslamiyet Öncesi Yazılı Edebiyat Dönemi'nin genel özelliklerinden biri değildir?

A) Türkler bu dönemde Göktürk ve Uygur alfabelerini kullanmışlardır.
B) Bazı atasözleri (savlar) ve destanlarımız bu dönemde yazıya getirilmiştir.
C) Göktürkçe ile ortaya konulan ürünlerde dil, yabancı etkilerden uzaktır.
D) Hem dinî hem de din dışı ürünler verilmiştir.
E) Şiirlerde nazım birimi beyit; ölçü, aruzdur.

6. Aşağıdakilerden hangisi Orhun (Göktürk) Yazıtları'nın özelliklerinden biri değildir?

A) Kitabelerin yazarı, ilk Türk şairi Aprınçur Tigin'dir.
B) Yazıtlarda dağılan Göktürklerin, Bilge Kağan ve kardeşi Kültigin tarafından bir araya getirilişi ve Göktürk Devleti'nin yeniden kuruluşu anlatılmaktadır.
C) Bu anıtlar; Türk adının, Türk milletinin isminin geçtiği ilk Türkçe metindir.
D) Milattan sonra 8. yüzyılda ortaya konulan bu yazıtlar, Türk edebiyatının ilk yazılı örnekleridir.
E) Yazıtlarda aliterasyonlu (ses tekrarına dayalı) bir söyleyiş vardır.

7. Aşağıdakilerden hangisi Uygur Dönemi yazılı ürünlerinin özelliklerinden biri değildir?

A) Uygurlar'dan kalan ürünlerde "Mani" ve "Buda" dinlerinin etkileri görülmektedir.
B) Altun Yaruk ve Sekiz Yükmek, Uygur alfabesiyle yazılmıştır.
C) Altun Yaruk'taki en önemli hikâyelerden biri Kalyanamkara ve Papamkara adlı hikâyedir.
D) Aslı Sanskritçe olan Kalyanamkara ve Papamkara adlı hikâye 10. yüzyılda Uygurcaya çevrilmiştir.
E) Bir fal kitabı olan Irk Bitig, Latin alfabesiyle yazılmıştır.

8. Aşağıdakilerden hangisi İslam Kültürü Etkisinde Gelişen Türk Edebiyatı Dönemi'nin genel özelliklerinden biri değildir?

A) İslam dininin etkisiyle dilimize İslam dini ile ilgili yeni kelimeler ve terimler girmiştir.
B) İslamiyet'in etkisiyle Türk edebiyatında olmayan yeni nazım biçimleri Türk edebiyatına girmiştir.
C) Bu dönem metinleri sanatsal ve öğretici metinler olarak kesin çizgilerle ayrılmıştır.
D) Başlangıçta halkın anlayabileceği bir dille eserler verilmiş ancak zaman içerisinde Arapça Farsça kelimeler daha sık kullanılmaya başlanmıştır.
E) Halk tabakalarıyla seçkinlerin dilleri, şiir ve edebiyat anlayışları farklılaşmıştır.

9. Aşağıdakilerden hangisi Batı Kültürü Etkisinde Gelişen Türk Edebiyatı Dönemi'nin özelliklerinden biri değildir?

A) Dünyevi konuların ağırlıklı varlığını gösterdiği yeni bir sanat anlayışı gelişmeye başlamıştır.
B) Bu dönemde roman, hikâye, fıkra, tiyatro ve makale gibi yeni türler Türk edebiyatına girmiştir.
C) Batı'da gelişen maddeci görüşlere dayalı felsefi okullar bilim ve sanat anlayışları, din tasarımları ve algıları zaman içinde Türk aydınını etkisi altına almıştır.
D) Halkın oluşturduğu edebiyat ile aydınların oluşturduğu edebiyat arasında büyük uçurumlar doğmuştur.
E) Tanzimat, Servet-i Fünun, Fecr-i Âti edebiyat dönemleri, Milli Edebiyat Dönemi ve Cumhuriyet Dönemi olmak üzere beş bölümde incelenmektedir.

10. Aşağıdakilerden hangisi Karahanlı Dönemi'ne ait eserlerden biridir?

A) Divan-ı Lügati't-Türk
B) Muhakemetü'l-Lügateyn
C) Hüsrev ü Şirin
D) Babürnâme
E) Kalyanamkara ve Papamkara

11. Aşağıdakilerden hangisi Türklerin kullandığı alfabelerden biri değildir?

A) Göktürk Alfabesi
B) Mors Alfabesi
C) Uygur Alfabesi
D) Latin Alfabesi
E) Kiril Alfabesi

ÜNİTE DEĞERLENDİRME TESTİ

12. Selimiye Camisi (I) ve Külliyesi, 16.yy.da (II) Sultan II. Selim adına yaptırılmıştır. Cami Edirne ilindedir (III). Mimar Sinan'ın 80 yaşında yaptığı ve "ustalık eserim" dediği anıtsal yapı Osmanlı - Türk (IV) sanatının ve dünya Mimarlık tarihinin baş yapıtlarından (V) dır.

Bu parçada numaralanmış sözlerin hangisinde bir yazım yanlışı vardır?

A) I. B) II. C) III. D) IV. E) V.

13. Şinasi 1826 yılında doğmuştur. Yeni şiirin ilk temsilcisidir. Fransa'ya (I) öğrenim için gitmiştir. Reşit Paşa'ya (II) bağlılığından dolayı ara sıra görevden uzaklaştırılmış veya tekrar göreve alınmıştır. 1858'de (III) Fransızca'dan şiir çevirileri yaptı. Sair (IV) Evlenmesi adlı meşhur oyunu yazdı. (V)

Bu parçadaki numaralandırılmış sözlerin hangisinde bir yazıl yanlışı vardır?

A) I. B) II. C) III. D) IV. E) V.

14. Bu dünya cehennemdir... (I) Dışarıda çevredekiler... (II) Odanda, yalnız odanda... (III) Gündüzleri çıkmayıp, başkalarına görünmekten kaçıp bir sığınak gibi saklandığın, dağınıklığını sevdiğin, kirini tozunu benimsediğin odanda bile... (IV) Başka bir yer yok mu ki... (V)

Bu parçadaki numaralandırılmış üç noktalardan (...) hangisi yanlış kullanılmıştır?

A) I. B) II. C) III. D) IV. E) V.

15. Evet, evet, (I) herkesin kendine göre bir görüşü vardır; (II) ama anlayamadığım şu: (III) Yoksul bir kızla mı evleniyorsunuz? Yani ihtirasla severek mi evleniyorsunuz? (IV) Hem niye ille beş bin oluyor, (V) dört bin yahut üç bin değil?

Bu parçadaki numaralandırılmış noktalama işaretlerinden hangisi yanlış kullanılmıştır?

A) I. B) II. C) III. D) IV. E) V.

YENİ NESİL SORULAR

1 ve 2. soruları aşağıdaki parçaya göre cevaplayınız.

751 yılında bugünkü Kırgızistan sınırları içindeki Talas Nehri (I) civarında Abbasiler ve Çinliler arasında Talas Savaşı (II) yapılır. Beş gün süren bu savaşta Karluk Türkleriyle ittifak kuran Abbasi Arapları (III) savaşı kazanır. Batı Türkistan, Çin tehlikelerinden kurtulur ve Karluk, Yağma, Çiğil Türkleri boy boy İslamiyeti kabul ederler. Böylece İslam Medeniyeti'nin (IV) etkisindeki Türk edebiyatının da temelleri atılmış olur. Horasan'da, Semerkant'ta Türk - İslam (V) kültürü ve edebiyatının alt yapısı böylece oluşmaya başlar.

1. Bu parçada anlatılanlar tabloda verilen yargılardan hangilerini kanıtlar niteliktedir?

	Ticari ilişkiler kültürel değişimleri hızlandırır.	Tarih, din ve kültür edebiyatı biçimlendirir.	Din değiştiren milletlerin edebiyatı farklılaşır.
A)	✓		✓
B)	✓	✓	
C)		✓	✓
D)	✓		
E)	✓	✓	✓

2. Parçadaki numaralanmış altı çizili söz öbeklerinin hangisinde yazım yanlışı vardır?

A) I. B) II. C) III. D) IV. E) V.

YENİ NESİL SORULAR

3. - 5. soruları aşağıdaki bilgilere göre cevaplayınız.

		Olumlu Özellikler	Olumsuz Özellikler
Koç	21 Mart - 20 Nisan	Cesur, hevesli, kendine güvenen, pratik zekâ, maceracı	Bencil, dürtüsel, sabırsız, öfkeli, gözü kara
Boğa	21 Nisan - 21 Mayıs	Güvenilir, sakin, sevgi dolu, kararlı, güvenlik arayışında	Kıskanç, sahiplenici, rahatına düşkün, açgözlü
İkizler	22 Mayıs - 22 Haziran	Enerjik, çok yönlü, esprili, iletişimi güçlü, uyum sağlayan	Sinirli, gergin, yüzeysel, tutarsız, kurnaz, gereksiz meraklı, dedikoducu
Yengeç	22 Haziran - 22 Temmuz	Duygusal, sezgisel, yaratıcı, ihtiyaçlı, koruyucu, sempatik	Karamsar, aşırı duygusal, alıngan, değişken, vazgeçmez
Aslan	23 Temmuz - 23 Ağustos	Cömert, sempatik, yaratıcı, hevesli, güvenilir, sadık, geniş fikirli	Hoşgörüsüz, hükmedici, kendini beğenmiş, gösteriş seven
Başak	24 Ağustos - 22 Eylül	Mütevazı, utangaç, titiz, güvenilir, pratik, çalışkan, zeki, analitik	Telaşlı, mükemmeliyetçi, muhafazakâr, kapalı
Terazi	23 Eylül - 22 Ekim	Diplomatik, sahiplenici, romantik, kibar, idealist, barışçıl, girişken	Kararsız, değişken, kolayca etkilenir ve inanır, fazla hoşgörülü
Akrep	23 Ekim - 21 Kasım	Kararlı, güçlü, duygusal, sezgisel, tutkulu, çekingen	Kıskanç, kırılgan, gizemli, inatçı, takıntılı
Yay	22 Kasım - 21 Aralık	İyimser, özgürlükçü, neşeli, dürüst, güler yüzlü, entelektüel, felsefi	Aşırı iyimser, dikkatsiz, sorumsuz, yüzeysel, husursuz
Oğlak	22 Aralık - 21 Ocak	Pratik, basiretli, hırslı, disiplinli, esprili, dikkatli	Kötümser, kaderci, cimri, tepkisiz, soğuk
Kova	22 Ocak - 19 Şubat	Samimi, hümanist, dürüst, sadık, orijinal ve yaratıcı fikirli, entelektüel, bağımsız	İnatçı, duygusuz, bencil, tepkisi belli olmaz
Balık	22 Şubat - 20 Mart	Yaratıcı, duyarlı, şefkatli, nazik, özverili, sezgisel, manevi, sempatik	Zayıf iradeli, çabuk vazgeçen, gizemli, belirsiz, saplantılı

YENİ NESİL SORULAR

3. Tabloda verilen bilgilere göre aşağıdakilerden hangisine ulaşılabilir?

A) Boğa burcu insanları kırılganlık özelliğine sahiptir.
B) 26 Eylül'de doğan birinin kararlı, güçlü ve duyarlı olması beklenir.
C) 14 Nisan'da doğan birinin sabırsız olması beklenir.
D) Aslan burcu özellikleri taşıyanlar zeki ve çalışkandır.
E) 10 Ekim'de doğan birinin kararlı davranması beklenir.

4. Olumlu özellikleri çok yönlü, espriden anlayan ve espri yapan, iletişim kabiliyeti olan, uyumlu çalışabilen; olumsuz özellikleri gergin tavırlı, bazı durumlarda gereksiz merak duyan, tutarlı davranışlar sergilemeyen bir kişi aşağıdaki tarihlerin hangisinde doğmuş olabilir?

A) 26 Şubat
B) 6 Haziran
C) 8 Aralık
D) 3 Mayıs
E) 14 Ekim

5. Olumsuz özellikleri içinde kıskançlık olumlu özellikleri arasında kararlılık olan burçlar aşağıdakilerin hangisinde sırasıyla verilmiştir?

A) Kova – Balık
B) Akrep – Boğa
C) Oğlak – Yay
D) Terazi – İkizler
E) Aslan – Yengeç

6. Bir basketbol turnuvasında A, B, C, D basketbol takımları aynı grupta yer almaktadır. Turnuvada bu takımlar kendi aralarında birer maç yapacaklar ve galip gelen (rakibini yenen) takım üç puan alacak, mağlup olan (rakibine yenilen) takım puan alamayacak ve maçın berabere bitmesi durumunda da iki takım da bir puan alacaktır. Grupta en fazla puan toplayan iki takım bir üst tura çıkacaktır. Bu maçlarla ilgili şunlar bilinmektedir:

- Tüm takımlar en az bir maçtan 1 puan almıştır.
- D takımı B takımını yenmiştir.
- A takımı, maçların sonunda toplam 1 puan alabilmiştir.
- B takımı maçları iki beraberlikle tamamlamıştır.
- C takımı sadece A takımını yenmiştir.

Bu maçlarla ilgili olarak aşağıdakilerden hangisi kesin olarak söylenebilir?

A) Maçlar sonunda A ve D takımı bir üst tura çıkmıştır.
B) Maçlar sonunda C takımı grubu ikinci tamamlamıştır.
C) Maçlar sonunda B takımı bir kez galip gelebilmiştir.
D) Maçlar sonunda D takımı grupta 9 puanı alarak birinci olmuştur.
E) Maçlar sonunda B ve A takımları eşit puanlar almıştır.

7. Emel, Demet ve Buket kardeşler hafta sonu için tura gidecektir. Emel, tarihî eserlere ilgi duymaktadır, yürüyüş yapmayı sevmektedir. Demet hem gezmeyi hem de denizde zaman geçirmeyi sevmektedir. Buket denize girmeyi sevmektedir. Buna rağmen hem deniz yolculuğunu hem de müze ve tarihî yerleri gezmeyi sevmektedir. Üç kardeşin ellerindeki broşürlerde aşağıdaki turlar bulunmaktadır.

Sakız Adası Turu

1. Gün: Çeşme - Sakız Adası

Çeşme Limanı'nda işlemleri yaptıktan sonra saat 09.00'da feribotla Sakız Adası'na hareket ediyoruz. Kendine has havasıyla hepinizi büyüleyecek olan Sakız Adası'nı keşfetmeye müzelerinden veya Orta Çağ köylerinden başlayabilirsiniz. Akşam yemeğinden sonra otelimize yerleşiyoruz.

2. Gün: Sakız Adası - Çeşme

Kahvaltı sonrası denizin, sahil kafelerinin tadını çıkarabilirsiniz. Saat 18.00'de Sakız Limanı'ndan Çeşme Limanı'nına hareket ediyoruz. Yaklaşık 30 dakika sürecek deniz yolculuğu sonrası Çeşme'ye varıyoruz.

Selanik Turu

1. Gün: Selanik

Gece İstanbul'dan başlayan yolculuğumuzun ardından sabah 08.30'da Selanik'e varıyoruz. Panoromik şehir gezimizde; Kordon, Beyaz Kule, Döner Kule, Fuar, Selanik Kalesi, Osmanlı ve Bizans eserleri göreceğimiz yerler arasında yer alıyor. Akşam yemeğinin ardından odalarımıza dağılıyoruz.

2. Gün: Selanik, Kavala, İskece

Kahvaltının ardından özel otobüsümüz ile Kavala'ya transferimiz gerçekleşiyor. Kavala şehir turumuzun ardından serbest zaman. Ardından sırası ile İskece'ye, Gümülcine'ye ve Dedeağaç'a transferimiz devam ediyor. Şehir turlarımızın ardından saat 23.00'te İpsala Sınır Kapısı'ndan İstanbul'a dönüyoruz.

Tur bilgilerinden yola çıkarak aşağıdakilerden hangisine ulaşılamaz?

A) Emel ve Demet aynı tura gidemez.
B) Emel'in yolculuğu Demet'in yolculuğundan uzun sürer.
C) Buket, Demet ya da Emel'le tura çıkabilir.
D) Emel Selanik Turu'na çıkarken ona Buket eşlik etmektedir.
E) Demet, Selanik Turu'na çıkarken Emel, Sakız Adası Turu'na çıkacaktır.

8.

Buse'nin Sınavları

10. Sınıf öğrencilerinden Buse, ikinci dönem Türk Dili ve Edebiyatı dersinden üç deneme sınavı ve üç ders sınavı olmuştur. Bu sınavları mart, nisan ve mayıs aylarında olan Buse, mart ayında yapılan deneme sınavından yüksek puan almasına rağmen ders sınavından düşük puan almıştır. Nisan ayında yapılan ders sınavında yüksek not almayı başaran Buse, bu kez de deneme sınavında başarılı olamamıştır. Neyse ki mayıs ayına gelindiğinde hem deneme sınavından hem de ders sınavından yüksek puan almayı başarmıştır.

Bu bilgilere göre, Buse'nin sınav sonuçlarını gösteren grafik aşağıdakilerden hangisidir?

A)

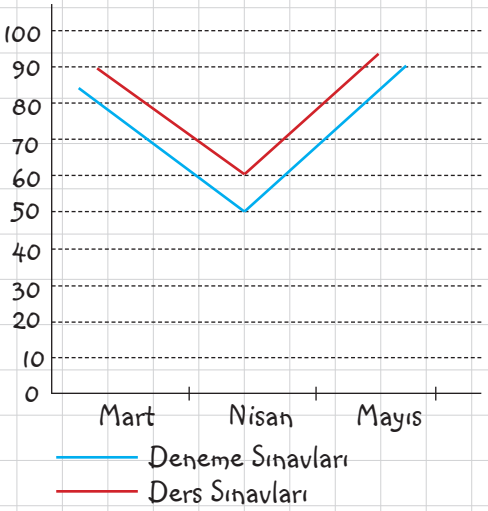

B)

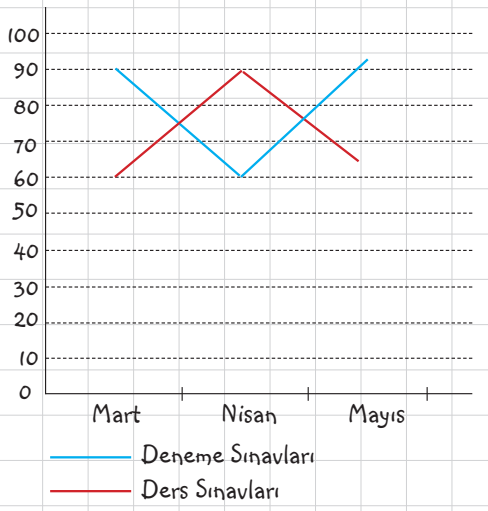

C)

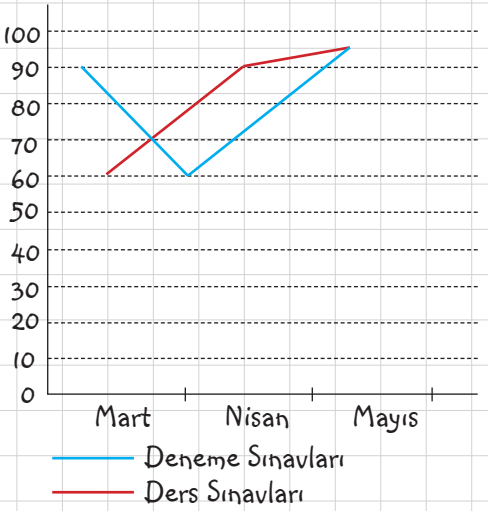

D)

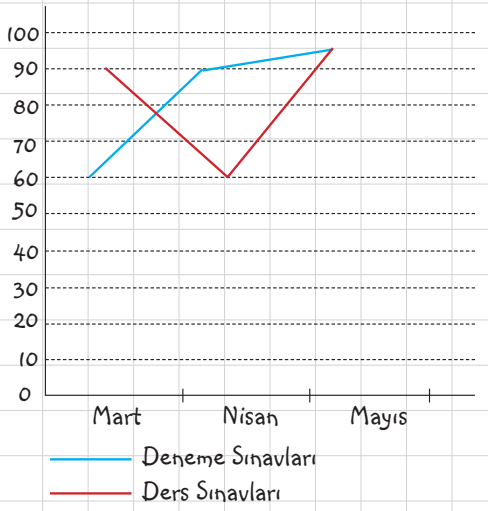

E)

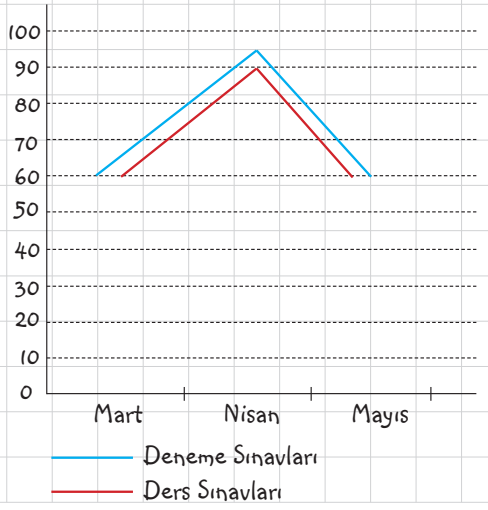

9. - 11. soruları aşağıdaki parçaya göre cevaplayınız.

(I) Çatalkuyruk kelebeğinin kanatlarındaki parlak zümrüt yeşili rengi oluşturan fotonik kristal yapılar mikroskopla incelendiğinde kanatlarında pulcukları üzerinde yan yana dizil- (I)
miş çukur kâselere benzeyen kristal yapıların bir desen oluşturduğu görülür. (II) Bu çukur, yuvarlak kitin yapıların aralarındaki hava boşlukları ise bir ayna vazifesi görür. (III) Çukur (II)
fotonik yapıların alt kısımları yani tabanları sadece sarı ışığı, yan yüzeyler ise mavi ışığı yansıtır. (IV) Gözümüz bu kadar küçük ölçekte sarı ve mavi yansımayı ayırt edemediği için ikisinin karışımı olan yeşil rengi görür. (V) Bu doğal fotonik yapı ince filmlere uygulanarak banka kartlarının arasındaki hologramlı bandroller geliştirilmiş. (VI) Bandrolün yüzeyinde sadece parlak yeşil yansımayı görebiliyoruz. (VII) Ne var ki aslında bu yüzeyde gizli kalan, (III)
taklit edilmesinin mümkün olmadığı söylenen ve sadece polarize filtrelerle ayırt edilebilen, (IV)
sarı ve mavi renkli filigranlar yani işaretlerde var. (V)

9. Bu parçada Çatalkuyruk kelebeği ile ilgili olarak aşağıdakilerden hangisine değinilmemiştir?

A) Kanatlarının rengini istediğinde değiştirebildiğine
B) Kanatlarının renginin çıplak gözle görüldüğünden farklı olduğuna
C) Kanatlarındaki fotonik yapının özelliklerine
D) Kanatlarındaki fotonik yapıların tabanlarının ve yan yüzeylerinin sadece belirli ışıkları yansıttığına
E) Kanatlarındaki pulcukların yan yana dizilmiş çukur kâselere benzediğine

10. Bu parçadaki numaralandırılmış cümlelerin hangisinden başlanarak Çatalkuyruk kelebeğinin kanatlarının fotonik yapısından yararlanılarak ürün geliştirildiği belirtilmiştir?

A) III. B) IV.
C) V. D) VI.
E) VII.

11. Bu parçadaki altı çizili sözcük / söz öbeklerinden hangisinin yazımı yanlıştır?

A) I. B) II. C) III. D) IV. E) V.

YENİ NESİL SORULAR

12 ve 13. soruları aşağıdaki bilgilere göre cevaplayınız.

Bir vakfın düzenlediği şiir ve kompozisyon yazma yarışmasına çeşitli okullardan öğrenciler katılmıştır. Ödül olarak birinciye bilgisayar, ikinciye akıllı telefon, üçüncüye tablet verilmektedir. Yarışmaya katılan Deniz, Hilal, Ezgi, Necla, Pınar ve Gülser ile ilgili şunlar bilinmektedir.

- Hilal, şiir alanında yarışmıştır.
- Pınar ve Necla farklı alanda yarışmış ve ikisi de aynı dereceyi elde etmişlerdir.
- Deniz ve Necla aynı alanda yarışmıştır ve Deniz'in derecesi Necla'dan daha iyidir.
- Ezgi, Hilal'den farklı bir alanda yarışmış ve Hilal'in derecesi Ezgi'ye göre daha iyidir.
- Pınar'ın derecesi Ezgi'nin derecesinden iyi, Deniz'inkinden kötüdür.
- Gülser tablet kazanmıştır.

12. Bu metinde verilen bilgilerden hareketle aşağıdakilerden hangisi söylenemez?

A) Kompozisyon yarışmasında Necla tablet, Ezgi akıllı telefon kazanmıştır.
B) Deniz ve Gülser farklı alanda yarışmış ve Deniz bilgisayar kazanmıştır.
C) Hilal, bilgisayar kazanmıştır.
D) Gülser, şiir alanında yarışmıştır.
E) Ezgi şiir alanında yarışmış ve akıllı telefon kazanamamıştır.

13. Akıllı telefon kazanan öğrenciler aşağıdakilerin hangisinde doğru verilmiştir?

A) Hilal ve Deniz
B) Gülser ve Ezgi
C) Necla ve Hilal
D) Pınar ve Necla
E) Hilal ve Gülser

14. ....a.... Vezir Tonyukuk, Bilge Kağan ve kardeşi Kültigin adına dikilen bu yazıtlar, Türk tarihi açısından önemli eserlerdir. ....b.... Anlatımının içtenliği, akıcılığı ve taşıdığı dil derinliği yönünden gelişmiş bir edebiyat ürünü olarak kabul edilmiştir. ....c.... XI. yüzyıla kadar olan bu süreçte Göktürk alfabesinin yanında Uygur alfabesi de kullanılarak farklı eserler verilmiştir.

Bu parçada boş bırakılan yerlere,

I. Bu yazıtlar Göktürk alfabesi ile yazılmıştır.
II. Günümüzden on üç asır önce oluşturulan bu yazıtlar, Türkçenin en eski yazılı metinleri olarak bilinmektedir.
III. Türk edebiyatının bilinen ilk yazılı metinleri Orhun Anıtları'dır.

numaralanmış cümleler hangi sırayla getirilirse anlamlı bir bütün oluşur?

	a	b	c
A)	I	II	III
B)	III	II	I
C)	II	I	III
D)	III	I	II
E)	II	III	I

15.

Hüseyin Siret Bey'i Bursa erkek Lisesinde edebiyat öğretmenim merhum İbrahim Dekak'tan duymuştum -öğrenmiştim diyemeyeceğim- ilk defa.

Bu cümlede kısa çizgi arasözün başında ve sonunda kullanılmıştır. Burada kısa çizgi yerine aynı işlevde kullanılan virgül de koymak mümkündür.

Buna göre aşağıdakilerin hangisinde virgül (,) ara sözleri ayırmak göreviyle kullanılmıştır?

A) Birçoğumuz, belirli zamanlarda belirli insanlarla ve belirli durumlarda kendimizi güvenli hissederken bazı durumlarda, zamanlarda ve bazı insanların karşısında özgüvenimizi yitiririz.

B) Yaşlı teyze amcasının torunu, esmer ve cılız olan çocuğu, önce yanına aldı sonra göğsüne bastırarak uzunca bir süre ağladı.

C) Fakat yaşı ellinin üstünde olup da edebiyata, özellikle şiire meraklı olanlara sorarsanız, Siret hiç de yabancı bir sima değildir onlar için.

D) Tasavvufu öğreten, daha doğrusu tattıran büyüklerimden, azizlerimden, tasavvuf kaidelerinden birinin de mürşid huzurunda "yer öpmek" olduğunu öğrenmiştim.

E) Kasketi atmış, başına siyaha yakın, kadifemsi bir şapka geçirmişti; pantolonu, baldırlarından kopçalı ve büzmeli değildi artık.

ÜNİTE 2: HİKÂYE (ÖYKÜ)

Hikâye Türü ve Özellikleri
Halk Hikâyesi
Mesnevi
Tanzimat Edebiyatı Dönemi'nde Hikâye
Millî Edebiyat Dönemi'nde Hikâye
Dilbilgisi: Fiilimsi

1.1. HİKÂYE (ÖYKÜ)

HİKÂYE TÜRÜ VE ÖZELLİKLERİ

Hatırlatma: Geçen yıl yaşanmış ya da yaşanabilir olay ve durumların; insan, zaman ve mekân unsurlarıyla birlikte kurmaca bir dünya içerisinde anlatıldığı kısa edebî metinlere hikâye (öykü) dendiğini öğrendiniz. Türk edebiyatına "modern hikâye" Tanzimat'tan sonra girmiştir. Ancak Türk edebiyatında hikâyenin yerini destanlar, efsaneler, mesneviler ve halk hikâyeleriyle masallar tutmuştur. Bu türlerde olağanüstü unsurlar ağır basmakla birlikte modern hikâyede olduğu gibi bu türler de "olay anlatma" temeline dayanmaktadır.

Hikâyenin Türk edebiyatında uzun bir mazisi ve zengin bir geleneği vardır. Tahir ile Zühre benzeri Türk halk hikâyeleri, Dede Korkut Hikâyeleri, Mevlana'nın mistik hikâyeleri, meddah hikâyeleri gibi daha birçok hikâye bu geleneğin edebiyatımızdaki mazisini ve yaygınlığını göstermektedir. Tanzimat'tan önce halk arasında anlatılan / okunan hikâyelerin amacı insanlara yararlı bir ders vermektir. Bu tür hikâyelere geleneğimizde "kıssa" adı verilmiştir. Bu hikâyelerin en önemlilerinden bir tanesi belki de en önemlisi "Dede Korkut Hikâyeleri"dir.

Dede Korkut Hikâyeleri

Destan Dönemi'nden Halk Hikâyeciliğine Geçiş Dönemi'nin en önemli ürünü "Dede Korkut Hikâyeleri" dir. Orta dönem halk nesrinin en güzel örneklerini toplayan bu eserin asıl adı "Kitab-ı Dede Korkut alâ Lisân-ı Tâife-i Oğuzân" (Oğuz Boyunun Dili ve Dede Korkut Kitabı) dır. Dede Korkut Kitabı, 15. yüzyılda Doğu Anadolu'da yaşayan halkın dillerinden derlenmiştir. Anlatılan hikâyelerin her biri kendi başına bağımsız bir hikâye niteliğindedir. Ancak konu ve genel yapı bakımından bir bütünlük oluşturmaktadır. Bütün hikâyelerin ortaya

koyduğu tablo, bir "han" ın etrafında bulunan Oğuz beylerinin her birinin yaşadığı olaylardır. Hikâyelerde yer alan motif ve unsurların birçoğu ortaktır.

Dede Korkut Hikâyeleri Türk edebiyatının ilk ürünlerindendir. Türk boylarının Kafkasya bölgesindeki yerleşme, yurt kurma mücadelelerini ve törelerini kendi sosyal yapısı ve gerçekçi mekân çerçevesinde verir. Bu hikâyeler manzum-mensur iç içe yazılmıştır. Kitap on iki destansı hikâye ve bir önsözden oluşur.

On iki hikâyenin temel olayları, Oğuzların düşman komşuları (kâfirler) ile mücadeleleri ve kendi aralarında yaşadıkları iç çatışmalardır. Yeni yeni Müslüman olan bu göçebe halk kuzey ve batıdaki kâfirlerle sürekli savaş hâlindedirler. İlk sekiz hikâyede bu milletler ve dinler arası mücadele anlatılmaktadır. Son dört hikâyenin ikisinde Oğuzların kendi aralarındaki çekişmeler; diğer ikisinde ise, insanüstü kuvvetler ile insanlar arasındadır. Hikâyelerde mücadele edilen doğaüstü varlıklar, Azrail ve Tepegöz'dür. Deli Dumrul adlı kahraman Azrail ile, Basat adlı kahraman ise Tepegöz adı verilen bir devle mücadele eder.

Bu kitap eski halk nesrinin, elimizde kalan başlıca örneğidir. Eser aynen yazıldığı biçimde korunabilmiştir. Destanlar İslamiyet öncesi dönemden de izler taşımaktadır. Bu yüzden destanların oluşmasının daha erken evrelerde olduğu tahmin edilmektedir. Dede korkut Hikâyelerinde yiğitlik ve kahramanlık önce çıkar. Hikâyelerdeki kahramanların kimisinde olağanüstü özellikler göze çarpar. Örneğin bazı hikâyelerin kahramanı tek başına 600 kâfiri kılıçtan geçirmekte, başka bir kahraman ise Azrail'le mücadeleye girişmektedir. Ayrıca Dede Korkut'ta, destanların oluşum ve geleneğinin (önce halkı derinden etkileyen bir olayın yaşanması bu olayın bir ozan tarafından mazlumlaştırılması, zaman içinde ilk söyleyenin unutularak anonimleşmesi, uzun yıllar sonra bir ozanın derleyip yazıya geçirmesi) izlerine rastlanır. Bu özelliklerinden (olağanüstü özellikler göstermesi ve destanın oluşum aşamalarından geçmesi) dolayı destansı bir hava taşır. Bazı araştırmacılar bu özelliklerine dayanarak hikâyelere Dede Korkut Hikâyeleri yerine "Dede Korkut Destanları" adını vermişlerdir. Ancak; kısa olması, tamamıyla manzum olmaması, olaylarda fazlaca ayrıntıya girmemesi gibi özelliklerinden ötürü bunlar destan sayılmaz. Bu nedenlerden dolayı eser, destanlarla halk hikâyeciliği arasındaki geçiş dönemin ürünü sayılmaktadır.

Kitabın ele geçen iki nüshası vardır. Asıl nüshasının nerede olduğu hâlen belli değildir. Bugün elimizdeki iki nüshasının da Akkoyunlu Devleti'nin çökmeye başladığı dönemlerde yazıya geçirildiği tahmin edilmektedir. Bunlardan birincisi 150 yıl önce Dresden Kral Kitaplığında bulunmuş olan 12 hikâyeden ibaret, tam nüshadır. İkincisi 1950'de Vatikan Kitaplığında ele geçen 6 hikâyelik eksik nüshadır. Vatikan'daki kitapta altı hikâye, Dresden yazmasındaki altı hikâyenin aynıdır. Ancak ufak tefek sözcük ve cümle farklılıkları vardır. Eski ve tam nüsha olduğu için Dede Korkut hakkındaki bütün inceleme ve araştırmalar, Dresden yazması üzerinden yapılmıştır. Bu yazmayı bulan Fleischer'den sonra hikâyelerle ilgili önemli araştırmaları H.F. Van Diey (1811 - 1815) ile W. Barthold (1894) yapmıştır. Türkiye'de ilk önce Kilisli Rıfat, Dresden yazmasının bir kopyasına dayanarak (1916) kitabı Arap harfleriyle yayımlamıştır. Bundan sonra Orhan Şaik Gökyay (1938) yeni harflerle bastırmıştır. Kitabın son bilimsel çalışması ise Dresden ve Vatikan nüshalarının karşılaştırılması suretiyle ve transkripsiyonlu (çeviri yazı) olarak (1958) Muharrem Ergin tarafından yapılmıştır.

✸ Dresden Kral Kitaplığında bulunan hikâyeler ve kısa özetleri şöyledir:

1. Dirse Han Oğlu Boğaç Han:

Hikâyenin kahramanı Dirse Han'ın yıllar sonra olan oğlu Boğaç Han'dır. Dirse Han'ın 40 yiğidi, oğlanı babasına kötüler. Babası avda oğlunu oklar. Annesinin sütü ve kır çiçeği oğlanın yarasına derman olur. Dirse Han, kırk yiğit tarafından kaçırılan babasını kurtarır. Dirse Han bunun üzerine oğluna taht verir.

2. Salur Kazan'ın Evinin Yağmalanması:

Salur Kazan, hanlığı koruması için üç yüz yiğidi ve oğlu Uruz'u bırakarak Oğuz beyleriyle ava çıkar. O avdayken düşman gelerek eşini, gelinini ve oğlunu esir alır. Salur Kazan gördüğü rüya üzerine avdan döner. Yakınlarını kurtarmak için düşman ellerine gider. Oğuz beyleriyle birlikte düşmanı yener ve yurtlarına dönerler.

3. Kam Büre Bey Oğlu Bamsı Beyrek:

Büre Bey'in ve Bican Bey'in çocukları olmamaktadır. Bayındır Han'ın Oğuzlara verdiği şölende beyler; Büre Bey için bir oğul, Bican Bey'e de doğacak oğlana vermesi için bir kızı olması için dua ederler. Duadan sonra çocukları olur. Oğlanın adını bezirgânları kâfirlerden kurtardığı için "Bamsı Beyrek", kızın adını da "Banı Çiçek" koyarlar. Gençlerin evleneceği gece kâfirler düğünü basarak Bamsı'yı esir alır. Yalancı oğlu Yaltacık, Banı Çiçek'in abisi Deli Karçar'a kanlı bir gömlek getirerek "Bamsı öldü." der. Bunun üzerine Banı Çiçek, Yaltacık'a verilir. Bamsı Beyrek düğün gecesi esir bulunduğu kaleden, Tekür'ün kızının yardımıyla kaçar ve Banı Çiçek'le evlenir.

4. Kazan Bey Oğlu Uruz Bey'in Tutsak Olması:

Kazan Bey, Oğlu Uruz'a savaşmayı öğretecek böylece Uruz savaşta gösterdiği kahramanlığa göre ad alacaktır. Bunun için oğlunu avlamaya götürür. Fakat bu sırada düşman saldırısına uğrarlar. Kazan Bey düşmanla vuruşmaya başlar. Uruz'a ise sadece seyretmesini söyler. Uruz babasını dinlemez ve savaşmaya başlar fakat esir düşer. Kazan Bey tek başına onu kurtarmaya gider fakat o da esir düşer. Hatun, kırk kızla ve diğer Oğuz beyleriyle kâfirleri yener ve onları kurtarır.

5. Koca Duha Oğlu Deli Dumrul Hikâyesi:

Deli Dumrul, akmayan çayın üzerine bir köprü yaparak geçenden de geçmeyenden de akçe alır. Bir gencin ölümü üzerine ağıt yakanların yanına giderek gencin canını Azrail'in aldığını öğrenir. Azrail'e kafa tutar. Azrail kendi canının yerine birisini getirirse onun canını bağışlayacağını söyler. Annesi de babası da canlarını vermezler. Dumrul'un eşi canını vereceğini söyler. Bunun üzerine Allah annesiyle babasının canlarını alırken ikisine yüz kırkar yıl ömür verir.

6. Kanlı Koca Oğlu Kan - Turalı:

Kan - Turalı ile Trabzon Tekürü'nün kızı Selcen Hatun evlendikleri gece düşman saldırısına uğrarlar. Selcan Hatun'un yardımıyla düşmanı yenerler. Selcen Hatun'un düşmanı yendiği için övüneceğini düşünen Kan Turalı, Selcen'i öldürmeye karar verir. Ok çekerler ancak Selcen, okun başındaki demiri çıkartmıştır. Selcen'i deneyen Kan Turalı Selcen'le birlikte yurtlarına döner.

7. Kazılık Koca Oğlu Yiginek:

Kazılık Koca denilen bir bey yaptığı akın sırasında esir düşer. 16 yıl esir hayatı yaşar. O esnada büyüyen oğlu babasını kurtarır.

8. Basat'ın Tepegöz'ü Öldürmesi:

Uruz'un çobanı Oğuzların yaylaya göç ettikleri sırada bir peri kızıyla zorla çiftleşir. Peri kızından bir çocuğu olur. Adını tepegöz koyar. Peri, çobandan intikam almak için Tepegöz'ü Oğuzların içine gönderir. Tepegöz, çocukların kulaklarını, burunlarını yer; adamları da yiyerek öldürür. Uruz Bey'in göç sırasında düşürdüğü ve bir aslan tarafından büyütülen oğlu Basat, Tepegöz'ü öldürür.

9. Begil Oğlu Emren:

Bayındır Han, o yıl Gürcistan'dan gelen haracı çok az bulur. Dede Korkut'un tavsiyesiyle hepsini Begil Bey'e verir. Begil Bey akrabalarını alarak Bayındır Han'ın sınırını korumak için evini Gürcistan sınırına yerleştirir. Düşmanlarla yaptığı savaşta yaralanır. Bunun üzerine oğlu Emren kahramanca mücadele ederek düşmanları yener.

10. Uşun Koca Oğlu Segrek:

Eğrek ve Segrek adında iki oğlu olan Uşun Koca, Kazan Han'ın divanına bir kahramanlık göstermeden gelinmeyeceğini öğrenir. Kazan Han'dan akın diler. Kazan Han da ona üç yüz er verip akına gönderir. Bu akın sırasında esir düşer. Kardeşi Segrek, onu kurtarır. Yurtlarına dönerler.

11. Salur Kazan Oğlu Uruz:

Trabzon Tekürü, beylerbeyi olan Kazan Han'a bir şahin gönderir. Salur Kazan şahini de alarak ava çıkar. Av sırasında şahin, Toman'ın kalesine iner. Şahinin arkasından giden Salur Kazan'ın uykusu gelir, yedi gün uyur. Kalenin beyi Toman, Salur Kazan'ın Oğuz beyi olduğunu öğrenir ve onu esir alır. Oğlu Uruz, babası Salur Kazan'ı kurtarmaya gelir. Toman hain bir plan ile baba ve oğlu savaştırır. Savaşta Uruz babasını yaralar. Tam öldürecekken Kazan Bey Uruz'un oğlu olduğunu anlar ve bunu açıklar. Uruz babasının elini öper, yurtlarına dönerler.

12. İç - Oğuz'a Taş Oğuz'un Asi Olup Bamsı Beyrek'i Öldürmesi:

Kazan Han üç yılda bi iç ve dış Oğuz beylerini toplar. Kazan Han bir toplantıda yağma için sadece iç Oğuzları çağırır. Çağrılmayan dış Oğuz beyleri Aruz'un önderliğinde Kazan'a düşman olurlar. Aruz'a damadı Beyrek'in de kendilerine katılmasını yoksa öldürüleceğini söylerler. Beyrek ise kendisine daha önce iyilik yapan Kazan Han'a bağlı olduğu için bunu kabul etmez. Ancak dış Oğuz beyleri de Beyrek'e kıyamazlar. Aruz Bey, Beyrek'in sağ uyluğunu keser. Beyrek öleceğini anladığı zaman Kazan Han'a kanını yerde bırakmamasını vasiyet eder. Kazan Bey bunun üzerine iç Oğuz beylerini toplayarak Aruz'un evini yağmalar, kendisi de öldürür. Kazan Han daha sonra kendisinden af dileyen dış Oğuz beylerini affeder.

Dede Korkut Hikâyelerinin Özellikleri

- Manzum - mensur iç içedir.
- Halk nesri ile oluşturulmuştur. (Halk nesri dendiğinde doğrudan doğruya halkın ağzından derlenen eserler akla gelmelidir.)
- Oğuz Türkçesiyle (14 - 15. yy. Anadolu Türkçesi) yazıya geçirilmiştir.
- Hem gerçeğe uygun olaylar hem de olağanüstü olaylara yer verilmiştir.
- Konusu, Oğuzların çevresindeki boylar ile savaşları ve kendi iç mücadeleleridir.
- Eserde Türklerin eski yaşam tarzlarına ve İslam dinine ait özellikler bulunmaktadır.
- Nazım kısımlarında yarım uyak, nesir kısımlarında da secili (düzyazıda uyak) sözlerle akıcı bir dil kullanılmıştır.
- Destan geleneğinden halk hikâyeciliğine geçişin ilk ürünüdür.
- Yazarı belli olmadığı için bu eser, anonim özellik gösterir.
- Hikâyelerin hepsinin bir toyla (eğlenceyle) başlaması, çocuklara ad verilmesinin büyük bir kahramanlık göstergesinden sonra yapılması gibi adetler, eski Türk geleneklerinin sürdürüldüğünü gösterir.
- Dede Korkut Hikâyelerinde en üst mevkide Hanlar Hanı Bayındır Han bulunur. Ondan sonra Salur Kazan gelir. Her beyin bir divanı bulunmaktadır. Beylerin çocuklarına av avlayıp, kuş kuşladıktan ve baş kestikten sonra ad verilir. Hikâyelerde beylerin yanında 300, çocuklarının yanında ise 40 yiğit vardır. Hatunların yanında da 40 ince belli kız bulunmaktadır.
- Hazar Denizi'nin doğusu (Kazılık Dağı, Ala Dağ vb.) ve batısı (Azerbaycan ve Türkiye'nin Kuzey Doğu Anadolu Bölgesi) hikâyelerin geçtiği mekânlardır.
- Hikâyelerde çok sağlam bir aile yapısı göze çarpar. Beyler genellikle tek eşlidir. Kadınlar erkeklerin yanında savaşır, erkekleri esaretten kurtaracak kadar güçlüdürler. Ok atar, kılıç kullanır ve iyi at binerler.

Esere Dede Korkut Denmesinin Sebebi

Yazarı belli olmayan ve baş kısmında Dede Korkut'u tanıtan bir ön sözle 12 hikâyeden oluşan anonim bu eserde, Dede Korkut adındaki keramet sahibi, yaşlı ve bilgili ozanın, her on iki hikâyede de ortaya çıkarak "Boy boylayıp soy soylaması" ve bu hikâyelerin düzenleyicisi gibi gösterilmektedir. Dede Korkut hikâyelerin sonunda dua ederek hikâyeyi bitiren, elinde kopuzu olan kutsal bir Oğuz ozanı, bilge bir kişidir.

Dede Korkut Kitabı'nın ön sözünde Dede Korkut, şöyle tanıtılmaktadır:

"Resul aleyhisselâm zamanında Bayat Boyu'ndan Korkut Ata derler bir er koptu. Oğuzun ol kişi tamam bilicisiydi. Ne der ise olur idi. Gaipten türlü haber söyler idi. Hak Taâlâ, onun gönlüne ilham eder idi. Ahir zamanda hanlık geri Kayı'ya değe, kimesine ellerinden alamaya, ahir zaman olup kıyamet kopunca. Bu dediği Osmanlı neslidir. İşte sürüp gidiyor. Ve dahi nice buna benzer söz söyledi. Korkut Ata. Oğuz kavminin ilişkilerini hâlleder idi. Her ne iş ise Korkut Ata'ya danışmayınca işlemezler idi. Her ne ki buyursa kabul ederler idi. Sözünü tutup tamam ederler idi."

Günümüz Türkçesiyle:

"Resul aleyhisselâm zamanında Bayat Boyu'ndan Korkut Ata adında bir er vardı. Bu er her şeyi bilen biriydi. Ne söylerse o olurdu. Gelecekten haber verirdi. Söyleyecekleri Tanrı tarafından onun gönlüne doğardı. Son zamanlarda hanlık Kayı'ya geri gitsin. Burayı kıyamet kopuncaya kadar kimse onların elinden almasın. (Bahsedilen) hanlık Osmanlı neslidir. İşte Osmanlı hanedanlığı sürüp gidiyor. Korkut Ata buna benzer daha nice sözler (karametler) söyledi. Oğuz kavminin ilişkilerini hâllederdi. Onlar da bütün işlerini ona sormadan yapmazlardı. O ne söylerse onu yaparlardı.

Dede Korkut'un Özellikleri

1. Dede Korkut, her şeyi bilen ve gaipten haber veren ermiş biridir.
2. Hz. Muhammet (SAV) zamanına yakın bir zamanda dünyaya gelmiştir.
3. Oğuzlar arasında bir din elçisi ve Tanrı'nın makbul kuludur.
4. Allah'a Peygamber'e yakındır ve din işlerindeki bilge kişiliği onu kutsal bir kişi hâline getirmiştir.
5. Söylediği her şeyin gerçekleştiğine inanılan keramet sahibi biridir.
6. Büyük bir hatip, şair ve öğütçüdür.
7. Çok yaşlı fakat dinç bir ihtiyardır. (Efsaneye göre 1295 yıl yaşadığı söylenmektedir.)

8 Devlet işlerini, Oğuz törelerini, savaş ve barış nizamını bilen ve beylerin her zorluğunu, sıkıntısını çözen tecrübeli bir insandır. Oğuzların akıl hocasıdır. O; Oğuz kavminin sorunlarını çözer, yeni doğan çocuklara ad verir, evlenmek isteyenleri evlendirir. O aynı zamanda kopuzun bulucusu ve ozanların pîridir. Her hikâyenin sonunda yapılan şenliklerde kopuz çalar, destanlar söyler.

9 Müzik aleti çalan (kopuz), saz eşliğinde şiir söyleyen bir ozandır. Bu yönüyle Destanlar Dönemi'ndeki ozan ve kamları hatırlatır.

10 Büyücülük, bestecilik, şairlik gibi sanatlara sahiptir.

HALK HİKÂYESİ

Destandan modern hikâyeye geçişi sağlayan; toplumların yaşamında derin izler bırakan; din, aşk ve kahramanlık gibi olayları ele alan; kuşaktan kuşağa sözlü olarak aktarılan anonim eserlere halk hikâyesi denir.

Halk hikâyelerinin oluşumunda destanlar önemli rol oynamıştır. Dünya edebiyatında ilk edebî örneklerin mitolojik eserler olduğu savunulmakla beraber, birçok milletin edebiyatının destanlarla başladığı bilinmektedir. Halk hikâyeleri Destan Dönemi'nin sonunda ortaya çıkmış eserlerdir. Halk hikâyelerinde tarihî olayların daha az olması, nazım - nesir karşımı bir yapının bulunması, zamanla nesir kısmının ağırlık kazanması, olaylar ve kişiler bakımından gerçeğe daha yakın olması bunları destanlardan ayıran en önemli özelliklerdir.

Bu durumdan hareketle halk hikâyeleri destanla roman arasında geçiş döneminde ortaya çıkan ürünler olarak adlandırılabilir. Halk hikâyeleri gerek konu bakımından gerekse şekil bakımından hem epik eserlerin (destanların) özelliklerini taşımakta hem de modern romandaki tip ve olayları içermektedir. Türk edebiyatında adından sık sık söz edilen "ozan" ın yerini XV. yüzyıldan itibaren "âşık" adı verilen halk sanatçıları almaya başlamış, böylece halk hikâyelerinde hem kahramanlık konuları hem de aşk konuları anlatılmıştır. Halk hikâyelerinde de başlangıçta destanlarda görüldüğü gibi kahramanlık konuları, ardından kahramanlık - aşk ve daha sonra sadece aşk konuları işlenmiştir. Günümüzde ise daha çok realist (gerçekçi) halk hikâyelerine doğru bir gelişme görülmektedir.

Halk Hikâyesinin Özellikleri

1 Genellikle âşıklar tarafından nazım - nesir (şiir - düz yazı) karışık olarak dinleyici karşısında icra edilir.

2 Destan geleneğinden oluşmuştur.

3 Anlatıcıları, âşık adı verilen âşık tarzı halk şiirinin icracıları olan ozanlardır.

4 Hikâyelerin konuları genellikle aşk ve kahramanlıktır.

5 Masallarda olduğu gibi zaman zaman kalıp ifadelere yer verilir. (Aldı sazı eline, aldı Kerem, bakalım ne dedi, deyüp kesti vb.).

6 Hikâyenin içinde yeri geldikçe masal, efsane, fıkra, dua, beddua, deyim, atasözü, bilmeceler aktarılır.

7 Anlatıcı, şahısların ve olayların anlatımında gerçekçi bir tavır takınır.

8 Söyleyeni belli değildir, yani halk hikâyeleri .....anonim.....dir.

9 Olay bölümlerinin anlatımını hızlandırmak için nesre başvurulur. Duyguların dile getirildiği bölümlerde daha etkili olabilmek için ise nazım kullanılır. Manzum bölümler genellikle saz eşliğinde dile getirilir. (Şiir, müzik, hikâye ve oyun iç içedir.)

10 Halk hikâyeleri XVI. yüzyıldan itibaren destanın yerini almış sözlü gelenek ürünleridir. (Bu yolla kuşaktan kuşağa aktarılmıştır.)

11 Anlatılanlar hayalî olaylar olabileceği gibi gerçek hayatta da olabilir. (Bu yönüyle masal ve destandan ayrılır.)

12 Anlatmaya dayalı olay çevresinde gelişen metinlerdir.

13 Anlatımında ilahi bakış açısı kullanılır.

14 Halka hitap ettiği için halkın konuştuğu günlük dil kullanılır, dili sadedir.

15 Destanların aksine halk hikâyelerinde kesin bir sonuç bulunur ve bu son çoğunlukla mutlu biter.

16 16. yy'dan itibaren çoğunlukla âşıklar tarafından kahvelerde, köy odalarında; ramazan gecelerinde ve birtakım toplantılarda erkeklere hitap eder. Bir hikâyenin anlatımı; konunun uzunluğuna, hikâyecinin gücüne, dinleyicilerin ilgisine göre; üç saatten az olmamak kaydıyla bazen üç gece, bazen de yedi gece, hatta daha uzun sürdüğü de olur.

17 Destanlara göre gerçeğe daha yakındır. Destanlarda olduğu gibi olağanüstülüklere fazla yer verilmez, kişiler ve olaylar daha gerçekçidir.

18 Bu hikâyelerde anlatımın zenginleştirilmesi amacıyla anlatıcı kendi hayal gücüne ve üslubuna yer verir.

19 Halk hikâyelerinde mekân modern öykü ve roman kadar olmasa da belirgin bir biçimde aktarılır fakat ayrıntılı tasvirlere yer verilmez.

20 Halk hikâyeleri millîdir.

21 Olayların içinde geçtiği zaman genellikle belli değildir. (Çok eski zamanlarda, bir gün, vaktin birinde, bir vakitler, gel zaman git zaman, bir zamanlar gibi belirsiz zaman kavramları kalıp ifadeler olarak kullanılmıştır.).

22 Hikâyecileri tarafından, asıl hikâyeden farklı olarak hikâye arasında seyirciyi dinlendirmek için kısa, mensur, ibret verici veya komik hikâyeler (karavelli) anlatılır.

23 Halk hikâyeleri kahramanlık ve din temalarını işlemekle birlikte en çok ele aldıkları tema aşktır.

24 Türk halk hikâyelerinde, hikâye kahramanı günlük hayatta zor rastlanabilecek idealist bir kişiliğe sahiptir. Hikâye kahramanı normal bir insanın yapabilecekleri yanında, arzu ettiklerini de gerçekleştirebilecek özelliklere sahiptir.

Konularına Göre Halk Hikâyeleri

Aşk Hikâyeleri: Konusu aşk olan hikâyelerdir. Halk hikâyeleri içinde en çok örneği verilmiş olan aşk hikâyeleridir. "Kerem ile Aslı, Tahir ile Zühre, Ferhat ile Şirin, Arzu ile Kamber" vb. bunlardan bazılarıdır.

Kahramanlık Hikâyeleri: Konusu kahramanlık olan hikâyelerdir. "Köroğlu, Dede Korkut Hikâyeleri, Hayber Kalesi, Battal Gazi, Danişment Gazi" bunlardan bazılarıdır.

Dinî Hikâyeler: Konusu din olan hikâyelerdir. "Hz. Ali Cenkleri, Hamzaname, Battal Gazi, Ebu Müslim Cenkleri" bunlardan bazılarıdır.

HZ. ALİ CENKNAMELERİ

Türkler İslamiyet'le tanıştıktan sonra, İslamiyet'in tanıtılması ve yayılması için büyük çaba göstermişlerdir. Bu durum, dillerinde, edebiyatında ve kültürlerinde köklü değişiklik yaratmıştır. Bu değişikliklerden bir tanesi de dinî içerikli kahramanlık hikâyelerinin yani cenknamelerin anlatılmasının gelenek hâline gelmesidir.

İdeal insan tipini işleyen toplumun lider ve örnek insan arayışına cevap veren yaygın İslami anlayışa uygun olarak anlatılan hikâyelere ...cenkname... denir. Cenknameler 13. yüzyıldan itibaren Anadolu Türk sahasında görülmeye başlamıştır. Cenknamelerin yazılış amacı, topluma, dinî - ahlaki, tarihî bilgi vererek insanları bilinçlendirmektir. Önceleri sözlü olarak anlatılmış, daha sonra yazıya geçirilerek günümüze kadar gelmiştir. Türk edebiyatında dinî içerikli kahramanlık cenknamelerinin sayısı oldukça fazladır. Edebiyatımızda cenkname geleneğini ilk başlatan kişi, Osmanlının ilk döneminde yaşayan âlim ve şair, devlet adamı Dursun Fakı'dır.

Hz. Ali Cenknameleri'nin kahramanı Hz. Ali'dir. Bu hikâyelerde Hz. Ali, çoğu kez hayalî ve masalsı bazen de gerçek kişiliğiyle İslamiyet'i yaymaya çalışan bir kahraman olarak karşımı-

za çıkar. Atı Düldül ve kılıcı Zülfikar'la zulüm gören Müslümanlara yardım eder, birçok yerler fetheder, kerametler gösterir. Türk edebiyatında kültürü içerisinde, diğer İslam önderlerinden farklı ve özel bir yere sahiptir. Onun kahramanlıkları dilden dile anlatılarak, kimi zaman tarihî hakikatleri de aşarak efsanevi bir boyuta ulaşmıştır. Bundan dolayı Hz. Ali ve onun etrafında gelişen cenknameler, Türk kültürü içerisinde oldukça geniş bir yer tutar. Hz. Ali Cenknameleri'nde, mezheplere göre değişmeyen özgün bir Müslümanlık vardır.

Halk Hikâyelerinin Bölümleri

Türk Halk hikâyeleri beş bölümden oluşur:

1. Fasıl:

Âşık bu bölümde dinleyiciyi hazırlamak, ustalığını göstermek veya dinleyenlerin isteklerine cevap vermek için bir divani söyler. Özel bir ezgiyle söylenen divaniler genel olarak aruzla söylenir. Ancak âşıklar aruz ölçüsüyle şiir söylemekte zorlandıklarından, hece ölçüsüyle söylenen divaniyi tercih ederler. Ardından âşık cinaslı bir türkü ve bir tekerleme söyler.

2. Döşeme

Manzum ve mensur kalıplaşmış ifadelerin kullanıldığı hikâyenin giriş bölümüdür. Şair bu bölümde hikâyenin şahıs kadrosunu, olayı ve mekânı tanıtır.

3. Asıl Olay:

Halk hikâyesinin en .uzun. bölümüdür. Asıl hikâyenin anlatıldığı bölümdür. Aşk hikâyelerinde âşığın sevgilisine kavuşmak için çektiği sıkıntılar, aşkın yüceliği ve güzelliği bazen dinleyenlerin gözünü yaşartacak şekilde etkili bir biçimde anlatılır. Dinî - destanî hikâyelerde ise din ve kahramanlık konuları ağır basar.

4. Sonuç ve Dua:

Halk hikâyelerinin sonuç bölümüdür. Aşk hikâyelerinin büyük bir çoğunluğunda âşıklar kavuşamadan biter. Hikâyenin sonunda dua edilerek hikâye bitirilir.

5. Efsane:

Asıl hikâye ile ilgisi olmayan bölümdür. Vuslatın gerçekleşmediği aşk hikâyelerinde, anlatılan efsaneyle sevgililerin öbür dünyada kavuşacaklarına işaret edilir. Efsanenin sonunda bazen sevgililerin mezarında iki gül biter. Bu güller kutsal günlerde açıp birbirlerine sarılmak istediklerinde, aralarında biten bir "karaçalı" bunların sarılmalarını engeller. Bu karaçalı ile sevgililerin dünyada birbirine kavuşmasını engelleyen kişiler sembolize edilmiş olur.

Halk Hikâyelerinin Tarihî Gelişimi

Dede Korkut Hikâyeleri, Türk halk hikâyelerinin en eski örneği sayılmaktadır. Halk hikâyeciliği geleneği Anadolu'da 16. yy.da görülmeye başlamıştır. Bu dönemde; Bursalı Mustafa, Baba Derviş Hasan, Şirvanlı Nutki gibi önemli hikâyecilerden söz edebiliriz. Özellikle Derviş Hasan'ın Esrar-ı Hikmet isimli eseri hikâye geleneğini görüp anlamamız bakımından oldukça önemlidir. Bu hikâyede İbn-i Sina'nın yaşamı süslü bir biçimde anlatılmıştır. 17. yy.a gelindiğinde Âşık geleneğinin Anadolu'da yayıldığını görürüz. Halk hikâyesi anlatıcılarının âşık adını almaları da bu döneme rastlar. Halk hikâyelerinin tüm Anadolu'ya yayılması âşıklar vesilesiyle gerçekleşir. Kerem ile Aslı hikâyesi de bu dönemde ortaya çıkmış ve bu türün en tanınan örneği olmuştur. Yine bu dönemde Kayıkçı Kul Mustafa'nın yazdığı Genç Osman hikâyesi ...destansı... hikâye özelliği taşır. 18 ve 19. yy.a gelindiğinde ise halk hikâyesi geleneğinin daha da gelişip zenginleştiği görülür. Günümüzde de özellikle Doğu Anadolu Bölgesi'nde bu geleneği sürdüren sanatçılara rastlanmaktadır.

Halk hikâyeleri ile ilgili çok sayıda çalışma yapılmıştır. Macar Türkolog; İgnazc Kunoş, "Tahir ile Zühre, Arzu ile Kamber, Elif ile Mahmut, Âşık Garip, Melik Şah, Köroğlu, Derdiyok ile Zülfüsiyah, Gül ile Sitemkâr, Kerem ile Aslı hikâyeleri üzerine çalışmalar yapmıştır. Wilhelk Radlof, Wolfram Eberherd, Mehmet Fuat Köprülü, Pertev Naili Boratav, İlhan Başgöz gibi bilim adamlarının çalışmalarıyla halk hikâyeleri üzerine çalışmalar büyük ölçüde tamamlanmıştır.

Halk hikâyelerinin tümü günümüzde derlenmiştir. Derlenen hikâye sayısı 150'yi aşmıştır.

MESNEVİ

Mesnevinin sözlük anlamı ikişer ikişer, ikili demektir. Her beytin kendi aralarında uyaklı olduğu aruzun kısa kalıplarıyla yazılan, uzun nazım biçimidir.

Özel olarak Mevlana Celaleddin Rumi'nin 25700 beyitten oluşan altı ciltlik tasavvufi eseri de bu adla anılmaktadır.

Mesnevi nazım biçimi İran edebiyatına aittir. Arap ve Türk edebiyatına da oradan geçmiştir. Uzun manzum eserlerin çoğu, kafiye rahatlığı olduğu için mesnevi olarak yazılmıştır. Anlam her beyitte tamamlanır. Mesnevide konu birliği olduğu için her beyit kendi başına küçük bir eser sayılamaz. Bu yüzden kısa konular yerine uzun konular ele alınmıştır. Divanlarda kısa mesnevi biçimine pek az rastlanır.

Türk edebiyatının ilk mesnevisi 11. yy.da Yusuf Has Hâcib'in yazdığı Kutadgu Bilig'dir. Mesneviler diğer nazım şekillerinden farklı olarak ...divan... adı verilen şiir kitaplarına alınmaz. Eserin adı neyse o adla ayrı bir kitap hâlinde yazılır. Mesnevilerde konuya doğrudan doğruya girilmez. Mesnevilerin kendine özgü bir düzeni bulunur.

Divan şiirinde 5 mesnevinin toplandığı kitaba hamse denir. İslam edebiyatının ilk hamse yazarı Gencelı Nizami'dir. Türk edebiyatında ilk hamseyi 15. yy.da Çağatay şairi Ali Şir Nevâî

yazmıştır. Anadolu sahasında ilk hamse sahibi şairimiz ise Hamdullah Hamdi'dir. Diğer hamse sahibi şairlerimiz ise şunlardır: Behişti Ahmet Sinan Çelebi, Lami Çelebi, Ahmet Rıdvan, Kara Fazlı, Hamizade Celili, Fikri Derviş Çelebi, Kalkandelenli Mu'di, Taşlıcalı Yahya, Hayati, Nergisî, Nevizade Atayi ve divan edebiyatının son hamse yazarı Subhizade Feyzî'dir. Baki, Nef'i, Nedim ve Naili ise hiç mesnevi yazmamışlardır.

Mesnevinin Özellikleri

1. Beyitler hâlinde yazılır ve her beyt kendi içinde uyaklıdır. (aa / bb / cc / dd / ee / ff...)
2. Uzun manzum eserlerdir. (Her beyit kendi içinde uyaklığı olduğu için)
3. Aşk, tasavvuf, savaş, kahramanlık, din, ahlâk, felsefe vb. her konuda yazılabilir.
4. Olay ağırlıklı konular işlenir.
5. Klasik Türk edebiyatında modern öykü ve romanın yerini tutar. (Olay örgüsüne sahip olduğu için)
6. Divan şiirinin en uzun nazım biçimidir.
7. Aruzun kısa kalıplarıyla yazılır. (faulün, faulün, faul / mefulü, mefailün, failün)
8. Beyitler arasında anlam bütünlüğü vardır.
9. Kafiye şeması aa / bb / cc / dd... şeklindedir.
10. Beyit sayısında herhangi bir sınırlama yoktur.
11. İran edebiyatının ünlü destanı Şehname mesnevi nazım biçimi ile yazılmıştır.

Mesnevinin Bölümleri

1. Giriş

1. Manzum ya da mensur dibace (ön söz):

Mesnevilerde kimi zaman manzum kimi zaman ise mensur bir ön söz bölümü bulunur. Bu bölümde mesnevinin yazılış amacından bahsedilir. Dibace bölümü dua ile bitirilir.

2. Tevhit:

Allah'ın varlığının, birliğinin anlatıldığı bölümdür. Tevhit, tasavvufi bir düşünce tarzıdır.

3. Münacaat:

Divan edebiyatında, Allah'ın çeşitli özelliklerinin övüldüğü, genellikle Allah'a yapılan yalvarış ve yakarışların dile getirildiği bölümdür.

4. Naat:

Hazreti Muhammet'i (SAV) konu alan, onun çeşitli özelliklerini öven ve ondan şefaat dilemek amacıyla yazılan bölümdür.

5. Miraciye:

Peygamberimizin miraca çıkması olayının anlatıldığı bölümdür.

6. Medh-i Çenar - yâr - ı Güzîn (Dört halifenin övülmesi):

Dört halifenin (Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali, Hz. Ebu Bekir) çeşitli özelliklerinin övüldüğü bölümdür. Bu bölüm her mesnevide bulunmaz.

7. Methiye:

Yapıtın sunulduğu kişinin övüldüğü bölümdür. Bu kişi genellikle dönemin padişahıdır.

8. Sebeb-i Telif:

Mesnevinin yazılış nedeninin belirtildiği bölümdür. Bu bölüm de bazı mesnevilerde bulunmayabilir.

2 Agâz-ı Dasitan (Esas Konu)

Mesnevinin asıl konusunun işlendiği bölümdür. Şairler genellikle konuyu monotonluktan kurtarmak için uygun yerlerde "gazel ve murabba" lara yer verebilir.

3 Hatime (Son Söz)

Yapıtın bittiğini bildiren bölümdür. Burada yazarın adı, yazılış tarihi ve son söz söylenir. Duaya da yer verilebilir.

Konularına Göre Mesnevi Çeşitleri

1. Aşık Konulu Mesneviler:

Bu hikâyelerde ağırlıklı olarak aşk işlenir. Bu aşk genellikle insanın insana duyduğu aşktır. Kimi zaman ilahi aşkın da konu olarak işlendiği görülür. "Hüsrev ü Şirin (Şeyhî), Leyâ ile Mecnun (Fuzuli), Yusuf u Züleyha (Şeyyad Hamza)" bu türün dikkat çeken örnekleridir.

2. Kahramanlık Konulu Mesneviler:

Din düşmanları ile yapılan mücadele anlatılır. Bu mesnevilere "gazaname" ya da "gazavatname" denir. Bir şehrin ya da kalenin alınması için verilen mücadelelerin anlatıldığı mesnevilere ise "fetihname" denir. Zaferle sonuçlanan fetihlerin anlatıldığı mesnevilere ise "zafername" denir. Ahmedî'nin "İskender-nâme", Mihailoğlu Ali Bey'in "Gazavat-nâme", Firdevsî'nin "Şehname" si bu türün örneklerindendir.

3. Dinî ve Tasavvufi Mesneviler:

Din kurallarını, peygamber ve din büyüklerinin yaşamlarındaki olayları anlatan mesnevilerdir. Süleyman Çelebi'nin "Vesiletü'n-Necat", Şeyh Galip'in "Hüsn ü Aşk", Mevlana'nın "Mesnevi", Gülşehri'nin "Mantıku't-Tayr", Âşık Paşa'nın "Garipname" adlı mesnevileri bu türün içinde yer alır.

4. Ahlaki - Öğretici Metinler:

Bilgi ve nasihat vermek amacıyla yazılmış mesnevilerdir. Çeşitli konularda öğretici nitelikte yazılan mesnevilere pendname denir. En tanınmışı Güvahî'nin "Pendname" adlı eseridir. Yusuf Has Hacib'in "Kutadgu Bilig", Nabî'nin "Hayriye" adlı eseri bu türün en tanınan eserleridir.

5. Bir Şehrin Güzelliğini Anlatan Mesneviler:

Bu mesneviler .şehrengiz ya da ta'rifat olarak adlandırılır. İlk şehrengizi 16. yüzyılın başlarında Mesihî (Edirne Şehrengizi) yazmıştır.

6. Hicvî / Mizahi Mesneviler:

Kişilerin veya toplumların aksayan yönlerini eleştirel bir anlayışla işleyen mesnevilerdir. Şeyhi'nin "Harname" isimli eseri bu türün bir örneğidir.

7. Eğlenme, Evlenme ve Sünnet Törenlerini Anlatan Mesneviler:

Bu türün en önemli örnekleri Nâbî'nin "Surname-i Nâbî" ve Vehbî'nin "Surname-i Vehbî" sidir.

Fuzuli (16. yy)

Asıl adı Mehmet'tir. Hayatı sıkıntılar içinde geçmiş, geçimini sağlamak için Hz. Ali'nin türbesinde görev yapmıştır. Vakıf gelirlerinden kendisine bağlanan maaşı düzenli alamayınca Nişancı Celalzâde Mustafa Celebi'ye ünlü Şikâyetname adlı mektubunu yazmıştır. Arapça, Farsça ve Türkçeyi çok iyi bilen, zamanın geçerli bütün ilimlerini öğrenen bilgin bir şairdir.

Türkçe Divan'ının ön sözünde "Şiir, kaynağı Allah sanatında bulunan bir marifettir, ilimsiz şiir, temelsiz duvar gibidir." sözleriyle, şiirin doğuştan gelen bir yetenek olduğunu bunu ilimle geliştirmek gerektiğini belirtmiştir. Divan edebiyatının en büyük, en lirik şairlerindendir. Şiirlerinde genellikle Azeri şivesiyle yazmıştır. Gençliğinde beşerî aşkı, ilim tahsilinden sonra tasavvufî aşkı anlatan şiirler yazmıştır. Gazel tarzında aşk şiirleriyle (âşıkname gazel) ün kazanmıştır. Gazel ve mesnevilerinin temel konusu aşk ve güzelliktir.

Aşk ve ızdırap şairidir. Karamsar bir şairdir, ona göre dünya acılarla dolu, geçici bir mekândır. Divan şiirine özgü mazmunları başarılı bir şekilde kullanmıştır.

Eserleri: Leyla vü Mecnun (hüzünlü bir aşkı anlatan mesnevi örneğidir), Beng ü Bade (alegorik, tasavvufi bir mesnevi), Şikâyetname (eleştiri içerikli mektup), Hadîkatü's - Süedâ (Hz. Hüseyin'in Kerbela'da şehit edilişini anlatan mensur bir eser), Mektuplar, Sohbetü'l-Esmar (alegorik bir mesnevi), Türkçe Divanı, Farsça Divanı, Arapça Divanı, Rind ü Zahid, Sakinâme (Heft Cam) vb.

Hz. Muhammed'i anlatan naat türündeki ünlü eseri "Su Kasidesi" su redifiyle yazıldığı için bu adı almıştır.

ÖĞRETMENİM DİYOR Kİ:

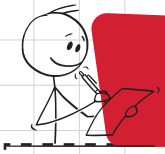

ETKİNLİK - 1

Aşağıdaki cümlelerin başına yargılar doğruysa "D" yanlışsa "Y" yazınız.

1. ( ) Dede Korkut Hikâyeleri'nin manzum ve mensur iç içe bir yapısı vardır. Halk nesri ile yazılmıştır ve Azeri Türkçesi ile oluşturulmuştur.

2. ( ) Dede Korkut Hikâyeleri on iki destansı hikâye ve bir ön sözden oluşmuştur.

3. ( ) Halk hikâyeleri; fasıl, döşeme, asıl olay, dua ve efsane bölümlerinden oluşur.

4. ( ) Mesnevilerin girişinde manzum ve mensur dibace (ön söz), Tevhit, Münacât, Naat, Mirâciye ve Medh-i Çehar - Yâr - i Güzîn adlı bölümler bulunur.

5. ( ) Mesneviler aruzun kısa kalıplarıyla yazılır, kafiye şeması aa / ba / ca / da ... şeklindedir.

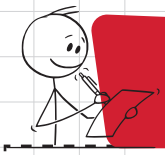

ETKİNLİK - 2

Aşağıdaki boş bırakılan yerlere uygun ifadeyi yazınız.

1. Kişilerin veya toplumların aksayan yönlerini eleştirel bir anlayışla işleyen mesnevilere ..... mesnevi denir. Şeyhî'nin ..... isimli eseri bu türün bir örneğidir.

2. Konularına göre halk hikâyeleri; ..... hikâyeleri, ... hikâyeler ve ..... hikâyeleri olmak üzere üçe ayrılır.

3. Bir şehrin güzelliğini anlatan mesnevilere ..... denir. Bu türdeki ilk eseri 16. yy. ın başlarında ..... yazmıştır.

4. Mesnevinin yazılış nedenini belirten bölüme ....., asıl konunun bulunduğu bölüme ....., yapıtın bittiğini bildiren bölüme ise ..... bölümü denir.

5. Türk edebiyatında Baki ....., ... ve ..... mesnevi yazmamış divan şairleridir.

TANZİMAT EDEBİYATI DÖNEMİ'NDE HİKÂYE

Hikâye kelimesi Türkçeye Arapçadan geçmiş olup, bir olayın sözlü veya yazılı olarak anlatılmasıdır. Türk edebiyatında bir tür adı olarak kullanılmaya başlamadan önce anlatma esasına bağlı bütün yazı türleri bu kelimeyle karşılanmaya çalışılmıştır. Tarih, destan, kıssa, masal, rivayet vb. birçok tür bu başlık altında ele alınmıştır. Tanzimat Dönemi ile birlikte kelime bir türün adı olarak kullanılmaya başlanmıştır. Batılı hikâye tarzı tercih edilmeye başlanmasıyla birlikte de hikâyede, kıssadan hisse çıkarmak, telkin etmek amacından uzaklaşılmış ve batılı tarzda hikâyeler yazılmaya başlanmıştır. Türk edebiyatına "modern hikâye" Tanzimat'tan sonra girmiştir. Türk siyasi hayatındaki Tanzimat hareketi bir "medeniyet değiştirme" meselesidir. Bunu en iyi algılayanlardan birisi Ahmet Mithat Efendi'dir. "Halkın seviyesine inmek, ona kendi dili ile ve hoşlandığı şekilde hitap etmek" gerektiğini düşünen Ahmet Mithat 1870'de Kıssadan Hisse ve Letaif-i Rivayet (25 cilt) serileri ile yeni tarz hikâyenin ilk örneklerini verir. Ancak Ahmet Mithat bu eserinde "kıssa" geleneğini sürdürdüğünden ilk modern hikâye Sami Paşazade Sezai'nin Küçük Şeyler adlı eseri kabul edilmektedir. Küçük Şeyler'de yer alan öyküler bugün dahi okunacak değerde, Maupassant öyküleri tarzında hikâyelerdir. İlk öykü denemesi Emin Nihat'ın Müsameretname'sidir. On iki parçayı içine alan bu kitap, uzun kış gecelerinde eş dostun anlattığı hikâyeler şeklinde yazılmıştır. Eser, üslubu ve anlatım tekniğiyle bizdeki halk hikâyeleri ile Batılı hikâyenin özelliklerini bir arada taşımaktadır. Bu kuruluşu ile Binbir Gece Masallarını ve Dekameron hikâyelerini hatırlatır. Nabizâde Nazım'ın Anadolu köyünü ve köylüsünü anlattığı kimilerine göre bir roman kimilerine göre uzun hikâye kabul edilen Karabibik Tanzimat Dönemi'nde yayımlanmıştır. Antalya'nın bir köyünde yaşayan Karabibik adlı köylünün yaşam mücadelesini konu edinen eser ilk Türkçe köy romanı olarak kabul edildiği için Türk edebiyatında önemli bir yere sahiptir.

Dünya Edebiyatında Hikâye

Dünya edebiyatında bilinen ilk hikâye örneği İtalyan yazar Boccaccio'nun (Bokasyo) Decameron (Dekameron) adlı eseridir. Eser temel olarak 1348 yılında İtalya'da ortaya çıkan bir veba salgınını konu alır. Rusya'da Gogol (Gogöl), Dostoyevski, Turgenyev ve Çehov'un hikâyeleri, hikâye türünün diğer türler arasında sağlam bir yere oturmasına büyük katkı sağlamıştır.

Tanzimat Dönemi Edebiyatında Hikâyenin Özellikleri

1 Tanzimat edebiyatı sanat anlayışı bakımından iki farklı anlayışa sahiptir. Birinci kuşak sanatçılarında "Sanat toplum içindir." görüşü hâkimken ikinci kuşak sanatçılarında "Sanat, sanat içindir." görüşü hâkimdir. Buna bağlı olarak birinci kuşak sanatçılarının öykülerinde romantizmin etkileri görülürken ikinci kuşak sanatçılarının eserinde realizm ve natüralizmin etkileri görülür.

2 Tanzimat birinci kuşak sanatçıları öykülerinde halka, ikinci kuşak sanatçıları ise daha çok aydın kesime seslenmiştir.

3 Tanzimat birinci kuşak sanatçıları öykülerini sade dille, ikinci kuşak ise yabancı sözlük ve dil kuralları ile dolu daha ağır bir dille yazmışlardır.

4 Tanzimat Dönemi sanatçıları öykülerinin konularını günlük yaşamdan veya tarihten almışlardır.

5 Bu dönem öykülerinde tema olarak zorla ve görücü usulüyle yapılan evliliklerin doğurduğu kötü sonuçlar, kadın - erkek ilişkileri, değişim ortamlarda gerçekleştirilen evlilikler, aşk; ağırlıklı olarak esaret, kölelik ve cariyelik işlenmiştir.

6 Bu dönem eserlerinde genel olarak duygusal, acıklı konular üzerinde durulmuştur.

7 Öykülerinde olayların gerçek yaşamdan alınmış olmasına ya da gerçeğe uygun olmasına özen gösterilmiştir.

8 İlk öykülerde meddah öykülerinin etkisi ve tekniği görülür.

9 Tanzimat birinci kuşak sanatçılarının öyküleri modern Türk öykücülüğünün acemilik dönemine denk gelir. Bu yüzden bu dönem sanatçılarının öykülerinde birtakım aksaklıklara rastlanır. Bu aksaklıklar şunlardır:

a) Tanzimat birinci kuşak sanatçıları öykü türünü kullanarak bireyi eğitme ve toplumu düzeltme amacını gütmüşlerdir.

b) Öykülerde olayın akışı kesilip siyaset, din, ahlak, felsefe vb. konularda bilgi aktarımına gidilmiştir.

c) Gerçekleşmesi zor olan tesadüflere çok yer verilmiştir.

ç) Okuyucu da olayların içine katılmış olaylar okuyucu ile karşılıklı konuşurcasına anlatılmış zaman zaman da yazarlar kişiliklerini saklamamış (tarafsız bir tutum); okura sık sık seslenmişlerdir. (Ey kari! vb.) (okuyucu)

d) Kahramanlar çoğu zaman tek yönlü verilmiştir. İyiler tamamen iyi, kötüler ise tamamen kötüdür. Olayların sonunda, iyiler ödüllendirilmiş, kötüler ise cezalandırılmıştır. Kahramanlar çoğunlukla gerçek yaşamdan alınmış kişilerdir ancak kimi zaman olağanüstü kişilere de yer verilmiştir.

e) Zaman ve mekân betimlemesine pek önem verilmemiş, çoğu zaman eseri süslemek için mekân ve kişi betimlemeleri yapılmıştır. Özellikle kişi betimlemelerinde olayın akışı kesilerek kişilerin fiziki betimlemeleri verilmiştir. (boy, göz rengi, ten ve saç rengi vb.)

10 Tanzimat hikâyelerinde olayların geçtiği mekân genellikle İstanbul'dur. İstanbul'da Çamlıca ve Beyoğlu gibi eğlence mekânları öne çıkar. Mekân ancak Millî Edebiyat Dönemi'nde Halide Edip, Yakup Kadri ve Refit Halit Karay'la Anadolu'ya açılacaktır.

11 Tanzimat ikinci kuşak sanatçıları birinci kuşak sanatçılarına kıyasla daha usta bir anlayışla eser verirler. İkinci kuşak sanatçıları eserlerinde gözleme önem vermiş, sebep-sonuç ilişkisini başarıyla kurabilmiş, olağanüstü olaylara ve kişilere yer vermemiş, olmayacak rastlantılardan vazgeçmiş, kişileri daha gerçekçi bir açıdan ele almışlardır.

Tanzimat Edebiyatı Dönemi Hikâye Yazarları

1. Ahmet Mithat Efendi (1844 - 1913): Tanzimat edebiyatının en üretken yazarıdır. Bu nedenle "yazı makinesi" olarak tanınır. Ona göre edebiyat yalnızca bir araçtır. Roman, makale, öykü, anı, tiyatro, gezi, tarih, hukuk, felsefe, coğrafya, ziraat, iktisat gibi birçok alanda eser vermiştir. Romantizm akımının etkisinde kalmıştır. Hikâye ve romanlarında "yanlış Batılılaşmayı eleştirmek, kölelik, cariyelik, evlilik, kızların eğitimi" gibi sosyal temalara ağırlık vermiştir. Hikâyelerinde meddah tekniğinden yararlanmıştır. Türk edebiyatında ilk hikâye örneklerini "Letaif-i Rivayet" adlı eseriyle vermiştir. "Letaif-i Rivayet" Ahmet Mithat Efendi'nin 1870 - 1894 yılları arasında yayınladığı yirmi beş kitaptaki otuz hikâye ve romandan meydana gelen külliyatın ortak adıdır.

- Öyküleri: Kıssadan Hisse, Yeniçeriler, Letaif-i Rivayet (Söyleyene Güzel Öyküler), Ölüm Allahın Emri, Suni'fi Zann, Firkat, Gençlik, Mihnetkeşan, Esâret, Nasib , Teehhül, Bir Fitnekâr, Felsefe-i Zenân, Çifte İntikam, Gönül, Para, İki Hud(akâr), Bir Gerçek Hikâye, Diplomalı Kız, Dolabdan Temâşâ, Ana - Kız, Emânetçi Sıdkı, Cankutaranlar, Kısmetinde Olanın Kaşığında Çıkar.

2. Recaizade Mahmut Ekrem (1847 - 1914): Dönemin üstat sanatçısı olarak tanınır. Eserinde "sanat için sanat " anlayışı benimsemiştir. Edebiyat kuramcısıdır. Servet-i Fünun Dönemi'nin oluşmasında büyük katkılar sağlamıştır. Eski edebiyatı savunanlara karşı yeni edebiyatı savunmuş, Muallim Naci'nin göz için uyak anlayışına karşı kulak için uyak anlayışını savunmuştur. Ona göre ".....güzel..... olan her şey şiirin konusu" olabilir.

Şiirlerinde romantizm akımının etkisi görülür. Hece ölçüsüyle de şiirler yazan sanatçı çoğunlukla aruz ölçüsünü kullanmıştır. Roman ve öykülerinde realizm akımının etkisinde kalmıştır.

- Öyküleri:
  - Çocuk sevgisi ve çocuk yetiştirme konulu hikâyesi "Saime"
  - Romantik bir aşk konusunu anlattığı hikâyesi "Muhsin Bey Yahut Şairliğin Hazin Bir Tecellisi"
  - Evlatlık bir kızın konu edindiği hikâyesi "Şemsa".

3. Samipaşazade Sezai (1859 - 1936): Türk hikâyeciliğinin gelişimi onunla başlar. Ama hikâyenin asıl gelişimi Servet-i Fünun Dönemi'nde olur. İlk modern hikâye örneğini veren yazarımızdır. Eserlerinde romantizm ve realizmin etkisi görülür. Alphonse Daudet'den etkilenmiş ve onun etkisi ile kısa öyküler yazmıştır. Batılı anlamda ilk gerçekçi ürünleri vermiştir. İlk romanı olan "Sergüzeşt" ile romantizmden realizme geçişi yansıtan eser yazmıştır.

✸ Öyküleri:

Küçük Şeyler: Yazarın bu kitabında yer alan hikâyeleri Batılı anlamdaki ilk hikâye örneği olarak kabul edilmiştir. Tek hikâye kitabı "Küçük Şeyler" dir.

4. Nabizade Nazım: Nabizade Nazım romantizmin etkisiyle şiirler yazmıştır. Nesir alanındaki eserlerinde ise realizm ve natüralizmin etkileri görülür. Makalelerinde daha çok bilimsel konulara ağırlık vermiştir. Servet-i Fünun dergisinin ilk yazarlarındandır. İlk yazısı "Esaret" adlı bir denemedir. 1880 - 1890 seneleri arasında çok sayıda eser vermiştir. 1890 senesinde ilk köy romanı olan "Karabibik" isimli romanını / uzun hikâyesini yayımlamıştır. Roman ve hikâyenin konularını İstanbul dışına çıkarmış, ilk kez köy yaşamını ve insanını konu edinmiştir.

✸ Öyküleri: Yadigârlarım (anı - öykü, 1886), Zavallı Kız, Bir Hatıra, Sevda, Hâlâ Güzel, Haspa, Seyyie-i Tesamüh. "Uzun hikâye" olarak kabul edilen sekiz hikâye yayınlamıştır. (Batı'da bu tür eserlere Nouvelle adı verilir.)

5. Emin Nihat: Müsameretname (Gece Toplantıları) adlı eseri ile tanınır. Emin Nihad'ın yedi uzun hikâyeden oluşan ve on iki bölümde yayımlanan Müsameretname'si modern Türk hikâyeciliğinin ilk ve önemli örneklerindendir.

6. Fatma Makbule Leman: Dönemin ilk kadın öykücülerindendir. Öykülerini Makes-i Hayal adlı eserinde toplamıştır. Kadın ile kız çocukların eğitimini, evlilik ve aşk konularını işlemiştir. Eğitici ve öğretici yönü ağır basar.

SERVET-İ FÜNUN EDEBİYATI DÖNEMİ'NDE (1896 - 1901) HİKÂYE

Tanzimat Dönemi'nde temelleri atılan hikâye, Servet-i Fünun (Edebiyat-ı Cedide) Dönemi'nde gerçek kimliğine kavuşur. Teknik yönü sağlam hikâyeler ortaya çıkmaya başlar. Bu dönem hikâyeleri realizm ve natüralizm akımlarından etkilenir. Hikâyelerde gerçek yaşamdan kesitler verilir. Olaydan çok kişilerin ruhsal durumlarına dikkat çekilir. Tanzimat hikâyesindeki teknik kusurlar bu dönem hikâyesinde görülmez. Tam aksine başarılı örnekler verilir. Bu dönem hikâye yazarları eserlerinde bireysel (aşk, kadın, evlilik, tabiat, yalnızlık, hayal - hakikat çatışmasından kaynaklanan ümitsizlik, aşırı melankoli, hastalık vb.) konulara yer verirler. "Sanat toplum içindir."

değil, "Sanat, sanat içindir." ilkesiyle hareket etmişlerdir. Yani sanat araç değil amaç olmuştur. Romanlarda dil, süslü ve sanatlıdır; dilde sanat kaygısı ağır basar. Servet-i Fünun edebiyatının en önemli hikâye yazarı Halit Ziya Uşaklıgil'dir. Sanatçı romanlarındaki başarıyı hikâyelerinde de yakalamıştır. Halit Ziya'dan başka Mehmet Rauf, Hüseyin Cahit Yalçın, Ahmet Hikmet Müftüoğlu ve Safveti Ziya da bu dönemde önemli hikâye örnekleri vermişlerdir.

Servet-i Fünun Dönemi Edebiyatı Hikâyesinin Özellikleri

1. Bu dönem sanatçıları "sanat için sanat" ilkesiyle hareket etmişlerdir.

2. Realizm ve natüralizm akımlarından etkilenmişlerdir.

3. Bu dönem hikâye yazarları eserlerinde .....bireysel..... (aşk, kadın, evlilik, tabiat, yalnızlık, hayal - hakikat çatışmasından kaynaklanan ümitsizlik, aşırı melankoli, hastalık vb.) konulara yer verirler.

4. Olaylara karamsar bir bakış açısı hâkimdir.

5. Hikâyelerinde sanatçı ruhlu kişilere (piyano çalan, yabancı dil bilen kadınlar; sevdalı, ince ruhlu âşıklar, Batılı tipler vb.) yer vermişlerdir. Eserlerinde daha çok üst tabakadan seçtikleri kahramanları ele almışlardır.

6. Mekân İstanbul'dur. Bazı hikâyelerinde Anadolu'ya da yer vermişlerdir.

7. Tanzimat Dönemi'nde önemsenmeyen teknik özellikler, bu dönemde oldukça önemsenmiş; teknik bakımdan kusursuz eserler verilmeye özen gösterilmiştir.

8. Betimlemelerinde gerçeği olduğu gibi yansıtmak istemişler, gerek çevre betimlemelerine gerekse kahramanların fiziksel ve ruhsal betimlemelerine önem vermişlerdir.

9. Dil, romanlarda ağır; hikâyelerde ise romanlara göre daha sadedir. Hikâyelerde zaman zaman halk diline yaklaşıldığı görülür.

10. Arapça - Farsça kelime ve tamlamaların yanında Fransız cümle yapısına uygun bir dil kullanılmış, "ve" bağlacıyla cümleler uzatılmış; arasözler, eksiltili ve devrik cümlelerle anlatıma hareketlilik kazandırılmıştır.

11. Batılı anlamda yetkin hikâye örnekleri bu dönemde ortaya koyulmuştur.

12. Hikâyede romanın aksine halkın sorunlarına yer verildiği görülür.

13. Bu dönemin bu alandaki en önemli yazarları Halit Ziya Uşaklıgil ve Mehmet Rauf'tur.

Servet-i Fünun Edebiyatı Dönemi Hikâye Yazarları

1. Halit Ziya Uşaklıgil: Modern Türk roman ve hikâyeciliğinin kurucusu, ilk büyük temsilcisi olarak kabul edilir. Batılı anlamda ilk romanları o yazmıştır. Realizm ve natüralizm akımlarından etkilenmiştir. Arapça, Farsça sözcük ve tamlamalara çokça yer vermiş, ağır ve sanatlı bir dil kullanmış, anlatımı tekdüzelikten kurtarmak için dilin bütün imkânlarından yararlanmıştır. Hikâyelerinde genellikle olaylar İzmir ve İstanbul'da geçmektedir. Gözleme önem vermiş, kahramanların fizikî ve ruhsal durumlarını yansıtırken oldukça nesnel davranmıştır. Romanlarında aydın kişilerin yaşamını ve çevresini, hikâyelerinde ise halkın yaşayışını ve geleneklerini işlemiştir. Buna bağlı olarak romanlarında İstanbul'u, öykülerinde ise Anadolu'nun köylerini ve köylülerinin yaşamını anlatmıştır. Bu nedenle öykülerinde dil romana göre daha sadedir. Hikâyelerinde Fransız sanatçı Maupassant'ı örnek almıştır. Eserlerinde çoğunlukla bireysel konulara yer vermiş, karamsarlık ve hayal kırıklığı gibi temalar işlemiştir. Türk edebiyatında ilk mensur şiir örneklerini vermiştir. Mensur şiirin öncülüğünü yapmıştır. Almanca, Fransızca, İngilizce, İtalyanca, Farsça ve Arapça bilen Halit Ziya Servet-i Fünun edebiyatının roman ve öykü alanındaki en önemli ismidir.

- **Hikâyeleri:** Bir İzdivacın Tarih-i Muâşakası, Bir Muhtıranın Son Yaprakları, Küçük Fıkralar (3 cilt), Bir Yazın Tarihi, Solgun Demet, Sepette Bulunmuş, Bir Hikâye-i Sevda, Hepsinden Acı, Onu Beklerken, Aşka Dair, İhtiyar Dost, Kadın Pençesi, İzmir Hikâyeleri.

2. Mehmet Rauf: Halit Ziya'dan sonra Servet-i Fünun roman ve hikâyesinin en önemli ismidir. Hikâye, roman, tiyatro ve mensur şiir türünde ürünler vermiştir. "Sanat için sanat." ilkesiyle hareket etmiş, edebiyatı bir amaç olarak görmüştür.

Dil ve üslup bakımından dönemin diğer yazarlarına göre daha sade ve anlaşılır bir dil kullanılmıştır. Hikâyeleri teknik açıdan pek başarılı değildir ancak hikâyelerinde sağlam bir kurgu bulunur. Hikâye, mensur şiir, roman ve tiyatro oyunlarında kendi kişiliğini yansıtan kahramanlara yer vermiştir. Hikâyelerinde çoğu hayal kırıklığıyla biten aşk duygusuna yer vermiştir. Realizm ve natüralizmden etkilendiği görülür ancak aşk ve sevgi konularını işlediği eserlerinde romantizmin etkisi görülür. Türk edebiyatının ilk psikolojik... romanı sayılan "Eylül" onun en ünlü romanıdır.

- **Hikâyeleri:** İhtizar, Aşıkane, Son Emel, Hanımlar Arasında, Bir Aşkın Tarihi, Menekşe, Üç Hikâye, Kadın İsterse, Pervaneler Gibi, Aşk Kadını, Gözlerin Aşkı, Eski Aşk Geceleri

3. Hüseyin Cahit Yalçın: Fransız edebiyatının etkisiyle nesir türlerinin birçoğunda eser vermiş olsa da ona asıl ününü kazandıran eleştiri yazılarıdır. Servet-i Fünun sanatçılarını Dekadanlıkla (Fransız edebiyatından etkilendikleri için bir anlamda edebiyatı soysuzlaştırma.) suçlayan Ahmet Mithat Efendi'yle çok sert tartışmalara girmiştir. Servet-i Fünun edebiyatının diğer sanatçılarına göre daha sade ve yapmacıksız bir dil kullanmıştır. Realizm akımından etkilenmiştir. "Sanat için sanat" anlayışını savunmuştur; edebiyat bir araç değil, amaçtır. Öykülerinde daha çok zengin ailelerin yaşamlarını anlatmıştır. Eserlerini realist bir anlayışla ve gözlemlere da-

yanarak oluşturan sanatçı, roman ve hikâyelerinde tasvir ve ruh çözümlemelerine fazlaca yer vermiştir. Fransızcadan çevirerek yayımladığı "Edebiyat ve Hukuk" adlı makalesi II. Abdülhamit'in İstibdat (baskı) yönetimi tarafından sakıncalı bulunmuş, bu durum Servet-i Fünun dergisinin kapatılmasına sebep olmuştur.

✸ Hikâyeleri: Hayat-ı Muhayyel, Niçin Aldatırlarmış?, Hayat-ı Hakikiye Sahneleri.

4. Ahmet Mithat Müftüoğlu: Öykü ve roman yazarıdır. Tevfik Fikret'in etkisiyle ilk eserleri Servet-i Fünun dergisinde yayımlanmıştır. Daha sonraları Millî edebiyat'ın etkisi ile "Yeni Lisan" ve "Türkçülük" akımlarını benimsemiş "Türk Yurdu" dergisinin ve Türk Derneği'nin kurucuları arasında yer almıştır. Hem Servet-i Fünun hem de Millî Edebiyat anlayışıyla eserler vermiştir. Servet-i Fünun dergisinde yazdığı hikâye ve diğer türlerdeki eserlerini "Haristan ve Gülistan (Diken ve Gül Bahçesi)" adlı eserinde toplamıştır.

✸ Hikâyeleri: Leyla yahud Bir Mecnunun İntikamı, Haristan ve Gülistan, Çağlayanlar.

MİLLÎ EDEBİYAT DÖNEMİ'NDE HİKÂYE

İlk örnekleri Tanzimat Dönemi'nde verilen modern hikâye, Servet-i Fünun Dönemi'nde olgunlaşmış; bağımsız bir tür olma özelliğini Millî Edebiyat Dönemi'nde Ömer Seyfettin'le kazanmış; yine bu dönemde Halide Edip, Yakup Kadri ve Refik Halit'le Anadolu'ya açılmıştır. Hikâye, Millî Edebiyat Dönemi'nde en çok kullanılan türlerden biridir. Sade bir dille millî değerleri işleme, halk arasında yüksek oranda destek bulmuş; bu da öykü türünün yazarlar tarafından daha çok kullanılmasını sağlamıştır. Modern hikâye türü dilde sadeleşme hareketlerinin etkisiyle önemli bir gelişme göstermiştir.

Milli Edebiyat Dönemi'nde Hikâyenin Özellikleri

1 Millî edebiyat hikâyesinin en önemli özelliği hikâyelerde "...sade dil..." kullanılmış olmasıdır. Özellikle yabancı dillerden alınma sözcüklerin kullanılmasından kaçınılmıştır. Arapça ve Farsça tamlamaların kullanımına da karşı çıkılmıştır.

2 Konular; toplumun yaşamından, millî tarihten ve Anadolu'dan alınmıştır.

3 Realizm akımının etkisinde kalınmış, eserler gerçekçi bir bakış açısıyla kaleme alınmıştır.

4 Toplumun geri kalmışlığının suçlusu olarak aydınlar görülmüş bu sebeple de hikâyelerde aydın ile halk arasındaki uçurumun kaldırılmasına yönelik çabalara yer verilmiştir.

5 Sanatçılar bilinçli olarak İstanbul dışına çıkmaya, Anadolu ve Anadolu insanını anlatmaya başlamıştır. Bu çıkış, "memleket edebiyatı" olarak anılan edebiyat anlayışına zemin hazırlamıştır.

6 Maupassant tarzı hikâyelerde teknik oldukça gelişmiştir.

7 Anadolu insanının savaş yıllarında çektiği sıkıntılar, yaşam şartları, geçim sıkıntıları, bağımsızlık isteği, yanlış Batılılaşma, millî tarih, kahramanlıklar, vatan ve millet sevgisi... tema olarak işlenmiştir.

8 Bu dönem hikâyeleri, gözleme önem vermiş; gözlemlerinin sonucunda gerçekçi betimlemeler yapmışlardır.

9 Teknik olgunluğa erişen hikâyede, hikâyenin yapı unsurları yerli yerinde verilmiş; olay, zaman, mekân, kişi ve anlatım orantılı biçimde yansıtılmıştır.

10 Tema ve zihniyet olarak, "Türkçülük, yoksulluk, batıl inançlar, cehalet, ilerleme ve çağdaşlaşma" üzerinde durulmuştur.

Millî Edebiyat Dönemi Hikâye Yazarları

1. Ömer Seyfettin (1884 - 1920): Millî Edebiyat Dönemi hikâye yazarlarının en önemlisi Ömer Seyfettin'dir. Klasik vak'a (Maupassant tarzı) hikâyeciliğinin Türk edebiyatındaki en önemli temsilcisidir. 1911 yılında, Selanik'te çıkardığı "Genç Kalemler" dergisinde yayımladığı "Yeni Lisan" adlı makalesinde dilin sadeleştirilmesi gerektiğini savunmuş bu makale Milli Edebiyat'ın başlangıç bildirgesi olmuştur. Millî edebiyatın milli bir dille kurulabileceğini savunarak konuşma dilini yazı dili hâline getirmeye çalışmış; bütün eserlerini açık, sade, anlaşılır bir dille yazmıştır. "Millet için sanat" anlayışıyla hareket ederek seçkinlere değil halka hitap etmiştir. Realizm akımının etkisiyle Anadolu insanının gerçeklerini ortaya koymuştur. Hikâyelerinin konularını çocukluk anılarından, askerlik anılarından, millî tarihten ve günlük hayattan almıştır. Bomba, Yalnız Efe, Efruz Bey, İlk Düşen Ak, Yüksek Ölçekler, Gizli Mabet, Bahar ve Kelebekler adlı hikâyelerini millî ruhu yeniden canlandırma amacıyla yazmıştır. Efruz Bey ve Yalnız Efe adlı eseri "uzun hikâye" olarak da kabul görmektedir. 125 dolayında hikâyesinin olduğu bilinmektedir.

- Hikâyeleri: Falaka, Yüksek Ökçeler, Kızıl Elma, Bomba, Beyaz Lale, Gizli Mabet, Bahar ve Kelebekler, Yemin, Yalnız Efe, Kaşağı, İlk Düşen Ak, Primo Türk Çocuğu, Pembe İncili Kaftan, Harem, Başını Vermeyen Şehit, Kurumuş Ağaçlar, Forsa, And, Kızılelma Neresi?, Topuz, Aşk Dalgası...

2. Halide Edip Adıvar (1882 - 1964): Millî Edebiyat Dönemi'nin en tanınmış roman ve hikâye yazarıdır. Tanin, Akşam ve Vakit gazetelerinde kadın hakları üzerine yazdığı yazılarla yazın hayatına başlamıştır. İngiliz dili ve edebiyatı profesörüdür. Eserlerinin bazılarını İngilizce yayımlamıştır. Türkçülük akımını benimsemiş ve bu doğrultuda eserler vermiştir. Eserleri konularına göre üç grupta ele alınabilir. "Seviye Talip, Handan ve Kalp Ağrısı" bireysel konuları ve kadın psikolojisini ele aldığı eserleridir. "Ateşten Gömlek ve Vurun Kahpeye" Millî Mücadele'yi anlattığı eserleridir. "Sinekli Bakkal, Tatarcık ve Sonsuz Panayır" ise Millî Mücadele sonrası toplumsal konuları ele aldığı eserleridir. Eserlerinde basit bir dil kullanan sanatçı dile gereken özeni göstermemiştir. Halide Edip'in eserlerinde özensiz, savruk ve çalakalem bir dil vardır. Konuşma dilini ön plana çıkarmıştır. Realizmin etkisiyle yazdığı eserlerde betimleme ve tahlillere oldukça önem vermiştir. Kahramanları idealize edilmiş tiplerdir. Özellikle de "kadın" tipler.

✸ Hikâyeleri: İzmir'den Bursa'ya (Yakup Kadri, Falih Rıfkı, Mehmet Asım Us ile birlikte), Harap Mabetler, Dağa Çıkan Kurt, Kubbeden Kalan Hoş Seda.

3. Yakup Kadri Karaosmanoğlu (1889 - 1974): Hem Osmanlı Dönemi'ni hem de Cumhuriyet Dönemi'ni görmüş her iki dönemi karşılaştırma imkânına kavuşmuş roman ve hikâyecilerimizdendir. Eserlerinde Tanzimat'tan Cumhuriyet'e kadar yaşadığı tüm toplumsal çalkantıları ayrıntılarıyla ele almıştır. Türk edebiyatına tezli roman düşüncesini getirmiş realizmin etkisiyle oldukça güçlü tip ve karakterler yaratmıştır. Güçlü bir tekniğe sahiptir. Millî edebiyat akımının sade dil anlayışını benimseyerek anlaşılır, sade ve sağlam bir dil kullanmıştır. Türk romanında görebildiğimiz en sağlam üslubu olan yazarlarımızdan biridir. Yalnızca roman yazmakla kalmamış hikâye, anı, mensur şiir, makale, deneme ve tiyatro türlerinde de önemli eserler vermiştir.

✸ Hikâyeleri: Bir Serencam, Rahmet, Millî Savaş Hikâyeleri.

4. Refik Halit Karay (1888 - 1965): Mizah tarzında yazdığı eleştiri yazılarıyla üne kavuşmuş, Türk edebiyatına kazandırdığı hikâyelerinde Anadolu'yu gerçekçi bir şekilde tanıtmıştır. Türkçeyi ustalıkla kullanan sanatçı sade, akıcı dili ve güçlü tekniği ile edebiyat dünyasında önemli bir yer edinmiştir. Önce Fecr-i Âti topluluğunda yer almış daha sonra ise Millî Edebiyat topluluğuna katılmıştır. Hikâyelerinde, sürgünde olduğu İslam coğrafyasını ve Anadolu'yu anlatmıştır. Hikâyelerinde her kesimden insana yer vermiş, olay ve kişileri en ince ayrıntısına kadar işlemiştir. Yazılarında "Kirpi" takma adını kullanmıştır. 1922'de çıkardığı "Aydede" adlı mizah dergisinde Millî Mücadele aleyhindeki yazıları nedeniyle tutuklanmak üzereyken Beyrut'a kaçmış ve adı siyasi sürgünler listesine girmiştir. Beyrut ve Hayep'teki 15 yıllık sürgün hayatında edindiği izlenimleri "Gurbet Hikâyeleri" adlı eserinde toplamıştır. Yine sürgün olarak gittiği Anadolu'da ise "Memleket Hikâyeleri" adlı eserini yazmıştır.

✸ Hikâyeleri: Memleket Hikâyeleri, Gurbet Hikâyeleri.

5. Reşat Nuri Güntekin (1889 - 1956): Yazı hayatına Birinci Dünya Savaşı sonlarında başlamıştır. İlk eseri "Eski Ahbap" isimli uzun öyküdür. 1922'de yayınladığı "Çalıkuşu" adlı romanıyla ün kazanmıştır. Anadolu gezileri sırasındaki gözlemlerini "Anadolu Notları" adıyla gezi yazısı eseri olarak kitaplaştırmıştır. Eserlerinde süssüz, yapmacıksız, açık ve sade bir dil kullanmış; konuşma dilinin özelliklerini yansıtmıştır. Yanlış Batılılaşmayı, batıl inançları, dinî taasubu kendi bakış açısıyla birleştirerek eleştirmiş mizah ögesine de yer vermiştir.

✸ Hikâyeleri: Recm, Gençlik ve Güzellik, Roçild Bey, Olağan İşler, Eski Ahbap, Leyla ile Mecnun, Sönmüş Yıldızlar, Tanrı Misafiri.

Hikâyede Kullanılan Bazı Anlatım Biçimleri ve Teknikleri

Hikâyelerde anlatımı tek dizelikten kurtarmak için değişik anlatım biçimleri ve teknikleri kullanılmaktadır. Bunlardan bazıları şunlardır:

1 Öyküleyici anlatım tekniği: Bu teknikte ya hikâyenin bir yerinde olay kişilerinin kimliği, kişiliği hakkında hikâyenin anlatıcısı tarafından bilgi verilir ya da kişilerin kimliği ve kişiliği hakkında özellikle bir ön bilgi verilmez; bunlar olayın akışı içinde davranış, dialog, iç konuşma gibi çeşitli durumlarda ortaya konur. Ayrıca hikâye kişilerinin davranışları, ilişkileri de okuyucuya anlatıcı tarafından aktarılır. Bu anlatım tekniği öykülemeli metinlerde başvurulan temel anlatım yöntemlerinin en eskisidir.

ÖRNEK

"Yüksek ipek şiltelere diz çökmüş yorgun vezirler, önlerindeki halının renkli nakışlarına bakıyorlar, uzun beyaz sakalını zayıf eliyle tutan ihtiyar sadrazamın sönük gözleri, gayet uzak, gayet karanlık şeyler düşünüyor gibi, mevcut olmayan noktalara dalıyordu."

2 İç konuşma tekniği: Yazar anlattığı kişinin kafasından geçenleri kahramanın kendi ağzından, kafasından geçenler şeklinde okura verir. Kahraman ..kendi kendine... konuşuyormuş hissi uyandırılır. Fakat konuşmalar düzenlidir. Hikâyelerde "diye düşündü, diye içinden geçirdi" gibi ifadelere başvurulmadan kahramanların içlerinden geçenin direkt verildiği tekniktir.

ÖRNEK

"Yaşını almış bir adamın yirmi yaşındaki çocuk kederlerini, sevinçlerini yaşamış ne demektir, diye düşünüyorum. Belki bir, geç olma hadisesi. Belki de bir çeşit hazları, kederleri, çocuklukları uzatma temayülü. Ama bu uzayan yaz, kışın gelmeyeceğine alâmet değil kış müthiş olacak, kar yolları kapayacak, bembeyaz ovada ölülük uzayıp gidecek..."

3 Dialog: İki ya da daha çok kişinin karşılıklı konuşturulmasıdır. Hikâyede yazar anlatıcıyı ortadan kaldırarak konuşmayı zaman zaman olay kişilerine bırakır. Bu konuşmalar aracılığıyla okur hikâye kişilerini daha iyi tanıyabileceği gibi hikâyedeki olaylar bu konuşmalar aracılığıyla verilebilir.

ÖRNEK

Sadrazam bu adamı tanımıyordu. Sordu:
– Burada mı oturuyor?
– Evet.
– Ne iş yapıyor?
– Biraz zengindir.

4 Betimleyici Anlatım: Okurun göremeyeceği fakat hayal edebileceği bir imgeyi (bir yer, kişi ya da nesne) ayrıntılı olarak anlatmaya, sergilemeye betimleyici anlatım denir. Hikâyede kişinin dış görünüşünün (boyu, saç rengi...) yanı sıra iç dünyası ve karakter özelilkleri (inatçı, vatansever...) de verilebilir. Mekân betimlemelerinde ise açık mekânların (çiftlik, sokak ve çarşı...) yanı sıra kapalı alanların (mahkeme salonu, ev ve oda) tasvirlerine de yer verilebilir.

Betimleyici anlatımla öyküleyici anlatımı karıştırmayınız. Öyküleyici anlatımda bir olay akışı vardır, bir film şeridi gibidir; hareketlilik esastır. Betimleyici anlatımda ise olaya yer verilmez, anlık bir resim, fotoğraf karesi gibidir.

ÖRNEK

"Büyük kubbeli serin divan, bugün daha sakin, daha gölgeliydi. Pencerelerinden süzülen mavi, mor sincabı bahar ışıkları, çinilerinin yeşil derinliklerinde birikiyor, koyulaşıyordu."

Öyküleyici metinlerde yararlanılan anlatım biçimleri (öyküleme, betimleme vb.) ve anlatım teknikleri (gösterme, tahkiye etme, özetleme, geriye dönüş, diyalog, iç konuşma, iç çözümleme, bilinç akışı, postiş, parodi, ironi vb.) ile ilgili daha geniş bilgi için roman ünitesine bakınız.

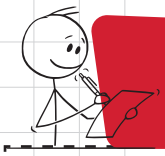

ETKİNLİK - 3

Aşağıdaki cümlelerin başına yargılar doğruysa "D" yanlışsa "Y" yazınız.

1. ( ) "Halkın seviyesine inmek, ona kendi dili ile hoşlandığı şekilde hitap etmek" gerektiğini düşünen Ahmet Mithat 1870'de Kıssadan Hisse ve Letaif-i Rivayet serisi ile yeni tarz hikâyenin ilk örneklerini verir.

2. ( ) Servet-i Fünun edebiyatının en önemli hikâye yazarı Ahmet Mithat Efendi'dir.

3. ( ) Millî Edebiyat Dönemi hikâye yazarlarının en önemlisi Ömer Seyfettin'tir. Durum hikâyeciliğinin (Çehov tarzı) Türk Edebiyatındaki en önemli temsilcisidir.

4. ( ) Harap Mabetler, Daha Çıkan Kurt, Kubbede Kalan Hoş Sada, İzmir'den Bursa'ya Halide Edip Adıvar'ın hikâyeleri; Seviye Talip, Handan ve Kalp Ağrısı ise romanlarından bazılarıdır.

5. ( ) Hüseyin Cahit Yalçın'ın Fransızcadan çevirerek yayımladığı "Edebiyat ve Hukuk" adlı makalesi II. Abdülhamit'in İstibdat (baskı) yönetimi tarafından sakıncalı bulunmuş, bu durum Servet-i Fünun dergisinin kapatılmasına sebep olmuştur.

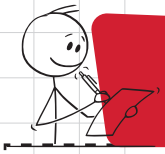

ETKİNLİK - 4

Aşağıdaki boş bırakılan yerlere uygun ifadeyi yazınız.

1. Peyami Safa 1930'da genç bir hastanın psikolojisini yansıtan ..... adlı romanını yayımladı.

2. Servet-i Fünun hikâye yazarları ..... ve ..... akımından etkilenmişlerdir.

3. İlk modern hikâye, Sami Paşazade'nin ..... adlı eseridir. İlk öykü denemesi ise Emin Nihat'ın .....'sidir.

4. Dünya edebiyatının ilk modern hikâye örneklerini İtalyan yazar Boccacia ..... adlı eseriyle vermiştir.

5. Refik Halit Karay sürgün yıllarında yurt dışında yaşadıklarını ..... adlı eserinde; yine sürgün olarak gittiği Anadolu'da ise ..... adlı eserini yazdı.

FİİLİMSİ (EYLEMSİ)

Fiil kök veya gövdelerinde türeyen, cümlede isim, sıfat, zarf görevlerinden biriyle kullanılan, fiil görevi taşıdıkları hâlde çekime girmeyen, tamlayıcı cümleler kuran çift görevli sözcüklere **fiilimsi** denir.

Fiilimsilerin Özellikleri

1. Tıpkı fiiller gibi "hareket" anlamı taşırmar.

2. Fiiller gibi çekime girmez. Başka bir deyişle fiil kip ve kişi eklerini almaz.

3. İsim çekim eklerini (yaklaşma durumu eki (-a, -e) / bulunma durumu eki (-da, -de) / ayrılma durumu eki (-dan, -den);

İyelik eklerini (-i, -ı, -u, -ü);

İlgi zamiri olan "-ki" ekini;

Çoğul ekini (-lar, -ler);

Soru ekini (mi, mı, mu, mü);

Ek fiil eklerini (-idi, -imiş, -dir);

İlgi ekini (-ın, -in, -un, -ün);

Eşitlik ekini (-ca, -ce) alabilir.

4. Yan cümleler kurarak cümleyi birleşik yapılı hâle getirir.

ÖRNEK

Beni görünce çok sevindi. (cümlesinde iki yargı bulunmaktadır.)
(yan cümle) (temel cümle)

5. Ek fiil alarak yüklem olur.

ÖRNEK

Beni en çok sevindiren onun buraya gelmesidir.
(cümlesinde isim-fiil ek fiil eki alarak yüklem olmuştur.)

6. Fiilimsi yapan ekler, yapım ekidir. Bu yüzden fiilimsiler, türemiş sözcüklerdir.

7 Fiilimsiler "-ma, -me" olumsuzluk ekini alarak olumsuz hâle dönüşebilir.

ÖRNEK

Onu tanımanı isterdim. Onu tanımamanı isterdim.

8 Cümlede ad soylu sözcükler gibi görev yapar.

9 İsim çekim eklerini alarak cümlede öge olur.

ÖRNEK

Onun gidişi beni üzdü. Gitmeye niyeti yok. Ağlamayı bırak.
(özne) (dolaylı tümleç) (nesne)

10 Öge bakımından yan cümleler kurar, kurdukları yan cümlenin yüklemi olur.

ÖRNEK

Bizimle karşılaşınca / oradan hemen uzaklaştı.

("karşılaşınca" kelimesi "Bizimle karşılaşınca" yan cümlesinin yüklemidir. Ögeleri bulmak için yükleme sorulan soruları yan cümlenin yüklemine de sorabiliriz: kim karşılaşınca, kiminle karşılaşınca vb.)

Fiilimsilerin Çeşitleri

Görevleri ve anlamları bakımından fiilimsiler üçe ayrılır:

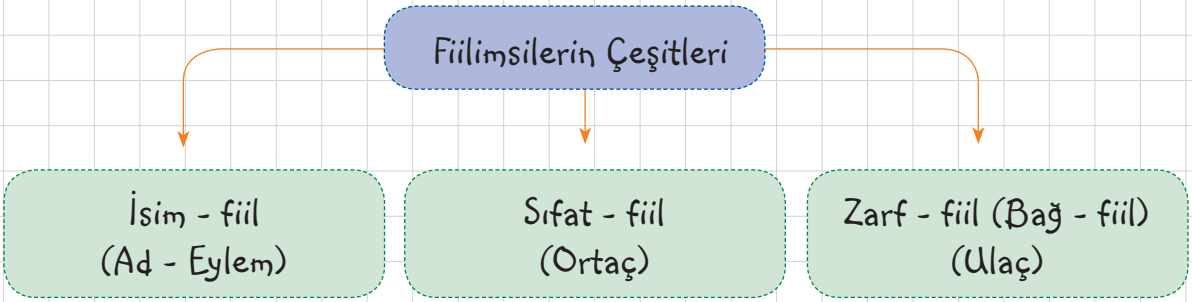

1 İsim - fiiller (Ad-Eylem): Hem isim, hem de eylem görevinde bulunan sözcüklerdir. Fiil kök veya gövdelerine "-mek, -mak; -me, -ma; -iş, -ış" ekleri getirilerek türetilir. Bu eklerden birini alan fiil cümlede isim göreviyle kullanılır. Bu ekleri kolay akılda tutmak için "mayışmak" şeklinde şifrelemek mümkündür.

ÖRNEK

Eve gitmek için erkenden yola çıkın.

Kendimi yollara vur mak tan yoruldum.
isim-fiil eki, hâl eki

Karşı dağlara geçmekten söz etti.

Annem ve babam dizi izlemeyi çok seviyor.
isim-fiil eki, hâl eki

Şiirleri böyle güzel okuyuşunuz hepimizi memnun etti.

Şüphe bir nura doğru koşmaktır.

Amacımız bu yurdu yüceltmektir.

Köşedeki bekleyişlerini unutmayacağım.
isim-fiil eki, çoğul eki, iyelik eki, hâl eki

Benim yârim gelişinden bellidir.

Olumsuzluk eki alan "-ma, -me" eki ile isim - fiil eki olan "ma, -me" ekleri birbirine karıştırmamak gerekir.

Örnek:

Artık gelme istemem. (Burada kullanılan "-me" eki olumsuzluk ekidir.)

Artık gelme zamanıdır. (Burada ise "-me" eki yapım ekidir, isim-fiil yapmıştır.)

İsim - fiil ekleriyle türetildikleri hâlde, yargı anlamlarını yitirmiş, kalıcı ad oluşturmuş isimler fiilimsi değildir. Yani isim - fiil eklerinden biriyle türetildikleri hâlde yargı bildirmeyen sözcükler fiilimsi olmaz.

ÖRNEK

Bugün annem misafirler için dolma pişirdi.

(Dolma sözcüğü yargı taşımadığından fiilimsi değil; kalıcı addır.)

Aldığımız yeni kavanozlar dolmaya başladı.

(Burada ise dolma sözcüğü yargı bildirdiğinden fiilimsidir.)

Ocağı artık çakmakla yakıyoruz.

(Çaklam sözcücüğü yargı taşımadığından fiilimsi değil; kalıcı ad olmuştur.)

Duvara çiviyi çakmayı ne zaman öğrendin.

(Burada ise çakmak sözcüğü yargı bildirdiğinden fiilimsidir.)

✸ Sarma (yemek adı), dondurma (yiyecek adı), kazma (araç adı), kavurma (yemek adı), kızartma (yemek adı), asma (bitki adı) vb.

2 Sıfat - fiiller (Ortaç): Hem sıfat, hem de fiil görevinde kullanılan sözcüklerdir. Fiil kök ya da gövdelerine getirilen "-an / -ası / -mez / -ar / -dik / -ecek / -miş" ekleriyle yapılır. Yanlarındaki isimlerle sıfat tamlaması kurarlar.

ÖRNEK

Çok çalış an insan sonunda yorulur.

fiil kök + sıfat-fiil eki = sıfat-fiil

sıfat-fiil + isim = sıfat tamlaması

Camdan bakan çocuk dışarıda kar gördü.

Onun öpülesi elleri sevilesi bir yüzü vardı.

Bitmez tükenmez dertlerim var.

Her zaman güler yüzlü insanları sevmişimdir.

Çokça okur yazar insan yetiştirmeliyiz.

Anladığınız işler yapmalısınız.

Bu kısa sürede tanımadık insan kalmadı.

İyilikten anlayacak gençlerle yürümeliyiz yolları.

Akacak kan, damarda durmazmış.

Paslanmış çiviyle iş yapılmaz.

"-ecek, -miş, -dik, -ar" ekleri aynı zamanda fiil kip ekleridir, fiilimsi ekleriyle karşılaştırılmamalıdır. Bu durumlarda eki alan sözcüğün fiil kök gövdesi olup olmadığına ve sözcüğün bu cümlede sıfat görevinde kullanılıp kullanılmadığına bakılması gerekir.

Örnek:

- Ta o günlerde gelecek günlerin neler getireceğini tahmin edebiliyordum.

  (Buradaki "-ecek" eki yapım eki görevinde kullanılmıştır. Türettiği kelime olan "gelecek" sözcüğü ise "günlerin" kelimesini nitelediği için sıfat - fiildir.)

  İşlerini bitirip bize gelecek.

  (Buradaki "-ecek" eki ise çekim eki (gelecek zaman eki) görevinde kullanılmıştır. Eklendiği "gel-" fiilinin gelecekte yapılacağını bildirmektedir.)

- Yaptıklarıyla yükselmiş insanlarla tanışmayı isterim.

  (Buradaki "-miş" eki yapım eki görevinde kullanılmıştır. Türettiği kelime olan "yükselmiş" sözcüğü ise "insanlar kelimesini nitelidiği için sıfat-fiildir.)

  Çok çalışıp başarılar elde ederek çok yükselmiş.

  (Buradaki "miş" eki ise çekim eki (geçmiş zaman görevinde kullanılmıştır. Eklendiği "yüksel" fiilinin geçmişte yapıldığını bildirmektedir.)

- Okuldan koşar adımlarla uzaklaştı. (koş - ar adım: -ar eki yapım ekidir. Sıfat-fiil yapmıştır.)

  Düzenli bir şekilde her gün koşar. (koş - ar: -ar eki çekim ekidir. Geniş zaman kipi görevindedir.

- Sonunda çıkmaz sokağa girdi. (çık - maz sokak: sıfat-fiil yapmıştır.)

  Bunlardan bir numara çıkmaz. (çık - maz: geniş zaman kipinin olumsuzu görevindedir.)

Sıfat - fiil eklerini alan bazı sözcükler kalıcı isim olmuştur.

Örnek:

Ev için biraz yakacak aldım.

Geleceğin, geçmişinden güzel olsun.

Yazarın imza gününe gittim.

Sıfat - fiillerin olumsuz şekilleri de kullanılır.

Örnek:

Akıllanmayacak öğrenciler psikolojik destek alacaklar.

Gülmeyecek bir yüzü ben neyleyim.

Bazı sıfat - fiiller, niteledikleri ad düştüğünde veya ad çekim eklerinden birini aldığında adlaşmış sıfat-fiil olurlar.

- Yaşan an güzellikler
  sıfat-fiil

  yaşan an lar
  sıfat-fiil eki — isim çekim eki
  adlaşmış sıfat-fiil

- Gülü sev en dikenine katlanır.
  sıfat-fiil (+) — (insan) isim (–)
  adlaşmış sıfat-fiil

3 Zarf - Fiiller (Bağ Fiil, Ulaç): Hem zarf, hem de fiil görevinde kullanılan sözcüklerdir. Fiil kök ya da gövdelerine getirilen -ken / -yalı / -asiye / -tığından / -ince / -ip / -arak / -dıkça / -meden / -casına / -er...mez / -meksizin / -a... -a ekleriyle yapılır.

Bu eki alan kelime, cümlede bağlama, zaman, neden, durum görevi yapar.

a) Bağlama Görevi Yapan Zarf-Fiil Ekleri: Bağlama görevinde kullanılan zarf-fiil ekleri "-ıp / -ip" ekidir. Bu ek çoğunlukla yapıca bağlı cümleleri birbirine bağlayan "ve" bağlayıcıyla aynı görevde kullanılır. Kimi zaman "-erek" eki de "-ıp" eki gibi bağlama görevi ile kullanılabilir.

ÖRNEK

- Yeni aldığı romanı okuyup yorumladı. (Yeni aldığı romanı okudu ve yorumladı.)
  ("-up" eki okumak ve yorumlamak fiillerini birbirine bağlamıştır.)
- Elimden tutup yokluktan kurtardı. (Elimden tuttu ve yokluktan kurtardı.)
  ("-up" eki tutmak kurtarmak fiillerini birbirine bağlamıştır.)
- Küçücük taşları atarak camları bir bir kırdı. (Küçücük taşları attı ve camları bir bir kırdı.)
  ("-arak" eki atmak ve kırmak fiillerini birbirine bağlamıştır.)

b) Zaman Anlamlılar: Fiil kök veya gövdelerinin peşine getirilen "-ince / -er ... -mez / -dıkça / -alı / -ken / -tığında" ekleri işin yapılış zamanını bildirir.

ÖRNEK

- Sınavlar bitince sevinçten uçtuk. (Ne zaman uçtuk? Bitince.)
- Sen uyurken ben çok iş yaptım. (Ne zaman yaptım? Uyurken.)
- Seni tanıdığımda henüz beş yaşında idin. (Ne zaman beş yaşındaydın? Tanıdığım zaman.)
- Okudukça gelişirsin. (Ne zaman gelişirsin? Okudukça.)
- Dersler başlayalı çok oldu. (Ne zaman çok oldu? Başlama zamanı.)
- Okul biter bitmez sizdeyim. (Ne zaman sizdeyim? Biter bitmez.)

"-ken" eki isimlerin peşine de gelebilir. Bu durumda bu eki alan isim, fiilimsi olmaz.

Örnek:

Çocukken, anneyken, tatlıyken, doğruyken vb. kelimeler fiilimsi değildir.

c) Sebep (Neden) Görevi Yapanlar: Fiil kök veya gövdelerinin peşine getirilen "-dığından / -diğinden, -makla / -mekle, -maktan / -mekten, -diği için" ekleri eylemin sebebini bildirir.

ÖRNEK

- Suyun içinde çok kaldığından derisi buruş buruş olmuş. (Niçin buruş buruş olmuş? Kaldığı için.)
- Onu haksız yere sorgulamakla hata yaptım. (Niçin hata yaptın? Sorguladığın için.)
- Bilgisayara bakmaktan gözlerim bozuldu. (Niçin bozuldu? Çok baktığım için.)
- Sınavı kazandığı için parti veriyor. (Niçin parti veriyor? Kazandığı için.)
- Bu müzik aletini artık iyice öğrendiğinden güzel çalıyordu. (Niçin güzel çalıyordu? Öğrendiği için.)

d) Durum Görevliler: Fiil kök veya gövdelerinin peşine getirilen "-arak / -a ... -a / -madan / -ıp / -asiye / -maksızın / -casına / -acağı" ekleri eylemin yapılış durumunu yani nasıl yapıldığını bildirir.

ÖRNEK

- Karnımdan gülerek geliyor. (Nasıl geliyor? Gülerek.)
- Koşa koşa karşı yamaca ulaştı. (Nasıl ulaştı? Koşa koşa.)
- Dereler taşmadan durulmaz. (Nasıl durulmaz? Taşmadan.)
- Papağanım susmaksızın konuşuyor. (Nasıl konuşuyor? Susmaksızın.)
- Bunu anlayacağınız gibi anlatayım. (Nasıl anlatayım? Anlayacağınız gibi.)
- Koşarcasına eve geldi. (Nasıl geldi? Koşarcasına.)
- Arkadaşlarıyla ağlatasıya alay ettiler. (Nasıl alay ettiler? Ağlatasıya.)

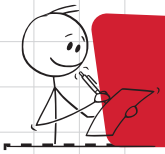

ETKİNLİK - 5

Aşağıdaki cümlelerin başına yargılar doğruysa "D" yanlışsa "Y" yazınız.

1. ( ) Fiilimsiler fiil kip ve kişi eklerini almaz, yani çekime girmez.
2. ( ) Fiilimsiler ek fiil eki alarak yüklem olur.
3. ( ) İsim - fiiller cümlede hem sıfat hem de fiil görevi olan sözcüklerdir.
4. ( ) "-ken" eki isimlerin peşine de gelebilir ve bu durumda bu eki alan isim, fiilimsi olur.
5. ( ) "Eve gelince her şeyi anlatırım." cümlesindeki altı çizili sözcük "zaman" anlamı bildirmektedir.

ÖĞRETMENİM DİYOR Kİ:

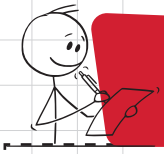

ETKİNLİK - 6

Aşağıdaki boş bırakılan yerlere uygun ifadeyi yazınız.

1. "Sınav saatini bekleyişini çok iyi hatırlıyorum." cümlesindeki altı çizili sözcük ..... dir.

2. Fiilimsiler yan cümleler kurar, öge bakımından kurdukları bu yan cümlenin ..... olur.

3. "Benimle uzun uzun dertleşip gitti. Bu kitabı okuyunca bazı bilgilerim değişti. Onu bir köşeye itmekte hiç iyi yapmadın." cümlelerinde altı çizili ekler birleştikleri sözcüklere sırasıyla ....., ... ve ..... anlamları katmıştır.

4. Sıfat-fiiller hem sıfat hem de fiil görevinde kullanılan sözcüklerdir. Fiil kök ya da gövdelerine getirilen " ....." ekleriyle yapılır.

5. Zarf-fiiller anlamlarına ve görevlerine göre ....., ..., ... ve ..... olmak olmak üzere dört grupta incelenir.

ÖĞRETMENİM DİYOR Kİ:

AÇIK UÇLU SORULAR

"İki Yüz Elli Kuruşa Bir Asır"

Hikâyede kahraman Çamlıca'nın insana hayat bahşeden yeşilliği üzerinde dolaşır. Aşağıda Çamlıca Tepesi'nin betimlendiği bölümü okuyacaksınız.

"Şu hakikatı itiraf etmeliyiz ki bizler ekseriyet üzerine en uzak bir yerde bulunan bir ailenin mahremiyet-i ahvaline (özel durumuna) vâkıf olduğumuz hâlde oturduğumuz yerin bir saat ötesini bilmeyiz. Gerçek! İnsan Çamlıca tepesinin o eteklerinde etrafa ihâle-i nazar ettiği (bakış attığı) zaman Boğaziçi'nin iki taraftaki yeşil sevahilini (sahillerini) dolaşarak cereyan edip giden (akan) suları, en sevdalı helecanlardan, en gizli telâkilerden (buluşmalardan), en sâkit (sessiz) rüzgarlardan, en hafif renklerden en büyük âlemlere kadar semada bulunan bilcümle bedâyi-i kâinatı irae eder. (Kâinatın bütün güzellikleri arasında kalır.)

ÖZET: Kahraman, Çamlıca Tepesi'ndeki yeşilliği ve ağaçları âdeta bir insan olarak kabul eder, canlılığını yitiren bir ağacı o dönemin yaygın hastalığı olan "verem" li olarak düşünür. O ağaç için üzülür. Ancak kahraman, çok sevdiği bu mekândan birkaç yıl ayrı kalmak zorunda kalır. Uzun süren bu ayrılıktan döndüğünde karşılaştığı manzara karşısında donakalır. Orman tamamen yok olmuş, tepeler çıplak kalmıştır. Bu duruma çok şaşırır. Merakını çevrede bulunan bir bağcı "Buranın sahibi bu ağaçları iki yüz elli kuruşa Üsküdar oduncularına sattı." diyerek giderir.

Sami Paşazade Sezai, Küçük Şeyler

1. - 5. soruları yukarıdaki metne göre cevaplayınız.

1. Yukarıdaki hikâye Tanzimat Dönemi ikinci kuşak sanatçılarından Samipaşazade Sezai'ye ait bir öyküden alınmıştır. Okuduğunuz hikâyede Tanzimat II. Dönem hikâyesinin hangi özellikleri görülmektedir?

Cevap

2. Okuduğunuz hikâyede mekân neresidir? Tanzimat Dönemi'nde genellikle mekân olarak neresi kullanılmıştır? Bu hikâyede verilen mekan, dönemin anlayışına uygun mudur?

Cevap

AÇIK UÇLU SORULAR

3. Okuduğunuz hikâyede anlatıcı kimdir? Hangi bakış açısı kullanılmıştır? Anlatıcı yönlendirme yapmış mıdır? Yaptıysa örnek bir cümleyle gösteriniz.

Cevap

4. Okuduğunuz hikâyeyi dil ve anlatım olarak değerlendiriniz. Yazarın neden bu dili tercih ettiğini belirtiniz.

Cevap

5. Okuduğunuz hikâyede daha çok hangi anlatım biçimleri kullanılmıştır?

Cevap

6. Dede Korkut Hikâyeleri'nin konusu nedir?

Cevap

AÇIK UÇLU SORULAR

7. Dede Korkut Hikâyelerinde hikâyelerin oluşturduğu dönemin millî, manevi değerlerini sosyal, siyasi, tarihî ve mitolojik ögelerini bulmak mümkün müdür? Açıklayınız.

Cevap

8. Halk hikâyelerinin modern hikâyeden farkları nelerdir?

Cevap

9. Mesnevinin bölümlerinden olan "agâz-ı dasitan" da ne anlatılır?

Cevap

ÜNİTE DEĞERLENDİRME TESTİ

1. Aşağıdakilerin hangisi Dede Korkut Hikâyeleri'nin bir özelliği değildir?

A) Eserde Türklerin eski yaşam tarzlarına ve İslam dinine ait özellikler bulunmaktadır.

B) Hikâyeler Kuzeydoğu Anadolu dolaylarındaki Müslüman Oğuzların hayatını anlatır.

C) Hem gerçeğe uygun olaylar hem de olağanüstü olaylara yer vermiştir.

D) On iki hikâyenin ortak kahramanı olan Dede Korkut aynı zamanda hikâyelerin yazarıdır.

E) Hikâyelerdeki kahramanların kimisinde olağanüstü özellikler göze çarpar.

2. "Dünyada kendisinden başka kuvvetli, yiğit birisinin bulunabileceğine inanmayan kavga ederek şöhretinin etrafa yayılması için bir kuru köprü kurdurup geçenden otuz üç akçe geçmeyenden döve döve kırk akçe alan..., henüz tam mânasıyla İslam olmamış bir Oğuz kahramanıdır. O... diye göze görünmez bir varlığın mevcudiyetinden haberdar değildir."

Bu parçada boş bırakılan yerlere sırasıyla aşağıdakilerden hangisi getirilmelidir?

A) Dirse Han, Boğaç Han
B) Salur Kazan, Tepegöz
C) Deli Dumrul, Azrail
D) Deli Dumrul, Tepegöz
E) Begil Oğlu Emre, Azrail

3. Aşağıdakilerin hangisi halk hikâyelerinin bir özelliği değildir?

A) Olayların içinde geçtiği zaman genellikle belli değildir.

B) Manzum bölümler genellikle saz eşliğinde dile getirilir.

C) Destanlara göre gerçeğe daha yakındır.

D) Söyleyeni belli değildir, yani halk hikâyeleri anonimdir.

E) Âşıklar tarafından anlatılan bu hikâyeler sadece nazım biçimindedir.

4. I. Dinî hikâyeler topluma dinî, ahlaki, tarihi bilgi vererek insanları bilinçlendirmek amacıyla anlatılmıştır.

II. Hz. Ali ve onun etrafında gelişen olayların anlatıldığı cenknamelere Hz. Ali Cenknameleri denir.

III. Bu cenknamelerde Hz. Ali'nin gerçek kişiliği hiç değiştirilmeden tarihî hakikatler çevresinde verilir.

IV. Hz. Ali Cenknameleri önceleri sözlü olarak anlatılmış daha sonra yazıya geçirilerek günümüze kadar gelmiştir.

V. Hz. Ali ve onun etrafında gelişen cenknameler, Türk kültürü içerisinde oldukça geniş bir yer tutar.

Bu parçada numaralanmış cümlelerin hangisinde cenknamelerle ilgili bir bilgi yanlışı yapılmıştır?

A) I. B) II. C) III. D) IV. E) V.

5. Aşağıdakilerden hangisi halk hikâyesinin bölümlerinden birisi değildir?

A) Dibace (ön söz)
B) Fasıl
C) Döşeme
D) Sonuç ve Dua
E) Efsane

6. Aşağıdakilerin hangisi Tanzimat Dönemi hikâyesinin özelliklerinden biri değildir?

A) Tanzimat birinci kuşak sanatçıları öykülerinde halka, ikinci kuşak sanatçıları ise daha çok aydın kesime seslenmiştir.
B) Birinci kuşak sanatçılarının öykülerinde romantizmin etkileri görülmüş, ikinci kuşak sanatçılarının eserlerinde ise realizm ve natüralizmin etkileri görülmüştür.
C) Tanzimat birinci kuşak sanatçıları öykülerinde sade dille, ikinci kuşak ise yabancı sözlük ve dil kuralları ile dolu daha ağır bir dille yazmışlardır.
D) Tanzimat hikâyelerinde olayların geçtiği mekân genellikle Anadolu köyleridir. Hikâyelerde Anadolu köylüsünün yaşam şartları, geçim sıkıntıları gerçekçi bir biçimde anlatılmıştır.
E) Öykülerde olayların gerçek yaşamdan alınmış olmasına ya da gerçeğe uygun olmasına özen gösterilmiştir.

7. Destan döneminden halk hikâyeciliğine geçiş döneminin en önemli ürünü .....

Bu cümlede boş bırakılan yere aşağıdakilerden hangisi getirilmelidir?

A) Pendname'dir.
B) Dede Korkut Hikâyeleri'dir.
C) Kutadgu Bilig'dir.
D) Hayriyye'dir.
E) Divan-ı Hikmet'tir.

8. Tanzimat birinci kuşak sanatçılarının öyküleri modern Türk öykücülüğünün acemilik dönemine denk gelir. Bu yüzden bu dönem sanatçılarının öykülerinde birtakım aksaklıklara rastlanır.

Aşağıdakilerden hangisi bu aksaklıklardan biri değildir?

A) Öykülerde olayın akışı kesilip "siyaset, din, ahlak, felsefe vb." konularda bilgi aktarımına gidilmiştir.
B) Okuyucu da olayların içine katılmış, olaylar okuyucu ile karşılıklı konuşurcasına anlatılmıştır.
C) Mekân ve kişi betimlemeleri çoğu zaman eseri süslemek için yapılmıştır.
D) Gerçekleşmesi zor olan tesadüflere çok yer verilmiştir.
E) Kişiler tüm özellikleriyle verilmiş, iyi kötü ayrımına gidilmemiştir.

9. Aşağıdakilerin hangisi Servet-i Fünun Dönemi hikâyesinin özelliklerinden biri değildir?

A) Bu dönem hikâye yazarları eserlerinde bireysel konulara yer verirler.
B) Teknik bakımdan kusursuz eserler verilmeye özen gösterilmiştir.
C) Hikâyelerde daha çok üst tabakadan seçilen kahramanları ele almışlardır.
D) Olaylar okuyucu ile karşılıklı konuşuyormuş gibi anlatılmıştır.
E) Servet-i Fünun edebiyatının en önemli hikâye yazarı Halit Ziya Uşaklıgil'dir.

10. Aşağıdakilerin hangisi Milli Edebiyat Dönemi hikâyesinin özelliklerinden biri değildir?

A) Hikâyelerde dil, süslü ve sanatlıdır, dilde sanat kaygısı ağır basar.
B) Hikâyelerde aydın ile halk arasındaki uçurumun kaldırılmasına yönelik çabalara yer verilmiştir.
C) Bu dönemin hikâyesinde konular; toplumun yaşamından, millî tarihten ve Anadolu'dan alınmıştır.
D) Teknik olgunluğa erişen hikâyede, hikâyenin yapı unsurları yerli yerinde verilmiştir.
E) Anadolu insanının savaş yıllarında çektiği sıkıntılar, yaşam şartları, yanlış Batılılaşma, millî tarih, kahramanlıklar, vatan ve millet sevgisi vb. tema olarak işlenmiştir.

11. Aşağıdaki yazar - eser eşleştirmelerinden hangisi yanlıştır?

A) Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Harap Mabetler
B) Halit Ziya Uşaklıgil, Bir Muhtıranın Son Yaprakları
C) Mehmet Rauf, Hanımlar Arasında
D) Hüseyin Cahit Yalçın, Niçin Aldatırlarmış?
E) Ömer Seyfettin, Gizli Mabet

12. Aşağıdaki cümlelerde altı çizili sözcüklerin hangisi sıfat-fiil görevinde kullanılmıştır?

A) Tüm çöpler sokaklara savrulmuş.
B) Başıma gelen olay beni oldukça etkilemiştir.
C) Bize geleceğini önceden haber vermeliydin.
D) Hayatımın en güzel yaşanmışlığı seninleydi.
E) Sınıfımı geçince güzel bir hikâye alacağım.

13. Her teknolojik alet güç düğmesiyle çalışmaya (I) başlar. Şarja takılan (II) pil doluysa güç düğmesi işe yarar ve durmuş (III) alet açılır. Doğrudan elektriğe bağlandığında (IV) pile gerek kalmaz. Enerji sarfiyatının son yılların en üst seviyesinde olması (V) teknolojik aletlerin temel yanlış kullanımlarından kaynaklanmaktadır.

Yukarıdaki parçada numaralanmış fiilimsilerin hangisi zarf-fiil olarak kullanılmıştır?

A) I. B) II. C) III. D) IV. E) V.

14. "Hiç şansım yoktur benim." dedim. İclâl; "Benim de" dedi. Şansızlığımız bize dünyanın en tatlı şeyini, sitemle karışık övünmeyi veriyordu. Ve bu tabiatıyla, yengeye vız geliyordu. O; "Ne biliyorsunuz denediniz mi?" diye sordu ve "ortaklaşa bir bilet alın yılbaşı için" dedi. Ben laf olsun diye, hakkınız var der demez, İclâl'in öbür odaya fırlayıp yepyeni bir on liralıkla dönmesi bir oldu. İclâl'le biz, daha sonra, amca yatmaya çekilince, büyük ikramiye ile neler yapılabileceğini uzun uzun konuştuk."

Bu parçada aşağıdakilerden hangisi yoktur?

A) Üç adet isim-fiil kullanılmıştır.
B) Sıfat-fiil kullanılmamıştır.
C) Durum bildiren zarf-fiil kullanılmıştır.
D) Zaman bildiren zarf-fiil kullanılmıştır.
E) Bağlama görevli zarf-fiil kullanılmıştır.

15. Artık annesi de ısrar ediyordu. (I) Ben son bir umutla arkadaşıma baktım. (II) Ama nerede (III) O budala tabii İclâl gibi bir kızın yani sevdiğim bir kızın karşısında olduğumu düşünerek bir centilmenlikle ve hızla (IV) Arkasından "Hey budala (V) arkadaşlık bu mudur, kurtarsana" diye bağırmak istiyordum.

Yukarıdaki parçada numaralanmış yerlerden hangisine üç nokta (...) getirilmelidir?

A) I. B) II. C) III. D) IV. E) V.

16. Aşağıdaki dizelerin hangisinde bir yazım yanlışı yoktur?

A) Ruhumu eritip te kalıpta dondurmuşlar.
B) Ay ve Güneş ezelden iki İstanbulludur.
C) Ve uçtu tepemden birden bire dam.
D) Kustum, öz ağzımdan kafa tasımı.
E) Pırlantadan kubbeler, belki bir milyar kırat.

17. "Hatırladıkça yüreğime saplanan bir sızı olmaktan çıkıp mütemadiyen bir boşluğa sabahları seni okşayarak başlamaları..." cümlesinde kaç fiilimsi vardır?

A) 2 B) 3 C) 4 D) 5 E) 6

18. Aşağıdaki cümlelerin hangisinde fiilimsi kullanılmamıştır?

A) Yıllar sonra bile onun özlemiyle yanıp tutuşuyordu.

B) Kalabalığın içinde tanıdık birilerini bulurum umuduyla geziyordu.

C) Gün ağarıyor, güneşin ilk ışıkları ağacın yaprakları arasından evimizin içine süzülüyordu.

D) Alışılmış ifadelerle düşüncelerini sakin sakin anlatıyordu.

E) O gün sahilden uzaklaştıkça içime derin bir korku düşmüştü.

19. Aşağıdaki cümlelerin hangisinde birden çok fiilimsi vardır?

A) Misafirliğe kaldığım günlerden birinde ve yılbaşında bir hafta kadar önceydi; söz döndü, dolaştı şans meselesine geldi.

B) Şansızlığımız bize dünyanın en tatlı şeyini, sitemle karışık övünmeyi veriyordu.

C) "Ne biliyorsunuz denediniz mi?" diye sordu ve ortaklaşa bir bilet alınmasına karar verildi.

D) Ben lâf olsun diyerek, hakkınız var der demez, İclâl'in öbür odaya fırlayıp yeryeni bir on liralıkla dönmesi bir oldu.

E) İclâl'le biz daha sonra, büyük baba çekilince, büyük ikramiyeyi hayale koyulduk.

1.

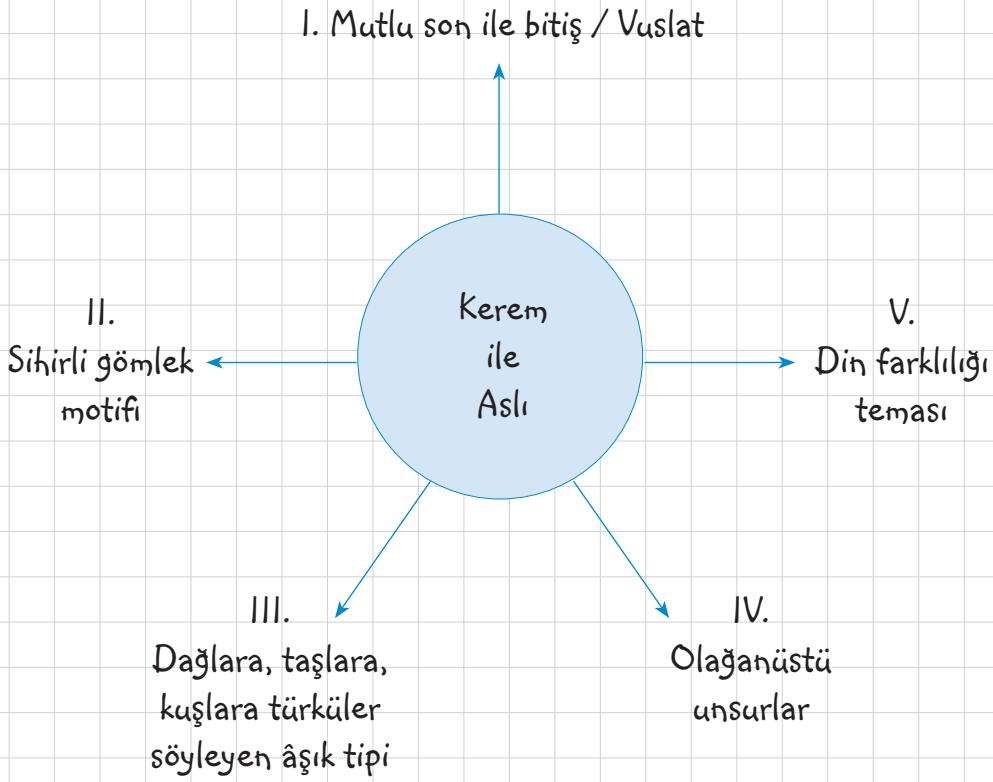

"Kerem ile Aslı" isimli 16. yüzyıl halk hikâyesi için kurulan kavram haritasında numaralanmış unsurlardan hangisi yanlıştır?

A) I. B) II. C) III. D) IV. E) V.

2. ve 3. soruları aşağıdaki parçaya göre cevaplayınız.

...
Tepegöz'ün peri anası gelip (I) oğlunun parmağına bir yüzük geçirdi, oğlu sana ok batmasın, tenini kılıç kesmesin dedi. Tepegöz, Oğuz'dan çıktı, bir yüce dağ vardı. Yol kesti, adam aldı, büyük harami oldu. Üzerine birkaç adam gönderdiler, ok attılar batmadı, kılıç vurdular kesmedi, mızrak sapladılar işlemedi. Çoban çocuk kalmadı hep yedi. Oğuz'dan dahi adam yemeye (II) başladı.
...
Basat kızıp yerinden kalkıverdi. Erkek deve gibi Tepegöz'ü dizi üzerine çökertti. Tepegöz'ün kendi kılıcı ile boynunu vurdu. Deldi, yay kirişini taktı. Sürüye sürüye (III) mağara kapısına geldi. Yünlü koca ile Yapağılı Koca'yı Oğuz müjdeci gönderdi.
...
Dedem Korkut gelip neşeli havalar çaldı, gazi erenlerin başına geldiğini (IV) söyleyiverdi. Hem Basat'a dua verdi:
Kara dağa seslendiğinde cevap versin
Kanlı kanlı sulardan geçit versin
Erikle kardeşinin kanını aldın
Kudretli Oğuz beylerini yükten kurtardın
Kadir Allah yüzünü ak etsin Basat

2. Basat'ın Tepegöz'ü öldürmesi öyküsünden alınan bu parçalardan Dede Korkut Hikâyeleri'yle ilgili aşağıdakilerden hangisine ulaşılamaz?

A) Yazılı gelenekte gelişmiş anlatmaya dayalı metinlerdendir.
B) Hikâyelerin sonunda ortaya çıkan Dede Korkut kahramana iyi dileklerini sunmaktadır.
C) Düzyazıda secilerden, aliterasyonlardan yararlanılmıştır.
D) Olayların anlatımında düzyazı, konuşmalarda şiir kullanılmıştır.
E) Mitolojik ögelerden "sihir" e ve masalsı olağanüstülüklere yer verilmiştir.

3. Parçadaki numaralandırılmış eylemsilerin türü aşağıdakilerin hangisinde sırasıyla doğru verilmiştir?

	I.	II.	III.	IV.
A)	Sıfat-fiil	Zarf-fiil	İsim-fiil	Sıfat-fiil
B)	İsim-fiil	Sıfat-fiil	Zarf-fiil	İsim-fiil
C)	Sıfat-fiil	İsim-fiil	Sıfat-fiil	İsim-fiil
D)	Zarf-fiil	İsim-fiil	Zarf-fiil	Sıfat-fiil
E)	Zarf-fiil	Sıfat-fiil	İsim-fiil	Zarf-fiil

YENİ NESİL SORULAR

4.

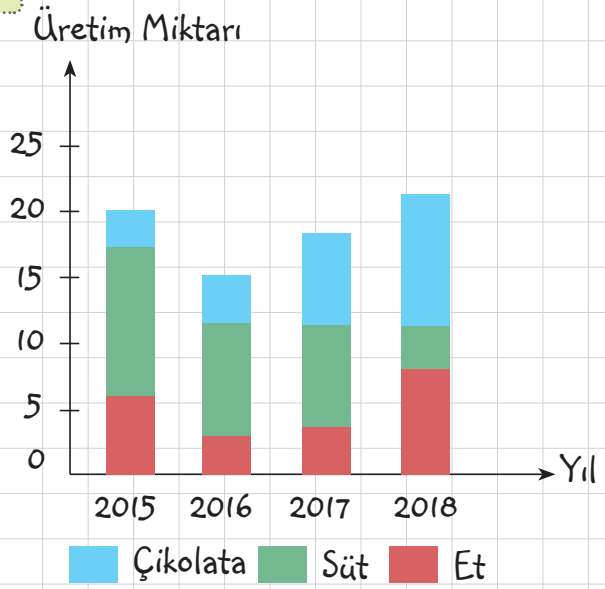

Yıllara göre A ülkesindeki et, süt ve çikolata üretim miktarları grafikte verilmiştir.

Grafiğe göre, aşağıdakilerden hangisi söylenebilir?

A) Her yıl üretimi en çok yapılan ürün süttür.

B) 2015'te 2016'ya göre daha az çikolata üretilmiştir.

C) Et üretimi yıllar içinde artış göstermiştir.

D) 2017 yılında et ve çikolata üretimi aynıdır.

E) 2018 yılındaki süt üretimi 2016 yılındakinden çoktur.

5.

TUŞLU:
Fiyatı 300 TL % 33 indirimli
DOKUNMATİK EKRAN:
Fiyatı 497 TL % 30 indirimli
DOKUNMATİK EKRAN:
Fiyatı 1023 TL % 29 indirimli
DOKUNMATİK EKRAN:
Fiyatı 1409 TL % 34 indirimli

Beş arkadaş, telefon almak için yukarıda özelliği ve fiyat bilgisi yer alan broşürü incelemeye başlarlar:

- Kenan, fiyatı en düşük, indirimi en yüksek telefonu
- Telefon için 1050 TL bütçe ayıran Cemil, indirimi en yüksek olmasa da bütçesine uygun olanı
- Murat sağlıklı bir şekilde konuşabileceği telefonu
- Ahmet, dokunmatik ekranlı en uygun olan telefonu
- Ethem indirimi en yüksek ama en çok özelliğe sahip olan en yüksek fiyatlı telefonu almaya karar vererek mağazaya girerler.

Buna göre satış görevlisi hangisinin istediğini yerine getirememiştir?

A) Kenan B) Cemil
C) Murat D) Ahmet
E) Ethem

6. "Mersin Kişisel Gelişim Zirvesi" 17 Kasım Pazar Mersin Divan Otel'de Türkiye'nin en iyileri, profesyonel eğitmenler tarafından verilecek nitelikli eğitimler ile eğlenerek kendinize yatırım yaparken CV'nize de artılar katabileceğiniz 5 saat eğitim ve 4 profesyonel sertifika sizlerle buluşuyor.

Tarih: 17 Kasım 2019
Yer: Mersin - Divan Otel
Eğitim Saatleri: 13.00 - 18.00
Bilet Fiyatı: 85 TL (Hizmet Bedeli Dahildir.)
Verilecek Sertifikalar:

- Topluluk Önünde Konuşma ve Hitabet Sanatı
- Beden Dili ve Diksiyon
- Girişimcilik
- Öz güven ve Cesaret Yönetimi

(Sertifikalar katılımcılarımıza etkinlik sonunda verilecektir.)

- Ozan, tatil günlerinde dinlenir ve bir etkinliğe katılmazdı.
- Arya, tırnak yeme problemine çözüm olur düşüncesiyle Kişisel Eğitim Zirvesi'ne bir bilet aldı.
- Yeliz, uzun süredir güzel konuşan bir insan olmayı hedefliyordu; bu sebeple Kişisel Eğitim Zirvesi'ni dört gözle bekliyordu.
- Serhan, İşletme Fakültesinden mezun olunca hayatına renk katacak bir şeyler arıyordu.
- Volga, Kişisel Eğitim Zirvesi'ne katılmak için yanına bir arkadaş arıyordu.
- Şimal, katıldığı hiçbir seminerin sonunu getirememişti.

Buna göre, numaralanmış yargılardan hangileri yanlıştır?

I. Yeliz, konuşmacılardan çok etkilendi.
II. Volga, Kişisel Eğitim Zirvesi'nde umduğunu buldu.
III. Arya, Ozan ile gittiği Kişisel Eğitim Zirvesi'nden sonra tırnak yemeyi bıraktı.
IV. Serhan, ilgi alanına girdiği için Kişisel Eğitim Zirvesi'ne katıldığına sevindi.
V. Şimal, Kişisel Eğitim Zirvesi'nden aldığı sertifikayı diğer sertifikalarıyla CV'sine ekledi.

A) I ve IV B) I, II ve V C) II, III ve IV
D) II, III ve V E) III, IV ve V

7. ve 9. soruları aşağıdaki parçaya göre cevaplayınız.

Şiirin, genel olarak sanatın tek bir amacı vardır; o da "sanatın güzelliğin hizmetinde olması" gerçeğidir. Bu belirleme, Tolstoy'undur. Sanatın, neyin hizmetinde olması gerektiğini bu belirlemeden daha açık anlatan başka bir düşünceye rastlamadım. Aynı gerçeğe realizmin kurucusu G. Flaubert şöyle dokunur: "Hiçbir anlam ifade etmeyen güzel bir dize, bir anlam ifade eden ancak daha az güzel olan bir dizeden çok üstündür."

7. Bu parça aşağıdaki sorulardan hangisine karşılık olarak söylenmiş olabilir?

A) G. Flaubert sanatı nasıl tanımlamaktadır?
B) Sanatın temel amacı nedir?
C) G. Flaubert'e göre sanatın amacı nedir?
D) Sanatta kalıcılık nasıl sağlanır?
E) Sanatın tanımı size göre nedir?

8. Bu parçadaki altı çizili cümlede anlatılmak istenen düşünce aşağıdakilerden hangisidir?

A) Sanat eserleri, özgün bir ruha sahipse kalıcı olabilir.
B) Güzel dizelerle oluşturulmuş şiirler daha geniş kitleler tarafından beğenilir.
C) Bir sanatçının birincil hedefi herkese hitap eden bir eser yaratmak olmalıdır.
D) Bir sanat eserinin anlamsız olması, o eser için büyük bir sorun oluşturmaz.
E) Sanat eserinin üstünlüğü bir anlam taşımasına değil, estetik ve güzel olmasına bağlıdır.

9. Parçada seçilen fiilimsiler tabloya yerleştirilmiştir.

	İsim-Fiil	Sıfat-Fiil	Zarf-Fiil
1-a	olması		
1-b		gerektiğini	
2-a			belirlemeden
2-b	kurucusu		
2-c			düşünceye
3-a		anlatan	
3-b	belirleme		

Tablodaki yanlışlığı gidermek için tablonun hangi bölmelerini çıkarmak gerekir?

A) 1-a ve 3-b B) 2-a ve 3-a C) 2-b ve 2-c
D) 1-b ve 2-b E) 2-c ve 3-b

YENİ NESİL SORULAR

10. ve 11. soruları aşağıdaki bilgilere göre cevaplayınız.

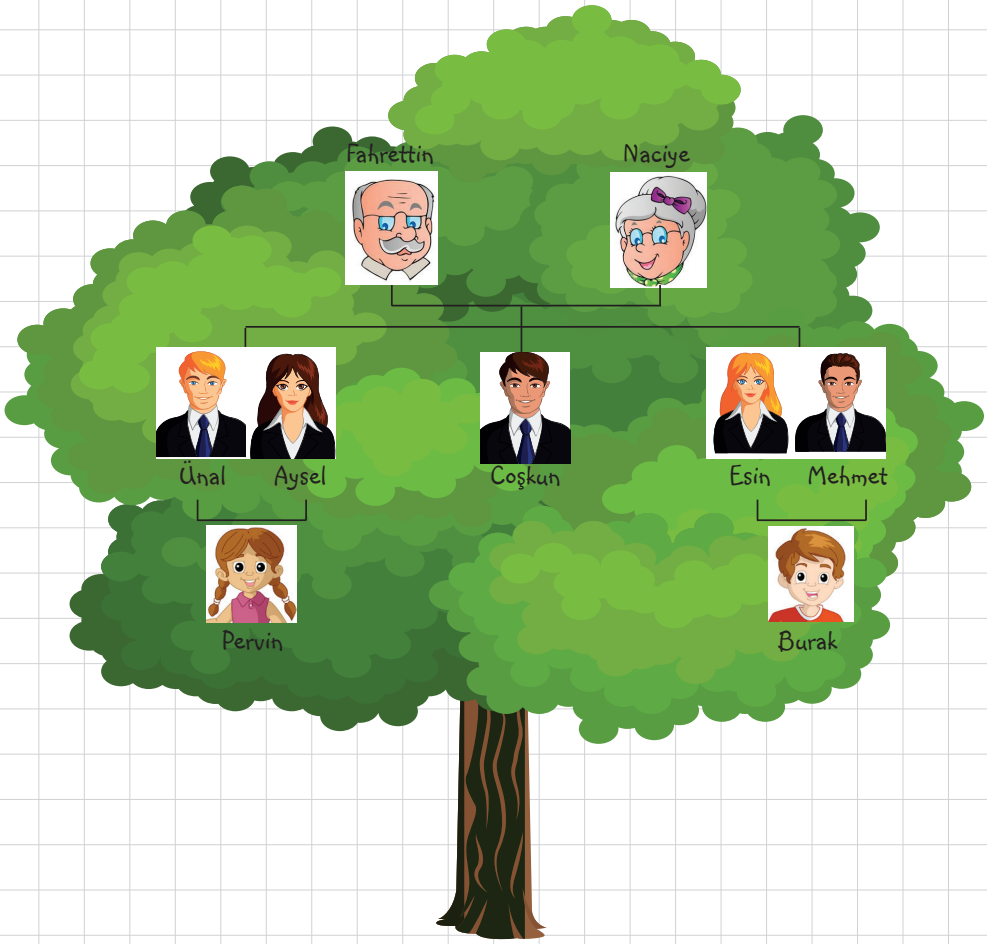

Soy ağacı olarak bilinen, bir başka ismi de aile ağacı olan bu kavram, belirli bir kişinin soyundan olan tüm kişileri ya da bilgilerine ulaşabildiği tüm akrabalarını gösteren bir çizelge türüdür. Kişiden büyüklerine ve atalarına doğru gidilen bir çizelge türünde, belirlenmiş kişi en altta olacak şekilde, tüm büyükleri ve büyüklerinin eşleri, onların çocukları, ailenin en büyükleri ve ataları yukarılarda olacak şekilde çizilmektedir. Bu görselde, dallanarak ilerlediği ve genişlediği için bir ağaca benzemektedir. Bu sebeple de, bu çizelgeye soy ağacı denilmektedir. Soy ağacı belgesi belirlenen kişi dışında kimseye verilmemektedir.

10. Verilen bilgilerden hareketle aşağıdakilerden hangisine kesin olarak ulaşılamaz?

A) Mehmet, Fahrettin'in damadıdır.

B) Burak, Pervin'in teyzesinin oğludur.

C) Aysel, Naciye'nin öz kızıdır.

D) Ünal, Mehmet'in kayınbiradedir.

E) Coşkun, Pervin ve Burak'ın dayısıdır.

11. Görsel ve bilgilere göre,

I. Fahrettin

II. Burak

III. Naciye

IV. Pervin

kişilerinden hangileri bu soy ağacı belgesini almak için başvurmuş olabilir?

A) I ve II B) II ve III C) I ve III

D) II ve IV E) Yalnız IV

12. 1866'da İstanbul'da dünyaya gelen Halit Ziya, Servet-i Fünun döneminin usta roman yazarlarındandır. Kaleme aldığı ilk beş romanla ilgili şunlar bilinmektedir:

Nedime'yi Bir Ölünün Defteri romanından hemen önce yazmıştır.

Ferdi ve Şürekası'ndan sonra bir roman yazmıştır.

Sefile romanından önce romanı yoktur.

Halit Ziya'nın kaleme aldığı 2. ve 5. roman sırasıyla aşağıdakilerin hangisinde doğru verilmiştir?

	2.	5.
A)	Ferdi ve Şürekası	Sefile
B)	Bir Ölünün Defteri	Nedime
C)	Mai ve Siyah	Ferdi ve Şürekası
D)	Sefile	Bir Ölünün Defteri
E)	Nedime	Mai ve Siyah

13 ve 14. soruları aşağıdaki metne göre cevaplayınız.

Oğlan, kızı görünce düşüp bayılır. Kırklar, kendisine dolu içirirler; bundan sonra, saz çalarak aşkını ilan etmeye başlar. Babası sazı getirdi .....1..... durumu anlatan bir türkü çaldı:

"Keşiş bahçesinde bir gördüm,

Aklımı başımdan aldı ne çare?

Taramış zülfünü, dökmüş yüzüne,

Serimi sevdaya saldı ne çare?"

Sururi Şah, bir divan toplar, Keşiş'i bu divana çağırtıp elma veren Derviş'in sözlerini hatırlatır. Keşiş, sözünde durduğunu söyler. Meryem olan kızın adını .....2..... çevirip oğlana nişanlar. Kırk gün mühletten sonra düğün etmeye karar verirler. Keşiş'in Manük adında sihirbaz bir kardeşi vardır. Manük, büyü ile Keşiş'in evini gözden kaybeder.

(...)

13. Bazı varyantlarda Isfahan, bazı vayantlarda Şiraz Şahı'nın oğlu Şahıgülsen ile onun hazinedarı olan Yehud adlı Keşiş'in kızı Meryem'in aşkını dile getiren bir halk hikâyesinden alınan bu metinle ilgili aşağıdakilerden hangisi söylenemez?

A) 1. boşluğa Kerem, 2. boşluğa Aslı'ya isimleri getirilmelidir.
B) Aşıkların kavuşmasını engelleyen çevresel ve dinsel çatışmalar bulunmaktadır.
C) Olaylar, nesirle hikâye edilmiş; coşkulu konuşmalar ise nazımla dile getirilmiştir.
D) Destandan halk hikâyeciliğine geçişin en güzel örneği olan bu eser 15. yüzyılda bilinmeyen bir kişi tarafından yazıya geçirilmiştir.
E) Olağanüstülüklerin, fantastik ögelerin; olağan ve gerçekliği bulunan durumlarla iç içe olması söz konusudur.

14. Metindeki altı çizili eylemsilerin türü ve anlamı ile ilgili aşağıdakilerden hangisi yanlıştır?

A) görünce: Zarf-fiildir ve zaman anlamı katmıştır.
B) çalarak: Zarf-fiildir ve durum anlamı katmıştır.
C) ilan etmeye: İsim-fiildir ve yer anlamı katmıştır.
D) anlatan: Sıfat-fiildir ve durum anlamı katmıştır.
E) çağırtıp: Zarf-fiildir ve durum anlamı katmıştır.

15. Ülke genelinde ünlü bir yetenek yarışmasına aynı lisenin aynı sınıf düzeyinin A ve B şubelerinden Alihan, Ömer, Gonca, Emre ve Aslıhan katılmıştır. Bu öğrencilerden her biri farklı şehirlerdeki otellerde yapılan seçmeler için Ankara, İstanbul, İzmir, Adana ve Gaziantep'e gitmiştir. Bu öğrenciler yetenek yarışmasına illüzyon, rubik, küp, break dans, sit-com, bisiklet akrobasisi alanlarında katılmaktadırlar. Okul, her bir alan için bir öğrenci göndermektedir. Ünlü yetenek yarışmasına katılan bu öğrencilerin durumlarıyla ilgili şunlar bilinmektedir:

- Gonca, Adana'daki elemelere katılmıştır.
- Emre, sit-com alanında performans gösterecektir.
- Bisiklet akrobasisi, break dans ve illüzyon alanlarında performans sunacaklar A şubesi öğrencileridir.
- Ankara'ya giden Alihan, B şubesi öğrencisidir.
- Aslıhan, break dans elemeleri için İstanbul'a gitmiştir.
- İllüzyon alanında elemeler Ankara'da yapılacaktır.

Bu bilgilere göre, hangi öğrencilerin gittikleri şehir, okudukları şube ve yarışmaya katıldıkları alan kesin olarak söylenebilir?

A) Alihan – Aslıhan
B) Emre – Gonca
C) Gonca – Alihan
D) Aslıhan – Emre
E) Ömer – Gonca

16.
- ENIAC (elektronik sayısal birleştirici ve hesaplayıcı), Pensilvanya Üniversitesinde John Mauchly ve John Presper Eckert tarafından tasarlanmış ve yapılmış olan dünyanın ilk genel amaçlı sayısal bilgisayarıdır.
- ENIAC, İkinci Dünya Savaşı esnasında ortaya çıkan gereksinimlere dayalı olarak geliştirilmiştir.

Bu iki cümlenin doğru fiilimsi ile birleştirilmiş hali aşağıdakilerden hangisidir?

A) Pensilvanya Üniversitesinde John Mauchly ve John Presper Eckert tarafından tasarlanmış ve yapılmış olan dünyanın ilk genel amaçlı sayısal bilgisayarı olan ENIAC, İkinci Dünya Savaşı esnasında ortaya çıkan gereksinimlere dayalı olarak geliştirilmiştir

B) ENIAC, İkinci Dünya Savaşı esnasında ortaya çıkan gereksinimlere dayalı olarak geliştirilirken Pensilvanya Üniversitesinde John Mauchly ve John Presper Eckert tarafından tasarlanmış ve yapılmış olan dünyanın ilk genel amaçlı sayısal bilgisayarıdır.

C) Pensilvanya Üniversitesinde John Mauchly ve John Presper Eckert tarafından tasarlanmış ve yapılmış olan dünyanın ilk genel amaçlı sayısal bilgisayarı olunca İkinci Dünya Savaşı esnasında ortaya çıkan gereksinimlere dayalı olarak geliştirilmiştir.

D) ENIAC, İkinci Dünya Savaşı esnasında ortaya çıkan gereksinimlere dayalı olarak geliştirildiğinde Pensilvanya Üniversitesinde John Mauchly ve John Presper Eckart tarafından tasarlanmış ve yapılmış olan dünyanın en genel amaçlı sayısal bilgisayarıdır.

E) ENIAC, Pensilvanya Üniversitesinde John Mauchly ve John Presper Eckert tarafından tasarlanmış ve yapılmış olan dünyanın ilk genel amaçlı bilgisayar olduğu için İkinci Dünya Savaşı esnasında ortaya çıkan gereksinimlere dayalı olarak geliştirilmiştir.

TEST 1

17 ve 18. soruları aşağıdaki parçaya göre cevaplayınız.

I. Zaten babadan yetim kalan küçük Hasan, anası da ölünce uzak akrabaları ve konu komşusunun yardımıyla halasının yanına, Filistin'in ücra kasabasına gönderiliyordu. (Özetleme ve anlatma tekniğine başvurma)

II. Kalanlar bilmediği bir bilden konuşuyorlardı ve ona İstanbul'daki gibi:
– Hasan gel!
– Hasan git!
Demiyorlardı, ismi değişir gibi olmuştu. Hasen şekline girmişti.
– Taal hun ya Hassen, diyorlardı. Yanlarına gidiyordu.
– Ruh ya Hassen, derlerse uzaklaşıyordu. Hayfa'ya çıktılar ve onu bir trene koydular. (Gösterme tekniğiyle olay anlatma)

III. Göz alabildiğine uzanan bir düzlüğe çıkmışlardı, ne ağaç vardı ne dere ne ev! Yalnız ara sıra kocaman kocaman hayvanlara rastgeliyordu, çok uzun bacaklı, çok uzun boylu, sırtları kabarık, kanbur hayvanlar trene bakmıyorlardı bile. Ağızlarında beyazımsı bir köpük çiğneyerek dalgın ve küskün arka arkaya, ağır ağır, yumuşak yumuşak, iz bırakmadan ve toz çıkarmadan gidiyorlardı. (Kelimelerle resim yapma - tasvir)

IV. Hasan durgun, tıkanıktı; susuyor, susuyordu. Öyle haftalarca sustu. Anlamaya başladığı Arapçayı, küçücük kafasında beliren bir inatla konuşmayarak sustu. Daha büyük bir tehlikeden korkarak deniz altında nefes almamaya çalışan bir aram gibi tıkandığını duruyordu yine susuyordu. (Tanrısal anlatıcının bakış açısı)

V. Bir analık nerede ve kimlerle olduğunu keyfinden unuttu, dalgınlığından ana diliyle sordu:
– Çiviler ağzına batmaz mı senin? Eskici, başını hayretle işinden kaldırdı. Uzun uzun Hasan'ın yüzüne baktı.
– Türk çocuğu musun be? (İç konuşmaya, iç diyaloğa başvurma)

17. Refik Halit Karay'ın "Eskici" adlı hikâyesinden alınan numaralanmış bölümlerden hangisiyle ayraç içindeki terim uyumlu <u>değildir</u>?

A) I. B) II. C) III. D) IV. E) V.

18. Numaralanmış bölümlerden hareketle aşağıdakilerden hangisi <u>söylenemez</u>?

A) Ana yurt ve ana dili sevgisi gibi evrensel bir konu işlenmiştir.
B) Egzotik nitelikler de taşıyan bir hikâyedir.
C) Öyküleme ve betimleme anlatım teknikleri birlikte kullanılmıştır.
D) Yazar Milli Edebiyat'ın dil anlayışına uygun bir dil kullanmıştır.
E) Bu hikâye Çehov tekniğiyle kaleme alınmıştır.

ÜNİTE 3: ŞİİR

Şiir Türü ve Özellikleri
İslamiyet'in Kabulünden Önceki Türk Şiiri (Koşuk, Sagu)
Geçiş Dönemi (11 - 12. Yüzyıl) Türk Edebiyatında Şiir
Halk Şiiri
Divan Şiiri (Gazel, Kaside, Şarkı)
Dilbilgisi: İsim Tamlamaları

ŞİİR TÜRÜ VE ÖZELLİKLERİ

Hatırlatma: Geçen yıl, okuyanda ya da dinleyende estetik haz uyandıran şahsi ve üstün bir zevkle yazılmış; zengin sembollerle, imgelerle, ritimli sözlerle ve seslerin uyumuyla oluşturulmuş biçimine şiir dendiğini öğrenmiştiniz. Şiiri oluşturan dize kümelerine nazım birimi denir. Türk edebiyatında dize, beyit, bent ve dörtlük nazım birimleri kullanılmıştır. Şiir içerik ve biçim bakımından ele alınarak incelenir. Bir şiirin işlediği içeriğe göre aldığı isme nazım türü denir. Nazım türü belirlenirken içerik (konu, tema vb.) dikkate alınır. Şiirin dış özellikleri (biçim) açısından incelenmesi ise bize nazım biçimini verir. Nazım biçimi belirlenirken şiirin nazım birimi, birim sayısı, ölçüsü ve kafiye örgüsü dikkate alınır. Şiirde seslerin kulağa hoş gelmesi için kelimelerin birbirlerine ses bakımından uyumlu olması gerekir. Buna şiirde ahenk denir. Şiirde ahenk; ölçü (vezin), kafiye, redif, asonans (aynı ünlü seslerin sıkça tekrarlanması), aliterasyon (aynı ünsüz seslerin sıkça tekrarlanması), tekrir (kelime veya kelime gruplarının tekrarlanması), nakaratla sağlanır. Türk edebiyatında hece ölçüsü, aruz ölçüsü ve serbest ölçü olmak üzere üç çeşit ölçü kullanılmıştır. Her şiirde şair temaya, ses ve söyleyişe göre bir söyleyici yaratır. Bu söyleyici şairin kendisi değildir. Yalnızca o şiir için yaratılmış kişidir. Şiirde konuşan şairin sesini ve söyleyişini emanet ettiği kişi / varlığa söyleyici (şiirsel ben, anlatıcı özne) adı verilir.

İSLAMİYET'İN KABULÜNDEN ÖNCEKİ TÜRK ŞİİRİ (DESTAN DEVRİ TÜRK ŞİİRİ)

Türklerin kabul ettikleri en eski din Şamanizm'dir. Şamanizm, Kuzey ve Orta Asya'daki Türkler arasında varlığı günümüzde de sürdürülen, doğaya tapma, doğaüstü güçlere inanma temeline dayalı bir inanç sistemidir. Şaman ya da Türkçedeki karşılığıyla .....kam....., Şamanizm'deki din adamına verilen addır. Türkler Müslüman olduktan sonra da bu dinin özelliklerini, gelenek ve kalıntılarını devam ettirmişler hatta kendileriyle birlikte Anadolu'ya taşımışlardır. Bütün dünya edebiyatlarındaki gibi Türk edebiyatının doğuşu da dinle yakından bağlantılıdır. Bu nedenle ilk şiirler, dinî karakterli; şairler ise din adamları yani şamanlardır. Tunguzlarda şaman, Altay Türklerinde kam, Kırgızlarda baksı ya da bahşı, Oğuz Türklerinde ozan diye bilinen şamanların dinî

görevlerini yaparken söyledikleri ilahiler de Müslümanlık öncesi Türk edebiyatının ilk örnekleri olmalıdır. Bu dönemin dindar şairleri, kendilerini çevreleyen coşkun ve hayran halk topluluğu ortasında şiiri, dans ve müzikle birlikte söylediler. Sihirbazlık, doktorluk, müzisyenlik gibi birçok özellikleri olan şamanların halk üzerinde büyük etki sahibi oldukları da bilinmektedir. Türkler şamanların ölen iyi insanların ruhunu göğe yollamak, bir kavmin başına gelecek türlü felaketleri kerametleriyle önlemek gibi ruhani vazifeler gördüklerine inanırlardı.

İslamiyet öncesi dönemde daha çok sözlü edebiyat ürünleri verilmiştir. Bunlar; destanlar, sagular, koşuklar ve savlardır. İlk şiir örnekleri olan dini şiirlerle birlikte manzum olarak söylenen atasözlerine sav denir. Koşuklar ise, toy ya da şölen denilen ziyafetlerde, sürgün avlarında söylenen şiirlerdir. Yuğ diye bilinen matem ayinlerde söylenmiş şiirlere de sagu denmektedir. Sagular, ölenin arkasından, onun yiğitliğiyle faziletlerini anlatmak amacıyla söylenirdi. Ağızdan ağıza, kuşaktan kuşağa geçerek yayılan ve sözlü edebiyat ürünlerinin belli başlısı olan destanlar ise dinî, efsanevi ve hamasi (kahramanlık) konuludur.

Bilinen en eski Türk şairleri Aprınçur Tigin ve Çuçu adlı şairlerdir. Bu dönemin şairleri şiirlerini "kopuz" isimli, millî sazla söylemişlerdir. Bu sebeple edebiyatla müzik iç içedir. Bu şiir örneklerini Kaşgarlı Mahmut, XI. yüzyıl Türkleri arasından toplamıştır.

Koşuk ve Sagaların Ortak Özellikleri

- İlk dönem sözlü edebiyata ait olan sagu ve koşuklar hem bir tür hem de nazım şekli özelliğindedir.
- Şiirlerin nazım birimi dörtlüktür.
- Kafiye şeması genel olarak (aaab) şeklindedir.
- Hepsi hece ölçüsüyle söylenmiştir.
- Şiirde kafiye vazgeçilmez bir ögedir. Yalnız saz eşliğinde söylendikleri için yarım kafiyeler sık görülür.
- Şiirde dil, öz Türkçedir; yabancı sözcükler yok denecek azdır.
- Biçimde olduğu kadar içerikte de yerlilik ve millîlik göze çarpar.

Koşuk

Sığır törenlerinde ve şölenlerde ozanların .kopuz.. eşliğinde söyleyip çaldıkları, dörtlükler hâlinde kurulmuş manzumelerdir. Bunlarda en çok yiğitlik, aşk ve tabiat temaları işlenmiştir. Koşuklar; söyleyiş biçimi, söylenme ortamı, zamanı ve şekil özellikleri bakımından âşık edebiyatı nazım şekillerinden koşma; divan edebiyatı nazım şekillerinden gazel ile büyük benzerlikler göstermektedir. Kaşgarlı Mahmut, Divan-ı Lugâti't-Türk adlı eserinde ilk kez koşukları derlemiş ve yazıya geçirmiştir.

Koşuk Örnekleri

(I)	(II)	(III)	(IV)
Öpkem kelip agradım	Kanı akıp yoşuldu	Etil suvi aka turur	Yalvın anın közi
Aslahlayu kökredim	Kabı kamug teşildi	Kaya tübi kaka turur	Yelkin anın özi
Alplar başın togradım	Ölüg birle koşuldu	Balık telim baka turur	Tolun anın yüzi
Emti meni kim tutar!	Togmuş küni uş batar	Kölün takı küşenür	Yardı menin yürek

Koşukların Açıklaması

(I)	(II)	(III)	(IV)
Öfkem geldi fırladım. Arslan gibi kükredim. Yiğitler başını doğradım. Şimdi beni kim tutabilir!	Kanı akıp boşandı. Derisi baştanbaşa deşildi. Ölülerle bir oldu. Doğan güneşi işte batıyor.	İdil suyu akar durur. Kaya dibini oyar durur. Çok çok balıklar bakar durur. Gölü bile taşırırlar.	Oyun gözü büyüleyicidir. Onun canı hafiftir (yapısı zariftir). Onun yükü yuvarlıktır, (ay gibi) Benim yüreğimi paramparça etti.

Koşukların Biçim ve İçerik İncelemesi

- **Koşukların Teması:** Koşuklardan ilk ikisi yiğitlik, üçüncü tabiat, dördüncü aşk temasında yazılmış, ilk ikisi birbirine bağlı, sonuncular ise bağımsız koşuklardır.
- **Koşukların Dili:** Öz Türkçedir. Şiirde yabancı kelime yoktur.
- **Kafiye ve Redifleri:**

1. dörtlük

... o**g** - <u>radım</u>
... kök - <u>redim</u>
... to**g** - <u>radım</u>
... tutar!

-radım: ek redif
-g: yarım uyak

2. dörtlük

... ya**ş** - <u>uldu</u>
... de**ş** - <u>ildi</u>
... ka**ş** - <u>uldu</u>
... batar

-uldu: ek redif
-ş: yarım uyak

- **Kafiye Dizilişi:** 4 dörtlük de "aaab" şeklinde kafiyelenmiştir.
- **Nazım Birimi:** Dörtlük
- **Ölçü:** 3. dörtlük 8'li hece ölçüsüyle, diğer dörtlükler (4 + 3) 7'li hece ölçüsüyle söylenmiştir.
- **Nazım Biçimi:** Koşuk
- **Nazım Türü:** Koşuk
- **Şiir Türü:** Lirik

Sagu

Türklerin İslamiyet'i kabulünden önceki yas törenlerinin temelleri Şamanizm'e dayanmaktadır. Türkler İslamiyet'ten önce, ölen kişinin ruhunun insanlara zarar vermemesi için "yog (yuğ)" törenleri düzenlerdi. Bu törenden sonra "ölü aşı" adı verilen yemeğin yalnız dirilere değil, bilhassa ölülere ikram edildiğine inanırlardı. Bunun için yasçılar (ağıtçı) tutulur, onlara ağıt yaktırılırdı. İşte bu yuğ törenlerinde ve bir kahramanın ölümü üzerine tutulan yaslarda ozanların yaktığı ağıtlara "sagu" denir. Ölüp giden kahramanın ardından, onun yiğitliği, iyilikleri, erdemleri söylenir. Dünyada kalan dostların üzüntüsü anlatılır. Sagunun halk edebiyatındaki karşılığına "ağıt"; divan edebiyatındaki karşılığına ise "mersiye" adı verilir. Bunlar da dörtlükler üstüne kurulmuştur. Kaşgarlı Mahmut, Divân-ı Lügâti't-Türk adlı eserinde ilk kez saguları derlemiş ve yazıya geçirmiştir.

Sagu Örneği: Alp Er Tunga Sagu'sundan

1. dörtlük	2. dörtlük	3. dörtlük	4. dörtlük
Alp Er Tunga öltü mi, Isız ajun kaldı mı? Ödlek öcin aldı mı? Emdi yürek yırtılur...	Özlek yarağ közetti Oğrun tuzağ uzattı Begler begin azıttı Kaçsa kalı kurtulur!	Ulışıp eren börleyü Yırtar yaka urlayu Sıkrıp üni yarlayu Sıgtap közi örtülür	Begler atın urgurup Kadgı anı turgurup Mengzi yüzi sargarup Körtüm angar türtülür

Dörtlüklerin Bugünkü Dille Söylenişleri:

1. dörtlük	2. dörtlük	3. dörtlük	4. dörtlük
Alp Er Tunga öldü mü? Kötü dünya kaldı mı? Felek öcünü aldı mı? Şimdi yürek yırtılır.	Felek yarar gözetti. Uğrun (gizli) tuzak uzattı. Beyler - beyini kaptı. Kaçsa nasıl kurtulur!	Erler kurt gibi uladular Hıçkırıp yaka yırttılar Acı seslerle yırladılar (ağıt söylediler) Ağlamak, gözlerini perdeledi.	Beyler, atlarını yordular. Kaygı onları durdurdu. Betleri benizleri sarardı. Safran sürülmüş gibi oldular.

Sagunun Biçim ve İçerik İncelemesi

- **Tema:** Ölüm
- **Dili:** Öz Türkçedir. Şiirde yabancı kelime yoktur.
- **Kafiye ve Redifleri:**

... öl - dü - mü
... kal - dı - mı → -dı mı: ek redif
... al - dı - mı? → -l: yarım uyak
... yırtılır.

... göz - etti
... uz - atti → -etti: ek redif
... kap - tı → -z: yarım uyak
... kurtulur

- **Kafiye Dizilişi:** "aaab, cccb, dddb, eeeb" şeklinde kafiyelenmiştir.
- **Nazım Birimi:** Dörtlük
- **Ölçü:** (4 + 3) 7'li hece ölçüsüyle söylenmiştir.
- **Nazım Biçimi:** Sagu
- **Nazım Türü:** Sagu
- **Şiir Türü:** Lirik

Koşuk ve sagular bağımsız şiir değildir. Bunlar çok kez bir destanın motiflerini teşkil eder. Eldeki parçalar da destanlardan kopmuş hissini vermektedir.

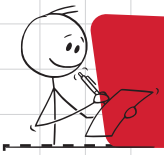

ETKİNLİK - 1

Aşağıdaki cümlelerin başına yargılar doğruysa "D" yanlışsa "Y" yazınız.

1. ( ) İslâmiyet öncesi dönemde daha çok sözlü edebiyat ürünleri verilmiştir. Bunlar destanlar, sagular, koşuklar ve savlardır.
2. ( ) İslâmiyet Öncesi Dönem şiirlerinde dil, öz Türkçedir; yok denecek kadar az yabancı kelime kullanılmıştır.
3. ( ) Ahmet Yesevî, Divan-ı Hikmet adlı eserinde koşuk ve saguları ilk kez derleyerek yazıya geçirmiştir.
4. ( ) Sagularda en çok yiğitlik, aşk ve tabiat temaları işlenmiştir.
5. ( ) İlk dönem sözlü edebiyata ait olan sagu ve koşuklar hem bir tür hem de nazım şekli özelliğindedir.

ÖĞRETMENİM DİYOR Kİ:

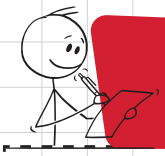

ETKİNLİK - 2

Aşağıdaki boş bırakılan yerlere uygun ifadeyi yazınız.

1. İslâmiyet Öncesi Dönem'de söylenen ..... lar, toy ya da şölen denilen ziyafetlerde, sürgün avlarında söylenen şiirlerdir.

2. İslâmiyet Öncesi Dönem'de ..... adı verilen yas törenlerinde söylenmiş şiirlere ..... denmektedir.

3. İslâmilet Öncesi Dönem şairleri, şiirlerini ..... isimli, millî sazla söylemişlerdir. Bu şiir örneklerini ....., XI. yüzyıl Türkleri arasından toplamış ve bu ürünlere .... adlı eserinde yer vermiştir.

4. İlk dönem sözlü edebiyata ait olan sagu ve koşukların nazım birimi ..... tür.

5. İslâmiyet Öncesi Dönem'e ait şiirlerin hepsi, ... vezniyle söylenmiştir. Bu şiirlerin kafiye dizilişi ise ..... şeklindedir.

GEÇİŞ DÖNEMİ (11 - 12. YÜZYIL) TÜRK EDEBİYATINDA ŞİİR

- Türkler, 10. yy.dan itibaren İslamiyet'i kabul etmeye başladılar.
- Müslüman ilk Türk devleti Karahanlılardır.
- 11.yy. da başlayıp Tanzimat Dönemi'nde sona eren İslamiyet etkisindeki Türk edebiyatının 11. ve 12. yüzyıllarına "Geçiş Dönemi" adı verilmiştir.
- Bu dönemin en belirgin özelliği İslamiyet öncesi kültür ile İslami kültürün iç içe yaşamasıdır. Türkler, İslamiyet'in etkisiyle yeni bir yaşam biçimini benimsemeye başlasalar da eski gelenek ve göreneklerini de sürdürmektedirler. Bu durum bu dönemde verilen eserlere de yansımış, verilen eserlerde aruzun yanında ..hece.. ölçüsü; beyit nazım biriminin yanında ..dörtlük.. nazım birimi de kullanılmıştır. Ayrıca tam ve zengin uyak kullanılmıştır.
- İslamiyet'i öğretme, toplumu iyiye ve doğruya yönlendirme hedeflenmiştir.
- Dinin etkisiyle Arapça ve Farsça kelime ve tamlamalar dilimize girmeye başlamıştır.
- Arap ve Fars edebiyatında kullanılan nazım şekilleri ile eserler verilmeye başlanmıştır. Türklerin İslamiyet'i kabul ettikten sonra meydana getirdikleri ilk bağımsız eserler, Orta Asya'da Karahanlılar Dönemi'nde Hakaniye Türkçesi ile yazılmıştır.
- Günümüze kadar ulaşan bu eserler, Kutadgu Bilig, Divan-ı Lügati't-Türk, Adabetü'l-Hakâyık ve Divan-ı Hikmet'tir.

Kutadgu Bilig (Yusuf Has Hâcib) (11.yy.)

Kutadgu Bilig, Türk İslâm edebiyatının bilinen ilk eseridir. Eser Hakaniye lehçesiyle (Karahanlı, Çağatay Türkçesi) yazılmış didaktik bir eserdir. Arapça ve Farsçaya hâkim, iyi eğitim almış bir kişi olan Balasagunlu Yusuf tarafından yazılmıştır. Eser Balasagun'da yazılmaya başlanmış olmakla birlikte 1069 - 1071 yıllarında Kaşgar'da tamamlanarak dönemin hükümdarı Tabgaç Kara Buğra Han'a sunulmuştur. Balasagunlu Yusuf, hükümdara sunduğu ve huzurunda okuduğu eseri sebebiyle Has Hâciplik (Başmabeyincilik) göreviyle ödüllendirilmiştir.

- Kutadgu Bilig, devlet içerisinde yönetenleri ve yönetilenleri bilgilendirmeyi hedefleyen siyasetnamedir. (Türk edebiyatındaki ilk siyasetnamedir.)
- Mesnevi nazım biçimiyle yazılmıştır. (Edebiyatımızda ilk mesnevi örneğidir.)
- Nazım birimi beyittir, 6645 beyitten oluşmuştur. Ancak eserde halk şiir geleneğine uygun olan mani biçiminde yazılmış 173 dörtlük de bulunmaktadır.
- Aruzun "feûlün feûlün feûlün feûl" kalıbıyla (şehname vezni) yazılmıştır ancak bazı şiirleri 6 + 5'li hece ölçüsüne de uymaktadır (Edebiyatımızda aruz ölçüsüyle yazılan ilk eserdir.)
- "Mutluluk Veren Bilgi" anlamına gelen Kutadgu Bilig'in amacı insanları şairin tasarladığı ideal hayat tarzına kavuşturmaktır. İnsanları sadece bu dünyada değil öbür dünyada da ideal hayat tarzına kavuşturmaktadır. Ayrıca insanların sadece bu dünyada değil öbür dünyada da nasıl mutlu olacaklarını göstermeyi amaçlamıştır.
- Kutadgu Bilig, Şark - İslâm geleneğine uygun olarak Allah'ı, Peygamber'i cehar-ı yâr-ı güzîni (dört sahabeyi) ve dönemin hükümdarı Büyük Buğra Han'ı öven methiyeler ile başlamaktadır.
- Eser alegoriktir. Eserde "adalet", "saadet", "devlet" ve "akıl" iyi bir devletin nasıl olması gerektiğini tartışır. Bu soyut kavramların insan niteliği ile verilmesine "alegori" denir.
- Eserin aslını oluşturan dört temsilî şahsiyet bulunmaktadır. Bu şahsiyetler ve sembolize ettikleri kavramlar şunlardır:

1. Kün Tagdı (Hükümdar): Hükümdarın şahsında "doğruluk ve adalet" (kanun) temsil edilir.
2. Ay Toldı (Vezir): Vezirin şahsında "mutluluk" (devlet, saadet, talih, kut) temsil edilir.
3. Ögdülmiş (Vezirin Oğlu): Vezirin oğlunun şahsında "akıl" (anlayış, bilgi) temsil edilir.
4. Odgurmuş (Vezirin Kardeşi): Vezirin kardeşinin şahsında "kanaat" (yaşamın sonu, akıbet) temsil edilir.

Kutadgu Bilig'den Örnek

İtilmez köngülüg iter bu kümüş.
Eğilmez kişini eğer bu kümüş

Kör er kördi altun özi yumşadı
İri sözlüg erning sözü yumşadı

Özing asgı bolma budun asgı bal,
Budun asgı içre özing asgı ol.

Günümüz Türkçesiyle

İtilmez gönülü iter bu gümüş.
Eğilmez kişiyi eğer bu gümüş.

Gözü dumanlı er, altını gördü, özü yumuşadı. Büyük söyleyenlerin de sözü yumuşadı.

Kendi çıkarını kollama, halkın çıkarını gözet. Kendi çıkarını, milletin çıkarı içinde gör.

Şiirin Biçim ve İçerik İncelemesi

- **Tema:** İyi insan olmanın yolları
- **Dili:** Buraya alınan kısımlar öz Türkçedir. Ancak dile yavaş yavaş yabancı kelimeler girmeye başlamıştır.
- **Kafiye ve Redifleri:**

1. beyit

... iter bu gümüş
... eğer bu gümüş
→ bu gümüş: sözcük redif
→ -er: tam uyak

2. beyit

... öz - ı yumşadı
... söz - i yumşadı
→ -i yumşadı: redif
→ -öz: tam uyak

3. beyit

... bol:
... ol:
→ -ol: tam uyak

- **Kafiye Dizilişi:** "aa, bb, cc..." şeklinde kafiyelenmiştir.
- **Nazım Birimi:** Beyit (Eserin içinde dörtlükler de mevcuttur.)
- **Birim Sayısı:** 6645 beyit (Eserin içinde 173 tane de dörtlük vardır.)
- **Ölçü:** Aruzdur. "feûlün feûlün feûlün feûl" kalıbıyla yazılmıştır.
- **Nazım Biçimi:** Mesnevi
- **Şiir Türü:** Didaktik

Divan-ı Lügâti't-Türk (Kaşgarlı Mahmut) (11. yy.)

Adını "Türk Dilleri Sözlüğü" olarak Türkçeye çevirebileceğimiz eser 1072 - 1077 yılları arasında Bağdat'ta Kaşgarlı Mahmut tarafından yazılarak Abbasi Halifesi Ebulkasım Abdullah'a sunulmuştur. Eser, konuşulan ve yazılan çeşitli Türk lehçelerinin harf sırasınca düzenlenmiş, manzum ve nesir parçalar, örnekler ve bazı olaylarla donatılmış bir ansiklopedidir. Türk dilleri sözlüğü olmasının yanı sıra tarih, coğrafya, folklor, kültür, edebiyat vb. alanlarda Türk millî hafızasına ait zengin malzemeler içeren en önemli yazılı kaynaklardan biridir.

- Eser, oldukça sistematik bir tarzda hazırlanmıştır. Dilin bütün dil bilgisi özelliklerini kapsayacak şekilde sekiz ana bölümden meydana gelmektedir.
- Arapçanın Türkçeden yüksek bir dil olmadığını, ikisinin atbaşı beraber yürüyebileceğini ispatlamak için yazılmıştır. Araplara Türkçeyi öğretmek amacıyla kaleme alındığı için Arapça olarak yazılmıştır.
- Türkçeden Arapçaya bir sözlük şeklinde düzenlenmiş olan eserde kelimelerin sınıflandırılmasında Arapların kolay anlaması için Arapça kelime türetme sistemindeki tasnif yöntemleri kullanılmıştır. Türkçe kelime ve ekler .....alfabetik..... olarak sıralanmıştır.
- 7500 Türkçe kelimenin Arapça anlamı verildikten sonra bu kelimelerin anlamlarının iyi anlaşılması için sözcüklerin kullanıldığı atasözü, hikmetli söz ve manzumelerden örnekler getirilmiş; bu örnekler Arapça olarak açıklanmıştır. Bu durum, eseri basit bir sözlük olmaktan çıkarıp zengin bir ansiklopedi değerine yükseltmiştir.
- Bu eserle birlikte edebiyatımızda sözlük yazma geleneği başlamıştır.
- Eserde yer alan şiirlerin çoğu anonim özellikte savaş ve kahramanlık şiirleridir. Bu şiirler büyük ölçüde dörtlükler, kısmen de beyitler halinde yazılmış ve koşma tarzında kafiyelenmiştir.
- Alp Er Tunga'nın ölümü (MÖ VII. yüzyıl) üzerine söylenen dörtlükler Türk şiirinin bilinen en eski örneği kabul edilmektedir.
- Eserde Türkçenin ağız, şive özelliklerinin yanında efsanelere, destanlara, atasözlerine, tarih ve coğrafya bilgilerine yer verilmiştir.
- Eserde ayrıca Türklerin yaşadıkları bölgeleri göstermek üzere Kaşgarlı Mahmut'un çizdiği dünya haritası yer almaktadır.
- Eser Türklerin dili, edebiyatı, tarihi, folkloru, coğrafyası, mitolojisi ve toplumsal yaşayışına ait bilgiler verir.
- Kaşgarlı Mahmut, Türkçenin ilk dil bilimcisi olarak kabul edilmektedir.

Divân-ı Lügâti't-Türk'te Kelimelerin Verilişine Örnek

Divân-ı Lügâti't-Türk	Bugünkü Türkiye Türkçesi
aba:	ayı. I.86
aba:	baba. I. 86
aba:	ana. I, 86 bkz ana, apa
baçığ:	ant, sözleşme. I, 371

Divân-ı Lügâti't-Türk'ten Koşuk Örneği

Kimi içre oldurup
Ilav suvın keçtimiz
Uygur tapa başlanıp
Mınglak ilin açtımız

Günümüz Türkçesiyle:

Gemi içine otururak ıla suyunu geçtik;
Uygur memleketine yönelerek Manglak elini fethettik.

Divân-ı Lügâti't-Türk'ten Sav (Atasözü) Örnekleri

1. Erdem başı tıl:
2. Kozden yırasa köngülden yme yırar:

Günümüz Türkçesiyle:

1. Erdemin, yani faziletin başı dildir.
2. Gözden ıraklaşan gönülden de ıraklaşır.

Divân-ı Lügâti't-Türk'ten Sav (Atasözü) Örnekleri

1. dörtlük	2. dörtlük	3. dörtlük
Erdi ayın taturgan	Yağı otın öçürgen	Turgan ulug ışlaka
Yavlak yağığ kaçurgan	Toydın anı köçürgen	Tirgi urup aşlaka
Oğrak süsin kaytargan	İşler üzüp keçürgen	Tumlug kadir kışlaka
Bastı ölüm ahtaru	Teğdi okı öldürü	Kodtı erig umduru

Günümüz Türkçesiyle:

1. dörtlük: (o konuklarına) Yemeğini tattıran, kötü düşmanı kaçırtan (ve) Oğrak ordusunu geri püskürten (bir yiğit) idi.

2. dörtlük: Ölüm (onu yere) yıkarak bastırdı. (o) Düşman ateşini söndüren, (düşmanları) karargâhlarından (çıkartıp) göç ettiren (ve çetin) işlerin üstesinden gelen (bir yiğit) idi.

3. dörtlük: (feleğin) Oku (ona) isabet etti (ve) öldürdü, (o) Büyük işler yapan, soğuk (ve) şiddetli kışlarda (bile) ziyafet sofraları kurup (konuklarını doyuran bir yiğit) idi. (ölümü ile) İnsanları (cömertliğini) umar (ve bekler) bıraktı.

Eser

- Dönemin sözcükleri ve dil bilgisi kurallarını aktardığı için → Türk dili
- Destan, sav, sagu, koşuklardan örnek verdiği için → Türk edebiyatı, folkloru
- Türk boyları ve toplulukları hakkında bilgi verdiği için → Türk tarihi
- Gelenek, görenek ve yaşam biçiminden söz ettiği için → Sosyoloji
- Dönemdeki illeri gösteren bir haritaya yer verdiği için → Coğrafya açısından büyük önem taşır.

Kaşgarlı Mahmut

- Eserinde dil bilgisi kurallarına yer veren bir → Filolog
- Eserindeki kelimelerin kökenini araştıran bir → Etimolog
- Türk boylarının etnik durumunu şemayla anlatan ve Türk toplulukları hakkında bilgi veren bir → Etnograf
- Türk boylarının yerleşim alanını gösteren bir harita çizen → İlk Türk haritacısı
- Türk, Türkmen, Yağma, Çiğil, Kırgız gibi Türk boylarını gezen bir → gezgindir.

Divan-ı Lügati't-Türk

Türkçenin
- İlk sözlüğü
- İlk dil bilgisi kitabı
- İlk edebiyat antolojisi
- İlk etimolojik sözlüğü
- İlk ansiklopedik sözlüğü
- İlk Türk dünyası ansiklopedisisidir.

Atabetü'l - Hakâyık (Edip Ahmet Yükneki)

Geçiş dönemi edebiyatının üçüncü önemli eseri manzum bir ahlak kitabı Atabetü'l Hakâyık'tır. "Hakikatlerin Eşiği" anlamına gelen eser, Edip Ahmet bin Mahmut Yüknekî tarafından Hakaniye Türkçesiyle yazılmıştır. Eser, Emir Muhammed Dâd Sipehsâlâr Bey adındaki bir hükümdara sunulmuştur. Edip Ahmet'in Türkistan'da Taşkent yakınlarındaki Yüknek şehrinde XI.

yüzyılın sonları ile XII. yüzyılın başlarında yaşadığı tahmin edilmektedir. Edip Ahmet, dinî ilimlere vâkıf, Arapça ve Farsçayı bilen bir kişidir.

- Atabetü'l Hakâyık aruzun "feâlün feâlün feâlün feâl" kalıbıyla yazılmıştır. Methiyeler hariç eserin asıl kısmı mâni tarzında kafiyelenen (aaxa) dörtlükler hâlindedir.
- Yazar, geleneksel düzene uygun olarak Allah, peygamber, dört sahabe ve hükümdarın övgüsüyle eserine başlamıştır. Bu kısımlar beyit düzeninde yazılmış (40 beyit), kaside ve gazellerde (aa - ba - ca - ...) olduğu gibi kafiyelenmiştir.
- Kitabın esasını oluşturan ve dörtlükler hâlinde yazılan kısımda ahlaki konular nasihat üslubuyla ele alınmaktadır. İyi huylar övülmekte, kötü huylar da yerilmektedir. Cömertliğin, dindarlığın, doğruluğun, alçakgönüllü olmanın yararlarından söz edilmiş; bilginin faydası, dilin korunması, dünyanın aldatıcılığı, zamanın kötüleşmesi gibi konular sade bir dille anlatılmıştır.
- Eserin sonunda kimin tarafından yazıldığı belli olmayan muhtemelen Edip Ahmet'in çağdaşı bir şair tarafından yazılan Edip Ahmet'ten bahseden ilave şiirler bulunmaktadır. (Eserin sonundaki bir dörtlükte Edip Ahmet'in gözlerinin doğuştan görmediği ifade edilmiştir.)
- 14 bölümden oluşan eserin Uygur ve Arap harfleriyle yazılı nüshaları bulunmaktadır.
- İlk defa 1918 yılında Necip Asım tarafından ilim âlemine tanıtılmıştır.

Atabetü'l Hakayık'tan Örnek

1. dörtlük	2. dörtlük
Bilig bildi boldu eren belgülüg	Bilig birle âlim yokar yokladı
Biligsiz tirigle tikük körgülüg	Biligsizlik erni çökerdi kadı
Biliglig er öldi atı ölmedi	Bilig yind, usanma bil ol hak Resul
Biligsiz tirig erken atı ölüg	"Bilig Çin'de erse siz arkang" tidı

Günümüz Türkçesiyle:

Kişiler bilgileri ile bilinir.	Âlim bilgi ile yukarı yükselir.
Bilgisiz, diri iken kaybolmuş sayılır.	Bilgisizlik, kişiyi aşağı düşürür.
Bilgili er ölse de adı ölmez.	Bilgiyi ara, usanma. Bil ki o Hak Peygamber:
Bilgisiz sağ iken (bile) adı ölüdür.	"Bilgi Çin'de bile olsa arayınız," dedi.

Şiirin Biçim ve İçerik İncelemesi

- **Tema:** İlim
- **Dili:** Buraya alınan kısımlar öz Türkçedir. Ancak dile yabancı kelimeler girmeye başlamıştır.

- **Tema:** İlim
- **Dili:** Buraya alınan kısımlar öz Türkçedir. Ancak dile yabancı kelimeler girmeye başlamıştır.
- **Kafiye Dizilişi:** Dörtlükler, mâni tarzında "aaxa"; beyitler ise gazellerde olduğu gibi "aa - ba - ca - ..." şeklinde kafiyelenmiştir.
- **Nazım Birimi:** Hem beyit hem de dörtlük nazım birimi kullanılmıştır.
- **Birim Sayısı:** 46 beyit, 101 tane de dörtlükten oluşmuştur.
- **Ölçü:** Aruzdur. Aruzun "feûlün feûlün feûlün feûl" kalıbıyla yazılmıştır.
- **Nazım Biçimi:** Mesnevi
- **Şiir Türü:** Didaktik

Divan-ı Hikmet (Ahmet Yesevî) (12. yy.)

Ahmet Yesevî Orta Asya bozkırlarında kendisine tabi olan dervişlerine dinî ve tasavvufî hakikatleri, tarikatın adap ve erkânını öğretmek amacıyla "hikmet"ler söylemiştir. Hikmet, kelime anlamı itibarıyla hâkimlik, bilgelik, sebep anlamlarına gelmektedir. Ahmet Yesevî'nin dinî - tasavvufi manzumelerine de "hikmet" denilmektedir.

Bu manzumelerin toplandığı esere de Divan-ı Hikmet adı verilmiştir. Hikmet söyleme geleneği Yesevî dervişleri tarafından devam ettirilmiştir. Sonradan söylenilen bazı hikmetlerin Ahmet Yesevî'nin söylediği hikmetlerle müritlerin söyledikleri hikmetler karışmıştır. Hatta bazı hikmetlerin dil özellikleri bakımından Yesevî'nin yaşadığı dönemin dil özelliklerini yansıtmadığı görülmektedir. Bu bakımdan elimizdeki Divan-ı Hikmet nüshalarındaki bütün hikmetlerin hangisinin Ahmet Yesevî'ye, hangisinin dervişlerine ait olduklarını belirlemek de mümkün değildir. Bununla birlikte "hikmet" adı altında yazılan şiirler temelde Ahmet Yesevî'nin inanç ve düşünce dünyasını yansıtmaktadır.

- Hikmetlerin konusu; şeriat ve tarikat esasları, ahlaki düsturlar, ilâhi aşk, peygamber sevgisi, dünya hayatı, kıyamet, cennet, cehennem vb. dir.
- Ahmet Yesevî, Türkler arasında kendi adıyla tarikat kurmuş bir mutasavvıftır. Ahmet Yesevî, rivayete göre altmış üç yaşına eriştiğinde Hz. Muhammed'in bu yaşta vefat etmesi sebebiyle, ona olan saygısının bir işareti olarak bir kuyu kazdırıp ömrünün geri kalanını yerin altında geçirmiştir.
- Eserin 12. yy. da yazıldığı düşünülmektedir.
- Tarikatın adap ve erkânını öğretmek için eserde yalın bir dil kullanılmıştır.
- Didaktik (öğretici) tarzda yazılmıştır.
- Hem dörtlük hem de beyit birimi kullanılmıştır.
- Hem aruz hem de hece ölçüsü kullanılmıştır.
- Hikmetler abcd, eeeb, fffb şeklinde kafiyelenmiştir.

- Eser Hakaniye lehçesi (Karahanlı Türkçesi) ile yazılmıştır.
- Karahanlılar Dönemi'nde yazılan Kutadgu Bilig, Divan-ı Lügati't-Türk ve Atabetü'l-Hakâyık isimli eserler, dinî içerikli olmakla beraber tasavvufî özellik taşımaktadır. Zira bu eserin yazıldığı dönemde Türkler arasında tasavvuf henüz yayılmamıştı. Orta Asya'da tasavvuf edebiyatı Ahmet Yesevî'nin hikmetleri ile başlamıştır.
- Anadolu'da Hacı Bektaş Veli, Yunus Emre gibi birçok şair Ahmet Yesevî'den etkilenmiştir.

Ahmet Yesevî'nin Hikmetlerinden Örnek

1. dörtlük	2. dörtlük
Bismillâh dip beyân eyley hikmet aytıp	Sözni aydım her kim bolsa didâr - taleb
Tâliblerge dürr ü güher saçtım muna	Cânnı cângâ peyvend kılıp rengni ulap
Riyâzetini katığı tartıp kanlar yutup	Garip fakir yetimlerini könglin avlap
Mın defter-i sânî sözin açtım muna	Köngli bütün halâyıkdın kitçim muna

Günümüz Türkçesiyle:

Bismillah'la başlayarak hikmet söyleyip	Sözü didar isteyen herkes için söyleyip
Tâliplere inci, cevher saçtım işte	Canı cana bağlayarak damarları ekleyip,
Riyâzeti katı çekip, kanlar yutup,	Garip, fakir, yetimlerin gönlünü avlayıp,
Ben defter-i sânî sözin açtım muna	Gönlü bütün kimselerden geçtim işte.

Şiirin Biçim ve İçerik İncelemesi

- **Tema:** Tarikat esasları
- **Dili:** Yalın bir dil kullanılmıştır. Ancak dile yabancı kelimeler ve tamlamalar girmeye başlamıştır.
- **Kafiye ve Redifleri:**

1. dörtlük		2. dörtlük	
... ayt-ıp	... tım muna: redif	... didar-taleb	p(b): yarım uyak
... saç-tım muna	-aç: tam uyak	... ulap	
... yut-up	-ıp: Redif	... avlap	
... aç-tım muna	-t: Yarım uyak	... kitçim muna	

- **Kafiye Dizilişi:** "abac, dddb..."
- **Nazım Birimi:** Hem beyit hem de dörtlük nazım birimi kullanılmıştır.
- **Ölçü:** Hem hece (4 + 4 + 4 : 12'li ve 4 + 3 : 7'li hece ölçüsü) hem de aruz ölçüsü kullanılmıştır.
- **Şiir Türü:** Didaktik ve lirik

ETKİNLİK - 3

Aşağıdaki cümlelerin başına yargılar doğruysa "D" yanlışsa "Y" yazınız.

1. ( ) İslamiyet'in kabul edilmesiyle birlikte dinin etkisiyle birlikte dilimize Arapça ve Farsça kelimeler girmeye başlamıştır.

2. ( ) Edip Ahmet Yüknekî tarafından yazılan Atabetü'l - Hâkayık Türk edebiyatındaki ilk siyasetnamedir.

3. ( ) Orta Asya'da tasavvuf edebiyatı Edip Ahmet Yüknekî'nin hikmetleri ile başlamıştır.

4. ( ) Ahmet Yesevî, Türkler arasında kendi adıyla tarikat kurmuş bir mutasavvıftır. Ahmet Yesevî rivayete göre, altmış üç yaşına eriştiğinde Hz. Muhammed'in bu yaşta vefat etmesi sebebiyle, ona olan saygının bir işareti olarak bir kuyu kazdırıp ömrünün geri kalanını yerin altında geçirmiştir.

5. ( ) Kutadgu Bilig adlı eserinde şair, insanların sadece bu dünyada değil, öbür dünyada da nasıl mutlu olacaklarını göstermeyi amaçlamıştır.

ETKİNLİK - 4

Aşağıdaki boş bırakılan yerlere uygun ifadeyi yazınız.

1. 11. yy. da başlayıp Tanzimat Dönemi'nde sona eren İslamiyet Etkisindeki Türk Edebiyatının 11. ve 12. yüzyıllarına ..... adı verilmiştir. Bu dönemin en belirgin özelliği İslamiyet öncesi kültür ile ..... ün iç içe yaşamasıdır.

2. Türklerin İslamiyet'i kabul ettikten sonra meydana getirdikleri ilk bağımsız eserler, Orta Asya'da ..... Dönemi'nde ..... Türkçesi ile yazılmıştır.

3. Türk İslam edebiyatının bilinen ilk eseri ..... tir. Eser, ... nazım biçimiyle yazılmıştır.

4. Arapçanın Türkçeden yüksek bir dil olmadığını, ikisinin atbaşı beraber yürüyebileceğini ispatlamak için yazılmış olan eserin adı ..... 'tür. Bu eser ..... tarafından Araplara Türkçeyi öğretmek amacıyla kaleme alındığı için ..... olarak yazılmıştır.

5. Geçiş Dönemi edebiyatının üçüncü önemli eseri manzum bir ahlak kitabı olan ....'tır. "Hakikatlerin Eşiği" anlamına gelen eser, ... tarafından ..... Türkçesiyle yazılmıştır.

HALK ŞİİRİ

"1. Ünite" de İslam etkisindeki Türk edebiyatının halk edebiyatı ve divan edebiyatı olmak üzere iki koldan geliştiğini öğrenmiştiniz. Halk edebiyatı Türk halkının duygu ve düşüncesini halkın katıksız duru diliyle anlatan bir edebiyattır. Başlangıçtan günümüze kadar ulaşan bir edebiyattır. Halk edebiyatı genelde kulaktan kulağa yayılan, belleklerde geniş yer edinerek yüzyılları aşıp gelen, halk tarafından iyice anlaşıldığı, sevildiği ve benimsendiği için yazıya geçecek kadar tutunup bugünlere ulaşan bir edebiyattır. Halk edebiyatı ürünleri; içerik, biçim ve oluşturulma şekillerine göre üç bölüme ayrılır:

A) Anonim halk şiiri

B) Dinî - tasavvufî halk şiiri

C) Âşık tarzı halk şiiri

Halk Şiirinin Özellikleri

- Türkler, İslâm medeniyetiyle birlikte az çok yerleşik kültüre geçmiş olsalar da Anadolu halkı eski geleneklerini sürdürmüş; sözlü şiir tarzını İslam töresi içinde yaşatmıştır.
- Halk şairi, eserlerini, yazı ile değil, söz ile yayar.
- Halk şairlerinin çoğu (saz şairi / ozan) şiirlerini bağlama adı verilen sazla çalıp söylemişlerdir. Bu nedenle şiirle müzik iç içedir.
- Halk şairleri şiirlerini cönk veya mecmua adı verilen el yazması defterlerde toplamışlardır. Kopya edeni çok defa belli olmayan cönkler koşma, mâni, atasözü, destan, türkü, ağıt, ilahi, nefes, destan gibi saz şiiri ve folklor (halk bilimi) verimlerini içlerine alır.
- Çoğunlukla dil, halkın konuştuğu ..günlük konuşma... dilidir. Tekkelerde ya da asker ocaklarında az çok eğitim görmüş, bazı şairler az da olsa şiirlerinde Arapça ve Farsça sözcük kullanmışlardır.
- Halk şiirinde kafiyeler oldukça zayıftır. Çoğunlukla yarım kafiye (bazen sadece redif) kullanılmıştır. Bunun sebebi, şiirin yazılı değil sözlü olması ve saz eşliğinde irticalen (doğaçlama) söylenmesidir.
- Ahenk hecenin "yedili, sekizli, on birli" gibi Türkçenin bünyesine uygun, alışılmış kalıplarıyla sağlanmaktadır.
- Şiirlerde az da olsa söz sanatlarına yer verilmiştir. Bu edebiyata özgü benzetişler (ecel tuzağı, yeşil başlı suna, şahan gibi gönül...) kullanıldığı gibi az da olsa divan edebiyatından alınan mazmunlar da sadece birer benzetme motifi olarak kullanılmıştır. (hilal kaş, ay yüz, inci diş, gül beniz, dudu dil, ok kirpik, servi boy...).
- Doğaya ve gerçek yaşama dayalı ..somut... bir şiir anlayışı benimsenmiştir. Şiirlerde betimlenen mekânlar ozanların gerçekten dolaştığı dağlar, göller vb. yerlerdir. Ördek, kuğu, şahin, ceylan, turna gibi hayvanlar; lâle, sümbül, menekşe, gül gibi ağaç ve çiçekler doğrudan doğruya betimlenebildiği gibi bu motifler bazen de benzetme amacıyla kullanılmıştır.

- Aşk, hasret, tabiat, yiğitlik, ayrılık, ölüm, toplum, din, zamandan şikâyet gibi konular işlenmiştir.
- Halk şiirinde de (aşk, tabiat, ölüm, hasret gibi) bireysel temalar ağır basar. (Tekke şiiri, bu bakımdan her ikisine zıttır.)
- Genellikle dörtlük nazım birimi kullanılmıştır.
- Saz şairi, usta - çırak geleneğine göre yetişir. Çoğu okuma yazma bilmez. Ürünler sözlü gelenek yoluyla sonraki kuşaklara aktarılır.
- Şairler son dörtlükte adını ya da mahlasını söyler. (Anonim şiirler hariç)

A) Dinî - Tasavvufi Halk Şiiri

Bu tarz şiirlerde dinî konularla birlikte tasavvufi konular da ele alınmıştır. Dini - tasavvufi halk şiirin anlayabilmek için önce tasavvufun ne olduğunu bilmemiz gerekir.

✸ Tasavvuf: Tasavvuf, Müslüman toplumlarda derin etkiler yaratmış bir düşünme ve yaşama biçimidir. Tasavvuf genel anlamda insanın kendini tanıması yöntemine dayanır. Tasavvufa göre insan, dünyaya geldiğinden bu yana Allah için dayanılmaz bir özleyiş duymaktadır. Beden unsuru içinde hapsolan ruh, kaynağı olan sevgiliye (Allah'a) doğru yükselmek ister. Ancak ruhun bu hasretini her insan değil ancak seçkin insanlar hissederler. Ruhun bu isteğine uyanlar, âdeta manevî bir yolculuğa çıkarlar. Bu yolculuğa tasavvuf dilinde "sülük", yolcuya da "sâlik" denir.

Bunu hisseden insan kendine ve çevresine yabancılaştığı ölçüde Allah'a yaklaşır. Tasavvuf ehli olmak isteyen kişi bir tarikata girerek bir şey yardımıyla bu tarikatın adabını öğrenir.

Tasavvufun amacı bu yola giren kişiyi "marifet" kavramıyla ifade edilen bilgiye ulaştırmaktır. Bu kişi önce Hakk'ı ve onun sıfatlarını tanır, sonra ibaret ederek ve çile çekerek nefsini arındırır, ona yaklaşır. Nefsini tamamen yok eden kişiye "insan-ı kâmil" denir. İnsan-ı Kâmil mertebesine ulaşan kişi kendi irade ve arzularından arınarak ruhi olgunluğa erişmiş, beşerî varlığını Allah Teâlâ'nın varlığında eriterek fenâfillah (beşeri iradeyi yaratıcının iradesinde eritmek) mertebesine ulaşmıştır. Bu kişinin varacağı son aşama ise bekhabillah (Hak ile bâkî olma) aşamasıdır.

Tasavvuf inancının temeli, evrende tek bir varlığın bulunduğu, onun dışındaki diğer varlıkların ise onun yeryüzündeki yansıması olduğu görüşüne dayanır. O tek varlık Allah'tır. Diğer varlıklar yani görünen her şey; Allah'ın çeşitli görüntüleri, yansıması yani tecellisidir ve Allah'ın bilinip tanınması için vardır. Bu düşünceye "Vahdetivücut" adı verilir.

ÖĞRETMENİM DİYOR Kİ:

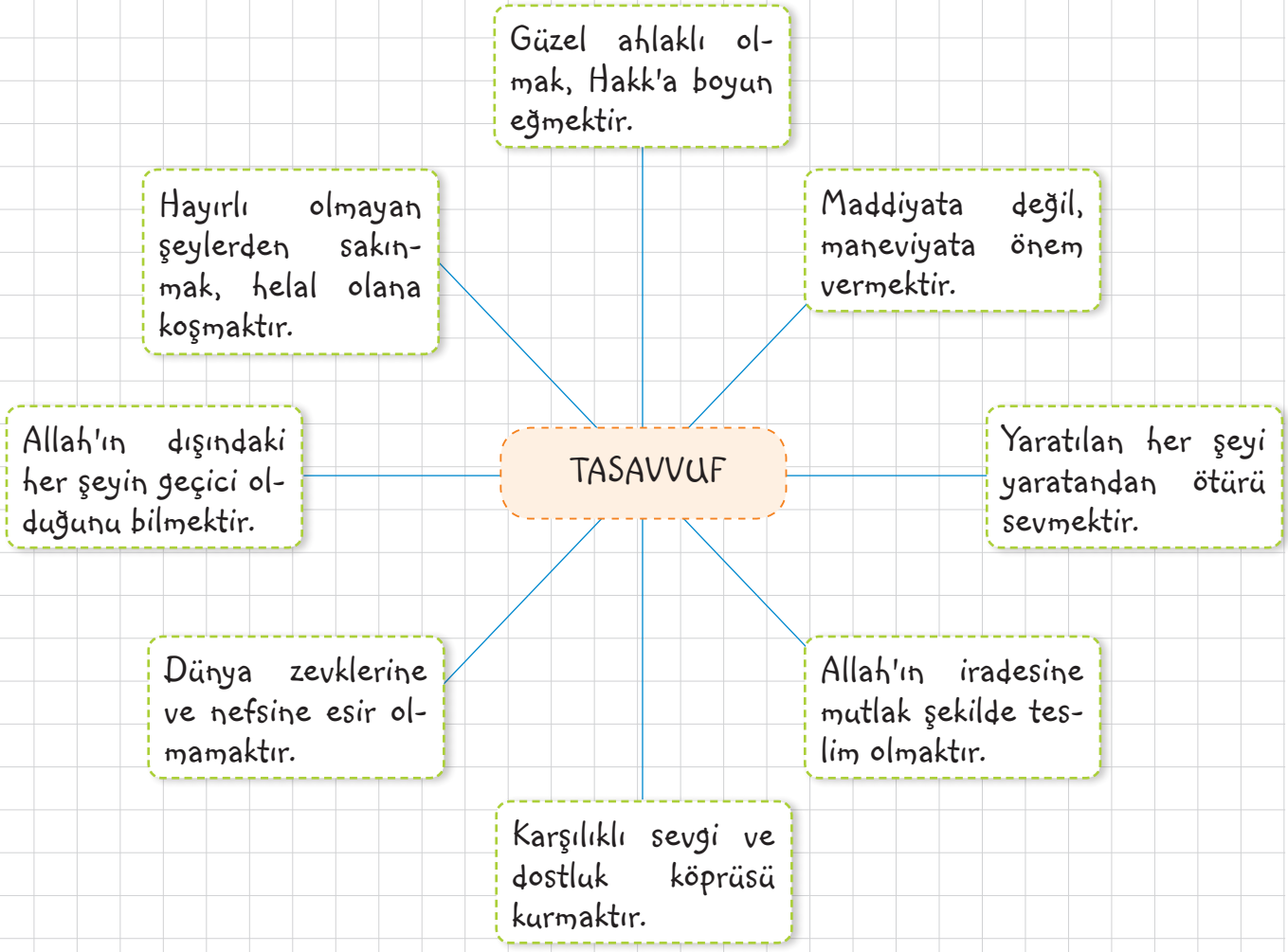

Dinî - Tasavvufî Halk Şiirinin Genel Özellikleri

Din ve tasavvufla ilgili kavram, duygu, düşünce, ilke ve koşulları halka yaymak amacıyla bir tarikata bağlı şairler tarafından yazılan şiirlerdir.

- Konu olarak Allah aşkı ve tasavvuf ilkeleri işlenmiştir.
- Didaktik (öğretici) yönü ağır basan bir edebiyattır.
- Tekke ve din şairlerinin çoğu tarikatlardan yetişmiş şeyh ve dervişlerdir. Bu şairler hoşgörü ve ilâhi sevgiyi benimsemişlerdir.
- Şairler, tasavvufi düşünceyi yaymak amacıyla şiir yazmışlardır.
- Tekke şairleri hem divan şiiri (gazel, mesnevi) hem de bilhassa halk şiiri (en çok koşma) nazım şekillerini kullanmışlardır. Bu dalın kendine mahsus nazım şekilleri yoktur. Tasavvuf halk şiiri geleneğin ürünleri olan ilahi, nefes, şathiye, devriye, deme, methiye ve nutuk bu şiirin nazım türleridir.
- Tekke şairleri, çoğunlukla bilgin kişilerdir. Arapça ve Farsça bilir ve çağlarının hemen bütün ilimleri ile uğraşırlar. Ancak halktan kopmadan halka hitap etmeyi başarmışlardır.
- Bu şairler hece ve aruz ölçüsünü, dörtlük ve beyit nazım birimini kullanmışlardır.

- Fikir ve duygularını halka yaymak dileği taşıdıklarından ..sade bir dille.. yazmaya çalışsalar da yer yer tasavvuf ve tarikat terimlerine Arapça ve Farsça kelimelere yer verdiklerinden dilleri divan şiiri kadar ağır değil, halk şiiri kadar da sade olmamıştır.
- Şiirler, tekkelerde zikir esnasında belli bir ezgiyle söylenir.
- Tasavvuf edebiyatı 12. yy. da Ahmet Yesevî'nin hikmetleri ile başlamıştır.

Dinî - Tasavvufi Halk Şiirinin Nazım Türleri

İlahi: Allah'ı övmek, O'na dua etmek ve en büyük aşkın Allah aşkı olduğunu belirtmek amacıyla yazılmış ezgiyle okunan dinî - tasavvufi halk edebiyatı nazım türüdür. İlahiler, hiçbir tarikatın izini taşımaz. Divan şiirindeki tevhit ve münacatın halk edebiyatındaki karşılığıdır. Yedili, sekizli ve on birli hece ölçüsüyle söylenir. Nazım birimi olarak dörtlük kullanılır. Genellikle dörtlük sayısı 3 - 7'dir fakat daha fazla dörtlükten oluşan ilahiler de vardır. Kafiye şeması abab, cccb, dddb... şeklindedir. Son dörtlükte şair adını veya mahlasını kullanır. İlahilere Mevleviler âyin, Bektaşiler nefes, Gülşenîler tapuğ, Halvetiler durak, diğer tarikatlar ise cumhur adını vermiştir. İlahiler, Türk halkı arasında çok sevilmiş sünnet düğünü, bebek mevlidi gibi özel günlerde okunmuştur. En önemli şairi Yunus Emre'dir.

Bazı ilahilerde aruz vezni kullanılmıştır. Aruz vezninin kullanıldığı ilahiler gazel şeklindedir.

İlahi Örneği

1. Dörtlük	2. Dörtlük	3. Dörtlük
Acep şu yerde varm'ola	Gezdim Rum ile Şam'ı	Hey Emre'm Yunus biçare
Söyle garip bencileyin	Yukarı illeri kamu	Bulunmaz derdine çare
Bağlı başlı gözü yaşlı	Çok isterdim bulamadım	Var imdi gez şardan şara
Şöyle garip bencileyin	Şöyle garip bencileyin	Şöyle garip bencileyin

(...) Yunus Emre

Şiirlerin Biçim ve İçerik İncelemesi: Şiir ilahi nazım türünde 8'li hece ölçüsü ile yazılmış, 7 dörtlükten oluşmuştur. "abcb, dddb, eeeb..." şeklinde kafiyelemiştir. Şair Allah'ın varlığında ve birliğinde yok olmak için O'nu çok aradığı ama hâlâ bulamadığından söz etmiştir. Şiirin teması yalnızlıktır. Şiirin dili sadedir. Şair yaşadığı dönemin Anadolu Türkçesine özgü sözcüklerini kullanmıştır. [Bencileyin (benim gibi).]

2 Nefes: Bektaşi şairlerinin yazdıkları tasavvufi şiirlerdir. Nefeslerin hemen hepsinde rindlik ve kinayeli bir biçimde alay görülür. Genellikle ..vahdet-i vücut.. (Yaradanla yaratılanın tek kaynaktan geldiğini ve "bir" olduğunu savunan görüştür.) kavramı anlatılır. Yedili, sekizli ve on birli hece ölçüsüyle söylendiği gibi, aruzla yazılmış nefesler de vardır. Genellikle dörtlük sayısı 3 - 7'dir. Fakat daha fazla dörtlükten oluşan nefesler de vardır. Son dörtlükte şair adını veya mahlasını kullanılır. Bektaşî törenlerinde saz eşliğinde ve belli bir ezgiyle söylenir. Nefeslerde Hz. Muhammed ve Hz. Ali için de övgüler söylenir. En ünlü şairi Pîr Sultan Abdal'dır.

Nefes Örneği

1. Dörtlük	2. Dörtlük	3. Dörtlük
Yol içinde yol ararsan	Hani bizden evvel gelen	Söyler Pir Sultan'ım söyler,
Yol Muhammed Ali'nindir.	Beş vaktini tamam kılan	Hakk'ın birliğini birler,
Yetmiş iki dil içinde	On parmağı pınar olan	Doğmuş âlemlere parlar,
Dil Muhammed Ali'nindir.	El Muhammed Ali'nindir.	Nur Muhammed Ali'nindir.
	(...)	

Şiirlerin Biçim ve İçerik İncelemesi: Şiir nefes nazım türünde 8'li hece ölçüsü ile yazılmış, 7 dörtlükten oluşmuştur. "abcb, dddb, eeeb..." şeklinde kafiyelenmiştir. Şiirde vahdet-i vücut kavramı anlatılmış, Hz. Muhammed ve Hz. Ali'ye övgüler yapılmıştır.

3 Deme: Nefeslere Alevî tekkelerinde verilen isimdir. Nefeslerle aynı özellikleri taşır.

4 Devriye: Tasavvuf inanışındaki "devir" kuralını anlatan şiirlere denir. Devir kuralı: Varlık gayb âleminden maddi âleme iner bu inişe nüzul denir. Daha sonra manevi anlamda derece derece yükselerek aslına (Tanrı'ya) ulaşır. Buna ise urûç denir. Bu devri anlatan şiirler "devriye" dir. Tasavvufta, ezelden beri var olan insan ruhunun ve bütün varlıkların Allah'tan geldiği ve yine ona döneceği düşüncesini (devir nazariyesi) işleyen şiirlerdir.

Nefes Örneği

1. Dörtlük	2. Dörtlük
Cihan var olmadan ketmi ademde	Anasırdan bir libasa büründüm
Hak ile birlikte yekdaş idim ben	Nârü bâdü âbü hakten göründüm
Yarattı bu mülkü çünkü o demde	Hayrülbeşer ile dünyaya geldim
Yazdık tasvirini nakkaş idim ben	Âdem ile bir yaş idim ben

Açıklama
Henüz evren yaratılmamışken ben Ketmi Ademde (Allah'ın ruh ve cisim âlemlerini yaratmayı istediği zaman bütün mahlûkların ilki olan cevher-i ahzarın çıktığı yer.) Allah'la birdim (ondan ayrılmamıştım). Allah evreni yaratırken ben de bunu tasvir ettim.

Açıklama
Önce dört ana elementten (ateş, hava, su ve toprak) bir elbise giyindim (Devir kuralına göre aşağıya inişin kademeleri anlatılmaktadır). Sonra yaratılmışların en onurlusu olan insana dönerek dünyaya geldim. Ben Âdem Peygamber'le aynı yaştayım.

✔ Şiirlerin Biçim ve İçerik İncelemesi: Şiirin tamamı 16 dörtlükten oluşmaktadır. Diğer dörtlüklerde devirin devam ettiği yani insanın belirli aşamalardan geçerek insan-ı kâmil olduğu, kendi varlığından geçerek yokluk içinde varlığı (Allah'ı) bulduğu anlatılır. Şiir devriye türünde, 11'li hece ölçüsü ile yazılmı; "abab, cccb, dddb..." şeklinde kafiyelenmiştir.

5 Nutuk: Pirlerin ve dervişlerin, tarikata yeni giren mürit ve dervişlere tarikat derecelerini, tarikatın ilkelerini; adap ve erkânını öğretmek için söyledikleri ahlaki, didaktik şiirlerdir.

Nutuk Örneği

1. Dörtlük
Ey özün insan bilen
Var edeb öğren edeb
Ey edeb erkân bilen
Var edeb öğren edeb

2. Dörtlük
Edeptir asıl-ı taat
Küllî sıfat cümle zât
Varlığın edebe sat
Var edep öğren edeb

Açıklama
Ey kendini insan olarak gören, git edep öğren. Ey edep erkân bildiğini sanan, git edep öğren.

Açıklama
Kulluğun asıl özü edeptir. Bütün vasıflar, tüm esaslar, edebe bağlıdır. Tüm varlığını edep öğrenmeye ada.

✔ Şiirlerin Biçim ve İçerik İncelemesi: Şiirin tamamı 6 dörtlükten oluşmaktadır. Şiirde her şeyin başının edep olduğu vurgulanmaktadır. 7'li hece ölçüsüyle yazılmış "abab, cccb, dddb..." şeklinde kafiyelenmiştir.

6 **Şathiye:** Tanrı'yla teklifsizce konuşur ve şakalaşırcasına yazılan, alaycı bir dil, iğneleyici bir üslupla söylenen şiirlerdir. Aslında bu şiirlerin altında derin bir Allah sevgisi hissedilir. Bu tür şiirlere genellikle Bektaşi şairlerinde rastlanır. Medrese hocalarına göre bu şahsiyetler küfür sayılır. Bu türün en tanınmış şairi Kaygusuz Abdal'dır.

Şathiye Örneği

1. Dörtlük	2. Dörtlük
Yeri göğü insü cinni yarattın	Denizleri yarattın sen kapaksız
Sen ey mimarbaşı eyvancı mısın?	Suları yürüttün elsiz ayaksız
Ayı günü çarhı burcu var ettin	Yerleri temelsiz göğü dayaksız
Ey mekân sahibi rahşancı mısın?	Durdurursun acap iskâncı mısın?

Şiirlerin Biçim ve İçerik İncelemesi: Şair şiirde insanların dünyada yaşanılan her türlü iyiliği, kötülüğü Allah'a yüklediğini ve dolayısıyla kendi kötülüklerini de Tanrı'ya yükleyerek kendi sorumluluklarından kurtulmaya çalıştıklarını vurgulamıştır. Şiirin tamamı 15 dörtlükten oluşmaktadır. 11'li hece ölçüsü ile yazılmış "abab, cccb, dddb..." şeklinde kafiyelenmiştir.

Dinî - Tasavvufî Halk Edebiyatı (Tekke Edebiyatı) Şairleri

12. Yüzyıl

Ahmet Yesevî

- Edebî şahsiyetinden ziyade fikrî şahsiyetiyle tarihî hayatından ziyade efsanevi (menkıbevi) hayatıyla Orta Asya Türk dünyasının en büyük ismidir. Onun gibi geniş bir sahada ve asırlarca etkisini devam ettirebilmiş bir başka şahsiyet gösterebilmek mümkün değildir.
- Yesevî tarikatını kurmuştur. Burada yetiştirdiklerini Anadolu'ya göndererek Anadolu'nun Türkleşmesini ve İslamlaşmasını sağlamıştır.
- 12. yüzyılda Doğu Türkistan'da yaşamıştır. Tekke edebiyatının kurucusu.....dur.

Divan-ı Hikmet: Ahmet Yesevî'nin "hikmet"lerini içine alan mecmuanın adıdır. Hikmetler çok sade bir halk diliyle yazılmıştır. Dörtlüklerle ve hece ölçüsüyle kaleme alınmıştır. Koşma kafiye düzeniyle kafiyelenmiştir. Yapıtın yazılma amacı İslam esaslarını hikmetli bir şekilde öğretmektir.

13. Yüzyıl

Yunus Emre

- Tarihî kişiliği, efsanelerle iç içe girmiştir. Medrese eğitimi almamış ancak Tapduk Emre'nin dergâhında "Yunus" olmuştur.
- Tasavvuf edebiyatının en önemli telsilcisidir. Tasavvufu bir yaşam biçimi olarak seçmiş ve şiirlerinde dile getirmiştir. Allah inancı ve insan sevgisini sade bir dille işlemiştir. İnsan sevgisinin temelinde "Yaratılanı severim, yaratandan ötürü." anlayışı yatar.
- İlahi aşk ve Hümanizm (insan sevgisi) şiirlerinin asıl temalarıdır.
- Şiirlerini genellikle hece ölçüsüyle ve dörtlüklerle yazmıştır. Aruz ölçüsüyle ve Divan edebiyatı nazım biçimleriyle yazdığı manzumeleri de vardır.
- Şiir dili oldukça güzel, temiz ve içten bir halk Türkçesidir.
- İlahi türünün en önemli temsilcisidir.
- Dinî - lirik şiirler söylemiştir. Soyut tasavvuf konularını son derece anlaşılır bir dille kaleme almıştır.
- Duygu ve düşüncelerini en güzel ve kısa deyişlerle ifade etmeyi bilen sanatçı, bir kitabı dolduracak özellikte anlam derinliği olan düşünceleri bir tekerleme kolaylığı ile söylemeyi başarmıştır. Bu tür şiirlere "sehlimümteni" denir.
- Hoşgörü mesajları içeren şiirleri sayesinde bütün dünyada kabul görmüştür.

NOT: Birleşmiş milletlerin kültür kuruluşu olan UNESCO, 1991 yılını bütün dünyada "Yunus Emre Sevgi Yılı" olarak kutlamıştır.

✸ Divan: Hem heceyle hem de aruzla Allah, insan, ölüm, varlık, yokluk kavramlarını tasavvuf anlayışında eriterek yazdığı ilahi tarzındaki şiirlerin yer aldığı eseridir.

✸ Risaletü'n - Nushiyye: "Nasihat Kitabı" anlamına gelen bu yapıt mesnevi nazım biçiminde aruz ölçüsüyle yazılmıştır. Alegorik bir eserdir. Dinî, tasavvufi, ahlaki ve öğretici nitelikte bir eserdir. İnsanın su, toprak, ateş ve hava ile sonradan ona eklenen canın birleşmesinden meydana gelişini anlatır.

Hacı Bektaş-ı Veli

- Türk mutasavvıfı olan şair Türkistan'ın Nişabur şehrinde dünyaya gelmiş, birçok mutasavvıftan ders alarak iyi bir tahsil görmüştür.
- Türkistan'ın büyük şeyhi Ahmet Yesevî'nin işaretiyle Anadolu'ya gelmiştir. Nevşehir'e yerleşmiş ve pek çok derviş yetiştirmiştir.
- Ölümünden yaklaşık 150 yıl sonra Bektaşilik tarikatı kurulmuştur.
- Sade, anlaşılır bir halk dili kullanmıştır.
- Özellikle "ehl-i beyt" ve "on iki imam (düvazdeh, düvazmam)" düşüncesini nefesleriyle işlemiştir.

✸ Makalat: Sohbetler, sözler anlamına gelen yapıt, Alevî - Bektaşi inancındaki şeriat, tarikat, marifet ve hakikat adlarıyla dört kapı ve her birinin onar makamı toplamda kırk makamın açıklaması yapılmıştır.

14. Yüzyıl

Hacı Bayram Veli

- Anadolu topraklarında doğup büyüyen bir Türk mutasavvıfıdır.
- Bayramiyye tarikatının kurucusudur.
- İstanbul'u Fatih'in fethedeceğini müjdeleyen velidir. Ankara'da doğmuş ve orada ölmüştür.
- Müderrislik yaparak öğrenci yetiştirmiştir.
- Tasavvufi konuları lirik ve didaktik tarzda işlemiştir.
- Sade bir dille ve hece vezniyle yazılmış, dört şiiri dışında Hacı Bayram'ın günümüze intikal eden eseri yoktur.

Eşrefoğlu Rumi

- Kadiriler arasında Abdülkadir-i Geylani'den sonra tarikatın ikinci pîri sayılan Eşrefoğlu Rumi daha hayatta iken büyük bir veli kabul edilmiştir.
- Şiirlerinde daha çok Yunus Emre'nin etkisi olmakla beraber kendine has söyleyişlerin bulunduğu manzumelerinin sayısı da az değildir.
- Hece ve aruz veznini başarıyla kullanmış, lirik şiirler yanında didaktik manzumeler de yazmıştır.
- Şiirlerinde özellikle tasavvufi terimlere büyük ölçüde yer vermiş bu çerçevede yeni mazmunlar oluşturmuştur.
- Yer yer halk deyişlerine ve atasözlerine mal olmuş ayet meallerine de yer verdiği şiirleri tekke edebiyatının içerik bakımından en samimi örnekleri arasında yer alır.
- Genellikle ilâhî aşkı anlattığı şiirlerinin bir kısmı bestelenmiştir.

- Divan'ı vardır.
- Müzzekki'n nüfûs: Anadolu'da XII. yüzyıldan beri gelişen tasavvuf akımının en önemli eserlerinden biridir. Mensurdur. Eşrefoğlu kitabın girişinde eserini halkı doğru yola sevk etmek için özellikle Türkçe olarak yazdığını belirtir.
- Tarîkatnâme: Eserde daha çok tarikat adabı anlatılmaktadır.

ÖĞRETMENİM DİYOR Kİ:

15. Yüzyıl

Kaygusuz Abdal

- Bektaşi şairlerindendir. Asıl adı Gaybi olan şair, menkıbelere göre Alanya Beyi'nin oğludur.
- Elmalı'da Abdal Musa'nın tekkesinde kırk yıl kulluk ettikten sonra bir Bektaşi ulusu olarak Kaygusuz Abdal diye adlandırılmıştır.
- Şiirlerinden ve öğretici düzyazılarından, onun kültürlü bir şair olduğu anlaşılır.
- Hece vezniyle yazılmış ..şathiye.. türü şiirleriyle tanınmıştır. Fakat onun heceyle olan şiirlerinin bütün şiirlerinin ancak beşte birini teşkil ettiği, diğerlerinin aruzla yazılmış olduğu tespit edilmiştir.
- Aruzla yazdığı şiirlerinde tasavvuf esaslarını anlatır.
- Kaygusuz Abdal'ın halk edebiyatının koşma nazım türüyle kaleme aldığı, konuları bakımından ilâhi, nutuk, şathiye vb. şeklinde sınıflandırılabilecek şiirleri arasında en orjinalleri son iki grubu oluşturanlardır. Kaygusuz'un bu şiirlerinde hayata bağlılık ve mutluluk özlemi ön plandadır.
- Çoğu şiirinde, benimsediği tasavvuf ve Bektaşilik ilkelerini, özgür bir düşünce içinde, softa görüşle alay edercesine savunmuştur.
- Şiirlerinde bir tasavvuf şairinde rastlanması pek mümkün olmayan dünya ve eşya tasvirleri dikkat çeker.
- Kaygusuz'un şiirleri, atasözleri ve deyimlerle dolu olup Arapça ve Farsça tamlamalardan uzaktır.

- Divan'ı vardır.
- Budalanâme: Allah'ın ilminin akılla değil gönülle bulunacağı anlatılmıştır.
- Kitâb-ı Miglate: Bir dervişin rüyaları üzerine kurulmuştur. Düzyazıdır.
- Vücudnâme, Saraynâme, Mugalatanâme: Tasavvuf üzerine kurulmuş eserleridir. Düzyazıdır.
- Dilgüşâ: Mesnevi tarzında 168 beyitlik bir şiirle başlayıp mensur olarak devam eden eserde devir nazariyesi anlatılır.
- Gülistan: Aslı 3700 beyit olduğu kaydedilen eserin baş tarafı eksiktir. (mesnevi)
- Minbername: Soru cevap yöntemiyle yazılan mesnevilerdir.
- Gevhername, Dolapname: Mesnevi nazım biçimiyle yazılmış eserleridir.

16. Yüzyıl

Pir Sultan Abdal

- Bektaşi tarikatına bağlı bir şairdir. Sivas'ın Banaz köyünde doğmuştur. Bir ayaklanma düzenlediği için Hızır Paşa tarafından Sivas'ta öldürülmüştür.
- Hayatı hakkında söylentiler dışında kesin bir bilgi yoktur.
- Şiirlerinde; tasavvuf, tabiat, aşk ve halkın gerçek yaşayışıyla ilgili konuları işlemiştir.
- Alevî - Bektaşî geleneğinde en çok işlenen On İki İmam, Hz. Ali, Hz. Hüseyin içerikli nefesler... yazmıştır.
- Divan edebiyatından hiç etkilenmeyen, aruzu hiç kullanmayan şair; halk edebiyatı nazım biçimleri içinde, duygu ve düşüncelerini açık ve sade bir halk söyleyişiyle dile getirmiştir.

✸ Sarı Tanbura: En bilinen şiiridir. Bu şiiri bize Yunus Emre'nin Dertli Dolap şiirini hatırlatır.

17. Yüzyıl

Kazak Abdal

- Romanya Türklerindendir. Bektaşi şairlerindendir.
- Toplumsal kurumları, yerleşik inançları ve gelenekleri mizahi bir dille eleştiren hicivleri vardır.

✸ "Eşeği saldım çayıra" dizesiyle başlayan şiiri bestelenmiştir.

Niyazî Mısrî

- Mısır'a giderek bir süre orada eğitim gördüğü için kendisine Mısırlı anlamına gelen Mısri mahlasını almıştır.
- Aruz ve hece ölçüsüyle şiirler yazmıştır.
- Tasavvuf konulu kitaplarının yanında, tefsir kitapları da kaleme almıştır.
- Yunus Emre'ye büyük bir hayranlık duyan şair, onun tarzında başarılı şiirler yazmıştır.

✸ Divan-ı İlahiyat: Aruz ve hece ölçüsüyle yazdığı şiirlerini topladığı divanıdır.

ÖĞRETMENİM DİYOR Kİ:

18. Yüzyıl

Erzurumlu İbrahim Hakkı

- Erzurum Hasankale'de doğdu.
- Devrinin Arap ve Türk âlimleriyle tanışmış, İstanbul'a gelerek saray âlimleriyle görüşmüş, birçok mevzuda geniş bir bilgi sahibi olmuştur.
- Bir gözlemevi kurmuş, kendi geliştirdiği aletlerle gökyüzünü incelemiştir.
- Yetmişten fazla yapıt vermiştir.

* Şiirlerini İlahiname adını verdiği Divan'ında toplamıştır.
* Marifetname: Döneminin jeolojisinden astronomiye, fizyolojisinden psikolojiye kadar pek çok alandaki bilgilerini bir araya getirdiği ansiklopedik bir eserdir. Eserde astronomi, ahlak, itikat, tasavvuf, felsefe, müzik, din, tıp gibi birçok alanda bilgilere yer verilmiştir. Yaşadığı dönemin bütün bilgilerini kapsayan bu eser, Doğu ve Batı dillerine çevrilmiş; her devirde ilgi görmüştür.

B) Anonim Halk Şiiri

Bu şiirlere anonim denmesinin nedeni halkın ortak malı olmasıdır. Aslında bu şiirler de başlangıçta bir kişi tarafından söylenmiştir. Fakat bu şiirler yazıya geçirilmediği için sözlü gelenek içerisinde söyleyen kişi zamanla unutulmuş böylece halka mal olmuştur. Şiir halkın hafızasında söyleyicinin ilk söylediği gibi kalmamış, dilden dile aktarılırken az çok değişikliğe uğramıştır.

Anonim ürünler sözlü gelenekte yaşadıklarından zaman içerisinde bunların farklı varyantları ortaya çıkmıştır. (Varyant, eserin ilk çıktığı ortamdan uzaklaştıkça kültürel, sosyal, psikolojik, coğrafi vb. etkenlerle yeni renklere bürünmesidir.) Anonim halk şiirinde her varyant yeni bir değer kabul edilir. Bu şiirler sözlü gelenek ürünüdür ve geriye doğru giden bir tarihî boyutu vardır. Bu onun geleneksel yönünü oluşturur. Şiirde süsten uzak, açık, anlaşılır bir dil kullanılmış; aşk, hasret, yiğitlik, ölüm gibi tüm insanlığı ilgilendiren konular işlenmiştir. Bu şiirlerde hece ölçüsü, dörtlük nazım birimi ve genellikle yarım uyak kullanılmıştır. Bu şiirler irticalen (doğaçlama) söylenmişlerdir. Bu nedenle bazı şiirlerin uyak ve ölçüleri bulunurken birtakım sıkıntılar yaşanmaktadır.

Anonim Halk Şiirinin Nazım Biçimleri

1 Mâni: Mâni halk edebiyatında hem bir tür hem de nazım şeklidir. İslamiyet öncesi Türk edebiyatında da görülen milli bir şekildir. Halk şiirinin en küçük nazım biçimidir.

- Halkın ortak malı olan mânilerin de türküler gibi, daha çok kadınlar tarafından icat edildiği sanılmaktadır. Bunların türküden farkı sadece acıklı olaylara dayanmamalarıdır.
- Hayatı ilgilendiren her konuda mâni söylenir: "aşk, tabiat, yiğitlik, ölüm, kıskançlık, gurbet, özlem, düğün, bayram, ayrılık vb.

- Dört mısralık bağımsız şiirlerdir.
- Çoğunlukla ilk iki dizesi doldurmadır. Yani ilk iki dize kafiyeyi doldurmak ya da temel düşünceye giriş yapmak için söylenir. Asıl anlatılmak istenen verilir.
- Hece ölçüsünün yedili kalıbıyla söylenir.
- "aaxa" şeklinde kafiyelenir. Üçüncü dizenin serbest olması mâni söyleyene kolaylık sağlar.
- Mâni söyleyene "mâni yapıcı", "mânici", "mâni düzen", "mâni atan", "mâni yakan" gibi adlar verilir.

ÖRNEK

Elimde sazım ağlar ..... a
Kolumda bazım ağlar ..... a
Çek bayraktar bayrağı x
Sılamda kuzum ağlar ..... a

İki dize doldurmadır.
Tema: Özlem
Ölçü: 7'li hece ölçüsü kullanılmıştır.

Mâni Çeşitleri

a) Düz Mâni (Tam Mâni)	b) Kesik Mâni (Cinaslı Mâni)	c) Yedekli Mâni (Artık Mâni)
Maninin en yaygın şeklidir. 7'li hece ölçüsüyle söylenir. Dört mısradan oluşur. "aaxa" şeklinde kafiyelenir.	İlk dizesi cinaslı bir sözden oluşur. Bu ilk mısra hece sayısı bakımından diğerlerinden eksiktir. Kesik mânilere hoyrat da denir. Kesik mânilerde uyak kısmı çoğunlukla cinaslı sözlerden oluştuğu için bu mânilere cinaslı mâni de denir.	Düz mâninin sonuna anlamı tamamlamak ya da pekiştirmek için iki dize daha eklemek suretiyle elde edilen mânidir.
⇩	⇩	⇩
Düz Mâniye Örnek Bahçelerde saz olur Gül açılır yaz olun Ben yârime gül demem Gülün ömrü az olur.	**Kesik Mâniye Örnek** Bağ bana Bahçe sana bağ bana Değme zincir kâr etmez Zülfün teli bağ bana	**Yedekli Mâniye Örnek** Ağlarım çağlar gibi Derdim var dağlar gibi Ciğerden yaralıyım Gülerim sağlar gibi Her gelen bir gül ister — eklenmiş (yedek) dizeler Sahipsiz bağlar gibi — eklenmiş (yedek) dizeler

Tek dörtlükten fazla olan mâniler de vardır. Bunlar "karşı - beri" adı verilen türkülerde ya da mâni atışmalarında karşımıza çıkar. Bu mânileri iki kişi karşılıklı söyler. Bunlar, soru yanıt şeklinde düzenlenir. Böyle mânilere "deyiş ya da karşılıklı mâni" adı verilir.

Karşılıklı Söylenen Mânilere Örnek

Erkek	Kız
Adile'm sen naçarsın	Ağam derim naçarım
İnci mercan saçarsın	İnci mercan saçarım
Dünya deniz olunca	Dünya deniz olunca
Gülüm nere kaçarsın	Ben kuş olup uçarım

2 **Türkü:** Genellikle acıklı bir olay üstüne yakılan kendine özgü bir ezgiyle söylenen nazım biçimidir. Ancak bu olay, destandaki gibi milleti sarsan tarihî nitelikler taşımaz. Küçük çevrelerde olup biten bireysel, sosyal çalışmalar (aşiret) kavgaları, eşkiya baskınları, göçler, askere gidip de dönmeyişler, bir delikanlının vurulması, bir kızın sevdiğinden başkasına verilmesi vb.) veya doğal (deprem, su baskını) afetlerdir. Türküler; bu olayları hikâye etmekten çok, olay karşısındaki duyguları dile getirir.

- Halkın ortak eseridir. Aslında bir şairin olduğu bilinen türküler bile memlekete yayılarak yeni mısra ve ezgilerle değişip genişlemişlerdir. (Günümüzde şairi bilinen türküler de vardır.)
- Türkünün özelliği, acıklı ve dokunaklı olmasıdır. Bir eğlenceyi anlatmak için türkü söylendiği nadirdir. "Türkü yakmak" deyimi de zaten bunu gösterir.
- Türküler, ezgi (beste) ile söylenir. Yurdun çeşitli yerlerinde aynı türkünün değişik makam ve ezgileri görülebilir.
- Türkü kelimesi "Türk" kelimesinden doğmuştur. Türklere özgü ezgi (melodi) anlamına gelmektedir.
- Türküler; düzenleyicilerin, derleyicilerin ve yörelerin adıyla anılabilir.
- Türküler genellikle herkesin anlayabileceği ortak, sadece tabii bir dille söylenmekte veya yazılmaktadır.
- Türküler yapısı yönüyle iki bölümden oluşur. Birinci bölüm, türkünün asıl sözlerinin bulunduğu bölümdür. Buna bent adı verilir. İkinci bölüm ise her bendin sonunda tekrarlanan nakarattır. Buna kavuştak ya da bağlama denir. Ancak nakaratsız türküler de vardır.
- Türküler 8'li (4 + 4) veya 11'li (4 + 4 + 3 veya 6 + 5 duraklı) hece ölçüsü ile söylenir.

Halk edebiyatımızın bu zengin ürünlerini konularına, şekillerine ve ezgilerine göre üç şekilde ayırmak mümkündür.

Şekillerine (bentlerdeki dize sayılarına) göre: üçleme, dörtleme, beşleme...

Ezgilerine göre:

a) Usullü türküler: Ölçülü ve ritimli ezgilerden oluşan bu türkülere oyun havaları veya kırık havalar da denir. Ege'de zeybek, Konya'da oturak, Urfa'da kırık hava, Karadeniz'de horon olarak bilinir.

b) Uzun hava olarak bilinen türkülerdir. Yörelere ve söyleyiş özelliğine göre divan, bozlak, hoyrat, kayabaşı, ağıt, Türkmenî gibi isimler alır.

Konularına göre: ninni, çocuk türküleri, doğa, tören, aşk, kahramanlık türküleri...

Türkü Örneği

Havada bulut yok bu ne dumandır
Mahlede ölen yok bu ne figândır
Şu Yemen elleri ne de yamandır

Bent

Kışlanın önünde redif sesi var
Bakın çantasına acep nesi var
Bir çift kundurayla bir de fesi

Adı Yemen'dir gülü çemendir
Giden gelmiyor acep nedendir
Burası Muş'tur yolu yokuştur
Giden gelmiyor aecep nedendir

Adı Yemen'dir gülü çemendir
Giden gelmiyor acep nedendir
Burası Muş'tur yolu yokuştur
Giden gelmiyor acep nedendir

3 Ninni: Annelerin çocuklarını uyutmak için ezgi ile söyledikler manzum veya mensur sözlerdir. Ninniler de anonimdir. (Söyleyeni belli olan ninniler de vardır.) Hece ölçüsü ve sade bir dille söylenir. Genellikle dört mısradan oluşan ninnilerin sonu bir bakıma nakarat özelliği gösteren "Ninni yavrum ninni / Uyusun da büyüsün ninni / e, e, e, ey" vb. sözlerle biter. Ninnilerin konusu "çocuktur.." Anneler çocuklarıyla ilgili isteklerini, iyi dileklerini, kendi sevinçlerini, üzüntülerini anlatır. Ölçüsü, kafiye yapısı, mısra sayısı her zaman düzenli değildir.

Ninni Örnekleri

Ninni desem nehar olur ninni
Gül açılır bahar olur
Ben yavruma gül demem
Gülün ömrü az olur ninni

(İstanbul)

Dandini dandini danalı bebek
Elleri kolları kınalı bebek
Benim oğlum nazlı bebek
Uyusun yavrum ninni

(Manisa)

4 Ağıt: İnsanoğlunun ölüm karşısında kaybetme, korku, telaş ve heyecan anındaki üzüntülerini feryatlarını, isyanlarını, talihsizliklerini düzenli düzensiz söz ve ezgilerle ifade eden türkülere "ağıt" adı verilir. Anadolu'da ölümler üzerine ağıt yakma geleneği mevcuttur ve bunlar ağıtçı kadınlar tarafından yakılır. Ağıt söyleyen için "ağıtçı" sözü yaygınlaşmış ve "ağıt yakmak" deyimi türemiştir. Ağıtın karşılığı İslamiyet'ten önceki devirlerdeki ".....sagu....." divan edebiyatında ise ".....mersiye....." dir. Anonim halk edebiyatının sözlü ürünlerindendir. Dörtlükler hâlinde söylenir. Kafiyelenişi koşmaya (abab, cccb, dddb...) benzer.

Ağıt Örneği

Keşki gelmeyeydin Çin'in iline
Bir oğlumun ölüşüne ne dersin
Kara bayrak dikilir Çamlıbel'ime
Koç Hasan'ın ölüşüne ne dersin

Ufak ufak kar serpeler başıma
Kara kuru şeyler girdi düşüme
Hayıf oldu koç yiğidin başına
Bir oğlumun ölüşüne ne dersin

C) Âşık Tarzı Halk Şiiri

Halk arasında yetişen "saz şairleri" nin bağlama, cura, tambura eşliğinde söyledikleri şiirlerdir. Anadolu'da 16. yüzyıldan sonra gelişmeye başlamıştır.

Başlangıçta anonim halk edebiyatının etkisi altındayken sonradan divan edebiyatının etkisi altına girmiştir.

- Bu şiirler "aşık" adı verilen halk şairleri tarafından söylenmiştir. Bu şairlerin çoğu okur - yazar değildir. Usta - çırak ilişkisiyle yetişen, düzenli bir eğitimden geçmeyen, divan edebiyatından etkilenmeyen, şiirlerini irticalen (doğaçlama) ve sazla söyleyen şairlere halk şairi, meydan şairi veya saz şairi denir. Ancak eğitim görmüş, kültürlü şairler de vardır. Bu şairler divan edebiyatından etkilenmiştir. Bu şairlere de kalem şairi adı verilir.
- Bu şairler şiirlerini cönklerde toplamışlardır.
- Şairler ya usta - çırak ilişkisi içinde yetişirler ya da rüyada bade içerek âşık olurlar. Usta sanatçıların tarzına "kol" denmiştir. Erzurumlu Emrah kolu, Şenlik Kolu, Ruhsati Kolu, Sümmani Kolu" vb.
- Köy köy, kasaba kasaba dolaşarak şiirlerini halka çalarak söylerler. Bu şairler genellikle kahvehaneler, asker ocakları, kervansaraylar, bozahaneler, tekkelerde konaklarlar.
- Şairler son kıtada mahlasını (takma ad) söyler. Buna tapşırma denir.
- Hece ölçüsü ve dörtlük nazım birimi kullanılmıştır. Genellikle yarım ve cinaslı uyak tercih edilmiştir.
- Âşık tarzı halk şiiri, din dışı bir şiirdir. Genellikle aşk, tabiat, kahramanlık temaları işlenmiştir.
- Başlıca nazım şekilleri "koşma, semai, varsağı, destan" dır. Ayrıca aruzla ve beyitle yazılan "selis, satranç, kalenderi, vezn-i aher" gibi nazım şekilleri de vardır. Nazım türleri "güzelleme, koçaklama, taşlama, ağıt" tır.

- Süsten uzak, açık, net, anlaşılır bir dil kullanılmıştır.
- Şiirde lirizm hâkimdir.
- Âşıkların günümüze kadar gelen atışma geleneği vardır. Âşıkların doğaçlama, karşılıklı olarak belirli bir kural çerçevesinde söyleşmelerine "atışma" denir. Ayrıca ustalık göstermek isteyen âşıklar zaman zaman dudaklarının arasına bir iğne koyarak atışırlar. Buna leb-değmez (dudak değmez) denir. Bu şairlerin dudak ve diş-dudak seslerini (b, p, m, v, f) söylemeleri yasaktır.
- Aşıklık geleneği günümüzde önemini yitirmeye başlamıştır. Az da olsa Doğu Anadolu'da Kars ve Erzurum dolaylarında bu gelenek yaşamaktadır. (Şenlik kolu)

Rüya motifi âşıklık geleneğinde önemli bir yer tutar. Saz şairleri bu gelenekte "rüya motifi" ile sade kişilikten sanatçı kimliğine geçerler. İnanışa göre, uyku ile uyanıklık arasında iken bir rüya gören şair; ak sakallı, yeşil sarıklı ve giysili bir pîr elinden aşk badesi içer. Bu badelerden biri Allah, biri pîrler, biri de sevdalanacağı güzel kız içindir. Uyandıktan sonra şiir söyleyip saz çalma yeteneğini kazanan şair, artık "âşık" kimliğine bürünür ve rüyasında gördüğü bu güzeli aramaya başlar. Sazını alır ve diyar diyar dolayıp rüyasında gördüğü o güzeli aramaya başlar, onun üzerine aşk şiirleri söyler.

Âşık Tarzı Halk Şiirinin Nazım Biçimleri

Koşma: Âşık edebiyatında en çok kullanılan nazım biçimidir. Millî nazım birimi dörtlük ve hecenin sadece 11'li hece ölçüsüyle (4 + 4 + 3 veya 6 + 5) duraklı söylenen şiirlerdir. Birim sayısı 3 ile 5 arasında değişir. Uyak düzeni üç değişik şekilde olabilir: "abab - cccb - dddb...", "abcb - dddb - eeeb...", "aaab - cccb - dddb". Şair koşmanın son dörtlüğünde adını ya da mahlasını söyler. Koşmalarda sevgi, aşk, doğa, özlem, yiğitlik, ölüm vb. temaları işlenir. Koşmaların dili sade, anlatımı yalındır. Ancak kalem şairleri yer yer yabancı kökenli sözcüklere de yer vermişlerdir. Koşmalarda lirik konular işlenir. Bu nedenle koşmanın İslamiyet öncesindeki karşılığı koşuk., divan edebiyatındaki karşılığı gazel...dir.

Koşma Örneği

1. Dörtlük

Şu yalan dünyaya geldim geleli
Taş taş içtim ağuları sağ iken
Kahbe felek vermez benim muradım
Viran oldum mor sümbüllü bağ iken
(...)

4. Dörtlük

Karac'oğlan der ki bakın geline
Ömrümün yarısı gitti talana
Sual eylen bizden evvel gelene
Kim var imiş biz burada yoğ iken
Karacaoğlan

Kafiye ve redifleri:

Kafiye ve redifleri:

iken: redif,

-ağ: tam uyak;

-e: ek redif,

-n: yarım uyaktır.

Şiirlerin Biçim ve İçerik İncelemesi: Şair birinci dörtlükte yalan dünyaya geldiğinden bu yana acı çektiğini, feleğin muradını (sevgilisini) vermediğini söylemiştir. Son dörtlükte ise sevdiğini başkasının aldığından, ömrünün boş yere heba olduğundan şikâyet etmektedir. Şiir 11'li hece ölçüsüyle ve dörtlük nazım birimiyle söylendiğinden nazım birimi koşmadır. Şiirin tamamı dört kıtadan oluşmuştur. Şiirde hem 4 + 4 + 3 hem de 6 + 5 durağı birlikte kullanılmıştır. Şiir "abcb - dddb - eeeb" şeklinde kafiyelenmiştir. Şiirin teması aşktır.

Konularına Göre Koşma Türleri

Ünitenin başında bir şiirin işlediği içeriğe göre aldığı isme nazım türü dendiğini öğrenmiştiniz. Koşmalar da işledikleri konulara göre farklı adlar alır:

a) **Güzelleme:** İnsan ve doğa güzelliğini öven koşmalardır. Duygu, coşku ön planda olduğu için lirik şiirlerdir. Doğa güzellikleri ya da at, silah, kadın gibi sevilen varlıklar anlatılır. En önemli şairi Karacaoğlan'dır.

Güzelleme Örneği

O yârin açılmış gülü goncedir
Boyu fidan beli gayet incedir
Mutabık fakirce hemen bencedir
İpek poşulumun güneş başlımın

b) **Koçaklama:** Yiğitlik, kahramanlık duygularını anlatan koşmalardır. Konusuna göre epik şiirlerdir. En önemli şairleri Dadaloğlu ve Köroğlu'dur.

Koçaklama Örneği

Benden selam olsun Bolu Beyi'ne
Çıkıp şu dağlara yaslanmalıdır
Ok gıcırtısından kalkan sesinden
Dağlar seda verip seslenmelidir

c) **Taşlama:** Bir kimsenin kusurlarını ya da toplumun aksayan yanlarını alaylı bir dille ortaya koyan koşmalardır. Divan şiirindeki karşılığı "hicviye", modern şiirdeki karşılığı ".satirik.. şiir" dir. En önemli şairleri Seyrani, Bayburtlu Zihni, Kaygusuz Abdal, Kazak Abdal'dır.

Taşlama Örneği

Asırda acayip işler çoğaldı
Bilmem bu işleri kimler ediyor
Dünyayı hep rezil köpekler aldı
Gelen ümeraya karşı gidiyor

d) **Ağıt:** Ölenin iyiliklerini, ölümünden duyulan acıları anlatan koşmalardır. İslamiyet öncesindeki karşılığı "sagu", divan şiirindeki karşılığı "mersiye" dir.

Ağıt Örneği

Ecel tuzağını açamaz mısın?
Açıp da içinden kaçamaz mısın?
Azad eyleseler uçamaz mısın?
Kırık mı kanadın, kolların hani?

2 **Semai:** Nazım birimi, dörtlük sayısı, uyak düzeni koşmayla aynıdır. Koşmadan ayrılan yönleri 8'li hece ölçüsüyle (4 + 4 veya 5 + 3 duraklı, bazen de duraksız) söylenmesi ve kendine has bir ezgiyle okunmasıdır. En önemli şairleri Karacaoğlan, Erzurumlu Emrah ve Ercişli Emrah'tır.

Semai Örneği

1. Dörtlük	2. Dörtlük	Kafiye ve redifleri
İncecikten bir kar yağar,	Elif kaşlarını çatar,	-ar Elif, Elif deyi: redif
Tozar Elif, Elif deyi...	Gamzesi sineme batar.	-z: yarım uyak
Deli gönül abdal olmuş,	Ak elleri kalem tutar,	-ar: ek redif
Gezer Elif, Elif deyi	Yazar Elif, Elif deyi	-t: yarım uyaktır.

Şiirlerin Biçim ve İçerik İncelemesi: Şair karın yağışında, ördeğin yüzüşünde kısaca nereye baksa orada sevdiğini görmektedir. Sevgisi o kadar büyüktür ki neredeyse ilahi aşkı arayan derviş misali sevgisini aramaktadır. Şiirde aşk teması işlenmiştir. 4 + 4 duraklı, 8'li hece ölçüsüyle söylendiği için semaidir. Nazım birimi dörtlüktür, şiirin tamamı beş dörtlüktür. Şiir "abcb - dddb - eeeb..." şeklinde kafiyelenmiştir.

3 **Varsağı:** Toroslarda yaşayan Varsak boyunun ozonları tarafından söylenen şiirlerdir. Yaygın olmayan bir nazım şeklidir. Dörtlük sayısı ve uyak düzeni semai gibidir. Semaiden farkı yiğitçe, mertçe bir üslupla söylenip içinde "bre, behey, aman, hey" gibi ünlemlere yer vermesidir. Ayrıca kendine özgü bir bestesi olması bakımından da semaiden ayrılır. Hem müziğinde hem de sözlerinde meydan okuyan, yiğitçe, mertçe bir hava duyulur. Varsağılarda hayattan ve talihten şikâyet konusu işlenir.

Varsağı Örneği

1. Dörtlük	2. Dörtlük	Kafiye ve redifleri
Bre ağalar bre beyler	Karacaoğlan der canan	-madan bir dem sürelim: redif
Ölmeden bir dem sürelim	Güzelim sözüme inan	-l: yarım uyak
Gözümüze kara toprak	Bu ayrılık bize heman	-an: tam uyak
Dolmadan bir dem sürelim	Ermeden bir dem sürelim	

Şiirlerin Biçim ve İçerik İncelemesi: Şair 1. dörtlükte dünya hayatı sona ermeden dünya nimetlerinden faydalanarak iyi bir hayat yaşamak gerektiğini söyler. 4. dörtlükte ise sevgilisine seslenerek dünya hayatı gelip geçicidir, aramıza ayrılık girmeden, iyi zaman geçirelim demektedir. Dünyanın fani olduğu teması işlenmiştir. 4 + 4 duraklı, 8'li hece ölçüsüyle söylendiği, içinde "bre" ünlemi geçtiği için şiirin nazım biçimi varsağıdır. Nazım birimi dörtlüktür, şiirin tamamı beş dörtlüktür. Şiir "abcb - dddb - eeeb..." şeklinde kafiyelenmiştir.

4 **Destan:** Destan, her türlü konuyu içine alan, dörtlük esası üzerine düzenlenen, biçim bakımından koşma gibi olan fakat ondan daha uzun bir nazım biçimidir. Dörtlük sayısı sınırlı değildir. Bireysel konular işlenebileceği gibi toplumsal konular da işlenebilir. Özellikle savaş, deprem, göç, yangın, ekonomik zorluklar, kıtlıklar, salgınlar vb. konular işlenir. Bu konular zaman zaman güldürücü bazen de öğüt verici bir şekilde işlenebilir. Kayıkçı Kul Mustafa'nın "Genç Osman Destanı" bu nazım biçiminin en önemli örneğidir.

Bu destanları anonim destanlarla karıştırmayınız. Doğal destanlar toplumun ortak ürünüdür ve toplumun tamamını ilgilendirir. Âşık tarzı, destan nazım biçimiyle yazılmış destanların şairi bellidir. Ayrıca bu destanlar genellikle toplumun küçük bir kısmıyla ilgilidir.

Âşık Tarzı Halk Şairleri

16. Yüzyıl

Köroğlu

- Balkanlar'dan Doğu Türkistan'a Güneybatı Anadolu'dan Sibirya'ya kadar uzanan Türk dünyasında hikâyeleri anlatılan şairin nereli olduğu tam bilinmemektedir.
- Çoğunlukla koçaklama türünde şiirler vererek coşkulu şiirler söylemiştir. Bunun yanında aşk ve tabiat güzelliklerini dile getirdiği şiirleri de vardır.
- Bolu Beyi'yle olan mücadelesi efsaneleşen şair, halkın gönlünde yerini almıştır. (Sözü edilen Köroğlu ile şair Köroğlu'nun aynı kişiler olup olmadığı konusunda kesin bilgi yoktur.)
- Divan ve tasavvuf şiirinden hiç etkilenmemiştir. Meydan şairidir.
- Cesaret ve yiğitlik temalı koçaklamalarıyla tanınmıştır.

17. Yüzyıl

Karacaoğlan

- Âşık edebiyatının en lirik, en ünlü şairi olan Karacaoğlan, Türkmen aşiretleri arasında yetişen gezgin bir şairdir.
- Kahramanlık temalı ve "öğüt veren" şiirleri de olmakla birlikte Karacaoğlan, şiirlerinde coşkun bir lirizm olan aşk ve tabiat şairidir.
- Divan şiirinde hayalî, soyut olan sevgili; onun şiirlerinde gerçek kimliğiyle yer alır ve adı da genellikle Elif'tir.
- Onun aşk anlayışı beşeridir. Temiz bir imandan öteye din bilgisi olmamasına rağmen tasavvufla ilgili bazı terim ve kavramları kullanmıştır.
- Toplumsal konulara da uzak kalan şairin dili dönemin halk dilidir. Şiirlerinde yabancı kelime ve tamlamalar hemen hemen hiç kullanılmamıştır.
- Şiirlerinde yaşadığı maceralı hayatını da başarıyla aksettirmiş olan şair doğa ve güzel tasvirlerinde de çok başarılıdır.
- Varsağı nasım şeklini ilk kullanan şairdir. Daha çok koşma ve semai nazım biçimlerini kullanmıştır.
- Divan edebiyatından etkilenmemiş, aruz ölçüsünü hiç kullanmamıştır. Bu yönüyle meydan şairidir.

Âşık Ömer (? - 1707)

- Halkın şairlerinin en tanınmışlarından biridir. Bazı şiirlerinden, asker şair olduğu tahmin edilmekle birlikte gezici saz şairlerinden olması daha akla yatkın olan Âşık Ömer İmparatorluk'un birçok köşelerine seyahatler yapmış ve gezdiği yerleri güzellemeler, koşmalar ile anlatmıştır.
- Saz âşıklarınca "üstat" kabul edilen şair iyi bir eğitim görmüştür. Bundan dolayı şiirlerinde kuvvetli bir divan edebiyatı etkisi görülür. Yabancı sözcüklerle dil kurallarını, divan şiiri mazmunlarını çok kullanan şair hecenin yanı sıra aruzla da yazar. Bu yönüyle kalem şairidir.
- Asıl gücü aşk şiirlerindedir. Koşma, semai, varsağı, türkmani, destan, kalenderi ile birlikte tevhit, naat, gazel, murabba, muhammes, müseddes, kaside tarzında şiirler de yazmıştır.
- Yazdığı 1500'e yakın şiirleriyle saz şairlerimiz içerisinde en çok şiir bırakmış olan şairimizdir. Bu şiirlerinin bazılarında Adlî mahlasını kullanmıştır.
- Âşık edebiyatında şairnâme yazan ilk şairdir. Şairname'sinde 105 şaire yer vermiştir.

Gevherî (? - 1720)

- Düzenli bir medrese eğitimi almış. Divan şiirinden özellikle Fuzulî'den etkilenmiştir. Bu yönüyle kalem şairidir.

- Divan şairlerinin dil, üslup ve mazmunlarına heveslenerek o yolda birçok şiirler yazmıştır.
- Hem divan hem halk şairi geleneğiyle şiirler yazmıştır.
- Divan şiirinin etkisinde yazdığı şiirlerinde özgün bir üslup geliştiremeyen Gevheri, asıl gücünü heceyle söylediği şiirlerde göstermiştir.
- Şairin kendi adıyla (Gevheri Makamı) anılan bir de makamı vardır.

Katibî

- Evliya Çelebi'de adı geçmesi ve IV. Murat'ın Bağdat Seferi'ne bir övgü yazmış olması bakımlarından 17. yüzyıl şairi olarak bilinen Kâtibî, ayrıca Kayıkçı Kul Mustafa ve Kuloğlu ile dostluğundan da söz etmektedir. Bir ordu şairidir.
- Az çok okumuş olduğu anlaşılan Kâtibi şiirlerinde Gevheri ve Âşık Ömer gibi yabancı dil kurallarını, divan şiiri mazmunlarını çok kullanır.

Kayıkçı Kul Mustafa

- Yeniçeri şairlerindendir. Şiirlerini döneminin tarihi ve olayları üzerine yazmıştır.
- IV. Murat'ın Bağdat kuşatması esnasında şehit düşen "Genç Osman" için söylediği "Genç Osman Destanı" asırlarca okunmuş ve ona büyük bir şöhret kazandırmış, yapay bir destandır.
- Halk zevkine ve söyleyişine uygun bir dil kullanmış, meydan.. şairlerindendir.

Ercişli Emrah

- Van'ın Erciş ilçesindendir. Hem bir halk hikâyesi kahramanı (Emrah ile Selvihan) hem de güçlü bir saz şairidir.
- Dilinin mahalli kelimelerle örtülü olması belirli bir eğitiminin olmadığını ortaya koymaktadır. Bu yönüyle meydan şairidir.
- Hece ölçüsü ile yazmış, tasavvuf konularına şiirlerinde yer vermemiştir. Bu da onu Erzurumlu Emrah'tan ayırır.
- Karacaoğlan'dan etkilenmiştir.

18. Yüzyıl

Levni

- Lale Devri'nin en önemli resim ve minyatür sanatkârlarındandır.
- Şiirlerinde hem heceyi hem aruzu kullanmıştır.
- Atasözlerini derleyip nazım şeklinde yazıya aktardığı "Atalarsözü Destanı" âşıklık geleneğinde bir ilk kabul edilir.

19. Yüzyıl

Dadaloğlu

- Toroslardaki Türkmenlerin Avşar boyundandır.
- Devlet, Türkmen boylarını yerleşik hayata geçirmek için 1865'te yöreye Osmanlı ordusunu göndermiştir. Türkmenlerle ordu arasında yaşanan çatışmalara katılmış, bu olayları yiğitçe bir eda ile koçaklamalarına yansıtmıştır. Bu olay üzerine söylediği "Ferman padişahın dağlar bizimdir." dizesi çok meşhurdur.
- Yiğitçe ve içli söylediği koçaklamalarıyla ünlüdür. Ayrıca aşk ve doğadan söz eden şiirleri de başarılıdır.
- Şiirlerini temiz bir halk diliyle ve hece ölçüsü ile yazmıştır.
- Divan ve tekke şiirinden hiç etkilenmemiştir, meydan şairlerindendir.
- "Kalktı göç eyledi Avşar illeri" dizesiyle başlayan şiiri ünlüdür.

Bayburtlu Zihni

- Gevherî ve Âşık Ömer'den sonra "Divan" tertib eden ilk şairdir.
- Hem divan hem de halk şiiri geleneğiyle şiir yazmıştır.
- Aruzla yazdığı şiirlerinde ağır bir dil kullanmıştır, kalem şairlerindendir.
- Taşlama türünün önemli isimlerindendir. Gittiği her yerde eleştirecek birini bulmuş, bu yüzden pek sevilmemiştir.
- Kaside ve gazellerini topladığı Divan'ı kendi hayatını anlattığı Sergüzeştname adlı mesnevisi vardır.

Erzurumlu Emrah

- Medrese eğitimi almış, ömrünü seyahat ederek geçirmiştir.
- Kalem şairi olarak bilinir. Saz şairleri içinde divan şiirini en iyi bilenlerden biridir.
- Şiirlerini hem aruzla (gazel, murabba, muhammes) hem de heceyle yazmıştır. Asıl kişiliği hece ölçüsüyle yazdığı koşma ve semailerinde görülür.
- Emrah Kolu diye anılan âşık kolunun kurucusudur. "Dedim, dedi" tarzı şiirleri meşhurdur.

Seyrani

- Devrin büyüklerini hicvettiği için, memleketi Kayseri'ye dönmek zorunda kalmış; orada yoksulluk içinde ölmüştür.
- Taşlama türündeki şiirleriyle tanınmıştır. Dönemindeki aksaklıkları ele almış, değersiz yöneticileri yerden yere vurmuştur. Bu yönüyle Dertli ve Nef'iyle benzerlik gösterir.

- Divan şiirinden etkilenmiş, aruzla da yazmakla birlikte, gerçek kişiliği hece ile yazdığı koşma, nefes, destan, semai, devriye tarzındaki şiirlerinde görülür.
- Halk şiirimize, hicivle mizah karışımı değerli örnekler kazandırmıştır.

Dertli

- İyi bir medrese eğitimi almıştır. Bolu'nun Gerede ilçesindedir.
- Bektaşi nefesleriyle bilinir.
- Toplumsal yergi içerikli, saftalığı, yobazlığı, yolsuzlukları, yöneticileri eleştiren şiirleriyle tanınmıştır.
- Divan, halk ve tekke edebiyatıyla ilgili zengin birikime sahiptir, bu yönüyle kalem şairi özelliklerini taşır.
- Şiirlerini "Dertli Divanı" adlı kitabında toplamıştır.

Sümmani

- Erzurum yöresi âşıklarındandır.
- Badeli bir âşık olan Sümmani, rüyasında görerek aşık olduğu hayalî sevgilisi Gülperi'yi bulmak için pek çok yeri dolaşmıştır.
- Hem hece hem aruzla yazan şairin halk ve divan şiiri tarzında şiirleri vardır.
- Doğu Anadolu çevresindeki âşıklık geleneğinin özellikle Sümmani ve Âşık Şenlik etrafında şekillendiğini söylemek mümkündür.

Âşık Şenlik

- Badeli âşıklarındandır, rüya motifiyle sade kişilikten sanatçı kişiliğe geçmiştir.
- Âşık atışmalarında kendilerini yendiği için pek çok usta âşık tarafından kıskanılan şair, yemeğine konulan vadeli zehirden hastalanıp birkaç gün sonra hayatını kaybetmiştir.
- Murat Çobanoğlu, Şeref Taşlıova, Sümmani gibi şairleri etkilemiştir.
- Saz şiirinde Azeri ve Anadolu geleneklerini birleştirmiştir.
- Pek çok hikâyeyi tasnif eden sanatçının "Latif Şah" adlı halk hikâyesi günümüzde Azerbaycan kahvehanelerinde söylenmektedir.
- 1876 Osmanlı - Rus Savaşı (93 Harbi) sırasında söylediği "93 Koçaklaması" ünlüdür.

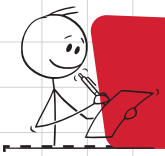

ETKİNLİK - 5

Aşağıdaki cümlelerin başına yargılar doğruysa "D" yanlışsa "Y" yazınız.

1. ( ) Anonim halk şiirinde süsten uzak, açık, net, anlaşılır bir dil kullanılmış; aşk, hasret, yiğitlik, ölüm gibi tüm insanlığı ilgilendiren konular işlenmiştir.

2. ( ) İlk dizesi cinaslı bir sözden oluşan manilere kesik mani (cinaslı mani) denir. Bu ilk mısra hece sayısı bakımından diğerlerinden eksiktir. Kesik manilere hoyrat da denir.

3. ( ) Tekke ve din şairlerinin çoğu saray ve çevresinde yetişmiş, dönemin medreselerinde eğitim aldıkları için dilleri süslü ve ağırdır.

4. ( ) İlahiler Allah'ı övmek, Allah'a dua etmek üzere yazılıp özel bir ezgi ile söylenen şiirlerdir. Bu şiirler herhangi bir tarikatın izini taşımaz.

5. ( ) Yiğitlik, kahramanlık duygularını anlatan koşmalara güzelleme denir. En önemli şairi Dadaloğlu ve Köroğlu'dur.

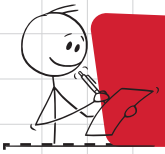

ETKİNLİK - 6

Aşağıdaki boş bırakılan yerlere uygun ifadeyi yazınız.

1. Halk şairleri şiirlerini ..... adı verilen el yazması defterlerde toplamışlardır. Kopya edeni çok defa belli olmayan bu el yazması defterler koşma, mâni, atasözü, destan, türkü, ağıt, ilahi, nefes, destan gibi saz şiiri ve folklor ürünlerini içlerine alır.

2. Halk şiirlerinde çoğunlukla dil, ... dilidir. Tekkelerde ya da asker ocaklarında az çok eğitim görmüş bazı şairler az da olsa şiirlerinde ..... sözcük kullanmışlardır.

3. Türküler yapısı yönüyle iki bölümden oluşur. Birinci bölüm, türkünün asıl sözlerinin bulunduğu bölümdür. Buna ..... adı verilir. İkinci bölüm ise her bendin sonunda tekrarlanan nakarattır. Buna ..... ya da bağlama denir.

4. Âşık edebiyatında en çok kullanılan nazım biçimi ..... dır. Bu şiirler millî nazım birimi dörtlük ve hecenin sadece 11'li hece ölçüsüyle (4 + 4 + 3 veya 6 + 5) duraklı söylenen şiirleridir.

5. Bektaşi şairlerinin yazdıkları tasavvufi şiirlere ..... denir. Bu şiirlerin hemen hepsinde rindlik ve kinayeli bir biçimde alay görülür.

DİVAN ŞİİRİ (KLASİK TÜRK ŞİİRİ)

Divan Edebiyatı

Türklerin İslam kültüründen etkilenmeleri sonucu oluşturdukları bir edebiyattır. 11. yüzyıldan Tanzimat'a (1860) kadar ürünler vermiştir. Şiir ağırlıklı bir edebiyattır. Ancak bu edebiyatta düzyazı (nesir) alanında da eserler verilmiştir. "Divan Edebiyatı" adı şairlerin şiirlerini "divan" denilen yazma kitaplarda toplamalarından dolayı verilmiştir. Bu edebiyat, daha çok saray çevresinde geliştiğinden "Saray Edebiyatı"; kendilerini halktan ayrı gören ve üstün sayan kimselerin oluşturduğu dönemin aydın sınıfı tarafından yapıldığı ve aydınlara hitap ettiğinden "Havas Edebiyatı", "Yüksek Zümre Edebiyatı"; klasik kurallara bağlı olduğundan da "Klasik Türk Edebiyatı" adlarıyla anılmaktadır. Ayrıca bazı kaynaklarda "eski Türk edebiyatı" olarak da yer almaktadır.

Divan Şiirinin Genel Özellikleri

- Divan şiiri Arap ve Fars edebiyatının etkisi altında gelişmiş; 11. yüzyılda temelleri atılmış, 13 - 15. yüzyıllarda gelişerek 16. yüzyılda en üstün dereceye ulaşmış, Arapça, Farsça ve Türkçenin karışımı olan Osmanlıca yazılmış şiirlerdir.
- Dönemin medreselerinde yetişen şairler tarafından Arap ve Fars edebiyatları örnek alınarak yazılmıştır.
- Şairler anlamdan çok söyleyişe önem vermişler, onlara göre ne söylediklerinden çok nasıl söyledikleri önemlidir. Amaçları, anlaşılır olmak değil, söz sanatları yaparak maharet (beceri) göstermektedir.
- Divan şiirinin nazım birimi genellikle beyittir. Nazım birimi olarak dörtlüğün kullanıldığı nazım biçimleri de vardır.
- Divan şiirleri aruz vezni ile yazılmıştır. (Nedim'in Şeyh Galip'in heceyle yazılmış birer türküleri vardır.)
- Divan şiirinde kafiye de kesin kurallara bağlıdır. Kafiyeye çok önem verilmiş, kafiyenin "göz için" olmasında ısrarcı olunmuştur. Genellikle tam ve zengin uyak tercih edilmiştir.
- Dil, imge ve çağrışım bakımından zengindir ancak Arapça, Farsça sözcük ve tamlamalarla dolu ağır bir dil kullanılmıştır.
- Divan şiirini "dinî divan şiiri" ve "din dışı divan şiiri" olmak üzere ikiye ayırmak mümkündür. Dinî divan şiiri, tasavvuftan geniş ölçüde faydalanmış, bu şiirlerde öteki dünya görüşü, diğer görüşlerin üstünde tutulmuştur.
- Divan şiirinin kurucusu olarak 13. yy. şairi Hoca Dehhani kabul edilir.
- "Sanat için sanat" anlayışıyla genellikle insanın iç dünyasına yönelik bireysel şiirler yazılmıştır. Ancak topluma ders veren beyitler de verilmiştir.
- Divan şiiri belli kavramlar, belli söz kalıpları ve belli biçimler üzerine kurulmuş bir şiir anlayışına sahiptir. Bu kalıplar 19. yüzyıldan 19. yüzyılın ortalarına kadar sürekli tekrarlanarak kullanılmıştır.

- Şairler genellikle son beyitte mahlaslarını (çoğunlukla yeni şairlere üstatları tarafından verilen takma ad) söylerler. Mahlasın söylendiği beyte mahlas beyti denir.
- Gerçek hayatla ilgisi olmayan divan şiiri .....soyut..... bir şiirdir. Örneğin bütün şairler kalıplaşmış, belli bir "güzel tipi"nden yola çıkarak kendi sevgililerini anlatırlar. Bu güzel; servi ağacı gibi uzun, salınarak yürüyen, kirpikleri ok, kaşları yay gibi olan, ince belli, dağınık, uzun ve siyah saçlı, yanakları gül gibi kırmızı, ayva tüylü, bakışları kılıç gibi keskin, ok gibi yaralayıcı, bazen bakışları sevgiliyi öldüren bir güzeldir. Divan şiirinde tabiat da objektif tasvirle anlatılmaz. Ağaç, çiçek vb. unsurlar şiirler gerçek görüntüsüyle değil şairin onlara, vermek istediği renk ve şekillerle verilir.
- Şiirlerdeki ortak kalıplardan biri "âşık, mâşuk, rakip" üçgenidir. Âşık (seven) şairin kendisidir ve sembolü bülbüldür, mâşuk (sevilen) ise her zaman tektir ve sembolü güldür. Aşığın sevgiliye kavuşmasını zorlaştıran unsur ise "ağyar" yani rakiptir, sembolü ise dikendir.
- "Mazmun" denilen kalıplaşmış sözlere yer verilmiştir. En sık kullanılan mazmunlardan bazıları şunlardır:

Sevgilinin Boyu	Ağız ve Dudakları	Yanak ve Yüzü	Gözü
Servi, çınar, ar'ar (ardıç, dağ servisi), nihal (dal ve fidan), şimşâd (şimşir ağacı), elif, âfet, kıyamet, fıskiye vb.	Küçüklüğünü mim, gonca, zerre, nokta, yokluk, sır; rengi lâl, kiraz, şarap, yakut, lâle; tadı ab-ı hayat, kevser, şeker vb.	Sabah, güneş, nur, ayna, ateş, yasemin, lâle, erguvan, mushaf, peri vb.	Görünüşü nergis, badem, ahu; rengiyle kâfir, siyah; özellikleriyle sarhoş, nazlı, mahmur, hasta; eylemleriyle büyücü, katil vb.

Saçı	Yanakları İnce Tüyler	Âşık	Kadeh
Görünüşü sümbül, perişanlık, yılan, büklüm; rengi ile kâfir gece, siyah, gölge; kokusu misk, amber vb.	Ayet, ayva, çimen, menekşe vb.	Viran, harap, perişan, biçare, düşkün, gamlı, ağlayan, sabırlı vb.	Lale vb. mazmunlarla karşılanır.

Dişi	Gendanı
İnci vb.	Kâfur vb.

- Her beyit kendi içinde bir bütünlük taşır. Genellikle anlam diğer beyte kaymadığı için kendisinden sonraki beyitlerle ses ve ölçü dışında birlik taşımaz. Bu nedenle bütün güzelliği yerine parça güzelliğine önem verilir.

- Günümüzde her şairin başlığı vardır fakat divan edebiyatında şiirlere başlık konulmaz. Şiir redifiyle, (Kerem redifli kaside) veya nazım biçimiyle anılır.
- Divan şiirinde en çok görülen temalar: aşk, ölüm, tabiat, din, toplum, rintlik, yiğitlik vb. dir. Aşk ve his her şeyden üstün tutulur. Akıl ve şuur ise önemsenmez. Aşkın insanı olgunlaştırıp tasavvuf yolu ile Tanrı'ya ulaştıracağı inancı hâkimdir. Divan şiirinde sevgili zalim bir sultan gibidir. Aşk yolu çetin ve üzüntülüdür. Âşık ise sevgilinin her eziyetine hoşnutlukla boyun eğen bir köle gibidir.
- Söz sanatlarına fazlaca yer verilmiştir.
- Divan şiirinde biçime çok önem verilmiş, nazım biçimleri kesin kurallara bağlanmıştır. Arap ve Fars edebiyatından geçen nazım şekilleri kullanılmıştır.

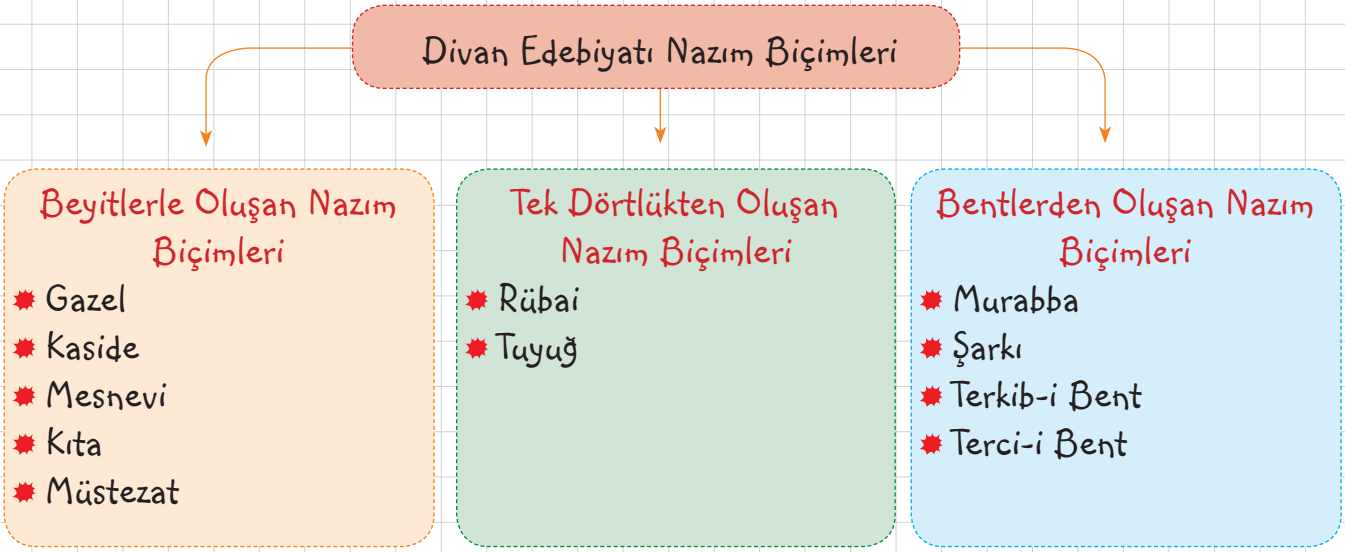

A) Beyitlerle Oluşan Nazım Biçimleri

1 **Gazel:** Şairin aşk, sevgili, şarap, bahar gibi coşkulu hâller karşısındaki duygularını anlatan şiirlere gazel denilmiştir. Arap edebiyatından İran'a, oradan Türk edebiyatına geçmiştir.

- Gazeller beyit nazım birimiyle yazılır. Birim sayısı 5 ile 15 arasında değişir.
- Aruz ölçüsüyle yazılır. "aa, ba, ca..." şeklinde kafiyelenir.
- Gazellerde kadın, aşk, şarap, sevgilinin güzelliği, aşkın ızdırabı, tabiat gibi lirik konular işlenir.
- Gazelin ilk beytine matla (doğuş, giriş), matladan sonra gelen beytine hüsn-i matla; son beytine makta (kesiliş, bitiş), maktadan önceki beytine de hüsn-i makta denir. Hüsn-i matlanın matladan hüsn-i maktanın da maktadan güzel olmasına özen gösterilir.
- Gazelin en güzel beytine şah beyit ya da beytü'l-gazel denir.
- Şair, çoğunlukla son beyitte yani makta beytinde mahlas (takma ad) kullanır. Şairin mahlasını kullandığı beyte taç beyit denir.
- Beyitlerin her biri ayrı şeyler antabileceği gibi, bazen birkaç beyit, bazen de gazelin bütün beyitleri tek bir tema üstüne kurulabilir. Anlam birliği taşıyan gazellere yek-âhenk gazel adı

verilir. Bütün beyitleri aynı güzellikte, aynı değerde, aynı güçte olan gazellere de yek-âvâz gazel denir.

- Gazel söylemeye tegazzül, başka bir şairin gazeline aynı vezin ve kafiyede benzer bir gazel söylemeye nazire denir. (Hemen her şairin çok sayıda naziresi vardır.)
- Gazeller konularına göre şöyle isimlendirilir:

Âşıkhâne Gazel	Rindâne Gazel	Şûhâne Gazel	Hakimâne Gazel
Aşkın verdiği mutluluğu, sıkıntıyı anlatan gazellerdir. En başarılı şairi Fuzuli'dir.	İçkiyi, hayattan zevk almayı anlatan gazellerdir. En başarılı şairi Baki'dir.	Kadının güzelliğini çapkın bir anlatımla dile getiren gazellerdir. En başarılı şairi Nedim'dir.	Öğretici, öğüt verici gazellerdir. En başarılı şairi Nâbî'dir. Tanzimat Dönemi'nde ise Ziya Paşa'dır.

Dizelerin ortasında iç uyak bulunan, beyitlerin her dizesi ortadan bölünüp alt alta okunduğunda uyaklı dörtlük şekline dönüştürülebilen gazeldir. Bu tür gazeller dört mefâilün, dört müstef'ilün gibi ortalarından iki eşit harçaya ayrılabilen aruz kalıplarıyla yazılır.

ÖRNEK

Şeb-i hicrân yanar cânım döker kan çeşm-i giryanım
Uyarır halkı efgânım kara bahtım uyanmaz mı

} Musammat gazelin beyit biçimindeki şekli

Ya da

Şeb-i hicrân yanar cânım
Döker kan çeşm-i giryânım
Uyarır halkı efgânım
Kara bahtım uyanmaz mı

} Musammat gazelin dörtlük biçimindeki şekli

Genel Nazım Biçiminin Önemli Şairleri

Türk edebiyatında ilk gazel örneklerine XIII. yüzyılda rastlanır. Hoca Dehhani'nin lirik gazelleri klasik gazelin başarılı örneklerindendir. XV. yüzyılda Şeyhi, Ahmet Paşa, Necati ve Çağatay edebiyatında da Ali Şir Nevâî ile mükemmellik kazanmıştır. Zati, Hayali Bey, Nev'i, Ruhî-i Bağdadi XVI. yüzyılın tanınmış gazel şairleridir. Bu yüzyılda Anadolu'da Baki, Azeri alanında Fuzulî gazeli doruğa eriştirmişlerdir.

XVII. yüzyıla gelindiğinde gazel Naili'nin öncülüğünü yaptığı sebk-i Hindî üslubuyla yeni bir incelik ve zerafet kazanır. Bu yüzyılın sonunda Nâbî gazele fikrî bir ağırlık kazandırmıştır.

XVIII. yüzyılda Nedim rintliği ve coşkunluğu, Şeyh Galip inceliği, duyarlılığıyla büyük gazel şairleri olmuşlardır.

Gazel Örneği

1. Beyit: Beni candan usandırdı cefâdan yâr uzanmaz mı
Felekler yandı âhımdan murâdım şem'i yanmaz mı — matla

2. Beyit: Kamu bimarına cânân devâ-yı derd eder ihsân
Niçün kılmaz bana derman beni bimâr sanmaz mı — hüsni matla

(...)

5. Beyit: Gamım pinhân tutardım ben dediler yâre kıl rûşen
Desem ol bîvefâ bilmem inanır mı, inanmaz mı

6. Beyit: Değildim ben sana mâil sen ettin aklımı zâil
Bana ta'neyleyen gâfil seni görgeç utanmaz mı — hüsn-i makta

7. Beyit: Fuzulî rind-ü şeydâdır hemîşe halka rüsvadır.
Sorun kim, bu ne sevdâdır bu sevdâdan usanmaz mı — makta (aynı zamanda taç beyit)

(Fuzulî)

Vezni: mefâ'ilün / mefâ'ilün / mefâ'ilün / mefâ'ilün

Günümüz Türkçesiyle:

1. Beyit: Sevgili eziyeti ile beni canımdan usandırdı, bana eziyet etmekten kendisi usanmaz mı? Ahımın ateşinden gökler yandı, dileğimin mumu hâlâ yanmaz mı?

2. Beyit: Sevgili, bütün aşk hastalarının derdine deva olduğu hâlde benim derdime niçin derman olmuyor, yoksa beni hasta sanmaz mı?

5. Beyit: Sevgiliye kavuşamamaktan çok fazla dertlenmiştik ve bu dertlerimi gizli tutuyordum fakat bana bu dertlerini sevgiliye aç, dediler. Dertlerimi söyledim diyelim, o zaman da vefasız sevgili inanacak mı, inanmayacak mı?

6. Beyit: Ben sana gönül vermemiştim. Aklımı sen çeldin. Beni ayıplayan gafil kişi seni görünce beni ayıpladığından dolayı utanmaz mı?

7. Beyit: Fuzulî, feryat ve figânlarıyla daima halka kendisini rezil rüsva eden çılgın rint bir âşıktır. Bunun nasıl bir sevda olduğunu kendisine sorun, bu sevdadan usanmaz mı?

Şiirlerin Biçim ve İçerik İncelemesi: Okuduğunuz şiir, Fuzuli'ye ait, beyit nazım birimi üzerine kurulmuş, divan edebiyatı nazım şekli olan gazeldir. Gazelin ilk beytinin iki mısrası kendi aralarında kafiyeli, sonra gelen beyitlerin birinci mısraları serbest, ikinciler ilk beyitle kafiyelidir. Uyak düzeni şöyledir: aa, ba, ca... Gazelde aşktan çekilen acı dile getirilmiştir.

2 **Kaside:** Kaside, Arapların en eski nazım şeklidir. Kaside de Araplardan İran edebiyatına geçmiş, saray ve konaklarda övgü şiirlerinin dili olmuş ve Türk edebiyatına o hâliyle geçmiştir. Din ve devlet büyüklüklerine yönelik övgü şiiridir.

- Beyit sayısı 33 - 39 arasında değişir. Ancak beyit sayısı 33'ten az ve 99'dan çok olan kasideler de vardır.
- Kasidede ilk beyte **matla**, son beyte **makta** denir. Şairin mahlasını söylediği beyit **taç beyit**, kasidenin en güzel beyti **beytü'l-kasîd** olarak isimlendirilir.
- Kafiye örgüsü gazelde olduğu gibi "aa, ba, ca..." şeklindedir.
- Türk şairleri kasidenin altı bölümden oluşmasını benimsemiş ve buna uymaya özen gsötermişlerdir.
- Kaside yazan şair için kasidegû ya da kasideperdâz (kaside söyleyen) gibi tabirler kullanılmıştır.

Kasidenin Bölümleri

a) Nesib (Teşbib): Kasidenin giriş bölümüdür. Genelde bir gazel gibi âşıkâne duygulardan bahseder. Kasideler işledikleri konuya göre özel bir adla anılır. (Bu bölümde Ramazan anlatırsa ramazaniyye, kış anlatırsa şitaiyye, at anlatırsa rahşiye, bayram anlatılırsa ıydiye, nevruz anlatılırsa nevruziye, bahar anlatılırsa bahariye vb.) Kasidede bu bölüm ortalama on - on beş beyit uzunluğunda olur.

b) Girizgâh: Şairin methiyeye geçtiğini bildiren, asıl konuya girişi sağlayan bölümdür. Bir ya da iki beyitten ibaret olup konuya uygun bir nükte taşımasına ve nesible methiye arasında anlam ilişkisi kurulmasına dikkat edilir.

c) Methiye: Kasidenin maksadına uygun olarak övülen kişi veya şeyden bahseden bölümdür. Kasidenin en sanatkârane, en sanatlı ve en uzun bölümüdür.

d) Tegazzül: Kimi kasidelerde bir gazelin katıldığı bölümün adıdır. Kasideyi tekdüzelikten kurtarmak ve beceri göstermek için kasideye aynı uyak ve ölçüyle yazılmış gazeldir. Uzunluğu beş - on beyit arasında değişir. Bir kasidenin başında veya sonunda yer alabildiği gibi tegazzül bölümü olmayan kasideler de vardır.

e) Fahriyye: Şairin kendisini övdüğü ve bazen de dileğini bildirdiği bölümdür. Beyit sayısı şairlere göre değişebileceği gibi fahriye bölümü konulmamış kasideler de mevcuttur. Türk kasideciliğinin ustadı sayılan Nef'i'nin fahriyeleri sanatlı bir üslûpla yazılmış olup beyit sayısı hayli kabarıktır.

f) Dua: Övgüsü yapılan kişi veya şey ile şairin kendisi hakkında dua edip iyi dileklerde bulunduğu bölümdür. Kasidenin sonunda birkaç beyitten ibarettir. Taç beyit ya da mahlas beyit adı verilen şairin mahlasının geçtiği bölümdür.

Kaside Türleri (Konularına Göre Kasideler)

1. **Tevhit:** Allah'ın birliğini anlatan kasidedir.
2. **Münacaat:** Allah'a yalvarıp yakarmak için yazılan kasidedir.
3. **Naat:** Hz. Muhammed'in büyüklüğünü anlatan, onun övgüsü ile ilgili kasidedir.
4. **Medhiye:** Padişahları, vezirleri ve devrin ileri gelen kişilerini övmek için yazılan kasidelerdir.
5. **Mersiye:** Devlet büyükleri veya önemli kişilerin ölümünden duyulan acıları anlatan kasidedir. Baki'nin Kanuni'nin ölümü üzerine yazdığı Kanuni Mersiyesi edebiyatımızda en ünlü mersiye örneklerinden biridir.
6. **Hicviye:** Bir kimseyi yermek amacıyla yazılan kasidedir. Acımasız ve abartılı bir dili vardır. Edebiyatımızda hicviyenin en güzel örneklerini Siham-ı Kaza (Kader Okları) adlı eseriyle Nef'i vermiştir.
7. **Culusiye:** Padişahın tahta çıkmasını kutlamak için yazılan kasidedir.
8. **Tarih Kasidesi:** Övülen kişiyle ilgili bir olayın, o kişinin yaptırdığı bir yapıyla (cami, köprü, çeşme, han, hamam) ilgili tarihlerin belirtildiği kasidedir.

Kasidelerde Adlandırma

Türk edebiyatında kasideler üç şekilde adlandırılmıştır.

1. **Teşbibine Göre:** Nesib (teşbib) bölümünde bahardan bahseden kasidelere bahâriyye, kıştan söz eden kasidelere şitâiyye denir. Bir şehirden söz ediyorsa bahsedilen şehrin adına göre İstanbuliyye ve Bağdâdiyye vb. gibi adlar alır. Bazen methiyede ele alınan konuya göre adlandırıldığı olur. Örneğin, Hazreti Muhammet'i konu alıp onu övüyorsa "der Na't-ı Seyyidi'l Mürselin", devrin bir büyüğünü ele alıp onu övüyorsa "Der Şitâyiş-i Sultan (...)" gibi.
2. **Redifine Göre:** Kullanılan redife göre adlandırılır. Örneğin; redifi güneş olan kasideye şemsiyye, gül olana gül kasidesi gibi.
3. **Kafiyesine Göre:** Kullanılan kafiyeye göre adlandırılır. Örneğin; kafiyesi râ ise râiyye, mîm ise mîmmiyye, tâ ise taiyye vb.

Kaside Nazım Biçiminin Önemli Şairleri

Türk edebiyatında gerçek anlamda kasidecilik, divanında yer alan on altı kasidesiyle bu nazım şeklini klasik özellikleriyle Türk edebiyatının malı yapan 15. yy. şairi Şeyhî ile başlamıştır. Karamanlı Nizami, Ahmet Paşa ve Necati 15. yy. ın diğer tanınmış kaside şairleridir. 16. yüzyıl kasidede İran örneklerinin aşılmaya çalışıldığı ve abartmalara yol açıldığı bir dönemdir. Bu yüzyılın

tanınmış kaside şairleri Bâki, Hayalî Bey, Nev'i, Ruhi-i Bağdadi ve Fuzuli'dir. 17. yüzyıl Türk kasideciliğinin en parlak devri olmuştur. Türk edebiyatının en büyük kaside şairi .....Nef'î....., İran Arap kasidecilerini geride bırakmıştır. Yüzyılın diğer kaside ustaları Nâili ve Nâbi'dir. XVII. yüzyıl kaside şairleri; Nedim, Şeyh Galip, Sünbülzâde Vehbî, Enderunlu Fâzıl, Keçecizâde İzzet Molla'dır. Divan edebiyatında kaside yazma geleneği Tanzimat'tan sonra da sürmüş, hatta Cumhuriyet'in ilk yıllarında kaside düzenleyen şairler çıkmışsa da modern Türk şiiri bu nazım şeklini tamamen terk etmiştir. Tanzimat Dönemi'nde Âkif Paşa'nın ilk defa bir soyut kavramı konu edinen "Adem Kasidesi" ve Namık Kemal'in "Hürriyet Kasidesi" bu dönemin meşhur kasideleridir.

Kaside Örneği

Kaside-i Şitâiyye Der-Zımn-ı Medh-i Padişâh-ı Cihân Ahmet Han ve Vasf-ı İbrahîm Pâşâ

O rütbe etti bu keskin soğuk zemine eser
Miyan-ı cûyda gömgök kesildi nilûfer

Başında kar saçağı sarık, arkada sâde
Nice gezer bu soğuklarda bilmezem ar'ar

Şitânın ettiği bîdadı, mülk-i gülşende
Efendi, binde birin söylesem dolar defter
(...)

Nesib Bölümü: Şair bu bölümde somut bir kış tasviri yapmıştır. Bu kasidenin nesib bölümü 12 beyitten oluşmuştur.

Şu sırma saçlara birden sarıldı sevdalar
Emin-i sim-keşâna bu yıl göründü zarar

Süzüldüğünce çakır keyf çeşm-i şeh-bazın
Hamâme - beççe gibi dil sakır sakır titrer
(...)

Tegazzül Bölümü: Şair kasidenin içinde gazel söylemiştir. Normal bir gazel gibi ilk beytin dizeleri kendi arasında kafiyelenmiştir.

O ebruvânını seyreylesem gelir yâda
Miyân-ı pâdşeh-i dine bend olan hançer

Girizgah Bölümü: Kaşlarına ne zaman baksam padişahın kılıcını hatırlarım, diyerek aslında amacının padişahı övmek olduğunu söylemiştir.

Cenâb-ı hazret-i Sultan Ahmet-i Gâzi
Derinde mihr ü kamerbende, âsman çaker

Sehabı lûtfu eğer bahre etmese imdâd
Meşime-i sedef olmazdı mesken - gevher

Heman hemişe olup Hak sana muin u zahir
Ola merâtib-i ikbâl gün be gün berter

Bu Rûm milketine olduğun gibi olasın
Bütün memâlik-i İran'a da ser ü server

Nedim benden elinden düşünmeyip kalemi
Dola, hisâb-ı tevârih-i feth ile defter

(Nedim)

Methiye Bölümü: Şairin dönemin padişahı Sultan III. Ahmet'i abartılı bir şekilde övdüğü kasidenin en uzun bölümüdür. (25. beyitten 55. beyite kadar.)

Dua Bölümü: Allah'ın yardımıyla ikbalin durmadan artsın. Bu Rum ülkesine olduğu gibi bütün İran memleketlerine de baş ve hükümdar olasın." diyerek padişah için dua etmiştir.

3 **Mesnevi:** Her beyti kendi içinde uyaklı, olay ağırlıklı konuları işlemeye elverişli, aruzun kısa kalıplarıyla yazılan nazım biçimidir.

"2. Ünite" de (Hikâye ünitesi) mesneviyle ilgili ayrıntılı bilgi ve örnek verildiği için tekrar burada mesnevinin özelliklerine yer verilmemiştir. Bilgi eksiğiniz olduğunu düşünüyorsanız bu ünitedeki bilgileri gözden geçiriniz.

YY	Eser	Yazar	Konu
11. yy.	Kutadgu Bilig →	Yusuf Has Hacip →	Öğretici
13. yy.	Mesnevi →	Mevlana →	dinî
	Selçuklu Şehnamesi →	Hoca Dehhani →	biyografi
	Risaletün - Nushiyye →	Yunus Emre →	dinî
	Rûbâbnâme →	Sultan Veled →	dinî

YY	Eser	Yazar	Konu
14. yy.	Yusuf u Züleyha →	Şeyyad Hamza →	aşk
	Mantıku't - Tayr →	Gülşehri (çeviri) →	dinî
	Garipnâme →	Âşık Paşa →	dinî
	İskendername →	Ahmedî →	savaş
	Cemşid ü Hurşid →	Ahmedî →	aşk
15. yy.	Vesiletü'n - Necât (Mevlid) →	Süleyman Çelebi →	dinî
	Hârname →	Şeyhî →	mizah
	Hüsrev ü Şirin →	Şeyhî →	aşk
16. yy.	Edirne Şehrengizi (ilk) →	Mesihî →	şehir
	Leyla vü Mecnun →	Fuzulî →	aşk
	Beng ü Bade →	Fuzulî →	dinî
	Yusuf u Züleyha →	Taşlıcalı Yahya →	aşk
17. yy.	Hayriyye →	Nabî →	öğretici
	Hayrabad →	Nabî (çeviri) →	aşk
	Surname →	Nabî →	eğlence
18. yy.	Hüsn ü Aşk →	Şeyh Galip →	dinî
19. yy.	Mihnet-i Keşan →	Keçecizade İzzet Molla →	gezi yazısı

4 **Kıt'a:** Bu nazım biçimi çoğunlukla iki beyitten oluştuğu için kıt'a olarak adlandırılmıştır. İki veya iki beyitten uzun, matla ve mahlas beyti olmayan bir nazım biçimidir. Divan şiirinde daha çok iki beyitli kıt'alar yazılmışsa da bu nazım biçimiyle yazılmış manzumelerin beyit sayısının otuza kadar çıktığı görülür. İki beyitten uzun olan böyle kıt'alara kıt'a kebîre (büyük kıt'a) denir. Uzun kıt'aları kasideden ayıran en önemli özellik, bu manzumelerde matla ve mahlas beyitlerinin bulunmamasıdır. Kıt'alarda daha çok din, tasavvuf, övgü, nükte, eleştiri, toplumsal düşünceler gibi konulara yer verilir. Çeşitli olaylara ebcedle tarih düşürmede (Tarih düşürme: Divan şiirinde şairlerin harflere verdikleri rakamsal değerler ile önemli tarihleri kaydetmeleri.) en fazla bu nazım biçimi kullanılmıştır. En önemli özelliği beyitleri arasında konu birliğinin ve anlam bütünlüğünün bulunmasıdır. Hemen hemen her şair kıt'a nazım biçimiyle şiir yazarak bunlara divanın sonunda yer vermiştir. Kıt'ada beyitlerin ilk mısraları serbest, ikinci mısraları birbiriyle kafiyelidir. Kafiye düzeni şöyledir: xa, xa, xa, xa...

Kıt'a Örneği

1. Beyit	2. Beyit	Kıt'anın Biçim İncelemesi
İlm kesbiyle pâye-i rif'at Arzû-yı muhâl imiş ancak	Aşk imiş her ne var âlemde İlm bir kîl ü kâl imiş ancak	Şiir, beyit nazım birimi üzerine kurulmuştur. Aruz ölçüsüyle yazılmıştır. Nazım biçimi kıtadır. "xa, xa" şeklinde kafiyelenmiştir.
Açıklama	**Açıklama**	
Bilim ile yüksek makamlara erişmek gerçekleşmeyecek hayal imiş	Dünyada her şey yalnızca aşktan ibaretmiş, bilim ise kuru dedikodudan ibaretmiş.	

5 **Müstezat:** Arapçada "artmış, ziyadeleşmiş" anlamına gelen müstezat kelimesi edebiyat terimi olarak uzunlu kısalı (bir uzun, bir kısa) mısralar halinde yazılan nazım şeklini ifade eder. Divan edebiyatında en çok gazel tarzında görülür; bunun dışında nadiren rubâi, kıt'a, kaside ve mesnevi şeklinde müstezatlar da bulunmaktadır. Divan edebiyatında her mısra veya beytin sonunda aynı veznin bir bölümüyle yazılmış birer kısa mısra bulunan manzumelerdir. Bu kısa dizelere ziyade adı verilir. Uzun dizeler aruzun "mef'ûlü mefâilü feûlün" kalıbıyla, ziyade dizeler ise bu kalıbın "mef'ûlü feûlün" bölümüyle yazılır. Ziyadeler, eklendikleri dizelerle uyaklı olur.

Belli Başlı Müstezat Şairleri

Şeyhî, Ali Şir Nevâi, Necâti, Ruhî-i Bağdâdi, Naîlî, Nâbi, Nedim, Şeyh Galib, Enderunlu Fâzıl, Leylâ Hanım'dır. Tanzimat'tan sonra müstezada rağbet eden sanatçıların başında Abdülhak Hâmid ve Servet-i Fünun edebiyatçıları gelmektedir.

Ölçü, şekil ve kafiye özelliklerinde birçok değişiklik yapılarak ziyade mısraların düzenli düzensiz dağılımlarıyla müstezatlar yazılmıştır. Böylece müstezat serbest müstezada doğru gitmiş, II. Meşrutiyet'in ardından hece ölçüsüne de uygulanmış bu durum, Türk şiirinin serbest nazma doğru gelişmesine yol açmıştır. Müstezatların bazıları bestelenmiştir.

Müstezat Örneği

1. Bülbül yetişir bağrımı hûn etti figânın
Zabt eyle dehânın
Hançer gibi deldi yüreğimin tir-i ebânın
Te'sir-i lisânın

2. Ah eylemeğe başladı âyâ bu ne halet
Nolsun bu hararet
Bilmem yine bir derd mi var bülbül-i canın
ol mürg-ü nihânın

(...)

Müstezatın Biçim İncelemesi

Uzun dizeler "mef'ûlü mefâilü mefâilü feûlün" kalıbıyla, kısa dizeler ise mef'û-lü feûlün" bölümüyle yazılmıştır. Ziya-deler, eklendikleri dizelerle uyaklıdır. "aaaa, bbaa" şeklinde kafiyelemiştir. Nazım biçimi müstezattır.

Günümüz Türkçesiyle:

1. Bülbül yetişir, feryadın bağrımı kan etti, ağzını zapt et. Dilinin kılıcı, (kılıç gibi olan dilin) yüreğimi hançer gibi deldi.

2. Ah etmeye başladı, acaba bu ne hâldir? Bu hararet nedendir? Can bülbülünün, o gizli kuşun, bilmem yine bir derdi mi var?

NOT: Bu müstezat bestelenmiştir.

B) Tek Dörtlükten Oluşan Nazım Biçimleri

1 **Rubai:** Divan edebiyatında dört dizeden oluşan ve belirli aruz kalıpları ile yazılan nazım şeklidir. Rubailerde aşk, şarap, eğlence, ölüm, dünyanın nimetleri, dünyanın geçiciliği gibi konuların yanında daha çok hikemî ve felsefî düşünceler işlenir. Az sözle derin anlamları ifade etme amacıyla yazılır. Özlü ve nükteli bir anlatım sergilenir. Rubailer genellikle "aaxa" şeklinde kafiyelenir. Sadece rubaiye özgü 24 aruz kalıbı vardır. Bunun yanında kıt'a gibi "xaxa" şeklinde kafiyelenen ya da dört dizesi de birbiriyle kafiyeli "aaaa" rubailer de vardır. Dört dizesi birbiriyle kafiyeli rubailere rubâ-i musarra veya terâne adı verilmiştir. Rubaide ilk iki dize fikrin hazırla-yıcısıdır. (Bu yönüyle maniye benzer) Asıl söylenmek istenen düşünce 3. veya 4. dizede ortaya çıkar. Genelde mahlassız şiirlerdir. Rubai nazım şekli Türk edebiyatına İran edebiyatından geçmiştir.

Rubai Nazım Biçiminin Önemli Şairleri

Eski Türk şiirinde nazım biriminin dörtlük olması rubainin Türk şairleri tarafından kolayca benimsenmesini sağlamıştır. Divan edebiyatı şairlerinin çoğu bu nazım şeklini bir millî şiir gibi kabul ettiğinden her biri birkaç rubai yazmıştır. Hikemî ve felsefî düşüncelerin yer aldığı ruba-ileriyle Mevlâna Celâleddin-i Rûmi bu nazım biçiminin Anadolu'da fikir öncüsü olmuş, Divân-ı Kebîr'de yer alan rubaileri pek çok Türk şairini etkilemiştir. Türk edebiyatında rubai XVI. yüzyılda

olgun örneklerini vermeye başlamış ve yaygınlaşmıştır. XVII. yüzyıl Türk edebiyatında rubainin altın çağı kabul edilebilir. Azmîzade Hâleti 1000 kadar rubaisiyle Türk edebiyatının en çok ve en güzel rubailerini yazan şairi olmuştur. Ayrıca Kadı Burhanettin, Nabi ve Azmîzâde Hâleti bu türün başarılı örneklerini vermiştir. Cumhuriyet Dönemi'nde de rubai yazan önemli şairler olmuştur. Bunların başında Yahya Kemal Beyatlı gelir. Arif Nihat Asya, Bekir Sıtkı Erdoğan gibi isimler bu dönemde rubai yazan diğer şairler arasında yer alır. Bu türün en tanınmış temsilcisi 12. yy. da yaşayan İranlı şair Ömer Hayyam'dır.

Rubai Örneği

Ey kör! Bu yer, bu gök, bu yıldızlar, boştur boş!
Bırak onu bunu da gönlünü hoş tut hoş!
Şu durmadan kurulup dağılan evrende
Bir nefestir alacağın, o da boştur boş!

Ömer Hayyam

✔ **Rubainin Biçim ve İçerik İncelemesi:** Şiir dörtlük nazım birimiyle yazılmış, tek dörtlükten oluşmuş, rubai nazım biçimiyle yazılmıştır. Ölçü aruzdur. "aaxa" şeklinde kafiyelenmiştir. Şiirde dünyanın geçici olduğu bunun için önemli olanın insanın gönlünü hoş tutması gerektiği vurgulanmıştır.

2 **Tuyuğ:** Tuyuğ Türklerin yaratıp divan şiirine kazandırdığı nazım şeklidir. Mâninin divan edebiyatındaki karşılığı sayılabilir. Klasik Türk Edebiyatı'nda aruzun sadece "fâilâtün fâilâtün fâilün" kalıbıyla yazılan dört dizelik millî bir nazım biçimidir. Bu kalıpla yazılması tuyuğu rubaiden ayıran en önemli özelliktir. Tek dörtlükten oluşur. Kafiyelenişi rubaiyle aynıdır: aaxa. Genellikle lirik tarzda olan ve "aaaa" şeklinde kafiyelenen tuyuğlara musarra tuyuğ denir. Mâniide olduğu gibi, cinaslı kafiye kullanılır. Halk şiirinde 11'li kalıpla söylenen mâni biçimindeki şiirlere de tuyuğ denir. Rubaide işlenen konular tuyuğda da işlenir. Şairler tuyuğlarda genellikle mahlas kullanmaz. XIV. yüzyıl Azerî şairi Kadı Burhanettin bu türün kurucusu sayılır. Çağdaşı Azerî şairi Nesimi ve XV. yüzyıl Çağatay şairi Ali Şir Nevaî bu türde çokça ürün vermişlerdir.

Tuyuğ Örneği

Dilberün işi itâb u nâz olur
Çeşmi câdû gamzesi gammâz olur
Ey gönül sabr it tahammül kıl ona
Yara irişmek işi az olur.

Kadı Burhanettin

✔ **Tuyuğun Biçim ve İçerik İncelemesi:** Şiir dörtlük nazım birimiyle yazılmış, tek dörtlükten oluşmuştur. "fâilâtün fâilâtün fâilün" vezniyle yazıldığı için nazım biçimi tuyuğdur. "aaxa" şeklinde kafiyelenmiştir. Aşk konusunda yazılmıştır.

✔ **Günümüz Türkçesiyle:** Güzelin işi azarlama ve nazdır; gözü cadı, gamzesi fitne çıkarıcıdır; ey gönül, onun yaptıklarına sabret, tahammül et; (çünkü) sevgiliye kavuşma yavaş yavaş (zamanla) olur.

C) Bentlerle Kurulan Nazım Biçimleri

1 Şarkı: Türk halk şiirindeki türkünün karşılığı olup Türklerin divan şiirine kazandırdığı bir nazım şeklidir. Genelde dört mısralı bentler hâlinde ve bestelenmek için yazılan şarkılarda daha çok aşk ve ayrılık konuları işlenir. Şarkının en duygulu yeri olan, üçüncü dizesine meyan (meyanhane), sonda tekrarlanan dizesine ..nakarat.. denir. Şarkıda ilk bendin dördüncü dizesi bütün bentlerde tekrarlanmaktadır. Bestelenmek maksadıyla yazıldığı ve geniş halk kitlelerine hitap ettiğinden şarkıların dili oldukça sadedir. Bent sayısı çoğunlukla üç - beş arasında değişir. Murabba ile şarkıların kafiye düzeni aynıdır. XVII. yüzyıldan itibaren şarkıların ilk bendindeki kafiyeleniş biçiminde büyük bir zenginlik görülür.

✸ Uyak şeması aşağıdaki şekillerde olabilir:

aaaa, bbba, ccca, ddda, eeea
baba, ccca, ddda, eeea, fffa
aAaA, bbbA, cccA, dddA, eeeA
aaxa, bbba, ccca, ddda, eeea
aaxA, bbbA, cccA, dddA, eeeA

} "A" ile gösterilen nakarat dizeleridir.

Şarkının murabbadan farkı bestelenmek amaçlı yazılmasıdır.

✔ **Şarkı Nazım Biçiminin Önemli Şairleri**

Türk edebiyatında şarkı formuna uyan ilk şiirleri Nâilî, en güzel şarkıları Nedîm (Bu nazım biçimiyle özdeşleşmiştir), en çok şarkıyı (211 adet) Enderunlu Vâsıf kaleme almıştır. Şeyh Galip, Enderunlu Fâzıl, Leylâ Hanım, Şeref Hanım, Osman Nevres şarkı yazan diğer şairler arasında sayılabilir. Cumhuriyet Dönemi'nde Yahya Kemal Beyatlı da pek çok şarkı yazmıştır.

Şarkı Örneği

1. Bent

Sevdiğim cânım yolunda hâk ile yeksân olduğum
İyddir çık nâz ile seyrâna kurbân olduğum
Ey benim aşkında bülbül gibi nâlân olduğum → meyan
İyddir çık nâz ile seyrâna Kurbân olduğum → nakarat

2. Bent

Cümle yâran sana uşşâk olduğun bilmez misin
Cümlenin tâkatleri tâk olduğun bilmez misin
Şimdi âlem sana müştâk olduğun bilmez misin → meyan
İyddir çık nâz ile seyrâna kurbân olduğum → nakarat
(...) Nedim

Şarkının Biçim ve İçerik İncelemesi: Şiir; aruz ölçüsüyle ve dörtlük nazım birimiyle söylenmiştir. 5 dörtlükten oluşmaktadır. 1. dörtlükte "olduğum" lar redif, "an" lar zengin kafiyedir. 2. dörtlükte "olduğun bilmez misin" ler redif, "ak" lar zengin kafiyedir. Kafiye şeması: aAaA, bbbA ... şeklinde kafiyelenmiştir.

Günümüz Türkçesiyle:

1. Bent: Sevdiğim, canım yolunda toprakla bir olduğum! Kurban olduğum, bayramdır, nazla gezmeye çık! Ey aşkı uğrunda bülbül gibi ağlayıp feryat ettiğim! Kurban olduğum, bayramdır, nazlı nazlı gezin, dolaş!

2. Bent: Bütün dostların sana âşık olduğunu bilmez misin? Hepsinin artık tahammülleri kalmadığını bilmez misin? Şimdi herkesin seni özlediğini bilmez misin? Kurban olduğum bayramdır, nazla gezmeye çık!

2 Murabba: Bent adı verilen dört dizelik kıtalardan oluşan divan edebiyatı nazım biçimidir. Bent sayısı genelde üç - yedi arasındadır. Aşk, ayrılık, bahar, bayram, savaş, ölüm, manzum mektuplar gibi değişik konuları içerir. Uyak düzeni genelde "aaaa / bbba / ccca / ddda/ ..." şeklinde olmakla beraber, ilk bendi kafiyeli olmayan ya da sonraki bentlerde kafiyesi tekrarlanmayan murabbalar da vardır. Bazı murabbalarda birinci dörtlüğün son dizesi, diğer dörtlüklerde tekrar eder, yani nakarat şeklindedir. Murabbalar da bentlerdeki son mısralarının tekrarlanıp tekrarlanmamasına göre mütekerrir veya müzdevic diye nitelenir.

Murabba Biçiminin Önemli Şairleri

Bilindiği kadarıyla Türk edebiyatında ilk murabba Nesîmî (Ö. 821 / 1418) tarafından yazılmış, XVI. yüzyılda Türk şairleri arasında murabba yazma moda hâline gelmiştir. Fuzulî, Edirneli Nazmî, Enderunlu Vâsıf, Muhibbi (1. Süleyman) da murabba yazmıştır. Bu türün en başarılı ismi Taşlıcalı Yahya'dır. Tanzimat Dönemi şairlerinden Namık Kemal de bu türün başarılı isimlerindendir.

Murabbalar Türk şiirindeki koşukla bunun halk şiirindeki uzantısı olan türkü veya koşmaya çok benzemektedir. Nitekim halk şairleri aruzla şiir söyleyecekleri zaman murabba tarzını kullanmışlardır.

Murabba Örneği

Gül yüzünde göreli zülf-i semen-sây gönül
Kara sevdaya yiler bî-ser ü bî-pây gönül
Dimedüm mi sana dolaşma ana hay gönül
Vay gönül vay gönül vay gönüy ey vây gönül

Bizi hâk itdi hevâ yalına sevdâ nidelüm
Pây-mâl eyledi bu zülf-i semen-sâ nidelüm
Kul idinmezdi güzeller bizi illâ nidelüm
Vay gönül vay gönül vay gönül ey vay gönül

Ahmet Paşa

✔ Murabbanın Biçim ve İçerik İncelemesi: Şiir, aruz ölçüsüyle ve dörtlük nazım birimiyle söylenmiştir. 7 dörtlükten oluşmaktadır. 1. dörtlükte "gönül" ler redif, "ây" lar zengin kafiyedir. 2. dörtlükte "nidelüm" ler redif "-â" lar tam kafiyedir. Kafiye şeması: aaaA, bbbA, ... şeklindedir.

✔ Murabbanın Açıklaması: Güzellerin vefasızlığı yüzünden kara sevdaya düşenlerin hâli tasvir edilmiştir. Sonuçsuz aşka düşmenin kusuru, gönle yüklenmiş; "gönül" sanki şairin kendisinden ayrı somut, canlı bir şahıs gibi ele alınmıştır.

3 Terkib-i bent: Bentlerle kurulan uzun bir nazım biçimidir. Yaşamdan, talihten şikâyet; felsefi düşünceler, dinî, tasavvufi konular ve toplumsal yergilerin işlendiği şiirlerdir. Ancak terkib-i bendin başlıca konusu mersiyedir. (Bakî'nin "Kanunî Mersiyesi", Şeyh Galip'in "Esrar Dede Mersiyesi" vb. En az beş en fazla on bentten oluşur. Her bent de 5 - 10 beyitten oluşur. Bentlerin kafiye düzeni gazele benzer. Her bent iki bölümden (terkiphane + vasıta beyti) oluşur. Birinci bölüme terkiphane ya da kıt'a adı verilir. Her bentteki terkiphanenin sonunda vasıta beyti denen bir beyit vardır. Her bendin sonunda farklı vasıta beyitleri kullanılır. Bunlar bentlerden ayrı olarak kendi aralarında kafiyelenir. Edebiyatımızda Bağdatlı Ruhî ve Ziya Paşa bu türün iki önemli şairidir. İkisi de toplumsal konularda yazmıştır. Bentlerin kafiyelenişi gazeldeki gibidir: aa xa xa xa xa xa bb / cc xc xc xc xc xc dd / ya da (aa aa aa aa aa aa bb / cc cc cc cc cc cc dd).

4 **Terci-i bent:** Kafiyeleri gazel biçiminde düzenlenmiş "hane" adı verilen 5 - 10 beyitlik şiir parçalarının (genellikle 5 - 12 hane) "vasıta" denen ve sürekli tekrarlanan bir beyit ile birbirine bağlanmasından oluşan nazım biçimidir. Bent sayısı ve bentlerdeki beyit sayısı bakımından terkib-i bentle aynıdır. Beyitler terkib-i bent gibi kafiyelenir. Terci-i bentte bentleri birbirine bağlayan vasıta beyti her bentten sonra aynen tekrarlanır. Burada vasıta beyti aynen tekrarlandığı için konular arasında uyum olmak zorundadır. Dolayısıyla terci-i bentte konu bütünlüğü vardır. Vasıta beyitinin kafiyelenişi ise farklıdır. Bentlerin kafiyelenişi şu şekildedir: aa, xa, xa, xa, xa ... zz; bb, xb, xb, xb, xb ... zz ...

Terkib-i bendin kafiye şeması

1. Bent		2. Bent	
a		c	
a	Terkiphane	c	Terkiphane
x		x	
a		c	
x		x	
a		c	
x		x	
a		c	
b	Vasıta Beyti	d	Vasıta Beyti
b		d	

Terci-i bendin kafiye şeması

1. Bent		2. Bent	
a		b	
a	Tercihane	b	Tercihane
x		x	
a		b	
x		x	
a		b	
x		x	
a		b	
z	Vasıta Beyti	z	Vasıta Beyti
z		z	

Divan Edebiyatı Şairleri

13. Yüzyıl

Hoca Dehhanî

- Divan şiirinin ilk temsilcisi, ilk şairi olan Dehhani, 13. yüzyılda yaşamıştır.
- Onun, Selçuklu sarayına girerek Farsça "Selçuklu Şehnamesi" adlı bir eser yazdığı söylenir. Fakat bu eser, ele geçmemiştir.
- Anadolu'da, İran edebiyatı etkisiyle gelen din dışı konularda Türkçe şiirler yazan ilk şairlerdendir.
- Divan edebiyatındaki şekil, mazmun ve söyleyişi benimseyerek, bunları ustaca uygulamasını bilmiştir.
- Divan edebiyatının Anadolu'daki kurucusu kabul edilir.
- Bugün elimizde dokuz gazeliyle Alâeddin Keykubad'a yazdığı bir kaside bulunmaktadır.

Mevlânâ Celâleddin Rûmî (1207 - 1273)

- Mutasavvıf, âlim ve şairdir.
- Arapça, Farsça ve Rumca da bilen sanatçı, bu dillerle de şiirler söylemiş; devrin edebiyat dili Farsça olduğundan şiirlerini Farsça yazmıştır.
- Tasavvuf düşüncesini ilahi aşkla birleştirip şiir sanatıyla ölümsüz hâle getirmiştir.
- Tasavvuf edebiyatının en büyük ismi kabul edilir.
- Şiiri, musiki ve sema sanatıyla birleştirmiştir.
- Dil, din, ırk ve mezhep farkı gözetmeksizin bütün insanlığa seslenmiş; insanı insan olduğu için sevmiştir.
- İnsan sevgisini, ilahi aşk eksenindeki dinî konuları kendine özgü bir anlayışla işlemiştir.
- 2007 yılı UNESCO tarafından Dünya Mevlânâ Yılı ilan edilmiştir.

✸ **Divan-ı Kebir:** Mevlana'nın tasavvufi aşkı konu edinen şiirlerinin tamamı bu divanda yer almaktadır. Eserin dili Farsçadır; içinde az sayıda Arapça, Türkçe ve Rumca şiir de yer almaktadır.

✸ **Mesnevî:** Diğer mesnevilerle karışmaması için "Mesnevi-i Mevlevi", "Mesnevi-i Şerif" gibi isimlerle de anılan 26 bin beyitlik eser tasavvufi düşüncenin bütün konularını içermekte ve İslam kültürünün en önemli eserleri arasında sayılmaktadır. Eser Farsça yazılmış, pek çok dile çevrilmiştir.

✸ **Mektubat:** Bu eserde 147 adet mektup bulunmaktadır. Mektuplar, Selçuklu hükümdarlarına ve devrin ileri gelenlerine öğüt vermek, kendisine sorulan dinî ve ilmî konularda açıklayıcı bilgiler sunmak için yazılmıştır.

✸ **Fih-i Mafih:** Mevlânâ'nın oğlu Sultan Veled tarafından toplanan eser, Mevlânâ'nın çeşitli meclislerde yaptığı tasavvufi sohbetleri içermektedir.

✸ **Mecalis-i Seb'a:** Mevlânâ'nın vaaz ve sohbetlerinde yaptığı konuşmalardan oluşmaktadır.

İlahi aşkla yanıp tutuşan Mevlana "Ölüm, Allah'a kavuşmaktır. Benim öldüğüm gece; bir düğün gecesi, en büyük sevgiliye kavuşma gecesi, vuslat gecesi olacaktır." der. Bu nedenle her yıl Mevlana'nın ölüm tarihi olan 17 Aralık'ta "düğün gecesi" anlamına gelen "Şeb-i Arus" törenleri yapılır.

Sultan Veled (1226 - 1312)

- Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî'nin oğlu, mutasavvıf ve şairdir.
- Mevlevilik tarikatının kurucusudur.
- Mevlânâ gibi coşkun, lirik ve derinliği olan bir şair değildir. Daha çok, öğretici nitelikte tasavvufî şiirler yazmıştır.
- Farsça ve Türkçe şiirleri yanında Arapça ve Rumca şiirleri de vardır.

- **Divan:** Hacimli bir eser olan Divan Farsça yazılmıştır. Gazeller bölümünde Türkçe - Farsça - Rumca yazılmış şiirler bulunur. Şiirlerin konuları dinî - tasavvufi ve ahlakidir.
- **İbtidâname:** En önemli eseri ve ilk mesnevisidir.
- **Rebâbname:** 8124 beyitten meydana gelen eser Arapça, Farsça, Rumca şiirlerinden oluşmaktadır. İçinde 162 adet Türkçe beyit de yer almaktadır.
- **İntihâname:** Sultan Veled'in son mesnevisidir, bu eserin tamamı Farsçadır.

14. Yüzyıl

Nesimî

- 14. yüzyıl divan edebiyatının olduğu kadar tekke edebiyatının da önemli şairidir.
- Azeri sahası şairlerindendir.
- Tuyuğlarıyla tanınmıştır.
- Coşkun tasavvuf inançlarına bakarak belki onu Yunus Emre'nin yanına koymak gerekir ancak bütün biçim ve içerik unsurlarının divan estetiğine uyması onu divan şairi yapar.
- Sade bir dille halka ulaşmayı amaçlar.
- Nesimî, fikirleri uğrunda ölmeyi göz alan az sayıda aydınımızdan biridir. Derisi yüzülerek öldürülmüştür.
- Alevi - Bektaşi şairler arasında "Şah-ı Şehit" olarak anılır.
- Sanatıyla din dışı divan edebiyatının ve tasavvufi divan şiirinin gelişmesini hızlandırmıştır.
- Şiirleri didaktik olmakla beraber daha çok lirik özellikler taşır.
- Hurufilik düşüncesinin yayılmasında önemli rol oynamıştır.
- Hem Farsça hem Arapça şiirler yazmıştır.
- Şiirlerinde genellikle ilahi aşkı ve Hurufiliği tanıtmış, birçok şairin yanı sıra Fuzuli ve Bağdatlı Ruhi gibi şairleri de etkilemiştir.

- **Divan'ı** vardır.

Ahmedî (1334 - 1413)

- Anadolu Türkçesinin en başarılı şairlerindendir.
- Ahmedî'nin şiirleri hem sayı hem de hüner yönünden çağdaşlarından üstündür.
- Divan sahibi olan ilk şairimizdir. Tasavvufa yönelmemiştir.
- İslami ilimlerin yanında, tıp, astronomi ve geometri alanlarında bilgi sahibidir.
- Eserlerinde din dışı konulara değinmiştir.
- Aşk, eğlence, tarih gibi temaları işlemiştir.

✹ Divan'ı vardır.

✹ Cemşid ü Hurşit: 5000 beyitlik büyük bir mesnevidir. Çin hâkumdarının oğlu Cemşid ile Rum kayserinin kızı Hurşid arasındaki aşkı anlatmıştır.

✹ İskendername: Büyük İskender'in hayatını, savaşlarını mesnevi nazım biçimiyle anlattığı eseridir. İlk manzum Osmanlı tarihi sayılabilecek 334 beyitlik bir Gazavatname eserin sonuna eklenmiştir.

Kadı Burhanettin (1344 - 1398)

- Divan şiirine tuyuğ nazım şeklini kazandırmıştır. Azeri lehçesiyle yazmıştır.
- Şiirlerinde dünya zevklerini işlemiştir.
- Hem hece hem aruz ölçüsünü kullanmıştır.

✹ Divan'ı vardır.

Ahmet Fakih

- Mevlana'nın babasından fıkıh dersleri aldığı için kendisine "fakih" denmiştir.

✹ Çarknâme: Aslı 100 beyit olması gerekirken sayfalarının eksikliği nedeniyle elimizde seksen üç beyti bulunan bir kasidedir. Dünyanın fâniliğinden, dünya zevklerine kapılmanın yanlışlığından, kabir azabından ve mahşerden bahseden dinî - tasavvufi bir eserdir.

Şeyyad Hamza

- Dinî ve tasavvufi bir anlayışla yazmıştır. Hem hece hem de aruzu kullanmıştır.
- Şairin dörtlük, mesnevi, kaside ve gazel tarzındaki şiirlerinin hemen hepsi dinî - tasavvufi içerikli olup münferit şiirlerinin yarıya yakını ölüm temasını işlemektedir.

✹ Destân-ı Yûsuf: Anadolu sahasında yazılmış ilk Yusuf u Züleyha mesnevisidir. Eser konusunu Kur'an-ı Kerim'den almıştır. Hz. Yusuf hikâyesini anlatan 1529 beyitlik bir mesnevidir.

Âşık Paşa

- Türkçe'nin Anadolu'da edebiyat dili olmasında önemli katkıda bulunmuştur.
- Tasavvufu yaymaya çalışmıştır.

- **Garipnâme:** Konusu ayet ve hadislerle, çeşitli tasavvufî eserlerden alınmış ahlâki ve tasavvufî öğütlerdir. 12 bin beyitten oluşan didaktik bir mesnevidir. Eserlerde ayrıca Türk diline önem verilmesi gerektiğini belirten ifadelere yer verilmiştir.
- **Fakrname:** Tarikat adabı anlatan tasavvufi bir mesnevidir.

Gülşehri

- Eserlerinden İslami ilimler yanında matematik, mantık ve felsefeye de vâkıf olduğu anlaşılmaktadır.
- Farsçanın rağbet gördüğü bir dönemde Türkçeyi sanat dili hâline getirmeye çalışmıştır.

- **Mantıku't tayr:** En önemli eseri, Feridüddin Attar'dan çevirdiği "Kuş Dili" anlamına gelen Matıku't-Tayr adlı mesnevidir. Tasavvufi, alegorik bir eser olup 8 bin beyitten oluşur. Eserde çeşitli kuşların Hüthüt adlı kuşun önderliğinde, padişahları olan Simurg / Anka kuşunu aramaları anlatılır. Vahdet-i vücut anlayışı etrafında şekillenen bir eserdir.
- **Felekname:** Farsça olarak yazılmış bir mesnevidir. Kur'an'dan ve Mevlana'nın Mesnevi'sinden yararlanılmıştır. İslam ve tasavvuf felsefesinin işlendiği eserde hayat ve ölüm üzerinde durulmuştur.

Hoca Mesud

- Eserlerinden İran edebiyatını yakından tanıdığı, Farsça ve Arapçayı iyi bildiği anlaşılmaktadır.

- **Süheyl ü Nevbahâr:** 5709 beyitten meydana gelen bir aşk mesnevisidir.
- **Ferhengname-i Sadi:** 1073 beylik bu mesnevi, Sadi'nin "Bostan" ından seçilmiş şiirlerin tercümesidir.

Ahmedi Dai

- Ahmedi Dâ'i; Kur'an, tefsir, hadis gibi dinî - şer'i ilimlerinden başlayarak lügat, aruz, inşâ usulü, hey'et, riyâziye, rüya tabiri, tarih, tıp konularında çok sayıda eserin sahibidir.

- **Çeng-nâme:** En tanınmış eseridir. Eser alegorik bir mesnevidir.

15. Yüzyıl

Ali Şir Nevai

- Ali Şir Nevai manzum ve mensur eserleriyle sadece Çağatay edebiyatının değil bütün Türk edebiyatının önde gelen isimlerindendir.
- Orta Asya Türk Dili ve edebiyatının gelişmesinde büyük etkisi olmuştur.
- Türkçenin güzelliklerini görerek onun Farsçadan daha zengin bir dil olduğunu ilk söyleyen dilcimizdir.
- Türk dil birliği kurmaya çalışmış ve bu amaçla şiirler yazmıştır.

✸ Hamse: Ferhad ü Şirin, Leyla vü Mecnun, Hayretü'l-Ebrar, Seba-i Seyyare, Sedd-i İskender adlı beş mesneviden oluşmuştur.

✸ Yedi Türkçe, bir de Farsça divanı vardır.

✸ Muhakemetü'l-Lügateyn: En önemli yapıtıdır. Yazar bu eserinde Farsça ile Türkçeyi karşılaştırarak Türkçenin daha üstün bir dil olduğu sonucuna varır. Türü sözlüktür.

✸ Mecalisü'n-Nefais: Edebiyatımızın Osmanlı sahasındaki ilk şairler tezkiresidir. (biyografi)

Şeyhî

- Divan şiirinin önde gelen hiciv ustalarındandır.
- Osmanlı saraylarında bulunmuş, devlet büyüklerine kasideler sunmuştur.
- Tasavvufla ilgilenmiş ve bir dergâhta şeyhlik yapmıştır.

✸ Divanı vardır.

✸ Harname: Çalışmaktan yorulmuş zayıf bir eşeğin besili öküzleri görüp onlara imrenmesi ve boynuz ararken kulağından ve kuyruğundan olması anlatılmaktadır. Edebiyatımızda ilk fabl örneğidir. Şairin padişahtan aldığı tımarın verilmemesi, üstelik soyulması üzerine bu eseri yazdığı söylenir. Mizahi bir şaheserdir. Çelebi Mehmet'e sunulmuştur. 126 beyitlik bir mesnevidir. Eser; eleştirel, didaktik ve alegorik özelliktedir.

✸ Hüsrev ü Şirin: II. Murat'a sunduğu mesnevisidir. 6944 beyitten oluşan eser, bir aşk hikâyesini anlatır.

Ahmet Paşa

- Bu yüzyılın Şeyhi'den sonraki en güçlü şairidir. Fatih Sultan Mehmet'in hocasıdır.
- Nazire yazma geleneğinin öncüsüdür.
- Devrinde Sultan-ı Şuara (Şairler Sultanı) olarak bilinir.
- Ahmet Paşa, XV. yüzyılın konuşma dilini şiirlerine yansıtmış olmasının yanında iyi bir devlet adamıdır. Fatih Sultan Mehmet'in vezirliğini yapmış, hapse atılmış, padişaha yazdığı Güneş Kasidesi ve Kerem Kasidesi'yle affedilmiştir. Kerem Kasidesi döneminde çok sevilmiştir.

✸ Divan'ı vardır.

Süleyman Çelebi

- Sade bir dille dinî konular işlemiştir.

✸ **Vesiletü'n-Necat (Kurtuluş vesilesi):** Halk arasında "Mevlit" adıyla bilinen mesnevi hâlâ özel günlerde okunmaktadır. Eser Hz. Muhammed'in faziletlerini ve üstünlüklerini anlatmak için yazılmıştır. Türk edebiyatına özgü ilk ve en başarılı Mevlit'i yazmıştır. (1409 yılında Ulu Cami'nin imamı olduğu sırada İranlı bir vaizin "Biz Allah'ın peygamberlerinden hiçbirini ötekinden ayırmayız." ayetini yanlış yorumlaması Süleyman Çelebi'yi çok kızdırır. Bundan dolayı şair bu eseri yazar.) 770 beyitlik bir mesnevidir. Altı bölümden oluşur:

1. Münacat (Allah'a yakarış)
2. Veladet (Peygamber'in doğumu)
3.. Risalet (Hz. Muhammed'in peygamber oluşu)
4. Miraç (Hz. Muhammed'in göğe yükselişi)
5. Rıhlet (Hz. Muhammed'in vefatı)
6. Dua

16. Yüzyıl

Fuzûlî

- Klasik Türk edebiyatının en büyük şairlerindendir.
- İyi bir eğitim görmüş, Arapça ve Farsçayı çok iyi öğrenmiştir.
- Şiirlerini Azeri Türkçesi ile yazmıştır. Kendi dönemine göre oldukça sade bir dille yapıtlar vermiştir.
- Divan edebiyatının birçok türünde yapıt vermesine rağmen "gazel şairi" olarak gazelleriyle şöhret kazanmıştır.
- Türkçe Divan'ının ön sözünde "Şiir, kaynağı Allah sanatında bulunan bir marifettir; ilimsiz şiir, temelsiz duvar gibidir." sözleriyle, şiirin doğuştan gelen bir yetenek olduğunu, bunu ilimle geliştirmek gerektiğini ifade etmiştir.
- Şair "Fuzûli" mahlasını hem lüzumsuz hem de faziletli olarak tevriyeli olduğu için özellikle seçmiştir.
- Saltanat merkezinden uzakta, Kerbela'da yaşamıştır. Hayatı büyük sıkıntılar içerisinde geçmiştir, Kerbela'da türbedarlık yapmıştır.
- Şiirlerinin en önemli ögeleri tasavvuf ve aşktır. Fakat ondaki aşk, sevgiliye duyulan dünyevi bir aşk değil, ilahi bir aşktır. Ancak o aşk acısından hiçbir zaman şikâyet etmez. Aksine bu acıdan duyulan mutluluğu dile getirir. Aşk, ızdırap, rintlik, fedakârlık onun şiirlerindeki başlıca temalardır. Karamsar bir şairdir, ona göre dünya acılarla dolu geçici bir mekândır.

- Şiir tekniği sağlam, içeriğe önem veren özgün bir sanatçıdır. Divan şiirine özgü mazmunları başarılı bir şekilde kullanmıştır.
- Kanuni'ye şiirler sunmuş, Kanuni de daha Bağdat'tan ayrılmadan Fuzûl'ye evkaftan maaş bağlanacağına dair söz vermiştir. Fakat bu maaşı alamayınca ünlü "Şikâyetname" sini kaleme alarak memnuniyetsizliğini belirtmiştir. Bu mektup, edebiyatımızda ilk edebî mektuptur ve süslü nesrin en güzel örneğidir.

✸ Arapça, Farsça, Türkçe üç dilde üç "Divan" ı vardır. Divanlarındaki şiirlerin çoğunluğunu genellikle gazeller ve kasideler oluşturur.

✸ Leyla vü Mecnun: Sevgiliye duyulan aşktan ilahi aşka geçiş konusu işlenir (beşeri aşktan tasavvufi aşka geçiş). İki sevgili kavuşamaz. Hüzünlü bir aşk hikâyesidir. Mecnun'un Leyla'ya duyduğu aşk beşerî aşktan ilahi aşka geçiş şeklinde verilir. Fuzûli'ye asıl şöhretini sağlayan bu eser, Türk edebiyatının klasik döneminde yazılmış mesnevilerin en güzelidir.

✸ Şikâyetname: Mektup türünde kaleme aldığı yapıtıdır.

✸ Hadikatü's-Süeda: (Mutluluğa Ermişlerin Bahçesi): Manzum - nesir bir eserdir. Hz. Hüseyin'in Kerbelada'da şehit edilişini anlatır.

✸ Bengü Bade (Esrar ve Şarap): Alegorik bir eserdir. Esrar II. Beyazıt'ı şarap ise Şah İsmail'i sembolize eder. Kavganın galibi şarap yani Şah İsmail olur.

✸ Su Kasidesi: Hz. Muhammed'i öven 32 beyitlik naat türündeki eser, kaside nazım biçimiyle yazılmıştır. Redifi oluşturan "su" Hz. Muhammed'i sembolize eder.

✸ Şah ü Gedâ (Şah ve Kul), Sohbetü'l - Esmar, Heft Cam (Sâki - nâme): Üç eser de mesnevidir.

✸ Rind ü Zahit (Farsça mensur eseri): Heft Cam, Sıhhat u Maraz, Enisü'l - Kalb (Farsça manzum eserleridir.)

Bâkî

- Bâkî, dünya nimetlerinin zevkini çıkarmayı bilen, talihin birçok lütfunu elde etmiş bir şairdir. Meslek hayatındaki geçici bazı iniş çıkışlara mukabil devrini yaşadığı dört hükümdar zamanında hep el üstünde tutulmuş, Kanuni'nin saltanatı sırasında çağının en büyük şairi sayılarak kendisine lâyık görülen "Sultânü'ş - Şuara" unvanını asırlar boyunca korumuştur. İyi bir medrese eğitimi görmüş ve çeşitli medreselerde müderrislik (hocalık) yapmıştır.
- Şiirlerinde tasavvufa yer vermemiştir. Aşk, doğa, devrinin ihtişamı şiirlerinde yer alan başlıca konulardır. Şiirlerinden yaşadığı devrin zenginliğini anlamak mümkündür. Rint bir yaratılışa sahip olan Baki, zevk ve eğlence şairidir.
- Bâki'nin şiirleri, manevi, ızdırap ve acılar etrafında dönen çağdaşı Fuzûli'den çok farklıdır. O derin ve büyük ızdırapların şairi olmak yerine hayatın zevk ve eğlencelerine yönelmiş bir şiir ustasıdır.

- Kasidelerinde ağır bir dil; gazellerinde temiz, akıcı İstanbul Türkçesini ustaca kullanmıştır. İstanbul Türkçesini kullanması, halk söyleyişine, mahalli çizgilere yer vermesi Baki'de mahallileşme akımının izlerinin olduğunu gösterir.
- Bâki, tabiata ve zevk hayatına açık yönü ve üslûbu ile Şeyhülislam Yahyâ ile Nedim'e bir öncü sayılmıştır.
- Bâki'nin şiirlerine kendi zamanından başlayarak her devirde çeşit çeşit nazireler söylenmiş, manzumeleri ayrıca tahmis vb. yollardan da bir özeniş konusu olmuştur.
- Mesnevi tarzında hiç eser vermeyen sanatçı, gazel üstadı sayılmıştır.
- Şiirlerinde ahenkli, akıcı, zevkli bir dili vardır. Sözcükleri seçerek ve yerli yerinde kullanır. Söz sanatlarını kullanmada da oldukça başarılıdır. Sanatsız bir tek beytinin olmadığı söylenir.
- Şiirlerinde hâkim tema; dünya zevki, hayattan tat alma, aşk ve sevgidir.

- Divanı vardır.
- Fezail-i Mekke, Fezail-i Cihad: Düzyazı türündeki yapıtlarıdır.
- Kanuni Mersiyesi: Divan'ında yer alan kasidede Kanuni'nin ölümü üzerine duyduğu acıyı dile getirmiştir. Terkib-i bent biçiminde yazılan şiirde şair, döneminin edebî sanatlarını göz ardı etmemiştir. Kanuni'nin kişiliğini anlatırken Osmanlıların bu görkemli dönemini sözcüklerin ses, renk ve ışıklarıyla adeta yaşatmıştır.

Bağdatlı Ruhi

- Azeri sahası divan şairidir. Toplumsal konuları işlemiştir. Mersiye, gazel, kaside ve terkib-i bentleriyle tanınır.
- Lirik ve tasavvufi şiirler yazmakla beraber asıl ününü toplumsal aksaklıkları dile getiren hicivleriyle kazanmıştır.
- Ünlü "Terkib-i bend" ine Ziya Paşa ve birçok şair nazire yazmıştır.

- Divanı vardır.

Hayati Bey

- Tasavvuf şairidir.
- Atasözleri ve deyimleri çok sık kullanmıştır.
- Şiirlerinde mahallileşme akımının izleri görülür.

- Divanı vardır.

Taşlıcalı Yahya

- Mahallileşme akımının izleri görülür.
- Mesnevileriyle tanınmıştır. Hamse sahibidir.

✸ **Şehzade Mustafa Mersiyesi:** Hürrem Sultan ve Rüstem Paşa'nın entrikaları sonucu katledilen Şehzade Mustafa için söylediği mersiyedir. Mersiyeden dolayı şairin idam edilmesi için çaba sarf eden Rüstem Paşa'yı Kanuni'nin şaire duyduğu sevgi durdurmuştur. Şiir, bu hazin olaya sebep olanları eleştirdiği için eser aynı zamanda bir hiciv örneğidir.

17. Yüzyıl

Nâbî

- Şiirle düşünceyi birleştiren bir şairdir. Divan şiirinde düşünce çığırı açmıştır. Şiiri düşünceleri anlatmak için bir araç olarak görmüş, nasıl anlattığından çok şiirin ne anlattığını önemsemiştir.
- Edebiyatımızda Nabi Ekoki olarak bilinen, düşünceyi ön planda tutan "hikemî şiir" in öncüsü ve en büyük temsilcisidir. Düşüncenin ağır bastığı bu ekole hikemî tarz veya hâkimane şiir de denir.
- Şiirlerinde hikmetli sözlere ve atasözlerine yer vermiştir.
- Çağındaki olumsuzlukları sosyal bozuklukları, ahlaki öğretileri açık sade bir dille işlemiştir.
- Türkçe Divan'ı ve bu divanın sonunda Farsça Divançesi vardır.

✸ **Hayriyye:** Oğlu için yazdığı, oğluna nasihatlar verdiği didaktik bir mesnevidir. Pendname (nasihat) tarzındaki eser, hikemî tarzın en güzel örneklerindendir. Eser, o dönemi yansıtan bir sosyal hiciv örneğidir.

✸ **Hayrâbâd:** Feridüddin Attar'ın İlahinâme'sindeki bir hikâyeyi genişleterek yazdığı âşıkane konulu bir mesnevisidir.

✸ **Tuhfetü'l - Haremeyn (Kutsal Şehirlerden Hediyeler):** Hac yolculuğunu anlattığı seyahatname tarzında mensur bir eserdir.

✸ **Surnâme:** IV. Mehmet'in şehzadelerinin sünnet düğününü anlattığı mesnevisidir. IV. Mehmet'in emri ile yazmıştır.

✸ **Münşeat:** Şairin özel ve resmî mektuplarını içeren mensur eseridir.

Nefi

- Hiciv ve kasideleriyle ünlü divan şairidir.
- Naima'nın yer verdiği bir rivayete göre IV. Murad, sarayda şairin Sihâm-ı Kazâ adlı eserini okurken taht yakınına yıldırım düşmesini uğursuzluk kabul etmiş ve Nefi'ye hicvi

yasaklayıp onu görevinden azletmiştir. Ancak yine hicivlerine devam eden Nef'i kendi sonunu hazırlamış ve hicivleri yüzünden ölüme mahkûm edilmiştir.

- Nefi ölçüsüz bir şairdir; övdüğünü göklere çıkarır, kötülediğini ise yerin dibine geçirir. Babasına bile hiciv yazmıştır. Kendini ve kendi şiirini över.
- Hicivleri bazen yumuşak takılmalar şeklindedir bazen de oldukça ağır, hatta küfürlüdür.
- Döneminde kasideleriyle tanınmıştır. Ama gazelleri de başarılıdır.
- Din dışı konularda yazdığı şiirlerine gururlu ve gösterişli bir ses getirmiştir.
- Anlatmak istediklerini seçtiği sözcüklerin ahengiyle duyurmayı başarmıştır.
- Dili süslü ve sanatlıdır, dili çok iyi kullanır. Divan şiirinin kurallarını başarıyla uygulamıştır.

- Türkçe, Farsça Divan'ı vardır.
- Sihâm-ı Kaza (Kaza Okları): Hiciv türündeki ünlü eseridir. Kaside nazım biçimiyle yazdığı eserinde nükteli hicivlerin yanında sövgü derecesine varan şiirlere de yer vermiştir.

Şeyhülislam Yahya

- Arapça, Farsça bazı şiirleriyle dinî - ahlaki konularda manzum, mensur risâleleri de bulunmaktadır.
- Klasik Türk edebiyatının önde gelen gazel şairlerinden olan Yahya Efendi'nin genç yaşta şöhrete kavuştuğu şuh, akıcı ve dokunaklı gazellerinin herkes tarafından beğenildiği tezkireler de zikredilir.
- Söz oyunlarına rağbet etmeyen şair, mahalli dili kullanmadaki ustalığı, edası şuh ve hoşa giden üslubu ile adeta Nedim'i müjdelemektedir.

- Divan'ı vardır.
- Sâkiname: Divanın sonunda yer alan eseridir.
- Nigâristan: Nazım-nesir karışık çeviri.

Naili

- Nâili sebk-i Hindi üslubunun öncülerindendir. Süslü ve görkemli dille yazdığı şiirleri Farsça kelimelerden oluşan ağır tamlamalarla yüklüdür.
- Bir gazel şairidir. Kasideleriyle de tanınan şair bunlarda devrin toplumsal hayatından az çok kesitler aktarır.
- Şairin dini ve tasavvuf içerikli şiirleri daha çok kaside formunda olup "eder" redifli naatı bunların en güzellerindendir.
- Şarkı nazım biçimini ilk kullanan şairdir. Naili, kasidelerinde ve diğer şiirlerinde görülen ağır ve süslü üslubun aksine şarkılarında sade bir dil kullanmış, yerli ve mahalli söyleyişlere yer vermiştir.

- Divan'ı vardır.

Neşati

- Sebk-i Hindî üslubunun önemli temsilcilerinden olan divan şairidir.
- Sağlam bir dili ve zarif bir üslubu vardır. Şiirlerinde titiz bir sanatkârın derinliği ve duygulu ifadesi görülür.
- Kısa ve öz yazmayı tercih eden, rediflere çok yer veren şair kelimeleri seçerek ve adeta tartarak kullanmıştır.
- Samimi bir eda ile aşkı anlattığı şiirlerinin çoğu kaside tarzında olmasına rağmen asıl başarısını gazel sahasında göstermiştir.
- Hayal inceliği, lirizm samimiyeti ve zarafetin ön planda olması onun şiirlerinin başta gelen özelliklerindendir.
- Gazellerinde sıkça kullandığı tasavvuf kavramları bile hayallerle süslü bir zenginlik taşır.

✸ Divan'ı vardır.

18. Yüzyıl

Nedim

- "İstanbul şairi" olarak ünlenmiştir.
- Şiirde halk dilini, halkın kullandığı deyimleri, halkın zevkini, coşkusunu duyurmayı başararak edebiyatımızda mahallileşme akımını geliştirmiştir.
- Lale Devri'nin coşkun aşk, zevk ve neşe şairidir. Nedim, Lale Devri'ni yaşamış ve şiirlerinde de yaşatmıştır.
- Nedimane... denilen yeni bir tarz geliştirmiştir. Bu tarzın esasını söyleyiş mükemmelliği, yerlilik arzusu ve şuh eda oluşturur. Kendisi de bir gazelinde, "Ma'lümdur benim sühanım mahlas istemez / Fark eyler anı şehrimizin nüktedanları" diyerek üslup sahibi bir şair olduğunu ifade etmiştir.
- Şiirlerinde zevk, sefa, eğlence. nükte, müzik bir aradadır. Şiirde inceliğe büyük önem vermiştir.
- Nedim'in asıl kudreti dili kullanmadaki ustalığındadır. Konuşma dilinden gelen söyleyişleri kullanmadaki dehası ve ahengi sağlamadaki titiz işçiliği onu çağdaşlarından ayırır. Nedim; şiirde divan edebiyatının katı kurallarının dışına çıkarak kendine özgü taze bir dil oluşturmuş, İstanbul Türkçesini şiirimize getirmiştir.
- Kafiye, redif ve vezinde oldukça başarılıdır. Ara sıra Türkçe kelime ve eklerle yaptığı kafiyelerdeki ahenk ve doğallık daha önceki şairlerde az rastlanan bir husustur.
- Şairin en dikkate değer yanı şiirlerinde İstanbul hayatından sahneler sunmuş olmasıdır. Eğlence hayatıyla ilgili mekânlarla mesire yerlerini yeniden düzenleme çalışmaları, Sâdâbâd eğlenceleri Nedim'in şiirlerine yansımıştır. Onun şiirlerinde çağının değişik hayat sahneleri ve tipleri de öne çıkarılarak anlatılmıştır.
- Şiirlerinde tasvir ettiği güzel, önceki şairlerin betimlediği soyut bir güzel değil; ete kemiğe bürünmüş, ince belli, selvi boylu, ay yüzlü, şirin sözlü bir güzeldir.
- Aşk, şarap, tabiat, hayattan zevk alma onun şiirlerinin başlıca konularıdır.

- Nedim, şiirlerinde dinî-tasavvufi konulara hiç yer vermemiştir.
- Kullandığı dil; açık, yalın ve ahenklidir. Söz sanatlarını kullanmada başarılıdır.
- Edebiyatımızda şarkı türünün en önemli ismidir. Şûhâne gazel tarzının divan edebiyatındaki en güzel örneklerini vermiştir.
- Şarkı ve gazelde olduğu kadar kasidelerinde de başarılıdır.
- Divanında, hece ölçüsü ile yazılmış bir de türkü vardır.

✹ Divan'ı vardır.

Şeyh Galip

- Divan edebiyatının son büyük şairi Şeyh Galip, Mevlevi Şeyhî'dir.
- Anlam derinliği ve kapalılığına dayanan bir çeşit sembolizm olan sebk-i Hindi akımının en önemli temsilcisidir.
- Süslü ve çeşitli söz sanatlarıyla yüklü ağır bir dili vardır.
- Divan şiirinin geleneklerine bağlı kalmakla beraber kendine özgü bir şiir havası da oluşturmuştur. Divan şiirine yeni imge ve mazmunlar kazandırmıştır. Duygularını mecaz, benzetme, hayal ve sembollerle anlatmıştır.
- Eserlerindeki aşk, ilahi aşktır. Şiirlerinde müzik oldukça önemlidir.

✹ Divan'ı vardır.

✹ Hüsn ü Aşk: Şair Nabî'nin Hayrâbâd mesnevisi kadar güzel bir mesnevi yazılamayacağı iddiasına karşılık bu eserini altı ay gibi kısa bir sürede yazmıştır. Tasavvufi bir yapıt olan Hüsn ü Aşk adlı mesnevisi sembolik (alegorik) tarzda yazılmış bir yapıttır. Hüsn (Güzellik) isminde bir kız ile "Aşk" isminde bir erkeğin aşkını anlatan tasavvufi bir tema ve temele sahip bir mesnevidir. Hüsn, sevgiliyi (Allah'ı) "Aşk" ise sevgiliye (Allah'a) kavuşmak için her türlü çileyi çeken müridi temsil eder.

19. Yüzyıl

Enderunlu Vasıf

- Divan edebiyatının hemen bütün nazım şekillerinde örnek veren Vasıf, aynı zamanda bu edebiyatın şarkı nazım şekliyle en fazla eser veren şairidir.
- Mahallileşme akımının etkisinde kalmış, günlük konuşma diliyle yazmıştır.

✹ Divanı vardır.

Keçizade İzzet Molla

- Divan edebiyatının artık son sözünü söylediği, bir bakıma orjinalitesini kaybettiği çöküş döneminde yaşayan İzzet Molla, özellikle olgunluk çağı şiirlerini ihtiva eden Hazân-ı Âsâr'daki gazellerinde daha ziyade hikemî tarza kayar.
- Dönemin sadrazamını yerdiği için Keşan'a sürülmüştür.

✹ Mihnet-i Keşan: İzzet Molla'nın Keşan'a sürgüne gönderilişini, yolda gördüklerini, orada çektiği sıkıntıları ve affedilip İstanbul'a geri dönüşünü anlattığı sosyal hiciv türünde bir mesnevisidir. Eser yer yer ..seyahatname.. özelliği gösterir.

Divan Edebiyatında Akımlar	
Sebk-i Hindî (17 - 18. yy.)	✸ Aşırı hayalcilik, mübalağalı anlatım ✸ Az sözle çok şey anlatma ✸ Derin acılar ve tasavvufi görüşler ✸ Geniş, derin, kapalı ve girift anlam ✸ İstiare ve teşbihlerde anlaşılmazlık ✸ Söz ahengi ve iç musiki oluşturma ✸ Sembolizm akımıyla benzerlik ✸ Neşati, Naili, Şeyh Galip
Hikemî Tarz (Hâkimane Şiir / Nabi Ekolü) (17. yy.)	✸ Didaktik bir üslup ✸ Dış dünyayı anlatma ✸ Doğruyu göstermede araç olma ✸ İçeriğe ve hikmete önem verme ✸ Okuyucuya bir nasihat verme ✸ Söz sanatlarından uzak durma ✸ Duygu ve lirizm değil, düşünceyi önemseme ✸ Nabi, Ziya Paşa, Koca Ragıp
Türk-i Basit (Basit Türkçe) (15 - 16. yy.)	✸ Sade, anlaşılır bir Türkçeyle şiir yazma ✸ Deyim ve atasözleri kullanma ✸ Mahallileşme akımının habercisi ✸ Uzun soluklu değil ✸ Aydınlı Visali, Edirneli Nazmi
Mahallileşme (Yerlileşme) Akımı (18. yy.)	✸ Atasözü ve deyimler kullanma ✸ Halk tabirleri ve mahalli söyleyişlere yer verme ✸ Günlük ve sıradan olayları şiirin konusu yapma ✸ Özellikle mesnevilerdeki konu ve kahramanları mahalli çevreden seçme ✸ İstanbul'a ait somut unsurları işleme ✸ Nedim, Bakî, Taşlıcalı Yahya, Enderunlu Vasıf

Tasavvuf Akımı	✸ Allah'ın varlığını, birliğini anlatma ✸ Vahdet-i vücut anlayışı ✸ İlahi aşk, insan sevgisi ✸ Tarikatlara mensup şairler ✸ Mevlânâ, Sultan Veled, Gülşehri, Âşık Paşa

Edebî Sanatlar (Söz Sanatları)

Teşbih (Benzetme): Şiirde sözü daha etkili kılmak için aralarında ilgi bulunan iki unsurdan nitelikçe zayıf olanın güçlü olana benzetilmesidir. Teşbih'in dört ögesi bulunur.

1. **Benzeyen:** Nitelik bakımından güçsüz olandır.
2. **Kendisine Benzetilen:** Nitelikçe güçlü olandır.
3. **Benzetme Edatı:** Benzetme ögeleri arasında çeşitli yönlerden ilgi kuran (gibi, kadar, adeta, andırır, benzer, bigi, çü, çün, gûnâ, gûne, gûya, gûyiyâ, kimi, mânend, meğerki, misal, sanki vb) edatlardır.
4. **Benzetme Yönü:** Benzeyen ve kendisine benzetilen arasındaki ortak noktadır. Zaten benzetme bu ortak noktayı belirtmek için yapılır. Ancak bu ortak nokta her zaman vurgulanmaz.

ÖRNEK

"Bin atlı akınlarda çocuklar gibi şendik."

Benzeyen: bin atlı

Kendisine benzetilen: çocuklar

Benzetme edatı: gibi

Benzetme yönü: şen olmaları

ÖRNEK

"Cennet kadar güzel vatanımız var."

Benzeyen: vatan

Kendisine benzetilen: cennet

Benzetme edatı: kadar

Benzetme yönü: güzellik

ÖRNEK

"İnsan bir su misali kıvrım kıvrım akar ya!"

Benzeyen: insan

Kendisine benzetilen: su

Benzetme edatı: misali

Benzetme yönü: kıvrım kıvrım akmak

Teşbih-i Beliğ (Güzel Benzetme): Benzetmenin temel ögeleriyle (benzeyen ve kendisine benzetilen) yapılır. "Benzetme yönü" ve "benzetme edatı" kullanılmaz.

ÖRNEK

"Cennet vatan"	"Altın başaklar"	"Deniz dedikleri bin başlı ejder"
Benzeyen: vatan	Benzeyen: başaklar	Benzeyen: deniz
Kendisine benzetilen: cennet	Kendisine benzetilen: altın	Kendisine benzetilen: ejder
Benzetme edatı: yok	Benzetme edatı: yok	Benzetme edatı: yok
Benzetme yönü: yok	Benzetme yönü: yok	Benzetme yönü: yok

İstiare (Eğretileme): Bir sözün benzetme amacıyla başka bir söz yerine kullanılmasıdır. Bu bakımdan istiare hem bir mecaz hem de bir benzetme sanatıdır.

İstiare, açık ve kapalı olmak üzere iki çeşittir:

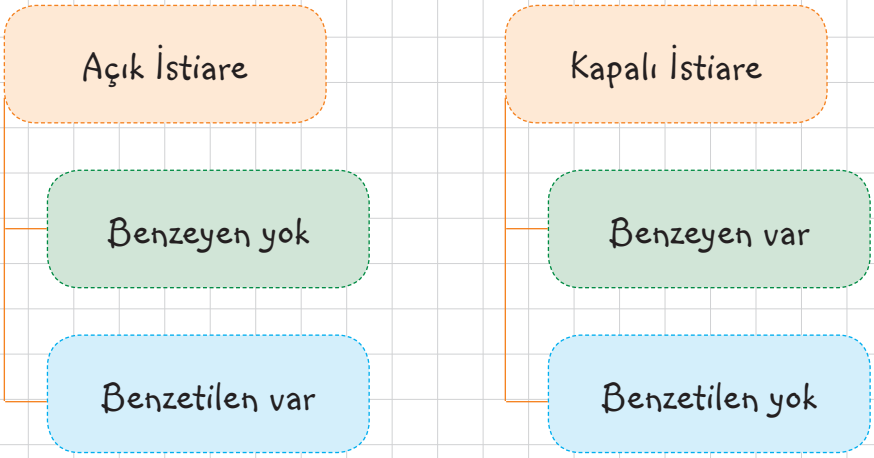

Açık İstiare: Sadece benzetilenle yapılan istiaredir. Benzetilen, kuvvetli unsurdur, açıkça söylenir. Benzeyen ise zayıf ögedir ve gizlidir.

ÖRNEK

"Anavarza at oynağı

Kara bulanmış gömleği

Kıyman a zalımlar kıyman

Kör karının bir değneği"

Yukarıdaki örnekte kadının oğlu insanın ayakta durmasına yardımcı olan değnek / bostana benzetilmiştir. Benzeyen (benzetme bakımından zayıf olan öge, yani oğul) söylenmemiş, kendisine benzetilen (benzetme bakımından güçlü olan öge, yani değnek) söylenmiştir.

ÖRNEK

"İki kapılı bir handa

Gidiyorum gündüz gece"

Şair iki kapılı han ile dünya arasında benzerlik kuruyor fakat iki kapılı hanı söylüyor dünyayı söylemiyor. Burada benzeyen (benzetme bakımından zayıf olan öge, yani dünya) söylenmemiş kendisine benzetilen (benzetme bakımından güçlü olan öge, yani iki kapılı han) söylenmiştir.

ÖRNEK

'Kurban olam beşikte yatan kuzuya"

Yukarıdaki örnekte beşikte yatan çocuk / bebek kuzuya benzetilmiştir. Benzeyen (benzetme bakımından zayıf olan öge, yani çocuk / bebek) söylenmemiş, kendisine benzetilen (benzetme bakımından güçlü olan öge, yani kuzu) söylenmiştir.

ÖRNEK

"Vurulup tertemiz alnından uzarmış yatıyor.

Bir hilâl uğruna ya Rab ne güneşler batıyor."

Yukarıdaki örnekte Türk askeri, güneşe benzetilmiştir. Benzeyen (benzetme bakımından zayıf olan öge, yani askerler) söylenmemiş, kendisine benzetilen (benzetme bakımından güçlü olan öge, yani güneş) söylenmiştir.)

Kapalı İstiare: Kendisine benzetilenin açıkça söylenmediği benzetmenin temel ögelerinden yalnızca benzeyenin (zayıf ögenin) kullanılmasıyla yapılır. Kapalı istiarede, benzetme anlamı kaybolmasın diye "benzetme yönü" de söylenir.

ÖRNEK

"Kırık dökük kağnının tekerlekleri yollara bir şey anlatıyor."

Dizede kağnının tekerlekleri "insan"a benzetilmiş ama kendisine benzetilen söylenmeyerek onun konuşma özelliğinin belirtilmesiyle yetinilmiştir. Yani benzeyen tekerlekler, kendisine benzetilen yoktur.

ÖRNEK

Can kafeste durmaz uçar / Dünya bir han konan göçer.

Dizede can "kuş" a benzetilmiş ama kendisine benzetilen söylenmeyerek onun uçma özelliğinin belirtilmesiyle yetinilmiştir. Yani benzeyen can, kendisine benzetilen yoktur.

Mecazımürsel (Ad Aktarması): Bir sözün gerçek anlamının dışında benzetme amacı olmaksızın başka bir söz yerine kullanılmasıdır. Parça - bütün, iç - dış, neden - sonuç, yazar - yapıt, yer - insan, yer - olay gibi ilgiler kurularak kullanma sanatıdır.

ÖRNEK

- Üç gündür bereket yağıyor (yağmur)

  Yağmur bereket, bolluk getirdiği için, sonuç söyleyerek sebep (yağmur) anlatılmak istenmiştir. (Sebep - Sonuç ilişkisi)

- Sobayı yaktınız mı?

  Dış, (yani soba) söylenmiş, iç (yani odun kömür) kast edilmiştir. (Dış - iç ilişkisi)

- O, beyaz perdenin en güzel sanatçısıdır.

  Somut (yani beyaz perde) söylenmiş, soyut (yani sinema) kast edilmiştir. (Somut - Soyut ilişkisi)

- Dalgalan sen de şafaklar gibi ey şanlı hilâl! (bayrak)

  Bir bütünün parçası olan hilâl söylenmiş bayrağın tümü kast edilmiştir. (Parça - bütün ilişkisi)

- "Kara bulutları kaldır aradan"

  Bu dizede "kara bulutlar" sözü "tehlike, kötülükler anlamında kullanılmıştır. (Somut - Somut ilişkisi

- "Anadolu Kurtuluş Savaşı'nda tek yürek oldu."
  Anadolu söylenmiş ancak oradaki insanlar kast edilmiştir. (Yer insan ilişkisi)

- "Genç kalemlerimiz şiir yarışmasında ter döküyor."
  Genç kalemlerimiz denerek genç şairler kast edilmiştir. (Araç - insan ilişkisi)

Teşhis ve İntak (Kişileştirme ve Konuşturma): İnsan dışındaki canlı ve cansız varlıkları, düşünen, duyan ve hareket eden bir insan kişiliğinde göstermek, kişileştirmek sanatına teşhis sanatı denir. İnsan kişiliğindeki bu varlıkları konuşturmaya ise intak sanatı denir. ...Masallarda... ve fabllarda bu sanata sıkça başvurulur.

ÖRNEK

- "Salındı bahçeye girdi çiçekler selama durdu
  Mor menekşe boyun eğdi, gül kızardı hicâbından."
  Selama durmak, salınarak bahçeye girmek, utançtan kızarmak, boyun eğmek insana özgü durumlar olduğu hâlde doğadaki başka varlıklar için söylenmiş ve kişileştirme yapılmıştır.

- "Rüzgâr susmuş, ses vermiyor; nedendir?"
  Rüzgâr insan gibi düşünülmüştür. İnsana özgü bir özellik verilmiştir.

- "Çatma kurban olayım çehreni, ey nazlı hilâl"
  Hilâle insana özgü bir özellik verilmiştir.

- Sordum sarı çiçeğe / Annen baban var mıdır? /Çiçek eydür derviş baba / Annem babam topraktır.
  Çiçeğe insana ait bir özellik verilmiştir. Çiçek konuşturularak intak sanatı yapılmıştır.

- Dal bir gün dedi ki tomurcuğuna / İçimde kanayan yara gibisin.
  Ağaç dalına insana özgü bir özellik verilmiş ve konuşturulmuştur.

İntak olan her yerde teşhis de vardır. Fakat her teşhiste intak yoktur.

Kişileştirmenin diğer adı olan "TEŞHİS" sözcüğünün içinde "kişi" anlamına gelen şahıs, karşıtlığın bir diğer adı olan "TEZAT" sözcüğünün içinde "karşıt" anlamına gelen zıt kelimesi gizlidir.

Tenasüp (Uygunluk): Herhangi bir konu ile bağlantısı bulunan kelime, tabir veya tamlamaları bir mısra ya da beyit içerisinde bir arada kullanma sanatıdır. Başka bir deyişle anlam bakımından birbiriyle ilgili kelimelerin bir arada kullanılmasıdır.

ÖRNEK

- "Lâle'yi, sümbülü gülü hâr almış
  Zevk u şevk ehlini âh u zar almış."
  Yukarıdaki dizelerde lale, sümbül, gül sözcükleri anlam bakımından birbiriyle ilgili sözcüklerdir.

- "Deli eder insanı bu dünya
  Bu gece, bu yıldızlar, bu koku
  Bu tepeden tırnağa çiçek açmış ağaç."
  Yukarıdaki dizelerde "dünya, gece, yıldız" sözcükleri kendi içinde ve "koku, ağaç, çiçek" sözcükleri kendi içinde anlam bakımından birbiriyle ilgili sözcüklerdir.

Leff ü Neşr (Toplayıp Dağıtma): Genellikle beyitlerde, birinci dizede en az iki şey söyleyip ikinci dizede de bunları açıklama, anlamca bunlarla ilgili olan başka kavramları kullanma sanatıdır.

ÖRNEK

- Gönlümde ateştin, gözümde yaştın
  Ne diye tutuştun, ne diye taştın
  Birinci dizedeki "ateş" e karşılık ikinci dizede "tutuşmak", birinci dizedeki "yaş"a karşılık ikinci dizede "taşmak" söylenmiş.

- Ben dağlara meftunum sen denizlere hayran
  Çeker dalgalar seni beniyse büyüler orman
  Birinci dizedeki "dağlar" a karşılık ikinci dizede "orman", birinci dizedeki "denizlere" karşılık ikinci dizede "dalgalar" söylenmiş.

Tezat (Zıtlık): Karşıtlık, karşı olma durumudur. Bir konunun karşıt kavram ve sözcüklerini bir arada kullanma sanatıdır. Tezat sanatında dikkat edilmesi gereken husus: Tezat sadece zıt anlamlı sözcüklerin bir arada kullanılması değildir. Tezatta birbirine karşıt özelliklerin de belirtilmesi gerekir.

ÖRNEK

- "Ağlarım hatıra geldikçe gülüşlerimiz." (ağlamak - gülmek)

  "Neden böyle düşman görünüyorsunuz / Yıllar yılı dost bildiğim aynalar?" (dost - düşman)

  "Yağan ateş midir, kar mıdır bilmem" (ateş - kar)

  "Sana çirkin dediler, düşmanı oldum güzelin" (çirkin - güzel)

  "İçimde kar donar, buzlar tutuşur." (donmak - tutuşmak)

Telmih (Hatırlatma): Herkesçe bilinen bir olayı, bir kişiyi, bir olayı vb. söz arasında anımsatma sanatıdır. Hatırlanması istenen olay, kişi ya da durum açıklanmadan çağrışım yoluyla hatırlatır.

ÖRNEK

- "Pîr Sultanlar gibi darağacını / Bilmem boylasam mı, boylamasam mı?"

  Yukarıdaki dizelerde Pîr Sultan Abdal'ın darağacına asılması olayı hatırlatılmıştır.

- "Ey dost senin yoluna
  Canım vereyim Mevlâ
  Aşkını koymayayım
  Od'a gireyim Mevlâ"

  Yukarıdaki dizelerde "ateş" anlamına gelen "od" sözcüğü Hz. İbrahim'in ateşe atılmasına ve ateşin gül bahçesine dönmesine telmih vardır.

Hüsn ü Talil (Güzel Neden Bulma): Bir olayın gerçekleşmesinin nedenini gerçek değil hayali ve güzel bir nedene bağlama sanatıdır.

ÖRNEK

- "Ateşten kızaran bir gül arar da / Gezer bağdan bağa çoban çeşmesi"

  Çoban Çeşmesi'nden akıp kendisine yol bulan suyun sanki sevgiliyi aramak için diyar diyar gezdiği söylenerek hayali ve güzel bir nedene dayandırılmıştır.

- "Şu başaklar nasıl da terbiyeli?

  Ne zaman geçse tarladan rüzgâr

  Eğilir saygılarla hep başlar..."

  Tarladan rüzgar geçerken mutlaka başaklar etkilenir ve ağırlık üst tarafta olduğu için başakların baş kısımları eğilir. Şair bunu sanki başaklar rüzgara saygı duyuyormuş da ondan başlarını eğiyorlarmış gibi hayali ve güzel bir nedenle açıklamıştır.

- "Renk aldı özge ateşimizden şerab ü gül"

  Şarabın ve gülün rengi kırmızıdır. Şair ise şarap ve gülün rengini kendi ateşinden aldığını söyleyerek bu durumu hayali ve güzel bir nedenle açıklıyor.

Tecahül-ü ârif (Bilmezlikten Gelme): Bir anlam inceliği yaratmak ya da nükte yapmak için şairin, çok iyi bildiği birşeyi bilmiyor görünerek söz söylemesine denir. Bu sanat çoğu kez soru (istifham) ya da abartma (mübalağa) yoluyla yapılır.

ÖRNEK

- Ağaçlar sonbahara hazırlanıyor

  Bu şehir o eski İstanbul mudur"

  Şair aynı İstanbul olduğunu bildiği hâlde bilmezden gelerek "o eski İstanbul mudur" diye okuyucuya soruyor.

- "Şakaklarıma kar mı yağdı ne var?"

  Yukarıdaki dizelerde şair, saçlarının beyazladığını, yüzünde çizgilerin oluştuğunu çok iyi bildiği hâlde bilmiyormuş gibi davranarak tecahül-ü arif sanatı yapmıştır.

- "Bu eller miydi masallar arasından

  Rüyalara uzattığım bu eller miydi."

  Şair kendi elleri olduğunu bildiği hâlde bilmezden gelerek okuyucuya soruyor.

İstifham (Soru Sorma): Anlatılan duyguyu daha güçlü şekilde vermek için soru sorulmasıdır. Ancak soruya cevap beklenmez.

ÖRNEK

- "Analar bu çocukları nasıl güldürüyorsunuz?
  Nasıl yaz gökleri gibi böyle
  Durgun sular iyi çağlar gibi
  Kulaklarına neler fısıldıyorsunuz?
  Ne öğütler veriyorsunuz?
  Analar bu çocukları nasıl güldürüyorsunuz?"

  Sanatçı gerçekte analara çocukları nasıl güldürdüklerini, kulaklarına neler fısıldadıklarını, onlara ne öğütler verdiklerini sormuyor. Soru sorarak aslında analarla çocuklar arasında özel bir bağ olduğunu düşündürmek istiyor.

Kinaye: Hem gerçek hem de mecaz anlama gelebilecek bir ifadenin mecaz anlamının kast edilecek biçimde kullanılmasıdır.

ÖRNEK

- Ben toprak oldum yoluna
  Sen aşırı gözetirsin
  Şu karşıma göğüs geren
  Taş bağırlı dağlar mısın?

  Dörtlüğün son dizesindeki "Taş bağırlı dağlar" sözcük grubu kinayeli olarak kullanılmıştır. Taş bağırlı sözcük grubu hem gerçek anlamıyla (dağların taşlardan oluşması) hem de mecaz anlamıyla (dik durabilen, acımasız, tavizsiz) kullanılmıştır. Burada asıl vurgu acımasızlıktadır.

- Gidersen uğur ola / Yolun gül çimen ola"

  Bu dizeler gitmekte olan bir sevgiliye söylenmiştir. Bu dizelerdeki "yolun gül çimen olması" sözcük grubu gerçek anlamıyla kullanıldığında güllü, çimenli güzel yerlerden geçilmesi anlamına gelir. Asıl anlatılmak istenen ise mutlulukla, sağlıkla gidilmesi isteğidir.

Tevriye (İki Anlamlılık): Birden çok gerçek anlama gelebilen bir ifadeyi herkesçe bilinen (yakın) anlamını değil, uzak anlamını kast edecek şekilde kullanmaya denir.

Kinaye ile karıştırmayınız. Tevriyeli kullanılan sözcüklerin iki anlamı da gerçek anlamdır. Tevriyede mecaz yoktur; tevriye bu yönüyle kinayeden ayrılır.

ÖRNEK

- "Bu kadar letafet çünkü sende var
  Beyaz gerdanında bir de <u>ben</u> gerek"
  Beyitin ikinci dizesindeki "ben" sözcüğünün iki tane gerçek anlamı vardır:
  1. anlam: Vücuttaki siyah kabartı, 2. anlam: 1. tekil kişi zamiridir.
  Burada herkesçe bilinen anlamı yani yakın anlamı (vücuttaki siyah kabartı) değil uzak anlamı olan 1. tekil kişi anlamı vurgulanmıştır.

- "Rüzgâr kırdı dalımı <u>ellerin</u> günahı ne"
  Dizelerindeki "ellerin" sözcüğünün iki tane gerçek anlamı vardır.
  1. anlam: İnsanın organı olan el, 2. anlam: Yabancıdır. Burada herkesçe bilinen anlamı yani yolun anlamı (insanın organı olan el) değil uzak anlamı olan yabancı anlamı vurgulanmıştır.

Tariz (Dokundurma, Sitem, İğneleme): Bir insanı, bir durumu ya da bir olayı eleştirmek amacıyla bir sözün karşıt anlamını düşündürebilecek şekilde kullanılmasıdır. Bu sözün görünürdeki anlamının tam tersinin kastedilmesiyle gerçekleştirilen mecazlı anlatımdır.

ÖRNEK

- "Dürüstlük sözünü kaldır kasaya
  Ne adalete bak ne de yasaya
  Elliden aldığın sahte malları
  Üç yüzden süräver sen piyasaya"
  Bu dizelerde sanatçı aslında toplumun geçirdiği ahlaki çözüntüye dikkat çekmek için dürüstlüğü kasaya kaldır, adalete ve yasaya bakma, sahte malları piyasaya sür gibi olumsuz ifadeleri olumluymuş gibi eleştirel bir dille anlatmıştır.

- Tamirciniz gerçekten <u>ustaymış</u>; onun eli değeli bizim araba akıllandı; Artık hiç yürümüyor. (Arabanın tamirden sonra iyice bozulduğunu düşündürmek istemiştir.)

- "Her nere gidersen eyle talanı
  Öyle yap ki ağlatasın güleni
  Bir saatte söyle yüz yalanı
  El bir doğru söz söylerse inanma"
  Bu dörtlükte okuyucuya öğütler verilmektedir. Şair sanki okuyucuya herşeyi talan etmesini gülen herkesi ağlatmasını, her zaman ve her yerde yalan söylemesini, başkalarının sözüne inanmamasını" öğütlemektedir. Ancak şairin asıl vermek istediği öğüt, burada anlattıklarının tam tersidir.

Mübalağa (Abartma): Herhangi bir durumu olduğundan çok az veya çok fazla, çok küçük veya çok büyük anlatmaktır.

ÖRNEK

- "Güllü dibâ giydin ammâ korkarım âzâr eder
  Nazeninim sâye-i hâr-ı gül-i dibâ seni"
  Sevgilinin güllü elbise giydiğini fakat o güllü elbisenin üzerindeki gülün dikeninin gölgesinin sevgiliyi inciteceğini söylüyor. Bu bir abartıdır.

- "Bir of çeksem karşıki dağlar yıkılır."
  Bir of çekmekle dağlar yıkılmaz. Şair içindeki sıkıntıyı, hüznü abartarak ifade etmiştir.

İrsal-i mesel: Anlatıma güç kazandırmak amacıyla sözde, yazıda ya da şiirde atasözü, özdeyiş ya da çok bilinen yaygın bir sözü kullanma sanatına denir.

ÖRNEK

- "Aldanma cihanın sakın varına
  Bir nefesi verme cihan varına
  Bugünkü işini koyma yarına
  Yar yıkıldığı gün tozar demişler"
  "Bir felaket olduğu anda büyük bir panik yaratır, ondan sonra durumun ağırlığı kalmaz." anlamına gelen "Yar yıkıldığı gün tozar demişler" atasözüyle ilk üç dizedeki düşünceler desteklenmiştir.

- "Her şeyin fazlası zararlıdır ya
  Fazla şiirden öldü Edip Cansever"
  Şiirde "her şeyin fazlası zarardır" sözü kullanılarak irsal-i mesel sanatı örneklendirilmiştir.

ÖĞRETMENİM DİYOR Kİ:

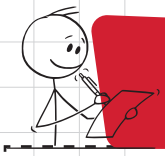

ETKİNLİK - 7

Aşağıdaki cümlelerin başına yargılar doğruysa "D" yanlışsa "Y" yazınız.

1. ( ) Divan edebiyatının şairlerinin tamamı tarikatlardan yetişmiş şeyh ile dervişlerdir. Bu şairler hoşgörü ve ilahi sevgiyi benimsemişlerdir.

2. ( ) Divan edebiyatında şairin aşk, sevgili, şarap, bahar gibi coşkulu hâller karşısındaki duygularını anlattığı şiirlere kaside denilmiştir. Bu şiirler 5 - 15 beyit arasında aruzun her kalıbıyla yazılabilir. Birim sayısı 5 ile 15 arasında değişir.

3. ( ) Devlet büyüklerinin ölümünden duyulan acıları anlatan kasidelere mersiye denir.

4. ( ) Bütün beyitleri aynı güzellikte, aynı değerde, aynı güçte olan gazellere yek - avaz gazel denir.

5. ( ) Tuyuğ, Türklerin yaratıp divan şiirine kazandırdığı nazım şeklidir. Tuyuğlar mâninin divan edebiyatındaki karşılığı sayılabilir.

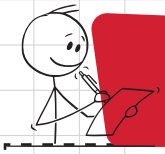

ETKİNLİK - 8

Aşağıdaki boş bırakılan yerlere uygun ifadeyi yazınız.

1. Divan edebiyatı şiir ağırlıklı bir edebiyattır. Bu edebiyata "divan edebiyatı" denmesinin nedeni şairlerin şiirlerini ..... denilen yazma kitaplarda toplamalarıdır.

2. Kasidede ilk beyte ....., son beyte ..... denir. Şairin mahlasını söylediği beyit taç beyit; taç beyit, kasidenin en güzel beyti ise ..... olarak isimlendirilir.

3. Gazellerde beyitlerin her biri ayrı şeyler anlatabileceği gibi bazen birkaç beyit, bazen de gazelin bütün beyitleri tek bir tema üstüne olabilir. Anlam birliği taşıyan bu gazellere ..... adı verilir.

4. Divan edebiyatında, uzun konuları öykü biçiminden yararlanarak aruz ölçüsünün genellikle kısa kalıplarıyla oluşturan, her ikiliği kendi arasında uyaklı nazım biçimine ..... denir.

5. ..... divan şiirine Türklerin kazandırdığı bir nazım şeklidir. Bunlar, genelde dört mısralı bentler hâlinde bestelenmek için yazılır; daha çok aşk ve ayrılık konuları işlenir.

DİLBİLGİSİ

İsim Tamlamaları

Bir ismin anlamının daha belirgin bir hâle getirilmesi için başka bir isim tarafından tamamlanmasıyla oluşturulan takımlara **isim tamlaması** denir. Bir ismin aitlik ilgisi yönünden daha belirgin hâle gelmesi için yapılır.

ÖRNEK

İsim + tamlayan eki (ilgi eki) + isim + tamlanan eki (iyelik eki)

Gömleğin düğmesi / arabanın kapısı / derdimin dermanı

tamlayan tamlanan — tamlayan tamlanan — tamlayan tamlanan

parmağımın acısı / bahçenin duvarı

tamlayan tamlanan — tamlayan tamlanan

✔ Temel unsur tamlanandır. Tamlayan tamlananın anlamını belirginleştirir ya da bütünler.

ÖRNEK

Bayrağın kırmızısı ... Kırmızılık bayrağa aittir.

Pencerenin demiri ... Demirin kullanıldığı yer penceredir.

Dolap kapağı ... Kapak dolaba aittir.

✔ İsim tamlamalarında ilgi eki ve iyelik eki olmak üzere iki çeşit ek bulunur. (-ın, -in, -un, -ün; -ı, -i, -u, -ü). Tamlayanın aldığı eke (-in, -ın, -un; -ün) **ilgi eki**; tamlamanın aldığı eke ise (-ı, -i, -u, -ü) **iyelik eki** denir.

ÖRNEK

Dünyanın sonu ---- dünya - n - ın son - u

Örnekte renkli yazılmış olan "-ın" ilgi eki; "-u" eki ise iyelik ekidir. (Aynı zamanda bu eklere tamlayan ve tamlanan ekleri de denir.)

Evi - m - in bahçe - si / kalb - im - in ses - i

tamlayan eki tamlanan eki — tamlayan eki tamlanan eki

İyelik Ekleri: Varlığın kime ve kaçıncı şahsa ait olduğunu bildiren eklere iyelik eki denir. İyelik eki ancak bir ismin peşine gelir ve peşine geldiği o ismin kime ait olduğunu gösterir. Çekimi aşağıdaki gibidir.

ev - im	oda - m	iş - im	ruh - um
ev - in	oda - n	iş - in	ruh - un
ev - i	oda - s - ı	iş - i	ruh - u
ev - imiz	oda - mız	iş - imiz	ruh - umuz
ev - iniz	oda - nız	iş - iniz	ruh - unuz
ev - leri	oda - ları	iş - leri	ruh - ları

İsim tamlamaları cümlenin ögeleri bakımından özne, nesne, tümleç ve yüklem olur.

ÖRNEK

- Sınıf temsilcilerimiz okullar arası bilgi yarışmalarında dereceye girdiler.
  Özne — Dolaylı tümleç
- Beni her zaman ayakta tutan annemin sevgisidir.
  Yüklem
- Kardeşimle birlikte ormandan üzüm yaprakları topladık.
  Belirtisiz nesne

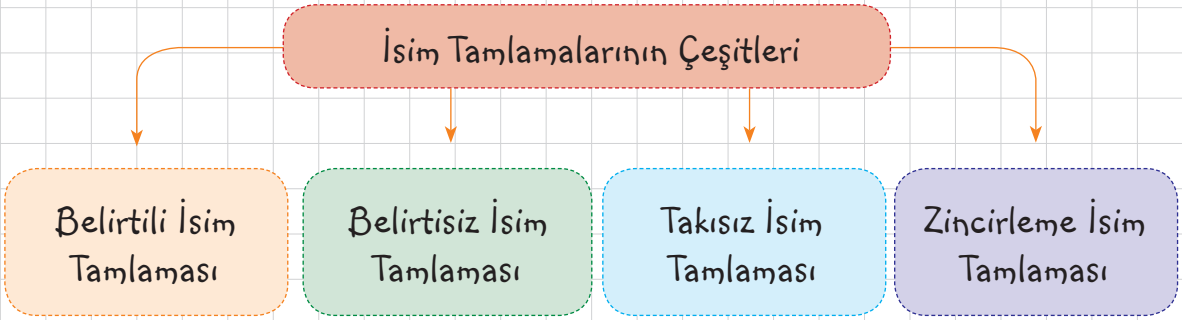

1 Belirtili İsim Tamlamaları

Tamlayanı ve tamlananı tamlama eklerini (ilgi ve iyelik ekleri) almış isim tamlamalarıdır. Varlığın kime ya da neye ait olduğunu gösterir.

ÖRNEK

Okulumun bahçesi	gömleğimin düğmesi	derdimin dermanı
bahçenin ağacı	köpeğin havlaması	dünyanın yörüngesi
evin duvarı	annemin sözleri	ayakkabılarımın rengi
gülün kokusu	parmağımın ucu	kitabımın sayfaları

Git ki siyah gözlerin arkada kalmasınlar,
Git ki gamlı yüzümün hüznüyle dolmasınlar

Yüz	-	üm	-	ün	hüzn	-	ü
isim		iyelik eki		ilgi eki	isim		iyelik eki

Kahrımın nedenini söylesem irkilirler;
Çünkü herkes beni Kays, seni Leyla bilirler.

Kahr	-	ım	-	ın	neden	-	i
isim		iyelik eki		ilgi eki	isim		iyelik eki

Belirtili isim tamlamaları farklı şekillerde kurulabilir:

1. Belirtili isim tamlamalarında tamlayan ile tamlanan arasına farklı türden (sıfat, zarf, fiilimsi vb.) sözcükler girebilir. Bu tür tamlamalara bazı kaynaklarda "karma tamlama" denmektedir.

ÖRNEK

Ben senin en çok ellerini sevdim
Bir pınar serinliğinde, küçücük ve ak pak
Nice güzellikler gördük yer yüzünde
En güzeli bir sabah ellerinle uyanmak
Ben senin en çok gözlerini sevdim
Kâh çocukça mavi, kâh inadına yeşil
Aydınlıklar, esenlikler, mutluluklar
Hiç biri gözlerin kadar anlamlı değil
Ben senin en çok gülüşünü sevdim...

Yukarıdaki dizelerde senin ellerin, senin gözlerin, senin gülüşün belirtili isim tamlamalarıdır. Bu tamlamalarda tamlayan sözcük ile tamlanan sözcük arasına "en çok" sözcüğü girmiştir. "En çok" sözcüğü zarftır.

ÖRNEK

Annemin çok nefis yemekleri olur.	(Annem - in yemek - leri)
Babamın çok güzel bir bağlaması vardı.	(Babam - ın bağlama - sı)
Her zaman insanların iyi kötü günleri olabilir.	(İnsanlar - ın gün - leri)
Kardeşimin bitmez tükenmez bir hırsı var.	(Kardeşim - in hırs - ı)

2. Belirtili isim tamlamalarında zamirler tamlayan da tamlanan da olabilir.

- benim masam
  senin dolabın
  onun kalemi
  bizim evimiz
  sizin okulunuz
  onların bahçesi
- adamın biri
  kardeşimin kendisi
  evin diğeri
  okulların bazıları
  kedilerin birkaçı
  arabanın ötekisi

3. Şiirsel ifadelerde ve konuşma dilinin kullanımında tamlayan sözcük ile tamlanan sözcük yer değiştirebilir ya da kimi zaman tamlayan kimi zaman da tamlanan düşebilir.

ÖRNEK

- Okşamak kumrallığını içimden uysal lambaların
  Beyhude ıslıklarını yakınlaşan sonbaharın
  Yukarıdaki dizelerde geçen lambaların kumrallığı ve sonbaharın ıslıkları sözcük gruplarını her ikisi de belirtili isim tamlamasıdır. Ancak şiirsel ifade gereği tamlayanlar ile tamlananlar yer değiştirmiştir.

Tatlı mı tatlı bir gülüşü vardı o çocuğun.	(Çocuğun gülüşü)
Dante gibi ortasındayız ömrün.	(Ömrün ortası)
Sırtına Sakarya'nın Türk tarihi vurulur.	(Sakarya'nın sırtı)
Gördün mü gelişini babamın, dağ gibi.	(Babamın gelişi)
Derya deniz kadar bir yüreği vardı şairin.	(Şairin yüreği)

- – Ali Ağa şu koşan kimin atı?
  – Yusuf'un. (Yusuf'un atı tamlamasının tamlayanı yani "at" düşmüştür.)
  – Bu ev kimindi?
  – Benim. (Benim evim tamlamasının tamlayanı yani "ev" düşmüştür.)
  – Bu gelin Ayşe Kadın'ın nesi olur?
  – Gelini. (Ayşe kadının gelini olmalıydı fakat tamlayanı yani Ayşe Kadın düşmüştür.)

4. Belirtili isim tamlamalarında tamlayan düşmüş olabilir. Bu durumda tamlananın aldığı iyelik eki, tamlayanın kaçıncı şahıs olduğunu gösterir. Bu tür tamlamalara "tamlayanı düşmüş tamlama" denir.

ÖRNEK

- "Evi çok güzelmiş." cümlesinde eve "Kimin evi?" sorusunu sorduğumuzda cevap bellidir. Çünkü ev kelimesinin peşindeki "-i" eki iyelik ekidir. Cevap "onun evi" dir. Yani cümlenin aslı "Onun evi güzelmiş." olmalıydı. Tamlayan düşmüştür.
- "Evi bir güzel temizlemişler." cümlesine ise eve, "Kimin evi?" sorusunu sorduğumuzda evin sahibi belli değildir kimin evi olduğuna dair bir çıkarım yapamayız. Çünkü ev kelimesinin peşindeki "-i" eki iyelik eki değildir. Dolayısıyla burada bir isim tamlaması yoktur.
- Okul - um Kimin okulu? Benim okulum
  Okul - un Kimin okulu? Senin okulun
  Okul - u Kimin okulu? Onun okulu
  Okul - umuz Kimin okulu? Bizim okulumuz
  Okul - unuz Kimin okulu? Sizin okulunuz
  Okul - ları Kimin okulu? Onların okulları

5. Belirtili isim tamlamalarında tamlanan sayı veya belirsizlik bildiğinde tamlayan eki "'-in / -nin" yerine ayrılma hâli eki "-den" kullanılabilir.

ÖRNEK

Derslerin bazıları / Derslerden bazıları

Karpuzların biri / Karpuzlardan biri

2 Belirtisiz İsim Tamlamaları

Tamlayanın ilgi eki almayıp tamlananın iyelik eki aldığı tamlamalarıdır. Belirtili isim tamlamalarından farkı tamlayan sözcüğün ilgi ekini (-in) almayışıdır. Belirtili isim tamlamasında varlığın kime ait olduğu kesin olarak bellidir. Ancak belirtisiz isim tamlamalarında varlığın kime ait olduğu kesin belli değildir. Bu sebeple bu tamlama türüne belirtisiz isim tamlaması denir.

ÖRNEK

Çocuğun önlüğü belirtili isim tamlamasıdır. Çocuk önlüğü ise belirtisiz isim tamlamasıdır.

Çocuğun önlüğü denildiğinde önlüğün kime, hangi çocuğa ait olduğu bellidir. Bu yüzden bu tamlama belirtili isim tamlamasıdır. Oysaki çocuk önlüğü tamlamasında önlüğün kime ait olduğu belli değildir. Bu sebeple bu tamlamaya belirtisiz isim tamlaması denir.

✔ Belirtili isim tamlamalarında anlam daha dardır. Oysaki belirtisiz isim tamlamalarında anlam daha geniştir.

- Odanın rengi (Belli bir odanın rengidir. Anlam daha dardır.)
  Oda rengi (Belli bir odanın değil genel bütün odaların rengidir. Anlam çok daha geniştir.)

- halının deseni (Belli bir halının desenidir. Anlam daha dardır.
  halı deseni (Belli bir halının değil genel bütün halıların desenidir. Anlam çok daha geniştir.)

- okulun kapısı (Belli bir okulun kapısıdır. Anlam daha dardır.)
  okul kapısı (Belli bir okulun değil genel bütün okulların kapısıdır. Anlam çok daha geniştir.)

- ders defter - i
  armut ağaç - ı
  anne şefkat - i

- kış gün - ü
  gül bahçe - si
  ayva sarı - sı

- okul bahçe - si
  pirinç pilav - ı
  yıldırım hız - ı

- Ankara kale - si
  şeker pancar - ı
  deniz balık - ı

- Türk yurd - u
  Kardeş sevgi - si
  deprem yıkıntılar - ı

✔ Yukarıdaki örneklerde görüldüğü gibi tamlayan sözcükler, tamlama eki ("-in" ilgi eki) almamış, tamlanan ise tamlanan ekini ("-i" iyelik ekini) almıştır.

✔ Belirtisiz isim tamlamalarında farklı anlam ilgileri kurabilir:

1. Bayan elbisesi, din kitabı, Türk bayrağı, kargo uçağı vb. tamlamalarda tamlayan tamlananın kime ya da neye özgü olduğunu bildirir.
2. Armut ağacı, domates fidanı, yarma çorbası, lahana pancarı vb. tamlamalarda tamlayan tamlananın türünü bildirir.
3. Yazı kağıdı, dikiş iğnesi, çöp arabası, balık oltası vb. tamlamalarda tamlayan tamlananın nerede kullanıldığını gösterir.
4. Baba şefkati, öğretmen sevgisi, anne şefkati, gök mavisi, çilek kırmızısı, yıldırım hızı vb. tamlamalarda tamlayan tamlananın niteliğini gösterir.
5. Sel felaketi, sınav heyecanı, otobüs tutması, deprem korkusu, kalp hastalığı, düğün telaşı vb. tamlamalarda tamlayan tamlananın nedenini gösterir.
6. Ayva portakalı, kol böreği, damla saçağı, ateş böceği vb. tamlamalarda tamlayan tamlananın neye benzediğini gösterir.

7. Asfalt işçisi, bakır kalaycısı, bölük komutanlığı, otel görevlisi vb. tamlamalarda tamlayan tamlananın işini gösterir.
8. Mahalle muhtarı, bölük komutanı, belediye başkanı vb. tamlamalarda tamlayan tamlananın görevini belirtir.
9. Özel isimlerle yapılan tamlamalarda genellik azalır, belirginlik çoğalır: Erzurum Valiliği, Alman Elçiliği, Hollanda Krallığı vb.
10. Çilek tarlası, yaşlılar evi, araba pazarı, kum ocağı vb. tamlamalarda tamlayan tamlananın çıktığı yetiştiği, ait olduğu yeri belirtir.
11. Arıburnu, Kızılay Meydanı, Ankara Garı, Nil Nehri vb. tamlamalar birleşik hâlde yer adı olur.
12. İş Bankası, Ziraat Odası, Ankara Üniversitesi, Türk Dil Kurumu vb. tamlamalar birleşik hâlde kurum, kuruluş adı olur.
13. Yürek yarası, dert babası, dil yarası vb. tamlamalarda soyutlama yapılarak mecazlı anlatım sağlanır.
14. Peçevi Tarihi, Nedim Divanı, Evliya Çelebi Seyahatnamesi vb. tamlamalarda tamlayan tamlananın kime ait olduğunu gösterir.
15. Keçiören, Kuşadası, Köroğlu, Dargeçit vb. bu tür tamlamalar kaynaşıp bileşik isim olur.
16. Bursa şeftalisi, Ankara keçisi, Amasya elması vb. tamlamalar da tamlayan tamlananın yetiştiği yeri bildirir.

Bazı belirtisiz isim tamlamaları belirtili isim tamlamasına dönüştürülebilir, bazıları dönüştürülemez:

Bahçe kapısı / bahçenin kapısı, biçimine dönüştürülebilir.

Masa örtüsü / masanın örtüsü, biçimine dönüştürülebilir.

Meyve ağacı / meyvenin ağacı, biçimine dönüştürülemez.

Kabak tatlısı / kabağın tatlısı, biçimine dönüştürülemez.

Belirtisiz isim tamlamalarında tamlayan bazen çoğul eki alabilir.

ÖRNEK:

dostlar meclisi, dünyalar tatlısı, rüyalar âlemi, öğretmenler odası

Yabancı dillerin etkisiyle Türkçenin tamlama kuralının yok edildiği örnekler de az değildir: Hotel Armada, Hotel Altınnal, Hotel Kervansaray, Hotel Selvi, Otel Farabi, Otel Tunalı, Otel Zümrüt, Kulüp Çankaya gibi.

Belirtisiz ad tamlamalarında tamlayan ile tamlanan arasına sözcük giremez.

- Eski Devlet Bakanı > Doğru
- Devlet eski bakanı > yanlış

sözcük belirtisiz isim tamlaması

tamlayan sözcük tamlanan

3 Takısız İsim Tamlamaları

Tamlayan sözcüğün de tamlanan sözcüğün de tamlama eklerini almamış biçimidir. Bu tür tamlamalarda varlığın neyden yapıldığı veya neye benzediği belirtilir.

ÖRNEK

Altın kolye, tahta masa, taş köprü, gümüş yüzük, ahşap işleme, cam kavanoz, ipek mendil, bronz madalya, top sakal, kumaş elbise, kağıt peçete, ölü göz, plastik gözlük vb.

Kitaplarını kaynak olarak kullandığımız akademisyenlerden bazıları (Tahir Nejat Gencan, Vecihe Hatipoğlu vb.) bu tamlamanın varlığını kabul ederken bazıları (Zeynep Korkmaz, Mustafa Güveli, Semra Harut, Hamza Zülfikar, Ali Türkseven vb.) kabul etmemektedir. Takısız ad tamlamasının varlığını kabul etmeyen akademisyenler bunların sıfat tamlaması olduğunu savunmaktadır. Bu konu akademik çevrede 1960'lardan beri tartışıldığından ÖSYM takısız ad tamlamasını şimdiye kadar sormamıştır.

4 Zincirleme Ad Tamlamaları

Zincirleme isim talmalarını bir isim tamlaması çeşidi olarak algılamamak gerekir. Çünkü bir tamlamaya özgü biçimi yoktur. Belirtili ve belirtisiz isim tamlamalarının birbirlerine bağlanması biçiminde oluşturulur. Bir isim tamlamasının diğer bir isim tamlamasının tamlayanı ya da tamlananı olduğu tamlamalardır.

Türkçede "zincirleme isim tamlamaları" konusunda da sıkıntı bulunmaktadır. Kaya Bilgegil, Leyla Karahan, Zeynep Korkmaz vb. akademisyenler bu tamlamayı üçüncü grup tamlama kabul etmektedir. Bazı akademisyenler ise (Muharrem Ergin vb.) isim tamlamalarını "belirtili isim tamlaması" ve "belirtisiz isim tamlaması" biçiminde iki gruba ayırarak incelemiş ve bu tamlamayı üçüncü grup tamlama olarak kabul etmemişlerdir. Ancak ÖSYM farklı yıllarda zincirleme ad tamlamasını bulmaya yönelik sorular sormuştur.

Zincirleme ad tamlaması üç şekilde kurulabilir:

Tamlayan kendi içinde bir isim tamlaması grubu ve tamlanan ile kurulur.

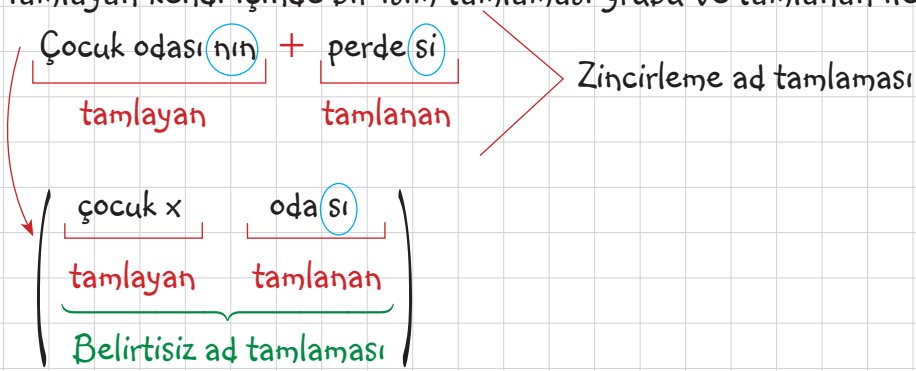

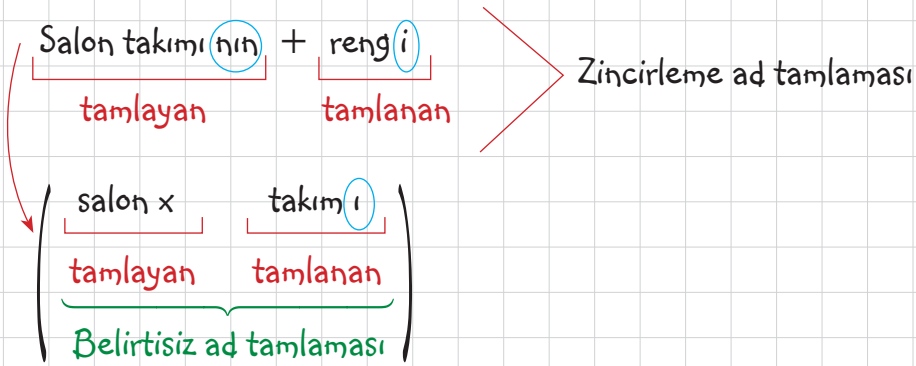

Tamlanan kendi içinde bir isim tamlaması grubu ve tamlayan ile kurulur:

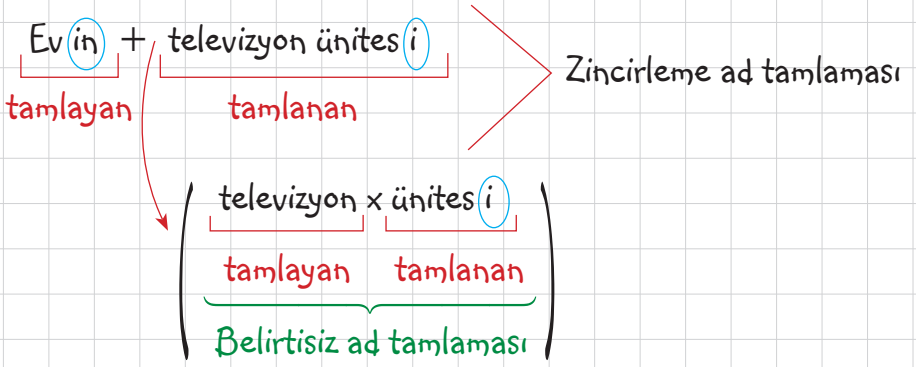

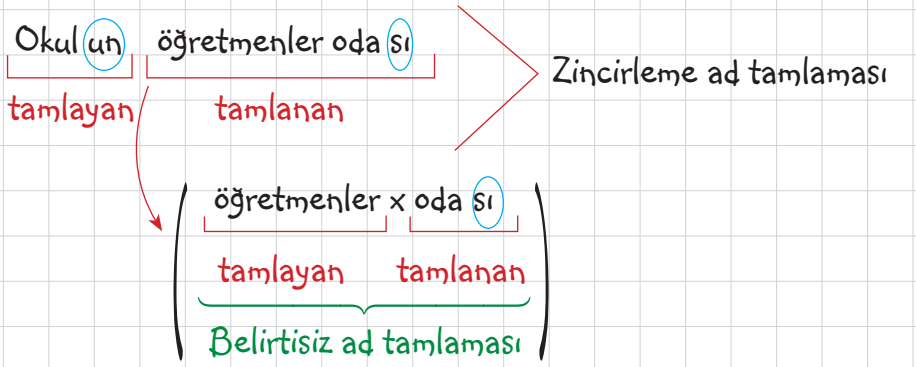

Hem tamlayan hem tamlanan kendi içinde birer isim tamlaması grubundan oluşur:

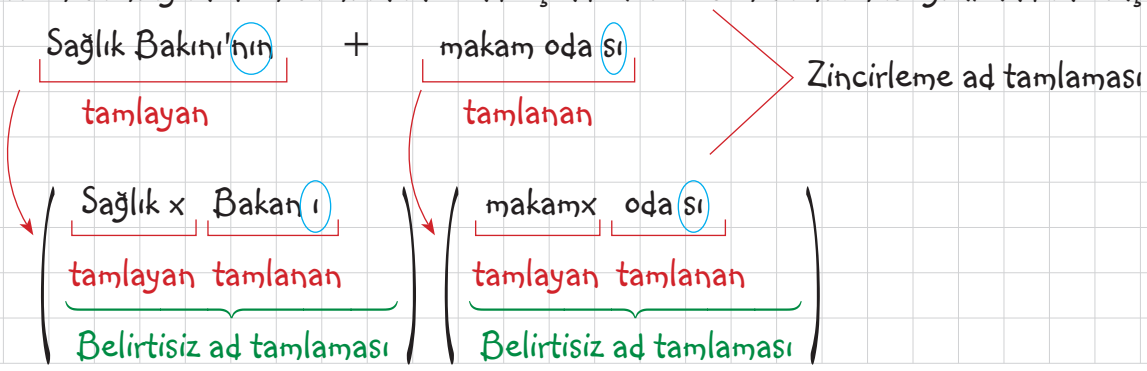

ETKİNLİK - 9

Aşağıdaki cümlelerin başına yargılar doğruysa "D" yanlışsa "Y" yazınız.

1. ( ) Belirtili isim tamlamalarında zamirler tamlayan da tamlanan da olabilir.
2. ( ) Belirtisiz isim tamlamalarında tamlayanla tamlanan yer değiştirebilir.
3. ( ) "Okul yıllarının anıları" zincirleme isim tamlamasında okul yılları tamlayan, anıları ise tamlanandır.
4. ( ) "Kahramanlıkları yazılmalı askerlerimizin durmadan." cümlesinde tamlananı tamlayandan önce söylenmiş bir belirtili ad tamlaması vardır.
5. ( ) "Gülün kokusu" tamlamasında olduğu gibi belirtili isim tamlamalarında anlam daha darken "gül kokusu gibi belirtisiz isim tamlamalarında anlam daha geniştir.

ETKİNLİK - 10

Aşağıdaki boş bırakılan yerlere uygun ifadeyi yazınız.

1. "Dert babası, dil yarası, Lafonten Fabllları, Nedim Divanı" ..... isim tamlamalarıdır.
2. "Memleket isterim

   Gök mavi, dal yeşil, tarla sarı olsun;

   Kuşların, çiçeklerin diyarı olsun."

   Yukarıdaki dizelerde altı çizgili sözcük grubu ..... tamlamasıdır.
3. "Ne başta dert ne gönülde hasret olsun;

   Kardeş kavasına bir nihayet olsun.

   Kış günü herkesin evi, barkı olsun."

   Yukarıdaki dizelerde bulunan kardeş kavgası ve kış günü ..... isim tamlaması herkesin evi, barkı ise ..... isim tamlamasıdır.
4. Belirtisiz isim tamlamaları belirtili isim tamlamasına dönüştürülebilir. Bu tanımdan yola çıkarak "bahçe kapısı ....." na, "okul müdürü" ise ..... biçiminde söylenebilir.
5. Otobüs tutması, deprem yıkıntıları, kalp hastalığı vb. tamlamalarda tamlayanlar anlam bakımından tamlananların ..... gösterir.

AÇIK UÇLU SORULAR

1. "Alın töpü yaşardı
Urut atın yaşurdı ( )
Köl-ning suvı küşerdi ( )
Sığır buka mögreyür"
(Yamaçlar ve tepeler yeşerdi / Kuru otlarını gizleyip / Göllerin suyunu taşırdılar / Sığırlar ve boğalar böğrüşüyor.)
Günümüz Türkçesiyle de verilen yukarıdaki şiirin nazım türünü, nazım biçimini, ölçüsünü ve kafiye şemasını yazınız.

Cevap

2. "Yağı atın öçürgen
Taydın anı köçürgen
işler üzüp keçürgen
Teğdi okı öldürü"
[Ölüm (onu yere) yıkarak bastırdı. (o) Düşman ateşini söndüren, (düşmanları) karargâhlarından (çıkartıp) göç ettiren (bu yiğitti.)]
Günümüz Türkçesiyle de verilen yukarıdaki şiirin nazım türünü belirleyiniz. Bu şiir türü, İslamiyetten sonra divan ve halk şiirinde hangi adlarla anılmıştır?

Cevap

3. Kutadgu Bilig adlı eserde eserin aslını oluşturan dört temsilî şahsiyet bulunmaktadır.
Bu şahsiyetleri ve sembolize ettikleri kavramları yazınız.

Cevap

AÇIK UÇLU SORULAR

4. "Divân-ı Lügati't-Türk" adlı eserin yazarı kimdir, eser ne zaman yazılmıştır? Bu eserin Türk edebiyatı açısından önemi nedir?

Cevap

5. "Kuyuyu derin kazdım
İçine halı yazdım
Al bu mektubu
Hem ağladım hem yazdım"

Yukarıdaki şiirin anonim halk şiiri nazım biçimlerinden hangisinin içinde değerlendirilmesi gerektiğini gerekçesiyle yazınız.

Cevap

6. "Ben halk ile dost olmuşum
Başkası dost olmaz bana
Münkirler bakar gülüşür
Selam bile vermez bana"

(Yunus Emre)

Yukarıdaki şiirin dinî - tasavvufi halk şiirinin nazım türlerinden hangisinin içinde değerlendirilmesi gerektiğini gerekçesiyle yazınız.

Cevap

7. "Ağlayı ağlayı düştüm yollara
Karışayım boz bulanık sellere
Adı sanı bilinmedik illere
Gitmeyince gönül yardan ayrılmaz"

(Karacaoğlan)

Yukarıdaki şiirin aşık tarzı halk şiirinin nazım biçimlerinden hangisinin içinde değerlendirilmesi gerektiğini gerekçesiyle yazınız. Ayrıca nazım türünü belirtiniz.

AÇIK UÇLU SORULAR

8. ve 9. soruları aşağıdaki metne göre cevaplayınız.

1. Bağ-ı dehrin hem hazânın hem baharın görmüşüz
   Biz neşâtın da gamın da rüzgârın görmüşüz

2. Çok da mağrûr olma meyhâne-yi ikbalde
   Biz hezâran mest-i mağrûrun humarın görmüşüz

3. Top-ı âh-ı inkisâra pâydâr olmaz yine
   Kışver-i câhın nice sengin hisârın görmüşüz

4. Bir gün eyler dest-i beste pâygahı câygâh
   Bi-aded mağrur-ı sadr-ı itibarın görmüşüz

5. Kâse-i deryüzede tebdil olur câm-ı murâd
   Biz bu bezmin Nâbiyâ çok bâdehârın görmüşüz.

8. Yukarıdaki gazelin matla, hüsni matla, hüsn-i makta, makta ve taç beyitlerini gösteriniz.

Cevap

9. Verilen gazelin 1. beytinin söz sanatlarını bulunuz.

Cevap

ÜNİTE DEĞERLENDİRME TESTİ

1. Aşağıdakilerden hangisi koşuk ve sagaların ortak özelliklerinden biri değildir?

A) Her iki şiir türü de İlk Devir (Destan Dönemi) Sözlü Edebiyatı'na aittir.

B) Her iki şiir türünde de nazım birimi dörtlüktür.

C) Her iki şiir türünde de sevinç, savaş, aşk, temaları işlenir.

D) Her iki şiir türünde de dil, öz Türkçedir; yok denecek kadar az yabancı kelime kullanılmıştır.

E) Her iki şiir türünde de biçimde olduğu kadar içerikte de yerlilik ve millîlik göze çarpar.

2. Aşağıdakilerin hangisinde İslamiyet'in kabulünden önceki Türk şiiri ile ilgili yanlış bir bilgi verilmiştir?

A) İslamiyet Öncesi Dönem'de daha çok sözlü edebiyat ürünleri verilmiştir. Bunlar destanlar, sagular, koşuklar ve savlardır.

B) Koşuklar; toy ya da şölen denilen ziyafetlerde, sürgün avlarında söylenen şiirlerdir.

C) Türk edebiyatının doğuşu dinle yakından bağlantılıdır. Bu nedenle, ilk şiirler dinî karakterli, şairler ise din adamları yani şamanlardır.

D) Bu dönemin en önemli şairleri Yusuf Has Hâcib, Edip Ahmet Yüknekî ve Ahmet Yesevî'dir.

E) Bu dönemin şairleri, şiirlerini kopuz eşliğinde, dans ve müzikle iç içe söylemişlerdir.

3. (I) Divân-ı Hikmet, İslamiyet'ten sonraki Türk edebiyatının Kutadgu Bilig'den sonraki bilinen en eski eseridir. (II) Tasavvufi Türk edebiyatının ise ilk eseridir. (III) Ahmet Yesevî'nin dinî tasavvufi manzumelerine de "hikmet" denilmektedir. (IV) Hikmet söyleme geleneği Yesevî dervişleri tarafından devam ettirilmiştir. (V) Ahmet Yesevî eserini Araplara Türkçeyi öğretmek amacıyla kaleme aldığı için Arapça olarak yazmıştır.

Numaralanmış cümlelerden hangisinde bir bilgi yanlışı vardır?

A) I. B) II. C) III. D) IV. E) V.

4. "Biz Muhammed Ali kullarındanız
Nesl-i al-i aba soylarındanız
İmam-ı Cafer'in mezhebindeniz
Server Muhammed'e peymana geldim."
(Pîr Sultan Abdal)

Bu dörtlüğün türü aşağıdakilerden hangisidir?

A) İlahi B) Nefes
C) Devriye D) Şathiye
E) Semai

5. İlahiler söylendikleri tarikatlara göre farklı isimler alır.

Aşağıdakilerden hangisi ilahinin tarikatlara göre aldığı isimlerden biri değildir?

A) Aleviler, şathiye
B) Mevleviler, âyin
C) Gülşenîler, tapuğ
D) Bektaşiler, nefes
E) Halvetîler, durak

6. Aşağıdakilerden hangisi dinî - tasavvufi halk şiirinin özelliklerinden biri değildir?

A) Şairlerin çoğu tarikatlarda yetişmiş şeyh ve dervişlerdir.
B) Şairler, tasavvufi düşünceyi yaymak amacıyla şiir yazmışlardır.
C) Şiirler sade bir dille yazılmaya çalışılsa da yer yer tasavvuf ve tarikat terimlerine yer verdiklerinden dilleri, sade değildir.
D) Bu şiirlerde yabancı kültürlerin izleri görülmez. Şiirlerin içeriğinde yerli ve millîlik göze çarpar.
E) Bu şiirde şairler hece ve aruz ölçüsünü, dörtlük ve beyit nazım birimini kullanmışlardır.

7. ..... 13. yy. şairlerindendir. Tasavvuf edebiyatının en önemli temsilcisidir. Allah inancı ve insan sevgisini sade bir dille işlemiştir. İnsan sevgisinin temelinde "Yaratılanı severim yaratandan ötürü." anlayışı yatar. Şiirlerini genellikle hece ölçüsüyle ve dörtlüklerle yazmıştır. Aruz ölçüsüyle ve divan edebiyatı nazım biçimleriyle yazdığı manzumeleri de vardır. Şiir dili oldukça güzel, temiz ve içten bir halk Türkçesidir.

Bu parçadaki boş bırakılan yere aşağıdakilerden hangisi getirilmelidir?

A) Ahmet Yesevî
B) Yunus Emre
C) Eşrefoğlu Rumî
D) Kaygusuz Abdal
E) Pîr Sultan Abdal

8. "Tutam yar elinden tutam
Çıkam dağlara dağlara
Olam bir yaralı bülbül
İnem bağlara bağlara"
(Erzurumlu Emrah)

Bu dörtlüğün nazım biçimi aşağıdakilerden hangisidir?

A) Koşma
B) Destan
C) Varsağı
D) Semai
E) Ağıt

9. Toroslardaki Türkmenlerin Avşar boyundan olan şair 19. yy. da yaşamıştır. Yiğitçe ve içli söylediği koçaklamalarıyla ünlüdür. Ayrıca aşk ve doğadan söz eden şiirleri de başarılıdır. Şiirlerini temiz bir halk diliyle ve hece ölçüsü ile yazmış, divan ve tekke şiirinden hiç etkilenmemiştir.

Parçada sözü edilen şair aşağıdakilerden hangisidir?

A) Erzurumlu Emrah
B) Kayıtçı Kul Mustafa
C) Dadaloğlu
D) Köroğlu
E) Karacaoğlan

10. Aşağıdakilerden hangisi divan şiirinin belirleyici özelliklerinden biri değildir?

A) Divan şiirleri aruz vezni ile yazılmıştır.
B) Şiirlerde anlamdan çok söyleyişe önem verilmiştir.
C) Dil, imge ve çağrışım bakımından zengindir.
D) Şiirler "sanat toplum içindir" anlayışıyla yazılmıştır.
E) Arapça, Farsça sözcük ve tamlamalarla dolu ağır bir dil kullanılmıştır.

ÜNİTE DEĞERLENDİRME TESTİ

11. Aşağıdaki beyitlerden hangisi bir gazelin matla beyiti olabilir?

A) "Sinün yüzün güneşdur yoksa aydur
Canum aldı gözün daki ne eydür"

B) "Temâşâçün berü gel kim göresin
Nile gözüm yaşı ırmak u çaydur"

C) "Ne okdur bu ne okdur değdi sinden
Binüm boyum sünüydi şimdi yaydır"

D) "Yûsuf'a kalmadı bu hüsn bâkî
Kıyâs eyle sana yârum kala mı?"

E) "Selâtinleri yaturdu bu sâkî
Ki bunlar bir köyü idi Rum u Şâm"

12. Aşağıdaki dizelerin hangisinde bir isim tamlaması yoktur?

A) Kirazın derisinin altında kiraz
B) Narın içinde nar
C) Benim yüreğimde boylu boyunca
D) Elma, dalından uzağa düşmez.
E) Memleketin hâli gözümden gitmez

13. I. Aç tavuk kendini arpa ambarında sanır.
II. Abdalın karnı doyunca gözü pabucundadır.
III. Babanın sanatı oğula mirastır.
IV. Davulun sesi uzaktan hoş gelir.
V. Gençliğin kıymeti ihtiyarlıkta gelir.

Numaralanmış cümlelerin hangisinde diğerlerinden farklı bir isim tamlaması kullanılmıştır?

A) I. B) II. C) III. D) IV. E) V.

14. "Karanlık odada önümü göremeyince elime bir demir çubuk aldım.

Altı çizili tamlamanın benzeri aşağıdakilerin hangisinde vardır?

A) Çevremdekileri el yordamı ile buluyordum.
B) Dolabımın içine tüm eşyalarımı sığdırdım.
C) Okulun çevresinde değişik insanlar görüyorum.
D) Eve gelince annemin işlerini yaptım.
E) En sevdiğim kitabımın kapağına deri kaplık geçirdim.

15. Aşağıdakilerin hangisinde tamlayan ile tamlanan arasına farklı türden bir sözcük girmiştir?

A) Çam ağacından ağıl olmaz, el çocuğundan oğul olmaz.
B) Giden kağnının serin serin esen gölgesinde bile oturulmaz.
C) Fukaranın tavuğu tek tek yumurtlarmış.
D) Cesurun bakışı, korkağın kılıcından keskindir.
E) Gâvurun ekmeğini yiyen, gâvurun kılıcını çalar.

16. "Bir adın kalmalı geriye
bütün kırılmış şeylerin nihayetinde aynaların ardında sır
yalnızlığın peşinde kuvvet
evet salaş yalvarmanın korkusunda talan
evet kaybetmenin o zehirli buğusu
pencere önü her akşam.
bütün kırılmış şeylerin nihayetinde"

Bu dizelerde aşağıdakilerden hangisi yoktur?

A) Belirtili isim tamlaması
B) Araya farklı türden sözcük girmiş belirtili isim tamlaması
C) Zincirleme isim tamlaması
D) Belirtisiz isim tamlaması
E) Tamlananı tamlayandan önce söylenmiş belirtili isim tamlaması

17. Aşağıdaki cümlelerin hangisinde bir isim tamlaması yüklem olarak kullanılmıştır?

A) Başına çiçek yapraklarından bir taç yaptım.
B) Pencerenin camını kıran küçük bir taşmış.
C) Seni çok sevmem huyunun güzelliğindendir.
D) Okulumuzun çatısına kuşlar yuva yapmış.
E) Duvarın üstüne sıra sıra çiçek saksıları dizmişler.

18. Yazarken kitapları bir yana bırakır ( ) aklımdan çıkarırım ( ) kendi gidişimi aksatırlar diye ( ) Gerçekten de iyi yazarlar üstüme iyi abanır ( ) yüreksiz ederler beni ( )

Ayraçlarla belirtilen yerlere sırasıyla aşağıdakilerin hangisinde verilen noktalama işaretleri getirilmelidir?

A) (,) (;) (;) (,) (...)
B) (,) (;) (.) (,) (.)
C) (,) (:) (,) (.) (!)
D) (;) (:) (;) (,) (.)
E) (.) (;) (;) (:) (.)

19. Aşağıdaki dizelerin hangisinde bir yazım yanlışı vardır?

A) Sunucu telefondaki seyirciye bu gün neyi kutluyoruz? diye sordu.
B) Bunların ağzından çıkanı kulağı duymuyor galiba.
C) Sanatçıların başkalarına benzemeyen yönleri, küçük yaşlarda ortaya çıkar.
D) Kendisinden söz etmeyi kötü görmek, yasak etmek âdet olmuştur.
E) Ortaya konan bir eserin çoğunluk tarafından okunması nasıl bir değerlilik ölçüsü sayılmazsa, okunmaması da bir değersizlik ölçüsü sayılamaz.

YENİ NESİL SORULAR

1. - 3. soruları aşağıdaki bilgilere göre cevaplayınız.

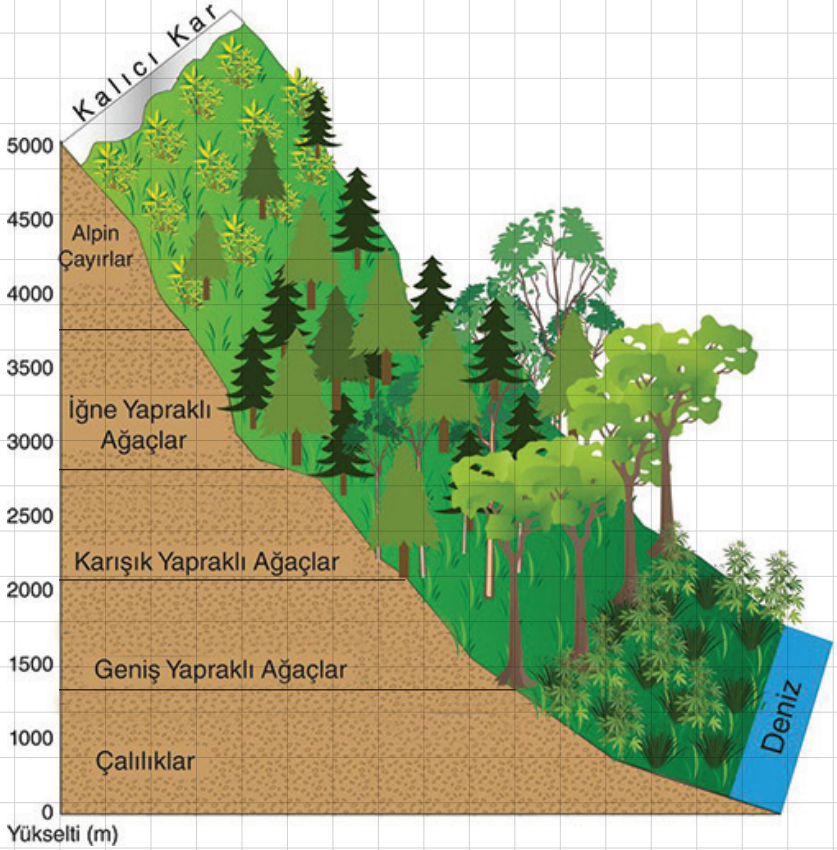

Bir dağın denize bakan yamacındaki yükselti değerlerine göre bitki örtüsü dağılışı farklılık göstermektedir. Bunun sebebi yukarı çıkıldıkça sıcaklığın düşmesidir. Bu nedenle bitki örtüsü türü ve yoğunluğu yukarı çıktıkça azalma eğilimi göstermektedir.

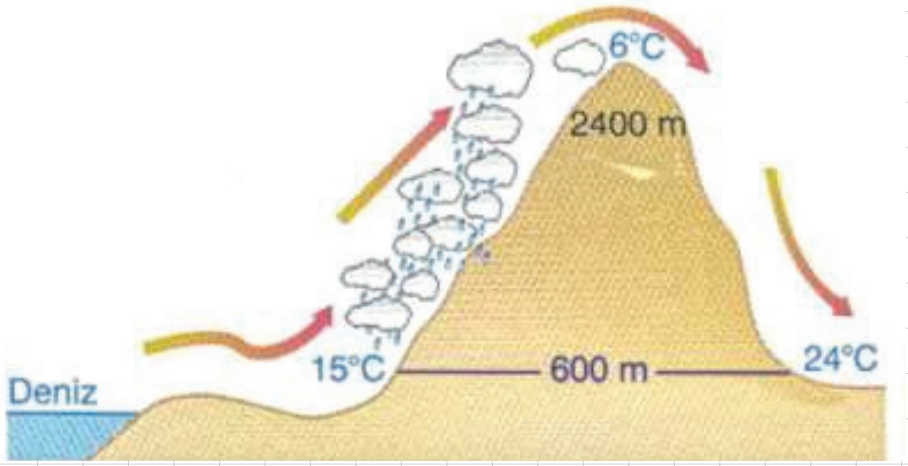

Diğer taraftan, dağın denize bakan yamacında ılıman ve yağışlı bir iklim söz konusu iken dağın denize bakmayan diğer yamacında ise daha kuru ve daha sıcak bir iklim söz konusudur.

YENİ NESİL SORULAR

1. Bu bilgilere göre, aşağıdakilerden hangisi doğrudur?

A) Karadeniz dağlarının denize bakmayan şehirlerinden Gümüşhane'de sıcaklık, denize bakan Artvin'e göre daha soğuktur.

B) Adana'nın kıyı kesiminden Toroslar'a çıktıkça ağaçların sayısı artmaktadır.

C) Kışın Rize'de sıcaklık, dağların deniz görmeyen yamaçlarında daha yüksektir.

D) Antalya'daki Beydağları'nın (3700 metre yüksekliğinde) tepesinde her mevsim kayak yapılabilir.

E) Mersin'de denizden esen rüzgar dağlara doğru çıktıkça yağış bırakır.

2. Bu bilgilere göre, aşağıdaki yargılardan hangisine ulaşılabilir?

A) Dağın denize bakmayan yamaçları güneşi daha çok aldıkları için daha sıcaktır.

B) Çayırlar ve iğne yapraklı ağaçlar soğuğa dayanıklıdır.

C) Çalılıklar arasında üşümemek için karışık yapraklı ağaçlar arasında kamp kurmak gerekir.

D) Yükseğe çıkıldıkça soğuğun etkisiyle yaprakların boyutları büyümektedir.

E) Mersin'in kıyı kesiminden Toroslar'a çıktıkça ağaç sayısının arttığı görülmektedir.

3. Bu bilgilere göre, aşağıdaki yargılardan hangisi yanlıştır?

A) Mersin'de denize girdikten sonra Toroslar'a çıkmaya karar veren birisi yanına yağmurluk ve daha kalın giysiler almalıdır.

B) Karadeniz'de Kaçkar Dağları'nın denize bakan tepelerine yakın çayırlık alanda, yaylalarda, dinlenen birisi denize bakmayan yamaçtan aşağı inmek isterse yanına şemsiye almasına gerek yoktur.

C) Arda, hem soğuk hem manzaralı hem de ormanlık bir alanda piknik yapmak isterse 3000 - 4000 metre yükseklikliere çıkmalıdır.

D) Arıcılık yapmak isteyen Ethem, bitki türlerinin fazla olduğu dağın tepelerine doğru çıkmak zorundadır.

E) Kışın Trabzon'da sıcaklık, dağların denize bakmayan yamaçlarında diğer yamacına göre daha yüksektir.

4.

"Sen kim gelesin meclise bir yer mi bulunmaz
Baş üzre yerin var
Gül goncasının gûşe-i destân senindir.
Gel ey gül-i rana"

• gûşe-i destar: sarığın köşesi
• gül-i rana: az bulunan, sarılı ve kırmızılı gül

Lale Devri'nin ünlü şairi Nedim'in bir müstezatından alınan yukarıdaki dizelerde,
I. "Baş üzre yerin var" sözü hem gerçek hem mecaz anlam içerdiği için kinaye örneğidir.
II. Şair, meşhur bir tarihî olaya gönderme yaparak telmih sanatı oluşturmuştur.
III. Benzetmenin benzetilen unsuru olan "gül-i rana" açık istiare örneğidir.
IV. Bilinen bir durum bilmezlikten gelinerek tecahül-i ârif yapılmıştır.
V. Sözde soru cümlesi kullanılarak istifham sanatı örneklendirilmiştir.
açıklamalarından hangilerine uygun söz sanatları vardır?

A) I, III ve IV B) II, III ve V C) Yalnız IV
D) I, III ve V E) II ve IV

5. - 7. soruları aşağıdaki şiire göre cevaplayınız.

Könglüm için örtedi (Gönlümün içi yandı)
Bütmiş başıg kartadı (Baş tutan, kapanan yarayı açtı)
Keçmiş ödüg irtedi (Gönlüm geçen zamanları aradı)
Tür kün keçip irtelür (Gece gündüz geçtikçe gönlüm onu arar)

Ödlek kamug köfredi (Felek bütünüyle kötüleşti)
Erdem arıg sevredi (Erdem iyice zayıfladı)
Yunçıg yavuz tavradı (Sefiller, kötüler çok güçlendi)
Erdem begi çertilür (Erdem beyi olanlar yok oldu)

YENİ NESİL SORULAR

5. Bu iki dörtlüğün konusu ve nazım biçimi aşağıdakilerin hangisinde sırasıyla doğru verilmiştir?

	Konu	Nazım Biçimi
A)	Tabiat	Koşuk
B)	Felsefe	Rubai
C)	Savaş, göç	Destan
D)	Ölüm, yas	Sagu
E)	Aşk, sevgili	Koşma

6. "Bu iki dörtlük konusundan da anlaşılacağı üzere halk edebiyatındaki .....I....., divan edebiyatındaki ..... II..... ile aynıdır."
Bu cümledeki boşluklara sırasıyla aşağıdakilerden hangileri getirilmelidir?

	I	II
A)	koşuk	koşma
B)	mani	tuyuğ
C)	koşma	gazel
D)	kaside	rubai
E)	ağıt	mersiye

7. Bu iki dörtlük için aşağıdakilerden hangisi söylenemez?

A) Konusu açısından lirik bir şiirdir.
B) Yer yer Arapça ve Farsça kelimeler kullanılmıştır.
C) aaab, cccb şeklinde düz uyaklıdır.
D) 4 + 3 duraklı 7'li hece ölçüsü kullanılmıştır.
E) Yuğ adı verilen törenlerde söylenen bir şiir örneğidir.

8.

Bu yazışmada numaralanmış bölümlerin hangisinde fiilimsi kullanılmamıştır?

A) I. B) II. C) III. D) IV. E) V.

YENİ NESİL SORULAR

9. - 10. soruları aşağıdaki parçaya göre cevaplayınız.

9.

Müzik, güzel sanatlardan ayrı tutulabildiği gibi onlarla birlikte de düşünülebiliyor. Müzikle birlikteliği olanlardan ilk akla gelen, sinemadır. Müzik, önce film makinesinin gürültüsünü bastırmak, seyircinin ilgisini doğru yöne çekmek için sinemaya girdi; 1950'li yıllardan itibaren filmin temel ögesi hâline geldi. Çoğu zaman filmin akışı hissedilmese bile müziğin rolü beyaz perdede önem kazandı, büyük bir film müziği piyasası oluştu. "Love Story" ya da "İyi, Kötü, Çirkin" gibi her şeyden önce melodileriyle hatırlanan birçok film yapıldı.

Eleştirmenler bu parçada aşağıdaki sorulardan hangisinin yanıtını bulamamıştır?

A) 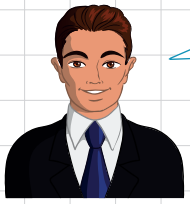
Müzik bağımsız bir sanat mıdır?

B)
Müziğin sinemadaki işlevi nedir?

C)
Film müziklerinin akılda kalan örnekleri var mıdır?

D)
Müzikle sinemanın birliği ne zaman başlamıştır?

E)
Müzik, filmin konusuna uyumlu olmalı mıdır?

YENİ NESİL SORULAR

10. Bu parçanın anlatımında

I. karşılaştırma
II. örnekleme
III. dolaylama
IV. benzetme

unsurlarının hangisi / hangilerinden yararlanılmamıştır?

A) Yalnız I B) Yalnız IV
C) II ve IV D) I ve III
E) I, II ve III

11. Bir spor merkezinde yaz kursuna katılan Leman, Fırat, Şahin, Mine, Zeynep ve Beril isimli kişiler futbol, basketbol ve tenis branşlarına kayıt olacaktır. Kurs ile ilgili şunlar bilinmektedir:

- Zeynep içlerinde en ağır topa sahip olan branşta kurs alacaktır.
- Şahin ve Mine farklı branşlarda kursa katılacaktır.
- Leman ve Beril aynı branşta kurs alacaktır.
- Her bir branşta iki kişi kurs alacaktır.

Bu bilgilere göre aşağıdakilerden hangisi kesinlikle yanlıştır?

A) Fırat ve Şahin tenis branşında kurs alacaktır.
B) Leman basketbol branşında kurs alacaktır.
C) Fırat ve Mine aynı branşta kurs alacaktır.
D) Şahin futbol branşında kurs alacaktır.
E) Burcu ve Leman futbol branşında kurs alacaktır.

12. - 13. soruları aşağıdaki metinlere göre cevaplayınız.

1. Metin

Zihnî dert elinden her zaman ağlar
Vardım bağ ağlar, bağban ağlar. ①
Sümbüller perişan, güller kan ağlar ①
Şeyda bülbül terk edeli bu bağı

2. Metin

Emrah der ki düştüm dile
Bülbül figân eder güle ②
Güzel sevmek bir sarp kale ③
Ya alınır ya alınmaz

12. Bu şiir parçalarının karşılaştırılmasıyla ilgili olarak aşağıdaki yargılardan hangisi yanlıştır?

A) İkisinde de mazmunlara yer verilmiştir.
B) Her ikisi de ait oldukları şiirin son dörtlükleridir.
C) Her ikisinde de şiirin ahenk unsurlarına yer verilmiştir.
D) Nazım birimleri ve uyak düzenleri ortaktır.
E) Her ikisi de koşma nazım biçimi örneğidir.

13. Şiir parçalarındaki numaralanmış bölümlerdeki söz sanatları sırasıyla aşağıdakilerin hangisinde sırasıyla doğru verilmiştir?

	1	2	3
A)	Left ü Neşr	Teşbih	İstifham
B)	Teşbih	K. İstiare	Tecahül-i ârif
C)	A. İstiare	İstifham	İrsal-i mesel
D)	Tenasüp	Teşhis	Teşbih
E)	Tecahül-i ârif	A. İstiare	Tenasüp

14. - 15. soruları aşağıdaki şiire göre cevaplayınız.

Sabr eyle gönül derdüne dermân ire umma
Cân atma oda bîhûde cânân ire umma

Gözün sedefinden nice dür-dâne dökersin
Ş'ol dişi güher, dudağı mercân ire umma

Bu resme ki Dehhâni durur şem gibi zâr
Başdan ayağa hem yana, pâyân ire umma

14. Yukarıdaki şiirle ilgili

I. Sevgiliye övgü içeren dizeler bir gazelden alınmıştır.
II. Divan edebiyatına ait mazmunlara yer verilmiştir.
III. aa, ba, ca ... şeklinde uyaklanmıştır.
IV. İlk beyti makta, son beyti matladır.
V. 13. yüzyıl ilk divan şairine ait bir şiir örneğidir.

belirlemelerinden hangisinde yanlışlık yapılmıştır?

A) I. B) II. C) III. D) IV. E) V.

15. "Gözün sedefinden nice dür - dâne (1) dökersin
Ş'ol dişi güher (2), dudağı mercân (3) ire umma"

Beytindeki altı çizili bölümlerde görülen söz sanatları aşağıdakilerin hangisinde sırasıyla doğru verilmiştir?
(dür-dâne: inci tanesi; güher: cevher, altın; mercân: değerli, kırmızı bir taş)

	1	2	3
A)	Teşhis	A. İstiare	K. İstiare
B)	A. İstiare	Teşbih	Teşbih
C)	Tecahül-i ârif	Teşhis	A. İstiare
D)	K. İstiare	Teşbih	Teşhis
E)	A. İstiare	K. İstiare	Tecahül-i ârif

16. - 17. soruları aşağıdaki şiire göre cevaplayınız.

İstanbul'u dinliyorum gözlerim kapalı
(1)
Önce hafiften bir rüzgâr esiyor
Yavaş yavaş sallanıyor
Yapraklar ağaçlarda
Uzaklarda çok uzaklarda
Suların hiç durmayan çıngırakları
(2)
İstanbul'u dinliyorum gözlerim kapalı

16. I. Görsel ögeler
II. Koklama duyusuna seslenen ayrıntılar
III. Doğanın devinim içinde yansıtılması
IV. Dokunma duyusuna seslenen ayrıntılar
V. İşitme duyusuna seslenen ayrıntılar

Verilen şiirdeki betimlemede numaralanmış ifadelerden hangisi yoktur?

A) I. B) II. C) III. D) IV. E) V.

17. Şiirdeki altı çizili sözcük / söz öbekleri ile ilgili aşağıdakilerden hangisi doğrudur?

A) 1. Tamlayanı düşmüş belirtili ad tamlaması
2. Arasına söz / söz grubu girmiş belirtili ad tamlaması

B) 1. Belirtisiz ad tamlaması
2. Zincirleme ad tamlaması

C) 1. İyelik eki almış isim
2. Tamlananı zarf - fiille nitelenmiş sıfat tamlaması

D) 1. Takısız ad tamlaması
2. Tamlayanı ile tamlananı yer değiştirmiş belirtili ad tamlaması

E) 1. Tamlayanı düşmüş belirtisiz ad tamlaması
2. Zincirleme ad tamlaması

ÖĞRETMENİM DİYOR Kİ:

ÜNİTE 4: DESTAN / EFSANE

Destan Türü ve Özellikleri
Doğal Destan
- Dünya Edebiyatında Destan
- Türk Halk Edebiyatında Efsane
- İslamiyet'in Kabulünden Önceki Türk Destanları
- İslamiyet'in Kabulünden Sonraki Türk Destanları

Yapma (Yapay) Destan
- 1923 - 1980 Dönemi Türk Edebiyatında Yapma Destanlar

Dilbilgisi: Sıfat Tamlamaları

DESTAN TÜRÜ VE ÖZELLİKLERİ

Destan kelimesinin kökeni Farsçadır. (dâstân, destân). Fransızca "epopee", Yunanca "epos" karşılığında kullanılan ve Osmanlıca - Türkçe sözlükte "hikâye, masal, sergüzeşt, bir vaka veya hâl hikâye eden manzume" olarak tanımlanır.

Destan

Eski çağların kahramanlık hikâyelerini, milletlerin, tanrıların, yiğitlerin savaşlarını ve başlarından geçen olayları anlatan büyük, manzum eser olarak açıklanabilir. Varlığı bilinen tarihten önceki çağlara dayanan milletlerin hayatı hakkındaki bilgiyi, destanlar vasıtasıyla öğrenmek mümkündür. Destanlar tarihî olayların sayısız hayal unsurları katılarak tanınmaz hâle gelmiş, uzun manzum hikâyesidir. Olayları ve kahramanları olağanüstü nitelikler taşıyan eserlerdir. Dünya edebiyatının en idealist eserleridir. Bu idealizm, kişisel değil millî değerlere aittir. Yani millete ait, arzu, dilek, tutku, gelenek, değer hükmü hâlinde yaşayan her şey destanlarda yer bulur ve gerçekleşmiş görünür. Milletlerin tarihi özellikleri, ırk özellikleri ve millî değerleri yaratmış oldukları destanlarda açıkça belirir. Destanlar bu yönleriyle toplumsal, kültürel ve tarihî açıdan büyük önem taşır ve ait oldukları toplumun millî kimliğini yansıtır.

Sözlü kültürde yaratılan destanların günümüze ulaşmasında en önemli misyonu, destanları sözlü olarak yaratan destan anlatıcıları üstlenmiştir. Destan anlatıcısı, toplumsal hafızanın ve bilincin sözcüsü konumundadır. Kültürel bellekten beslenerek her yaratma ortamına ve kendi psikolojik - fizyolojik durumuna bağlı olarak, bir başka deyişle bağlamın gerektirdiği şekilde destana yeni bir form kazandırır.

Destan Özellikleri

1 Destanlar sözlü geleneğe ait halkın .....(anonim)..... ürünleridir.

2 Destanlarda belli belirsiz tarihî olaylar ve efsaneler milletlerin hayal gücüyle birleşerek abartılı biçimde anlatılır.

3 Hepsi sözlü ve çoğu manzum olan bu ürünlerin bir kısmı sonradan yazıya da geçirilmiştir.

4 Aklın ve bilimin hâkim olmadığı mitolojik çağlarda ortaya çıkmıştır.

5 Destanlar, epik bir karakter taşır.

6 Olağanüstü kahramanlıklar manzum olarak uzun bir biçimde anlatılır.

7 Destanda yapıyı oluşturan unsurlar: olay örgüsü, kişi, yer ve zamanıdır.

8 Destanlarda mekân çoğu zaman gerçeğe uygundur.

9 Kahramanları tanrı, tanrıça, yarı tanrı ve olağanüstü özelliklere sahip kişilerdir ve genellikle ..tip.. özelliği gösterirler.

10 Genellikle kahramanlık, dostluk, fedakârlık, aşk, ölüm ve yurt sevgisi gibi konular işlenir.

11 Destanın ait olduğu halkın dili (ana dil) kullanılır.

12 Destanlar doğal ve yapay olmak üzere ikiye ayrılır.

Doğal Destan

Doğal destanlar milletlerin ortak malıdır, anonimdir. Tarih öncesi dönemde doğup kuşaktan kuşağa anlatılarak gelen sonradan yazıya geçirilmiş destanlardır. Yazarı yoktur, derleyicisi vardır. Milletlerin bayrağı olarak kabul edilen bu destanlar, büyük veya küçük bir şairin becerisinden doğmuş, yapma eserler değildir. Bu anlatılanlara dışarıdan herhangi bir bilgi eklenemez ve çıkarılamaz. Bizim Oğuz Kağan, Bozkurt, Ergenekon, Göç, Manas... destanlarımız doğal destandır.

✸ Doğal destanların oluşumunda üç aşama bulunur:

a) Oluş aşaması (Çekirdek): Olayın meydana gelmesi; bir milletin yaşam sürecinde iz bırakacak savaş, göç, doğal afet ya da toplumu derinden etkileyen bir olayın yaşanması.

b) Yayılma aşaması: Bir milletin yaşamında derin iz bırakan bir olayın kuşaktan kuşağa aktarılarak anlatılması ve o milletin belleğinde yer etmesi.

c) Derleme (yazıya geçirilme) aşaması: Milletin belleğinde yer eden bir olayın bir şair tarafından derlenerek yazıya geçirilmesi.

DÜNYA EDEBİYATINDA DESTAN

Dünya edebiyatında bilinen en eski destan Sümerlerin "Gılgamış Destanı" dır. Gılgamış Destanı bundan binlerce yıl önce yaşamış olan Sümerlerin kralları Gılgamış'ın serüvenlerini kapsayan bir destandır. Nuh Tufanı'nın daha eski sürümünü de barındıran bu destanda; Kral Gılgamış, en yakın dostu Enkidu'nun ölümünün ardından ölümsüzlüğe ulaşma çabası içine girer. Ancak bunun boş bir çaba olduğunu, insanın ancak büyük bir ad bırakmakla ölümsüzlüğe erişebileceğini kabul eder. Destanda anlatılan konular, Gılgamış'ın yaşadığı çağdan itibaren yüzyıllar boyunca ağızdan ağıza geçtikten sonra çivi yazısıyla destan hâlinde tabletlere çivi yazısıyla yazılmıştır.

Yine bilinen en eski destanlardan olan "İlyada ve Odysseia" destanları Eski Yunan tarihçisi Homeros tarafından derlenmiştir. Bu destanların MÖ 11 - 12. yüzyıllarda geçtiği sanılmaktadır. Özellikle Odysseia, Yunan tragedyası ve Batı edebiyatının önemli bir kaynağıdır. İlyada'nın konusu kısaca şöyle özetlenebilir: Tanrıça Eris (kavga tanrıçası), tanrılar tarafından deniz tanrıçası Thetis, evlendirilen Peleus'un (Zeus'un torunu) düğününe çağrılmadığına kızarak, konukların arasına altın bir elma fırlatıp atar. Elmanın üzerine "en güzel kadın için" sözleri yazılıdır. Üç yüce tanrıça Hera (Zeun'un karısı), Athena (savaş tanrıçası), Aphrodite (sevgi ve güzellik tanrıçası), elmanın kime verilmesi konusunda tartışmaya ve kavgaya başlarlar. Her biri kendisinin en güzel olduğunu söyleyerek elmayı ister. Sonunda Zeus'un önerisiyle Troya Kralı Priamos'un oğlu güzel Paris'i yargıç olarak seçerler. Her üç tanrıça da kendisini seçmesi için Paris'e vaatlerde bulunur. Hera, ona iktidar ve egemenlik; Athena, ün ve şeref; Aphrodite ise kadınların en güzeli, İsparta Kralı Menelaos'un karısı güzel Helena'yı vermeyi vaad eder.

Paris, Aphrodite'in teklifini kabul eder ve onun yardımıyla Helena'yı kaçırır. Buna kızan Menelaos, kardeşi Argos kralı Agamemnon, Yunan prensleri ve komşu adaların askerleriyle birlikte Troya'yı kuşatır. Kuşatma on yıl sürer. On yıl boyunca birçok savaş olur. Ama Yunanlar bir sonuç alamazlar. Bunun üzerine bir oyuna başvururlar. İçinde Menelaos'un Odysseus'un, başka savaşçıların gizlendikleri tahta bir at bırakarak denize açılırlar. Troyalılar buna kanar, geceleyin tahta atı içeri alırlar. Tahta atın içindekiler gizlice çıkarak kentin kapılarını geri dönen Yunanlara açarlar. Böylece Troya Yunanların eline geçer.

Finlilere ait Kalevala destanında; iki kahraman, Cuchulain ile Finn'ın serüvenleri anlatılmaktadır.

Diğer milletlerin de kendi tarihlerini anlatan önemli doğal destanları vardır: 12. yüzyılda yazıldığı sanılan ve "Alman İlyadası" diye adlandırılan Nibelungen, Almanlara aittir. "Chanson de Geste" (Kahramanlık Şarkı) olarak da bilinen Frank kralı Charlemagne'ın savaşlarını anlatan "Chanson de Roland" Fransızlara; "Mlahabharata", "Ramayana", Hintlere ait destanlardır.

Şahname, İranlılara ait bir destandır. Firdevsî, milletinin destanî tarihini (başlangıçtan Sasaniler Devri sonuna kadar), İran tarihinin yaşayan bütün hatıralarını, efsanelerini, unutulmaz kahramanlarını derleyerek yazıya geçirmiştir.

Dünya Edebiyatında Tanınmış Doğal Destanlar

Destanın Adı	Destanın Ait Olduğu Millet
Kalevala (Lönnort)	FİNLANDİYA
Mahabharata, Ramayana	HİNT
Chanson de Röland	FRANSIZ
Beowulf	İNGİLİZ
Şahname (Firdevsî)	İRAN
Gılgamış	SÜMER
İlyada, Odysseia (Homeros)	YUNAN
Oğuz Kağan, Ergenekon	TÜRK
Manas	KIRGIZ
Nibelungen (Lied)	ALMAN
İgor	RUS
Şinto	JAPON
La Cid	İSPANYOL

TÜRK HALK EDEBİYATINDA EFSANE

Efsane

Bir olay, yer veya adla ilgili inanışı dile getiren veya bunların ortaya çıkış sebebini açıklayan olağanüstü özelliklere sahip kısa anlatılardır. İnsanoğlunun tarih sahnesinde görüldüğü ilk devirlerden itibaren aynı coğrafya, yer ya da kavimler arasında gelişen; zamanla inanç, âdet, anane ve törenlerin oluşumunda az çok rol oynayan bir çeşit anlatıdır.

Efsanelerde yer alan olayların gerçeğe dayandığı kabul edilir. Temel kaynakları; tarihî olaylar, tabiat olayları ve inanışlardır. Fıkralar gibi bunlar da süsten uzaktır. Ancak olayın açıkça belirtilmesi için efsanede yer alan kişi ve zamanla ilgili bazı bilgilerin verilmesi gerekir. Efsanelerde halkın özlemleri, dünya görüşü ve ideal insan tipi diğer edebî türlerden daha kesin olarak ortaya konur. Bu bakımdan efsaneler tarihle halk ve hayal dünyasının bir bileşimidir. Efsaneler, mitlere çok benzer (Mit - Mitolojisi, tarih öncesi bir din veya bir halkın kültüründe tanrılar, kahramanlar, evren ve insanın yaratılışına dair tüm anlatıları günümüzde yorumlayıp inceleyen ve sınıflandıran çalışmalar bütünüdür.). Her ikisi de halk bilimi ürünleridir ve ortak özellikler gösterir. Efsanelerin oluşum zamanı mitlerden sonradır. Yani mitler daha eskidir. Bu, efsanelerin yeni olduğunu göstermez efsaneler de oldukça eski anlatılardır. Efsaneler, toplumların aydınlık geleceğine ışık tutmakta, idealize edilmiş insan tipini simgelerle dile getirmektedir. Efsaneler ait oldukları toplumların sosyal, kültürel ve dinsel kimliğini yansıtır. Bu bakımdan efsanelerin millî değerler eğitimi açısından da önemi vardır. Ayrıca efsane, tarih ve inanç unsurlarının yanı sıra geleneksel motifleri de bünyesinde barındırması açısından önemli bir yere sahiptir. Efsanedeki temel amaçlardan biri toplumun değerlerinin yaşatılmaya çalışılmasıdır.

Efsanelerin Toplumdaki Fonksiyonları

1. Gelenek ve görenekleri korur.
2. Topluma yer verir.
3. Oluştukları yere anlam kazandırır.
4. Koruyucu ve tedavi edici rolleri vardır.

Konularına Göre Efsaneler

a) Yaratılış ve dünyanın sonu

b) Tarih ve medeniyet tarihi

c) Doğaüstü varlıklar ve güçlerin anlatıldığı efsaneler

d) Dinî efsaneler (menkıbeler)

Efsane Türünün Özellikleri

- Anonim halk edebiyatı ürünüdür. Kuşaktan kuşağa aktarılarak günümüze ulaşmış anlatılardır.
- Özel bir anlatıcısı yoktur. Herkes anlatabilir.
- Efsaneler şahıs, yer ve olaylar üzerine anlatılır.
- Olağanüstü olayları, kişileri ve çok eski yerleri işler.
- Efsaneler inandırıcılık özelliği taşır. Efsaneyi anlatan da dinleyen de efsanenin gerçek üzerine kurulu olduğunu bilir. İnandırıcı özelliğini kaybeden efsaneler fıkraya dönüşür.
- Efsaneler konuşma diliyle anlatılır, belli bir üslubu ve biçimi yoktur, kısa anlatılardır.
- Efsanelerin kaynağı kutsal olaylar, olağanüstü özellikler taşıyan insanlar ve tarihin derinliklerinde adı geçen yerlerdir. Ayrıca mitoloji, tarih, din ve günlük olaylar da efsanelerin kaynakları içinde yer alır.
- Efsaneler genellikle bir inanç üzerine kurulu olduğundan çoğunlukla olağanüstü özellik taşır.
- Yer ve zaman bilinen yer ve zamandır.
- Efsanelerin benzeri başka kaynaklarda bulunabilir.
- Türk edebiyatında "Hızır ile İlyas", "Zümrüdü Anka", Şahmaran, Boş Beşik, Çakırcı Efe, Çoban Çeşmesi, Guguk Kuşu, Yusufcuk Kuşu, Suzan Suzi ve Kırklar Dağı, Kız Kalesi" bilinen efsanelerdir.

Efsanelerde Motif

Anadolu efsanelerinde en yaygın motif "taş kesilme" motifidir. Taş kesilme, çeşitli sebeplerden dolayı geçekleşebilir. Beddualar nedeniyle lanetlenen kişiyi yılan sokar veya o kişi taş kesilir. Taş kesilme ya cezalandırma ya da ödüllendirmedir. Eğer çok zor durumda kalınırsa dua ederek "Allah'ım, beni ya taş et ya kuş." denilerek taş kesilme, ödüllendirmedir. Kötü bir şey yapıldığında, istek dışı ortaya çıkan taş kesilme ise cezalandırmadır. Taş kesilmeden geri dönüş yoktur.

Mitos - Mitoloji

- Tarihten önceki çağlarda tanrılar ve tanrı gibi düşünülen insanlar hakkında söylenen ve zamanla inanış hâline gelen efsaneye mitos denir.
- Mitoslarda tanrılar ve insanlarla birlikte devlerin, cinlerin, perilerin ve diğer masal yaratıklarının da hikâyeleri vardır.
- Destanlarla mitoslar iç içedir. Destanların oluşmasında mitos ve efsanelerin büyük rolü vardır.
- Bir milletin mitoslarını inceleyen bilim dalına mitoloji denir. Yunan mitolojisi vb.
- Destanların içinde zengin mitolojik ögeler bulunur.
- Türk destanlarında demir, altın, yay, ok, ışık, ağaç, at, kök böri (bozkurt), mağara, rüya, kırklar, ak sakallı ihtiyar, pîr gibi birçok mitolojik ögeler yer almıştır.

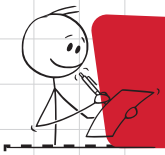

ETKİNLİK - 1

Aşağıdaki cümlelerin başına yargılar doğruysa "D" yanlışsa "Y" yazınız.

1. ( ) Efsaneler inandırıcılık özelliği taşır. İnandırıcı özelliğini kaybeden efsaneler fıkraya dönüşür.
2. ( ) Efsanelerin kaynağı kutsal olaylar, olağanüstü özellikler taşıyan insanlar ve tarihin derinliklerinde adı geçen yerlerdir.
3. ( ) Efsaneler, yaşadıkları toplumun kültürlerinden bağımsız olarak ortaya çıkmıştır.
4. ( ) Efsanelerde yer ve zaman, bilinen belli bir yer ve zamandır.
5. ( ) Efsanelerin oluşum zamanı mitlerden öncedir.

ETKİNLİK - 2

Aşağıdaki boş bırakılan yerlere uygun ifadeyi yazınız.

1. Efsaneler ..... ürünüdür. Kuşaktan kuşağa aktarılarak günümüze ulaşmış anlatılardır.
2. İnandırıcılık özelliği olan gerçek ve olağanüstü özellikleri barındıran kısa halk anlatılarına ..... denir.
3. Anadolu efsanelerinde en yaygın motif " ....." motifidir.
4. Efsaneler ..... diliyle anlatılır. Özel bir ..... yoktur.
5. Konularına göre efsaneler dört grupta toplanır. Bunlar ....., ..., ..., olağanüstü varlıklarla / güçlerle ilgili efsaneler ve dinî efsanelerdir.

İSLAMİYET'İN KABULÜNDEN ÖNCEKİ TÜRK DESTANLARI

Türk Edebiyatında Destan

Türk edebiyatı, dünyanın belki de en zengin destan kültürüne sahip edebiyatlarındandır. Türk edebiyatında, henüz yazı yokken, ilk Türk şairleri tarafından sazlarla söylenen zengin bir destan geleneği olmasına rağmen derlenerek yazıya geçirilen bir destanı yoktur. Bir milletin destan sahibi olması için birtakım şartların gerçekleşmesi gerekir: halk hayalinin efsaneler yaratmaya elverişli, ilkel devirleri yaşamış bulunması; bu milletin tarihinde büyük savaşlar, göçler, istilalar olması; değişik ülkelerde devlet, hâkimiyet ve vatan kurmaları vb. Destan şartları Türk tarihinde fazlasıyla görülmektedir. Ancak Türkler; destan devri yapmaktan, yeni destanlar söylemekten ellerindeki destanları derleyip toplamaya fırsatları olmamıştır. Bu sebeple Türk milletinin derlenmiş bütün bir destanı yoktur fakat birçok destanı vardır. Destanlarımız yazıya geçirilmedikleri için bugün bunların ancak konuları hakkında bilgi sahibi olabiliyoruz. Bunları da İran, Çin ve Arap kaynaklarından öğreniyoruz.

İslamiyet'in Kabulünden Önceki Türk Destanları

A) Altay - Yakut Türkleri Dönemi

Yaratılış Destanı

Altay Türkleri arasından, XIX. yüzyılda Prof. W. Radloff tarafından derlenmiştir. Evrenin yaratılışını, iyilik ve kötülüğün kaynaklarını, evrendeki düzeni konu edinir. Yaratılış Destanı, Türk düşünce yaşamı ve inanç algısı bakımından önemli bilgiler yansıtır. Destanda, dünyanın ve insanın nasıl yaratıldığı, Tanrı ve şeytan arasındaki diyalog, şeytanın kötülüğü temsil ettiği ve Tanrı'nın gücü karşısında yetersiz kaldığı anlatılır. Bilinen Türk destanları arasında en eskisidir.

B) Saka Türkleri Dönemi

1. Alp Er Tunga Destanı

Alp Er Tunga Saka Türklerinin hükümdarıdır. M.Ö. VII. yüzyılda yaşadığı bilinmektedir. Destanda Türk - İran savaşlarında Alp Er Tunga'nın yaptığı kahramanlıklar anlatılmaktadır. İran'ın büyük şairlerinden Firdevsi, "Şehname" adlı eserinde Alp Er Tunga'yı anlatırken Afrasyap (Efrasiyap) adını kullanır. Alp Er Tunga'nın ölümü üzerine söylenmiş bir sagu Kaşgarlı Mahmut'un Divan-ı Lügati't-Türk adlı eserinde de bulunmaktadır. Alp Er Tunga, İranlılar tarafından bir hile ile öldürülmüştür.

2. Şu Destanı

Şu adındaki Saka Türklerinin komutanının başarılarını anlatır. Saka Türklerinde hükümdarlara "Şu" adı verildiği bilinmektedir. Bu sebeple "şu" nun bir Saka hükümdarı olduğu düşünülmektedir. Destanda, Saka Türkleriyle Makedonya Kralı Büyük İskender'in savaşları ve Şu'nun yiğitliği anlatılır. Destanla ilgili bilgileri Divan-ı Lügati't-Türk'ten öğreniyoruz.

D) Hun Dönemi

1. Oğuz Kağan Dönemi

Destanda M.Ö. 209 - 174 yıllarında hükümdarlık yapan Hun hükümdarı Mete'nin hayatı, yiğitlikleri, Orta Asya'da Türk birliğini nasıl sağladığı, Hun İmparatorluğu'nu nasıl kurduğu ve genişlettiği, ölümünden önce ülkesini oğulları arasında nasıl bölüştürdüğü anlatılır. İslamiyet'in kabulünden sonra Oğuzname adıyla anlatılmaya devam etmiştir.

2. Attila Destanı

Batı Hun hükümdarı Attila'nın fetihleri ve mücadeleleri etrafında oluşmuştur.

E) Göktürk Dönemi

1. Bozkurt Destanı

Düşman ordusunun saldırısı sonunda yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalan Türk soyunun, dişi bir kurt (Asena) ile evlenmesi sonucu Göktürklerin yeniden türeyişi anlatılır.

2. Ergenekon Destanı

Bozkurt destanının devamı niteliğindedir. Düşmanları tarafından büyük bir yenilgiye uğratılan Türkler, yok olma tehlikesiyle yüz yüze kalırlar. Düşmanın elinden kaçabilen iki aile, bilinmeyen, dar ve patika yollardan geçerek dört tarafı dağlarla çevrili bir ovaya yerleşir. Bu ovaya Ergenekon adı verilir. Burada dört yüz yıl yaşar, büyüyüp çoğalırlar. Bu alandan çıkıp yol almaları için demir bir dağı eritirler. Düşman devletlerini yenerek Göktürk devletini kurarlar. Ergenekon'dan çıktıkları günü nevruz (yeni gün) olarak ilan ederler ve o günden bu güne nevruz, Türklerin geleneksel bayramı olarak kutlanır. Demiri işleyen ilk milletlerden birinin Türk milleti olduğunun düşünülmesi buradan kaynaklanmaktadır.

F) Uygur Türkleri Dönemi

1. Türeyiş Destanı

Türk kavimlerinde olan, soyun ilahi bir kaynağa bağlanması düşüncesinin bir ürünüdür. Eski Hun hanlarından birinin sadece tanrı ile evleneceklerine inandığı iki güzel kızını, tanrı sandığı erkek bir kurtla evlendirmesi sonucu türeyen Uygur neslini anlatır. Türeyiş Destanı'nın Göktürklerin Bozkurt Destanı ile çok benzediği görülür. Türk destanlarının çoğunda görülen kurt motifi, Türk soyunun başlangıcını ya da devamını sağlayan unsur olarak düşünülmüştür. Gerek Bozkurt Destanı gerekse Türeyiş Destanı ilk büyük Türk destanı olan Yaradılış Destanı'nın etkisi altında oluşturulmuş gibi görülmektedir.

2. Göç Destanı

Türeyiş Destanı'nın devamı niteliğindedir. Uygurların Doğu Türkeli'ne göçleri anlatılır. Göç Destanı'nın Çin ve İran kaynaklarında iki ayrı biçiminin olduğu bilinmektedir. Uygur hakanı Çinlilerle yaptığı savaşlara son vermek için Çin prensesiyle evlenmek ister. Çinliler bunun karşılığında Türklerce kutsal sayılan bir Yada Taşı'nı alırlar. Kutsal olan bu taşın verilmesiyle meydana gelen uğursuzluk Uygurlarda büyük bir kıtlık ve kuraklığa neden olur. Bunun üzerine Uygurlar ülkelerinden göç edip Beşbalık bölgesine yerleşir.

İSLAMİYET'İN KABULÜNDEN SONRAKİ TÜRK DESTANLARI

Türklerin İslamiyet'i kabulünden sonra ortaya çıkan bu destanlar üzerinde İslam dininin etkisi belirgindir. Bu destanların çoğu, İslamiyet öncesinden izler taşır.

A) Karahanlı Dönemi

Satuk Buğra Han Destanı

İlk Müslüman Türk devleti olan Kahanlı devletinin hükümdarı Satuk Buğra Han'ın gayri Müslimlerle yaptığı mücadeleler anlatılır. Satuk Buğra Han çeşitli yerlerdeki insanları Müslümanlığa çağırır, inanmayanlara keramet gösterir, savaşlarda ağzından ateşler saçarak inanmayanları yakar. İslamiyet öncesi destanlarda görülen özellikler İslami anlayışla yorumlanarak değiştirilmiş, olaylar Müslim - gayrimüslim savaşı olarak verilmiştir. 9. ve 10. yüzyıllarda oluşmuştur. İslamiyete geçiş dönemi özelliği taşır.

B) Kazak - Kırgız Dönemi

Manas Destanı

Kırgız Türklerinin yazılı edebiyatının çok yeni olmasına rağmen, köklü bir sözlü edebiyat gelenekleri vardır. Bunlardan en önemlisi Manas destanıdır. Manas, Türk boylarından biri olan Kırgızlara ait millî bir destandır. Dünya edebiyatının bilinen en uzun destanıdır. Manas Destanı'nı icra

edenlere ...manasçı... denir. Kırgızlarda "Manasçılık" bir sanattır. Manas destanında 11 - 12. yüzyıllar arasında yaşananların anlatıldığı düşünülmektedir. Kırgız Türkleri arasında geniş bir kahramanlık destanı olarak bilinir. Radloff'un tespit ettiği Manas destanı 553 bin mısradan, 7 bölümden oluşmaktadır. Kırgızların iç ve dış düşmanlarıyla, (Kalmuklar, Çinliler, yer yer de Uygurlar ve diğer Orta Asya Türk kabileleri) yaptıkları özgürlük mücadelesini dile getirir. Bunun yanı sıra destan Kırgızların etnografyası, adet ve inançları hakkında bilgiler verir. Bütün varyantları dikkate alındığında "Manas"ın bir milyonun üzerinde dizeye sahip olduğu ispatlanmış bir gerçektir. Destan, Manas isimli kahramanın nezdinde Kırgız Türklerinin tarihini, geleneklerini, inançlarını, sosyal ve kültürel yaşamlarını ortaya koymaktadır. Destana adını veren Manas, İslamiyet'i yaymak için savaşan bir kahramandır. Bu destanı bilim dünyasına ilk duyuran kişi ise Wilhelm Radloff'dur. Radloff, 1869 yılında Kara Kırgızlar arasında yapmış olduğu derlemeler arasında Sarı Bagış, Bugu ve Solto boylarına mensup manasçılardan derlediği Manas destanının Kiril harfleriyle yazılmış metnini 1885 yılında yayımlamıştır.

C) Türk - Moğol Dönemi

Cengiz Han Destanı (Cengizname)

13. yüzyılda Orta Asya'da yaşayan Türk boyları arasında doğup gelişmiştir. Moğol hükümdarı Cengiz Han'ın hayatı, kişiliği, savaşları ve fetihleri anlatılır. Orta Asya'da yaşayan Türkler özellikle de Başkurt, Kazak ve Kırgız Türkleri, Cengiz Destanı'nı çok severek günümüze kadar yaşatmışlardır. Cengizname'de Cengiz bir Türk kahramanı olarak kabul edilmekte ve hikâye Türk tarihi gibi anlatılmaktadır. Cengizname'nin Orta Asya Türkleri arasındaki bir diğer adı da "Destân-ı Nesl-i Cengiz Han" dır.

D) Tatar - Kırım Dönemi

1. Edige Destanı

Destanda 13. yüzyılda Hazar Denizi kıyısında kurulan Altınordu Hanlığının 15. yüzyılda Timurlular tarafından yıkılışı anlatılmaktadır. Edige Mirza Bahadır'ın devletini ayakta tutabilmek için yaptığı büyük mücadeleler anlatılmaktadır. 15. yüzyılda destan hâline getirilmiştir. 1820 yılından itibaren yazıya geçirilen Edige destanının Kazak, Kırgız, Kırım, Nogay, Türkmen, Kara Kalpak, Başkırt olmak üzere altı varyantı bulunmaktadır.

2. Timur Destanı

14. yüzyılda Timurlu Hanedanı'nın kurucusu ve ilk hükümdarı olan Timur'un hayatının ve fetihlerinin anlatıldığı destandır.

F) Selçuklu - Beylikler ve Osmanlı Dönemleri

1. Seyit Battal Gazi Destanı (Battalname)

Bu destanın kahramanı Battal Gazi adıyla benimsenmiş bir Arap savaşçısıdır. Battal Arapça "kahraman" demektir, "Battal Gazi" destan tipi Türkleştirilmiş önceki destan epizotlarıyla zenginleştirilmiş ve gelenek içinde yer almıştır. Destanda Battal Gazi'nin İslamiyet'i yaymak için yaptığı mücadeleler anlatılır. Battal Gazi'nin "Aşkar Devzade" isimli üstün nitelikli bir de atı vardır. 12 ve 13. yüzyıllarda Battalname adı ile nesir biçimi yazıya geçirilmiştir. Hikâyeci âşıkların repertuarlarında da yer almıştır.

2. Danişment Gazi Destanı (Danişmentname)

Anadolu'nun fethini ve bu mücadelenin kahramanlarını anlatır. Destan kahramanı olan Melik Danişment Gazi aslında Battal Gazi'nin torunudur. Onun gibi dindar, bilgili, İslamiyet'i yaymaya çalışan cesaretli bir komutandır. 12. yüzyılda sözlü olarak şekillenmiş, 13. yy. da yazıya geçirilmiştir. Müslüman Türk destanlarındandır. Tarihî gerçeklere uygunluğu, kahramanlarının gerçekten yaşamış Türk beyleri olmaları, Anadolu coğrafyasının gerçek isimleriyle anılması bu destanın uzun süre tarih kitabı olarak nitelendirilmesine neden olmuştur.

3. Köroğlu Destanı

Köroğlu metni destan adıyla anılmakla birlikte daha çok halk hikâyesi geleneğine yakındır. Bu destansı özelliklere sahip olduğundan destan olarak nitelendirilmektedir. 20. yüzyılda Anadolu'dan derlenen örnekleri, Anadolu'da hikâyeci âşıklar tarafından 24 değişik biçimde anlatılmaktadır.

Köroğlu, Bolu'nun Gerede ilçesine bağlı Sayık köyündendir. 16. yüzyılda Celali İsyanları'na karışmış bir eşkıyadır. Çevresine topladığı eşkıyalarla Sivas - Tokat arasında kervan yollarının işlediği Çamlıbel'i mekan tutar. Rivayet'e göre Bolu Beyi tarafından gözleri kör edilen babasının intikamını almak için eşkıya olur. Köroğlu; haksızlığa uğramış, zulüm görmüş bir babanın oğlu olarak büyür ve yiğit bir delikanlı olur. Babasının cezalandırılmasına neden olan tay sonradan eşi bulunmaz bir at olur ve ona Kırat adı verilir. Kırat'ıyla dağlara çıkan Köroğlu; halka zulmeden Bolu Beyi'ne karşı savaşır, fakir halkı korur. Çağın yeni gelişmelerine ayak uyduramadığı için devlet güçlerine mağlup olur ve öldürülür. Kendisi bu durumu "Tüfek icat oldu, mertlik bozuldu." sözüyle anlatır ve sır olup ortadan kaybolur.

1923 - 1980 DÖNEMİ TÜRK EDEBİYATINDA YAPMA DESTANLAR

Yama (Edebî/Yapay) Destan

Toplumu etkileyen herhangi bir olayın bir şair tarafından destan türünün özelliklerine uygun olarak yazılmasıyla oluşan destanlardır. Bu destanlar toplumdan çok yazarın duygu ve düşüncelerini dile getirir. Bu sebeple yapma destanın sahibi halk değil şairdir.. Doğal destanın geçtiği aşamalardan geçemezler. Yapay destanlarda olayın geçtiği zaman ile eserin yazıldığı zaman birbirine yakındır. Oysaki doğal destanlarda olayın gerçekleştiği zaman ile yazıldığı zaman arasında oldukça geniş bir zaman aralığı bulunur.

Türk ve Dünya Edebiyatında Tanınmış Yapay Destanlar

Destanın İsmi ve Konusu	Yazarı	Ait Olduğu Millet
İstanbul Fetih Destanı (İstanbul'un fethi)	(Fazıl Hüsnü Dağlarca)	Türk Edebiyatı
Çanakkale Destanı (Çanakkale Savaşı)	(Fazıl Hüsnü Dağlarca)	
Üç Şehitler Destanı (Kurtuluş Savaşı)	(Fazıl Hüsnü Dağlarca)	
Genç Osman Destanı (Bağdat Seferi)	(Kayıkçı Kul Mustafa)	
Kuvayi Milliye Destanı (Kurtuluş Savaşı)	(Nazım Hikmet Ran)	
Kurtuluş Savaşı Destanı (Kurtuluş Savaşı)	(Cahit Külebi)	
Sakarya Meydan Savaşı (Sakarya Savaşı)	(Ceyhun Atıf Kansu)	
Çanakkale Şehitlerine (Çanakkale Savaşı)	(Mehmet Akif Ersoy)	
Henriade: 4. Henry'nin savaş başarıları yanında politik ve sosyolojik ögeler de işlenir.	(Voltaire)	Fransız Edebiyatı
Os Lusiadas: Vasco de Gama'nın seferleri anlatılır.	(Camoens)	Portekiz Edebiyatı
Aeneis: Troia hükümdarı Ariamos'un yeğeni Aeneis'in Roma'yı kurması anlatılır.	(Vergilius)	Latin Edebiyatı
Kurtarılmış Kudüs: Haçlı seferinde Kudüs'ün alınışı anlatılır.	(Tasso)	İtalyan Edebiyatı
İlahi Komedya: Dante'nın ahirete yaptığı 7 günlük gezi anlatılır.	(Dante)	İtalyan Edebiyatı
Çılgın Orlando: Chorlemagne Dönemi'nde Hıristiyanlar ile Müslümanlar arasında geçen savaşlar anlatılır.	(Aristo)	İtalyan Edebiyatı
Kaybolmuş Cennet: İnsanın cennetten kovuluşu ve Tanrı'nın şeytanla mücadelesini anlatır.	(John Milton)	İngiliz Edebiyatı

ETKİNLİK - 3

Aşağıdaki cümlelerin başına yargılar doğruysa "D" yanlışsa "Y" yazınız.

1. ( ) Destanlar doğal destan, yapma destan ve türetme destan olmak üzere üçe ayrılır.
2. ( ) Doğal destanların oluşumunda oluşum aşaması, yayılma aşaması ve derleme aşaması olmak üzere üç aşama bulunur.
3. ( ) Manas Destanı'nı bilim dünyasına ilk duyuran kişi Wilhelm Radloff'tur.
4. ( ) Destan kahramanları tanrı, tanrıça, yarı tanrı ve olağanüstü özelliklere sahip kişilerdir ve genellikle tip özelliği gösterirler.
5. ( ) Seyyit Battal Gazi Destanı, Danişment Gazi Destanı ve Timur Destanı Selçuklu - Beylikler ve Osmanlı Dönemi destanlarıdır.

ETKİNLİK - 4

Aşağıdaki boş bırakılan yerlere uygun ifadeyi yazınız.

1. Uygur Türkleri Dönemi destanları; ..... ve ..... destanlarıdır.
2. İtalyan edebiyatında Dante'nin yazdığı İlahi Komedya ..... destandır.
3. Alp Er Tunga Destanı, Şu Destanı, ... Türklerine, Oğuz Kağan Destanı ve Atilla Destanı, ... Türklerine, Bozkurt Destanı ve Ergenekon Destanı ise ..... ait destanlardır.
4. Çanakkale Şehitlerine adlı yapay destan ..... tarafından yazılmıştır.
5. Fransız edebiyatına ait Chanson de Roland adlı destan, ... bir destandır.

ÖĞRETMENİM DİYOR Kİ:

DİL BİLGİSİ

SIFAT TAMLAMALARI

Sıfatlar, adlardan önce gelerek onları niteleyen, nasıl olduklarını gösteren veya çeşitli yönlerden belirten sözlerdir. Sıfatlar, isimler olmadan sıfat olma özelliği göstermezler. Bir sıfatın bir ismi nitelemesiyle oluşan söz öbeklerine ise sıfat tamlaması denir.

Sıfat Tamlamalarının Özellikleri

1 Sıfat tamlamalarında sıfat olan sözcüğe (niteleyen / belirten) tamlayan, isim olan sözcüğe ise (niteleyen / belirtilen) tamlanan denir.

ÖRNEK

mavi	göl		yüksek	tepeler
tamlayan	tamlanan		tamlayan	tamlanan
sıfat tamlaması			sıfat tamlaması	

2 Sıfat tamlamasında sıfatla isim arasına noktalama işareti konmaz.

ÖRNEK

Küçük ağacın arkasına saklandı. (Küçük ağaç sıfat tamlamasıdır.)

Küçük, ağacın arkasına saklandı. (Küçük sözcüğünden sonra virgül konduğundan küçük, sıfat değil isim olarak kullanılmıştır. Bu nedenle buradaki "küçük" sözcüğü sıfat değildir.)

3 Sıfat tamlamasında bir sıfat birden fazla ismi niteleyebilir.

ÖRNEK

Güzel ev, araba / uzun kadın ve adam / tatlı çay, kahve / olgun meyve, sebze / kare masa, sandalye / dikdörtgen sıra, oturak / onuncu masa ve sandalye / mavi göl ve nehir / sarı dal ve yaprak / iyi öğrenci, öğretmen vb.

Babam daima güzel (sıfat) evler (isim) ve arabalar (isim) alır.

sıfat tamlaması

Dedemin kocaman arsalarıyla tarlaları varmış.

sıfat isim isim

sıfat tamlaması

Pahalı geziler, eğlenceler, partiler düzenliyordu.

sıfat isim isim isim

sıfat tamlaması

Bu günlerde uçsuz bucaksız denizleri, yaylaları, gölleri ve çölleri dolaşıyor.

sıfat isim isim isim isim

sıfat tamlaması

4 Sıfat tamlamasında birden fazla sıfat bir ismi niteleyebilir.

ÖRNEK

Uzun, korkunç ve karanlık bir sokakta yürüyorduk.

sıfat sıfat sıfat isim

tamlayanlar tamlanan

sıfat tamlaması

Sirin, uzun ve tatlı bir kız arkadaşı vardı.

sıfat sıfat sıfat sıfat isim

sıfat tamlaması

5 Sıfat çeşitlerinin hepsiyle sıfat tamlaması yapılır.

a) Niteleme Sıfatlarıyla Yapılan Sıfat Tamlamaları

ÖRNEK

"Mavi gözlü, küçük çocuk koşarak yanımıza geldi."

Bu cümlede mavi gözlü ve küçük sözcükleri ismin önüne geldiği, ismin nasıl olduğunu gösterdiği için niteleme sıfatıdır.

Nasıl çocuk? sorusunun cevabı mavi gözlü ve küçüktür. Buradaki bu sözcükler niteleme sıfatıdır.

Mavi gözlü küçük çocuk sözcük grubu niteleme sıfatıyla yapılmış sıfat tamlamasıdır.

"Tatlı yemekten güzel dişleri çürümüş, bembeyaz önlüğü leke içinde kalmıştı."

Bu cümlede güzel ve bembeyaz sözcükleri önüne geldiği, isimlerin nasıl olduğunu gösterdiği için niteleme sıfatıdır. Nasıl dişler / Nasıl önlük / sorularının cevapları niteleme sıfatlarıdır.

Güzel dişler ve bembeyaz önlük niteleme sıfatlarıyla yapılmış sıfat tamlamalarıdır.

b) Belirleme Sıfatlarıyla Yapılan Sıfat Tamlamaları

İşaret Sıfatları	Sayı Sıfatları	Belgisiz Sıfatlar	Soru Sıfatları
bu okul	iki arkadaş	bir araba	hangi çocuk
şu köpek	birinci masa	bazı insanlar	nasıl insan
o yollar	üçte bir elma	kimi günler	kaçıncı gün

6 Sıfat - fiillerle de sıfat tamlaması yapılabilir:

ÖRNEK

Dünyamı karartan düşünceler — Ağaçları sürükleyen sel

Demlenmiş çay — Çekmediğim dertler, çileler

7 Bir sıfat tamlamasında tamlayan sözcük de tamlanan sözcük de sözcük grubundan oluşmuş olabilir.

ÖRNEK

El emeği işlemeler / Çok güzel kokulu hanımeller / Sarı sarı kavak yaprakları

sözcük grubu (sıfat) — sözcük grubu (sıfat) — sözcük grubu (sıfat) — sözcük grubu

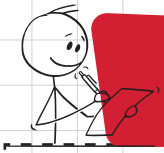

ETKİNLİK - 5

Aşağıdaki cümlelerin başına yargılar doğruysa "D" yanlışsa "Y" yazınız.

1. ( ) "Bugün kızımı alıp başı karlı dağlara gideceğim." cümlesinde sıfat tamlaması yoktur.
2. ( ) "Film kutsal olaylar üzerine kurulmuştu." cümlesinde sıfat tamlaması vardır.
3. ( ) "Ankara'ya gidip orada hiç kalmadan geri dönmüşler." cümlesinde sıfat tamlaması vardır.
4. ( ) "Beni her zaman arayıp soran arkadaşlarımı ben de her zaman baş tacı ederim." cümlesinde sıfat tamlamasının altı doğru çizilmiştir.
5. ( ) "Eski, güzel anılar düştü aklıma." cümlesinde birden fazla sıfat, bir ismi nitelemiştir.

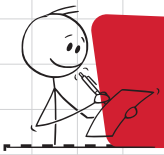

ETKİNLİK - 6

Aşağıdaki boş bırakılan yerlere uygun ifadeyi yazınız.

1. Kırmızı elbiseyi kimin için giyindir? cümlesindeki sıfat tamlaması ..... dir.
2. "Hâlâ adını bilmediğim öğrenciler var sınıfta." cümlesindeki sıfat tamlaması ..... dır.
3. "Yeni türküler ve ninniler derlemiş orada." cümlesinde bir ..... birden fazla ismi nitelemiştir.
4. "Kocaman gözleriyle bana bakıyordu." cümlesinde ..... sıfatıyla yapılmış sıfat tamlaması vardır.
5. "Kimi insanları anlamam mümkün değil." cümlesinde ..... sıfatıyla yapılmış sıfat tamlaması vardır.

ÖĞRETMENİM DİYOR Kİ:

AÇIK UÇLU SORULAR

1. Destanların toplumsal, kültürel ve tarihî açıdan taşıdıkları önemi yazınız.

Cevap

2. Destanlar kaça ayrılır? Birer örnek veriniz?

Cevap

3. Doğal destanların oluşum evreleri nelerdir? Bu evreleri kısaca açıklayınız.

Cevap

4. İslamiyet'ten önceki Türk destanlarının adlarını ve hangi Türk dönemine ait olduklarını yazınız.

Cevap

AÇIK UÇLU SORULAR

5. Efsanelerin kaynakları nelerdir?

Cevap

6. Mitlerle efsaneler arasındaki temel fark nedir?

Cevap

7. Efsaneler konularına göre nasıl sınıflandırılır?

Cevap

8. Efsanelerin beş özelliğini yazınız.

Cevap

ÜNİTE DEĞERLENDİRME TESTİ

1. Aşağıdakilerden hangisi İslamiyet Öncesi Türk destanlarından biridir?

A) Satuk Buğra Han Destanı
B) Manas Destanı
C) Timur Destanı
D) Türeyiş Destanı
E) Seyyit Battal Gazi Destanı

2. Aşağıdakilerden hangisi doğal destan değildir?

A) Ergenekon Destanı
B) Türeyiş Destanı
C) Şu Destanı
D) Alp Er Tunga Destanı
E) Genç Osman Destanı

3. Aşağıdakilerin hangisinde yazar - eser eşleştirmesi doğru yapılmıştır?

A) Üç Şehitler Destanı – Fazıl Hüsnü Dağlarca
B) Çanakkale Şehitlerine – Mehmet Akif Ersoy
C) İstanbul Fetih Destanı – Necip Fazıl Kısakürek
D) Kuvayi Milliye Destanı – Nazım Hikmet Ran
E) Sakarya Meydan Savaşı – Ceyhun Atuf Kansu

4. Altay Türkleri arasından, XIX. yüzyılda Prof. W. Radloff tarafından derlenmiştir. Evrenin yaratılışını, iyilik ve kötülüğün kaynaklarını, evrendeki düzeni konu edinir. Bu destan Türk düşünce yaşamı ve inanç algısı bakımından önemli bilgiler yansıtır.

Bu parçada konusu verilen destan aşağıdakilerden hangisidir?

A) Şu Destanı
B) Alp Er Tunga Destanı
C) Yaratılış Destanı
D) Bozkurt Destanı
E) Ergenekon Destanı

5. Aşağıda efsane ile ilgili verilen bilgilerden hangisi yanlıştır?

A) Efsanelerin kaynağı kutsal olaylar, olağanüstü özellikler taşıyan insanlar ve tarihin derinliğinde adı geçen yerlerdir.
B) Bireysel edebiyattan sözlü geleneğe geçmiş ürünlerdir.
C) Çoğunlukla olağanüstü özellik taşır.
D) Efsaneler konuşma diliyle anlatılır, belli bir üslubu ve biçimi yoktur.
E) Olağanüstü olayları, kişileri ve çok eski yerleri işler.

6. Bir olay, yer veya adla ilgili inanışı dile getiren veya bunların ortaya çıkış sebebini açıklayan olağanüstü özelliklere sahip kısa anlatılardır. Bu anlatılarda yer alan olayların gerçeğe dayandığı kabul edilir. Fıkralar gibi bunlar da süsten uzaktır. Ancak olayın açıkça belirtilmesi için yer alan kişi ve zamanla ilgili bazı bilgilerin verilmesi gerekir. Halkın özlemleri, dünya görüşü ve ideal insan tipi diğer edebî türlerden daha kesin olarak ortaya konur.

Bu parçada sözü edilen edebî tür aşağıdakilerden hangisidir?

A) Masal B) Destan
C) Efsane D) Halk hikâyesi
E) Roman

7. Destanla ilgili aşağıda verilen bilgilerden hangisi yanlıştır?

A) Kahramanları tanrı, tanrıça yarı tanrı ve olağanüstü özelliklere sahip kişilerdir.
B) Genellikle kahramanlık, dostluk, fedakarlık, aşk, ölüm ve yurt sevgisi gibi konular işlenir.
C) Türklerin bütün destanları derlenerek yazıya aktarılmıştır.
D) Destanlarda mekân çoğu zaman gerçeğe uygundur.
E) Olağanüstü kahramanlıklar manzum olarak uzun bir biçimde anlatılır.

8. (I) Dünya edebiyatında bilinen en eski destan Sümerlerin "Gılgamış Destanı"dır. (II) Bu destan Sümerlerin bundan binlerce yıl önce yaşamış olan kahraman kralı Gılgamış'ın serüvenlerini kapsar. (III) Eski Yunan tarihçisi Homeros tarafından derlenmiştir. (IV) Bu destanda Kral Gılgamış'ın ölümsüzlüğü arama çabası anlatılır. (V) Destanda anılan konular, çivi yazısıyla destan hâlinde tabletlerle yazılmıştır.

Yukarıdaki numaralandırılmış cümlelerden hangisinde bir bilgi yanlışlığı vardır?

A) I B) II C) III D) IV E) V

9. Bu destanda, düşmanlar tarafından kılıçtan geçirilen Türklerden geriye kalan bir ailenin iki dağ arasındaki bir vadiye sığınması, burada birkaç asır içinde çoğalmaları, bu vadiden dağı eriterek çıkmaları konusu işlenmiştir.

Bu parçada konusu verilen destan aşağıdakilerden hangisidir?

A) Ergenekon Destanı
B) Türeyiş Destanı
C) Şu Destanı
D) Alp Er Tunga Destanı
E) Genç Osman Destanı

ÜNİTE DEĞERLENDİRME TESTİ

10. "Mermerlerin nabzında hâlâ çarpar mı tekbir?
Bulur mu deli rüzgâr o sedayı: Allah bir!
Bütün bunlar sendedir, girift bilmeceler;"
Yukarıdaki dizelerde kaç tane sıfat tamlaması vardır?

A) 2 B) 3 C) 4 D) 5 E) 6

11. Aşağıdakilerin hangisinde sıfat tamlaması kullanılmamıştır?

A) İnsan üç beş damla kan, ırmak üç beş damla su.
B) Divanesi ikimiz kaldık Allah yolunun!
C) Geldi ölümlü yalan, gitti ölümsüz gerçek.
D) Giden şanlı akıncı, ne gün döner yurduna?
E) Bu dava hor, bu dava öksüz, bu dava büyük!

12. "Rüzgar açık pencereden giriyor onu coşturuyor, ona güneşli, neşeli cıvıltılar dinletiyor, güzel güller ve nergisler koklatıyordu."
Bu cümle ile ilgili aşağıdakilerin hangisinde verilen bilgi yanlıştır?

A) Birden çok sıfat tamlaması vardır.
B) Birden fazla sıfat bir ismi nitelemiştir.
C) Bir sıfat birden fazla ismi nitelemiştir.
D) Cümledeki sıfatların hepsi sıfat tamlaması oluşturmuştur.
E) Bazı sıfat tamlamaları belirtme sıfatlarıyla yapılmıştır.

13. Aşağıdakilerin hangisinde sıfat tamlaması kullanılmıştır?

A) Ateşin yanında barut, barutun yanında ateş olasın diye sevdik.
B) Biz ince bel, ela göz, sütun bacak için sevmedik güzelim.
C) Aysel git başımdan ben sana göre değilim.
D) Gözlerin gözlerime değince felaketim olurdu, ağlardım.
E) Benim yağmurumda gezinemezsin üşürsün.

14. Öğrencilere ( ) sevgi ( ) saygı ( ) dürüstlük gibi değerler öğretilmelidir.
Bu cümlede ayraçla belirtilen yerlere sırasıyla aşağıdaki noktalama işaretlerinden hangileri getirilmelidir?

A) (,) (.) (,) B) (;) (.) (,)
C) (;) (,) (,) D) (,) (,) (,)
E) (:) (,) (;)

15. I. Kılavuzu karga olanın burnu b... tan çıkmaz ( )
II. Pencereler, kapılar, parıltılı teller, boyalı elektrik direkleri, otomobiller ( )
III. Olayın akışı durdurularak kişilerin fizikî betimlemeleri verilmiştir ( )
IV. Güneşli fırtınalar, renk renk çiçekler ( )
V. Sanki bu düşüncelerinden vazgeçmiyormuş gibisin ( )
Yukarıda numaralanmış cümlelerden hangi ikisinin sonuna diğerlerinden farklı bir noktalama işareti getirilmelidir?

A) I. ve II. B) I. ve III.
C) II. ve IV. D) II. ve V.
E) IV. ve V.

YENİ NESİL SORULAR

1 ve 2. soruları aşağıdaki parçaya göre cevaplayınız.

Daha hiçbir şey (I) yokken "Tanrı Kayra Han" ile "su" vardı. Kayra Han'dan başka gören, sudan başka görünen yoktu. Kayra Han yalnızlıktan sıkılıp ne yapayım diye düşünürken su dalgalandı. "Ak Ana" çıktı. Tanrı Kayra Han'a (II) "Yarat!" deyip yine suya daldı.

Bunun üzerine Kayra Han, kişiyi yarattı. Kayra Han'la kişi ebedi suyun (III) üstünde iki kara kaz (IV) gibi uçuyorlardı. Fakat kişi hâlinden memnun değildi. Kayra Han'dan daha yüksekte uçmak istiyordu. Onun bu dileğini sezen Kayra Han, kişiden uçmak kabiliyetini aldı. Kişi sonsuz suya yuvarlandı. Boğuluyordu. Yaptığına pişman oldu. Tanrı Kayra Han'dan bağışlamasını diledi. Tanrı Kayra Han, kişiye sudan yükselmesini (V) buyurdu.

Denizden bir yıldız yükseltti. Kişi bunun üstüne otururak batmaktan kurtulacaktı.

1. Bu parça ile ilgili aşağıdakilerden hangisi söylenemez?

A) Radolff tarafından 19. yüzyılda Altay Türklerinden derlenmiş olan Yaradılış Destanı'na aittir.

B) Konusu kahramanlık olan bu destanın başkişisi olayın merkezinde yer alan ve kahramanlıklarıyla öne çıkan bir Türk hakanıdır.

C) Şeytan Erlig, Ay Ata, Gün Ata, Bay Ölkün gibi isimlerin kahraman olduğu bu eserde fantastik ögeler yer almıştır.

D) Olay eksenli ve anlatmaya dayalı metin özelliği gösteren bir eserdir.

E) Türk destanları içerisinde oluşum aşamaları açısından en eski döneme ait bir eserden alınmıştır.

2. Parçadaki numaralanmış söz öbeklerinden hangisi sıfat tamlaması değildir?

A) I. B) II. C) III. D) IV. E) V.

3. ve 4. soruları aşağıdaki bilgilere göre cevaplayınız.

Özel bir hastanede hemşirelik yapan Ayla, Melis, Dilek, Emel, Filiz ve Güliz nöbet çizelgesi oluşturacaktır. Çizelge kuralları aşağıdadır.

- Her gün ikişer kişilik ekipler nöbet tutmak zorundadır.
- Hiçbir hemşire iki gün üst üste nöbet tutamamaktadır.
- Yalnızca bir ekip arka arkaya iki gün nöbet tutar.
- Yalnızca Ayla haftada dört gün nöbet tutmuştur, geri kalanlar ikişer gün tutmuşlardır.
- Baş harfi sesli harfle başlayan kişiler aynı gün nöbet tutamamaktadır.

Pazartesi	Salı	Çarşamba	Perşembe	Cuma	Cumartesi	Pazar
Filiz		Ayla		Emel	Melis	
	Dilek		Güliz			Dilek

3. Buna göre çizelgedeki boşluklar için aşağıdakilerden hangisi söylenebilir?

A) Ayla, cuma günü nöbet tutmuştur.
B) Filiz ve Melis cumartesi nöbet tutmuştur.
C) Güliz iki gün üst üste nöbet tutan ekiptedir.
D) Emel'in Güliz'den bir gün önce nöbet tuttuğu olmuştur.
E) Melis'in ikinci nöbeti perşembe günüdür.

4. Ayla'nın nöbet tuttuğu diğer günler aşağıdakilerin hangisinde doğru verilmiştir?

A) Salı – Perşembe – Pazar
B) Pazartesi – Salı – Cumartesi
C) Perşembe – Cuma – Pazar
D) Pazartesi – Perşembe – Cumartesi
E) Cuma – Cumartesi – Pazar

5. Anlatım Biçimi: Açıklama
Düşünceyi Geliştirme Yolu: Tanık Gösterme
Bu anlatım özelliklerine sahip olan metin aşağıdakilerden hangisidir?

A) Her doğruyu söylemeye gelmezmiş; bazı doğruları yaymamak, çokluktan, kamudan gizlemek gerekmiş... Peki ama bir doğruyu söylemek, gizlemek, yayılmasını önlemeğe çalışmak o doğrunun yerinde duran yalanı sürdürmek demektir. Yalanın yalan olduğunu bilerek sürmesine bırakmaya hakkınız var mıdır? Bu yalanlar kutsalmış onlara dokunmaya gelmezmiş. Atalarımız ne demiş: "Bir şeyin yalan olduğunu anladık mı kutsallığına inanmıyoruz demektir."

B) İnsanın tarımı öğrenmesi hayatında, içinde yaşadığı toplumda ve bütün düzende köklü değişikliklere yol açmıştır. Paylaşım kargaşası tarımı öğrenmekle başlamıştır. Bu, insanlar arasındaki ilişkilerin bozulmasına, insanoğlunun kötü yanlarının ortaya çıkmasına yol açmıştır. Doğulu ünlü bir sosyolog "Tarım devrimiyle ortaya güçlü ve kötü bir insan çıktı." demekten kendini alamamıştır. Bu tarımla başlayan paylaşım ve kazanma kavgası sanayileşmeye doğru sosyoloğun haklılığını iyiden iyiye kanıtlamıştır.

C) ABD'de çalışma yürüten matematikçi Karen Keskulla Uhlenbeck; analiz, geometri ve matematiksel fizik alanlarında ortaya koyduğu çalışmalar ile 2019 Abel Ödülü'ne layık görüldü. Böylelikle Uhlenbeck, matematik alanının en prestijli ödüllerinden biri olan ve Norveç Bilim ve Edebiyat Akademisi tarafından 2003 yılından bu yana verilen Abel Ödülü'nü kazanan ilk kadın bilim insanı oldu.

D) Yeditepe'nin 1 Ocak sayısında Memet Fuat'ın "Usta Sanatçı" adlı bir yazısı var. Karışık bir yazı ama ben pek sevdim. Memet Fuat'ta bir değişme olduğunu sanıyorum. Eski yazılarında kesin sözler daha çoktu. Şimdi kaçınıyor. Daha doğrusu kaçınmıyor, yine kesin sözler söylüyor ama bir sözü söyler söylemez tersinin de doğru olabileceğini düşünüyor. Bence, gerçekten düşünmek budur işte.

E) İnsanın harikulade bir hayat geçirmesi için seyahat etmesi şart değildir. İnsan, olduğu yerde fedakârlık ve sevgi ile dolu harikulâde bir hayat sürebilir. Böyle bir hayata kavuşabilmek için irade kuvvetine, sevgi dolu bir kalbe, sabra ve cesarete ihtiyaç vardır. Fakat bu en büyük görevi başarabilen kimse de gerçekten mutluluğa ulaşmış olur.

6. ve 7. soruları aşağıdaki bilgilere göre cevaplayınız.

Bir restorana giden Mert, Uğur, Alper, Yavuz ve Serkan 1'den 5'e kadar numaralanmış koltuklarda oturmaktadır. Oturdukları koltuklara dair şunlar bilinmektedir:

- 3 ve 4 numaralı koltuklarda Mert ve Yavuz oturmaktadır.
- Alper'in oturduğu koltuk numarası Uğur'un oturduğu koltuk numarasından büyüktür.

6. Bu bilgilere göre, aşağıdakilerden hangisi kesinlikle yanlıştır?

A) Serkan, 5 numaralı koltukta oturmaktadır.

B) Mert, 4 numaralı koltukta oturmaktadır.

C) Alper, 1 numaralı koltukta oturmaktadır.

D) Uğur, 2 numaralı koltukta oturmaktadır.

E) Alper, Mert'in hemen önündeki koltukta oturmaktadır

7. Serkan 2 numaralı koltukta otururşa aşağıdakilerden hangisi kesinlikle doğrudur?

A) Uğur, 1 numaralı koltukta oturmaktadır.

B) Yavuz, 4 numaralı koltukta oturmaktadır.

C) Mert, 3 numaralı koltukta oturmaktadır.

D) Yavuz 3, Mert 4 numaralı koltukta oturmaktadır.

E) Alper, 1 numaralı koltukta oturmaktadır.

YENİ NESİL SORULAR

8. ve 9. soruları aşağıdaki parçaya göre cevaplayınız.

Ay Kağan'ın bir oğlu oldu. Bir defa süt içti, konuşmaya başladı, güçlü bir yiğit (1) oldu. Bir ormanın içinde bir canavar var idi. Oğuz Kağan halkını canavardan kurtardı. Bir gün (2) gökten bir ışık düştü. Işığın arasında bir kız vardı. Oğuz Kağan kızla evlendi; Gün, Ay ve Yıldız adında üç oğlu oldu (3). Oğuz Kağan bir gün ava gitti. Göl ortasında bir ağaç gördü. Ağacın kovuğunda (4) bir kız vardı. Oğuz Kağan kızla evlendi. Gök, Dağ ve Deniz adında üç oğlu oldu. Ondan sonra Oğuz Kağan, beyleri çağırıp kendisine boyun eğenleri dost, eğmeyenleri düşman ilan etti. Oğuz Kağan, baş eğmeyenlerle savaştı. Savaşlar sırasında bir bozkurt (5) yol gösterdi. Oğuz Kağan'ın Uluğ Türk adında bir danışmanı vardı. Bu kişi "bilge" tipidir ve "alp" olan Oğuz'a yol gösterir. Rüyasında bir altın yay ve üç gümüş ok gördü. Rüyasını Oğuz Kağan'a bildirdi. Oğuz Kağan; Gün, Ay ve Yıldız'ı doğuya; Gök, Dağ ve Deniz'i batıya gönderdi.

8. Bu parçadan hareketle Oğuz Kağan Destanıyla ilgili olarak,

I. Olağanüstülüklere yer verilmiştir.
II. Kahramanlık konusu işlenmiştir.
III. Işık, ağaç gibi motiflere yer verilmiştir.
IV. Olaylar oluş sırasına göre verilmiştir.
V. İslami gelenekten izler taşımaktadır.

hangisi söylenemez?

A) I B) II C) III D) IV E) V

9. 1. güçlü bir yiğit ➡ Hem niteleme hem belirtme sıfatıyla tamamlanmış bir sıfat tamlamasıdır.
2. bir gün ➡ Tamlayanı belgisiz sıfat olan bir sıfat tamlamasıdır.
3. üç oğlu ➡ Tamlayanı asıl sayı sıfatı olan bir sıfat tamlamasıdır.
4. ağacın kovuğu ➡ Tamlayanı niteleme sıfatı olan bir sıfat tamlamasıdır.
5. bozkurt ➡ Tamlayanı niteleme sıfatıyla kurulmuş sıfat tamlaması biçiminde kalıplaşmış bir birleşik addır.

Parçadan seçilen numaralanmış söz öbekleri ile ilgili açıklamaların hangisinde yanlışlık yapılmıştır?

A) 1 B) 2 C) 3 D) 4 E) 5

10.

- Dünya, güneş, ay sözcükleri gezegen anlamı dışında kullanıldıklarında küçük harfle başlar.
- Düşünce, hayat tarzı, politika vb. anlamlar bildirdiğinde doğu ve batı sözlerinin ilk harfleri büyük yazılır.
- Bu sözler (yön adları) yön bildirdiğinde küçük yazılır. (Bursa'nın doğusu)
- Yer adları (kıta, bölge, il, ilçe, köy vb.) büyük harfle başlar.
- Yer adlarında ilk isimden sonra gelen ve deniz, nehir, göl, dağ vb. tür bildiren ikinci isimler büyük harfler başlar.
- Özel ada dahil olmayıp tamlama kuran şehir, il, ilçe, belde, köy vb. sözler küçük harfle başlar.
- Mahalle, meydan, bulvar, cadde, sokak adlarında geçen mahalle, bulvar, cadde, sokak sözcükleri büyük harfle başlar.

Bu kurallar dikkate alındığında aşağıdaki metinlerin hangisinde yazım yanlışı yoktur?

A) Doğu Anadolu'da Elazığ kadar farklı bir şehir görmedim. Gökçeada'yı andırırcasına her yanı nehirlerle, çaylarla çevrili bir şehir. Bunlardan Fırat ile Murat Nehri en tanınmış olanlarıdır. Elazığ denince akla Harput ilçesi gelir. "Harput Platosu" olarak adlandırılan yüksek kütlenin güney kenarına kurulmuş Harput'ta Esentepe Mahallesi'ndeki meşhur camiyi ziyaret ettik.

B) Zigana geçidine girmeden dağlarda dolaşmak istedik. Yukarılarda Belde ilçesinin olduğunu öğrendik. Oraya gelmeden yamaçlardaki dağınık köylere uğradık. Serali Köyüne gittiğimizde kahvehaneye oturduk. Oradaki yaşlı amcalar gençlerin Batı'ya özenmesinden yakındılar. Biz de hak verdik onlara. Sonra ilçeye doğru yola devam ettik.

C) Gezimize başlamadan önce hocamız Karadeniz'in çok ilginç özelliklere sahip olduğunu buralara defalarca gelmesine rağmen her seferinde farklı hislere sahip olduğunu söyledi. Gerçekten de Uzungöl'deki Mavidere Köyüne benim de ikinci gelişim ama bu kez içimi farklı bir heyecan sardı. Sanırım farklı mevsimlerden gelişimden kaynaklı.

D) Şeyh Edebali Caddesi'nden bu sokağa tek bir gidiş var. Oraya da gidebilmek için Saklıkent İlçesi ile Dereboyu çayını ayıran geçide gitmek gerekiyor. Şehrin doğusu buradan daha sadedir. Geniş sokaklar Batılı şehirleri andırmaktadır.

E) İtalya'nın Sicilya Bölgesi'nde dünyaya gelen Arşimet, Grek bir aileden gelmekteydi. Başarılı bir bilim insanı olan Arşimet'in babası bir astronottur. Bu nedenle küçük yaşlardan itibaren astronomiye ilgi duyarak büyümüştür. İlerleyen yaşlarında astronominin yanında fizik, matematik, mühendislik alanlarında da kendini geliştirmiştir. Problem çözmeyi çok seven Arşimet, çalışmalarında birden fazla bilimsel alana yer vererek soruları çözmüştür.

YENİ NESİL SORULAR

11.

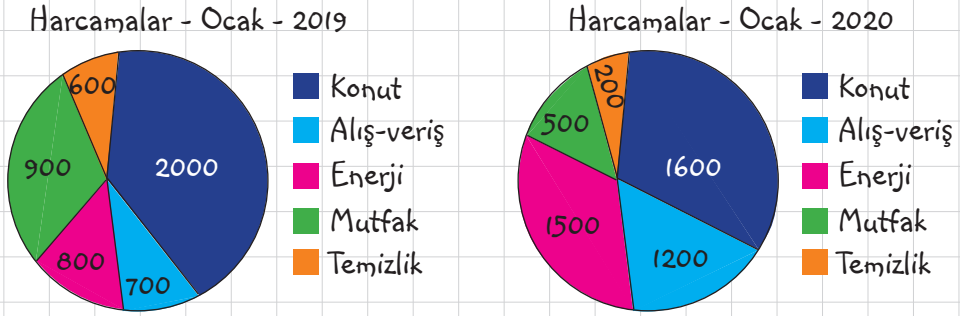

Bir evin 2019 ve 2020 yıllarının Ocak aylarındaki harcamaları ve bu harcamaların tutarları yukarıdaki grafiklerde gösterilmiştir. Her iki yılda da evin geliri 5000 TL'dir.

Buna göre, aşağıdakilerden hangisi yanlıştır?

A) Bir yıl sonraki harcamalarda en büyük artış enerjide olmuştur.
B) 2020'ye gelindiğinde konut kirasında düşüş yaşanmıştır.
C) Evin harcamalarında en az tutar, her iki yılda da temizlik olmuştur.
D) 2019 yılının mutfak alış-verişine harcamaları 2020'den fazladır.
E) Evin gider dağılımı 2019'da 2020'ye göre daha dağınık, orantısızdır.

12. ve 13. soruları aşağıdaki parçaya göre cevaplayınız.

Destanlarda olağanüstü kahramanlara (1) ve olaylara sık sık rastlanır. Bu olağanüstülük (2) kişiye, ilk bakışta hayal ürünü (3) gibi gelse de aslında o çağın kolektif değerlerine olan bir özlemin dile getirilişinden başka bir şey değildir (4). Türk destanlarında da bu olağanüstü olaylara sık sık rastlanır. Oğuz Han, Bamsı Beyrek, Deli Dumrul (5); yaradılışları, güçleri, zekâları ve yaptıkları işlerle insanı hayrete düşüren destan kahramanlarıdır.

12. Bu parçaya göre destanların algılanışı aşağıdakilerin hangisinde doğru olarak işaretlenmiştir?

	Destanların olağanüstülüklerle örülü olduğu	Destanların çağının özlemlerini dile getirdiği	Destanların yalnızca hayal ürünü olduğu
A)	✓		
B)	✓	✓	
C)		✓	✓
D)	✓		✓
E)	✓	✓	✓

YENİ NESİL SORULAR

13. Parçadaki altı çizili söz öbeklerinden sıfat tamlaması olmayan ve tamlananı unvan sıfatıyla kurulmuş bir sıfat tamlaması olan söz öbekleri aşağıdakilerin hangisinde sırasıyla doğru verilmiştir?

	Sıfat tamlaması olmayan söz öbeği	Tamlayanı unvan sıfatıyla kurulmuş sıfat tamlaması
A)	1	2
B)	2	3
C)	1	4
D)	3	5
E)	4	5

14. "Bu ülkenin insanlarını Yeşilçam'a bağlayan şey nedir?" diye sorsalar hiç düşünmeden "Acıklı hikâyelerdir." cevabını veririm. Doğusundan batısına insanları yakın kılan şey iç acılarıdır. "Gelirken mendillerinizi getirmeyi unutmayın!" anonsları sadece bu ülke sinemasının tanıtımlarında işitildi. O zamanlar mahallemizden Anadol veya Skoda kamyonetler geçiyordu. Yazlık sinemada o hafta gösterilecek filmlerin afişleri, arabanın kasasında iki yana asılarak mahalleler arasında anonslarla dolaştırılıyordu. Gösterilecek filmlerin acıklı olduğu "mendil" uyarısıyla hatırlatılıyordu.

Bu metnin yazarı, yazlık sinemada aşağıdaki filmlerden hangisini izlemiş olabilir?

A)

B)

C)

D)
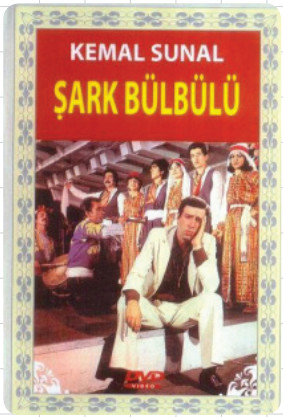

E)
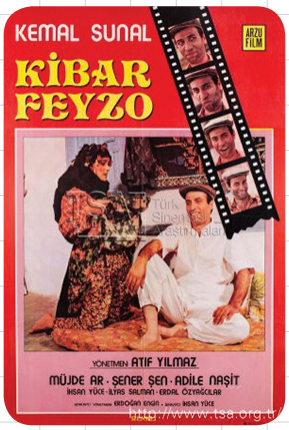

YENİ NESİL SORULAR

15. ve 16. soruları aşağıdaki parçaya göre cevaplayınız.

Sümer efsaneleri, Hitit şarkıları, ağıtları, Yunan destanları, Mısır şiirleri... Eski ne kadar metin varsa beni aldı insanlığın çocukluk evresine götürdü, aynı zamanda hâlâ çok da büyümediğimiz gerçeğine. İlk yazılı metin (1) Gılgamış Destanı'ndaki izlek, insanoğlu için hâlâ değişmemiştir. Hâlâ ölümsüzlüğü arıyorduk. Gılgamış, yaşadığı dönem için gerçekleştirilmesi imkânsızmış gibi görünen bir deniz yolculuğuna (2) çıkıyordu başka dünyaları keşfetmek için. Aynı keşif duygusu bugün de sürüyor, belki Gılgamış gibi sedir ağacından yapılan bir salla değil ama gelişmiş mekiklerle. Uzaya açılıyoruz; yeni dünyalar keşfetmek, sınırlarımızı aşmak, yetersizliklerimizden kurtulmak için.

15. Bu parçada asıl anlatılmak istenen, aşağıdakilerden hangisidir?

A) İnsanın daha iyiye ve daha güzele ulaşma isteğinde olduğu
B) İnsanoğlunun hedefine ulaşma biçiminde farklılıklar olduğu
C) İnsanoğlunun, ölümsüzlüğü bulma çabasından vazgeçmediği
D) İnsanın teknolojide ilerlese de araştırma düşüncesinin değişmediği
E) İnsan yaşamının bir tekrardan başka bir şey olmadığı

16. Parçadaki numaralanmış söz öbekleri ile ilgili aşağıdaki açıklamalardan hangisi doğrudur?

A) 1. Tamlayanı ile tamlananı arasına sıfat girmiş belirtili ad tamlaması
2. Tamlayanı edat öbeğinden oluşan bir sıfat tamlaması
B) 1. Tamlayanı sıra sayı sıfatı ve niteleme sıfatından oluşmuş sıfat tamlaması
2. Tamlayanı sıfat-fiil ve belirtme sıfatından, tamlananı belirtisiz ad tamlamasından oluşan bir sıfat tamlaması
C) 1. Tamlayanı ve tamlananı yer değiştirmiş belirtili ad tamlaması
2. Tamlayanı ve tamlananı arasına sözcük grubu girmiş belirtili ad tamlaması
D) 1. Tamlayanı belirtme ve niteleme sıfatından oluşan sıfat tamlaması
2. Tamlayanı niteleme sıfatı, tamlananı belirtili ad tamlamasından oluşan sıfat tamlaması
E) 1. Bir sıfat tarafından nitelenmiş belirtisiz ad tamlaması
2. Tamlayanı edat öbeği şeklinde biçimlenmiş niteleme sıfatı ve belirtisiz ad tamlamasıyla kurulmuş sıfat tamlaması

17. Şekim: Kavram Haritasında Periyodik Sistem

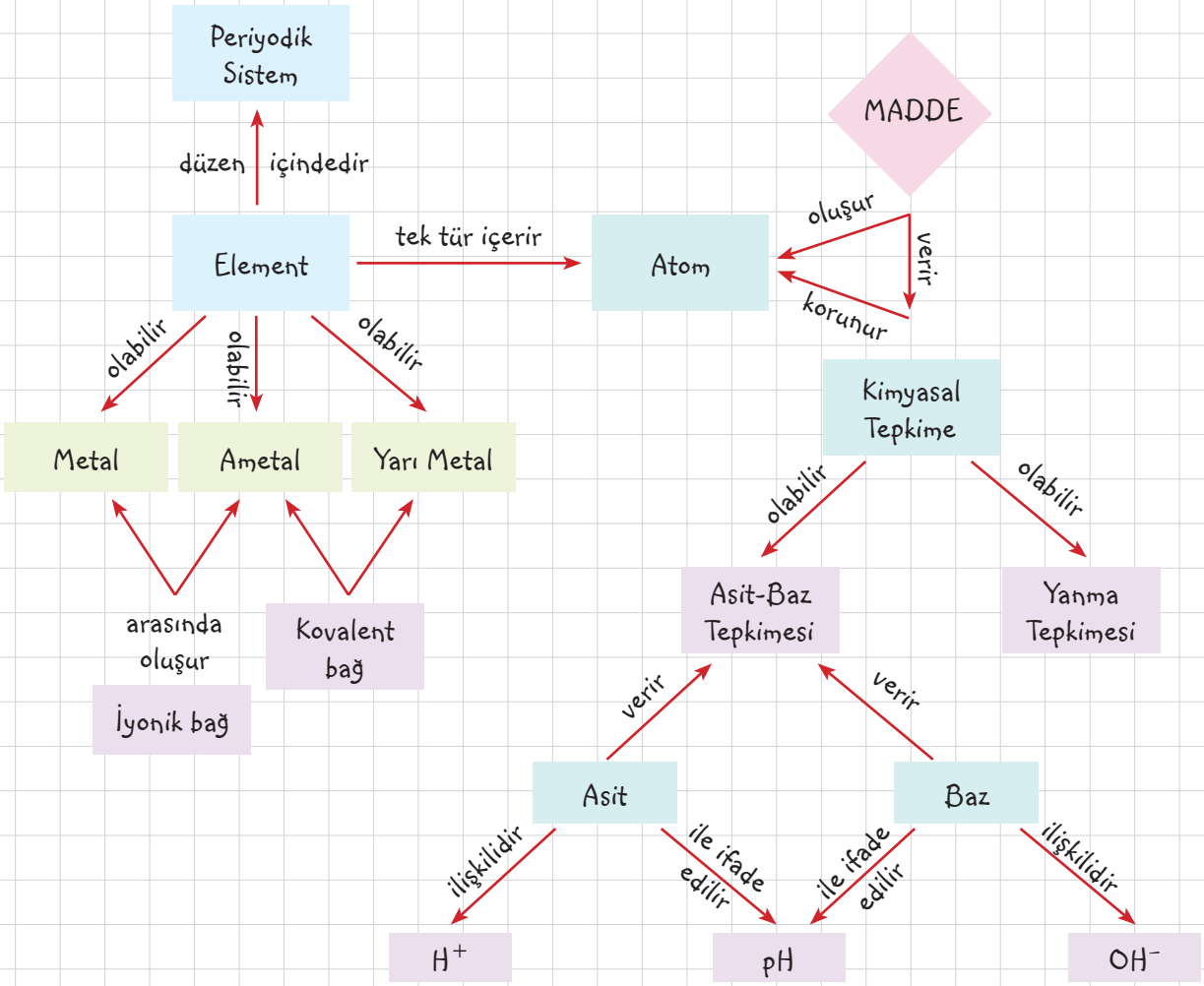

Bu şekilde belirtilen periyodik sistem ile ilgili aşağıdakilerden hangisi söylenemez?

A) Elementler, metal, ametal ve yarı metal olabilir.

B) Maddeler kimyasal tepkime verir ve kimyasal tepkime sonucunda yanma tepkimesi meydana gelir.

C) Bütün elementler periyodik sistemde bir düzen içindedir ve tek tür atom içerirler.

D) Ametaller ve yarı metaller arasında kovalent bağ oluşur.

E) Metaller ile ametaller arasında kovalent bağ oluşur.

ÜNİTE 5: ROMAN

Roman Türü ve Özellikleri
- Dünya Edebiyatında Roman
- Tanzimat Dönemi Türk Edebiyatında Roman
- Serevetifünun Dönemi Türk Edebiyatında Roman
- Millî Edebiyat Dönemi Türk Edebiyatında Roman
- Romanda Kullanılan Anlatım Biçim ve Teknikler

Dilbilgisi: Cümle Çeşitleri ve Bunların Metindeki Anlamına Göre Cümleler

ROMAN TÜRÜ VE ÖZELLİKLERİ

Hatırlatma: Geçen yıl, yaşanmış ya da yaşanabilirlikler ölçüsü içindeki olayları, insanların başından geçebilecek olayları, insan ilişkilerini, insanların ruhsal dünyalarını ya da birtakım olguları ayrıntılı bir biçimde anlatan uzun anlatılara roman dendiğini öğrendiniz.

Romanlar; 19. yüzyıldan itibaren içeriği, biçimi, kullandığı yöntemleri vb. unsurları göz önünde bulundurularak alt tür ve kategorilere (sosyal roman, psikolojik roman vb. ya da romantik roman, realist roman vb.) ayrılmaya çalışılmıştır. Roman Batı edebiyatının düz yazı alanında geçirdiği aşamaların sonucunda Batı'da ortaya çıkmış, tarihsel süreç içerisinde değişiklikler göstererek günümüze ulaşmıştır. Dünyanın algılanışındaki değişiklikler göstererek günümüze ulaşmıştır. Dünyanın algılanışındaki değişiklikler romanın yeni anlayışlarla, yeni biçimlerde ortaya konmasını getirmiştir. Başka bir deyimle roman; teknolojinin gelişimiyle gelişen ticaretin oluşturduğu kendi geçimini bir ticaretle sağlayan, birey olmaya çalışan insanı anlatma çabasının bir ürünü olarak çıkmıştır. Bu çıkışta daha önce var olan anlatı türlerinden yararlanmıştır. Buradan da anlaşılacağı üzere roman insanın sosyal, siyasal, ekonomik, kültürel yaşamını kısacası hayat tarzını anlatmak amacıyla ortaya çıkmış bir türdür.

DÜNYA EDEBİYATINDA ROMAN (19. yüzyıl)

Fransız edebiyatçı François Rabelais'nin "Gargantua" ve "Pantagruel" eserleri ilk romanlar kabul edilir. Ancak gerçekten modern anlamda romanın ilk olgun örneğini Rönesans Dönemi'nin en önemli yazarlarından biri olan Miguel de Cervantes, yazdığı Don Kişot (1547 - 1616) adlı romanıyla vermiştir. Bu eserde evrensel değerler üzerinde durulur.

19. yüzyıl, Avrupa'nın sanayileşmeye başladığı bir dönemdir. Bu sanayileşmeye bağlı olarak toplum yaşamında da hızlı bir değişim başlamıştır. Toplumsal yapıda ortaya çıkan bu değişme ve dalgalanmalar sanat ve edebiyat yaşamına da bir canlılık getirmiştir. Bu canlanmanın sonucu olarak realizm, natüralizm, sembolizm, parnasizm, empresyonizm gibi edebiyat akımları yaygınlık kazanmış; XIX. yüzyıl Avrupa'sında başlayan bu hareketler Kuzey Avrupa'ya, oradan Rusya'ya

ve Amerika'ya kadar yayılmıştır. Bu dalgalanmalardan Türk edebiyatı da etkilenmiştir. Bu yüzyılın ilk yarısında klasisizme tepki olarak romantizm akımı doğmuştur. Bu akım roman, türünde oldukça etkili olmuştur. Bu akımı Chateaubriand. J.J. Rousseau, Mademe de Stael gibi yazar ve sanatçılar hazırlamışlar; V. Hugo ise roman türünde başarılı eserler verimiştir. Realizmin öncü sanatçılarından Stendhal ve H. Balzac da bu yüzyılda yaşamıştır.

Fransız Edebiyatı

XIX. yüzyıl Fransız edebiyatı, diğer dünya edebiyatlarını etkisi altına alacak önemli düşünce ve sanat hareketlerine sahne olmuştur. Bu yüzyıl Fransa'sında verilen önemli romanlar şunlardır: Victor Hugo, "Notre Dame Kamburu", "Sefiller", "Deniz İşçileri"; Stendhal, "Armance", "Kırmızı ve Siyah", "Parma Manastırı"; Emile Zola, "Therese Raquin", "Le Roman Experimental" (Deneysel Roman); Balzac, "Les Chouans", "Goriot Baba", "Vadideki Zambak"; Gustave Flaubert, "Madame Bovary".

Rus Edebiyatı

XIX. yüzyıl Rus edebiyatında da önce romantizm, sonra realizmin etkisi görülmüştür. A. Puşkin, Lermantov, Gogol, Dostoyevski, Tolstoy, Çehov, M. Gorki bu dönem Rus edebiyatının belli başlı sanatçılarıdır. Bu yüzyıl Rusya'sında verilen önemli romanlar şunlardır: Tolstoy, "Anna Karenina", "Savaş ve Barış"; Gogol, "Taras Bulba", "Ölü Canlar".

İngiliz Edebiyatı

İngiliz edebiyatı da Fransa'daki gelişmelere bağlı olarak önce romantizm, sonra realizmin etkisine girerek dünya çapında önemli romancılar yetiştirdi: Sir Walter Scott, C. Dickens, G. Eliot bu dönemin belli başlı sanatçılarıdır. Bu yüzyıl İngiltere'sinde verilen önemli romanlar şunlardır: Charles Dickens, "David Copperfield", "İki Şehrin Hikâyesi", "Oliver Twist".

Amerikan Edebiyatı

Amerikan edebiyatı bu yüzyılın ilk yarısından başlayarak İngiliz etkisinden kurtulup ulusal bir nitelik kazanmaya başlamıştır. Mark Twain, John Steinbeck gibi önemli sanatçılar bu yüzyılda yetişmiştir. Bu yüzyıl Amerika'sında verilen önemli romanlar şunlardır: Herman Melville, "Moby Dick"; Mark Twain, "Tom Sowyer'in Maceraları", "Missisippi'de Hayat"; John Steinbeck, "Gazap Üzümleri", "Sandalye Sokağı".

Alman Edebiyatı

Alman edebiyatı, bu yüzyılın başlarında romantizm etkisindedir. Öykü ve roman dalında E.T. Hoffman bu yüzyıl Almanya'sına damgasını vurmuştur. Yüzyılın ikinci yarısında realizm ve natüralizm akımları edebiyat üzerinde etkili olmaya başlamıştır.

Dünya ve Türk Edebiyatında 19. Yüzyıl Romanında Etkili Olan Akımlar

Klasisizm

Klasisizm, 16. yüzyılın sonlarında 17. yüzyılın başlarında özellikle Fransa'da ortaya çıkar. Yunan ve Latin edebiyatlarını örnek alan, akıl ve sağduyuya önem veren, gerçeği ve doğayı .akıl. yoluyla incelemeye çalışan, doğallığı ve gerçekliği temel alan bir edebiyat akımıdır. Fransız yazar Baileau, "Mektuplar" ve "Şiir Sanatı" adlı eserlerinde bu akımın ilkelerini ortaya koymuştur. 16. yüzyılın sonlarından 18. yüzyılın sonuna kadar varlığını devam ettirmiştir. Klasisizm diğerleriyle karşılaştırıldığında en uzun süren edebiyat akımıdır. Bu akımın temelleri iki büyük Fransız filozof Aristo (M.Ö. 384 - 322) ve Descartes'e (1595 - 1650) dayanmaktadır.

Klasisizmin Özellikleri

1. 16. yüzyılın sonlarında 17. yüzyılın başlarında Fransa'da ortaya çıkar.

2. Akıl ve sağduyuya önem verir. Duygu aklın denetiminden geçmeden hiçbir eserde yer almaz. Kuralcılık ve kurala bağlılık söz konusudur.

3. Konularını, eski Yunan ve Latin kaynaklarından almıştır.

4. Konular insan tabiatına uygundur, tarihten ve mitolojiden seçilmiştir.

5. Hayatta nadir görülen, acayip, gülünç ve kaba sayıların olayları konu edinmez.

6. İdeal insanı aradıkları için sakat, dağlı, köylü ... gibi tipleri; seçkin idealine ve tabiatın genel tiplerine aykırı buldukları için eserlerinde yansıtmazlar.

7. Dil, herkesin her devirde anlayacağı oranda sadece anlaşılır bir nitelik taşır. Seçkin ve soylu bir dil ve üslup vardır.

8. Sanatçılar, yapıtlarında kişiliklerini gizlemişlerdir. (tarafsız)

9. Sanat sanat içindir, anlayışı benimsenmiştir.

10. Konudan çok konunun kusursuz bir biçim ve söyleyişle ortaya konması söz konusudur, bu yüzden anlatımda mükemmellik amaçlanır. Bu yönüyle divan edebiyatına benzer.

Türk ve Dünya Edebiyatında Klasik Roman Veren Yazar ve Eserlerinden Bazıları

Madame De La Fayette, "La Princesse de Claves"; Fenelon: Telemak

Klasisizm, Türk edebiyatında bir akım olarak bilhassa Yunan ve Lâtin kaynaklarına bağlılığı ve bizim o kültürlerden uzaklığımız dolayısıyla benimsenmemiştir. Ayrıca akla dayanışı, sosyal

problemlerden, milliyetçilikten, özgürlük düşüncelerinden uzak oluşu da Tanzimat sanatçılarının yenilikçi, memleketçi ve heyecanlı tutumlarına uymamıştır. Tanzimat edebiyatının öncüsü Şinasi, klasik akımın fikir kaynağı olan Descartes'i az çok tanımış, onun bazı fikirlerinden faydalanmıştır. Bu akılcı filozofun etkisi, Şinasi'nin birçok makalesinde ve Münacat şiirinde açık şekilde görülmektedir. Ayrıca Ahmet Vefik Paşa ve Direktör Ali Bey'de klasisizmden etkilenmiş sanatçılarımızdır.

Romantizm

Romantizm, Almanya'da 19. yüzyılın ilk yarısında klasisizme tepki olarak doğan, duygu ve hayali ön planda tutan, doğadaki ve toplumdaki karşıtlıkları, çelişkileri yansıtmayı, kişileri ve toplumsal çevreleriyle vermeyi amaç edinen bir edebiyat akımıdır. Klasisizmin gittikçe artan ve sanatçının özgürlüğünü kısıtlayan kuralcılığı, katı akılcı tutumu, millîlikten uzak tavrı ve sunileşen dil ve üslûbuna tepki olarak doğmuştur. Romantizmin babası Fransız İhtilali'nin düşünce kahramanlarından Rousseau.'dur. Yine Kant, Fichte ve Schelling romantizmin felsefi hazırlayıcılarıdır. Daha sonra Victor Hugo yönetiminde kurulan edebiyat okulu, bu akımı Fransa'dan tüm Avrupa'ya yaymış o zamana kadar süregelen eski Yunan ve Latin taklitçiliği terk edilerek yerini Shakespeare, Goethe, Schiller hayranlığına bırakmıştır.

Romantizmin Özellikleri

1 "Özgürlük, demokrasi, insan hakları" gibi düşünçeler romantizmin düşünce temelini oluşturmuştur.

2 Romantizmde ölçü tanımayan kişisel duygu ve heyecanlara yer verilmiştir. Hayal ve fantezi ön plandadır. Artık sanatta aklın egemenliğine son verilmiştir.

3 Romantikler klasik edebiyatın şekim ve içeriğe ait bütün kurallarını kırmışlardır. Aşırı özeni kaldırıp özgürlük içerisinde yazmayı prensip hâline getirmişlerdir.

4 Edebî eserlerde belli konular yerine insan ve toplum hayatıyla ilgili her şeyin işlenebileceğini, komedi ile trajedinin (gülünç ile acıklının) bir arada bulunabileceğini söylemişlerdir. Konular millî efsanelerden, millî tarihten, Hristiyanlık mucizelerinden ve günlük yaşamdan seçilmiştir.

5 Romantiklere göre tabiat görünen görünmeyen yanları ile anlatılmalıdır. Yalnız görünen manzarayı tasvir etmek yetmez. Onun derinindeki anlam da sezilmelidir.

6 Hüzün ve karamsarlık ön plana çıkmış; aşk, ölüm, intihar, acı, tabiat, özgürlük gibi temalar işlenmiştir.

7 Ak - kara, iyi - kötü, doğru - yanlış, güzel - çirkin gibi çatışmalardan sıkça yararlanılmıştır.

8 Çoğu zaman abartılı bir dil, çeşitli imajlar, teşbihler ve tasvirler kullanmaktan çekinmemişlerdir.

9 Sanatçılar eserlerinde kişiliklerin saklamayarak kahramanlarına sık sık müdahale ederler. Yani özneldirler.

10 "Sanat toplum içindir." görüşü benimsenmiştir.

11 Eserlerde tip değil, karakter esas alınmış; tesadüf ve olağanüstülüklere sıkça yer verilmiştir.

Türk ve Dünya Edebiyatında Romantik Roman Veren Yazar ve Eserlerinden Bazıları

Victor Hugo, romantizmin en büyük temsilcisi sayılmaktadır. George Sahd, Alexandre Dumas bu akımın en tanınmış yazarlarıdır.

Türk edebiyatını en fazla etkileyen akımın romantizm olduğu tartışılmaz bir gerçektir. 1860 yılından sonra Fransız edebiyatını örnek alan Tanzimat sanatçıları o çağın en belirgin edebiyat akımı olarak romantizmi gördüler. Bu akımın halka açık yanı adalete, hürriyete, geniş hayallere, millî ruha, tabiata coşkunca bağlılığıdır. Romantizm, Tanzimat dönemi şair ve yazarlarının karakter ve eğilimlerine uygundu. Victor Hugo ve Lamantine'nin Tanzimat sanatçıları üzerindeki etkisi büyüktür. Namık Kemal, Ahmet Mithat Efendi ve Şemsettin Sami bu akımı benimseyen Türk romancılardır.

Realizm

Realizm (gerçekçilik) 19. yy. ortalarında Fransa'da ortaya çıkmıştır. Realizm, hem klasisizme hem de romantizme tepki olarak ortaya çıkmış bir sanat akımıdır; roman ve hikâyede daha etkili olmuştur. Amacı, günlük yaşamın önyargısız, bilimsel bir tutumla incelenmesi ve bir bilim adamının titizliğiyle nesnel bir bakış açısıyla ortaya konmasıdır.

Realizmin Özellikleri

1 Gözleme ve belgeye dayalıdır, çevre tasvirine önem verilir.

2 Sanatçı, olaylara tarafsız bir gözle bakar, kendi duygu ve düşüncelerini gizler.

3 Stendhal'ın "Anlatılanlar, yol boyunca gezdirilen bir aynadan yansıtılır." sözünden hareketle gerçek hayat olduğu gibi eserlere aktarılır.

4 Anlatım kusursuzluğuna önem verilir, üslup ön plandadır.

5 Kişiler, sosyal durumlarına göre değil, sanatçının üslup anlayışıyla konuşturulur.

6 Tasvire çok önem verilir; tasvirde, kişilerin ruhsal özelliklerini yansıtmaya dikkat edilir.

7. Olağanüstü kişilere ve olaylara yer verilmez.

8. Konu günlük yaşamda görülebilen basit olaylardır.

9. Toplum yaşamında az görülen olaylara, coşkulu serüvenlere yer verilmez.

10. Kahramanlara ait günlük yaşamlar ve ruh hâlleri anlatılır.

11. Basit, bayağı, çirkin, güzel ve alelade olaylar ayrım yapılmadan verilir.

12. Duygusallıktan, gerçeklerden uzaklaştırılacak olaylar işlenmez.

13. Olayların günlük yaşamda karşılaşacağımız türden olmasına dikkat edilir.

14. Sanat için sanat anlayışına sahiptirler.

Türk ve Dünya Edebiyatında Realist Roman Veren Yazar ve Eserlerinden Bazıları

Stendhal "Kırmızı ve Siyah", "Parma Manastırı"; Balzac "Goriot Baba", "Vadideki Zambak"; G. Flaubert "Madame Bovary"; Lew Tolstoy "Savaş ve Barış", "Anna Karenina"; Dostoyevski "Suç ve Ceza"; Anton Çehov "Vanya Dayı", "Vişne Bahçesi"; M. Şolohov "Ve Durgun Akardı Don"; E. Hemingway "Çanlar Kimin İçin Çalıyor"; I. Steinbeck "Gazap Üzümleri"; "Oliver Twist", "David Copperfield"; Gogol "Müfettiş", "Ölü Canlar"; Turgenyev "Babalar ve Oğullar"; M. Gorki "Ana", "Çocukluğum", "Benim Üniversitelerim", "Ekmeğimi Kazanırken" vb.

Recaizade Mahmut Ekrem "Araba Sevdası"; Sami Paşazade Sezai, "Sergüzeşt"; Nabizade Nazım "Karabibik"; Halit Ziya Uşaklıgil "Mor ve Siyah", "Aşk-ı Memnu", "Kırık Hayatlar"; Yakup Kadri Karaosmanoğlu "Kiralık Konak", "Yaban"; Memduh Şevket Esendal, "Ayaşlı ve Kiracıları"; Reşat Nuri Güntekin'in tüm romanları; Refik Halit Karay'ın roman ve hikâyeleri; Sait Faik Abasıyanık'ın roman ve hikâyeleri. Ayrıca Cumhuriyet Dönemi'nin birçok romancıları vb.

Klasikler, insanı "olması gerektiği gibi" ; romantikler "kendi istedikleri gibi"; realistler ise "olduğu gibi" yansıtırlar.

ÖĞRETMENİM DİYOR Kİ:

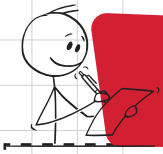

ETKİNLİK - 1

Aşağıdaki cümlelerin başına yargılar doğruysa "D" yanlışsa "Y" yazınız.

1. ( ) Realizmin amacı, günlük yaşamın önyargısız, bilimsel bir tutumla incelenmesi ve bir bilim adamının titizliğiyle, nesnel bir bakış açısıyla ortaya konmasıdır.

2. ( ) Romantizm akımını Chateaubriand, J.J. Rousseau, Madame de Stael gibi yazar ve sanatçılar hazırlamışlar; V. Hugo ise bu akımda 19. yüzyılda roman türünde başarılı eserler vermiştir.

3. ( ) Romantizm akımında sanatçı, olaylara tarafsız bir gözle bakar, kendi duygu ve düşüncelerini gizler.

4. ( ) Realizm akımında yazarlar eserlerinde olayların akışına müdahale etmezler ve varlıklarını hissettirmezler.

5. ( ) Halit Ziya Uşaklıgil'in romanlarında realizmin etkisi görülmektedir.

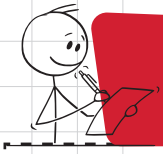

ETKİNLİK - 2

Aşağıdaki boş bırakılan yerlere uygun ifadeyi yazınız.

1. Batıda modern anlamda romanın ilk olgun örneğini Rönesans döneminin en önemli yazarlarından biri olan ..... yazdığı ..... adlı romanıyla verilmiştir.

2. 19. yüzyılın ikinci yarısında roman türünde oldukça etkili olan ..... akımı klasisizme tepki olarak doğmuştur.

3. XIX. yüzyıl ..... edebiyatı, diğer dünya edebiyatlarını etkisi altına alacak önemli düşünce ve sanat hareketlerine sahne olmuştur.

4. Tanzimat sanatçılarından ....., ... ve Şemsettin Sami romantizm akımını benimseyen Türk romancılarıdır.

5. Tanzimat Dönemi'nde Recaizade Mahmut Ekrem'in "Araba Sevdası"; Sami Paşazade Sezai'nin "Sergüzeşt" adlı romanları, ... akımının etkisiyle kaleme alınmıştır.

TANZİMAT DÖNEMİ TÜRK EDEBİYATINDA ROMAN

Bugün anladığımız anlamda roman, Türk edebiyatında Tanzimat'tan sonra başlamıştır. Ancak, Tanzimat'tan önce de roman ihtiyacını karşılayan (manzum - mensur) olaya dayalı eserler vardı. Çok uzun bir süre halkın ve aydınların okumuş veya dinlemiş oldukları bu eserler modern roman anlayışından oldukça uzaktır. Bizde Batılı anlamda roman yazma çevirilerle başlamıştır. İlk romanlar Fransızcadan çevrilmiştir. Bunların birincisi Fenelon'un Telemak adlı romanıdır. Bu roman, 1859 yılında Yusuf Kamil Paşa tarafından çevrilmiştir. Bundan hemen sonra Victor Hugo'nun "Sefiller" adlı romanı "Bir Mağdûrin Hikâyesi" adıyla çevrilmiştir. 1864 de ise Daniel Defoe'nun "Robenson Cruseo" adlı eseri Türkçeye çevrilmiştir. Bu çeviri romanlar, ülkemizde roman okuma zevkini hazırlamıştır. Çeviri eserlerin çokça okunması sonucu Türk yazarlar da onlara benzer eserler yazlaya başlamıştır. Ayrıca yüksek ideal sahibi olan Tanzimatçılar, roman aracılığıyla halkı bilinçlendirmeyi de amaçlamışlardır.

Tanzimat 1. Dönem Romanının Özellikleri

1 Bu dönemin ilk romanlarında halk hikâyesi ve mesnevilerden alışık olunan Batı'nın melodram tarzındaki eserlerine yakın konular beğeni toplar ve eserler bu doğrultuda oluşturulur. Genel olarak hikâye ve romanda konular, günlük hayattan ya da tarihten alınmıştır. En çok işlenen temalar: aşk, kadın hakları, eğitim hakkı, kadın erkek arasındaki ilişkiler, tutsaklık, cariyelik ve kölelik durumu, görücü usulü ile yapılan evlilikler, alafranga özentiliği, mirasyedilik, bilgisizlik, Doğu - Batı kültür çatışması ve bunun getirdiği çözülmeler, sosyal yıkımlar, bunalımlar vb. dir.

2 Bu devirde romanda iki ayrı kol görülür. Birincisi halkı aydınlatmayı amaçlayan Ahmet Mithat öncülüğündeki Batılı romanlar ile Türk romanlarını uzlaştırmaya çalışan yoldur. Bu yol, halk hikâyeciliğinin bir çeşit modernleştirilmesidir. İkinci yol ise Namık Kemal tarafından başlatılmış doğrudan doğruya Batılı hikâye ve roman tekniğini uygulamaya çalışan yoktur. Tanzimat Devri'nin birçok romancısı, sanat değerinin daha üstün bastığını düşünerek ikinci yolu seçmişlerdir.

3 Sosyal fayda peşinde koşan Ahmet Mithat romanlarıyla Türk halkında çağdaş medeniyete uymayan düşünüş ve yaşayış tarzını değiştirmeyi düşünmüştür.

4 Bu dönem romanları romantizmin etkisi altında yazılmıştır. Bu nedenle kahramanlar tek yönüyle verilmiştir. Romanın başından sonuna kadar iyiler hep iyi, kötülerse hep kötüdür. Yazarlar taraf tutarak iyinin yanında olduklarını belli ederler. Dolayısıyla Tanzimat romanındaki kişiler "tip" özelliği taşır.

5 Bu dönem romanı teknik bakımından kusurludur. Bu kusurlar şunlardır:

a) Yazarlar eserlerde kişiliklerini gizlemezler. Olayın akışını durdurarak okura bilgi verirler. "Ey Kaari!" (okuyucu) diye seslenilerek olaylar okuyucuyla konuşa konuşa yürütülür.

b) Roman dili gelişmemiştir ancak dil halkın anlayabileceği sade ve anlaşılır bir dildir. (Namık Kemal bu dili geliştirenlerdendir.)

c) Bu dönemde mekân tasvirleri kahramanların kişiliklerini açıklamak için değil, eseri süslemek ve adeta hüner göstermek için yapılır. Mekân genellikle İstanbul'dur. İstanbul'da Çamlıca ve Beyoğlu gibi eğlence mekânları öne çıkar. Anadolu ve Anadolu halkı ise ihmal edilmiştir.

d) Eserleri sürükleyici hâle getirmek için tesadüflere sıkça yer verilir.

e) Tanzimat romanlarında kişiler genellikle idealize edilmiştir. Bu tiplerle mesaj vermek amaçlanmıştır.

Tanzimat 2. Dönem Romanının Özellikleri

Birinci döneme nazaran bu dönem roman tekniğinde epeyce gelişme olmuştur.

1 Yazarlar eserlerde kişiliklerini gizlemeye başlamışlar, olayın akışını durdurarak okura bilgi vermekten vazgeçmişlerdir.

2 Sade dil anlayışından vazgeçilerek dil sanatlı bir hâle getirilmiştir.

3 Mekân tasvirlerini, eseri süslemek için kullanmaktan vazgeçerek kahramanların kişiliklerini açıklamak için kullanmaya başlamışlardır. Ancak mekân olarak yine İstanbul'un seçkin mekânları kullanılmaya devam etmiştir.

4 Tesadüfler en aza indirilmiştir.

5 Bu dönem romanı realizm ve natüralizm etkisinde kalmıştır, bundan dolayı eserlerde gözlem önemli bir şekilde yer tutmuştur.

6 Bu dönem roman türünde ilklerin dönemidir. İlk Türk romanları yayın zamanları sırasıyla şöyledir:

Eser	Yazar	Önemi
Taaşşuk-u Talât ve Fitnat	Şemsettin Sami	İlk yerli roman
Hüseyin Fellah	Ahmet Mithat	
Dünyaya İkinci Geliş	Ahmet Mithat	
Hasan Mellah	Ahmet Mithat	
Felatun Bey'le Rakım Efendi	Ahmet Mithat	
İntibah (Sergüşet-i Ali Bey)	Namık Kemal	İlk edebî roman
Cezmi	Namık Kemal	İlk tarihî roman
Sergüzeşt	Sami Paşazade Sezai	Romantizmden realizme geçiş
Karabibik	Nabizade Nazım	İlk köy romanı
Zehra	Nabizade Nazım	İlk natüralist roman
Recaizade Mahmut Ekrem	Araba Sevdası	İlk realist roman

Bunları Hüseyin Rahmi Gürpınar, Halit Ziya Uşaklıgil, Mehmet Rauf, Halide Edip Adıvar, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Reşat Nuri Güntekin, Peyami Sefa, Abdülhak Şinasi Hisar, Refik Halit Karay, Ahmet Hamdi Tanpınar, Kemal Tahir, Tarık Buğra vb. takip etmiştir.

Tanzimat Dönemi'nde Yazılan Önemli Romanların Özetleri

1. Taaşşuk-ı Talat ve Fitnat (Şemsettin Sami)

Talat, Fitnat adında bir kıza âşık olur, kızın evine giderek onunla konuşur. Fitnat'ın annesi Hacı Mustafa ile evlenmiş, kısa bir süre sonra da ölmüştür. Üvey babası Fitnat'ı Ali Bey adında zengin ve yaşlı bir adamla zorla evlendirir. Fitnat'ın gönlü ise Talat'tadır. Fitnat bu duruma dayanamaz ve intihar eder. Ali Bey Fitnat'ın boynundaki muskayı okuyunca onun kendi öz kızı olduğunu anlar ve bir süre sonra delirir ve ölür. Bu acıya dayanamayan Talat da bir süre sonra hastalanır ve ölür.

2. Hüseyin Fellah (Ahmet Mithat)

Hüsna Hanım'la kızı Şehlevend yoksul bir hayat sürmektedir. Bir tesadüf eseri Hüseyin Fellah adlı bir gencin, bir gece düşmanları tarafından bıçaklanarak karanlık bir köşeye atıldığına şahit olurlar, onu evlerine götürüp ölümden kurtarırlar. O gece kendisine yardım eden Hüsna Hanım ve kızı Şehlevend'le Hüseyin Fellah'ın yolları tekrar Cezayir'de, garip bir biçimde kesişir. Bu kez anne ile kızı zor durumda kalmışlardır. Hüseyin'in yardımı ile kurtulurlar. Romanın sonunda Şehlevend'e olan aşkına yenilen Hüseyin kendini öldürür, Şehlevend ise Ömer adlı biriyle evlenir.

3. Felatun Bey'le Rakım Efendi (Ahmet Mithat)

Felatun Bey, giyime kuşama çok düşkün biridir. Zengin bir ailenin çocuğudur ve su gibi para harcar. Sürekli Batılı olma hevesindedir. Yarım yamalak Fransızcayla yabancı ailelerle birlikte olmaktan zevk almaktadır. Babası ölünce büyük bir mirasa konar ancak varını yoğunu tanıştığı bir İtalyan kadın tiyatro oyuncusuna yedirir. Mirasın hepsi tükenir ve ortada kalır. Baba dostları ona İstanbul dışında bir iş bulurlar. Felatun Bey büyük bir utançla İstanbul'dan ayrılmak zorunda kalır. Rakım Efendi ise Felatun Bey'in tam tersi bir tiptir. Küçük yaşta anasız babasız kalmasına, çok fakir olmasına rağmen kendisini çok iyi yetiştirir. Çok çalışıp Fransızca öğrenir, kendisine iyi bir iş bulur. Evine cariye olarak aldığı Canan'ı eğitir ve sonunda onu severek onunla evlenir. Mutlu bir evlilik yapar. (Batı bir tip Felatun Bey ile Doğu bir tip olan Rakım Efendi nezdinde Doğu - Batı çatışması yapılmıştır.)

4. İntibah (Sergüşet-i Ali Bey / Son Pişmanlık), (Namık Kemal)

Ali Bey, zengin ve kültürlü bir ailenin çocuğudur. Gösterişi sever, bol para harcar. Ali Bey bir gün Çamlıca'daki gezintilerin birinde Mahpeyker adında güzel bir kadınla tanışır, ona âşık olur. Oysa Mahpeyker, kötü yola düşmüş bir servet avcısıdır. Ali Bey, Mahpeyker'e tutulur. Ali Bey'in annesi, bu durumu öğrenince, oğlunu Mahpeyker'den kurtarmak ister. Dilaşup adında genç ve güzel bir cariye alır. Dilaşup, Ali Bey'i bir türlü kendisine bağlayamaz. Ali Bey, çevresinden Mahpeyker'in kötü bir kadın olduğunu öğrenince perişan olur. Bir süre sonra Ali Bey, Dilaşup'a bağlanır ve onunla evlenir. Bu durumu öğrenen Mahpeyker, Dilaşup'un kötü bir kadın olduğu iftirasını atar ve ortalığa yayar. Oldukça zayıf bir iradeye sahip olan Ali Bey, bu yalanlara inanır ve Dilaşup'u bir esirciye satar. Mahpeyker, bir yolunu bulup Dilaşup'u da kendisi gibi kötü yola düşürür. Ali Bey üzüntüsünden hastalanır. Mahpeyker Ali Bey'i öldürmek ister. Ona tuzak kurar. Dilaşup, Ali Bey'i uyarır fakat o inanmaz. Mahpeyker'in kiraladığı kiralık katil, Ali Bey yerine yanlışlıkla Dilaşup'u öldürür. Ali Bey, öfkeyle Mahpeyker'e saldırır ve onu öldürür. Tutuklanıp hapse atılan Ali Bey, hapiste hastalanır ve kahrından ölür.

5. Karabibik (Nabizade Nazım)

Babasından kalan tarlanın dört dönümünü komşusuna satmış olan Karabibik, kalan sekiz dönümlük kısmı Yosturoğlu'na kaptırmak istemez. Komşu Terme köyündeki Rum bakkal Yani'den aldığı borçla bir öküz satın alır. Tarlasını onunla sürer. Yosturoğlu ile arasındaki husumeti bitirmek ister. Kızı Huri'yi Yosturoğlu'nun yeğenine verir. Artık Yosturoğlu ile arasındaki husumet bittiği ve kızının mürüvvetini gördüğü için huzurludur.

Tanzimat Edebiyatı Dönemi Roman Yazarları

1. Ahmet Mithat Efendi (1844 - 1913)

Tanzimat edebiyatının en üretken yazarıdır. Değişik alanlarda iki yüzden fazla eser yazmıştır. Bu nedenle "yazı makinesi" ve "ansiklopedik yazar" olarak tanınır. Ona göre edebiyat yalnızca bir araçtır. Tanzimat Dönemi'nde halk için roman (popüler roman) anlayışını başlatmıştır. Bu sebeple "halk yazarı" ve "hace-i evvel" ilk öğretmen olarak anılmıştır. Roman, makale, öykü, anı, tiyatro, gezi, tarih, hukuk, felsefe, coğrafya, ziraat, iktisat gibi birçok alanda eser vermiştir. Romantizm akımının etkisinde kalmıştır. Halk edebiyatındaki meddah tekniğinden yararlanmıştır. Türk edebiyatında ilk öykü örneklerini "Letaif-i Rivayet" adlı eseriyle vermiştir. Ahmet Mithat Efendi'nin 1870 - 1894 yılları arasında yayımladığı yirmi beş kitaptaki otuz hikâye ve romandan meydana gelen külliyatın ortak adıdır. Romanlarında olay akışını keserek okuyucuya bilgi vermiştir. Bu yüzden eserleri teknik bakımından kusurludur.

✸ Romanları: Hasan Mellâh Yâhud Sır İçinde Esrar, Dünyaya İkinci Geliş Yâhud İstanbul'da Neler Olmuş (bilimkurgu), Hüseyin Fellah, Felatun Bey ile Rakım Efendi, Karı - Koca Masalı, Paris'de Bir Türk, Yeryüzünde Bir Melek, Henüz On Yedi Yaşında, Acâib-i Âlem (gezi romanı), Dûrdane Hanım, Esrâr-ı Cinâyât, Voltaire Yirmi Yaşında (biyografik roman), Müşâhedât, Gönüllü, Jön Türk, Yeniçeriler.

2. Namık Kemal (1840 - 1888)

Romanı sadece birtakım macera ve olayları anlatmaktan ibaret sanan Tanzimat zihniyetine karşı çıkarak romanı roman yapan vasıf ve ölçüleri öğretmeye çalıştı. Namık Kemal'e göre gerçek anlamıyla romanın üç temel boyutu vardır: Baştan geçen, yaşanılan bir macera yahut vaka; onun içinde yer alan insan, o insanın dış görünüşü ile portresi ve iç âlemi; bu ikisine zemin teşkil eden dış mekân ve sosyal ortam. Nâmık Kemal, Magosa sürgünündeyken yazdığı İntibah (Sergüzeşt-i Ali Bey) adındaki romanından edebiyatımızın en büyük eksiği olarak kabul ettiği roman türüne söz konusu ölçüleri uygulamaya çalışarak bir örnek vermek istemiştir. Yalnız ilk cildini tamamlayabildiği Cezmi, Türk edebiyatında "ilk tarihî roman" olarak kabul edilmiştir. Romanın ağırlık merkezini, III. Murat devrindeki Türk - İran savaşlarından birinde İranlılara esir düşen Kırım Şehzadesi Âdil Giray'ın İran sarayında şahın karısı ile kız kardeşinin kendisine duydukları ikili aşk arasında kalması ve sonuncusu ile geçirdiği aşk macerası oluşturur.

✸ Romanları: İntibah, Cezmi.

3. Recaizade Mahmut Ekrem (1847 - 1914)

Döneminin "üstat" sanatçı olarak tanınır. Eserlerinde "Sanat için sanat" anlayışını benimsemiştir. Edebiyat kuramcısıdır. Servet-i Fünun Dönemi'nin oluşmasına büyük katkılar sağlamıştır. Eski edebiyatı savunanlara karşı yeni edebiyatı savunmuş, Muallim Naci'nin göz için uyak anlayışına karşı kulak için uyak anlayışını savunmuştur. "Zerreden kürreye güzel olan herşey için şiirin konusu olabilir." diyerek şiirin konusunu genişletmiştir. Şiirlerinde romantizm akımının etkisi görülür. Hece ölçüsüyle de şiirler yazan sanatçı, çoğunlukla aruz ölçüsünü kullanmıştır. Roman ve öykülerinde realizm akımının etkisinde kalmıştır.

✸ Romanları: Edebiyatımızın ilk realist romanı sayılan "Araba Sevdası" adlı eseri yazmış. Bu eserinde Alafranga özentisi Bihruz Bey adlı mirasyedi bir gencin yaşamı etrafında yanlış Batılılaşma temasını ele almıştır.

4. Samipaşazade Sezai (1859 - 1936)

Tanzimat Dönemi Türk edebiyatının ikinci nesline mensup hikâye ve roman yazarıdır. Bir yandan küçük yaştan itibaren eserlerini okuduğu Nâmık Kemal'in diğer yandan aile fertleri arasındaki Jön Türkler'in etkisiyle İkinci Tanzimat nesli içinde politikayla en çok uğraşan Sezaî hikâye, roman, tiyatro ve edebî etkinlikle çok sayıda siyasî ve sosyal içerikli makale yazmış olmasına rağmen edebiyat tarihinde daha çok Sergüzeşt yazarı olarak tanınmış. Henüz on dört yaşında iken edebiyata ve edebiyatçılığa heves eden Sezai'nin ilk yazısı Kamer dergisinde yayımlanmıştır. Resmî görevle henüz Avrupa'ya gitmeden önce Victor Hugo, Alphonse de Lamartine ve Musset gibi Fransız romantiklerini okumuş onlardan belli ölçüde etkilenmiş, Londra yıllarında İngiliz edebiyatını ve özellikle Shakespeare'i tanıma imkanı bulmuştur. 1888'de Sergüzeşt'i yayımlaması ve bu romanda esaret konusuyla birlikte hürriyet kavramını işlemesinden dolayı sıkı bir takibe alındı, daha sonra Paris'e kaçtı. Paris'te II. Meşrutiyet'in ilanına kadar Osmanlı Devleti'nin iç ve dış politikası ile mevcut rejimi ağır bir dille eleştiren yazılar yayımladı.

- Romanları: Sergüzeşt

5. Nabizade Nazım

Yazara asıl şöhretini kazandıran Karabibik adlı uzun hikâyesiyle Zehra romanıdır. Karabibik Türk edebiyatında realizm ve natüralizmin ilk müjdecisi kabul edilmiştir. Zehra romanında doğrudan doğruya realizmi uygulama yoluna gitmiştir. Özellikle Zehra'yı yazarken İstanbul tulumbacılarının o günkü hayatı, şehzadebaşı tiyatroları, cinayet kavuşturması gibi konularda bazı araştırmalar da yapan yazar; romandaki esas olayın kıskançlık üzerine kurulmasından dolayı birtakım psikolojik inceleme ve gözlemlerde de bulunmuştur. Çağdaşı olan diğer yazarlara göre daha sade bir dille yazmış, romancı üslubu itibariyle de Namık Kemal'in izinden gitmiştir.

- Romanları: Zehra.

ÖĞRETMENİM DİYOR Kİ:

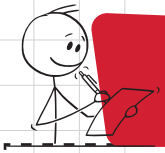

ETKİNLİK - 3

Aşağıdaki cümlelerin başına yargılar doğruysa "D" yanlışsa "Y" yazınız.

1. ( ) Roman türü, Türk edebiyatına Tanzimat Dönemi'nde girmiştir.
2. ( ) Tanzimat Dönemi romanı teknik bakımdan kusursuzdur.
3. ( ) Tanzimat Dönemi'nde yazılan romanlarda mekân tasvirleri kahramanların kişiliklerini açıklamak için yapılmıştır.
4. ( ) Tanzimat Dönemi romanında Anadolu halkının sıkıntıları anlatılmıştır.
5. ( ) Tanzimat Dönemi romanında yazarlar eserlerde kişiliklerini gizlemezler. Olayın akışını durdurarak okura bilgi verirler.

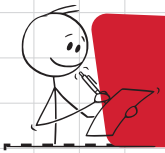

ETKİNLİK - 4

Aşağıdaki boş bırakılan yerlere uygun ifadeyi yazınız.

1. Türk edebiyatında ilk romanlar Fransızcadan çevrilmiştir. İlk çeviri roman Fransız yazar ..... 'un ..... adlı romanıdır. Bu roman 1859 yılında ..... tarafından çevrilmiştir.
2. Tanzimat Dönemi'nde sosyal fayda peşinde koşan ..... adlı sanatçı romanlarıyla Türk halkında çağdaş medeniyete uymayan düşünüş ve yaşayış tarzını değiştirmeyi düşünmüştür.
3. Türk edebiyatında ilk yerli roman ..... tarafından yazılmıştır. Eserin adı ..... tır.
4. Tanzimat Dönemi romanları ..... akımının etkisi altında yazılmıştır.
5. Tanzimat Dönemi romanlarında mekân genellikle ..... 'dur.

ÖĞRETMENİM DİYOR Kİ:

SERVETİ-İ FÜNUN DÖNEMİ TÜRK EDEBİYATINDA ROMAN

Yeni Türk edebiyatı Tanzimat'tan itibaren bir medeniyet değişiminin sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Batı kültürünün ve edebiyatının Türk toplum hayatına hâkim olması beraberinde birtakım edebî türlerin de gelişmesini getirmiştir. Roman bunların başında gelir. Yoğun ve hareketli geçen Servet-i Fünun Dönemi sonunda Türk romanı gerek anlayış gerek içerik gerekse teknik bakımdan tamamıyla Batılı bir nitelik kazanmıştır. Roman Servet-i Fünun Dönemi'nde daha kapsamlı ve daha bilinçli bir boyut kazanır. İyi bir eğitim gören ve en az bir yabancı dil öğrenen Servet-i Fünun sanatçıları Batı edebiyatına ait eserleri kendi dillerinden okuma imkânına kavuşurlar. Türk edebiyatına Avrupai bir görünüm kazandırma amaçlarına ulaşırlar. Bu amaçla Türk toplumunun nasıl ve ne ölçüde Batılılaşmakta olduğunu verdikleri eserlerle ortaya koyarlar. Bu dönemde Halit Ziya kendi yaşamını romanlaştırır. Dolayısıyla Halit Ziya'nın "Mai ve Siyah" adlı eseri Servet-i Fünun hareketinin hikâyesi olarak karşımıza çıkar. Halit Ziya Uşaklıgil, "Aşk-ı Memnu" da Batılı yaşam tarzını benimsemiş zengin bir Türk ailesinin hayatını vermiştir. Türk toplumunun farklı çevrelerdeki insan manzaraları yansıtması bakımından Halit Ziya Uşaklıgil'in "Kırık Hayatlar" adlı eseri daha da bir dikkat çeker.

Servetifünun Romanının Özellikleri

1. Servetifünun roman yazarları realizm ve naturalizmden etkilenmişlerdir.
2. Teknik yönden sağlam Batı standartlarına uygun romanlar yazmışlardır.
3. Sanatçılar eserlerine kişiliklerini yansıtmamışlar, duygularını gizlemişlerdir.
4. Toplumsal konulara çok az yer verilmiş, daha çok ...bireysel... konular işlenmiştir Roman kişileri hasta, bunalımlı ve karamsar bir ruh hâline sahiptir.
5. Romanlarda "aşk, kötümserlik ve kaçış" üç temel unsur olarak karşımıza çıkar.
6. Zaman kısalmış, kısa zamanda daha fazla olaya yer verilmiştir.
7. Romanlar psikolojik derinlik kazanmış, kişilerin mizaçları ön plana çıkmıştır.
8. Mekân olarak genellikle İstanbul'un kapalı ve dar mekânları seçilmiştir. Bu mekânlarla bireyin kıstırılmışlığı gösterilmeye çalışılmıştır. Çevre, aile ortamıyla sınırlanmış bütün olaylar aile ortamı içerisinde geçmiştir.
9. Kahramanlar aydın kesimden seçilmiştir.
10. Erkek kahramanlar gibi kadın kahramanlar da eserlerde tip olarak ayrıntılı biçimde ele alınmış, bunların tasvir ve tahlilleri yapılmıştır.
11. Gözleme dayalı, nesnel betimlemeler yapılmıştır.
12. Süslü ve ağır bir dil kullanılmış, eksiltili ve devrik cümlelere yer verilmiştir.

13 Türk dilinin kurallarına uyulmamış, yeni yeni anlatım imkânları aranmıştır. Cümleler Fransızca cümle yapısına uydurulmaya çalışılmıştır.

14 En güçlü romancılar Halit Ziya Uşaklıgil ve Mehmet Rauf'tur.

Servet-i Fünun Döneminde Yazılan Önemli Romanların Özetleri

1. Mai ve Siyah (Halit Ziya Uşaklıgil)

Ahmet Cemil, İstanbul yaşayan orta hâlli bir ailenin çocuğudur. Mülkiye mektebini bitireceği sırada babasını kaybedince ailesi ekonomik sıkıntılar yaşamaya başlar. Ailesinin geçimini sağlayabilmek için özel dersler vermeye başlar. Aynı zamanda eserini tamamlamaya çalışmaktadır. Eseri ile ilgili çok büyük umutları vardır. Ancak bu arada kız kardeşi İkbal, içkici ve düşüncesiz kocasının eziyetleri yüzünden ölür. Sevdiği kadın Lamia başkasıyla nişanlanır. Eseri beklediği ilgiyi görmez. Başlardaki umutları bir zaman sonra biter. Ahmet Cemil mai bir günde büyük umutlarla yazmaya başladığı eserini karanlık bir gecede yakar. Annesini de alıp bir gemiyle İstanbul'dan ayrılır. Bir devlet görevlisi olarak Yemen'e gider.

2. Aşk-ı Memnu (Halit Ziya Uşaklıgil)

Zengin ve oldukça kültürlü olan Adnan Bey, yaşça kendisinden çok küçük olan Bihter'le evlenir. Bihter bir süre sonra kocasının yeğeni uçarı ve çapkın bir genç olan Behlül'e âşık olur. Behlül ise Adnan Bey'in kızı olan Nihal'e âşıktır. Behlül ile Nihal evlenmek üzereyken Bihter ve Behlül'ün yasak aşkları ortaya çıkar. Bihter intihar eder, Behlül ise çareyi kaçmakta bulur. Olayın psikolojik nedenleri, betimleme ve ruh çözümlemeleri gerçekçi bir yaklaşımla ustaca aktarılır.

3. Eylül (Mehmet Rauf)

Süreyya Bey ile Suat Hanım beş yıldan beri evlidir. Süreyya'nın arkadaşı Necip, Suat'a çok değer vermektedir. Ancak bu durum zamanla aşka dönüşür. Her ikisi de Süreyya'ya ihanet etmezler. Bir gün köşkte bir yangın çıkar, yangında Suat içerde mahsur kalır. Necip onu kurtarmak için eve girer ve her ikisi de yangında ölür.

4. Mürebbiye (Hüseyin Rahmi Gürpınar)

Matmazel Angel İstanbul'a gelmiş bir Paris'lidir. İstanbul'da sevgilisi tarafından terk edilir. Fransız bir ailenin yardımıyla mürebbiyelik yapması için Dehri Efendi'nin konağında işe başlar. Nezahat ve Nazmi'ye öğretmenlik yapmaya başlar. Ancak bir süre ailenin reisi Dehri Efendi de dâhil tüm ailenin erkeklerini baştan çıkarır.

Servet-i Fünun Edebiyatı Dönemi Roman Yazarları

1. Halit Ziya Uşaklıgil (1868 - 1945)

Servet-i Fünun roman ve hikâye alanındaki en büyük ismi olarak kabul edilen Halit Ziya, modern Türk romanının kurucusu olarak kabul edilir. Kendisinden önce Türk romancılığına hâkim olan Ahmet Mithat Efendi tarzında görüldüğü gibi basit bir üslupla olayı ön plana çıkaran anlayış onunla değişmiş, olaya dayanan anlatım yerine kahramanların iç dünyasını sanatkârane üslupla tahlile dayanan yeni bir anlayış benimsenmiştir. Ayrıca Halit Ziya'nın bir önceki dönemde olduğu gibi roman vasıtasıyla okuyucuya toplumsal mesaj verme endişesi yoktur. Türk edebiyatının aynı zamanda büyük bir üslup ustası kabul edilen Halit Ziya özellikle "Mai ve Siyah" romanında bunu bütün ayrıntılarıyla ortaya koymuştur. Realizm ve natüralizm akımlarından etkilenmiştir. Arapça, Farsça sözcük ve tamlamalara çokça yer vermiş, ağır ve sanatlı bir dil kullanmış, anlatımı tek düzelikten kurtarmak için dilin bütün imkânlarından yararlanmıştır. Gözleme önem vermiş, kahramanların fizikî ve ruhsal durumlarını yansıtırken oldukça nesnel davranmıştır. Romanlarında İstanbul ve İzmir'in seçkin, aydın tiplerini ve zengin konaklarını, buradaki yaşamları anlatmış; sanat için sanat ilkesiyle hareket edip toplumsal konular yerine bireysel konuları işlemiştir.

- **Romanları:** Mai ve Siyah, Aşk-ı Memnu, Kırık Hayatlar, Sefile, Nemide, Ferdi ve Şürekâsı, Bir Ölünün Defteri, Nesl-i Ahir.

2. Mehmet Rauf (1875 - 1931)

Halit Ziya'dan sonra Servet-i Fünun roman ve hikâyesinin en önemli ismidir. Hikâye, roman, tiyatro ve mensur şiir türlerinde ürünler vermiştir. Realizm ve natüralizmin etkisinde kalmış, "sanat için sanat" ilkesiyle hareket etmiş, edebiyatı bir amaç olarak görmüştür. Dil ve üslup bakımından dönemin diğer yazarlarına göre daha sade ve anlaşılır bir dil kullanmıştır. Sanatçının ilk romanı Ferdâ-yı Garâm'dır. Psikolojik roman tekniğinin edebiyatımızdaki başarılı örneklerinden sayılan Eylül adlı romanı ise sanatının zirvesi kabul edilir. Romanlarındaki ortak özellik ana tema olarak genellikle aşırı bir hassasiyet, alınganlıklar, marazî ve sonu intiharlara varan karşılıksız aşklar, hastalık, ölüm fikri ve bunların vermiş olduğu kötümser atmosferin işlenmiş olmasıdır. Bunlara yine aşırı derecede müzik düşkünlüğünün de eklendiği görülür. Eserlerinde sıkça rastlanan ruh tahlillerinde de aşırılık vardır. Kahramanlar ise hemen hemen aynı tiplerdir. Bunlar Batılı hayat tarzını benimsemiş, müziği seven, aşırı hassas, aşk için yaşayan bohem insanlardır. Eserlerinde, çoğu hayal kırıklıklarıyla biten "aşk" duygusuna yer vermiştir. Eserlerinde mekân olarak İstanbul ve çevresini kullanmıştır.

- **Romanları:** Ferda-ı Garam, Eylül, Serab, Genç Kız Kalbi, Karanfil ve Yasemin, Böğürtlen, Son Yıldız, Define, Kan Damlası, Halas.

3. Hüseyin Cahit Yalçın (1875 - 1957)

Eleştirmen, fikir adamı ve gazetecidir. Şahsiyeti ve sanatı Ahmet Mithat Efendi, Namık Kemal ve Beşir Fuat'ın yanı sıra Fransız realistlerinin etkisiyle şekillenen Hüseyin Cahit'in edebî hayatı 1891'de yazdığı Nâdîde romanıyla başlamış, Servet-i Fünun dergisinde 1897'den itibaren yayımladığı hikâye, roman ve edebî tenkitlerle genişleyerek devam etmiştir. 1901'de Fransızcadan çevirdiği "Edebiyat ve Hukuk" adlı makalesi hükûmeti eleştirdiği gerekçesiyle "Servet-i Fünun" dergisinin kapatılmasına yol açmıştır. "Hayal İçinde" romanında Nezih adlı bir gencin gayrimüslim bir kıza olan aşkını hayal - hakikat karşıtlığı içinde ele almıştır.

✸ Romanları: Nadide, Hayal İçinde.

4. Ahmet Hikmet Müftüoğlu (1870 - 1927)

Öykü ve roman yazarıdır. Tevfik Fikret'in etkisiyle ilk eserleri Servet-i Fünun dergisinde yayımlanmıştır. Daha sonraları "Milli Edebiyat"ın etkisiyle "Yeni Lisan" ve "Türkçülük" akımlarını benimsemiş, "Türk Yurdu" dergisinin ve Türk Derneği'nin kurucuları arasında yer almıştır. Hem Servet-i Fünun hem de Millî Edebiyat anlayışıyla eserler vermiştir. Türkoloji çalışmalarına karşı duyduğu ilgi sanatçının Gönül Hanım adlı romanı yazmasını sağlamıştır. Romanda Gönül Hanım, kardeşi, üsteğmen Mehmet ve Macar Kontu Zichy'nin "Orhun Yazıtları"na yaptıkları yolculuk anlatılır. Kafkasya'da Ruslara esir düşen bir Türk subayı ile Tatar Kızı Gönül Hanım'ın aşkı anlatılırken Pantürkizm ideali de verilmeye çalışılmıştır.

✸ Romanları: Gönül Hanım

Servet-i Fünun Dönemi'nde Bağımsız Sanatçılar

1. Hüseyin Rahmi Gürpınar (1864 - 1944)

Servet-i Fünuncuların çağdaşı olduğu halde topluluğa katılmamıştır. Ahmet Mithat geleneğini sürdürerek "halk için roman yazma" anlayışıyla hareket etmiş, halkı eğitmeyi amaçlamıştır. Böylece Servet-i Fünuncudardan farklı olarak "toplum için sanat" görüşünü benimsemiştir. Ahmet Mithat'ta görülen romanın akışını keserek bilgi verme, olaylar arasındaki kopukluk gibi teknik kusurlar Hüseyin Rahmi'de de görülür. Popüler töre romanları yazmıştır. Realist olmakla birlikte bazı romanlarını gözlem ve deneye dayalı natüralist bir anlayışla yazmıştır. Edebiyatımızda natüralizmin ilk önemli temsilcisidir. Türk toplumunun geçirdiği aşamaları mizahi bir dille anlatmıştır. Sokaktaki gözlemlerini gerçekçi bir şekilde eserlerine aktardığı için "sokağı romana taşıyan sanatçı" olarak nitelendirilmiştir. Eski İstanbul'un kenar mahallelerini insanların günlük yaşamını anlatmıştır. Eserlerindeki kahramanları kendi yöresel ağızlarıyla konuşturmuştur. "Mutallaka" adlı eseri edebiyatımızda mektup biçiminde yazılmış ilk romandır.

✸ Romanları: Şık, Şıpsevdi, Mürebbiye, Hakka Sığındık, Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç, Gulyabani, İffet, Tesadüf, Metres, Efsuncu Baba, Mezardan Kalkan Şehit, Kesik Baş, Kaynanam Nasıl Kudurdu? vb.

2. Ahmet Rasim (1864 - 1932)

Edebiyatta "sosyal fayda" ve "sade dil" anlayışını benimsediği için Servet-i Fünun topluluğuna katılmamıştır. Ahmet Mithat geleneğini sürdürerek halkı eğitmeyi çalışmış, "halkçı muharrir" lakabıyla anılmıştır. Daha çok sohbet, fıkra ve anılarıyla tanınmıştır.

- Romanları: İlk Sevgi, Hamamcı, Ülfet, İki Günahkâr, Güzel Eleni.

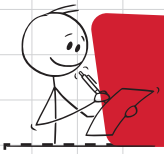

ETKİNLİK - 5

Aşağıdaki cümlelerin başına yargılar doğruysa "D" yanlışsa "Y" yazınız.

1. ( ) Servet-i Fünun romanlarında bireysel konulara çok az yer verilmiş, daha çok toplumsal konular işlenmiştir.
2. ( ) Servet-i Fünun Dönemi yazarları teknik yönden sağlam Batı standartlarına uygun romanlar yazmışlardır.
3. ( ) Servet-i Fünun romanında gözleme dayalı, nesnel betimlemeler yapılmıştır.
4. ( ) Servet-i Fünun romanında halkın konuştuğu sade bir dil kullanılmıştır.
5. ( ) Halit Ziya Uşaklıgil, Servet-i Fünun Dönemi'nde kaleme aldığı "Aşk-ı Memnu" adlı romanda Batılı yaşam tarzını benimsemiş zengin bir Türk ailesinin hayatını konu edinmiştir.

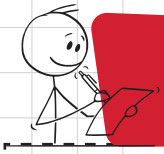

ETKİNLİK - 6

Aşağıdaki boş bırakılan yerlere uygun ifadeyi yazınız.

1. Halit Ziya'nın ..... adlı eseri Servet-i Fünun olarak karşımıza çıkar. Bu eserde idealist bir şairin karamsar ruh hâli ile birlikte, fakir bir Türk ailesinin yaşamı zevkleri ve o devrin basın hayatı anlatılır.
2. Servet-i Fünun roman yazarları ..... ve ..... akımlarından etkilenmişlerdir.
3. Servet-i Fünun Dönemi'nde de Tanzimat Dönemi'nde olduğu gibi mekân olarak genellikle ..... seçilmiştir.
4. Servet-i Fünun romanında ..... bir dil kullanılmıştır.
5. Servet-i Fünun Dönemi'ni en güçlü romancıları ..... ve ....'tur.

MİLLÎ EDEBİYAT DÖNEMİ TÜRK EDEBİYATINDA ROMAN

"Millî Edebiyat Dönemi" genellikle 1911'de Genç Kalemler dergisi ile başlatılan Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı'nın ortaya çıktığı 1923 yılına kadar devam eden bir edebî sürecin adıdır. Meşrutiyet'ten (1908) sonra memlekette başlayan ve o devirde "Türkçülük" adı verilen milliyet hareketi, edebiyatta "millî kaynaklara dönme" düşüncesinin doğmasına yol açmıştır. "Millî kaynaklara dönme" sözüyle; dilde sadeleşme, yerli hayatı yansıtma kastedilmiştir. Bunları gerçekleştirmeyi ülkü edinen edebiyat akımına "Millî edebiyat" adı verilmiştir. Hikâye ve roman alanında, bir kısmı "Fecr-i Âti" topluluğundan gelen "Yakup Kadri, Refit Halit" bir kısmı bu topluluğun dışında kalan (Ebubekir Hazım, Ömer Seyfettin, Halide Edip vb.) sanatçılar, aralarındaki sanat anlayışı ve dünya görüşü ayrılıklarına rağmen yerli hayatı yansıtma konusunda birleşirler. Konular, her tabakadan halkın özellikle Anadolu insanının yaşamından alınır, çevre geliştirilerek yurdun değişik yerleri anlatılır. Köy ve taşra hayatını anlatan başarılı ilk örnekler (Ebubekir Hazım, Küçük Paşa; Refit Halit Karay, Memleket Hikâyeleri; Reşat Nuri, Çalıkuşu vb.) bu devirde verilmiştir. Millî edebiyat romancılarının ortak özellikleri; vatan ve millet sevgisini duygusal yönden besleyerek millî ve manevi değerleri oluşturmak, millî bilinci geliştirmek, toplumun sorunlarını dile getirmektir. Millî edebiyat romanında sade ve anlaşılır bir dil kullanılmış, konular realist bir bakış açısıyla ele alınmıştır. Dönemin önemli romancıları: Halide Edip, Yakup Kadri, Reşat Nuri, Refit Halit'tir.

Millî Edebiyat Dönemi Romanının Özellikleri

1. "Sanat toplum içindir." ilkesi benimsenmiştir.

2. Ortak noktaları toplumsal ve bireysel konuları dengeli olarak işlemek; milli ve manevi değerlere sahip çıkmak; millet sevgisi, millî tarih bilinci oluşturmaktır.

3. İstanbul Türkçesi tercih edilmiş sade ve anlaşılır bir dil kullanılmıştır. Yazı dili konuşma diline yaklaştırılmış. Türkçenin yapısına uygun ve kısa cümleler kullanılmıştır.

4. Kişiler genellikle ilk kez Anadolu'dan seçilmiştir. Türk milletinin hayatından, Millî Mücadele'den alınmış kişiler vardır.

5. Mekân olarak ilk kez Anadolu coğrafyası işlenmiştir.

6. Konular gözlemci, gerçekçi bir bakış açısıyla ele alınmıştır.

7. Realizm (Ömer Seyfettin, Yakup Kadri, Refik Halit, Reşat Nuri, Memduh Şevket) ve natüralizm (Bekir Fahri, Selahattin Enis kimi hikâyeleriyle F. Celâlettin, kimi romanlarıyla Osman Cemal vb.) akımlarının etkisi görülür.

8. Vatan, millet, cehalet, yoksulluk, Türkçülük, yanlış Batılılaşma gibi konular bu dönem romanının temalarını oluşturmuştur.

9 Teknik yönden başarılı roman örnekleri verilmiştir.

10 Türk romanı ilk kez kavmî bir nitelik kazanmış, Türklerin uzak geçmişi işlenmeye başlanmıştır.

Millî Edebiyat Dönemi'nde Yazılan Önemli Romanların Özetleri

1. Çalıkuşu (Reşat Nuri Güntekin)

Reşat Nuri bu romanıyla tanınmıştır. O döneme kadar Türk romanı genellikle İstanbul'u ele alırken yazar, bu romanıyla Anadolu insanını ve sosyal sorunları ele alarak romana farklı bir yön verir. Çalıkuşu, bu yönüyle Anadolu'ya bilinçli olarak eğilen ilk romandır. Romanda küçük yaşlarda anne ve babasını kaybeden daha sonra teyzesi tarafından büyütülen Feride'nin teyzesinin oğlu Kamuran'la olan aşkı vardır. Kamuran'ın yurt dışında bulunduğu sürede başka bir kadına evlenme vaadinde bulunduğu gibi yalan bir haber alan Feride, Anadolu'ya öğretmen olarak gitmeye karar verir. Bursa'nın Zeyniler köyüne tayin edilir. Kendine yakın bulduğu Munise adlı babasız bir kızı evlatlık alır. Bir tesadüfle karşılaştığı Doktor Hayrullah Bey ile aralarında baba - kız ilişkisi gelişmiştir ancak çevredekilerin çıkardığı dedikodular sebebiyle doktorla göstermelik olarak evlenirler. Munise kuşpalazından ölür. Doktor ve Feride'nin başından geçenleri Feride'nin günlüğünden öğrenir ve günlüğü saklar. Hastalanır ve ölümüne yakın, günlüğü paketleyip Feride'ye verir. Onu kendisi ölünce Kamuran'a vermesini ama hiç açmamasını vasiyet eder. Doktor ölür, Feride paketi Kamuran'a götürür. Doktorun gönderdiği paketteki günlüğü okuyan ve her şeyin iç yüzünü öğrenen Kamuran bir daha Feride'yi hiç bırakmaz ve mutlu bir evlilik yaparlar. Roman, kahraman Feride'nin takma adı olan "Çalıkuşu" ile adlandırıldığı için "kahraman merkezli" bir romandır.

2. Yaban (Yakup Kadri Karaosmanoğlu)

Ahmet Celal, yedek subay olarak katıldığı I. Dünya Savaşı'nda sağ kolunu kaybeder. Yaşının ilerlemesiyle birlikte hayattan umudunu yitiren Ahmet Celal, emir eri Mehmet Ali'nin davetiyle Eskişehir'de bulunan Porsuk Çayı yakınındaki köye gider. Bu köye gidince yeni bir yaşama başlar. Köyde kendileri gibi yaşamayan kahramanı kimse benimsemediği için herkes onu "yaban" olarak bilir. Köylülerin ülkenin içinde bulunduğu duruma karşı umursamaz ve korkak tutumu Ahmet Celal tarafından hoş karşılanmaz. Bu arada Ahmet Celal köyde Emine adlı bir kıza âşık olur. Ancak Emine başkasıyla evlendirilir. Yunan ordusu köyü işgal eder. Ahmet Celal, Emine ile köyden kaçmak ister. Ancak Emine kendisini hedef alan kurşunlar nedeniyle ağır yaralanır. Bunun üzerine Ahmet Celal onu köyde bırakarak bilinmeyen bir yöne doğru ilerler.

3. Yeni Turan (Halide Edip Adıvar)

Dönemin ilk siyasi partisinden biri olan "Yeni Osmanlılar" Osmanlıyı oluşturan tüm tebaanın söz sahibi olmasını istemektedir. Ancak ikinci bir parti olan Yeni Turan ise yönetimde Türklerin söz sahibi olmasını istemektedir. Yeni Osmanlılar partisinin başkanı Hamdi Paşa, Yeni Turan Partisinin başkanı ise Oğuz Bey'dir. Kaya takma adını kullanan Samiye Yeni Turan Partisine ait mekânlarda ders vermektedir. Oğuz Bey ile Kaya arasında geçmişten gelen bir gönül meselesi vardır. Yeni Osmanlılar partisinin başkanı Hamdi Paşa Oğuz'u hapse attırır. Kaya'ya Oğuz Bey'in tutukluluğunun kaldırılması karşılığında kendisiyle evlenmesini teklif eder. Kaya davası uğruna bu teklifi kabul eder ve daha sonra da hastalanır. Kaya Oğuz Bey'in vurulduğunu duyunca evi terk eder.

4. Yeşil Gece (Reşat Nuri Güntekin)

Ali Şahin, köyde büyümüştür, üniversiteyi bitirir ve öğretmen olur. Medreselere karşı bir tutum sergiler, Sarıova'ya öğretmen olarak atanır. Burada yenilik karşıtlarıyla mücadele eder. Bu arada Yunan işgali başlamıştır. Yunanlara karşı Millî Mücadele'ye destek verir. Ancak Yunanlara yakın görünerek Anadolu hareketine bilgi aktarır. Yakalanınca bir adaya sürgün edilir. Sürgün dönüşünde yeniliklere karşı olan düşmanla işbirliği içinde olan birtakım kişilerin saf değiştirdiğini görür. Ne bu doğruları anlatabilir ne de kendisinin hain olmadığını. Ali Şahin, kendi hakkında ortaya atılan "hain" iddialarını çürütmek için Ankara'ya gider.

5. Bugünün Saraylısı (Refit Halit Karay)

Ata Efendi teyze oğlu Yaşar'dan bir mektup alır. Yaşar, kızı Ayşen'i Ata Efendi'ye göndermek istediğini yazmaktadır. Bunun karşılığında da 300 lira teklif etmektedir. Ata Efendi bu teklife olumlu bakmaz. Ancak paraya ihtiyacı vardır ve bu teklifi kabul eder. İlk defa gördüğü Ayşen'in güzelliği karşısında şaşırır. Kız çok güzeldir. Artık eve Ayşen'den dolayı sürekli para gelmektedir. Hem Ata Efendi hem de patronun oğlu Rüştü Ayşen'e âşık olur. Ayşen Elçi Sait Reşit ile ilişki yaşar ve yurt dışına çıkar. Ayşen gidince Ata Efendi yeniden fakir düşer. Ayşen de mutlu değildir. Geri döner ve Rüştü ile evlenir.

Millî Edebiyat Dönemi Roman Yazarları

1. Halide Edip Adıvar (1882 - 1964)

Millî Edebiyat Dönemi'nin en tanınmış roman ve hikâye yazarıdır. Yunanların İzmir'e girmesi nedeniyle düzenlenen Fatih ve Sultanahmet mitinglerinde tarihî konuşmalar yapmıştır. Tanin, Akşam ve Vakit gazetelerinde kadın hakları üzerine yazdığı yazılarla yazın hayatına başlamıştır. İngiliz dili ve edebiyatı profesörüdür. Eserlerinin bazılarını İngilizce yayımlamıştır. Türkçülük akımını benimsemiş ve bu doğrultuda eserler vermiştir. Eserleri konularına göre üç grupta ele alınabilir. "Seviye Talip, Raik'in Annesi, Handan ve Kalp Ağrısı" bireysel konuları ve kadın psi-

kolojisini ele aldığı eserleridir. "Ateşten Gömler ve Vurun Kahbeye" Millî mücadeleyi anlattığı eserleridir. "Sinekli Bakkal, Tatarcık ve Sonsuz Panayır" ise Millî mücadele sonrası gelenekler, farklı kuşaklar ve dönemler üzerinde durduğu toplumsal konulu eserleridir. Eserlerinde sade bir dil kullanan sanatçı dile gereken özeni göstermemiştir. Düzensiz, savruk ve özentisiz bir üslubu vardır. Realizmin etkisiyle yazdığı eserlerde betimleme ve tahlilere oldukça önem vermiştir. Romanları teknik yönden çok başarılı değildir ancak içerik yönünden zengindir. Romanlarında idealize edilmiş kadın tipini ön plana çıkarmıştır.

✸ Romanları: Raik'in Annesi, Seviye Talip, Handan, Yeni Turan, Mev'ud Hüküm, Ateşten Gömlek, Vurun Kahbeye, Kalp Ağrısı, Zeyno'nun Oğlu, Sinekli Bakkal, Yalpalas Cinayeti, Tatarcık, Sonsuz Panayır, Döner Ayna, Akile Hanım Sokağı, Sevda Sokağı Komedyası

2. Yakup Kadri Karaosmanoğlu (1889 - 1974)

Hem Osmanlı Dönemi'ni hem de Cumhuriyet Dönemi'ni görmüş her iki dönemi karşılaştırma imkânına kavuşmuş roman ve hikâyecilerimizdendir. Eserlerinde Tanzimat'tan Cumhuriyet'e kadar yaşadığı tüm toplumsal çalkantıları ayrıntılarıyla ele almıştır. Türk edebiyatına tezli roman düşüncesini getirmiş, realizmin etkisiyle oldukça güçlü tip ve karakterler yaratmıştır. Güçlü bir tekniğe sahiptir. Millî edebiyat akımının sade dil anlayışını benimseyerek anlaşılır ve sağlam bir dil kullanmıştır. Gözlem yeteneği güçlü olan sanatçı realizmden etkilenmiştir. Türk romanında görebildiğimiz en sağlam üslubu olan yazarlarımızdan biridir. Yalnızca roman yazmakla kalmamış hikâye, anı, mensur şiir, makale ve tiyatro türlerinde de önemli eserler vermiştir. 1922 - 1956 arasında dokuz romanı yayımlanmış olan Yakup Kadri'nin bu eserlerinin en belirgin özelliği bir devir romanı (nehir roman) oluşudur. İmparatorluk ve ümmetçilikten millî devlete, Batılı yaşam tarzına geçişte yaşanan "Doğu - Batı, eski - yeni çatışması, sosyal sancılar" yazarın eserlerinde işlediği başlıca temalardır. Zaman dilimi itibariyle bunların ilki, Jön Türklerin Avrupa'daki macerasını bir dram şeklinde anlatan Bir Sürgün'dür (Ankara 1937). Hep O Şarkı'da (İstanbul 1956), Batılılaşmanın doğurduğu yozlaşmanın başlangıcı olan bu yıllarda geçen bir yasak aşkın hikâyesi gibi görünen eserde sosyal plandaki çürüme ve çöküş anlatılmaktadır. Yanlış Batılılaşmanın toplumdaki en büyük tahribatı olan kuşak çatışması en kesif şekilde Kiralık Konak'ta (İstanbul 1338) dile getirilmiştir. Konak, geleneği ve tarihî birikimi olan bir yaşayış tarzının mekânı olarak temsilî bir değere sahiptir. Mütareke yılları İstanbul'unu anlatan Sodom ve Gomore (1928) Kiralık Konak'ın devamı görünümündedir. Batılılaşma yozlaşması Kiralık Konak'ta hızlanmış, Sodom ve Gomore'de ise toplumu yok oluşa sürüklemiştir. Nur Baba (İstanbul 1338) ve Hüküm Gecesi (İstanbul 1927) aynı yıkımı kurumlardan hareketle ortaya koymaya çalışır. Nur Baba Osmanlı askerî sisteminin temelinde önemli rolü olan Bektaşi tekkelerinin aslî fonksiyonundan uzaklaşmasını Hüküm Gecesi, demokratik davranışları gelişmemiş parlamenter sistemin yozlaştırılmasını konu edinir. Osmanlı toplumundaki çürümeyi şehir hayatı çerçevesinde Millî Mücadele yıllarına kadar getiren romancı Yaban'da (İstanbul 1932) mekân olarak köyü seçmiş ve aydın-köylü (halk) anlaşmazlığına temas etmiştir. Ankara (Ankara 1934) Milli Mücadele'yi başarmış, şimdi yeni bir toplum meydana getirecek

olan aydın kadronun bireysel çıkar ilişkilerinden dolayı içine düştüğü çelişkileri hikâye eder. Şapka kanunundan çok partili hayata kadarki zaman diliminin romanı olan Panorama I - II (İstanbul 1953 - 1954), Cumhuriyet yıllarında yapılan inkılâpların kökleşemediği teziyle siyasî ve toplumsal hayattaki tezatları işlemektedir.

✸ Romanları: Yaban, Kiralık Konak, Sodom ve Gomore, Hüküm Gecesi, Ankara, Nur Baba, Panorama I-II, Bir Sürgün, Hep O Şarkı.

3. Refik Halit Karay (1888 - 1965)

Türkçeyi en iyi kullanan yazarlardan biri kabul edilir. Kuvvetli bir tasvir, tahlil ve gözlem yeteneği vardır. Realizmden etkilenmiştir. Romanlarında genellikle Türk toplumunun geçirdiği sosyal değişmeleri bunların kişilere yansımalarını savaş gibi olağanüstü hâllerden faydalanan vurguncuları ezilen orta sınıf insanını ele alır. İnsanların kurnaz, sinsi, menfaatçi yönlerini mizahi bir dille anlatmıştır. Yazar, bu gibi meselelerde genellikle dejenere bir değişmeye karşı muhafazakâr tutumludur. Bunların dışında popülizme kaçmamak şartıyla hemen bütün romanlarının konusu aşk, egzotik ülkelerde sürükleyici maceralar, seyahatler, hatta polisiye olaylar oluşturur. İlk romanı İstanbul'un İçyüzü'nde (İstanbul 1336) II. Meşrutiyet'in öncesi ve sonrasında İstanbul'da yüksek memurlar, aile ilişkileri, siyasi olaylar ve savaş yıllarında zengin olan insanlar roman kahramanı İsmet'in hatıraları şeklinde ve her birinde ayrı kişi ve çevrelerin anlatıldığı altı bölüm hâlinde verilmiştir. Yazarın sürgün yıllarının ürünü olan Yezid'in Kızı (Halep 1937) Yezidiler'in yaşayışını, örflerini, inançlarını zengin tabiat tasvirleriyle anlatır. Çete (1939) Hatay'da, Fransız işgali yıllarında bir Türk çetesinin Fransızlar ve Nestûrîler'le olan mücadelesinin ayrı dünyalara mensup iki insanın aşkı çerçevesindeki hikâyesidir. Yazarın hayatının benzerini yaşayan bir Osmanlı yüzbaşısının Beyrut, Halep ve Şam'daki hayatını anlatan Sürgün (1941) hanedana mensup diğer sürgünlerle beraber çekilen sıkıntıların ve hazin akıbetlerinin romanıdır. Anahtar (İstanbul 1947) Cumhuriyet'ten sonra yeni bir hayata ve sosyeteye ayak uydurmaya çalışan bir ailenin dramıdır. Nilgün (1950 - 1952), II. Dünya Savaşı yıllarında çeşitli sebeplerle egzotizm ağırlıklı bir aşk romanıdır.

✸ Romanları: Yezid'in Kızı, Sürgün, Nilgün, Çete, Anahtar, Bugünün Saraylısı, İstanbul'un İç Yüzü, Sonuncu Kadeh, Yer Altında Dünya Var, İki Bin Yılın Sevgilisi, İki Cisimli Kadın, Kadınlar Tekkesi, Bu Bizim Hayatımız, Dört Yapraklı Yonca, Ekmek Elden Su Gölden vb.

4. Reşat Nuri Güntekin (1889 - 1956)

Millî Eğitim Bakanlığı müfettişi göreviyle Anadolu'nun birçok yerini gezmiş, Anadolu'daki sosyal hayatı ve Anadolu insanını gözlemleme imkânı bulmuş, izlenimlerini realist bir bakışla eserlerine yansıtmıştır. İlk bakışta aşk konusu üzerine kurulmuş gibi görünen romanları, gerçekte verilmek istenen mesajların şahıs ve olaylarla örülmüş edebî metinleridir. Bu bakımdan romanları, genel anlamıyla tezli roman kategorisine girer. Başta Çalıkuşu olmak üzere romanlarının çoğunun Türk okuyucusu tarafından hemen her dönemde okunması ve sevilmesi bunla-

rın sevgi, merhamet ve şefkat duygularıyla işlenmiş olmasındandır. Roman kahramanları arasında bulunan düşmüş kadınlar, dilenciler, toplumun çeşitli şekillerde damgaladığı suçlular bile okuyucuya fazla itici gelmez. Çalıkuşu, Dudaktan Kalbe, Akşam Güneşi, Bir Kadın Düşmanı gibi ilk romanlarında şahıslar, olaylar hatta anlatım tarzında duygu ağırlık kazanır. Daha sonrakilerde duygu yönü ihmal edilmemekle beraber toplum meseleleri ön plana çıkar. Bu açıdan bakıldığında Reşat Nuri'nin eserlerini birer toplumsal eleştiri romanı olarak değerlendirmek mümkündür. Yer yer ironik bir ifade bu eleştiriyi destekler. Genellikle klasik roman yapısı içinde kalan Reşat Nuri, romanlarının hemen tamamını kahramanlardan birinin ağzından aktarmıştır. Merhamet duygusunu uyandırmak için sık sık melodramatik unsurlar kullanmış, olağanüstü tesadüflere de önemli ölçüde yer vermiştir. Eserlerinde Anadolu'nun hemen her bölgesine geniş yer vermiştir. Romanlarındaki zaman, İstibdat dönemiyle Cumhuriyet Dönemi'ni içine alan bir kesittir. Hemen her romanında şu veya bu vesile ile II. Abdülhamid Dönemi'ne eleştiriler yönelten romancı, Yeşil Gece romanı ile Hülleci piyesi dışında ideolojik edebiyata iltifat etmemiştir. Romanlarında Anadolu insanının yaşamını, sorunlarını, duygularını, inançlarını, gelenek ve göreneklerini; öğretmen, memur, işçi, şehirli, köylü, kadın, erkek, serseri, muhafazakâr, gelenekçi gibi tipler aracılığıyla dile getirmiştir. Özellikle cehalete karşı öğretmenlerin, bedensel hastalıklara karşı doktorların verdiği mücadele Reşat Nuri'nin romanlarında yüceltilmiştir.

✹ Romanları: Çalıkuşu, Dudaktan Kalbe, Gizli El, Damga, Akşam Güneşi, Bir Kadın Düşmanı, Yeşil Gece, Acımak, Yaprak Dökümü, Kızılcık Dalları, Gökyüzü, Ateş Gecesi, Değirmen, Miskinler Tekkesi, Harabelerin Çiçeği, Kavak Yelleri, Son Sığınak, Kan Davası vb.

5. Peyamsi Safa (1899 - 1961)

Sanat, edebiyat, felsefe, psikoloji, sosyoloji gibi değişik alanlarda yazdığı yazılarıyla üne kavuşmuştur. 1922'de Sözde Kızlar adlı ilk romanında Mütareke İstanbul'undaki ahlaki çözülmeyi eleştirmiştir. 1930'da genç bir hastanın psikolojisini anlattığı Dokuzuncu Hariciye Koğuşu adlı romanını 1949'da ise Matmazel Noralya'nın Koltuğu adlı romanını yayımlamıştır. Türk romancılığında köşe taşı sayılabilecek önemli bir eser olan Matmazel Noralya'nın Koltuğu'nda bazı roman tekniklerini büyük bir ustalıkla kullanmıştır. Roman dışında hikâye, oyun, inceleme - araştırma, deneme ve ders kitapları da yazan Peyami Safa, Türk kültür yaşamında bir hayli etkili olmuş birçok gazete ve dergi çıkarmıştır.

✹ Romanları: Gençliğimiz, Şimşek, Sözde Kızlar, Mahşer, Canan, Dokuzuncu Hariciye Koğuşu, Fatih - Harbiye, Bir Tereddüdün Romanı, Matmazel Noralya'nın Koltuğu, Yalnızız, Biz İnsanlar.

ÖĞRETMENİM DİYOR Kİ:

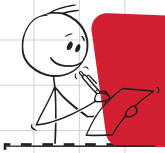

ETKİNLİK - 7

Aşağıdaki cümlelerin başına yargılar doğruysa "D" yanlışsa "Y" yazınız.

1. ( ) Millî edebiyat romanında sade ve anlaşılır bir dil kullanılmıştır.
2. ( ) Millî edebiyat romanının amacı millî bilinci geliştirmek, toplumun sorunlarını dile getirmektir.
3. ( ) Millî edebiyat romanının kişileri genellikle İstanbul'un seçkin tabakasından seçilmiştir.
4. ( ) Millî edebiyat romanında konular gözlemci, gerçekçi bir bakış açısıyla ele alınmıştır.
5. ( ) Millî edebiyat romanı teknik yönden kusurludur.

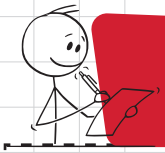

ETKİNLİK - 8

Aşağıdaki boş bırakılan yerlere uygun ifadeyi yazınız.

1. Millî Edebiyat Dönemi'nde yazılan romanlarda konular, her tabakadan halkın özellikle ..... nın yaşamından alınmıştır.
2. Millî Edebiyat Dönemi'nin önemli romancıları: Halide Edip, Reşat Nuri Güntekin, ... ve .....'dir.
3. Millî Edebiyat Dönemi'nin sanat anlayışı olarak "sanat ..... içindir." ilkesi benimsenmiştir.
4. Millî Edebiyat romanında ..... ve ..... akımlarının etkisi altında kalınmıştır.
5. Mektep ve medrese çatışmasını konu alan Reşat Nuri Güntekin'in ....., adlı romanında kahraman Ali Şahin adında erkek bir öğretmendir.

Romanda Kullanılan Anlatım Biçim ve Teknikleri

Edebî metinlerde ne anlatıldığından çok nasıl anlatıldığı önemlidir. Yazarın nasıl anlattığını, yani üslubunu oluşturan unsurlardan biri de anlatım teknikleridir. Anlatım teknikleri, yazarın olayı anlatırken anlatımı güçlendirmek, anlatılanı daha etkili bir şekilde aktarmak için seçtiği ve kullandığı yöntemlerdir. Yazarın ya da eserin amacına uygun olarak seçilen anlatım teknikleri, edebî eseri oluşturan olay, kişiler, zaman, mekân gibi unsurların bir arada ve etkili şekilde okura

sunulmasını sağlar. Anlatım teknikleri geçmişten bugüne ortaya çıkan gelişmelerle birlikte giderek çeşitlenmiştir. Günümüzde roman, geçmişe göre daha karmaşık bir yapıdadır, romanın böyle bir hâl almasında anlatım tekniklerinin de payı vardır. Bir romanın başarılı ve güçlü olması, bir anlamda anlatım tekniklerinin yerli yerinde kullanılmasına bağlıdır.

1 **Öyküleme (Anlatma, Öyküleyici Anlatım):** Anlatıcının birtakım olayları ve bu olaylar çerçevesinde insanları, belli bir mekân ve zaman çerçevesinde okuyucuya aktarılmasıdır. Amaç okuyucuyu bir .....olay içinde..... yaşatmaktır. Öyküleme tekniğinde okurla metin arasında bir anlatıcı söz konusudur ve anlatıcının ağırlığı hissedilir çünkü anlatıcı, hikâyeyi sunuşuyla, sunuş sırasında yaptığı açıklama ve yorumlarıyla okuyucunun dikkatini metne değil, kendi üzerine çeker. Bu tekniğin kullanıldığı yerlerde okur, metinle kendi arasındaki anlatıcının bakış açısıyla, onun sunumu ve tercihleriyle sınırlı kalır ve olaya belli bir mesafeden bakmak zorundadır. Romanda, anlatmadan (tahkiye) vazgeçmek mümkün değildir. Çünkü roman, estetik hâle getirilmiş bir içeriği (olaylar dizisini) öyküleyerek, yani bir yaşantıyı anlatarak yerine getirir. Öyküleyici anlatımda mutlaka bir .....olay akışı..... vardır. Bu anlatım tekniği öykülemeli metinlerde başvurulan temel anlatım yöntemlerinin en eskisidir.

ÖRNEK

İki saat kadar sonra Kuyucak'a geldiler. Çamurlu sokaklarda hiç kimseler yoktu; yalnız çıplak ayaklı küçük bir kız çocuğu elinde bir değnek ile mütemadiyen bağıran ve çamurlu kanatlarını telaşla çarparak koşan birkaç kazı kovalıyor, onları bir bahçe çitinin alt tarafındaki ufak delikten içeri sokmak istiyordu.

Sebahattin Ali, Kuyucaklı Yusuf

2 **Betimleme (Tasvir):** Olayların geçtiği iç ve dış mekânlarla bu olayları yaşayan kişilerin görüntülerini ayrıntılı olarak anlatmaya, sergilemeye betimleme denir. Romanda betimleme bir anlamda tiyatrodaki dekorun işlevini görür. Bir başka deyişle, piyeste gözlerle izlenen dekoratif yapıya romanda bir aracının onu anlatması aracılığıyla ulaşılır. Betimlemede amaç okurun çeşitli duyularına seslenilerek anlatılan varlıkla ilgili .....izlenim..... kazanmasını sağlamak böylelikle okurda gerçekçilik duygusu uyandırmaktır. Aynı zamanda betimlemede asıl olan görselliktir. Bu nedenle gözle algılanan renk ve biçim ayrıntılarına büyük yer verilir. Betimlemelerde yazar, nesnel olabileceği gibi gözlemlerine duygularını, yorumlarını katabilir; düşsel ögelerden de yararlanabilir. Romanlarda;

a) Olayın geçtiği açık mekânlar (çiftlik, sokak ve çarşı...), kapalı alanlar (mahkeme salonu, ev ve oda) betimlenir.

b) Olay kişileri betimlenir. Kişilerin dış görünüşünün anlatıldığı betimlemelere fiziksel (simgesel) betimleme, kişilerin iç dünyasının anlatıldığı betimlemelere tahlil (ruhsal portre) denir. "İç monolog" ve "şuur akışı" vb. teknikler ortaya çıkarılıncaya kadar romanlarda insanların duygu ve düşünceleri tahlilden yararlanılarak anlatılmıştır.

ÖRNEK

Bu ağaç, minare ve kiremit kümesinin etrafını ayva ve diğer meyve ağaçlarından ve ova tarafında bağlardan ibaret açık yeşil bir çember sarıyor, onun etrafında da siyah yapraklı zeytinlerin daima kıpırdayan halısı göz alabildiğine uzanıyordu.

Sebahattin Ali, Kuyucaklı Yusuf

3 **Gösterme Tekniği:** Tiyatro türünden yararlanılarak geliştirilen gösterme tekniğinde olaylar bir anlatıcı tarafından anlatılmaz, her şey doğrudan doğruya okuyucuya sunulur. Değişik bir söyleyişle, bu teknikte anlatıcı okuyucu ile eser arasına girmemeyi hedefler. En azından böyle bir izlenim bırakmaya çalışır. Bu anlatımda metne kahraman bakış açılı anlatıcı egemendir. Anlatılanlar görülmeyen yaşantıyı hedeflediği için gösterme yöntemi büyük ölçüde psikolojik bir temel üzerinde oluşur. Yazarın aradan çekilip olayları, konuşmaları metinde geçen sahneleri kahramanların ağzından aktarmasıdır.

a) İç Konuşma Tekniği (İç Monolog): Modern tahkiyeli eserlerde görülen ve insanın iç dünyasını okuyucuya aracısız aktarmayı hedefleyen bir tekniktir. Bu teknikte anlatıcı aradan çekilerek aktarma görevini bırakır; okura roman kişisinin zihnini bir sinema gibi seyrettirir. Kahraman zihninden geçen düşünceleri, hatıraları, çağrışımları kendi kendine konuşuyor gibi anlatır. Adeta sessiz bir konuşmadır. İç konuşmada dil bilgisi kurallarına uyulur. Düşünceler arasında mantıksal bir bağ, bir sıra vardır. Konuşma diline yakın bir dil kullanılır.

ÖRNEK

"Kaç yaşımda olduğumu ve arkamda bıraktığım geçmişi unuttuğum gün, kim bilir, ne kadar rahat edeceğim! Lakin bu hâle vardığım vakit de, gene bu engin ve kurak ovaların korkunç genişliğini hissetmekten kurtulamayacağım. Bu his her an yüreğimi burkuyor, başımı döndürüyor ve idaremi hurdahoş ediyor."

Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Yaban

ÖRNEK

"Kendimden iğreniyorum. Niçin böyleyim? Böyle olmamak elimde mi? Samim... Samim... Gelmeyecek. Bir daha buluşmak istemez benimle. İstemez mi? Benim nem o? Niçin vardı hayatımda o? Şimdi bir dağ gözümün önüne geliyor. Samim... Şimdi çok iyi hisseder gibi oluyorum. O benim yükselişim..."

Peyami Safa, Yalnızız

b) Bilinç Akışı Tekniği: Kişinin aklından geçenlerin, iç dünyasının gizemlerinin birinci kişi ağzından sansürsüz olarak aktarılmasıdır. Bu teknikle yazar; kahramanın hayatı, nesneleri, etrafında gördüğü şeyleri nasıl algıladığını, bir bilinç yansıması eşliğinde aktarır. Derin, soyut iradelerden meydana gelir. Bu teknikte roman kişilerinin duygu ve düşünceleri arasında herhangi

bir mantık bağı, bir sıra yoktur. Dil bilgisi kurallarına uyma endişesi yoktur. Konuşmalar düzensiz bir şekilde ve çağrışım ilkesine paralel olarak doğrudan doğruya okuyucuya aktarılır. Amaç okuru kahramanın iç dünyası ile baş başa bırakmak, esere bir doğallık katmaktır.

İç konuşma ve bilinç akışı tekniği neredeyse aynışmış gibi görünür ancak iç konuşma dilbilgisi bakımından düzgün, söz dizimi (sentaks) kurallarına uygun cümlelerle yapılan sessiz bir konuşmadır ve düşünceler arasında mantıksal bir bağ vardır. Bilinç akışında ise karakterin zihninden akıp giden düşüncelerde mantıksal bir bağ yoktur. Daha çok çağrışım ilkesine göre akarlar. Ayrıca dil bilgisi kuralları da gözetilmez.

ÖRNEK

"Birden, bu siyah gecenin karşısında aklına bir başka gecenin hatırası geldi. Ta hayal hayatının başlangıcında, ümitlerin parlaklığı zamanında Tepebaşı Bahçesi'nde Haliç'e bakarak seyrettiği mai gece ile o bârân-ı elması (elmas yağmurunu) tahattur etti (hatırladı.) Gözlerinin önünde o mai gece ile bu siyah gece karşılaştı: Mai ve Siyah."

Halit Ziya Uşaklıgil, Mai ve Siyah

c) Geriye Dönüş Tekniği: Sinema sanatından edebiyata aktarılmış, zaman kurgusuyla ilgili bir tekniktir. Kahraman olmayan anlatıcı tarafından ilahî bakış açısıyla ya da kahramanın bir diyalog aracılığıyla kendi geçmişini kendi bakış açısıyla aktarmasıdır. Romanın iç zamanının kronolojik akışı sırasında, yaşanmakta olan olayın tanıtılması ve nedenselliğinin ortaya konulması amacıyla geçmişin görünen yaşantıya dâhil olan kesitleri bir bütün olarak sunulur. Bu teknik tarihî romanlarda sıkça kullanılır.

d) Diyalog: İki ya da daha fazla kişi arasında gerçekleşen konuşma anlamına gelen diyalog, okurun kurmaca kişilerle karşı karşıya kalması ve olaya katılımı bakımından önemlidir. Ayrıca diyalog tekniğinde anlatıcı aradan çekildiği için okur, öykü ya da roman kahramanlarını kendi ağzından tanır.

– Sen mi gidecen?

– Ben de gidecem.

Beklemiyordu bunu, hiç beklemiyordu. Ne derse der, ne türlü davranırsa davranır ama Ali ondan ayrılmaz sanırdı.

– Gidecen ha?

– Ya duracam. Senin gibi babanın yanında bu kadar bile durmak fazla ama oldu bu sefer.

Orhan Kemal, Eskici ve Oğulları

e) İç Çözümleme: Anlatıcı - yazarın araya girerek kahramanın duygularını düşüncelerini okura aktarmasıdır. Psikolojik derinliği olan romanlarda özellikle daha fazla yer bulan iç çözümlemede anlatıcının görevi, kahramanın durumunu, inandırıcı şekilde aktarabilmektir. Kişilerin iç dünyalarının, iç yaşantılarının, hâkim anlatıcı ve bakış açısıyla anlatıldığı psikolojik tahlil tekniğidir.

ÖRNEK

Mümtaz, kendi kendisiyle konuşmayı severdi. -Ve hayat dediğimiz çok ayrı şey...- Sonra zihni tekrar küçük Sabiha'ya gitti. Küçük yeğenini sade eve döndüğü için sevdiğini düşünmek hoşuna gitmiyordu. Hayır; ona doğduğu günden beri bağlıydı. Hatta doğuşunun şartları düşünülürse ona karşı minnettardı da. Pek az çocuk bu kadar zamanda bir eve teselli ve sevinç getirebilirdi.

Ahmet Hamdi Tanpınar, Huzur

İç çözümleme tekniği, iç konuşma tekniğine çok benzemektedir. Aralarındaki tek fark iç konuşma tekniğinde kahraman zihninden geçen düşüncelere hatıraları, çağrışımları kendi kendine konuşuyor gibi anlatırken iç çözümleme tekniğinde kahramanların duygu ve düşüncelerini okura anlatıcı tarafından aktarılmaktadır.

f) Özetleme Tekniği: Yazarın anlatacaklarından okura vermek istediklerini seçerek romanına almasına özetleme tekniği denir. Vaka zamanında hafta, ay veya yıl ölçeğindeki bir zamana sığan öykünün özetlenerek geçilmesi esasına dayanır. Roman en uzun anlatı türü olmasına rağmen hayatın tüm kesitlerini okura sunması imkânsızdır. Özetleme tekniği bu noktada yazarın işini kolaylaştırır. Bu teknik anlatımı gereksiz ayrıntılardan kurtarır.

ÖRNEK

"Zaman kendi akışında sürüp gidiyordu. Kolhozda işler bir düzene girmiş, hayat şartları kolaylaşmıştı. Artık savaşı daha az anıyorduk. Onun yüreğimize açtığı derin yaralar kapanmaya başlamıştı."

Cengiz Aytmatov, Toprak Ana

g) Pastiş Tekniği: Sözlük anlamı bir sanatçının eserlerini taklit yoluyla yazılan eser anlamına gelen pastiş zamanla olumsuz anlamından sıyrılarak postmodern romanda bir teknik olarak kullanılmaya başlanmıştır. Postmodernist romanda; biyografi, otobiyografi, bilimsel metin vb. söylem alanlarına ya da destan, masal, halk hikâyesi, söylence gibi türlere özgü üslup ögelerini, söyleyiş tarzlarını metnin temel üslûbu olarak kullanmaya pastiş denir. Pastişte üslup taklit edilir, metnin konusu bu ilişkinin dışındadır.

ÖRNEK

"Ulema, cühela ve ehli dubara; ehli namus, ehli işaret ve erbab-ı livata, rivayet ve ilan, hikâyet ve beyan etmişlerdir ki kun-ı kainattan 7079, İsa Mesih'ten 1681 ve Hicretten dahi 1092 yıl sonra adına Kasttantiniye derler tarrakası meşhur bir kent vardı."

İhsan Oktay Anar, Puslu Kıtalar Atlası

NOT: Türk halk hikâyelerinin girişlerinde tıpkı masallarda olduğu gibi kalıplaşmış ifadeler (Râviyân-ı ahbâr, nâkilân-ı âsâr, muhaddisân-ı ruzigâr şöyle rivayet eder ki") kullanılır. İhsan Oktay Anar, Puslu Kıtalar Atlası adlı romanına örnekteki gibi başlamış ve roman boyunca bu üslûbu sürdürmüştür.

h) Parado Tekniği: Belli bir metnin konusunu örnek alarak yeni bir metin yaratmaktır.

ÖRNEK

Umberto Eco'nun "Gülün adı" adlı romanında meçhul bir katil esrarengiz bir şekilde aydınlanma hareketine katılan din adamlarını öldürmeye başlar. Katilin cinayetleri işleme nedeni aydınlanma hareketinin var olan düzeni bozacağından korkmasıdır.

Orhan Pamuk'un "Benim Adım Kırmızı" adlı romanında meçhul bir katil esrarengiz bir şekilde 16. yüzyıldaki nakkaşları öldürmeye başlar. Bu romandaki katilin öldürme nedeni ise nakkaşların modern resimden etkilenmeleridir.

NOT: Umberto Eco'nun "Gülün Adı" ile Orhan Pamuk'un "Berim Adım Kırmızı" romanları arasındaki paralelliklerin olması (Yenilik taraftarlarıyla muhafazakârlar arasındaki çekişme, cinayetlere yaklaşma ve onları çözme tarzları vb.) Orhan Pamuk'un Umberto Eko'nun romanının konusunu örnek olarak yeni bir metin yarattığını göstermektedir.

ı. İroni Tekniği: Kendisinden önce yazılmış bir kurmaca metnin biçim ve figüratif özelliklerini, kurgu ve tekniklerini ..alaya almak.. ya da okuyucuyu eğlendirmek amacıyla deforme edilmesine ironi denir.

ÖRNEK

"Sürrealist Süreyya Bir İstanbullu Avrupa yakası (Doğumu Süleymaniye Hastanesi 19 Mayıs), ... Vakit gençliğinin sabahı idi Bazen; "Kara Kitap" okunuyor ve Orhan Pamuk hayırla yad ediyordu. İşin doğrusu bu acaip bir eserdir ve erbâbı ona çok itibâr ederler. Manadan anlayan biri "Kara Kitap" ı mübalağa medhedince mecliste bulunanlar bu sözü ittifakla kabul ve tekrar ettiler.

Süreyya Evren, Postmodern Bir Kız Sevdim

NOT: Süreyya Evren bu romanda Orhan Pamuk'un Kara Kitap adlı romanın, örneksemiştir. Kara Kitap'ta roman kahramanı Galip, kaybolan eşi Rüya'yı arar. Romanda sevgi, aşk yüceltilir. Postmoden Bir Kız Sevdim romanında ise yazar sıradanlaştırılmış ilişkiler anlatarak aşkın, tutkunun yüceliğini alaya almıştır.

j) Leitmotif Tekniği: Edebiyata müzik alanından geçen bir kavramdır. Esası, bir müzik parçasının tekrarlanan nakaratıdır. Romanın değişik bölümlerinde, çeşitli nedenlerle tekrarlanan ifade kalıbıdır.

ÖRNEK

(Orhan Pamuk "Yeni Hayat" romanında "Işık" kelimesini tekrar ederek esere felsefi derinlik kazandırmıştır.)

"Dilimdeki öfkeli alaycılığı sezen okurlar, gözlerimin önündeki perdenin kalktığını, ruhumu ışıkla dolduran ve her yerimi saran bendeki o büyülenmenin nasıl söylesem, bir çeşit yön değiştirdiğini de belki fark ediyorlar."

CÜMLE ÇEŞİTLERİ VE BUNLARIN METİNDEKİ İŞLEVLERİ

Cümle Çeşitleri

Anlamlarına Göre Cümleler
1. Haber Cümleleri
   a. Olumlu Cümle
   b. Olumsuz Cümle
2. Soru Cümlesi
3. Emir Cümlesi
4. İstek Cümlesi
5. Ünlem Cümlesi

Yüklemin Yerine Göre Cümleler
1. Kurallı Cümle
2. Devrik Cümle
3. Eksiltili Cümle

Yüklemin Türüne Göre Cümleler
1. Fiil Cümlesi
2. İsim Cümlesi

Yapısına Göre Cümleler
1. Basit Cümle
2. Birleşik Cümle
3. Sıralı Cümle
4. Bağlı Cümle

1 Anlamına Göre Cümleler

Her cümle; kendisini oluşturan kelime gruplarının kelimelerin ve eklerin yönlendirmesine göre çeşitli anlam özelliklerine sahiptir. Bazen bu işin yapılmasını isterken bazen yapılmamasını isteriz. Bazen isteklerimizi soruyla ifade etmeye çalışırken kimi zamanda düşüncelerimizi emir yoluyla dile getirmek isteriz. Bütün bu durumlar anlam bakımından farklı nitelikte cümlelerin doğmasını sağlar. Anlatımda böylece çeşitli anlam özelliklerine sahip cümleler ortaya çıkar. Anlam özelliklerine göre cümleler aşağıdaki gruplara ayrılır.

1. Haber Cümlesi: Bir yargının olumlu veya olumsuz olarak bildirildiği cümlelere haber cümlesi denir. Haber cümleleri olumlu ve olumsuz olmak üzere iki yönden incelenir.

a) Olumlu Cümle: Bir fiilin, bir oluşun, bir hareketin, bir düşüncenin gerçekleştiğini veya gerçekleşeceğini bildiren cümlelerdir. Başka bir deyişle yargının gerçekleştiğini bildiren cümlelerdir. Yüklemi fiil olan olumlu cümlelere olumlu fiil cümlesi, yüklemi isim olan olumlu cümlelere ise olumlu isim cümlesi denir.

✸ Olumlu Fiil Cümlelerine Örnek

- "Anadolu'da tüm Rumeli'de sınır boylarında büyük bir ün kazanmıştı."
- "Kimseyle çok konuşmaz, dükkânından dışarı çıkmaz, durmadan uğraşırdı."
- "Halk onu seviyordu."
- "Bir gün bir yerlerde aradığını bulacaktı."

✸ Olumsuz İsim Cümlelerine Örnek

- "Uzun boylu, iri pençeli, kalın pazılı, geniş omuzlu bir pehlivandı."
- "Çifte su vermek" sanatının, yalnız ona özgü bir sırrı vardı."

b) Olumsuz Cümle: Bir fiilin, bir oluşun, bir hareketin bir düşüncenin gerçekleşmediğini veya gerçekleşmeyeceğini bildiren cümlelerdir. Başka bir deyişle yargının gerçekleşmediğini haber veren cümlelerdir. Olumsuz cümleler de olumsuz fiil cümlesi ve olumsuz isim cümlesi olmak üzere ikiye ayrılır.

Uyarı cümlelerinde olumsuzluk "yok ve değil" sözcükleriyle sağlanır.

✸ Olumlu Fiil Cümlelerine Örnek

- "Kılıçtan, demirden, çelikten, ateşten başka söz bilmez, pazarlığa girişmez."
- "Çıkardıkları gün hemen geri döndüğü tımarhaneden, Ali Efendiyi kabul etmemişlerdi."

✸ Olumsuz İsim Cümlelerine Örnek

- "Yanına çırak almazdı, bekârdı; hısımı, akrabası da yoktu."
- "Viranelerde yemek için ot toplayan kimsesiz, çaresiz kadınlardan değildi."

Olumlu cümlelerde kimi zaman hoşa gitmeyen, istenmeyen durumlar da ifade edilebilir. Ancak bu durum görecelidir. Dolayısıyla bir cümle, istenmeyen bir durumdan bahsettiğinde de gerçekleşmiş bir eylem veya var olan bir kavram söz konusu ise cümle olumludur.

- Çok yoğun bir tedavi sürecine rağmen hasta hayatını kaybetti.
  - Durum olumsuz
  - Cümle olumlu anlam içeriyor.
- O kadar hızlı koşunca düşer sandım neyse ki düşmedi.
  - Durum olumlu
  - Cümle olumsuz anlam içeriyor.

Cümleler anlamca olumsuz oldukları hâlde biçimce olumlu ya da anlamca olumlu biçimde olumsuz olabilir.

✔ Anlamca Olumsuz Biçimce Olumlu Cümleler: Bazı cümleler olumsuzluk eki ya da sözcük olmadığı hâlde olumsuz olabilir. Bu tür cümlelere anlamca olumsuz, biçimce olumlu cümleler denir.

✔ Anlamca Olumlu Biçimce Olumsuz Cümleler: Bazı cümleler olumsuzluk eki ya da olumsuzluk bildiren sözcük aldığı hâlde anlamca olumlu olur.

- Anlamca Olumsuz Biçimce Olumlu Cümlelere Örnek

- "Bu olaylarda onun parmağı yok değil. (Onur parmağı var.)
- "Sen davet edersin de ben gelmez miyim? (Gelirim.)
- "Bu kadar büyük acıya hangi yürek dayanır? (Dayanmaz.)
- "Sanki eve gelip ders çalışacaksın." (Çalışmayacaksın.)
- "Bundan sonra senin sözlerine kanar mıyım? (Kanmam)
- Sensiz geçecek bir ömre ömür mü denir? (Denmez.)
- "Bugün ne ders çalıştınız ne de ödevlerinizi yaptınız? (İkisini de yapmadınız.)

Yukarıdaki cümlelerde anlamı olumsuz yapacak ek ya da sözcük kullanılmamıştır. Yani cümle biçimce olumludur. Ancak anlamına baktığımızda cümle olumsuzdur. Bu sebeple yukarıdaki cümleler; anlamca olumsuz biçimce olumludur.

✸ Anlamca Olumlu Biçimce Olumsuz Cümlelere Örnek

- "Hakkımda neler söylediklerini bilmiyor değilim. (Bilmiyorum.)
- "Bugünlerde bana olan tavırlarından ne yapmak istediğini anlamıyor değilim." (Anlıyorum)
- "Köşedeki markette yok yok." (Her şey var.)
- "Arkamdan konuşulanları duymadım sanma." (Duydum.)

Yukarıdaki cümlelerde cümlenin biçimini olumsuz yapan ek ve sözcük kullanılmıştır. Yani cümle biçimce olumsuzdur. Ancak anlamına baktığımızda cümleler olumludur. Bu sebeple bu tür cümlelere anlamca olumlu biçimce olumsuz cümleler denir.

2 Soru Cümlesi

Bir eylemin gerçekleşip gerçekleşmediğini bir düşüncenin kabul edilip edilmediğini soru yoluyla öğrenmek isteyen cümlelerdir. Olumlu soru ve olumsuz soru olmak üzere iki şekli vardır. Cümleye soru anlamı ya "mi" soru eki ile ya da farklı türden sözcüklerle sağlanır. Türkçemizde ek ya da sözcük türlerinin kullanımına gerek kalmadan vurgu ve tonlama yoluyla da soru sorulabilir. Türkçede soru eki "mi" dir. Bu ek, eklendiği kelimeden ayrı gelen ekler kendisine bitişik yazılır.

✸ Soru Ekiyle Kurulan Cümlelere Örnek

- "Onun mahallede geçen çocukluğunu biliyor muydun?"
- "Sen de mi benimle aynı düşüncede değilsin?"
- Bu hastaya da o doktor mu baktı?"

✔ Farklı Türden Sözcüklerle Kurulan Cümlelere Örnek:

- "Öyle sıradan bir adam olmadığı belliydi... Ama kimdi? Nereliydi? Nereden gelmişti?" (zamir)
- "Bu odayı böyle hanginiz dağıttı?" (zamir)
- "Nasıl bir işe bulaştın böyle?" (sıfat)
- "Ne zaman beni dinleyeceksin?" (zarf)
- "Seni nasıl sevdiğimizi neden anlamıyorsun? (olumsuz soru)
- "Seni nasıl sevdiğimizi anlıyor musun?" (olumlu soru)

Biçimce soru cümlesinin özelliklerini taşısa da anlam bakımından soru yöneltmeyen, cevap beklemeyen cümlelere "sözde soru cümlesi" denir. Bu cümlelerde "onaylatma, rica, şaşkınlık vb." anlamlar vardır:

✸ Birden herkese bağırmasın mı?

"şaşkınlık"

3 Emir Cümlesi

Fiil cümlelerinin yükleminin emir kipinde olanlarına emir cümlesi denir. Yani emir anlamı taşıyan cümlelerdir.

ÖRNEK

"Sizi okulun kapısından atarlarsa penceresinden, penceresinden atarlarsa bacasından girin."

"Bahçede güzelce bir temizlen sonra içeri gir."

Emir kipi ile kurulan kimi cümlelerde "istek, üzüntü, yakarma, beddua, yalvarma, dilek" gibi değişik anlamlar da bulunabilir.

ÖRNEK

Sakın bir söyleme, / Yüzüme bakma sakın

4 İstek Cümlesi

Yüklemi istek ya da koşul (şart) kipiyle çekimlenmiş cümlelerdir. Gerçekleşmesi istenen bir isteği ya da arzuyu bildiren cümlelerdir. Bu cümleler genellikle bir özlemi bildirir.

ÖRNEK

"Bugün biraz alışverişe çıkayım."

"Biraz da biz bu nimetlerin tadına bakalım."

"Kin, nefret, savaş dünyamızdan keşke yok olsa."

"Gelsen, sevsen ve birlikte bu dünyaya boş versek."

5 Ünlem Cümlesi

İnsanların heyecanlarını, acılarını, kederlerini, mutluluklarını, özlemlerini, üzüntülerini, sevinçlerini, hayretlerini ifade eden cümlelere ünlem cümlesi denir. Başka bir deyişle duyguların dile getirildiği cümlelerdir. Ünlem cümlelerinin sonuna, ünlem işareti (!) konur.

ÖRNEK

"Allah'ım! Öfkenden rızana; cezandan affına sığınırım!" (dua)
"Ev yanıyor, koşuuun!" (heyecan)
"Ah canım ah! Nasıl sıkıntısı var yaa!" (acıma)
"Oh be, uzun bir tatil beni bekliyo.!" (sevinç)
"Ey bu topraklar için toprağa düşmüş asker!" (seslenme)
"Aslan gibi oğlanın hâline bak amaan yazık!" (üzüntü)
"Söyle ha söyle!" (umursama)
"Defol!" (kızgınlık)

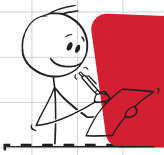

ETKİNLİK - 9

Aşağıdaki cümlelerin başına yargılar doğruysa "D" yanlışsa "Y" yazınız.

1. ( ) "Gülizar, çiftlik avlusundaki harman makinesine dayanmış, uzaklara taa uzaklara bakıyordu." cümlesi olumlu fiil cümlesidir.
2. ( ) "Sık sık gittiği Ankara ya da İstanbul'da mağazalara bakmaz olur muydu?" cümlesi anlamca olumlu, biçimce olumsuz cümledir.
3. ( ) "Gözlerini uzaklardan, şehrin bulunduğu uzaklardan ayıramıyordu." cümlesi olumlu isim cümlesidir.
4. ( ) "Muzaffer Bey bakmadan, kalbini bozmadan edebilir miydi?" cümlesi olumsuz soru cümlesidir.
5. ( ) "Bu Ramazan eşeğinin kulağını sen de bük." cümlesi emir cümlesidir.

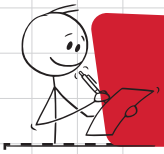

ETKİNLİK - 10

Aşağıdaki boş bırakılan yerlere uygun ifadeyi yazınız.

1. "Ah yanımda o da olsaydı şimdi!" cümlesi anlamına göre ..... cümledir.
2. "Biraz da ben öleyim." cümlesi ..... cümlesidir.
3. "Bugün bize gelmeyecek misin?" cümlesi ..... soru cümlesidir.
4. "Bunu kimin yaptığını bilmiyor değilim." cümlesi ..... olumlu, ... olumsuz cümledir.
5. "Ne açık uçlu soruları ne de test sorularını çözebildi." cümlesi anlamca ..... biçimce ..... cümledir.

AÇIK UÇLU SORULAR

1. Dünya edebiyatında modern anlamda romanın ilk olgun örneğini kim, hangi eseriyle vermiştir?

Cevap

2. Roman türü dünya edebiyatında asıl gelişimini hangi yüzyıllarda göstermiştir? Dünya edebiyatında bu yüzyıla ait üç adet yazar ve eser ismi veriniz.

Cevap

3. Klasisizm hangi yüzyılda, nerede ortaya çıkmıştır? Bu akımın ilkelerini ortaya koyan sanatçı ve eserini yazınız.

Cevap

4. Klasisizm Türk edebiyatında niçin pek kabul görmemiştir?

Cevap

5. Tanzimat Dönemi'nde yazılan ilk romanlarımızın adlarını ve yazarlarının adlarını yazınız.

Cevap

6. Edebiyatımızda Servet-i Fünun hareketinin hikâyesi olarak karşımıza çıkan roman hangisidir ve yazarı kimdir?

Cevap

AÇIK UÇLU SORULAR

7. Servet-i Fünun Edebiyatı Dönemi'nde yazılan romanların dil ve üslup özelliklerini yazınız.

Cevap

8. Millî Edebiyat Dönemi'nin konuları nelerdir?

Cevap

9. Biçimce olumlu anlamca olumsuz cümlelere iki örnek cümle yazınız.

Cevap

10. Emir ve ünlem cümlelerine birer örnek cümle yazınız.

Cevap

11. Biçimce olumsuz anlamca olumlu cümlelere iki örnek cümle yazınız.

Cevap

12. Aşağıdaki cümleyi anlamına göre inceleyiniz.

Sen gelirsin de ben karşılamaz mıyım?

Cevap

ÜNİTE DEĞERLENDİRME TESTİ

1. Türk edebiyatında ilk roman örnekleri aşağıdaki edebî dönemlerin hangisinde verilmiştir?

A) İslamiyet Öncesi Türk Edebiyatı
B) İslamiyet'in etkisi altında gelişen Türk edebiyatı
C) Batı etkisi altında gelişen Türk edebiyatı
D) Millî edebiyat dönemi Türk edebiyatı
E) Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatı

2. Aşağıdakilerin hangisinde Türk ve Dünya edebiyatında roman türünün ilk örnekleri bir arada verilmiştir?

I. Araba Sevdası – Babalar ve Oğullar
II. Mai ve Siyah – Çanlar Kimin İçin Çalıyor
III. Sergüzeşt – Suç ve Ceza
IV. İntibah – Anna Karenina
V. Taşşuk-ı Talat ve Fitnat – Don Kişot

A) I. B) II. C) III. D) IV. E) V.

3. Aşağıdakilerden hangisi Millî Edebiyat romanının özelliklerinden biri <u>değildir</u>?

A) Sanat toplum içindir, ilkesi benimsenmiştir.
B) Toplumsal ve bireysel konular, millî manevi değerler, millet sevgisi, millî tarih ve tarih gibi konular işlenmektedir.
C) İstanbul Türkçesi kullanılmış, Türkçenin yapısına uygun ve kısa cümleler kullanılmıştır.
D) Roman kişileri genellikle Anadolu'dan seçilmiştir.
E) Romantizm ve parnasizmin etkisi görülür.

4. Aşağıdakilerden hangisi Servet-i Fünun romanının özelliklerinden biridir?

A) Mekân olarak Anadolu coğrafyası işlenmiştir.
B) Teknik yönden sağlam romanlar yazılamamıştır.
C) Kişiler genellikle Anadolu'dan seçilmiştir.
D) Realizm ve natüralizm akımlarının etkisi görülür.
E) Vatan, millet, cehalet, yoksulluk, Türkçülük, yanlış Batılılaşma gibi hususlar temalarını oluşturur.

5. Aşağıdaki yazar-eser eşleştirmelerinden hangisi <u>yanlıştır</u>?

A) Cezmi – Namık Kemal
B) Sergüzeşt – Sami Paşazade Sezai
C) Felatun Bey'le Rakım Efendi – Şemsettin Sami
D) Karabibik – Nabizade Nazım
E) Dünyaya İkinci Geliş – Ahmet Mithat

6. ....., adlı Fransız şair ve eleştirmen ..... adlı eserlerinde klasisizmin ilkelerini ortaya koymuştur.
Bu cümlede boş bırakılan yere aşağıdakilerden hangisi getirilmelidir?

A) La Rochefoucault, "Özdeyişler"
B) Boileau, "Şiir Sanatı"
C) Corneille, "Le Cid"
D) Mademe De La Fayette, "La Princesse de Claves
E) Racine, "İphigenie"

ÜNİTE DEĞERLENDİRME TESTİ

7. Aşağıdakilerden hangisi realizmin özelliklerinden biri değildir?

A) Gözleme ve belgeye dayalıdır.
B) Sanatçı, olaylara tarafsız bir gözle bakar.
C) İnsan yaşamı olduğu gibi yansıtılır.
D) Anlatım kusursuzluğuna önem verilir.
E) Bayağı ve çirkin olaylara yer verilmez.

8. Aşağıdaki cümlelerin hangisinde virgül (,) yanlış yerde kullanılmıştır?

A) Öğrenciler, birer birer tahliye edildi.
B) Annemin, örgü kazaklarını sergiye çıkardım.
C) Küçük, saklandığı ağacın arkasından dikkatlice annesini takip ediyordu.
D) O, hastalıklarını tedavi ettirmeyi uzun süredir erteliyordu.
E) Adamın çevresi, dostları ve ailesi oradaydı.

9. Deveye boynun eğri ( ) demişler ( ) Nerem eğri ( ) nerem doğru ki ( ) demiş ( ) Bu parçada ayraçla belirtilen yerlere sırasıyla aşağıdaki noktalama işaretlerinden hangisi getirilmelidir?

A) (:) (!) (;) (,)
B) (,) (.) (...) (.)
C) (;) (?) (,) (.)
D) (,) (,) (?) (;)
E) (,) (;) (...) (.)

10. Aşağıdaki cümlelerin hangisinde ayraç ( ) farklı bir görevde kullanılmıştır?

A) Cümlede hem zarf hem de fiil görevi olan sözcüklere zarf fiil (ulaç) denir.
B) Şiirlerinin tümünde telmih (anımsatma) sanatına yer vermiş.
C) Edebiyatımızda ilk çeviriler Molière'den (Molyer) yapılmıştır.
D) Kainât (evren) zaman zaman kendisini insanlara hatırlatıyor.
E) Gençler, istikballeri (gelecek) için çok zaman harcıyorlar.

11. Aşağıdaki cümlelerin hangisinde "-ki / ki" nin yazımında bir yanlışlık vardır?

A) Bilmelisin ki bu işler o kadar kolay olmuyor.
B) Bunca sorundan sonra belliki hiç ders almamış.
C) Sanki ben bunları ona söylememişim.
D) Dünyadaki bütün sorunlar onunmuş gibi davranıyor.
E) Mademki gelmeyecektin neden beni beklettin?

12. Aşağıdaki altı çizili sözcüklerden hangisinde ünlü türemesi vardır?

A) Daracık sokaklardan geçtikten sonra nihayet düzlüğe çıktık.
B) Altına incecik bir pantolon giymişti.
C) Bütün gününü küçücük çocuklarla geçiriyordu.
D) Ağlattığı kardeşini güldürmeyi başarabildi.
E) Artık sırrını bilmeyen kalmamıştı.

13. I. Bir gün bir yerlerde aradığını mutlaka bulacaktı.
II. Uzun boylu, iri pençeli, kalın pazılı, geniş omuzlu biri değildi.
III. Hayırdan başka söz bilmez, pazarlığa girişmezdi.
IV. Bugün ne ders çalıştınız ne de ödevlerinizi yaptınız.
V. Böyle bir günde sizinle gelmez miyim?

Yukarıdaki cümlelerden hangisi biçimce olumlu anlamca olumsuzdur?

A) I B) II C) III D) IV E) V

14. "Bazı cümleler olumsuzluk eki ya da olumsuzluk bildiren sözcük aldığı hâlde anlamca olumlu olur."

Aşağıdakilerden hangisi bu açıklamaya uygun bir cümledir?

A) Öyle sıradan bir adam olmadığı belliydi.
B) Sakın bir söz söyleme, yüzüme bakma sakın.
C) Akşam tatlıyı fazla kaçırdığı için rahatsızlanmış.
D) Biraz da biz bu nimetlerin tadına bakalım.
E) Artık uzunca bir tatil beni bekliyor.

15. Aşağıdaki cümlelerden hangisinin anlamı olumsuzdur?

A) Kin, nefret, savaş dünyamızdan keşke yok olsa.
B) Seni nasıl sevdiğimizi artık anlıyor musun?
C) Bu derse çok çalışmıyor değilim.
D) Seni nasıl sevdiğimizi neden anlamıyorsun?
E) Biz sizin gibi görmemiş değiliz.

16. "Bazı cümleler olumsuzluk eki ya da sözcük almadığı hâlde olumsuz olabilir. Bu tür cümlelere anlamca olumsuz biçimce olumlu cümleler denir."

Aşağıdakilerden hangisi bu tanıma uygun bir cümledir?

A) Seni özlemediğimi mi sanıyorsun?
B) Evet onu görüp bütün olan biteni anlatacağım.
C) Bu tür kitapları okumanı istemiyorum.
D) Senin yaptıklarını anlamıyor değilim.
E) Eyvah ne yer ne yâr kaldı bu diyarda.

YENİ NESİL SORULAR

1 ve 2. soruları aşağıdaki parçaya göre cevaplayınız.

Esirci; küçük bir sokak, tenha bir mahallenin içinde bir evin kapısını çalıyordu. Öğleye müsâdif olan bu esnada şarkın parlak güneşi, bu küçük, bu tenha sokağı tenvir ederek kapısını çaldıkları evin üst pencereleri saçağın gölgesi altında kalır ve alt kat pencelerinin kafeslerinden süzülerek giren şuâ-ı şems evin iç tarafına doğru nüfus ettikçe sönüyor gibi görünüyordu. Yine o esnada öteki sokaktan zuhûr eden bir âmâ elindeki değneği fâsıla ile bir usulde kaldırımlara vurarak "Devr-i lâ'linde baş eğmem bâde-i gülfâma ben" gazelini okuyarak geçiyordu.

1. Bu parçayla ilgili olarak

I. Tanzimat Dönemi'nde yazılmış, realist akımın etkilerinin görüldüğü bir romandan alınmış olabilir.
II. Betimlemeler çevreyi tanıtıcı niteliktedir.
III. Kişilerin ruhsal durumları toplumsal etkilere bağlı olarak verilmiştir.

yargılarından hangileri doğrudur?

A) Yalnız I B) Yalnız III C) I ve II
D) I ve III E) II ve III

2. Parçada geçen "Esirci; küçük bir sokak, tenha bir mahallenin içinde bir evin kapısını çalıyordu." cümlesi için,

I. Biçimce ve anlamca olumlu bir cümledir.
II. Fiil cümlesidir.
III. Üç tane sıfat tamlaması vardır.
IV. Zincirleme ad tamlaması vardır.
V. Sıfat-fiil vardır.

yargılarından hangileri yanlıştır?

A) I ve II B) II ve III C) II ve IV
D) I ve V E) IV ve V

3. ve 4. soruları aşağıdaki bilgilere göre cevaplayınız.

Kendisine haftalık program yapan Nilgün'ün programıyla ilgili olarak şunlar bilinmektedir:

- Pazartesi günü hiçbir etkinlik yapmayacaktır.
- Matematik dersine, hafta içi ve hafta sonu birer gün çalışacaktır.
- Türkçe çalışacağı günlerden bir sonraki günlerde flüt çalışması yapacaktır.
- Matematik derslerinden bir gün önce Türkçe çalışmış olacaktır.
- Türkçe dersine salı günü çalışacaktır.
- Fen dersine hafta sonu çalışacak ve aynı gün başka derse çalışmayacaktır.
- Matematik dersine cumartesi çalışacaktır.
- Perşembe günü spor yapacaktır.
- Pazartesi dışındaki diğer günlerde sadece iki gün ikişer aktivite yapacaktır

3. Verilen bilgilerden hareketle Nilgün hangi günlerde ikişer aktivite yapmıştır?

A) Salı – Perşembe
B) Çarşamba – Cumartesi
C) Perşembe – Cuma
D) Cumartesi – Pazar
E) Salı – Çarşamba

4. Verilen bilgilere göre Nilgün'ün cuma ve pazar günü yaptığı aktivite / çalıştığı ders sırasıyla aşağıdakilerin hangisinde doğru verilmiştir?

	Cuma	Pazar
A)	Flüt	Matematik
B)	Spor	Türkçe
C)	Matematik	Flüt
D)	Fen	Spor
E)	Türkçe	Fen

5 ve 6. soruları aşağıdaki parçaya göre cevaplayınız.

Süreyya kalkıp pardösüsünü elinden almak istedi; dikişini dizine bırakmış, kalkmaya müheyyâ duran Suat tekrar ederek "Mahsus yapıyor. Hiç yoktan böyle kaçmaya ne lüzum var?" diye istirhâm ediyor, o göçler kendine bu sefer sâbit bir nazar-ı ricâ ile

I

bakıyor ve baktıkça mukavemet edemeyip gidemeyeceğinden, "Peki, kalayım." diye döneceğinden hattâ kalmak arzusunun yavaşça büyüdüğünden korkarak sebatta güçlük çekiyordu. Ve birden, buradan, ondan, onun bu melek gözlerinden, bu peri sesinden cüdâ kalınca yanar bir kalple kalacağını hissederek bir derin sızı duydu ve pişman olarak kalbinin içinden "Ah!" diye inledi fakat o kadar ısrar onlara kâfi görünmüş, "Bari yakında gelirsiniz a?" diye sormaya başlamıştı. O zaman artık her şeyin bittiğini, katiyen gitmek lazım geldiğini görüp harap oldu.

2

5. Bu parçayla ilgili olarak

I. İç çözümleme tekniğine başvurulmuştur.
II. Toplumsal bir tema etrafında şekillenmiştir.
III. Mehmet Rauf'un bir romanından alınmıştır.

yargılarından hangileri yanlıştır?

A) Yalnız I B) Yalnız II C) Yalnız III
D) I ve II E) II ve III

6. Parçadaki numaralanmış cümlelerle ilgili olarak aşağıdaki açıklamalardan hangisi doğrudur?

A) 1. Biçimce ve anlamca olumsuz bir soru cümlesidir.
2. Biçimce ve anlamca olumsuz bir fiil cümlesidir.

B) 1. Biçimce ve anlamca olumlu bir isim cümlesidir.
2. İçinde sıfat fiil ve zarf fiilin olduğu biçimce ve anlamca olumlu cümledir.

C) 1. Biçimce olumlu anlamca olumsuz bir isim cümlesidir.
2. İçinde sıfat-fiillerin olduğu biçimce ve anlamca olumlu bir fiil cümlesidir.

D) 1. Biçimce ve anlamca olumlu bir soru cümlesidir.
2. İçinde sıfat-fiillerin olduğu biçimce olumlu anlamca olumsuz bir fiil cümlesidir.

E) 1. İçinde sıfat-fiilin olduğu biçimce olumlu anlamca olumsuz soru cümlesidir.
2. Biçimce olumlu anlamca olumsuz bir fiil cümlesidir.

7. Aşağıda sayıların yazımıyla ilgili bazı kurallar verilmiştir.

- Sayılar yazıyla da yazılabilir. Buna karşılık para tutarı, ölçü, istatistikî verilere ilişkin sayılarda rakam kullanılır. Saatler ve dakikalar metin içinde yazıyla da yazılabilir.
- Dört veya daha çok basamaklı sayıların kolay okunabilmesi için milyon, milyar vb. sözleri yazıyla yazılabilir.
- Birden fazla sözcükten oluşan sayılar ayrı yazılır. Dört veya daha çok basamaklı sayılar sondan sayılmak üzere üçlü gruplara ayrılarak aralarına nokta konulup yazılır. Sayılarda kesirler virgülle ayrılır.
- Sıra sayıları yazıyla da rakamla da gösterilebilir. Sıra sayıları ekle gösterildiğinde rakamdan sonra sadece kesme işareti ve ek yazılır, ayrıca nokta konmaz.
- Üleştirme sayıları rakamla değil yazıyla belirtilir.

Bu kurallara göre,

I. Okulun bahçesinde 20'inci yıl kutlaması yapılacak.
II. Sekiz yüz yıl önce uzayda 3 milyon meteorun olduğu anlaşılmış.
III. Çocukları içeriye 2'şer 2'şer alalım lütfen!
IV. Saat onu yirmi geçe konuklarımız da geldi.
V. 1,300,00 tane davetiye basılmış ama 500 bin kişi gelmiş.

cümlelerinden hangilerinde yazım yanlışı yoktur?

A) I ve II B) II ve III C) II ve IV D) III ve V E) IV ve V

8. ve 9. soruları aşağıdaki bilgilere göre cevaplayınız.

Yeni açılan Alaeddin Keykubat Üniversitesi açılış senesinde tıp, hukuk, mühendislik ve eğitim fakültelerini açmıştır. Bu senede adı geçen üniversiteyi kazanan öğrencilerden Akın, Berk, Cenk, Defne, Ece ve Fulya'nın kazandıkları fakülteler hakkında şunlar bilinmektedir:

- İki fakülteyi birer kişi, diğer iki fakülteyi ise ikişer kişi kazanmıştır.
- Tıp fakültelerini kız öğrencilerden biri kazanmıştır.
- Hukuk fakültelerini iki erkek öğrenci kazanmıştır.
- Ece ile Berk aynı fakülteyi kazanmıştır.
- Defne, küçük çocukların hastalıkları ile uğraşabileceği bir meslekle ilgili bir fakülteyi kazanmıştır.

8. Bu bilgilere göre, aşağıdakilerden hangisi kesinlikle doğrudur?

A) Ece, eğitim fakültesine girmiştir.

B) Berk, eğitim fakültesini kazanmıştır.

C) Fulya, mühendislik fakültesine girmiştir.

D) Cenk, hukuk fakültesine girmiştir.

E) Akıl mühendislik fakültesini kazanmıştır.

9. Bu bilgilere göre hukuk fakültelerini kazanan iki kişi aşağıdakilerin hangisinde doğru verilmiştir?

A) Defne ve Ece

B) Akın ve Cenk

C) Ece ve Berk

D) Fulya ve Akın

E) Cenk ve Berk

10. ve 11. soruları aşağıdaki parçaya göre cevaplayınız.

(...) İşte şiir o türlü feryatlar, şair ise o mizaçta, o fıtratta yaratılan biçarelerdir. Yalnız on beş heceyi efâil ve tefâile tevfik etmeye, yirmi sekiz kelimeyi birbirine kafiye yapmaya muktedir olanlar değil.

Saadetten ayrılmayalım! Adil Giray tab'an bir büyük şair yaratıldığı gibi, kabiliyât-ı zihniyesinin sâir cihetleri de o nisbette, yani fevkalâde bir mertebede idi.

Vaktâ ki tahsil zamanı erişti, kendine talim olunan kitapları güya dünyaya gelmeden evvel okumuş gibi, gördüğünü bir bakışta anlardı. Bir hâlde ki daha yirmi yaşında iken zamanın ulemasından madûd olmuştu.

(...)

10. Bu parçanın Tanzimat Dönemi'nde yazılmış bir romandan alındığına,

I. anlatıcının konudan ayrılıp başka bir konuyla ilgili düşüncelerini söylemesi,
II. dilinin yabancı sözcüklerle yüklü olması
III. kahramanın genellikle idealize edilmesi

belirlemelerinden hangileri kanıt olarak gösterilebilir?

A) Yalnız I B) Yalnız II C) I ve III
D) II ve III E) I, II ve III

11. Parçanın başında ve sonunda ayraç içinde kullanılan üç nokta (...) aşağıdaki görevlerden hangisini yerine getirmek amacıyla kullanılmıştır?

A) Anlatım olarak tamamlanmamış cümlelerin sonuna konur.
B) Alıntılarda başta, ortada veya sonda alınmayan kelime ya da bölümlerin yerine konur.
C) Sözün bir yerde kesilerek geri kalan bölümün okuyucunun hayal dünyasına bırakıldığını göstermek için konur.
D) Ünlem ve seslenmelerde anlatımı pekiştirmek için konur.
E) Karşılıklı konuşmalarda, yeterli olmayan, eksik bırakılan cevaplarda konur.

YENİ NESİL SORULAR

12.

I.

Yıllar	Turist Sayısı
2012	165.086
2013	178.474
2014	182.059
2015	195.860
2016	204.190
2017	233.228

II.

Yıllar	Televizyon Satış Miktarı
2012	265.086
2013	248.474
2014	222.059
2015	195.850
2016	154.190
2017	133.228

III.

Yıllar	Bilgisayar Satış Miktarı
2012	255.086
2013	148.474
2014	222.059
2015	125.850
2016	254.190
2017	133.228

IV.

Aylar	O	Ş	M	N	M	H	T	A	Ey	Ek	K	A
Fiyat	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50

- Bir zaman serisi; günler, haftalar ve yıllar itibariyle sürekli değişiyorsa buna dalgalı zaman serisi denir.
- Bir zaman serisi; günler, haftalar, aylar ve yıllar itibariyle sürekli azalıyorsa buna azalan zaman serisi denir.
- Bir zaman serisi; günler, haftalar, aylar ve yıllar itibariyle sürekli artıyorsa buna artan zaman serisi denir.
- Bir zaman serisi; günler, haftalar, aylar ve yıllar itibariyle hep aynı kalıyorsa buna durağan zaman serisi denir.

Bir zaman serisi, ilgilenilen bir büyüklüğün zaman içerisinde sıralanmış ölçümlerinin gösterilmesi olduğuna göre, aşağıdakilerin hangisinde numaralanmış örnek tablolar ile tanımlar doğru eşleştirilmiştir?

	I	II	III	IV
A)	Artan	Azalan	Durağan	Dalgalı
B)	Azalan	Artan	Dalgalı	Durağan
C)	Durağan	Artan	Azalan	Dalgalı
D)	Dalgalı	Azalan	Artan	Durağan
E)	Artan	Azalan	Dalgalı	Durağan

13. ve 14. soruları aşağıdaki parçaya göre cevaplayınız.

Çocuk, küçük bir yaramazdır (1) fakat yaramazlıkları bir terbiye süsü altında meskûrdur. Ahmet Cemil, şâkir dinin hiçbir eser-i âdem-i zarafetine tesadüf etmemiş olmakla beraber ufak bir serzeniş çocuğun bir edâ-yı sun'î-yi mahcûbâne ile gözlerini indirerek içinden, "Budala sen de!.. Sana ne oluyor? İster çalışırım isten çalışmam (2). Keyfimin kâhyası değilsin ya!.." diyeceğinden emindir. Onun için daima affeder, zaten çocuğun kendisiyle bulunduğu müddetten başka çalışmadığını da bilir.

13. Bu parçayla ilgili olarak

I. Dil özelliği Servet-i Fünun topluluğunun dil anlayışına uymaktadır.
II. Karakterlerin oluşturulmasında gerçekçi olunmuştur.
III. Bilinç akışı tekniğinden, yararlanılmıştır.

yargılarından hangileri yanlıştır?

A) Yalnız I B) Yalnız II C) Yalnız III
D) I ve II E) II ve III

14. Parçadaki numaralanmış cümlelerle ilgili olarak aşağıdaki açıklamalardan hangisi doğrudur?

A) 1. Biçimce olumlu anlamca olumsuz bir cümledir.
2. Bağlaçla bağlanmış biçimce ve anlamca olumlu / olumsuz cümlelerdir.

B) 1. Biçimce ve anlamca olumlu bir isim cümlesidir.
2. Biçimce ve anlamca olumsuz bir fiil cümlesidir.

C) 1. Biçimce olumsuz anlamca olumlu bir fiil cümlesidir.
2. Biçimce ve anlamca olumlu bir cümle ile biçimce ve anlamca olumsuz cümleler bağlaçla bağlanmıştır.

D) 1. Biçimce ve anlamca olumlu bir isim cümlesidir.
2. Biçimce ve anlamca olumlu bir fiil cümlesi ile biçimce ve anlamca olumsuz başka bir fiil cümlesi bağlaçla bağlanmıştır.

E) 1. Biçimce ve anlamca olumsuz bir fiil cümlesidir.
2. Biçimce olumlu anlamca olumsuz fiil cümleleri bağlaçla bağlanmıştır.

15. Yeni açılan bir markete meşrubat dolabı alınmıştır. Beş rafı bulunan dolabı market sahibi aşağıdan yukarıya doğru birden beşe kadar numaralandırmıştır. Dolabın raflarına sular, gazozlar, kolalar, ayranlar ve şalgamlar yerleştirilmiştir. İçeceklerin erleştirilmesi ile ilgili şunlar bilinmektedir:

- 1. rafa sular yerleştirilecektir.
- 5. rafa gazozlar yerleştirilecektir.
- Kolalar, gazozların bir alt katındaki raflara yerleştirilecektir.

Bu bilgilere göre, aşağıdakilerden hangisi kesin olarak yanlıştır?

A) Ayranlar, suların üstündeki bir rafta yer alacaktır.
B) Sular ile gazozlar arasında üç içecek türü bulunmaktadır.
C) Şalgamlar, ayranların bir üst rafında yer alacaktır.
D) Suların bir üst rafında şalgamlar bulunmaktadır.
E) Şalgamlar, gazozların bir altındaki rafta yer alacaktır.

16.

Hasan – Hâk-i pâyine kurban olmaya müştak bir biçareyim.

...

Cozella – Demek oluyor ki beni seviyorsun.

Hasan – Bana o cesareti verirseniz ihya etmiş olacaksınız.

Cozella – Öyle ise bu kıyafete niçin girdiniz?

Kızın bu suali üzerine Hasan'a bir durgunluk mu geldi dersiniz? Heyhat! Hasan Mellah'ı nazarınızda o kadar ahmak, o kadar batîy-ül-intikal bulmayınız. Kız suailini irâd eder etmez güya oynayacağı oyunu evvelce bellemiş ve söyleyeceği sözü ezberlemiş gibi sürat ve maharetle:

Hasan – Şayet yakayı ele verecek olursam bir korsan olmak üzere idam edileyim de halk Alfons'un konağına bir âşık girmiş diyeceğine bir hırsız girmiş desin ki bu suretle sizin de iffetiniz muhafaza edilmiş olsun.

Bu parçayla ilgili olarak söylenebilecekler aşağıdakilerin hangisinde doğru olarak işaretlenmiştir?

	Tanzimat Dönemi Edebiyatı'nın dil ve üslup özelliklerini yansıtmaktadır.	Ahmet Mithat Efendi'nin bir romanından alınmıştır.	Tesadüfen ortaya çıkan bir duruma yer verilmiştir.
A)	✓		
B)	✓	✓	
C)	✓		✓
D)		✓	✓
E)	✓	✓	✓

17. Okul, gazetesi için Eren, Alper, Figen, Müge ve Özgür isimli öğrenciler makale, haber yazısı ve köşe yazısı yazmışlardır. Bu durumla ilgili şunlar bilinmektedir:

- Her öğrenci en az bir edebî türden eser yazmıştır.
- Alper yalnızca haber yazısı, Özgür ise sadece köşe yazısı yazmıştır.
- Makale türünde yazan yalnız iki öğrenci vardır.
- Eren, makale de köşe yazısı da yazmamıştır.

Bir öğrenci aynı edebî türden yalnız bir tane yazabilmektedir.

Verilen bilgilere göre "makale" yazdığı kesin olarak bilinen öğrenciler aşağıdakilerin hangisinde doğru verilmiştir?

A) Özgür – Eren
B) Alper – Figen
C) Müge – Özgür
D) Figen – Müge
E) Eren – Alper

18. Ethem Bey internetten kitap sipariş etmek istiyor. Ancak alacağı kitabın bir takım özellikleri karşılaşmasını istiyor. Şöyle ki:

- Anlatılanlar, gerçek hayatta karşımıza çıkacak olaylardan ve kahramanlardan esinlensin.
- Eser, psikolojik içerikte olsun.
- Eserde olaylardan çok kahramanların ruh hâlinden bahsetsin.
- Eserde sanatlı, ağır bir dil kullanılsın.

Buna göre Ethem Bey, aşağıdaki kitaplardan hangisini sipariş etmelidir?

A)

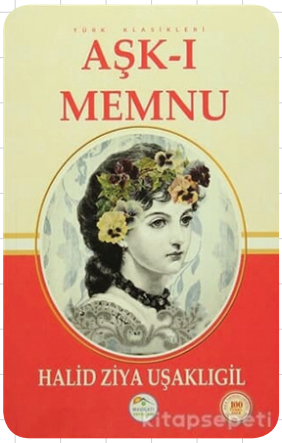

B)

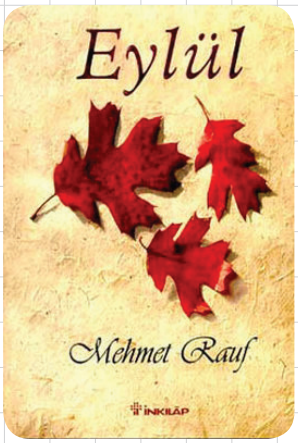

C)

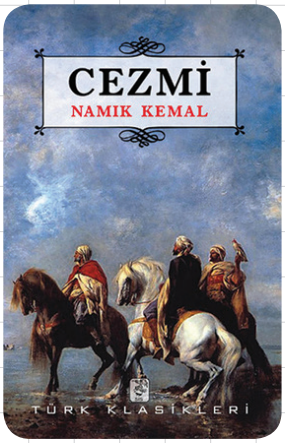

D)

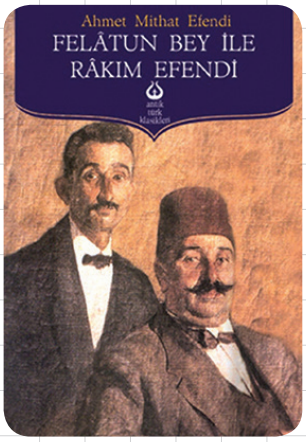

E)

ÜNİTE 6: TİYATRO

Tiyatro Türü ve Özellikleri
- Geleneksel Türk Tiyatrosu (Karagöz, Orta Oyunu)
- Modern Türk Tiyatrosu
- Tiyatro Terimleri
- Dünya Edebiyatında Tiyatro Türünün Gelişimi

Dilbilgisi: Cümle Çeşitleri ve Bunların Metindeki İşlevleri

TİYATRO TÜRÜ VE ÖZELLİKLERİ

Hatırlatma: Geçen yıl sahnede canlandırılmak üzere yazılmış eserlere "tiyatro eseri", bu eserlerin sahnede canlandırılmasına ise "tiyatro" dendiğini öğrendiniz. Tiyatro, insanlığın başlangıcından günümüze değin toplumlar üzerinde büyük etkisi olan sanat dallarından biridir. Tiyatroda olaylar günlük hayatta olduğu gibi gözler önüne serilir. Tiyatroda, oyuncu, seyirci ve metin olmak üçere üç temel husus bulunur. Tiyatro eğlendirerek öğreten bir türdür. Tiyatro türünün temel anlatım biçimi, konuşmadır. Bu konuşma kimi zaman tek başına, kendi kendine bir konuşma yani "monolog" kimi zaman ise iki kişilik bir konuşma yani "diyalog" biçimindedir. Tiyatro oyunu perdeler ve sahnelerden oluşur.

GELENEKSEL TÜRK TİYATROSU

Batılı anlamdaki modern tiyatronun dışında kalan, Türk toplumunun geleneksel yapısı içinde ortaya çıkarak bu temel üzerinde süreklilik arz eden gösterim türlerinin tümü "geleneksel Türk tiyatrosu" terimiyle karşılanmaktadır. Araştırmacıların başlangıçta "Türk temaşası" olarak adlandırdıkları bu sanat dalının "halk tiyatrosu", "seyirlik halk oyunları" ve "Türk seyirlik sanatları" biçimindeki kullanımlarına da rastlamak mümkündür. Geleneksel Türk Tiyatrosu denildiğinde; kukla, karagöz, ortaoyunu, meddah, köy seyirlik oyunları gibi geleneksel seyirlik sanatlarımız akla gelir.

Geleneksel seyirlik oyunların hemen hepsinin çıkış noktası komedidir. Amaç seyirciyi güldürerek eğitmektir. Oyunların sonunda genellikle anlatılan olaydan alınması gereken ders vurgulanır. Oyunların önceden hazırlanmış metinleri olmadığı gibi modern tiyatroda olduğu gibi belirlenmiş bir oyun yerleri bulunmaz. Hepsi yüzyıllardan bu yana sürüp gelen sözlü geleneğin ürünüdür. Oyunun konusu bellidir. Oyuncular oyunun akışına uyarak söylenmesi gereken kalıp sözler dışında doğaçlama yaparlar. Genellikle karşıtlıktan yararlanılır. Olumlu ve olumsuz tipler (iyi - kötü, bilgili - cahil, güzel - çirkin) bir arada verilir. Söyleşen iki kişi arasındaki karşıtlığın vurgulanması en önemli ögelerden biridir. Müzik ve dans, bu oyunların tümünde birbirine karışır.

Hem göze hem kulağa hitap eder. Bu oyunlar, yaratıcısı belli olmadığı için halkın ortak malı sayılırlar. Oyunlar sonraki kuşaklara usta - çırak geleneği ile aktarılır. Başlıca güldürü ögeleri ise şunlardır:

- Değişik yörelere özgü şive ve ağız taklidi
- Belli tip ya da karakterlerin yansıtılması (çizilmesi)
- Değişik uluslardan kişilerin kimi özelliklerinin gülünçleştirilmesi
- Yanlış anlamalar ve söz oyunları
- Doğaçlama yapılmış espriler
- Abartılı tavırlar

Kaynağı çok eski dinsel törenlere dayanan ve bugün de varlığını sürdüren Karagöz, meddah ve orta oyunu farklı kaynaklardan beslenmelerine rağmen Osmanlı toplum yapısı içinde şekillenmiş ve asıl etkinliklerini 17 - 19. yüzyıllar arasında sürdürmüştür. Türk toplumunun Batılı anlamdaki modern tiyatro ile tanışması değişen yaşam koşulları ve ortaya çıkan teknolojik gelişmelere bağlı olarak geleneksel Türk tiyatrosuna ilginin giderek azaldığı hatta kaybolduğu gözlenmektedir. Geleneksel Türk tiyatrosu, Tanzimat'a kadar bütünüyle, Tanzimat'tan Cumhuriyet'e kadar geçen süre içinde kısmen Osmanlı toplumunun tiyatro ihtiyacını karşılamıştır. Bu oyunları yaşatma gayreti içinde olan birkaç kurum ve sanatçı, geleneği bir sıla özlemi hâlinde yürütmektedir.

Tuluat oyuncusu, bir metne bağlı kalmadan, içinden geldiği gibi konuyu geliştirir; kendi zekâsı ve yeteneği doğrultusunda oyunculuğunu sergiler; oynadığı eseri, oyunun sergilendiği zamana ve seyircinin özelliklerine göre değiştirebilir. Bazen oyunun konusunu bile düşünmeden halkın beğeneceği bir ad bulunur, ilan edilir ancak ondan sonra sahnede konunun nasıl işleneceği oyun yöneten tarafından ana çizgileriyle belirtilir.

Tuluat tiyatrosunun ilk önemli temsilcisi, orta oyununda da büyük ün yapan Kavuklu Hamdi Efendi'dir. Bundan başka, Cumhuriyet öncesi tuluat tiyatrosunun en önemli oyuncuları Abdürrezzak, Küçük İsmail, Kel Hasan ve Ali Rıza idi. Cumhuriyet'ten sonra Naşit (Özcan), İsmail Dümbüllü, Şevki Şakrak gibi sanatçılar bu türün belli başlı sanatçıları arasında yer aldılar. Muammer Karaca da zaman zaman doğaçlamaya dayanan oyunlar sergileyerek Naşit ve Dümbüllü gibi tuluatçıların teknik ve üslubuyla günün konularını kaynaştırmayı ve halkın ilgisini toplamayı başardı. Eski ustaların düzeyine ulaşmamakla beraber bu saatı bir yönüyle bir süre daha yaşattı. Anadolu'daki çeşitli gezici tiyatrolar da bu geleneği sürdürdü. Tuluat geleneğinde ustalığın simgesi sayılan "kavuk", Kel Hasan'dan İsmail Dümbüllü'ye ondan Münir Özkul'a geçti. Münir Özkul, tuluat geleneğine dayalı oyunları nedeniyle kavuğu Ferhan Şensoy'a devretti. Kavuk ondan da Rasim Öztekin'e geçti. Rasim Öztekin ise kavuğu 2020 yılında Şevket Çoruh'a devretti.

1 Karagöz (Gölge Oyunu)

Adını oyunun iki başkişisinden biri olan Karagöz'den alan Türk ...gölge oyununun.. kökeni ile ilgili olarak farklı görüşler ileri sürülmüştür. Asya kökenli olduğu tahmin edilen gölge oyununun

Anadolu'ya ne zaman girdiği ve oyunun iki başkişisi Karagöz ile Hacivat'ın yaşamış gerçek kişiler olup olmadığı konusunda da çeşitli görüşler söz konusudur.

Evliya Çelebi'ye göre Türk gölge oyununun iki başkişisi olan Karagöz ile Hacivat, Anadolu Selçuklu Hükümdarı Alâeddin Keykubat zamanında yaşamış gerçek kişilerdir. Bunların birbiriyle yaptıkları münakaşalar ve tartışmalar hayal perdesine konu olmuştur.

Halk arasında yaygınlık kazanan bir başka söylentiye göre ise gölge oyunu ilk kez Bursa'da ortaya çıkmıştır. Karagöz ile Hacivat, Sultan Orhan zamanında Bursa'da bir cami yapımında çalışmış işçilerdir. İkisi arasında her gün sürüp giden nükteli konuşmalar öteki işçileri işlerinden alıkoyduğu için Sultan Orhan tarafından öldürülmüşlerdir. Bundan dolayı bir süre iç acısı çekmeye başlayan padişahın acısını dindirmek isteyen Şeyh Küşteri, bir beyaz perde arkasında Hacivat'la Karagöz'ün deriden yapılmış tasvirlerini (ya da kendisinin sarı çedik papuçlarını) oynatıp onların şakalarını tekrarlayarak padişahı avutmuş. Bu rivayet oyunun kurucusu olarak İran'ın Küşter kasabasından gelmiş olan Şeyh Küşteri'yi gösterir. Geleneğe göre Şeyh Küşteri, Karagözcülerin pîri sayılmakta, Karagöz perdesine de "Küşteri Meydanı" denilmektedir.

Gölge oyunu özellikle XVII. yüzyıldan sonra Türkler arasında çok yaygınlaşmış, padişah çocuklarının doğumu, sünnet olması, evlenmesi münasebetiyle düzenlenen genel şenliklerde, ayrıca ramazanlarda, kahvehanelerde ve konaklarda oynatılmıştır. Karagöz oyunu deve derisinden yapılmış ve tasvir adı verilen renkli figürlerin hareket ettirilerek yansıtılması temeline dayanır. Yazılı bir metne bağlı kalmadan doğaçlama oynanır, sözlü ürünlerdir. Oyun Hacivat'ın söylediklerini Karagöz'ün yanlış anlamasından kaynaklanan çatışma üzerine kuruludur. Müzikten yararlanılır (arı vızıltısı gibi ses çıkaran nareke, tef, Hacivat'ın semai söylemesi) Perde aydınlanınca yardak, göstermelik adı verilen tasviri kaldırır (Yardaki Karagözünün yardımcısıdır; gazeller, şarkılar okuyup tef çalar). Gölge oyunu XIX. yüzyılda "hayal oyunu" diye anılmaya başlanmış, bu oyunu sergileyen sanatçılara da "hayali", "hayalbaz" veya "karagözcü" denilmiştir. XX. yüzyılın başlarında ise tümüyle ortadan kalkma eğilimine girmiştir. Macar Türkoloğu İgnacz Kunos 1885 yılında İstanbul'dan derlediği birkaç Karagöz oyununu yayımlar. Kalıplaşmış Karagöz oyunları arasında Kanlı Nigar, Kanlı Kavak, Hançerli Hanım, Yalova Sefası, Çivi Baskını vb. vardır.

Karagöz Oyununun Bölümleri

Karagöz oyununun bölümleri şunlardır: Giriş, Muhavere, Fasıl, Bitiş.

Oyun başlamadan önce perdeye bir göstermelik (ya da gösterme) yerleştirilir. (Göstermelik çilek dolu saksı, ağaç, fıskiyeli havuz, zümrüdü Anka vb. gibi süslerdir.). Göstermelik "nâreke" denen kamış bir düdükten çıkarılan sesle perdeden kaldırıldıktan sonra, oyunun "Giriş" bölümü başlar.

Giriş: Hacivat bir semaî söyleyerek perdeye gelir; semaîyi bitirince, "Hay Hak!" diye seslendikten sonra bir "perde gazeli" okur. "Yâr, bana bir eğlence! Yâr, bana bir eğlence!..." diye seslenir, Karagöz, perdenin seyirciye göre sağ üst köşesinden atlar, Hacivat'la kavga eder, Hacivat kaçar, perdede yalnız kalan Karagöz onun gürültü patırtı etmesinden yakınır. Karagöz'ün öfkesi geçince, Hacivat yine gelir, ikisi arasında "Muhavere" başlar.

✔ Muhavere: Karagöz'le Hacivat arasında geçen "Muhavere" bölümü asıl oyunun konusuyla ilgili değildir. Bu bölüm, okumuş bir kişi olan Hacivat'ın sözlerini okumamış bir halk adamı olan Karagöz'ün yanlış anlaması ya da yanlış anlar görünmesi (böylece türlü cinaslar, nükteler yapması) ile sürüp gider.

✔ Fasıl: Asıl olayın geçtiği bölümdür. Esas tema bu bölümde verilir. Karagöz oyunları "Fasıl" bölümünde gösterilen olaylara göre (Abdal Bekçi, Hamam vb.) ad alır. Bu bölümde oyuna kendi kılık, şive ve karakteriyle başka kişiler de (Çelebi, Zenne, Tiryaki, Beberuhi, Tuzsuz Deli Bekir, Kastamonulu, Kayserili, Rumelili, Acem, Arap, Arnavut, Laz, Kürt, Ermeni, Yahudi, Frenk vb.) katılır. Karagözcüler, oyunun ana temasına sadık kalmakla birlikte, ayrıntılar üzerinde ufak tefek değişiklikler yapabilirler: Perdeye çıkardıkları "taklit" lerin sayısını azaltıp çoğaltabildikleri gibi, bunların sırasını da değiştirebilirler.

✔ Bitiş: Bu bölüm, oyunun sonunda Karagöz'le Hacivat arasında geçen birkaç cümlelik kısa bir konuşmadan ibarettir. "Fasıl" bölümünde olay sona erdikten sonra, Karagöz'le Hacivat - olay dolayısıyla eğer kılık değiştirmişlerse - yeniden kendi klasik giysilerini giymiş olarak (ağalık, aşçılık vb. perdeye gelirler; Karagöz, Hacivat'ı yine döver.)

Hacivat,

"Yıktın perdeyi eyledin virân

Varayım sahibine haber vereyim hemân" sözleriyle perdeden ayrılır.

Karagöz de: "Her ne kadar sürç-i lisan ettikse affola!" diyerek oyunu bitirir. Kimi oyunlarda da bir sonraki oyunun adını ve yerini bildirir.

Karagöz Oyununun Kişileri

A) Ana Karakterler

1. Karagöz

Oyuna adını veren esas tip...tir. Tahsil görmemiş bir halk adamıdır, sokak dili ile konuşur. Hacivat'la birlikte oyunun iki temel kişisinden biridir. Cahil cesareti diyebileceğimiz bir cesarete ve gözü peklige sahiptir. Bu yüzden tekin olmayan kişilerle başı sık sık derde girer. Sürekli Hacivat'ın yardımını görür. Okumamış ama zeki ve hazırcevaptır. Öğrenim görmüş kimselerin yabancı sözcük ve dil kuralları ile alay eder. Devamlı olarak anladıklarını anlamaz görünür, kelimelere ters anlamlar yükler. Böylece toplum içindeki iki ayrı zümrenin dillerinin çatışması ortaya serilir. Hacivat'la söylediklerini yanlış anlıyormuş gibi eğlenir. Sözlerine farklı ifadeler yükler. Genelde işsizdir, boş gezer. Hacivat'ın bulduğu işlerde çalışır. Yerinde duramayan, her şeye burnunu sokan meraklı bir tiptir.

2. Hacivat

Hacı İvaz, Hacı Ayvaz veya Bursalı Hacı İvaz adları ile de anılır. Medrese eğitimi görmüş, Arapça ve Farsça kelimelerle, tamlamalarla konuşan, her konuda bilgi sahibi olan biridir. Karagöz'le sürekli bir didişme içindedir. Ders verir tavrı, bilgiçliğe döner. Bazen bu çok-bilmiş tavırları başlarını derde sokar. Yukarıya doğru kıvrık, sivri bir sakalı olan Hacivat; kurnaz, içten pazarlıklı bir tiptir. Eğitim almış olduğu bellidir ve her konuda iyi kötü bilgi sahibidir. Herkesin nabzına göre şerbet verir. Karagöz'e göre daha kültürlü, aklı başında ve güvenilir bir tiptir.

B) Yardımcı Karakterler

1. **İstanbul ağzı konuşanlar:** Çelebi, Tiryaki, Beberuhi
2. **Anadolu'dan gelen tipler:** Laz, Kastamonulu, Rumelili, Egeli, Kayserili, Eğinli, Vanlı, Harputlu, Kürt, Bolulu.
3. **Anadolu dışından gelenler:** Muhacir, Arnavut, Arap, Ak Arap, Acem, Çerkez.
4. **Müslüman olmayan kişiler:** Rum, Frenk, Ermeni, Yahudi.
5. **Kusurlu ve ruhsal hastalar:** Kekeme, Kambur, Hımhım, Kötürüm, Deli, Sağır, Aptal ya da Denyo.
6. **Kabadayılar ve sarhoşlar:** Tuzsuz Deli Bekir, Efe, Arap Efe, Zeybek, Matiz, Sarhoş, Külhanbeyli, Kopuk.
7. **Eğlendirici Kişiler:** Çengi, Köçek, Kantocu, Hokkabaz, Canbaz, Curcunabaz, Hayalî, Çalgıcı.
8. **Olağanüstü kişiler ve yaratıklar:** Büyücü, Cazular, Cinler, Şeytan, Zebani.
9. **Zenneler:** Çerkez halayık (Karagöz oyununda dedikoducu kadın tiplerinden biridir.), Karagöz'ün Karısı (Karagöz Hacivat'la konuşurken daima içerden seslenen karısı genelde görünmez. Oyun başında Hacivat'ın teganniisiyle, Karagöz'ün bağırması sonucu uyanan çocuğunu uyutmaya çalışır.)

2 Orta Oyunu

"Kol oyunu, meydan oyunu, taklit oyunu, zuhuî" gibi adlarla anılmıştır. Çevresi seyircilerle kuşatılmış bir meydanda belli bir konu etrafında fakat herhangi bir yazılı metne bağlı kalınmadan (doğaçlama / irticalen), canlı oyuncularla oynanan orta oyunu, belli bir olayın çevresinde örülmüş; çalgı, şarkı, dans, yansılama ve konuşmalardan ibarettir. Oyunun dekoru yenidünya denilen bezsiz bir paravandan ve dükkân adı verilen iki katlı bir kafesten oluşur. Oyunun gerçekleştiği yuvarlak alana palanga veya meydan denir. Müzik ve dans unsurları ön plandadır. Zurna, çifte - nâra gibi çalgılarla söylenen şarkılara köçekler danslarıyla eşlik eder. Usta - çırak geleneğiyle varlığını sürdüren sözlü ürünlerdir.

Orta oyununun tipleri, konuları ve oynanış biçimi Karagöz'le büyük benzerlik gösterir. Gölge oyunundaki Karagöz ve Hacivat'ın yerini orta oyununda Kavuklu ve Pişekâr almıştır. Bunlardan Pişekâr, okumuş, aydın, bilgili insan temsili olması yönüyle Karagöz oyununda Hacivat'a; Kavuklu ise okumamış, cahil, kaba insan temsili olması yönü ile Karagöz'e benzer. Orta oyununda kahramanlar kanlı kanlı... kişilerdir. Yeteneklerine göre roller üstlenirler. Bunların dışında Karagöz oyunlarından tanıdığımız şu kahramanlar da bulunur:

- Çelebi: Zengin, hovarda, mirasyedi züppe biridir.
- Zenne: Kadın rolünde erkek oyuncu (Kadınların oyunlarda görev alması hoş karşılanmadığı için erkeklerce temsil edilirler. Bunlara zenne denir.)
- Tuzsuz Deli Bekir: Kabadayı, zorba biridir.
- Beberuhi: Akılsız, cüce, avanak biridir.
- Bunların dışında meslek ve memleket temsili kahramanlar ise şunlardır: Kayserili, Rumelili, Laz, Arnavut, Frenk.

Öteki tiplerde de büyük benzerlikler söz konusudur. Hatta orta oyunu metinlerinin çoğunun Karagöz repertuarından alınıp küçük değişiklikler ve eklemeler yapılarak bu oyunun niteliklerine uygun hâle getirildiğini söylemek mümkündür. Karagöz oyununun folklordan gelen zenginliğine karşın, orta oyununda kent görenek ve töresinin daha yoğun olduğu görülmektedir. Orta oyununun konuları oldukça zengindir. Günlük yaşam, olaylar, masallar, efsaneler, eski halk hikâyeleri vb. çok değişik malzeme, oyun konularını oluşturur. Orta oyunu, daha çok İstanbul çevresinde sergilenen bir oyun türüdür. Yazın açık yerlerde, kışın kıraathane ve hanlarda temsil edilir.

Orta Oyununun Bölümleri

Orta oyunun bölümleri şunlardır: Mukaddime, muhavere, fasıl ve bitiş.

a) Mukaddime Bölümü: Genellikle köçek, çengi ve curcunaların (Curcuna: Oyunun içinde dans eden ve gösteriler yapan sivri külahlı, bazen yüzleri maskeli oyuncular.) müzikli danslarının ardından Pişekâr sahneye gelir. İzleyicileri selamlayıp zurnacıyla kısa bir konuşma yapar ve oyun başlar.

b) Muhavere Bölümü: Kavuklu ve diğer oyuncuların müzik eşliğinde sahneye girmesiyle bu bölüm başlar. Bu bölümde Kavuklu ve Pişekâr tanışır ve sonunda rüya olduğu anlaşılan bir olayı karşılıklı olarak tekerleme... biçiminde anlatırlar. Orta oyununun en önemli bölümü olan muhavere bölümünde anlatılanlar daha çok Kavuklu'nun hazırcevaplılığı ve espri gücünü göstermek üzere düzenlenir, asıl oyun olan fasılla bir ilgisi yoktur.

c) Fasıl Bölümü: Asıl olayın geçtiği bölümdür. Esas tema bu bölümde verilir. Belli bir olayın canlandırıldığı bölümdür. Pişekâr'ın aracılığıyla ev ya da dükkân kiralayan Kavuklu, sürekli meydanda kalarak sırasıyla girip çıkan Zenne, Çelebi, Kayserili, Rum, Acem, Laz, Matiz gibi taklit tipleriyle çene yarıştırır. Oyunun adı da Kavuklu'nun işiyle ilgili olur (Fotoğrafçı, Eskici, Abdi vb.) Palangaya sırayla girip çıkan çeşitli tipler belirgin özellikleriyle taklit edilerek canlandırılır. Fasıl bölümünde canlandırılan tiplerin ve olayların birbirleriyle ilgisi pek yoktur. Eksen kişi olarak Kavuklu, bunları birbirine bağlar ve oyunun sürekliliğini sağlar.

d) Bitiş Bölümü: Pişekâr, bu bölümde oyunun bitiğini "Her ne kadar sürç-i lisan ettikse afola!" söyler. Kimi oyunlarda da bir sonraki oyunun adını ve yerini bildirir. Temenna ile seyircileri selamladıktan sonra, öteki oyuncularla birlikte palangadan çıkarken müzik çalar.

Erkekler mevki, kadınlar kafes denilen yerlerde oyunu izlerler. Başlıca dekoru ev, dükkân vb. yerleri simgeleyen "yenidünya" ve "dükkân" adlı çift katlı iki kafes paravana oluşturur. Orta oyununun en önemli ögelerinden biri de Pişekâr'ın elinde tuttuğu iki dilimli, birbirine çarpıldığında ses çıkaran şakşaktır. Orta oyununun da Karagöz'de olduğu gibi kendine özgü bir argosu vardır.

Kavuklu Hamdi ile Pişekâr İsmail Efendi orta oyununun önemli ustaları sayılır.

Karagöz ile Orta Oyunu Arasındaki Benzerlik ve Farklar

✸ Karagöz oyunu ile orta oyununun ortak özellikleri: Her ikisinde de mukaddime (giriş), muhavere (söyleşme), fasıl (temsil) ve nihayet (bitiş) bölümleri bulunur. Her iki oyunun da konuları gündelik hayattandır. Zaman zaman halk hikâyeleri de bu oyunlara konu olmuştur. İki oyunda da müzik önemli bir yer tutar. Her tipin kendine has müziği vardır. Karagöz ve Hacivat, Kavuklu ve Pişekâr tiplerinin benzerleridir. Her iki oyunda da ana tiplerin yanında yardımcı tiplemeler bulunur. Bu oyunlarda tipler bir sınıfın veya topluluğun iyi ya da kötü yanlarını kendilerinde toplayıp yansıtmaları sebebiyle birer karakter olarak değil ..tip.. olarak görünürler. Karagöz ve orta oyunundaki tipler bireysel özelliklerinden ziyade temsil ettikleri topluluk ya da sınıfın genel özelliklerini yansıtırlar.

✸ Karagöz oyunu ile orta oyununun farklı özellikleri: Karagöz oyunu bir gölge oyunu iken (kukla), orta oyununun kişileri gerçektir. Karagözde seyirci - oynatıcı iletişimi kopukken orta oyunda böyle bir durumdan söz edilemez çünkü seyirci ile oyuncular aynı ortamı paylaşmaktadır. Karagöz bir kişi tarafından yönetilirken orta oyunu çok kişi tarafından oynanır.

3 Köy Seyirlik Oyunu

Düğünlerde, bayramlarda, uzun kış gecelerinde ya da yılın belirli günlerinde, halkın genellikle bereket, bolluk, sağlık ve yeni yılı karşılamak amacıyla oynadığı törensel oyunlardır. "Köylü tiyatrosu, köy orta oyunu, köy temsilleri" adlarıyla da bilinir. Özel bir sahnesi yoktur; köy meydanı, köy kahvesi veya köy odalarında sergilenebilir. Profesyonel oyuncuları yoktur. Taklit ve oyun yeteneği olan her yaştan köylü bu oyunda oynayabilir. Köy yaşamından seçilmiş kostüm, makyaj ve basit bir dekor kullanılabilir. Davul, zurna, dans gibi unsurlara yer verebilir. Sanat kaygısından çok toplumsal ve dinsel açıdan bir görev üstlenir. Günümüzde Anadolu'nun bazı yerlerinde oynanmaktadır. Koç katımı, çömçe gelin, köse gelin, çift sürme gibi oyunlardan oluşur.

3 Meddahlık

Meddahlık sanatı Orta Asya kökenlidir. Orta Asya'daki Türk boylarında hikâye geleneği, anlatmaktan çok canlandırmaya yakındır. Şamanlar, halka iyi vakit geçirten sanatçı konumun-

dadırlar. Orta Asya'daki şamanlık, çeşitli Türk toplumlarında mimikle anlatma sanatını getiren bir özelliği ortaya çıkarmıştır. Sonradan Türk meddahları da bu mimikle anlatma ve hareketlerle canlandırma özelliğine kendi karakterlerine uygun bir biçimde geliştirmişlerdir.

Bir seyirci topluluğu karşısında hikâye anlatan ve anlattıklarını canlandıran kişiye meddah denir. Meddahlık, hikâye etme ve taklit yapma sanatıdır. Tek adamlı tiyatro veya tek kişilik orta oyunu diyebiliriz. Tek kişilik bir oyun olan meddah, bir kişinin hikâye anlatması esasına dayanır. Anlatıcı, hikâyenin konusuna göre değişik etnik grupların veya doğadaki diğer varlıkların taklitlerinden sıkça yararlanır. Yazılı bir metne bağlı kalmadan doğaçlama oynanır. Günlük olaylar, masallar, efsaneler, destanlar, meddahın konuları içinde yer alır. Meddah kahvehanelerde hünerini göstereceği zaman dinleyicilerden daha yüksekçe bir sekiye konulmuş olan iskemleye oturur; elinde bir baston, omzunda büyükçe bir mendil tutar. Bastonu yerine göre at yerine göre aksesuar (tüfek, süpürge vb.) olarak kullanılır. Mendili ise türlü ses ve şive taklitleri yaparken ağzını, burnunu kapatmak için kullanılır.

Meddah değneğini (bastonu) yere vurarak "Hak dostuk hak." diye başlayan kalıplaşmış tekerlemeyle oyuna başlar. Meddah oyunlarının bir bölümü anonim karakterlidir. Diğer bir bölümünün ise yazarları bellidir. Sözlü gelenek yoluyla günümüze ulaşmıştır. Meddah, "Bu kıssadır bir mecmua kenarına kaydolunmuş, biz de gördük söyledik. Sürçülisan ettikse affola." diyerek gelecek öykünün adını, anlatılacağı yeri ve zamanı belirtir ve gösteriye son verir.

Saray çevresinde ve İstanbul'un çeşitli semtlerinde aktif olarak sanatlarını icra eden meddahların yanı sıra Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde de meddahların bulunduğu bilinmektedir. Evliya Çelebi, İstanbul, Erzurum, Malatya ve Bursa'da; kahvelerde, mesirelerde ve büyüklerin konaklarında sanatlarını icra eden meddahlardan birçoğunun adlarını saymaktadır. 15. yüzyıldan beri, Türk halkı birçok meddah yetiştirmiştir.

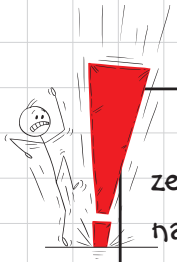

Tek kişilik gösteri olması sebebiyle günümüzdeki "stand up" larla benzerlik göstermesi açısından Yılmaz Erdoğan, Cem Yılmaz, Ata Demirer, Sunay Akın, Ferhan Şensoy gibi isimleri günümüz modern meddahları içinde değerlendirebiliriz.

ÖĞRETMENİM DİYOR Kİ:

Karagöz, Meddah, Orta Oyununun Karşılaştırılması

	Karagöz Oyunu	Meddah	Orta Oyunu
Dekor	Deriden kesilen ve tasvir adı verilen birtakım şekillerin (insan, hayvan, bitki, eşya vb.) arkadan ışıklandırılmış beyaz bir perde üzerine yansıtılması temeline dayanır.	Mendil (makreme), baston (değnek)	Bezsiz bir paravan, bir tezgâh, birkaç hasır iskemle bulunur.
Sahne	Işıklı perde	Seyircilerin rahatça görebileceği yüksek bir yer.	Palanga ya da meydan adı verilen alanda oynanır.
Sahneleniş	"Hayalî" adı verilen bir sanatçı tarafından ses taklidi yapılarak sahnelenir.	Meddah adı verilen sanatçının anlatıldığı hikâyede adı geçen kişilerin taklit yoluyla canlandırılmasına dayanır.	Oyuncular tarafından sahnelenir.

5 Kukla Oyunları

Birtakım katı malzemelerden yapılan insan veya hayvan figürlerinin tek bir kişi tarafından ipler veya doğrudan el ile oynatıldığı seyirlik oyunlara kukla denir. Taklide ve karşılıklı konuşmaya dayalıdır. Kukla oyunları ..çocuklara.. yönelik oyunlardır. Teknolojinin gelişimi ile birlikte önemini yitirmiştir. Günümüzde kırsal kesimlerde azalarak devam eden eğlence amacıyla oynatılan oyunlardır. Kukla oynatan kişilere kuklacı denir. Belli bir metne bağlı kalmadan doğaçlama sergilenir. Oyunun iki baş oyuncusu vardır: İbiş ve İhtiyar. Oyunlarda karşılıklı konuşma ve taklitlere yer verilir.

Kukla Oyunlarının Tarihi Gelişimi

Kukla oyunlarının ne zaman ve nerede oynandığına dair elimizde kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Halk bilimciler bu türün Çin ve Hindistan kökenli olduğunu ileri sürmektedir. Önce Orta Doğu'ya oradan da Batı'ya geçmiştir. Anadolu'ya Orta Asya'dan geldiği tahmin edilmektedir. Önceleri dinsel bir yönü olan kukla oyunlarının bu yönü unutulmuş, zamanla birer eğitim ve eğlene aracına dönüşmüştür. Kukla oyunlarından Kaşgarlı Mahmut'un Divan-ı Lügati't-Türk adlı eserinde bahsedilmektedir. Kukla, geçmiş yüzyıllarda "korkolçak", "çadır hayal", "kursak", "kavurçak", "koçak" gibi isimlerle adlandırılmıştır. Anadolu'nun bazı yerlerinde bebek oyunu olarak da bilinir. Kukla oynatan kişilere ise kuklabaz / hayalbaz isimleri verilmiştir.

Kukla Çeşitleri

İp Kuklası

Bu kukla figürü tahtadan yapılır. İnce görünmez saydam iplerle oynatılır. Oyunu oynatan kuklacı seyirciye görünmez. Oyunu üstten yönetir.

El Kuklası

Bu kukla figürünün vücut kısmı bezden diğer uzuvları mukavva ya da tahtadan yapılır. Kuklacı elini bu figürün içine geçirir ve parmakları aracılığıyla kuklanın uzuvlarını oynatır. Kulacı sahnede görünmez.

Oturarak (iskemle) Kuklası

Bu kukla figürü tahtadan yapılır. Bu oyunlarda kuklalar göğüs kısımlarından yatay iplerle birbirine bağlıdır. Kuklacının ipleri değişik yönlerde germesiyle kuklaların hepsi aynı anda aynı hareketi yaparlar. Daha çok dans içeriklidir.

Dev Kuklası

Bu oyunlarda kuklalar gerçek insan ebadındadır. Kuklalar iplerle kuklacıya bağlıdır. Bu vesile ile kuklacı da oyunculardan biri olur.

Kukla Oyununun Özellikleri

1. Kuklalarda amaç eğlendirmek, güldürmektir. Az da olsa eğitici yönleri de bulunur.
2. Kuklacı, sahnede görünmez. Kuklacı bazı kukla çeşitlerinde oyundan bir kişidir ve sahnede yer alır. Kuklacı bu durumda bir vantrolog gibi karnından konuşmak zorundadır.
3. Kukla oyunlarında müzik... temel unsurlardan biridir.
4. Kukla oyunlarının yazılı bir metni yoktur, doğaçlama oynanır.
5. Konularını günlük yaşamdan alır.
6. Kişileri İbiş ve İhtiyar'dır. İbiş; açıkgöz, hazır cevap, kurnaz bir karakterdir. Farklı oyunlarda Tombul, Fıstık, Durmuş adlarıyla da bilinir.
7. Efe, Yahudi, Laz, Kötü, Cadaloz gibi belli yönleri ile ön plana çıkan yardımcı tipler de vardır.

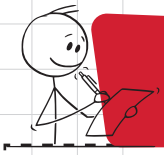

ETKİNLİK - 1

Aşağıdaki cümlelerin başına yargılar doğruysa "D" yanlışsa "Y" yazınız.

1. ( ) Geleneksel Türk Tiyatrosu denildiğinde; kukla, Karagöz, orta oyunu, meddah, köy seyirlik oyunları gibi geleneksel seyirlik sanatlarımız akla gelir.

2. ( ) Çevresi seyircilerle kuşatılmış bir meydanda belli bir konu etrafında fakat herhangi bir yazılı metne bağlı kalınmadan, canlı oyuncularla, doğaçlama oynanan oyunlara orta oyunu denir.

3. ( ) Karagöz oyunu ile orta oyununun her ikisinde de mukaddime (giriş), muhavere (söyleşme), fasıl (temsil) ve nihayet (bitiş) bölümleri bulunur. Ancak Karagöz oyunlarında konular gündelik hayattan alınırken orta oyununda ise tarihten ve mitolojiden alınır.

4. ( ) Geleneksel Türk tiyatrosu ile modern Türk tiyatrosunda ortak tiplere yer verilmiştir.

5. ( ) Karagöz oyunu deriden kesilen ve tasvir adı verilen birtakım şekillerin (insan, hayvan, bitki, eşya vb.) arkadan ışıklandırılmış beyaz bir perde üzerine yansıtılması temeline dayanır.)

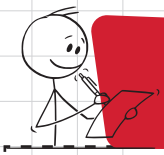

ETKİNLİK - 2

Aşağıdaki boş bırakılan yerlere uygun ifadeyi yazınız.

1. Karagöz perdesine ..... da denir.

2. Karagöz oyununda ....., kurnaz, içten pazarlıklı bir tiptir. Eğitim almış olduğu bellidir ve her konuda iyi kötü bilgi sahibidir. Herkesin nabzına göre şerbet verir.

3. Karagöz oyununda asıl olayın geçtiği bölüme ..... denir. Esas tema bu bölümde verilir.

4. Araştırmacıların büyük bir kısmı orta oyununun XIX. yüzyılda ortaya çıktığını belirtirler. Oysa aynı nitelikte oyunlar XVI. ve XVII. yüzyıllarda ....., ... ve ..... adlarıyla sergilenmektedir.

5. Orta oyunu, Karagöz'le büyük benzerlik gösterir. Gölge oyunlarındaki Karagöz ve Hacivat'ın yerini orta oyununda ..... ve ..... almıştır.

MODERN TÜRK TİYATROSU

Türk edebiyatında modern anlamda tiyatro türü Tanzimat Dönemi'nde başlar ve gelişir. Tanzimat'tan önceki Türk tiyatrosu geleneksel tiyatro başlığı altında anılan Türklerin Orta Asya'da yaşadıkları dönemlerde birtakım taklit gösterileriyle başlayan tiyatro etkinlikleridir. Batı tiyatrosuyla geleneksel Türk tiyatrosu arasındaki en temel iki farktan biri, geleneksel Türk tiyatrosunun yazılı bir metne bağlı olmamasıdır. Gölge oyunu, (Karagöz), orta oyunu, meddah, kukla oyunları ve köy seyirlik oyunlarından oluşan bu oyunlar .irticalen.. (doğaçlamaya dayalı) yapılan bir gösteri türüdür. Oyun sahneleme anında gelişir. Her sergilenişinde de değişip çeşitlenerek sürer. Diğer fark ise bu oyunların modern tiyatro yapıtlarının sergilendiği tiyatro sahneleri gibi bir sahne gerektirmemesidir. Geleneksel Türk tiyatrosunda temel oyun biçimleri çoğunlukla güldüreye dayanır ve mizahi hiciv içerir. Batılı anlamda yazılan ilk Türk tiyatrosu Şinasi'nin 1860 yılında yazdığı "Şair Evlenmesi" adlı oyundur. Bu oyun tek perdelik bir komedidir. Oyun 1860'ta Tercüman-ı Ahvâl'de yayınlanmıştır.

Meşrutiyet'ten bu yana tiyatro türünde eser veren önemli sanatçılardan bazıları şunlardır: Müsahipzâde Celâl, Vedat Nedim Tör, Reşat Nuri Güntekin, Faruk Nafız Çamlıbel, Muhsin Ertuğrul, Nazım Hikmet, Necip Fazıl Kısakürek, Turan Oflazoğlu, Haldun Taner, Turgut Özakman, Recep Bilginer, Refik Erduran, Orhan Asena, Cevat Fehmi Başkut, Behiç Ak, Sermet Çağan, Güngör Dilmen.

Modern Türk tiyatrosunda "İLK" olma özelliği taşıyan bazı eserler:

Eser	Önemi	Yazarı
Şair Evlenmesi	Batılı anlamda ilk Türk tiyatrosu	Şinasi
Vatan yahut Silistre	Sahnelenen ilk Türk tiyatrosu	Namık Kemal
Zavallı Çocuk	Dram türünde yazılan ilk Türk tiyatrosu	Namıl Kemal
Nesteren	Heceyle yazılan ilk Türk tiyatrosu	Abdülhak Hamit Tarhan
Eşber	Aruzla yazılan ilk Türk tiyatrosu	Abdülhak Hamit Tarhan
Ahmet Vefik Paşa'nın birçok eseri	İlk tiyatro çeviri (uyarmalara) (Moliere'den)	Ahmet Vefik Paşa
Kokona Yatıyor, Geveze Berber	İlk karakter komedileri	Direktör Ali Bey
Keşanlı Ali Destanı	İlk epik tiyatro	Haldun Taner

Geleneksel Tiyatro ile Modern Tiyatro Arasındaki Farklar

- Geleneksel Türk tiyatrosunda yazılı bir metin yokken, modern Türk tiyatrosunda vardır.
- Geleneksel Türk tiyatrosunda sahne yokken modern Türk tiyatrosunda sahne ve dekor vardır.
- Geleneksel Türk tiyatrosunda belirli tipler varken modern Türk tiyatrosunda çeşitli karakterler ve tipler olabilir.
- Geleneksel Türk tiyatrosunda taklit ve yanlış anlamalar önemli yer tutarken modern Türk tiyatrosunda konuya göre dil kullanılır.
- Geleneksel Türk tiyatrosu halk çevresinde, modern Türk tiyatrosu ise aydın çevrede ortaya çıkmıştır.
- Modern Türk tiyatrosunda teknoloji (sahne efektleri vb.) kullanılır. Geleneksel Türk tiyatrosunda ise teknoloji kullanılmaz.
- Modern Türk tiyatrosunda bir ön hazırlık (prova) çalışması vardır. Gelenekselde bu yoktur.
- Modern tiyatro daha profesyonel, geleneksel tiyatro daha amatördür.
- Geleneksel Türk tiyatrosunda Batı'ya ait akımların etkisi görülmezken modern tiyatro eserleri bu akımların etkisinde oluşturulur.
- Geleneksel Türk tiyatrosunda sadece güldürü ögesi kullanılırken modern tiyatro eserlerinde izleyiciye / okura farklı duygular yaşatılır.
- Geleneksel Türk tiyatrosu daha çok halk çevresinde, modern Türk tiyatrosu şehirli ve aydın çevrede ortaya çıkmıştır.

Tiyatro Terimleri

- **Adapte:** Yabancı bir tiyatro eserinde yer alan yer adları, şahıs adları, eserin yazıldığı topluma ait deyimleri, gelenek ve görenekleriyle yerli hayata uygulanarak çevrilmesidir. Uyarlama terimi ile de karşılanabilir.
- **Adaptasyon:** Adapte edilmiş eser. Uyarlanmış.
- **Aksesuar:** Konunun gerektirdiği ölçüde kullanılan, bir sahne içinde yer alan veya oyuncunun dekor gereği kullandığı çeşitli eşya.
- **Aksiyon:** Bir oyuncunun sahne üzerindeki hareketi. Oyunun temasını geliştiren başlıca olay, hikâye, gelişim.
- **Aktör:** Erkek tiyatro sanatçısı.
- **Aktrist:** Kadın tiyatro sanatçısı.
- **Akustik:** Tiyatro, konser salonu ve benzeri kapalı yerlerin, sesleri bozmadan yansıtabilme özelliği.

✸ **Antik tiyatro:** Eski Yunan ve Latin tiyatrosu.

✸ **Antrakt:** Tiyatro oyununun sahnelenişi esnasında, sahnenin düzenlenmesi, oyuncunun diğer perde için hazırlanması ve seyircinin dinlenebilmesi amacıyla verilen kısa ara.

✸ **Darülbedayi:** 1914'te kurulan İstanbul şehir tiyatrosunun eski adı.

✸ **Dekor:** Tiyatro, sinema ve televizyonda sahneye konulan eserin yazıldığı yerin ve geçtiği çağın özelliklerini belirleyen perde, aksesuar vb. ögelerin bütünü. Üç çeşit dekor vardır: realist dekor, şairane dekor, stilize dekor.

✸ **Diksiyon:** Seslerin, sözlerin, vurguların, anlam ve heyecan duraklarını kurallarına uygun olarak söyleme biçimi. Tiyatro oyunlarında oyuncuların dili başarı ile kullanabilme yeteneği.

✸ **Diyalog:** Karşılıklı konuşma. Oyun, roman, hikâye vb. eserlerde iki veya daha çok kimsenin konuşması.

✸ **Drama:** Şiirsel, tahkiyeli veya diyaloglar şeklinde yazılan ve edebî metin / oyun kişilerinin söyleminden oluşan edebiyat türü.

✸ **Dramatize etmek:** Tiyatro oyunlarında bir oyuncunun bir olayı, duyguyu, düşünceyi canlandırarak anlatmasıdır. Radyo, televizyon veya sahne oyunu biçimine getirilen (edebî eser) eser.

✸ **Doğaçlama:** Yazılı metni olmayan, kararlaştırılmış taslağı, yerine; zamanına göre oyuncular tarafından, sahnede yakıştırılan sözlerle tamamlanan oyun, tuluat.

✸ **Dublör:** Tiyatroda ve sinemada bir rolün yedek oyuncusuna verilen isim.

✸ **Entrika:** Olay çevresinde gelişen metinlerde, olayların okuyucuda ya da seyircide merak uyandıracak şekilde birbirine dolandırılması.

✸ **Epizot:** Bir roman ve hikâyede olay. Olay çevresinde gelişen metinlerde esas olaya karışan ikinci dereceden bir olay.

✸ **Fars (Farce):** Güdürü ögesi hareketlerden ve nüktelerden çıkan oyun, düşünceden çok göze ve duyulara yönelir. Vurgu, kişiyi karikatürleştirerek ve olayları abartarak elde edilir. İlkel, yalınç güldürme ögelerinden yararlanan, kimi kez inandırıcılığın sınırını aşan, gülümsemekle yetinmeyip güldürmeyi amaç edinen hafif komik olun. Komedinin sanat yönü az, kaba bir türüdür. (Çok eskiden tiyatrolarda perde arası gösterisiyken sonradan bağımsız bir oyun haline gelmiştir.)

✸ **Fasıl:** Bölüm. Geleneksel Türk tiyatrosunda asıl olayın geçtiği bölümdür.

✸ **Feeri:** Masalların tiyatro sahnesinde canlandırılmasından doğan, cinlerin perilerin de rol aldığı bir tiyatro türü.

✸ **Grotesk:** Kaba gülünçlüklerden, tuhaf ve olmayacak şakalaşmalardan yararlanan, karşıt görüntüleri, bağdaşmaz durumları şaşırtıcı biçimde birleştiren güldürü biçimi.

✸ Jest: Tiyatro sahnesinde sanatçıların el, kol, ayak ve benzeri beden hareketlerinin tümü.

✸ Kabare: Çeşitli gösterilerin yapıldığı eğlence yeri. Güncel konuları iğneleyici bir üslupla ele alan skeçlerin oynandığı, şarkıların ve şiirlerin söylendiği küçük tiyatro.

✸ Kanto: Tuluat tiyatrolarında oyundan önce genellikle kadın sanatçıların şarkı söyleyip dans ederek yaptığı gösteri.

✸ Kostüm: Tiyatroda sanatçıların giydiği, oynanan oyunun konusuna uygun kıyafetler.

✸ Kulis: Tiyatroda, sahnenin arkasında bulunan kısım, sahne arkası.

✸ Makyaj: Oyuncuların rollerine uygun anlamda yüzlerini boyamaları.

✸ Mimik: Duygu veya düşüncelerin kaş, göz, ağız, yüz hareketleriyle anlatılması.

✸ Mizansen: Sahneye koyucunun belli bir oyun için oyuncuları düzene alması ve onları oyuna uygun bir uyum içine sokması için yaptığı hazırlık, çalışma.

✸ Monolog: Tiyatro oyunlarında tek kişinin konuşması.

✸ Opera: Sözlerin bütünü veya çoğu şarkılı olarak söylenen müzikli tiyatro eseri.

✸ Operet: Eğlenceli, hafif konulu, içinde bestesiz konuşmalar bulunan sahne eseri.

✸ Pandomim: Sözsüz oyun, hareket. Müzik eşliğinde jestler, yüz ifadeleri ve kostümler aracılığıyla duyguları, düşünceleri, tutkuları anlatan tiyatro çeşididir.

✸ Perde: Tiyatro eserinde bir perdenin açılmasından kapanmasına kadar geçen bölüm.

✸ Piyes: Kısa tiyatro eseri.

✸ Reji: Sinema, tiyatro, radyo ve televizyon oyunlarında oyunu yönetme işi.

✸ Rejisör: Bir oyunun sahnede seyirciye sunulabilmesi için oyun yazarı, oyuncular, dekor sanatçısı, ışıklama uzmanı ve öteki uzmanlar ile işbirliği yaparak bu çalışmaları bağdaştıran, yöneten, oyuncuları belli bir anlayışla birleştiren sanatçı.

✸ Repertuvar: Opera, operet ve tiyatro topluluklarının planlanmış bir dönem içinde gösterecekleri oyun listesi.

✸ Rol: Bir tiyatro yapıtında oyuncunun canlandırdığı ya da gösterdiği kişiliği ortaya çıkaran, sözleri ve hareketleri içeren bütün.

✸ Revü: Tiyatroda, eserden önce gösterilen müzikli ve danslı bölüm.

✸ Sahne: 1. İzleyicilerin kolayca görebilmeleri için genellikle yerden belli bir ölçüde yüksek yapılan, oyun, müzik vb. gösteri yapmaya uygun yer. 2. Tiyatro sahnesi. 3. Tiyatro eserinde bir perdelik bölümün, dekor bakımından değişik olan küçük kısımları. 4. Bir perdelik bölüm içinde, kişilerin girip çıkmasıyla değişen topluluk, meclis.

✸ Senaryo: Tiyatro oyunu, piyes, film, dizi film vb. eserlerin sahnelerini ve alkışını gösteren yazılı metin.

✸ Skeç: İşlediği konuyu genişletmeden, en canlı çizgiler içinde veren, genellikle güncel olaylara ve aile sorunlarına değinen ve bir nükte ile biten kısa güldürü.

✸ Suflör: Oyunculara, rollerinde unuttukları sözleri izleyicilere duyurmadan söyleyip hatırlatan yardımcı kişi.

✸ Tablo: Bir perdenin dekor değişikliğiyle belirlenen alt bölümü.

✸ Temaşa: Oyun, temsil, piyes, tiyatro.

✸ Temsil: Bir tiyatro eserinin oynanması.

✸ Tirat: Bir tiyatro oyununda oyuncuların bir defada söylediği parça. Sahnede kişilerin birbirine karşı söyledikleri kesintisiz uzun sözler.

✸ Trajik: İzleyende korku, üzüntü, heyecan uyandıran, sonu ölümle neticelenen oyun.

✸ Trajikomik: Hem acıklı hem de güldürücü özelliği olan. Yaşamın acı ve gülünç olaylarının anlatıldığı oyun.

✸ Tuluat: Metin dışı, içe doğduğu ve akla geldiği gibi hareket etmek, söz söylemek. Hazırlıklı olmadan konuşmak, yanıtlamak ve gülünç hareketler yapmak.

✸ Üç birlik kuralı: Klasik tiyatroda uyulması gereken üç temel kuralı: 1. Zaman birliği: Olayın en fazla 24 saat içinde geçmesi. 2. Yer birliği: Olayın aynı yerde geçmesi. 3. Olay birliği: Eserin tek bir ana olay çevresinde geçmesi.

✸ Virtiöz: Usta. Oyunculukta en üst mertebeye ulaşmış kişi.

✸ Vodvil: Hareketli, eğlenceli bir konuya dayanan şarkılara da yer verilen hafif güldürü.

Dünya Edebiyatında Tiyatro Türünün Gelişimi

Bugün Batı tiyatrosunun temelini Antik Yunan tiyatrosu oluşturur. Eski Yunan'da bağ bozumu tanrısı Dionysos (Şarap tanrısı olarak da bilinir, mitolojiye göre ilk asma kütüklerini yetiştiren kişidir.) adına yapılan dinî törenlerdeki şenliklerde (Bacchanolia Şenlikleri) yer alan koro, şarkılar (dithyromboy şarkıları) söyler. Daha sonraları koronun karşısına çıkan kişilerle diyaloglar başlar ve böylece de tiyatronun temelleri atılmış olur. İlk olarak Yunan oyun yazarı Thespis, koronun karşısına farklı kişilikler koyarak tiyatroya bir biçim kazandırır. Eski Yunan'dan sonra Eski Roma'da devam eden tiyatro, Rönesans'tan sonra Batıda büyük gelişme gösterir. Rönesans ile birlikte tiyatro yazarları, tiyatro binaları ve tiyatro seyircisi gittikçe çoğalmaya başlar ve tiyatro öteki Avrupa ülkelerine de yayılır. Tarihsel süreçte Batılı anlamda tiyatro trajedi, komedi ve dram olmak üzere üç temel tür üzerine yapılandırılır.

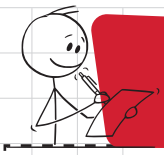

ETKİNLİK - 3

Aşağıdaki cümlelerin başına yargılar doğruysa "D" yanlışsa "Y" yazınız.

1. ( ) Modern Türk tiyatrosunda yazılı bir metin yokken geleneksel Türk tiyatrosunda vardır.
2. ( ) Hem geleneksel Türk tiyatrosunda hem de modern Türk tiyatrosunda verilen eserlerde Batı'ya ait akımların etkisi görülmektedir.
3. ( ) Geleneksel Türk tiyatrosunda taklit ve yanlış anlamalar önemli yer tutarken modern Türk tiyatrosunda konuya göre dil kullanılır.
4. ( ) Tanzimat Dönemi'nde Ahmet Vefik Paşa, Moliere'den yaptığı uyarlamalarla dikkati çeker.
5. ( ) Tiyatro oyunlarında bir oyuncunun bir olayı, duyguyu, düşünceyi canlandırarak anlatmasına dramatize etmek denir.

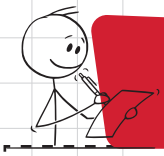

ETKİNLİK - 4

Aşağıdaki boş bırakılan yerlere uygun ifadeyi yazınız.

1. Batılı anlamda yazılan ilk Türk tiyatrosu .....'nin ..... yılında yazdığı ..... adlı oyundur.
2. İlk sahnelenen tiyatro oyunumuz ..... 'in ..... adlı oyunudur.
3. Yunan oyun yazarı ..... Bacchanolia Şenlikleri'nde koronun karşısına, farklı kişilikler koyarak tiyatroya bir biçim kazandırır.
4. Tarihsel süreçte Batılı anlamda tiyatro ....., ... ve ..... olmak üzere üç temel tür üzerine yapılandırılır.
5. Batılı anlamda tiyatroda başka sanatlar gibi ..... törenlerden doğmuş, sonra ..... bağımsızlaşarak sanatlaşmıştır.

II. Yüklemin Yerine Göre Cümleler

Türkçede ögelerin dizilişi yükleme göre yapılır ve yüklem sonda bulunur. Yani, Türkçe söz diziminde temel kural yüklemin sonda bulunmasıdır. Türkçede öge dizilişi, "özne + nesne + tümleçler + yüklem" biçimindedir. Türkçeden çok farklı biçimlerde öge dizilişi olan diller de vardır. Ancak Türkçede zaman zaman yüklemin yeri değişebilmektedir. Ögelerin dizilişinde yüklemin bulunduğu yere göre cümleler "kurallı cümleler" veya "devrik cümleler" biçiminde adlandırılır. Yüklemin yerine göre cümleleri ikiye ayırırız:

1. Kurallı (Düzenli / Düz) Cümle
2. Devrik (Düzensiz / Kuralsız) Cümle

Kimi zaman yüklemin kullanılmadığı da görülür. Bu cümlelere eksiltili cümle denir.

1 Kurallı (Düz / Düzenli) Cümle

Yüklemi sonda bulunan cümlelere kurallı cümle denir. Cümlenin isim cümlesi ya da fiil cümlesi olması bu durumu etkilemez. Cümlenin temel ögesi yüklemdir ve vurgulanmak istenen sözcük yükleme yaklaştırılır.

ÖRNEK

"O çeliğe çift su verilmesini biliyordu."

"Uzun kılıçlar değil; yaptığı sıcacık bıçaklar bile iki kat olur, kırılmazdı."

Kentin yabancısıydı, müşteri ne verirse alırdı."

"Yalnız savaş zamanları ocağına söndürür, dükkânının kapısı kilitler, kaybolur, savaştan sonra ortaya çıkardı."

"Kentte onunla ilgi birçok hikâye söylenirdi."

Sıralı ve bağlı cümlelerde her cümlenin sonundaki öge dikkate alınır.

ÖRNEK

"Yalnız savaş zamanları ocağını söndürür; dükkânının kapısını kilitler, kaybolur, savaştan sonra ortaya çıkardı."

"Kentin yabancısıydı, müşterileri ne verirse alırdı."

2 Devrik (Düzensiz / Kuralsız) Cümle

Yüklemi cümlenin sonunda yer almayan cümlelerdir. Devrik cümlelerde yüksem başta ve ortada bulunabilir. Amaç yüklem dışındaki ögelerin de vurgulanarak dile canlılık kazandırılmasıdır. Çoğunlukla şiirsel ifadelerde, atasözlerinde, günlük konuşmalarda, sohbet yazılarında bu tür cümleler görülür.

ÖRNEK

"On yıldır bu karanlık in içinde ham demirden döverdi kılıç ve namluları."

"Yıllar sonra eve gelince sordu karısını, oğlunu ve kızını."

"Bir kahramandı o herkesin tanıdığı, sevdiği ve saydığı."

"Yalnız senin gezdiğin bahçede açmaz çiçek."

"İncinir, düz caddede dağda gezen ayaklar."

Eksiltili Cümle

Yüklemi olmayan cümlelerdir. Eksiltili cümlelerde yargı ya da anlam tamamlanmamıştır. Bu tür cümlelerin sonuna ...üç nokta (...)... konur.

ÖRNEK

"Görünce bir köylünün kıvrılmayan belini..."

"Uçaktan aşağı baktığınızda alabildiğine uzanan sıra dağlar..."

"Yıllar yılı cevap bekleyen çeşit çeşit sorular..."

ÖĞRETMENİM DİYOR Kİ:

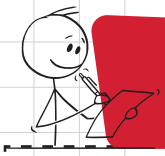

ETKİNLİK - 5

Aşağıdaki cümlelerin başına yargılar doğruysa "D" yanlışsa "Y" yazınız.

1. ( ) "Gidenin arkasından gelen, gideni bulacak mı zannediyorsun?" cümlesi yükleminin yerine göre kurallı cümledir.

2. ( ) "Vazgeçtim toprak olmaktan, çiçek olmaktan." cümlesi yükleminin yerine göre devrik cümledir.

3. ( ) "Ta ki bir savruk gelin yahut vefasız bir torun bizi oradan atana kadar." cümlesi yükleminin yerine göre devrik cümledir.

4. ( ) "Hastaneden çıkma ihtimalin var mı bu günlerde?" cümlesi yükleminin yerine göre kurallı cümledir.

5. ( ) "Bu toprak parçasından nemlenip filizlenirse sapında muhakkak iki çiçek açacak." cümlesi yükleminin yerine göre kurallı cümledir.

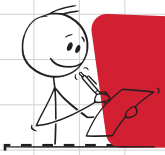

ETKİNLİK - 6

Aşağıdaki boş bırakılan yerlere uygun ifadeyi yazınız.

1. Türkçe öge dizilişi, özne + ... + ... + ... biçimindedir.

2. Ögelerin dizilişinde yüklemin bulunduğu yere göre cümleleri ..... ve ..... olmak üzere ikiye ayırabiliriz. Ancak bunların dışında yüklemi olmayan cümleler de vardır. Bu cümlelere de ..... denir.

3. "O gün, Basra Körfezi'nden Adriyatik'e kadar bütün Osmanlı yurdunun kaderini belirleyen bir inkılap gerçekleşmişti." cümlesi yüklemin yerine göre ..... cümledir.

4. "Uzaklarda, çok uzaklarda, suçların hiç durmayan çığırakları." cümlesi yükleminin yerine göre ..... cümledir.

5. "Bir kadının suya değiyor ayakları." cümlesi yükleminin yerine göre ..... cümledir.

AÇIK UÇLU SORULAR

1. Geleneksel Türk tiyatrosunun türleri nelerdir?

Cevap

2. Geleneksel seyirlik oyunlarının çıkış noktasını ve amacını yazınız.

Cevap

3. Tuluat tiyatrosunun en önemli temsilcisi kimdir? Bu alanda tanınmış birkaç isim yazınız.

Cevap

4. Şeyh Küşteri kimdir? Karagöz sahnesine niçin "Küşteri Meydan" adı verilmiştir?

Cevap

5. Orta oyununun bölümleri nelerdir? Mukaddime bölümünü anlatınız.

Cevap

6. Kimlere meddah denir? Meddah hikâyelerinin konuları nelerdir?

Cevap

AÇIK UÇLU SORULAR

7. Suflör, temaşa, pandomim, akustik terimlerini açıklayınız.

Cevap

8. Batılı anlamda yazılan ilk tiyatro eserimiz ve ilk sahnelenen eserimiz hangileridir, yazarları kimlerdir?

Cevap

9. (Zurna Pişekâr havası çalar. Pişekâr gelir, iki eliyle dört tarafındaki hâzirûnu selâmlar.)
PİŞEKÂR – Efendim, safâ geldiniz. (Zurnacıya hitâben) – Ammâ benim pehlivanım!
ZURNACI – Buyurum üstadım!
PİŞEKÂR – Bu da hesap değil.
ZURNACI – Nedir hesabın?
PİŞEKÂR – Oğlum, borcunu ver kasabın. – "Kağıthane Safâsı" oyununun taklidini aldım, çalda oyunumuz başlasın; teşrif buyuran zevât-i kiram zevk-yâb olsunlar. (Bir kenara çekilir oturur.)
Yukarıdaki bölüm orta oyununun hangi bölümünden alınmış olabilir? Neden böyle düşündüğünüzü yazınız.

Cevap

10. Aşağıdaki cümleleri "yüklemin yerine göre cümle çeşitleri" açısından inceleyiniz.
a) – Oğlum, borcunu ver kasabın.
b) – Oyununun taklidini aldım, çal da oyunumuz başlasın.

Cevap

11. KAVUKLU – Ulan ( ) üç ayda bu kadar evlât olur mu ( )
PİŞEKÂR – Peki ( ) o hâlde kim o öyle ( )
Bu parçada ayraçlarla ( ) belirtilen yerlere, sırasıyla hangi noktalama işaretleri getirilmelidir?

Cevap

ÜNİTE DEĞERLENDİRME TESTİ

1. Aşağıdakilerden hangisi geleneksel Türk tiyatrosunun türlerinden biri değildir?

A) Karagöz
B) Orta oyunu
C) Meddah
D) Köy seyirlik oyunları
E) Dram

2. Aşağıdakilerden hangisi bir tuluat oyuncusunda olması gereken özelliklerden biri değildir?

A) Bir metne bağlı kalmadan, içinden geldiği gibi konuyu geliştirebilmek
B) Kendi zekâsı ve yeteneği doğrultusunda oyunculuğunu sergileyebilmek
C) Oynadığı eseri, oyunun sergilendiği zamana ve seyircinin özelliklerine göre değiştirebilmek
D) Oyunu irticalen (doğaçlama) geliştirebilmek
E) Önceden yazılmış bir senaryoyu ezberleyebilmek

3. Aşağıdakilerden hangisi orta oyununun bölümlerinden biri değildir?

A) Serim
B) Mukaddime
C) Muhavere
D) Fasıl
E) Bitiş

4. Aşağıdakilerden hangisi Karagöz oyunu ile orta oyununun ortak özelliklerinden biri değildir?

A) Her ikisinde de mukaddime, muhavere, fasıl ve bitiş bölümleri bulunur.
B) Her iki oyununda konuları gündelik hayattandır.
C) İki oyunda da müzik önemli bir yer tutar.
D) İki oyunda da seyirci gerçek oyuncuları izler.
E) Her iki oyunda da ana tiplerin yanında yardımcı tiplemeler bulunur.

5. Aşağıdakilerden hangisi kukla oyununun türlerinden biri değildir?

A) İp Kuklası
B) El Kuklası
C) Yönlü Kukla
D) Oturak (iskemle) Kuklası
E) Dev Kuklası

6. Aşağıdakilerden hangisi geleneksel Türk tiyatrosuyla modern tiyatro arasındaki farklardan biri değildir?

A) Geleneksel Türk tiyatrosunda yazılı bir metin yokken modern Türk tiyatrosunda vardır.
B) Geleneksel Türk tiyatrosunda sahne fikri yokken modern Türk tiyatrosunda sahne ve dekor vardır.
C) Geleneksel Türk tiyatrosunda belirli tipler varken modern Türk tiyatrosunda çeşitli karakterler ve tipler olabilir.
D) Geleneksel Türk tiyatrosunda taklit ve yanlış anlamalar önemli yer tutarken modern Türk tiyatrosunda konuya göre dil kullanılır.
E) Geleneksel Türk tiyatrosu aydın çevrede, modern Türk tiyatrosu ise halk çevresinde ortaya çıkmıştır.

7. (I) Meddahlar repertuarlarında her zaman hazır bulunan Ferhat ile Şirin, Arzu ile Kamber, gibi halk hikâyelerini anlatırlar. (II) Bazen de yaşanmış gerçek olayları, duydukları yeni aşkları derleyerek, sanatçı içgüdüleri ile bunları yeniden yorumlayarak, harmanlayarak anlatabilirler. (III) Yerine göre bu hikâyeleri uzatır ya da kısaltırlar. (IV) Yazılı bir metinden ezberledikleri oyunlarını oynayarak meslek lerini icra ederler. Bu metin üzerinde hiçbir değişiklim yapamazlar. (V) Hikâyelerini çeşitli bilmecelerle süsler, çeşitli taklitlerle seyircinin ilgi ve dikkatini sürekli ayakta tutar.

Yukarıda numaralanmış cümlelerin hangisinde meddahlarla ilgili bir bilgi yanlışı yapılmıştır?

A) I. B) II. C) III. D) IV. E) V.

8. I. Ağaçlar sonbahara hazırlanıyor
II. Bu şehir o eski İstanbul mudur
III. Karanlıkla bulutlar parçalanıyor
IV. Kaldırımlarda yağmur kokusu
V. Ben sana mecburum sen yoksun

Yukarıdaki numaralandırılmış dizelerden hangi ikisinin sonuna nokta (.) getirilemez?

A) I. ve V. B) II. ve IV.
C) II. ve III. D) III. ve IV.
E) IV. ve V.

9. Aşağıdaki cümlelerden hangisinin sonuna soru işareti (?) getirilemez?

A) Doğum gününde aldığın hediyeleri bana da gösterecek misin ( )
B) Eşyalarımı kullanabileceğini kime sordun ( )
C) Ne zamana kadar burada böylece bekleyeceksin ( )
D) Nasıl kandım onun bu sözlerine, bilmem ( )
E) Yalanlarını nasıl mı anladım ( )

10. Aşağıdaki dizelerin hangisinde bir yazım yanlışı yoktur?

A) Bu şehir o eski İstanbul'mudur?
B) İnsan bir akşam üstü ansızın yorulur.
C) Tutsak ustura ağzın da yaşamaktan
D) Kimi zaman ellerini kırar tutkusu
E) Bir kaç hayat çıkarır yaşamasından

11. "Ah seni bilmiyor, kimseler bilmiyor
Belki Yeşilköy'de uçağa biniyorsun
Tutsak ustura ağzında yaşamaktan
Haftalar ellerimde ufalıyor."

Bu dizelerde aşağıdakilerden hangisine yer verilmemiştir?

A) İsim cümlesi
B) Kurallı cümle
C) Fiil cümlesi
D) Eksiltili cümle
E) Sıralı cümle

12. Aşağıdakilerden hangisi yüklemin yerine göre farklı türden bir cümle çeşididir?

A) Seni bulmak için dakikalarca gezdim mahallenin sokaklarını.
B) Havada kuş sesi, gök gürültüsü, rüzgâr uğultusu...
C) Bir şiyep sızıyor ıssız gözlerinden
D) Daha yeni yeni tanımaya başlamıştım çevremdekileri
E) İçiyorum seni ve sevdamızı tüm güzellikleriyle yudum yudum.

13. "Hiçbir neden göstermeden çekip gidişini anlayamadım hâlâ."
Bu cümle için aşağıdakilerden hangisi doğrudur?

A) Yüklemin yerine göre kurallı bir cümledir.
B) Yüklemin yerine göre eksiltili bir cümledir.
C) Yüklemin yerine göre devrik bir cümledir.
D) Cümlenin yüklemi olumlu bir fiildir.
E) Cümlenin yüklemi bir bileşik fiilden oluşmuştur.

14. I. Kaldırımlarda yağmur kokusu
II. Bu şehir o eski İstanbul mudur
III. Sevmek kimi zaman rezilce korkuludur
IV. Arkasında yalnızlığın hınzır uğultusu
V. Durup köşe başında deliksiz dinlesem

Yukarıdaki numaralandırılmış dizelerden hangileri eksiltili cümledir?

A) I. ve II.
B) II. ve III.
C) I. ve IV.
D) II. ve V.
E) III. ve IV.

15. Yüklemin yerine göre cümle çeşidi bakımından aşağıdaki cümlelerden ikişerli grup oluşturulduğunda hangisi dışta kalır?

A) Dışarda gürül gürül akan bir dünya
B) Saçlarına kan gülleri takayım
C) Düşmüş bir kibrit çöpüne
D) Yokluğun, cehennemin öbür adıdır
E) Payı yok, apansız inen akşamdan

YENİ NESİL SORULAR

1. - 2. soruları aşağıdaki parçaya göre cevaplayınız.

Ömer Efendi (1) kahvede arkadaşlarına askerlikten nasıl kıdem aldığını anlatmaktadır. (2)

– Tilafone etmişler, fırganın karargâhına vardım. Gumandan beğin çadırına girdim. Temennayı çaktım.

– Negören Ömer Efendi, dedi.

– Sen negören beğim, dedim.

– Seni imtihan edecez, gıdemine gaycaz, dedi

– Gayun beğim, dedim. Çadırın direğine dürülü haritayı indürdü, masının üstüne yaydı.

– Bu ne ki, dedi.

– Hartadır beğim, dedim.

– Ya şu gördüğün uzun çızgılar ne ki, dedi.

– Huduttur beğim, dedim.

– Eee, aşkolsun Ömer Efendi, sağa dedi.

– Bura nire dedi, parmağınla göstürttü.

– İstanbol'dur, beğim dedim.

– Ya şurası nire, dedi.

– Paris'tir beğim, dedim.

– İstanbul'dan Paris'e ne kadar vakitte giden, dedi.

– Eşeğinen dört saatte varırık, emma yolda bir ahbap çığar gayfe mayfe ısmarlar, beş saatte giderim, dedim.

– Eşkolsun Ömer Efendi sağa, dedi; galktı ağnımdan şapadanak öptü. Beni gıdemime goydular.

1. Bu parça için aşağıdakilerden hangisi söylenemez?

A) Bir meddah hikâyesinden alınmıştır.
B) Aşkî ve Sururi 20. yüzyıldaki ustalarıdır.
C) Yazılı bir metne dayanmaz, doğaçlamadır.
D) Şive taklitlerine başvurulur.
E) Yalnızca iki kişiyle oynanır.

2. Parçada geçen "Ömer Efendi (1) kahvede arkadaşlarına askerlikten nasıl kıdem aldığını anlatmaktadır (2)" cümlesi ile ilgili aşağıdakilerden hangisi yanlıştır?

A) (1) numaralı yere nokta (.), (2) numaralı yere iki nokta (:) konur.
B) "Ömer Efendi" ifadesindeki "Efendi" sözcüğü unvan sıfatı olduğu için bu söz öbeği bir sıfat tamlamasıdır.
C) "aldığını" kelimesi sıfat-fiildir.
D) Cümle, yüklemi sonda olduğu için kurallı bir cümledir.
E) Cümle, biçimce olumsuz, anlamca olumlu bir cümledir.

3. - 4. soruları aşağıdaki parçaya göre cevaplayınız.

Meydan oyunu, taklit oyunu, kol oyunu, Zuhuri ve meydan-ı Suhan denen (1); han, kahvehane gibi kapalı yerlerde de oynanmış ise de daha çok açık alanlarda oynanmıştır. Etrafı seyircilerle çevrili oval veya daire biçimindeki alana (2) denmiştir. Kostüm ve dekor çok sınırlıdır. Evi temsil eden bezsiz, iki üç kanatlı paravana yeni dünya denmiştir. Ayrıca (3) denilen iki katlı bir kafes vardır ve iş yerini temsil ettiği için önünde bir tezgâh ve birkaç hasır iskemle bulunur.

3. Numaralanmış yerlere sırasıyla aşağıdakilerden hangisi getirilmelidir?

	1	2	3
A)	köy seyirlik oyunu	meydan	kulis
B)	karagöz	hayalî	fasıl
C)	orta oyunu	palanga	dükkân
D)	meddah	fuaye	sahne
E)	kukla	muhavere	tuluat

4. Parçada geçen "Evi temsil eden bezsiz, iki üç kanatlı paravana yeni dünya denmiştir." cümlesi ile ilgili aşağıdakilerden hangisi yanlıştır?

A) Yüklemi sonda olduğu için kurallı bir cümledir.

B) "temsil eden" ifadesi sıfat-fiildir.

C) "İki üç kanatlı paravan" söz öbeği sıfat tamlamasıdır.

D) Biçimce ve anlamca olumlu bir fiil cümlesidir.

E) "yeni dünya" söz öbeği belirtisiz ad tamlamasıdır.

5. Aşağıda Türkiye'deki kitap istatistikleri ile ilgili görseller verilmiştir.

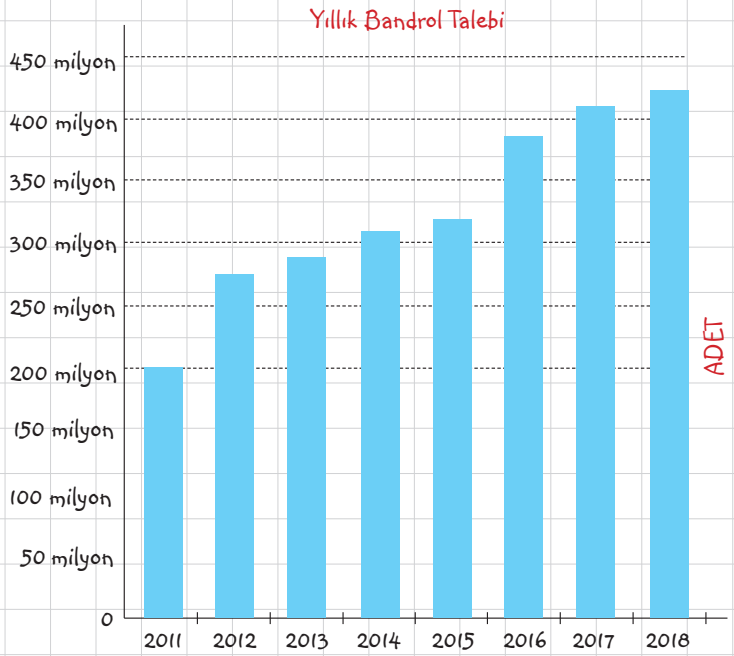

2018 Yılı Kategori Dağılımı

2018 yılında yayımlanan kitapların yaklaşık % 19'unu yetişkin araştırma, inceleme kitapları, % 6,1'ini yetişkin sanat kitapları, % 10,3'ünü çocuk ve gençlik kitapları, % 10,4'ünü inanç kitapları, % 1,2'sini akademik yayınlar, % 1,6'sını ithal kitaplar ve % 51,4'ünü eğitim alanındaki kitaplar oluşturdu. Bir önceki yıl ile kıyaslandığımızda eğitim kitapları ile inanç kitaplarının oranlarının düştüğünü, akademik yayınların aynı seviyede kaldığını ve diğer kategorilerin ise yükseldiğini görmekteyiz.

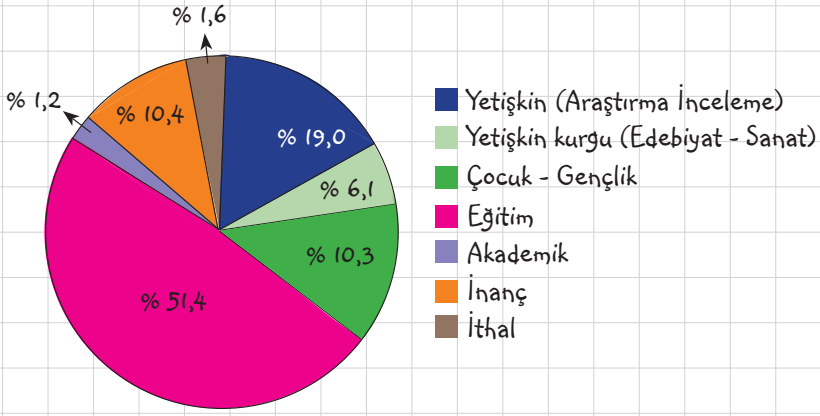

Bu görselden hareketle,

I. 2011 - 2018 yılları arası (bu yıllar dâhil) basılmak üzere bandrol talep edilen kitap sayılarının çoktan aza sıralaması
II. 2011 - 2018 yılları arası (bu yıllar dâhil) basılmak üzere bandrol talep edilen kitapların kategorilerine göre sayıları
III. "Çocuk - Gençlik" kategorisindeki kitapların 2018 yılında yayımlanan toplam kitap sayısındaki oranı
IV. 2014 - 2015 yılları arasında basılan kitap sayısı

bilgilerinden hangilerine kesinlikle ve net olarak ulaşılır?

A) I ve II B) I ve III C) II ve III
D) I ve IV E) III ve IV

6. ve 8. soruları aşağıdaki bilgilere göre cevaplayınız.

Nakliye şirketi, evi taşınacak kişinin bulunduğu apartmana gelir. Apartman yöneticisinden bazı bilgiler alır:

- Bu apartman 5 katlı ve her katı çift dairelidir.
- Apartmanın doğu tarafına bakan daireleri 3 + 1, batı tarafına bakan daireleri de 4 + 1'dir.
- Üst katında Metin Bey oturmakta, karşı dairesinde de İbrahim Bey oturmaktadır.
- Fehmi Bey benim çaprazında en alt katta 4 + 1 daireli evde oturmaktadır.
- En üst katta oturan Ömer Bey ile başka bir katta oturan Gencay Bey arasında dikey olarak iki daire bulunmaktadır.
- Doğu tarafına bakan dairelerin birinde Aylin Hanım oturmakta, onun çaprazında Ayşen Hanım oturmaktadır.
- Geçen hafta buraya taşınan Burak Bey ve Hasan Bey de bu apartmanda oturmaktadır.

6. Yöneticinin verdiği bilgilerden hareketle aşağıdakilerden hangisi yanlıştır?

A) Gencay Bey, 2. katta ve 4 + 1 daireli evdedir.
B) Metin Bey, 3. katta ve doğu tarafına bakan dairede oturmaktadır.
C) Ayşen Hanım'ın alt katında İbrahim Bey oturmaktadır.
D) Yöneticinin karşı dairesinde, Hasan Bey oturmaktadır.
E) Aylin Hanım ve Ömer Bey karşılıklı dairelerde oturmaktadır.

7. Burak Bey'in taşınacağı bilinirse nakliye şirketi çalışanlarının aşağıdaki hangi katlardaki dairelere uğraması beklenir?

A) 1. ve 4. katlardaki doğu tarafına bakan daireler
B) 1. ve 3. katlardaki batı tarafına bakan daireler
C) 2. ve 5. katlardaki doğu tarafına bakan daireler
D) 4. ve 5. katlardaki batı tarafına bakan daireler
E) 3. ve 4. katlardaki doğu tarafına bakan daireler

8. 5. kat doğu tarafı 3 + 1 daire ile 4. kat batı tarafı 4 + 1 dairede oturanlar aşağıdakilerin hangisinde sırasıyla doğru verilmiştir?

A) Ömer Bey – Hasan Bey
B) Burak Bey – İbrahim Bey
C) Aylin Hanım – Ayşen Hanım
D) Yönetici – Fehmi Bey
E) Metin Bey – Gencay Bey

9.

Bir papağan cinsi olan kakaduların dünya üzerinde 21 türü olduğu bilinmektedir. (1) Şemsiye kakadular ise aslen Endonezya bölgesindeki yağmur ormanlarında iki ila on kişilik küçük gruplar hâlinde yaşamaktalardır. Şemsiye kakadular, nesli tükenmekte olan bir tür olarak sınıflandırılmasa da tükenmeye karşı savunmasız türler olarak sınıflandırılmaktadır. (2) Kakaduların uluslararası dolaşımı için korunan türlerin listelendiği CITES belgesi yer almakta olup bu yolla vahşi yakalanan kuşların yasa dışı ticaretinin engellenmesi amaçlanmaktadır. (3) Şemsiye kakadular heyecanlı her zaman oynamaya hazır ve bir şemsiye gibi açılan beyaz tepe tüyleriyle diğer kakadu türlerinden ayrılmakta olup başında yer alan görkemli bu tüyler onları çok büyüleyici ve sevimli yapmaktadır.

a) Tüm kakadu türleri; Avusturya, Endonezya ve Okyanusya çevresindeki adalarda görülmektedir.

b) Kafes kuş ticareti, avlanma ve yasadışı tuzaklar gibi sebeplerle kakaduların vahşi ortamlarındaki sayılarının gerilediği bilinmektedir.

c) Şemsiye papağanlar, kakadu cinsi papağan ailesinin en gösterişli, en oyuncu ve en iri türlerindendir.

Bu parçada anlam bütünlüğünün sağlanabilmesi için 1, 2 ve 3 numaralı yerlere a, b ve c harfli ifadeler aşağıdakilerden hangisinde verilen sırayla yerine getirilmelidir?

	1	2	3
A)	a	c	b
B)	b	c	a
C)	c	a	b
D)	c	b	a
E)	a	b	c

10. ve 12. soruları aşağıdaki bilgilere göre cevaplayınız.

Batak Ese (1) (2) Efendi biliyor musunuz (3) (4)
Ben bunun daha bilmem nelerini bilürün. Durun bizi deyivereyin. Bekçi olduğumdan için geceleri mahallede dolanırken buna çat pat çat sokak ortasında irast geliyorun. Bir kere kendiciğine "Nereden geliyorsun?" diye soracak oldum. Bana ne garşuluk verirse iyu. "Taratordan geliyon" demesin mi? Bu beni maskaralığa alma değil de ne demektir? Bakın şu ahmağa!

(Şinasi - Şair Evlenmesi)

Şinasi'nin Şair Evlenmesi adlı oyunun başkişisi Müştak Bey'i araştırmacılar daha çok Tanzimat edebiyatının önemli tiplerinden alafrangacı züppenin bir prototipi olarak değerlendirmişlerdir.
Alıntılanan bölümde Batak Ese, Müştak Bey'den bahsetmektedir.

10. Açıklamalara ve parçaya bakılarak aşağıdakilerden hangisi söylenemez?

A) Müştak Bey, eski kültürel değerleri savunan toplumsal yaşamdaki tavırlarıyla gelenekçi bir tiptir.
B) Metinden yola çıkarak Müştak Bey'in mahalleli tarafından yabancılaştırıldığına hatta ötekileştirildiğine tanık olmaktayız.
C) Müştak Bey'in yaşam biçimi mahalleli tarafından anlaşılmamakta hatta garipsenmektedir.
D) Batak Ese'nin halktan biri olarak halk ağzıyla konuşturulması Şinasi'nin geleneksel tiyatrodan etkilenmesindendir.
E) Müştak'in gecenin bir vaktinde "Tiyatrodan geliyorum" cevabı ile Batak Ese'de "beni maskaralığa alıyor" şeklinde yorumlanmıştır.

11. Parçadaki numaralanmış yerlere sırasıyla getirilecek noktalama işaretleri aşağıdakilerin hangisinde doğru verilmiştir?

	1	2	3	4
A)	;	,	.	,
B)	:	,	?	,
C)	;	"	?	"
D)	,	,	.	,
E)	:	"	?	"

12. Parçadaki altı çizili cümlelerle

a. Ben bunun daha bilmem nelerini bilürün.

b. Bakın şu ahmağa!

ilgili olarak aşağıdaki açıklamalardan hangisi doğrudur?

A) a. Yüklemin yerine göre kurallı bir soru cümlesidir.
b. Yüklemin yerine göre devrik bir biçimce ve anlamca olumlu cümledir.

B) a. Yüklemin yerine göre kurallı bir fiil cümlesidir.
b. Yüklemin yerine göre devrik "emir" anlamı taşıyan olumlu bir cümledir.

C) a. Yüklemin yerine göre devrik bir isim cümlesidir.
b. Biçimce ve anlamca olumsuz, devrik bir cümledir.

D) a. Biçimce olumlu anlamca olumsuz kurallı bir fiil cümlesidir.
b. Biçimce olumlu anlamca olumsuz devrik bir fiil cümlesidir.

E) a. Biçimce ve anlamca olumsuz kurallı bir isim cümlesidir.
b. Biçimce ve anlamca olumsuz devrik bir isim cümlesidir.

13. Aşağıda büyük harflerin kullanıldığı yerler ve tarihlerin yazımı ile ilgili bazı kurallar verilmiştir:

- Özel adlar büyük harfle başlar.
- Unvanlar ve takma adlar özel ada bağlı olarak kullanıldığında ilk harfi büyük yazılır.
- Bilinen bir tarihi anlatan ay ve gün adları büyük harfle başlar. Ay ve gün adlarının yanında sayı yoksa bu kelimeler küçük yazılır. Gün, ay ve yıl sayılarının yanına eğik çizgi veya nokta konur.
- Yer adlarındaki ilk addan sonra gelen ve deniz, göl, nehir, boğaz vb. tür bildiren ikinci adlar büyük harfle başlar.
- Tarihî olay, çağ ve dönem adları büyük harfle başlar.

Bu kurallara göre aşağıdaki cümlelerin hangisinde yazım yanlışı vardır?

A) Şerife bacı, Kurtuluş Savaşı'nda yaşlı kadın ve erkeklerle birlikte İnebolu'da bulunan cephanelerin Ankara'ya götürülmesinde çocuğu ve kağnısıyla yer alırken kış şartları nedeniyle Aralık 1921'de donarak şehit oldu.

B) Demirci Sancar Efe'ye babasının mesleğinden dolayı bu lakabın verildiğini neredeyse tüm köy biliyordu.

C) Yörük Ali Efe, Aydın yöresinde düşman kuvvetlerinin ilerlemesini durdurmuş olan Türk kahramanıdır.

D) 18 Mart 1915'te Müttefik donanması Çanakkale Boğazı'nı geçerek saldırıda bulundu. O sırada Onbaşı Seyit Ali, Rumeli Mecidiye bölüğündeydi.

E) Öğretmen ve aynı zamanda şair olan Mehmet İliter, 24 Temmuz 1981 tarihinde Adıyaman'ın Kahta ilçesinde dünyaya geldi.

14.

1. Torba	2. Torba	3. Torba	4. Torba
F.C.BARCELONO	F.C.REAL MADRİD	SHAKTAR DONETSK F.C.	AS ROMA
F.C.BAYEN MUNCHEN	ATLETİCO DE MADRİD	F.C. BASEL	F.C.RED BUYYSALZBURG
CHELSEA F.C.	F.C. PORTO	DNIPRO /SEVİLLA	F.C.VIKTORIA PLAZEN
SL BENFICA	ARSENAL F.C.	OLYMPIQUE LYONNAIS	CELTİC F.C
PARIS SAINT GERMAN	MANCHESTER UNITED F.C.	AFC AJAX	APOEL F.C.
F.C. JUVENTUS	VALENCIA C.F.	FK DINAMO KIEV	BORUSSIA MÖNCHENGLADBACH
FK ZEINT SANKT PETERSBURG	BAYER 04 LEVERKUSEN F.C.	OLYMPIAKOS F.C.	VFL WOLFSBURG
PSV EINDHOVEN	MANCESTER CİTY F.C.	GALATASARAY A.Ş.	KAA GENT
A Grubu	B Grubu	C Grubu	D Grubu
?	BARCELONA	PSV EINDHOVEN	BAYERN MUNCHEN
?	MANCESTER CITY	REAL MADRİD	BAYERN LEVER KUSEN
?	SHAKTAR DONETSK	GALATASARAY	BASEL
?	KAA GENT	AS ROMA	WOLSBURG

Şampiyonlar Ligi'nde grupları belirlemek için takımlar, ülke puanlarına göre dört torbaya yerleştirilir ve kura ile grup aşamasına geçilir. Gruplar her torbadan bir takım seçilerek yapılır.

Grupların, yukarıdaki örüntü ile yapıldığı varsayıldığında A grubunu hangi takımlar oluşturamaz?

A)	CHELSEA	VALENCIA	AJAX	VIKTORIA PLAZEN
B)	JUVENTUS	ARSENAL	DINAMO KIEN	APOEL
C)	BENFICA	PORTO	SEVİLLA	RED BUL SALZBURG
D)	PARIS SAINT GERMAN	MANCHESTER UNITED	OLYMPIAKOS	CELTIC
E)	ZENIT SANKT PETERS BRUG	ATLETICO MADRID	AJAX	BENFICA

15. ve 16. soruları aşağıdaki parçalara göre cevaplayınız.

06.00'dan beri elektrik kesik. Asansör devre dışı. Hidrofor çalışmadığı için su da kesildi. (1) Şarjım bitmek üzere. Açlıktan ölçek kimse duymayacak burada.

Ben insanların geceleri yatacak bir saçak altı bile bulamadıkları bir dünyada, başkalarının malikânelerde yaşamasını anlamıyorum. (2) Evsizler için ev, suyu olmayanlar için su lazım. Eğer herkes daha fazlasını isterse bi gün kimseye bir şey kalmayacak. Küresel ısınmadan bahsediyoruz ama doğaya saldırmaya ve çöp üretmeye devam ediyoruz.

15. Bu iki parça ile ilgili aşağıdakilerden hangisi söylenebilir?

A) Kriz durumlarını tasvir etmişlerdir.

B) Toplumsal sorunlara değinmişlerdir.

C) Farkındalık yaratmaya çalışmışlardır.

D) Bir konudaki rahatsızlığı aktarmışlardır.

E) Özlem duygusunu dile getirmişlerdir.

16. Parçalarda geçen numaralanmış cümlelerle ilgili olarak aşağıdaki açıklamalardan hangisi yanlıştır?

A) 1. cümle, içinde sıfat-fiil olduğu biçimce olumlu anlamca olumsuz bir cümledir.

B) 2. cümlede iki tane sıfat-fiil, bir tane isim-fiil vardır.

C) 2. cümle, biçimce ve anlamca olumsuz bir fiil cümlesidir.

D) 1. cümle biçimce ve anlamca olumlu, kurallı bir fiil cümlesidir.

E) 2. cümle içinde tamlayanı ve tamlananı arasına sözcük girmiş bir belirtili ad tamlaması bulunan kurallı cümledir.

17. Bir sebze halinde organik veya serada yetiştirilip kilo ya da kasayla satışa sunulan meyve ve sebzeler listede verilmiştir.

		Yetiştirme Şekli	
Ürünler	Satış Şekli	Organik	Sera
Muz	Kilo		✓
Kivi	Kilo	✓	
Portakal	Kasa	✓	
Salatalık	Kilo	✓	✓
Domates	Kasa		✓

Bu halden alışveriş yapan Melih, Yağız, Orkun, Harun ve Barış ile ilgili şunlar bilinmektedir:

- Her bir kişi, diğerlerinden farklı bir ürün satın almıştır.
- Harun, hem organik hem de serada üretilen bir ürünü almıştır.
- Melih ve Barış'ın aldığı ürünlerin satış şekli farklı, yetiştirilme şekli aynıdır.
- Orkun, kiloyla satılan ve organik olarak üretilen bir ürünü almıştır.

Buna göre

I. domates
II. muz
III. portakal

ürünlerinden hangilerini kimin alacağı kesin olarak söylenemez?

A) Yalnız I B) Yalnız II C) Yalnız III
D) I ve II E) II ve III

ÖĞRETMENİM DİYOR Kİ:

ÜNİTE 7: ANI (HATIRA)

Anı Türü ve Özellikleri
Servet-i Fünun Dönemi Türk Edebiyatında Anı
Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatında Anı
Dilbilgisi: Cümle Çeşitleri ve Bunların Metindeki İşlevleri

ANI TÜRÜ VE ÖZELLİKLERİ

Anı sözcüğünün Arapçadaki karşılığı "hatıra" dır. Bir kişinin başından geçen ya da kendi döneminde ortaya çıkan olayları ve durumları gözlemlerine, dayandırarak anlattığı yazı türüne anı denir. Anılar, yaşanan olayların insan belleğinde bıraktığı izlerdir. Anı yazarı, yaşanmakta olanı değil, yaşanmış olanı yansıtır. Yaşanan, görülen ve bilinenlerin bütün çıplaklığı ile anlatılması anı türünün temel özelliğidir. Anılardaki en önemli hususlardan biri de yazarın tarafsız olabilmesidir. Gerçeğe uygunluk ve içtenlik, anı yazarının dikkat etmesi gereken özelliklerdir.

Anılar dünya ve Türk edebiyatında yazılan hikâye ve romanlara kaynaklık edebilir.

✸ Dünya Edebiyatından Örnekler:

Tolstoy, "Çocukluğum"; Antoine Hamilton, "Gramant Kontu'nun Anıları"; Damel Defoe, "Bir Atlının Anıları"; Gustave Flaubert, "Bir Delinin Anıları" Dostoyevski, "Yer Altında Yazılan Anılar" vb.

✸ Türk Edebiyatından Örnekler:

Ömer Seyfettin, "Kaşağı", "İlk Namaz"; Orhan Kemal, "Sağ İç" adlı hikâyelerini çocukluk anılarından esinlenerek yazmışlardır.

Peyami Safa, "Dokuzuncu Hariciye Koğuşu" adlı romanını ilk gençlik hatıralarından esinlenerek yazmıştır.

Anı Türünün Özellikleri

1. Geçmişte yaşanmış olayları ve durumları anlatır.
2. Yaşanan olayların insan belleğinde bıraktığı izleri dile getirir.
3. Anı yazarları anılarını yazarken her ne kadar kendi hayatlarından yola çıksalar da kendi dönemlerinde yaşadıklarını, gördüklerini olduğu gibi anlatmaları bakımından tarihe ışık tutar.

4. Yazarın unutulmasını istemediği bilgilerin kalıcı olmasını ve aydınlığa çıkmasını sağlar.

5. Yazar anılarını yazarken her türlü kaynaktan yararlanabilir.

6. Gerçeğe uygunluk ve içtenlik, dikkat edilmesi gereken özelliklerdir.

7. Anı yazıları öznel eserlerdir.

8. Tarafsız ve inandırıcı özelliğe sahip olmalıdır.

9. Anlatım açık, sade, içten olmalıdır.

10. Betimleyici, açıklayıcı, öyküleyici ve söyleşmeye dayalı anlatım biçimlerinden yararlanılır.

11. Anlatım birinci kişi ağzından (yazarın kendi ağzından) yapılır.

12. Anı kitapları, yazarlarının yaşama bakış açılarını göstermeleri bakımından oldukça önemlidir.

Anı Türünün Yazılış Nedenleri

1. İnsanoğlunun; yaşantılarını, deneyimlerini gelecek kuşaklara aktarma isteği duymak

2. Yaşananların unutulmamasını sağlamak

3. Birtakım yaşanmışlıklardan duyulan pişmanlığı dile getirmek

4. Kişisel tecrübelerden yola çıkarak gelecek kuşaklara yol göstermek

5. Geçmişe eleştirel bir yaklaşımla bakabilmek

6. Karanlıkta kalmış bazı gerçeklerin açığa çıkmasını sağlamak

Anı Türüyle Benzerlik Taşıyan Diğer Edebî Türler

Anı ve Günce

Günlükte de anıda da yazarlar kendi iç dünyalarından hareket ederek dış dünyayı anlatmaya çalışırlar. Her iki türde de yazarlar kendilerini tanımak ve tanıtmak isterler. Anı ile güncenin farkı güncenin ileriye doğru, anıların ise geriye doğru gitmesidir. Biri yaşarken günü gününe... öbürü yaşadıktan sonra yazılır. Anı yazarı olayları ve olguları toplumsal bir yaklaşımla ele alır ancak bunu yaparken öznelliğine dikkat eder. Günlüklerde ise öznellik çok daha fazladır. Günlük, günü gününe saptanan olaylar, düşünceler, duygularla oluşur. Anı ise üstünden uzun zaman geçmiş olayları dile getirir. Bu sebeple gerçeğe uygun olması bakımından günlükler, daha inandırıcıdır.

Anı ve Öz Yaşam Öyküsü

Yazar anıda duyduklarını, tanık olduklarını anlatır ancak öz yaşam öyküsünde bizzat kendi özel yaşamını anlatır. Yani öz yaşam öykülerinde yazarın kendi özel dünyası daha ağır basar. Öz yaşam öyküsünde yazar, kişiliğini oluşturan çevrenin dışına pek çıkmaz. Anı yazarı ise kendi yaşamının dışına çıkar, hafızasında kalanları yazar. Kimi zaman olayların nedenleri üzerinde de durur.

Anı ve Anı Niteliği Kazanmış Yazılar

Anı niteliğindeki yazılarla anıları birbirine karıştırmamak gerekir. Bir yazının anı olabilmesi için geçmişte yaşanmışlıkları anlatması gerekir. Yazıldığı günlerde yayınlanan mektuplarla anıların içinde yer alan mektuplar başka şeydir.

Anı ve Portre

Portrelerin, anılarla çok yakın ilgisi vardır. Portre; bir yazarı, bir kişiyi tanıtıcı nitelikte olursa anı türü içinde değerlendirilebilir.

Anı ve Tarih

Anı yazılarında tarihî olaylar ve durumlar yer aldığından aralarında önemli bir ilgi vardır. Anı yazarları, her ne kadar kendi hayatlarından yola çıksalar da yaşadıklarını, gördüklerini olduğu gibi anlatmaları bakımından tarihe yaklaşır. Ancak anı, tarih demek değildir. Anı yazarları bir tarihçiden daha çok, bir romancı gibi kişisel bir tutum sergiler.

Anı ve Roman

Bazı romanlar anı biçiminde yazılabilir. Bazen de anı, bir roman tekniği olarak kullanılabilir. Bazı romanlarda, roman kahramanlarının anıları, olayların ilerleyişini sağlayan önemli unsurlardan biri olur.

Dünya Edebiyatında Anı Türünün Tarihî Gelişimi

Anı türünün oldukça eski bir geçmişi vardır. Dünya edebiyatında anı 17. yüzyıldan itibaren önem kazanmaya başlamış, bu yüzyıldan itibaren de Batı'da yaygın bir edebî tür hâline gelmiştir. Yunan sanatçı Kseneohon'un "Anabasis" adlı eseri Dünya edebiyatında ilk anı örneği kabul edilir. 18. yüzyıldan itibaren ise anıların öz yaşam öyküsü niteliğinde olduğu dikkat çeker.

Eflatun'un birçok eseri anı türündedir. Rousseau'nun "İtiraflar" adlı kitabı, öz yaşam öyküsü özelliği gösterir. Goldoni'nin "İyiliksever Somurtkan" adlı eseri de aynı özelliktedir. Yine bu yüzyılda Voltaire'in, Edward Gibbon'un anıları da bu türdendir. Goethe'nin "Şiir ve Gerçek" adlı kitabı da anı türünde yazılmış önemli bir eserdir. Fransız edebiyatında Victor Hugo'nun "Gördüklerim"; Stehdhal'ın "Bencillik Anıları"; Verlaine'nin "İtiraflar" adlı eserleri anı türünde önemli

eserlerdir. Rus yazar Tolstoy'un "İtiraflarım" 20. yüzyılın en çok tanınan ve okunan anı kitabıdır. Çağımızda da dünyanın her ülkesinde çok sayıda edebiyatçı bu türde eserler vermeye devam etmektedir.

Türk Edebiyatında Anı Türünün Tarihî Gelişimi

Anı, edebiyatımıza Tanzimat'la birlikte Batı'dan gelen bir türdür. Tanzimat Dönemi'nden önceki Türk edebiyatında Tercüme-i hâl, Şerh-i hâl, şuara tezkireleri, vakayinameler, menakıpnameler, gazavatnameler anı türüne en yakın türlerdir. Bazı şairlerin mesnevileri de anı özelliklerini gösterir. "Göktürk Anıtları" Türk edebiyatının ilk anı örneği kabul edilmektedir. 16. yüzyılda Babürşah "Babürname", İzzet Molla "Mihnet - Keşan"; 17. yüzyılda Ebul Gazi Bahadır Han "Şecere-i Türkî"; Katip Çelebi "Mizanü'l-Hakk", "Cihannüma", "Keşfü'z - Zünun" gibi eserlerde yeri geldikçe öz yaşam öykülerinden ve anılarından söz etmişlerdir.

Tanzimat'ın ilanından sonra Avrupa'ya gönderilen elçilerin yazdıkları sefaretnameler anı niteliği taşır. Padişah III. Ahmet tarafından Fransa'ya gönderilen Yirmi Sekiz Çelebi Mehmet'in Fransa sefaretnamesi, bu alanda akla gelen ilk eserlerden biridir. Ali Suavi çıkardığı "Muhbir" ve "Ulûm" adlı gazetelerde kendi anılarından söz etmiştir.

Servet-i Fünun Dönemi Türk Edebiyatında Anı

Servet-i Fünun'a kadar edebiyatımızda anı, yazınsal değerde bir tür değildi. Servet-i Fünun sanatçıları hatıra türünü edebî bir tür hâline getirmişlerdir. Servet-i Fünun sanatçıları şiirlerinde sosyal ve siyasal konulardan uzak kalmalarına karşın, hatıralarının çoğu bu konularla ilgilidir. Sanatçılar yazdıkları hatıralarla dönemin sosyal ve siyasî olaylarına ışık tutmuşlardır. Dönemin hatıra türündeki eserlerinde edebiyat ortamına ait ayrıntıları görmek de mümkündür. Servet-i Fünun Dönemi'nde yazılan anıların en önemli özelliği, Servet-i Fünun edebiyatçılarının bir araya gelişlerini, hedeflerini, devrin diğer aydınlarıyla olan tartışmaları içermeleridir. Bu özelliği ile Servet-i Fünun Dönemi'nde anının, edebiyatçılar tarafından bir araç olarak kullanıldığı görülmektedir. Bu dönemdeki hatıraların dili, dönemin şiirlerine göre yalın ancak konuşma dilinden uzaktır.

Servet-i Fünun Dönemi'nde Anı Türünde Eser Veren Sanatçılar

1. Halit Ziya Uşaklıgil

Bu dönemde anı türünün en önemli ve verimli yazarı kuşkusuz Halit Ziya Uşaklıgil'dir. Servet-i Fünun Dönemi'nde edebî değerdeki ilk anıları Halit Ziya Uşaklıgil yazmıştır. Halit Ziya'nın altmış yaşlarında iken kaleme aldığı "Kırk Yıl" adlı hatıratını; bir bakıma hayatının ilk kırk yılının bir muhasebesini yapmak, biraz da gelecek nesillere bizzat yaşadığı devrin birtakım önemli olayları hakkında doğru bilgi vermek amacıyla yazdığı anlaşılmaktadır.

Bu hatıralarda hem yazarın özel hayatına dair hem de yakın tarihin çeşitli önemli siyasi, sosyal ve edebî olayları hakkında bilgiler bulmak mümkündür. Yazarın anı türündeki ikinci eseri "Saray ve Ötesi" dir. Bu eserinde sarayda görev yaptığı yıllardaki hatıralarını anlatmıştır. "Bir Acı Hatıra" adlı eseri yazarın bir başka anı türündeki eseridir. Yazan anılarında romanlarına göre daha sade bir dil kullanmıştır. Yer yer Arapça ve Farsça kelimeler kullanmasına rağmen oldukça anlaşılır bir dili ve akıcı bir üslubu vardır.

2. Ahmet İhsan Tokgöz

Servet-i Fünun dergisinin sahibi ve yazarı olan Ahmet İhsan'ın iki ciltlik "Matbuat Hatıralarım" adlı eseri de anı türünde yazılmıştır. Eser 1888 - 1914 dönemine ait anıları içerir. Eser; dönemin edebiyat ve gazetecilik çevrelerinin kulislerini, 2. Abdülhamit Devri'ndeki basın hayatını Meşrutiyet'in ilanından sonraki politik ortamı gözler önüne sürmesi bakımından oldukça önemlidir. "Avrupa'da Neler Gördüm" yazarın bir başka anı türündeki eseridir.

3. Hüseyin Cahit Yalçın

Servet-i Fünun edebiyatının önemli eleştiri yazarlarından biri olan Hüseyin Cahit Yalçın "Siyasal Anılar" adlı anı türündeki kitabında 1908 - 1914 yılları arasını yani Meşrutiyet Dönemi'nin ilginç olaylarını anlatmaktadır. Yazar, Abdülhamit Devri'ndeki edebiyat dünyasına ait hatıralarını; özellikle Tevfik Fikret, Mehmet Rauf gibi Servet-i Fünun'un ünlü yazarlarıyla ilgili anılarını "Edebî Hatıralar" adlı eserinde toplamıştır.

4. Mehmet Rauf

Dönemin ikinci önemli romancısı olan yazarın dergilerde çıkan anıları daha sonra derlenerek "Edebi Hatılar" adı altında yayımlanmıştır. Yazar bu yazılarında çocukluğundan, yazarlık hayallerinden özellikle de Halit Ziya ile ilgili anılarından bahsetmiştir.

Edebiyatımızda Bazı Önemli Anılar

	Yazar	Eser
Tanzimat Dönemi	Tabsıra	Akif Paşa
	Defter-i Âmal	Ziya Paşa
	Menfa	Ahmet Mithat Efendi
	Ömer'in Çocukluğu	Muallim Naci
	İclal	Samipaşazade Sezai
	Rumuzu'l - Edep	Samipaşazade Sezai
	Magosa Hatıraları	Namık Kemal

	Eser	Yazar
Servet-i Fünun Dönemi	Kırk Yıl	Halit Ziya Uşaklıgil
	Saray ve Ötesi	Halit Ziya Uşaklıgil
	Bir Acı Hikâye	Halit Ziya Uşaklıgil
	Edebî Hatıralar	Hüseyin Cahit Yalçın
	Siyasal Anılar	Hüseyin Cahit Yalçın
	Edebî Hatıralar	Mehmet Rauf
	Eşkal-i Zaman	Ahmet Rasim
	Falaka	Ahmet Rasim
	Gecelerim	Ahmet Rasim
Milli Edebiyat Dönemi	Anamın Kitabı	Yakup Kadri Karaosmanoğlu
	Vatan Yolunda	Yakup Kadri Karaosmanoğlu
	Zoraki Diplomat	Yakup Kadri Karaosmanoğlu
	Politikada 45 Yıl	Yakup Kadri Karaosmanoğlu
	Gençlik ve Edebiyat Hatıraları	Yakup Kadri Karaosmanoğlu
	Malta Mektupları	Ziya Gökalp
	Türkün Ateşle İmtihanı	Halide Edip Adıvar
	Mor Salkımlı Ev	Halide Edip Adıvar
	Siyasî ve Edebî Portreler	Yahya Kemal Beyatlı
	Çocukluğum, Gençliğim, Siyasi ve Edebî Hatıralar	Yahya Kemal Beyatlı
Cumhuriyet Dönemi	Bizim Yokuş	Yusuf Ziya Ortaç
	Portreler	Yusuf Ziya Ortaç
	Mavi Sürgün	Cevat Şakir Kabaağaçlı
	Çankaya	Falih Rıfkı Atay
	Atatürk'ün Bana Anlattıkları	Falih Rıfkı Atay
	Zeytindağı	Falih Rıfkı Atay
	Ateş ve Güneş	Falih Rıfkı Atay
	Babamız Atatürk	Falih Rıfkı Atay
	Atatürk'ü Özleyiş	Ruşen Eşref Ünaydın
	Kerkük Anıları	Ahmet Hamdi Tanpınar
	Ölür ise Ten Ölür Canlar Ölesi Değil	Haldun Taner
	Ah Beyoğlu Vah Beyoğlu	Salah Birsel
	Bir Dinazorun Anıları	Mina Urgan
	Mavi Sürgün	Halikarnas Balıkçısı
	Babamın Bavulu	Orhan Pamuk
	İstanbul, Hatıralar ve Şehir	Orhan Pamuk
	Kırk Yıl Önce Kırk Yıl Sonra	Rıfat Ilgaz
	Boğaziçi Mehtapları	Abdülhak Şinasi Hisar
	Boğaziçi Yalıları	Abdülhak Şinasi Hisar
	Geçmiş Zaman Köşkleri	Abdülhak Şinasi Hisar

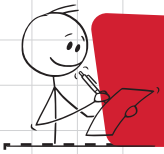

ETKİNLİK - 1

Aşağıdaki cümlelerin başına yargılar doğruysa "D" yanlışsa "Y" yazınız.

1. ( ) Edebiyat terimi anlamı olarak bir kişinin başından geçen ya da kendi döneminde ortaya çıkan olayları ve durumları gözlemlerine dayandırarak anlattığı yazı türüne anı denir.

2. ( ) Anı yazarı yaşanmış olanı değil, yaşanmakta olanı yansıtır.

3. ( ) Anılarda betimleyici, açıklayıcı, öyküleyici ve söyleşmeye dayalı anlatım türlerinden yararlanılır.

4. ( ) Anı türünün amacı yok olup gitmesini izin vermek istediğimiz bitakım yaşanmışlıklara kalıcılık sağlamaktır.

5. ( ) Anı yazarları, tarih kitapları gibi olayları nesnel açıdan ele alırlar ve bir tarihçi gibi tarihe ışık tutmak amacıyla yazarlar.

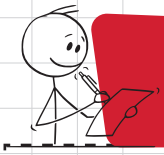

ETKİNLİK - 2

Aşağıdaki boş bırakılan yerlere uygun ifadeyi yazınız.

1. Anı ile güncenin farkı; güncenin ..... doğru, anıların ise ..... doğru gitmesidir.

2. Anı yazılarında bizzat ....., ... olunanlar anlatılır; öz yaşam öykülerinde ise ..... anlatılır.

3. İnsanların karakteristik özellikleriyle okuyucuya tanıtılması amacıyla yazılan edebî yazılara ..... denir. Bu yazılar bir yazarı, bir kişiyi tanıtıcı nitelikte olursa anı türü içinde değerlendirilebilir.

4. Tanzimat Dönemi'nden önceki Türk edebiyatında tercüme-i hâl, şerh-i hâl, şuara tezkireleri, ..., ..., ... ler anı türüne en yakın türlerdir.

5. .....'in yazdığı "Kırk Yıl", "Saray ve Ötesi .....'in yazdığı "Edebî Hatıralar" anı türünün bizdeki dikkat çeken örnekleridir.

III. Yüklemin Türüne Göre Cümleler

Yüklem yargıyı üzerinde taşıyan sözcüktür. Bu cümlenin oluşması için gerekli olan temel öge yüklemdir. Yüklem çoğunlukla çekimli bir fiildir. Ancak Türkçemizde isim soylu sözcükler de ek fiil alarak yüklem olabilir. Bu sebeple cümleleri, yüklemi fiil olan cümleler ve yüklemi isim olan cümleler olmak üzere ikiye ayırırız. Yüklemi çekimli bir fiil olan cümlelere "fiil cümlesi", yüklemi isim soylu bir sözcük olan cümlelere ise "isim cümlesi" denir.

✸ Fiil Cümlelerine Örnek

- "Haftaya kadar genel durum belirlemesiyle uğraştı."
- "Muhtelif semtlere seyahatler etti."
- "Zekâsı, milyonlarca beygir kuvvetinde bir elektrik fıskiyesi gibi birden parladı.
- "Oğlunun ders durumunu öğrenmek için gizlice okula gitmişti."

Fiil soylu olmayan sözcüklerin hepsi isim soylu sözcüklerdir. Başka bir deyişle; isim, sıfat, zamir, zarf, edat, bağlaç ve ünlemler isim soylu sözcüklerdir. Bu sebeple bu kelime türlerinden herhangi birinin yüklem olduğu cümleler isim cümlesi olur.

✸ İsim Cümlelerine Örnek

- "Gittiği meşhur kimyagerin baba dostuydu." (isim)
- "Önceleri biraz ahmaktı." (isim)
- "Şimdi İstanbul'un en büyük en saygın bir bilim adamıydı." (isim)
- "Olup biten şeylerin esaslarını tamamıyla anlamış gibiydi." (edat)
- "Evlerinin bahçesi oldukça güzelmiş." (isim)
- "Beni anneme şikayet eden sendin." (zamir)

"Var" ve "yok" kelimeleri ek fiil alsalar da almasalar da cümlede yüklem olarak kullanılır. Yüklemi "var" veya "yok" olan cümleler Türkçemizde en çok kullanılan isim cümleleridir.

ÖRNEK

"Annesi ile babasının arasında çok fark vardı / yoktu."

"Ankara'ya ilk geldiklerinde hiçbir maddi varlıkları yokmuş."

İsim ve Fiil Cümlelerinde Olumsuzluk

Olumlu bir fiil cümlesini olumsuz yapmak için, fiil olan yükleme "-ma, -me" olumsuzluk eki getirilir. Olumlu bir isim cümlesini olumsuz yapmak için ise isim olan yüklemden sonra "değil" sözcüğü veya "-sız, sız" eki getirilir.

ÖRNEK

Evin havuzlu, küçük bahçesinde konuk ettim.	Olumlu fiil cümlesidir.
Evin havuzlu, küçük bahçesinde konuk etmedim.	Olumsuz fiil cümlesidir.
Bugün okula yalnız gideceğim.	Olumlu fiil cümlesidir.
Bugün okula yalnız gitmeyeceğim.	Olumsuz fiil cümlesidir.
İki katlı evimiz, Beşiktaş Abbasağa yokuşundaydı.	Olumlu isim cümlesidir.
İki katlı evimiz, Beşiktaş Abbasağa yokuşunda değildi.	Olumsuz isim cümlesidir.
Bir ev köpeğiydi besbelli.	Olumlu isim cümlesidir.
Bir ev köpeği değildi besbelli.	Olumsuz isim cümlesidir.
Buradaki insanlar çok sevimli.	Olumlu isim cümlesidir.
Buradaki insanlar çok sevimsiz.	Olumsuz isim cümlesidir.

ÖĞRETMENİM DİYOR Kİ:

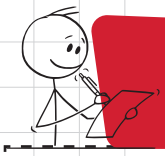

ETKİNLİK - 3

Aşağıdaki cümlelerin başına yargılar doğruysa "D" yanlışsa "Y" yazınız.

1. ( ) Yüklemi çekimli bir fiil olan cümlelere "fiil cümlesi", yüklemi isim soylu bir sözcük olan cümlelere ise "isim cümlesi" denir.

2. ( ) Türkçemizde isimi soylu sözcükle "ek fiil" eklerinden birini alarak yüklem olur.

3. ( ) İsim, sıfat, zamir, zarf, edat, bağlaç ve ünlemler isim soylu sözcüklerdir ve bu kelime türlerinden hiçbiri (hangi eki alırsa alsın) yüklem görevi görmez.

4. ( ) "Var" ve "yok" kelimeleri ek fiil alsalar da almasalar da cümlede yüklem olarak kullanılır.

5. ( ) "Şimdi İstanbul'un en büyük, en saygın bilim adamıydı." cümlesi bir fiil cümlesidir.

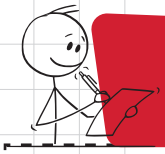

ETKİNLİK - 4

Aşağıdaki boş bırakılan yerlere uygun ifadeyi yazınız.

1. İsim, sıfat, zamir, zarf, edat, bağlaç ve ünlemler ..... soylu sözcüklerdir. Bu sebeple bu kelime türlerinden herhangi birinin yüklem olduğu cümleler ..... cümlesi olur.

2. "Hem kötüyüm, karanlığım, biraz çirkinim." dizesinde ..... tane ..... cümlesi bulunmaktadır.

3. "Benim yağmurumda gezinemezsin üşürsün / Dağıtır gecelerim sarışınlığını." dizelerinde ..... tane ..... cümlesi bulunmaktadır.

4. Aşağıdaki cümleleri yükleminin türüne göre inceleyiniz.

   "Sevindiğim anda sen üzülürsün." Bu cümle yüklemin türüne göre ..... cümlesidir.

   "Mona Rosa ben bir deliyim." Bu cümle yüklemin türüne göre ..... cümlesidir.

   "Bir nişan yüzüğü, bir kapı sesi / Seni hatırlatır her zaman bana." Bu cümle yüklemin türüne göre ..... cümlesidir.

5. "Artık o karanlıklar ülkesinin yılgın prensi değilim." cümlesi olumsuz bir ..... cümlesidir.

AÇIK UÇLU SORULAR

Geldi Olayı

Yıl 1936 olmalı. Beşiktaş Abbasağa yokuşundaydı, küçük bahçeli iki katlı evimiz. Bir gün kapı önünde oyalanırken kara, kıvırcık tüylü, orta boy bir köpek yanaştı bir tanıdık edasıyla. İlkten sürtüştük birbirimize, sonra iki ayağını omzuma geçirip yüzümü yalamaya başladı. Bir ev köpeğiydi besbelli. Yolunu şaşırmış olmalıydı. Ama hiç de gideceğe benzemiyordu. İçeri aldım; evin havuzlu, küçük bahçesinde konuk ettim.

Ertesi sabah erkenden uyanmıştı. İyi günler demeye getirip okşamaya başladım. Alışık görünüyordu sabah merhabasına. Sonra evdekilerle; annemle, kardeşimle merhabalaştı.

Yıllardır yanımızdaymış gibi davranıyordu. Adını "Geldi" koyduk. Gerçekten Geldi'ydi. Adına hemen alışıverdi. Günler geçtikçe Geldi ev halkına alışıyordu; yitirdiği evini, dostlarını bulmuş gibiydi. Geldi, zamanla komşuların da sevgilisi olmuştu.

Vedat Günyol; Uzak Yakın, Bölük Pörçük Anılar

1 - 4. soruları yukarıdaki metne göre cevaplayınız.

1. Yukarıdaki metin neden anı türü içinde değerlendirilmektedir?

Cevap

2. Okuduğunuz metinde yazarın bakış açısını belirleyiniz.

Cevap

3. Yukarıdaki metin ile metnin konusu, amacı ve hedef kitlesi arasında ilişkiyi kurunuz.

Cevap

4. Yukarıdaki yazıda anı türünün hangi anlatım özellikleri kullanılmıştır?

Cevap

5. Anı yazılarında dikkat edilmesi gereken en temel hususlar nelerdir?

Cevap

AÇIK UÇLU SORULAR

6. Anı türünün yazılış nedenlerini sıralayınız.

Cevap

7. Anı türü ile öz yaşam öyküsü türünü karşılaştırınız.

Cevap

8. Anı türü Tanzimat'tan önce hangi isimlerle anılmıştır?

Cevap

9. Türk edebiyatında ilk anı türü olarak kabul edilen eser hangisidir?

Cevap

10. Aşağıdaki Tanzimat dönemi anı türü eserlerinin yazarlarını yazınız.

a) ....."Tabsıra"
b) ....."Defter-i Âmal"
c) ....."Menfa"
d) ....."Magosa Hatıraları"
e) ....."Ömer'in Çocukluğu"

Cevap

11. Aşağıdaki Cumhuriyet Dönemi anı türü eserlerinin yazarlarını yazınız.

a) ....."Atatürk'ü Özleyiş"
b) ....."Çankaya"
c) ....."Üç Nesil - Üç Hayat"
d) ....."Türk'ün Ateşle İmtihanı"
e) ....."Çocukluğum, Gençliğim, Siyasi ve Edebî Hatıralarım"

Cevap

ÜNİTE DEĞERLENDİRME TESTİ

1. Aşağıdakilerin hangisinde anı türü ile ilgili bir bilgi yanlışı vardır?

A) Anılar; gerçeğe uygun, tarafsız ve inandırıcı olmalıdır.

B) Anılar; açık sade, içten bir dille yazılmalıdır.

C) Anı yazılarında öznellik ön plandadır, bu bakımdan anılar öznel eserlerdir.

D) Yazarlar anılarını yazarken her türlü kaynaktan yararlanabilirler.

E) Anlatım birinci kişi ya da üçüncü kişi ağzından yapılır.

2. Aşağıdaki edebî türlerden hangileri kişisel yaşamla ilgili yazı türlerindendir?

A) Makale – gezi yazısı – sohbet

B) Röportaj – deneme – anı

C) Gezi yazısı – anı biyografi

D) Anı – fıkra – biyografi

E) Otobiyografi – anı deneme

3. Bir kişinin başından geçen ya da kendi döneminde ortaya çıkan olayları ve durumları gözlemlerine dayandırarak anlattığı yazı türüne ..... denir.

Bu açıklamada boş bırakılan yere aşağıdakilerden hangisi getirilmelidir?

A) Gezi yazısı B) Anı

C) Günlük D) Sohbet

E) Röportaj

4. "En büyük bela sineklerdi. Milyonlarca sinek vardı. Siperin bir yanı kara bir kütleyle kaplıydı. Açtığın her şey, örneğin bir teneke et, bir anda sineklerle örtülürdü. Bir kutu reçel bulacak kadar talihliysen açtığında önce sinekler dolardı içine. Sinekler ağzının çevresinde, yaralarının, çıbanlarının üzerindeydi."

Bu parça aşağıdaki yazı türlerinin hangisinden alınmış olabilir?

A) Gezi yazısı B) Röportaj

C) Makale D) Sohbet

E) Anı

5. "Dünya edebiyatında anı 17. yy. dan itibaren Batı'da yaygın bir edebî tür hâline gelmiştir. Yunan sanatçı .....'un ..... adlı eseri dünya edebiyatında ilk anı örneği kabul edilir.

Bu parçada boş bırakılan yerlere aşağıdakilerden hangisi getirilmelidir?

A) Kseneohon – "Anabasis"

B) Goethe – "Şiir ve Gerçek"

C) Rousseau – "İtiraflar"

D) Tolstoy – "İtiraflarım"

E) Edward Gibbon – "Bizans"

6. Halit Ziya, altmış yaşlarında iken kaleme aldığı ..... adlı hatıratında bir bakıma hayatının ilk kırk yılının bir muhasebesini yapmıştır. Yazarın anı türündeki ikinci eseri .....'dir. Bu eserinde görev yaptığı yıllardaki hatıralarını anlatmıştır.

Bu parçada boş bırakılan yerlere sırasıyla aşağıdakilerden hangisi getirilmelidir?

A) Makbuat Hatıralarım – Avrupa'da Neler Gördüm

B) Edebî Hatıralar – Siyasal Anılar

C) Kırk Yıl – Saray ve Ötesi

D) Vatan Yolunda – Anamın Kitabı

E) Hatıralarım – Çankaya

7. Aşağıdakilerden hangisi yüklemin türüne göre isim cümlesidir?

A) Mutlaka düşmanı yeneceğinize inanıyorum.
B) Dudaklar sessizce bu sıcak gecede dua ediyordu.
C) Düşmanın topçu ateşi büyük çukurlar açıyor, her tarafa şarapnel ve kurşun yağıyordu.
D) Bu şarapnel vücudumla kalbimin üzerinde aylarca gitmeyen derin bir kan lekesi bırakmıştı.
E) Epeyce zaman sonra tan ağarmak üzereydi.

8. Aşağıdakilerden hangisi yüklemin türüne göre fiil cümlesidir?

A) Boşnak Nuri'nin büyük oğlu; yalınayak, donsuz, kapılarının önündeydi.
B) Çocukcağız üç yaşında var yok.
C) Çocuklar ne kadar az ağlarsa bilin ki kötülükler de o kadar azalmıştır.
D) Bildiğim kadarıyla kadın Nuri'den çok gençti.
E) Nuri'nin o sıralarda en büyük kızı beş yaşındaymış.

9. Aşağıdakilerden hangisi yüklemin türüne göre isim cümlesi değildir?

A) Mahalle kahvesindekiler yirmi lira maaşlı pasta dağıtıcıları, balıkçılar, dostsuz emeklilerdi.
B) Dağın eteğine beyaz minareleriyle sarılmış bu şehrin lisesinde biz herhangi bir sınıftık.
C) Etrafımda lavanta kokan beyaz kadınlar vardı.
D) Çevredeki herkes, her şey pırıl pırıldı.
E) Balkan Harbi'nin bitimi çocukluktan çıktığı yıllara rastlamış Huri'nin.

10. Aşağıdakilerden hangisi yüklemin türüne göre fiil cümlesi değildir?

A) Mutamadiyen sual sorup hiçbir cevap alamadan evime döndüğüm akşamların birinde karımı oturmuş ağlar buldum.
B) Köylülerle beraber demir parmaklıklara asılıp içkili belediye bahçesinin içinden saz dinledim.
C) Dostlarımı, en sevdiklerimi bu çarşı içlerinin kara çocuklarından seçtim.
D) Dostlarım en sevdiklerim bu çarşı içlerinin kara çocuklarıydı.
E) Karım, hâli vakti oldukça yerinde İstanbullu babasını görmeye gideli neredeyse bir yıl oldu.

11. 1911 yılında Görele'de (I) doğdu. 1927 - (II) 1932 yılları arasında İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi'nde (III) okudu. Şiirlerini 1933'ten (IV) sonra Yeditepe, Ses ve Varlık dergilerinde (V) yayımladı.

Bu parçadaki numaralandırılmış sözlerin hangisinde bir yazım yanlışı vardır?

A) I. B) II. C) III. D) IV. E) V.

12. Dünya Turizm Örgütü (I), yapılan turizm seyahatlerinin % 37'sini (II) kültür turizminin oluşturduğunu ve bu talebin (III) her yıl % 15 oranında artacağını tahmin etmektedir. Gustav Klemn, 1943'te (IV) 'kültür' sözcüğünü insanların top yekün (V) yaşama tarzı şeklinde tanımlamıştır.

Bu parçadaki numaralandırılmış sözlerin hangisinde bir yazım yanlışı vardır?

A) I. B) II. C) III. D) IV. E) V.

13. Bir gün kapı önünde ayarlanırken, (I) kara kıvırcık tüylü, (II) orta boy bir köpek yanaştı bir tanıdık edasıyla. (III) İlkten sürüştük birbirimize, (IV) sonra iki ayağını omzuma geçirip yüzümü yalamaya başladı. (V)

Bu parçadaki numaralandırılmış noktalama işaretlerinden hangisi yanlış kullanılmıştır?

A) I. B) II. C) III. D) IV. E) V.

YENİ NESİL SORULAR

1. - 2. soruları aşağıdaki parçaya göre cevaplayınız.

Bir eliyle bir çocuğu çeken sıcak giyinmişin biri, ucuza balon almak niyetiyle "Benim siftahım pek uğurludur."(1) diyerek pazarlığa kalkıştı. Baloncu fiyat kırmadı. Ötekinin yüzü beton gibi katılaştı. Balonu aldı. (...) Yaşlı bir adamın ardınca yarım papuçları, üstü başı yırtık bir çocuk geçiyordu. Öteki çocuklar gibi "Bana balon alsana." demedi. Ama hem korkan hem de imrenen gözlerle öylesine baktı ki baloncu, yaşlı bir adama, "Çocuk için bir balon alsanıza." dedi. Adam küplere bindi (2) "Sen çocukları ayartmak için mi burada duruyorsun?" diye çıkıştı. Baloncu sadece "Hediyem olsun yavruya." dedi ve çocuğa bir balon uzattı. Çocuk korktu, sonra satıcının ısrarı üzerine balonu tuttu. Öteki kesesine davrandı ama baloncu para almadı.

1. Bu parçayla ilgili olarak

I. Diyalogdan yararlanılmıştır.

II. Deyime yer verilmiştir.

III. Anı türünde yazılmış bir metinden alınmış olabilir.

IV. Açık ve yalın bir dil kullanılmıştır.

V. Anlatıcı eleştirel bir tavır takınmıştır.

yargılarından hangisi yanlıştır?

A) I. B) II. C) III. D) IV. E) V.

2. Parçadaki numaralanmış cümlelerle ilgili olarak aşağıdaki açıklamalardan hangisi doğrudur?

A) 1. Biçimce ve anlamca olumlu bir fiil cümlesidir.
2. Biçimce olumlu anlamca olumsuz kurallı bir fiil cümlesidir.

B) 1. Biçimce ve anlamca olumlu kurallı bir isim cümlesidir.
2. Biçimce ve anlamca olumlu kurallı bir fiil cümlesidir.

C) 1. Biçimce olumlu anlamca olumsuz devrik bir isim cümlesidir.
2. Biçimce ve anlamca olumsuz kurallı bir fiil cümlesidir.

D) 1. Biçimce olumsuz anlamca olumlu kurallı bir isim cümlesidir.
2. Biçimce olumsuz anlamca olumlu devrik bir fiil cümlesidir.

E) 1. Biçimce ve anlamca olumsuz devrik bir fiil cümlesidir.
2. Biçimce ve anlamca olumsuz devrik bir isim cümlesidir.

3. - 4. soruları aşağıdaki tabloya göre cevaplayınız.

Semiha Ayverdi'nin Bazı Eserleri ve Eserlerinin Türleri

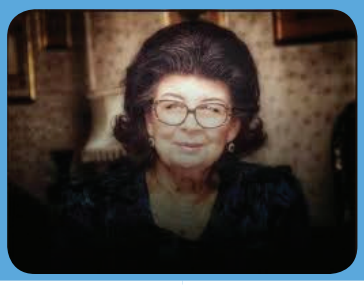

Mensur Şiir	Biyografi
• Yusufçuk (1946) • Hancı (1988)	• Kenan Rifai ve Yirminci Asrın Işığında Müslümanlık (1951) • Edebî ve Manevî Dünyası İçinde Fatih (1953)
Kültür Medeniyet ve Tarih	**Deneme**
• Boğaz İçinde Tarih (1966) • Türk Tarihinde Osmanlı Asırları (1975)	• İstanbul Geceleri (1952) • Kölelikten Efendiliğe (1978)
Otobiyografi	**Makale**
• Dost (1980)	• Millî Kültür Meseleleri ve Maarif (Eğitim) Davamız (1976) • Ne İdik Ne Olduk (2002)
Hatıra	**Portre**
• İbrahim Efendi Konağı (1964) • Bir Dünyadan Bir Dünyaya (1974) • Hatıralarla Baş Başa (1977)	• Âbide (Anıt) Şahsiyetler (1976)
Seyahat	**Mektup**
• Yeryüzünde Birkaç Adım (1984)	• Mektuplardan Gelen Ses (1985)

3. Semiha Ayverdi'nin bu eseri ne bir hikâyedir ne masal ne de roman. Zamanı, mekânı, olayları, kişileri, isimleri hatta olayların seyri, sırası ve detaylarının yüzde doksanı ile otantik ve yaşanmış bir devrin, gerçek ve yaşanmış bir hayat tablosudur.

Tablodaki bilgilerden hareketle Semiha Ayverdi'nin bu metinde sözü edilen eserinin türü aşağıdakilerden hangisi olabilir?

A) Seyahat B) Mensur şiir C) Hatıra

D) Makale E) Deneme

4. Bu tablodaki bilgilerden Semiha Ayverdi ile ilgili,

I. "Dost" ve "Bir Dünyadan Bir Dünyaya" adlı eserleri yaşamından izler taşır.
II. Aynı yıl içinde birden fazla eseri yayımlanmıştır.
III. Bazı eserleri, ardışık yıllarda yayımlanmıştır.
IV. "İstanbul Geceleri" ve "Ne İdik Ne Olduk" adlı eserlerini nesnel bir anlatım ve bakış açısıyla yazmıştır.

yargılarından hangileri çıkarılabilir?

A) I ve II B) II ve IV C) I ve III
D) III ve IV E) I ve IV

5. Aşağıdaki şekillerde numaralanmış bölümlere, çevresindeki sözcüklerin çağrıştırdığı en uygun kavram yazılacaktır.

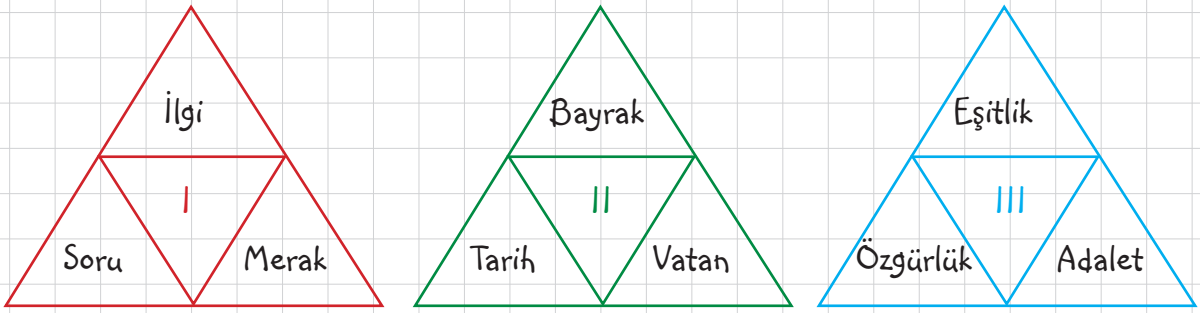

Buna göre, numaralanmış yerlere getirilecek kavramlar sırasıyla aşağıdakilerin hangisinde doğru verilmiştir?

	I.	II.	III.
A)	Çocuk	Devlet	Yasa
B)	Sevgi	Vatan	Hak
C)	Başarı	Millet	Hukuk
D)	Problem	Ülke	Özgürlük
E)	Öğrenme	Ulus	Demokrasi

6. ve 7. soruları aşağıdaki parçaya göre cevaplayınız.

Gençliğimizde plaj yoktu bizim. Sinema yoktu bizim. Çalgılı gazino, gece kulübü, stadyum yoktu, yoktu, yoktu bizim. Kafa yarışı idi tek mutluluğumuz. (1) Fen gazetesi bu yarışa açılmış bir alandı. (2) Problemler verir, çözenlerin adlarını yayar, çabasına hız katardı gençlerin. İşte böyle bir yarışmada adım ilk kez matbaa harfleri ile gazete kağıdına basılmıştı. Hem de doğru çözenler arasında değil, soruyu nasıl çözdüğümü anlatan birkaç satırın altında. Bu, bir öğrenci dergisinde kazanılmış başarı, müdürümüz Safvet Bey'in ilgisini çekmiş, öğretmen ve öğrenci çevresinde itibarımı yükseltmişti benim.

6. Bu parçayla ilgili olarak

I. Anlatıcı ile olayı yaşayan aynı kişidir.

II. Anı türünün özellikleri yansıtılmaktadır.

III. Belli bir dönemin sosyal yaşamdaki eksikliklerine değinilmiştir.

yargılarından hangileri doğrudur?

A) Yalnız I B) Yalnız II C) I ve III

D) II ve III E) I, II ve III

7. Parçadaki numaralanmış cümlelerle ilgili aşağıdaki tablo hazırlanmıştır:

	Devrik cümle	İsim cümlesi	Kurallı cümle	Fiil cümlesi	Biçimce - Anlamca Olumlu cümle
1. cümle	✓	✓			✓
2. cümle			✓	✓	✓

Tablonun hangi boşluğunda bir yanlışlık yapılmıştır?

A) Devrik cümle (1)

B) İsim cümlesi (1)

C) Kurallı cümle (2)

D) Fiil Cümlesi (2)

E) Biçimce - Anlamca Olumlu Cümle (1 ve 2)

8. ve 9. soruları aşağıdaki bilgilere göre cevaplayınız.

Rusya'da düzenlenen 2018 Dünya Kupası'nda gruplarda üç maç sonunda ilk iki sırayı alan takımlar bir üst tura çıkacaktır. Galibiyetin 3, beraberliğini 1 ve mağlubiyetin 0 puana karşılık geldiği bu turnuvada, A Grubu'nda yer alan ülke takımlarının aralarında yaptıkları müsabakaların sonuçları şu şekildedir:

- Senegal iki maçını kaybederken bir maçında da berabere kalmıştır.
- Kolombiya üç maçını da kazanmıştır.
- Polonya iki maçında berabere kalırken, bir maçında da kaybetmiştir.
- Japonya üç maç sonunda birer galibiyet, mağlubiyet ve beraberlik almıştır.

8. Buna göre, aşağıdaki değerlendirmelerden hangisi yanlıştır?

A) Senegal Japonya'yla yaptığı maçı kaybetmiştir.

B) Polonya ile Japonya arasındaki maçı Japonya kazanmıştır.

C) Japonya grubu ikinci sırada tamamlamıştır.

D) Polonya ile Senegal arasındaki maç beraberlikle bitmiştir.

E) Kolombiya Senegal'le yaptığı maçtan 3 puan alabilmiştir.

9. Buna göre A Grubu'ndaki maçlar sonucunda oluşan sıralama aşağıdakilerin hangisinde doğru olarak verilmiştir?

	1	2	3	4
A)	Senegal	Japonya	Polonya	Kolombiya
B)	Japonya	Kolombiya	Senegal	Polonya
C)	Kolombiya	Japonya	Polonya	Senegal
D)	Polonya	Senegal	Kolombiya	Japonya
E)	Kolombiya	Polonya	Senegal	Japonya

10.

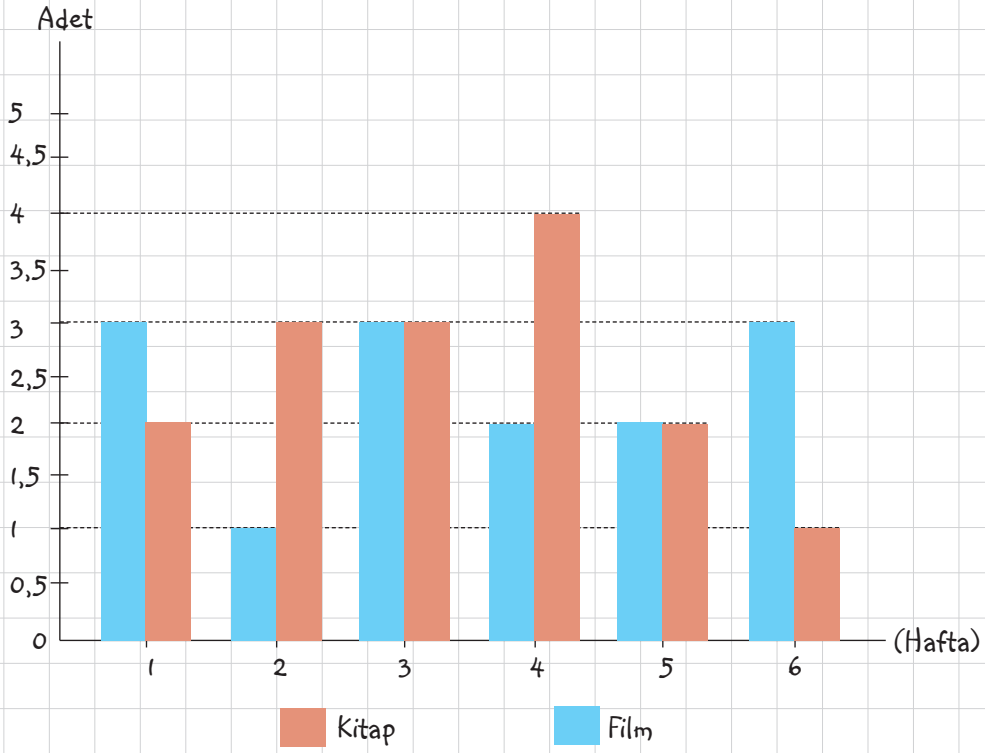

Bu tabloda, Ezgi'nin yaz tatilinde 6 hafta boyunca izlediği filmler ve okuduğu kitaplar gösterilmektedir.

Bu bilgi ve tablo, Ezgi ile ilgili

I. Bütün filmleri sonuna kadar izlememiştir.
II. 6 haftada 15'ten fazla kitap okumuştur.
III. Bazı haftalar, okuduğu kitaplar ile izlediği filmlerin sayısı eşittir.
IV. 6 haftada izlediği filmlerin sayısı, okuduğu kitapların sayısından fazladır.

yargılarından hangilerini doğrulamaktadır?

A) I ve II B) I ve III C) II ve III
D) II ve IV E) III ve IV

11. ve 13. soruları aşağıdaki parçaya göre cevaplayınız.

Kral Ferdinand'ın misafirliğinin ikinci günüydü. Sabahleyin Yıldız'dan, Kral'ın maiyetine verilen yaverlerden biri Dolmabahçe'ye gelerek beni görmek istedi. Genç Zabit dedi ki (1) (2) Kral hazretleri, sizleri görmek istiyor.
Hayretle:
– Beni mi, acaba niçin (3) diye sordum. Sebebini bilmediğini ve hemen şimdi istediğini söyledi. Oldukça bir merak ile arabamı ısmarladım. Hemen Yıldız'a gitmekte acele ettim.

11. Bu parça ile ilgili olarak,

I. Halit Ziya'nın Saray ve Ötesi adlı anı kitabından alınmıştır.
II. Dönemin zihniyet unsurlarını yansıtmaktadır.
III. Kurgusal bir anlatım seçilmiştir.

yargılarından hangileri söylenebilir?

A) Yalnız I B) Yalnız II C) Yalnız III
D) I ve II E) II ve III

12. Parçadaki numaralanmış yerlere sırasıyla aşağıdaki noktalama işaretlerinden hangileri getirilmelidir?

	1	2	3
A)	:	"	"
B)	;	"	?
C)	:	—	,
D)	,	"	?
E)	!	—	?

13. Parçada geçen "Yıldız" sözcüğünün büyük harfle başlanarak yazılmasının sebebi aşağıdakilerden hangisidir?

A) Gezegen ve yıldız adları terim anlamıyla kullanıldığında büyük harfle başlar.
B) Özel isimler büyük harfle başlanarak yazılır.
C) Cümle içinde özel adın yerine kullanılan makam veya unvan sözleri büyük harfle başlar.
D) Millet, boy, oymak adları büyük harfle başlar.
E) Yer bildiren özel isimlerde kısaltmalı söyleyiş söz konusu olduğunda, yer adının ilk harfi büyük yazılır.

14. Muhabir:

(I) .....

Yazar:

– İlginçtir, bu kitap isimsiz yazıldı. Kitabın son noktasını koyduğumda hâlâ ismi yoktu. Kitap kendi ismini kendi buldu. Türkokratia benim tercihim değildi. Tabii kitapta da bahsettim. Ama bu isim editör Ahmet Bey'in tamamen kendi buluşudur. Ben de bu öneriyi kabul ettim. Hatta biri "Türk oktarita ismini seçen bir Türk yazar nasıl olur?" şeklinde bir ifade kullanmış. Ama bu onun tarafında olduğumuzu değil, kitabın bunu anlattığını gösteriyor.

Muhabir:

(II) .....

Yazar:

– 1453'ten sonra. Yunanistan'da sadece Türkokratia dönemi de yok. Örneğin Bavyeralı Kral Otto Dönemi için Yunanlar, Vavarokratia terimini kullanıyor. Türkokratia, Türk hâkimiyeti şeklinde bir ifadedir. Türk hâkimiyeti de 1453'ten sonra devreye girmekte. Zaten o nedenle 400 yıllık Orta Çağ algısından söz edilir. Ancak bu dönem pejoratif anlamdadır.

Bu diyalogda boş bırakılan yerlere sırasıyla aşağıdakilerden hangisinde verilenler getirilmelidir?

A) (I) Kitaba Türkçe bir isim bulmak daha doğru olmaz mıydı?
(II) Türkokratia'nın tarihi süreciyle ilgili bilgi verir misiniz?

B) (I) Kitabın ismi nereden geliyor?
(II) Toürkokratia ile ilgili bilgilerinizi aktarır mısınız?

C) (I) Kitaba isim verme aşaması nasıl bir süreçten geçti?
(II) Tükokratia kavramı ne zaman ortaya çıktı?

D) (I) Kitabın isminin Türkçe olmaması tepkilere yol açtı mı?
(II) Türkorkarita kavramını daha önce hiç duymuş muydunuz?

E) (I) Kitabın ismi ortaya çıkmadan önce hangi kaynakları araştırdınız?
(II) Türkokratia'nın anlamına dair söyleyecekleriniz nelerdir?

15. ve 16. soruları aşağıdaki parçaya göre cevaplayınız.

İstanbul'da tabiatın eşsiz güzelliği, şüphe yok ki Boğaziçi içindedir ve İstanbul'un en güzel semti olan Boğaz'a o zaman gösterilen rağbet, tabiata duyulan sevgiyi ve verilen kıymeti gösteriyordu. Theophile Gautier için olduğu gibi o zamanki hanımlar, beyler için de tabiat var olan, görülen sevilen bir şeydi. Bu ruhlar, insan güzelliği kadar tabiat güzelliğini de duymayı, sevmeyi biliyordu. Ruhları ve vücutları birbirinden tamamen ayrılmamıştı. Şehir (1) her yanından denizlere ve dağlara (2) Boğaziçi (3) her yanından kırlara açılıyordu (4)

15. Abdülhak Şinasi Hisar'ın Boğaziçi Mektupları adlı eserinden alınan bu parçayla ilgili olarak,

I. Kişisel yaşama dayalı öğretici bir metindir.

II. Sanatsal metin özellikleri ağır basmaktadır.

III. Anı türünde bir metinden alınmıştır.

IV. Ağırlıklı olarak dilin göndergesel işlevinden yararlanılmıştır.

V. Gerçekler kurgulanarak verilmiştir.

yargılarından hangileri söylenemez?

A) I ve II B) I ve IV C) II ve III

D) II ve V E) III ve V

16. Parçadaki numaralanmış yerlere sırasıyla aşağıdaki noktalama işaretlerinden hangileri getirilmelidir?

	1	2	3	4
A)	;	,	;	.
B)	,	;	,	.
C)	,	,	,	...
D)	,	:	,	.
E)	;	,	;	...

17. ve 18. soruları aşağıdaki bilgilere göre cevaplayınız.

	Makyaj	Spor	Alışveriş
1. Kişi	Hoşlanmaz	Yapar	Sever
2. Kişi	Hoşlanır	Yapmaz	Sevmez
3. Kişi	Hoşlanmaz	Yapmaz	Sevmez
4. Kişi	Hoşlanır	Yapar	Sever
5. Kişi	Hoşlanır	Yapar	Sevmez

Yukarıdaki tabloda Gülriz, Pervin, Leman, Nilüfer ve Alya adlı kadınların tabloda belirtilen kavramlara karşı duyguları ve yapıp yapmadıklarına dair bilgiler verilmiştir.

Gülriz, Pervin, Leman, Nilüfer ve Alya ile ilgili şunlar bilinmektedir:

- Gülriz alışveriş yapmayı sever.
- Alya alışveriş yapmayı sever ve makyaj yapmaktan hoşlanmaz.
- Leman ve Nilüfer spor ve alışveriş konusunda aynı fikirdedir.
- Leman ve Alya makyaj konusunda aynı fikirdedir.

17. Bu bilgilere göre 5. kişi aşağıdakilerden hangisidir?

A) Nilüfer B) Pervin C) Gülriz

D) Leman E) Alya

18. Nilüfer ve Leman'ın kaçıncı kişi olduğu sırasıyla aşağıdakilerin hangisinde doğru olarak verilmiştir?

	Nilüfer	Leman
A)	1	2
B)	3	4
C)	4	5
D)	5	1
E)	2	3

ÖĞRETMENİM DİYOR Kİ:

ÜNİTE 8: HABER METNİ
Haber Metni Özellikleri
Haber Yazma Teknikleri
Temel Habercilik Terimleri
Gazete ve Dergi Haberciliği
Radyo Haberciliği
Televizyon Haberciliği
Genel Ağ Haberciliği
Habercilikte Etik Değerler
Haber Spikerliği
Dilbilgisi: Cümle Çeşitleri ve Bunların Metindeki İşlevleri

HABER METNİ VE ÖZELLİKLERİ

Haber

Belirli bir yer ve zaman içinde gerçekleşen çeşitli olayların, iletişim veya yayın organlarıyla bilmeyenlere aktarılmasıdır. Gazetelerde, dergilerde, televizyonlarda, radyolarda, Genel Ağ'da yayımlanan bilgilerdir. ...Bilgi alma ve verme.... temeline dayanmaktadır. Görüldüğü gibi haber "olay"a dayanmaktadır. Olay ise çeşitli olguların, belirli bir yer ve zaman içinde meydana gelmesi sürecidir. Ancak, olayı gözlemleyen varsa o olay haber almaya adaydır. Gözlemleri, duyumları iletmek ise haber üretmektir.

Haber Metni

Haberlerin halka duyurulması amacıyla gazetelerde, dergilerde, meslek kuruluşlarının belli aralıklarla yayınladığı bültenlerde, radyo ve televizyonlarda, Genel Ağ'da, belli zaman aralıklarıyla çıkan bültenlerde halka duyurulmak üzere yayımlanan yazılara haber metni denir.

Hangi Olay Haberdir?

Bir olayın, hedef kitlelere ulaştırılması için olayın "haber değeri" taşıması gerekir. Örneğin, "Bir köpek adamı ısırırsa" bu olay haber olmaz. Ancak "bir adam köpeği ısırırsa" bu olay haber olur. Kuşkusuz her olay haber değildir. Habere konu oluşturacak olayın kitleleri ilgilendirmesi, daha doğrusu bazı değerleri taşıması gerekmektedir. Habere değer konular bazı iletişimciler tarafından şöyle belirlenmiştir:

- Yenilgi, başarısızlık, karmaşa, gerilim
- Ülkele, kültüre, coğrafyaya yakınlık ve yerellik
- Yenilik, güncellik
- Başarı, toplum üzerine etki
- Olağandışılık, duygusal yönden ilgi çekicilik

Haber yazılarında görgü tanıklarının şahitliği, haber ile ilgili fotoğraflar, belgeler, istatistikler, grafikler, röportajlar, anketler okurun dikkatini çekici diğer unsurlardır.

Haberin Amacı

Gerçekleşen herhangi bir olayı kitlelere aktararak kamuoyunu aydınlatmak ve kamuoyu oluşturmaktır.

Haber Metninin Özellikleri

1 **Doğruluk:** Haberde verilen bilgiler doğru olmalı; kulaktan dolma, yalan ya da yanlış bilgiler haberde yer almamalıdır. Habere, en hızlı ulaşmak ve en hızlı yayımlamak adına doğruluk ilkesinden de ödün verilmemelidir. Habere konu olan olay, durum ya da kişiye ait bilgi, farklı kaynaklardan doğrulatılmalı; kuşkulu görülen verilen mutlaka araştırılarak onaylandıktan sonra verilmelidir.

2 **Gerçeklik:** Habere konu olan bilgilerin gerçeğe uygun olması gerekir. Gerçeklik verilen habere konu olan içeriğin haber verildiği sırada olayla ilgili duruma uygunluk anlamına gelmektedir. Diğer bir deyişle gerçeklik, olayın varlığının gerçek olması anlamına gelir. Haberi aktaranın amacı gerçeği ortaya çıkarmak olmalıdır.

3 **Nesnellik:** Olay nesnel olarak anlatılmalıdır. Haberde nesnelliğin sağlanması için olay ya da durumla ilgili tarafların görüşlerine yer verilmelidir. Nesnellik, habercinin haber kaynağına, olaya ya da duruma mesafeli yaklaşmasıyla sağlanır. Bunun için haberci;

a) Haberin içinde rol almamalı,

b) Haberin parçası hâline gelmemeli,

c) Öznel... ifadelerden kaçınmalı,

d) İnanç, kanaat ve ideoloji gibi her türlü düşünsel yargılardan uzak kalmalı,

e) Duygusal tepkiler göstermemeli, anlattığı olaydan nasıl etkilendiğini metne yansıtmamalıdır.

4 **Anlamlılık:** Haber özelliği taşıyan olayı biçimlendirirken yani kurgularken, kelimelerin ve cümlelerin yanı sıra haberin bir bütünlük içinde de anlam taşımasına özen gösterilmelidir. Haber; okunduktan, dinlenildikten ya da izlendikten sonra verilmiş bilgilerin yeterliliği nedeniyle, ilgili hiçbir soru sorulmayacak biçimde işlenmiş olmalıdır. Haberci ayrıca kurgulama sırasında, hedef kitlesinin ilgisi azaltmamak, dikkatini dağıtmamak için gereksiz ayrıntılardan kaçınmalıdır. Anlaşılırlığı kolaylaştırmak için cümleler kısa tutulmalıdır. Haber metni içinde bilinmeyen kelime,

anlaşılmayan cümle asla bulundurulmamalıdır. Haberin anlaşılırlığının önündeki en büyük engellerden biri olan devrik cümle, asla kullanılmamalıdır.

5 **Kesinlik:** Haberde yer alan verilerin doğruluğunun tartışılmaz olması ve kuşkuya yer vermemesi gerekir.

6 **Hızlılık:** Haberin bir an önce hedef kitleye ulaşmasıdır. Günümüzde çok sayıda yazılı ve görsel medya organının bulunması hızlılık ilkesinin ne derece önemli olduğunu göstermektedir. Genel Ağ haberciliği ve diğer teknolojik gelişmeler bu yarışı daha da hızlandırmıştır.

7 **Tutarlılık:** Metni oluşturan verilerin mantıklı bir bütün oluşturmaları gerekir. Bunun için cümlelerin birbiriyle çelişmemesi, birbiriyle bağlantılı olması ve belirli bir anlam bütünlüğü içermesi gerekir. Ancak habere konu olan olay ya da durumun kendisi tutarlılık içermiyorsa doğal olarak bu durumun haber metnine de yansıyacağı unutulmamalıdır.

8 **İnandırıcılık:** Verilen haberin inandırıcılığı, bilginin bir kaynağa dayandırılmasıyla sağlanır. Kaynağın statüsü, unvanı vb. inandırıcılığı destekler. İnandırıcılığı sağlayan iki unsur vardır:

a) **Uzmanlık:** Kaynağın konuyla ilgili yetkinliği, bilgisinin yeterli olup olmamasıdır. Eğer kaynak gerçekten konunun uzmanıysa okuyucuya ve izleyiciye aktarılan bilgi daha çabuk kabul görmektedir.

b) **Güvenilirlik:** Okuyucu veya izleyicinin, kaynağın mesajını kişisel bir çıkar amacıyla söylemediğini kabul etmesidir.

Haber metinleri zaman zaman sanat metinlerine kaynaklık edebilir. Örneğin Dostoyevski'nin "Suç ve Ceza", Orhan Kemal'in "Vukuat Var" adlı eserleri bir haberden yola çıkılarak yazılmıştır.

BİR HABERİ OLUŞTURAN TEMEL ÖGELER: 5N 1K KURALI

5N1K kuralı, haber yazılarında yazının hazırlanmasında takip edilecek yol ve yöntemlerin özetidir. Haberle ilgili bilgileri bir bütünlük içinde tüm ayrıntıları vermek için kullanılır. Haber yazısı için araştırma yapan bir kişi haber niteliği taşıyan bir olay ya da durum ile karşılaşınca şu soruları sorar:

Ne olmuş?	5N + 1K
Nerede olmuş?	
Ne zaman olmuş?	
Nasıl olmuş?	
Neden olmuş?	
Kim yapmış (etkilenmiş)?	

Böylelikle haberin detaylarını araştırmış, yazısında eksik bir nokta bırakmamış olur. Aynı zamanda okurun haber ile ilgili beklentilerini karşılamış olur. Bu soruların önem sırası olaya, yere, zamana ve olaya karışan kişilere göre değişiklik gösterir. Ancak bu sorulardan en önemli olanları "ne" ve "kim" sorularıdır. Haberin gövdesi yazılırken öncelikli olarak bu iki sorunun cevaplandırılması gerekmektedir. Bazı durumlarda diğer soruların cevapları da çok önemli hâle gelebilir.

ÇİNLİ İŞÇİLER OSMANİYE'DE KAZA GEÇİRDİ

OSMANİYE - Osmaniye'de, Organize Sanayi Bölgesi'nde makine montajı yapan Çinli işçileri taşıyan otobüsün kamyonla çarpışması sonucu, 20'si Çinli 21 kişi yaralandı.

Gövde: Güvenlik görevlilerinin verdiği bilgiye göre olay, bugün 11.30 civarında Osmaniye Organize Sanayi Bölgesinde, Ramazan Özkayhan yönetimindeki 31 PU 119 plakalı otobüs ile karşı yöndeki otoban girişinden sinyal vermeden çıkan, Halit Gürbüz'ün kullandığı 80 FA 649 plakalı kamyon dikkatsizlik yüzünden çarpıştı.

Detay: Kazada, otobüste bulunan, bir holdingin makine montajını yapan 20 Çinli ile otobüs sürücüsü Ramazan Özkayhan yaralandı. Yaralılar, Özel İbni Sina Hastanesine kaldırıldı. Yaralı Çinlilerden 2'sinin durumunun ağır olduğu bildirildi.

"Çinli İşçiler Osmaniye'de Kaza Geçirdi" başlıklı haber yazısının 5N 1K Kuralına göre İncelenmesi:

Ne: Otobüsün kamyonla çarpışması sonucunda otobüs sürücüsü ile Çinli işçiler yaralandı.

Nerede: Osmaniye'de Organize Sanayi Bölgesi'nde

Ne zaman (olmuş): Bugün 11.30 civarında

Nasıl: Halit Gürbüz'ün kullandığı 80 FA 649 plakalı kamyonun sinyal vermeden çıkmasıyla

Neden: Dikkatsizlik yüzünden

Kim (yapmış, etkilenmiş): Ramazan Özkayhan ve Halit Gürbüz

Haber Yazma Teknikleri

Haber yazımında, yayımlanacak aracın özellikleri de göz önünde bulundurularak çeşitli yazım teknikleri uygulanmaktadır. Haber, bir olayın geniş bir kitle tarafından anlaşılmasını amaçladığından bir olay, yer, zaman kısıtlılıklarını da göz önünde bulundurarak en iyi ve eksiksiz, okurun zihninde hiçbir şüphe bırakmayacak şekilde yazılması gereği bulunmaktadır. Bu amaçla, haberin yayımlanacağı tüm araçlarda uygulanmakta olan beş teknikten bahsedilebilir. Bunlar; ters piramit, düz piramit, dörtgen, konuşma dili ve serbest yazım teknikleridir.

Türkiye'de ve dünyada gazetelerin % 90'ı haberlerini ters piramide uygun şekilde yazmaktadır. Ters piramit tekniği haber yazma teknikleri içinde en eskisi ve günümüzde en fazla kullanılan teknik olduğu için burada sadece bu tekniğin açıklanmasına ve örneğine yer verilecektir.

Ters Piramit Tekniği

Ters piramit tekniğinde habere ilişkin en önemli ve en can alıcı unsurlar ön plana çıkartılarak ilk paragraflarda, ikinci ve üçüncü derecedeki önemli unsurlara da birbirini izleyen paragraflarda yer verilmektedir. Bu teknikte haberin özeti, girişte verilmektedir. Okumayı kolaylaştırıp tekrarı önleyen, merakı tatmin eden, sayfa düzenini, haberi kesme ve genişletmeyi kolaylaştıran ve haber yazımını hızlandıran bu teknik, bütün haber türleri ve iletişim araçları için uygulama olanağına sahiptir. Ters piramit tekniği dört bölümden oluşur. Bu bölümler şunlardır:

a) Başlık: Birkaç kelime ile konuyu özetlemeli ve ilgi çekici olmalıdır.

b) Flaş: Haberin temel olayının "özetleme" yoluyla metnin en üstünde verildiği bölümdür.

c) Gövde: Haberin flaş bölümünde verilen özetin ayrıntılandırıldığı bölümdür. Bu bölümde olayın arka plan bilgileri aktarılır.

d) Detay: Temel olay ve konuya zarar vermeden kesilip atılabilecek en detay bilgilerin aktarıldığı bölümdür.

TEMEL HABERCİLİK TERİMLERİ

- Ajans: Haber toplama ve yayma işiyle uğraşan kuruluş.
- Asparagas Haber: Uydurulmuş haber (Doğru olmayan, yalan haber).
- Küpür: Gazeteden kesilen yazı.
- Manşet: Gazetenin ilk sayfasına iri puntolarla konulan başlıktır. 1. sayfanın yukarısında gazetenin adının, fiyatının, adres ve telefon numaralarının bulunduğu bölüm. Gazete başlığının sağ ve sol yanındaki yerler, sağ ve sol manşetlerdir.
- Muhabir: Basın ve yayın organlarına haber toplayan, bildiren veya yazan kimse.
- Sansasyonel haber: Tirajı artırmak için heyecanlı, dikkat çekici, çarpıcı bir haber vermek.
- Spot (Özel Haber Kesiti): Haber metninden biraz daha büyük harfli puntolarla dizilen, haber içindeki özellikleri vurgulamak, ana ayrıntıları başlık kompozisyonu içerisinde sergilemek için kullanılan genellikle sıralamada başlıktan sonra yer alan haber ayrıntısıdır.
- Sürmanşet: Gazetelerin birinci sayfasındaki logonun üzerinde büyük puntolarla gösterilen en önemli haber.
- Sütun: Gazete, dergi, kitap vb. yazılı şeylerde, sayfanın yukarıdan aşağıya doğru ayrılmış olduğu dar bölümlerden her biri.

✸ Tefrika: Dizi yazısı, roman düzmecesi, uzun bir yazının bölüm bölüm verilmesi (yayınlanması).

✸ Tekzip: Yalanlama haber.

ÖRNEK

"Çinli İşçiler Osmaniye'de Kaza Geçirdi." başlıklı haber yazısının ters piramit tekniğiyle gösterilmesi

Başlık: Çinli İşçiler Osmaniye'de Kaza Geçirdi

Flaş: Osmaniye'de, Organize Sanayi Bölgesi'nde makine montajı yapan Çinli işçileri taşıyan otobüsün kamyonla çarpışması sonucu, 20'si Çinli 21 kişi yaralandı.

Gövde: AA muhabirinin edindiği bilgiye göre, Osmaniye Organize Sanayi Bölgesinde Ramazan Özkayhan yönetimindeki 31 PU 119 plakalı otobüs ile karşı yöndeki otoban girişinden çıkan, Halit Gürbüz'ün kullandığı 80 FA 649 plakalı kamyon çarpıştı.

Detal: Kazada, otobüste bulunan, bir holdingin makine montajını yapan 20 Çinli ile otobüs sürücüsü Ramazan Özkayhan yaralandı. Yaralılar, Özel İbni Sina Hastanesine kaldırıldı. Yaralı Çinlilerden 2'sinin durumunun ağır olduğu bildirildi.

DİKKAT!

Ters Piramit Tekniği uygulanırken olayların aktarılışında kronolojik sıra izlenmez, metinde bilgiler "haber değeri" ile belirlenen önem hiyerarşisine göre yer alır ve yerleştirilir.

GAZETE HABERCİLİĞİ ve DERGİ HABERCİLİĞİ

Gazete Haberciliği

Gazete; belli aralıklarla yayınlanan, okuyucu için belli bir bedel karşılığı haber, yorumsal yazı, fotoğraf, grafik ögelerle bilgilendirme, eğlendirme, eğitme, toplumsallaştırma ve onun adına denetleme işlevini yerine getiren kitle iletişim aracıdır. Gazete, ilk kez Avrupa'da XVII. yüzyılda yayımlanmaya başlamıştır. XX. yüzyılın ilk yarısına yazılı basın - gazete, dergi ve kitap-egemen olurken ikinci yarısında egemenlik önce radyoya daha sonra televizyona geçmiştir, günümüzde de İnternet'e.

Gazete Haberciliğinin Radyo ve Televizyon Haberciliğine Göre Avantajları ve Dezavantajları

Gazete, son derece karmaşık üretim süreçleriyle bu iki elektronik iletişim aracıyla yarışabilecek durumda değildir. Televizyon ise olay yerinden yaptığı canlı yayınlarla baskın durumdadır. Tüm bunlara rağmen gazete bugün de büyük bir önem taşımaktadır. Elektronik medyanın yitip giden iletileri karşısında gazetenin tek avantajı okurun istediği an elinin altında olması değil, radyo ve televizyon tarafından çoğunlukla yüzeysel işlenen konuları ayrıntılarıyla ve de yorumlar eşliğinde ele almasıdır. Gazete en canlı olmasa da radyo ve televizyona göre en entelektüel iletişim aracıdır. Gazetenin diğer kitle iletişim araçları ile arasındaki belirgin farkları şu şekilde zenginleştirmek yerinde olacaktır: Gazete, televizyon ve radyo (ve hatta İnternet) gibi belli merkezlerde ya da belirli cihazlara gereksinim duyulup dinlenen veya izlenen yayınlardan farklıdır. Gazete saklanma, arşivlenme konusunda kolaylıklar sunmaktadır. Bu durum gazete haberlerini kalıcı kılmakta ve ..tarihli belge... niteliğine sokmaktadır. Gazete, bir haberi çok geniş boyutları ile ele almak imkânına sahip olabilmektedir.

Dergi Haberciliği

Belirli alanlarda (spor, edebiyat ve kültür - sanat, bilim vb.) yoğunlaşarak çoğunlukla bu alanlardaki konularla ilgili yayın yapmayı seçen dergilerin okurları da dergilerdeki konulara özel ilgi duyan kişilerdir. Dergi haberciliğinde daha derinlemesine incelemek yapılmaktadır. Haberler, dergi haberciliğinde görsel malzemeyle desteklendiği için fotoğraf kullanımı daha fazladır. Dergilerde kullanılan fotoğrafların kaliteli olması da önemlidir. Dergi haberleri, uzun süreçlerde hazırlandığı için daha fazla ..ayrıntıya... inme ve derin araştırma yapma imkânı verir. Dergi haberleri; çoğunlukla derginin yayımlandığı günlerde yaşanan olayların derinden, daha uzun bir zamana yayılmış, her zaman tartışılıp konuşulabilen dosya konularını kapsamaktadır. Dergi haberciliğinde amaç çok sayıda habere yer vermek değil, haberleri olabildiğince ayrıntılı bir şekilde, geniş araştırma dosyaları biçimde yayımlayabilmektir.

Dergi Haberciliğinin Gazete Haberciliğinden Farklı Yönleri

- Gazetecilik ve dergicilik arasındaki en önemli ayrım yayım aralığıdır. Gazeteler, genelde günlük olarak yayımlanmaktadır. Yani haberler yirmi dört saat içerisinde yetiştirilmek zorundadır. Oysa dergi daha geniş bir zaman aralığında yayımlanmaktadır.
- Dergicilikte zaman sorunu olmadığı için doğru insan, doğru zaman, doğru yöntemler üzerinde durulmaktadır. Oysa gazetecilikte zaman kavramı çok önemlidir. Bu nedenle bir haber yakalanır yakalanmaz haber atlamamak amacıyla doğru insan, doğru zaman ve doğru yöntem gözetilmeksizin hareket geçilmelidir.
- İçeriksel olarak dergiler, konuları daha derinlemesine incelerken gazetecilikte konunun derinlemesine incelenmesini sağlayacak zaman yoktur.
- Dergilerde, hata düzeltme kabul edilemez görülmektedir. Bu nedenle dergi çalışanlarının derinlemesine bilgiye sahip, konularında uzmanlaşmış kişiler olmaları önemlidir.
- Dergiler, ciltli olur ve bir kapağı bulunur. Dergi ilk ele alındığında en ilgi çeken yanı kapağıdır. Bu nedenle dergide kapak tasarımı son derece özen gösterilmesi gereken bir konudur.
- Günlük gazetelerde yalın, kısa ve rutin bir dil kullanılırken dergi metinleri akıcı ve sürükleyici bir dille yazılmalıdır.
- Görsel olarak dergi, gazeteden daha çekicidir. Gazete kağıdının niteliği ve gazete basımının hızlı yapılması gerekliliği gazetelerin bu alanda dergilerden oldukça geride kalmasına yol açmaktadır. Bu nedenle dergiler gazetelerden daha çok saklanmakta ve okurlar tarafından genelde arşivlenmektedir.

Radyo Haberciliği

Oldukça basit bir teknik donanıma sahip olan radyo diğer ikisine göre daha hızlı iletişim aracıdır, bu nedenle hızlı haber iletimi için de son derece uygundur. Bu alanda rakip tanımamaktadır.

Televizyon Haberciliği

Televizyon haberleri ise çoğunlukla olaya dayalı haberlerdir. Olaya dayalı haberler görüntü sağladığından televizyonda daha çok yer almaktadır. Televizyon haberi izleyiciye çok çabuk ulaşmaktadır. Televizyon az önce gerçekleşen olayları haber olarak ekrana getirmektedir. Hatta canlı yayınlarda olduğu gibi olayları oluş anında verebilen bir araçtır. Televizyon haberleri özet haberlerdir. Televizyonların ana haber bültenleri bile yazılı hâle getirildiklerinde bir gazete sayfası kadar tutmaktadır. Televizyon haber programlarının hedef kitlesi tüm toplumdur. Televizyon haberleri görüntüye dayandığı için kimi önemli haberler görüntü bulamadığından kullanılamamaktadır. Bilgisayar ve İnternet alanındaki gelişmeler televizyon haberciliğinin de hız kazanmasını ve kolaylaşmasını sağlamıştır.

GENEL AĞ HABERCİLİĞİ

Genel Ağ'ın çok kısa süre içerisinde hayatımızın her alanına girdiği bir gerçektir. Genel Ağ'ın yaygınlaşmasıyla birlikte "online" gazetecilik dediğimiz Genel Ağ üzerinden haber yayımcılığı yapan gazetecilik türü ortaya çıkmış; gazete, televizyon ve radyo kuruluşları da bu alanda haber yayımcılığı yapmaya başlamışlardır. Genel Ağ'ın bu derece hızlı yaygınlaşmayı ve kullanılmasının temelinde, gün geçtikçe ucuzlayan teknolojik bir donanımla beslenmesi ve geleneksel kitle iletişim araçlarına göre farklı yapılanmaya sahip olması vardır.

Genel Ağ Gazeteciliğinin Diğer Gazetecilik Türlerine Göre Avantajları

- Bireysel, grup ve çoklu iletişimi bir arada barındırması,
- Yayıncılık için düşük maliyet yaratması,
- Maliyeti az, küresel çoklu iletişime olanaklar vermesi,
- Düşük maliyetli küresel, metin temelli kişiler arası iletişime izin vermesi,
- Haberin çok hızlı bir biçimde verilmesi ve sürekli güncellenmesi,
- Okurun habere 24 saat, dilediği zaman ulaşabilmesi,
- Arşivdeki haberlere kolayca ulaşılabilmesi ve istenilen haberlerin saklanabilmesi,
- Okurun yorumlarını anında iletebilmesi,
- Diğer medyada yer almayan farklı haberleri bulabilme,

Genel Ağ Gazeteciliğinin Diğer Gazetecilik Türlerine Göre Dezavantajları

Genel Ağ haberciliğin yaygınlaşması, basılı gazetelerin tiraj kaybı yaşamalarına neden olsa bile basılı gazetelerin şuan itibariyle İnternet gazetelerine göre pek çok avantajları vardır. Gazetenin somut bir madde olarak tüketicinin elinde bulunması, gazeteye dokunmak, sayfalarını çevirmek, gazetenin kendisine özgü kokusunu hissetmek; bilgisayarın soğuk ekranı karşısında basılı gazeteye bir avantaj sağlar ve okuyucuya ayrı bir zevk verir. Ayrıca basılı gazetelerde haberlerin tamamen uzman bir kadro tarafından oluşturulması da doğru ve tarafsız haber okumak isteyen okurlar açısından çok önemlidir.

Habercilikte Etik Değerler

Radyo, televizyon, yazılı basın ve Genel Ağ haberciliği insanların algılarını, düşüncelerini ve davranışlarını cinsiyet rolleri ile ilgili olduğu gibi şiddet konusunda da etkilemektedir. Medyada şiddetin sürekli gençlerin anti-sosyal davranış özelliklerini normal olarak kabul etkilerine yol açmaktadır. Bu nedenle habercilerin yazılı ve görsel medyada bu haberleri yayınlarken okuyan ve izleyen insanlar üzerine oluşturacakları olumsuz etkilerin bilincinde olmaları, şiddeti bir reyting aracı olarak kullanmamaları gerekir.

Haber Spikerliği

Uzun çalışmalar sonucunda hazırlanan haber bültenlerinin sunuluşu en az haber bülteninin hazırlanması kadar önemlidir. İzleyicilerin haberleri sunan kişileri, haberleri hazırlayandan daha çok tanınmaları da bunun bir göstergesidir. Haberin iyi ya da kötü olması, sunucunun sunuş biçimiyle yakından ilgilidir. Haberin izleyiciyle buluşmasında önemli bir işlev gören sunucunun, haberlerin sunumunda göstereceği başarı, bütün haber bültenini hazırlayan ekibin başarısını belirlemektedir.

Bu nedenle ulusal televizyon kanallarında ana haberleri sunan spikerler, alanlarında ismini duyurmuş, izleyicinin güvenini ve beğenisini kazanmış kişiler arasından seçilmektedirler. Televizyonun gelişim süreci içinde ve değişik ülkelerde haber bültenlerinin sunuluşunda değişik tavırlar benimsenmiştir.

ÖRNEK

- BBC'de haber sunucularına, "haberleri okuma" tavrı verilmiştir ve haberleri ellerindeki kağıtlardan okurlar. İngiltere'nin başka bir televizyon kanalı olan ITN'de haberler, "... Gardner'la Haberler" biçiminde sunulur. Burada, sunan kişiye bir tür kişilik kazandırılmıştır. Her iki sunuşta da, haber spikerine yorum yapma hakkı verilmez. ABD'de ise spikerler, sanki bilip duydukları bir olayı anlatıyormuş izlenimi yaratmaya çalışırlar. Belirli ölçülerde yorum yaparlar.
- Ülkemizde haber spikerlerinin tavrı, yayıncılığa öncülük eden kurumda oluşmuş bir tavırdır. "TRT tavrı" olarak da adlandırılan bu sunuşta oldukça ciddi, güven verici ve taraf-sız bir sunuş söz konusudur. Ancak özel televizyon yayıncılığı ile birlikte bu sunuş tarzının dışında, değişik sunuşlar da denenmeye başlanmıştır.
- Bunlardan biri de "anchorman" denilen haber sunum tavrıdır. Anchorman, haberleri kişisel yorumları ve katkıları ile sunan kişidir. Haber merkezini yöneten ya da haber merkezinde fiilen çalışan, haber bültenlerine girecek haberlere ve sıralamasına karar veren, haber bültenlerine konuk çağırarak onlara habere ilişkin detaylı sorular soran sunucu ya da spikerler, anchorman (yorumlayıcı haber sunucusu) olarak anılırlar. Bu kişilerin birçoğu gazetecilikten gelirken, bazıları da başka alanlardan televizyona geçmişlerdir.

Haber Spikeri

Haber spikeri, radyo ve televizyonların haber merkezlerince hazırlanan haber bültenlerini mikrofon ya da kamera karşısında sunan kişidir. Spiker ya da sunucu haber yazmaz, habere gitmez ancak stüdyoya, bir haberle ilişkili olarak konuk gelmişse ona, kendisinin hazırladığı ya da editörün ilettiği soruları sorar. Spiker, genelde haberlere sesinden başka bir şey katmaz.

Spiker, haber merkezi tarafından hazırlanan haber bültenini kamera karşısında canlı olarak izleyiciye sunar. Canlı yayın masasıyla bağlantılı olarak, kameranın hemen altında ya da önünde "prompter" denilen bir ekrandan akan haber metinlerini okur. Spiker taktığı kulaklık sayesinde de sürekli canlı yayın masasıyla bağlantı hâlindedir. Çünkü her an bir son dakika gelişmesi veya canlı yayın sırasında bir aksilik meydana gelebilir. Bu durum artık günümüzde kulaklık sayesinde sorun olmaktan çıkmıştır.

Haber Spikerinin Sahip Olması Gereken Nitelikler

- Haber spikeri, gündemi sürekli takip etmeli, gelişmeleri kaçırmamalıdır.
- Sunucu habere hâkim olmalıdır.
- Ekran karşısındaki izleyicilere güven vermelidir.
- Türkçeyi güzel konuşmalıdır.
- Haber spikeri, verilmek istenen mesajı dinleyici ya da izleyiciye amacına uygun ve doğru olarak aktarmalıdır.
- Haber spikeri, ürkek ve çekingen olmamalı, her söylediği söze önce kendi inanmalıdır.
- Haber spikeri tarafsız olmalıdır.
- Haber spikeri kılık kıyafetine, jest ve mimiklerine, konuşmadaki tonlamalarına dikkat etmelidir.

Haber Spikerinin Uyması Gereken Kurallar

- Haber metinlerindeki kelimeler yazıldıkları gibi değil, söylendiği gibi okunmalıdır.
- Sunucu haberi okurken (eğer elindeki metinden okumak durumunda kalmışsa) sık sık kameraya bakmaya özen göstermelidir.
- Sunucu başını ve mimiklerini çok kullanmamalıdır.
- Sunucu yayın sırasında stüdyo şefinin talimatlarına uygun hareket etmelidir.
- Sunucu yayın sırasında meydana gelen aksaklıkları izleyiciye fazla yansıtmadan yayın akışına devam etmelidir.
- Sunucu stüdyo konukları ve telefon bağlantısı kurulan kişilerle görüşürken nazik, objektif ve mesafeli olmalıdır.

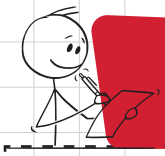

ETKİNLİK - 1

Aşağıdaki cümlelerin başına yargılar doğruysa "D" yanlışsa "Y" yazınız.

1. ( ) Yenilgi, başarısızlık, karmaşa, gerilim konuları "habere değer" konular arasındadır.
2. ( ) Haber yazma teknikleri kitle iletişim aracının özelliklerine ve haberin türüne göre değişmektedir.
3. ( ) Bilgisayar ve İnternet alanındaki gelişmeler televizyon haberciliğinin hız kazanmasını ve kolaylaşmasını sağlamıştır.
4. ( ) Dergi metinlerinde yalın, kısa ve rutin bir dil kullanılırken günlük gazeteler akıcı ve sürükleyici bir dille yazılmalıdır.
5. ( ) Dergiler, gazetelere oranla ayrıntıya inmede daha avantajlıdır.

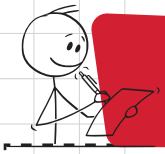

ETKİNLİK - 2

Aşağıdaki boş bırakılan yerlere uygun ifadeyi yazınız.

1. 5N1K kuralının açılımı ....., ..., ..., ..., ... ve kim sorularından oluşur.
2. ..... ve ..... de yayımlanan haberler tekrar tekrar okunabilir.
3. Belirli bir yer ve zaman içinde gerçekleşen çeşitli olayların, iletişim veya yayın organlarıyla bilmeyenlere aktarılmasına ..... denir.
4. ....., birinci sayfada logonun üzerinde büyük puntolarla gösterilen en önemli haberdir.
5. Habercilikte kullanılan ..... tekniğinde haberin özeti, girişte verilmektedir. Okumayı kolaylaştırıp tekrarı önleyen, merakı tahmin eden, sayfa düzenini, haberi kesme ve genişletmeyi kolaylaştıran haber yazımını hızlandıran bu teknik, bütün haber türleri ve iletişim araçları için uygulama olanağına sahiptir.

IV. Yapısına Göre Cümleler

Cümle kuruluşunda temel unsur yüklemdir. Bu yüzden yapısına göre cümle demek cümleyi eylemleri ve yüklemlerine göre incelemek anlamına gelir. Cümledeki yargı sayısı cümlenin yapısını gösterir. Cümlelerin bildirdiği yargı sayısı ve ögelerin yüklemle olan ilişkisi cümle çeşitlerini oluşturur.

1 Basit Cümle: Tek yüklemle kurulmuş cümledir. Basit cümlede tek bir yargı bulunur. Yüklem ya çekimli bir fiilden ya da ek fiil almış isim soylu bir sözcükten oluşur. Basit cümlede cümlenin yapısını belirleyen, cümledeki sözcüklerin ya da sözcük gruplarının sayısı değil, bunların tek bir yükleme bağlanmış olmasıdır. Önemli olan tek bir yargının bulunmasıdır.

ÖRNEK

Yüklemi fiil soylu olanlar:

"Beynimi uyuşturuyor özlemin."

"Dokunabilir misiniz, / Gözyaşlarıma, ellerinizle?"

"İki arkadaş yıllar sonra kol kola neşeyle Balıkpazarı'na inerler."

"Çırak yine bıçağın ucuyla her iki müşteriye tuzsuzdan tattırır."

ÖRNEK

Yüklemi isim soylu olanlar:

"Benim sadık yârim kara topraktır."

"O akşam evde ablamla birlikteydik."

"O geceki de sendin."

"O eski günler bugünlerden çok daha güzelmiş."

2 Birleşik Cümle: İçinde birden çok yargı bulunan cümledir. Bu tür cümlelerde bir temel cümle ve buna bağlı yan cümle veya cümleler bulunur. Bu cümleler birtakım kurallarla birbirine bağlanır. Birleşik cümlelerde yan cümleler, temel cümlenin herhangi bir ögesi olur. Bu tür cümleler girişik birleşik, iç içe birleşik, ki'li birleşik, şartlı birleşik cümleler olmak üzere dört gruba ayrılır.

- **Temel Cümle:** Asıl yargının bulunduğu cümledir. Ana düşünceyi içinde barındırır. Birleşik cümlenin içinde bulunabileceği gibi yalnız başına da bulunabilir.

- **Yan Cümle:** Temel cümleyi tamamlayan cümlelerdir. Temel cümleyi anlam yönünden güçlendirme işlevi görür. Yan cümle de yapısı bakımından temel cümle gibi bir cümledir. Bu cümleler kendi başına bir yargı taşısa da anlam ve yapı bakımından temel cümleye bağlıdır.

Bileşik Cümle Çeşitleri

a) Girişik Birleşik Cümle: İçinde fiilimsi bulunan cümledir. Bu tür cümlelerde fiilimsinin bulunduğu sözcük grubu yan cümleyi çekimli fiil bulunduğu cümle ise temel cümleyi oluşturur. Bir girişik birleşik cümlede bir fiilimsi bulunabileceği gibi birden fazla fiilimsi de bulunabilir. Ayrıca yan cümle temel cümlenin bir ögesi olur.

ÖRNEK

"Onunla görüştüğünü herkesten saklamış."

Yan cümle Temel cümle

(Yukarıdaki cümlede yan cümle temel cümlenin nesnesi durumundadır.)

"Yeni aldığı öykü kitabını okuyan çocuk babasına birtakım sorular sordu.

Yan cümle Temel cümle

(Yukarıdaki cümlede yan cümle temel cümlenin öznesi durumundadır.)

"Güzel şiir okuyarak dinleyenleri etkilemişti."

Yan cümle Temel cümle

(Yukarıdaki yan cümle temel cümlenin zarf tümleci durumundadır.)

"Sevgilisi öldüğü için dünyadan elini eteğini vakitsiz çekmişti."

Yan cümle Temel cümle

(Yukarıdaki yan cümle temel cümlenin zarf tümleci durumundadır.)

"Bu içten gülüşüne daima imrenmişimdir."

Yan cümle Temel cümle

(Yukarıdaki yan cümle temel cümlenin dolaylı tümleci durumundadır.)

b) İç İçe Birleşik Cümle: Bir cümlenin başka bir cümlenin içinde yer almasıdır. Daha çok alıntıların yapıldığı cümlelerde kullanılır. Bu tür cümlelerde temel cümlenin yüklemi "demek, sanmak, zannetmek, farz etmek, addetmek, duymak, işitmek, bilmek, görmek, düşünmek" fiillerinin çekime girmiş biçimleridir.

ÖRNEK

"Annemler bugün beni arar , zannediyordum."

İç cümle Temel cümle

Yan cümle

"Atatürk'ün "Ne mutlu türküm diyene" sözü kulaklarımdan gitmiyor."

"Bana daima iyi olmamı, tavsiye ederdi."

"Geç kalan adalet, adalet değildir, diye söyleniyordu."

c) Ki'li Birleşik Cümle: Yan cümleyle temel cümleyi birbirine bağlayan "ki" bağlacıyla kurulmuş cümledir. Bu tür cümlelerde genellikle temel cümle "ki" bağlacından önce, yan cümle ise sonra gelir.

ÖRNEK

"Anladım ki hiç kimse ama hiç kimse beni senin kadar sevemez."

"Gördüm ki seni hiçbir şey değiştiremeyecek."

"ki" li birleşik cümleler Türkçenin söz dizimine uygun değildir. Bunları şu şekilde söz dizimine uydurabiliriz:

"Duydum ki unutmuşsun gözlerimin rengini
Temel cümle Yan cümle

Gözlerimin rengini unuttuğunu duydum.
Yan cümle (Yüklem) Temel cümle

d) Şartlı Birleşik Cümle: Temel cümlede bulunan yargının bir şarta bağlandığı cümlelerdir. Yan cümlenin yargı bildiren sözcüğüne "-se, -sa" şart kip eki getirilir. Yan cümleler temel cümlenin zarf tümleci olurlar.

ÖRNEK

"Amacın beni yermekse boşuna zahmet etme."
Yan cümle Temel cümle

"Evden ayrılırsam nerede kalırım."
Yan cümle Temel cümle

"Çalışırsan başarırsın."
Yan cümle Temel cümle

3 Sıralı Cümle: Yapısı bakımından bağımsız ancak anlamca birbirine bağ cümlelerin virgül ya da noktalı virgülle birbirine bağlanmış biçimlerine sıralı cümle denir. Cümleler arasındaki anlam ilişkisi, ortak kip ve şahıs ekleri ile pekiştirilir. Sıralı cümleler "bağımlı sıralı cümle" ve "bağımsız sıralı cümle" olmak üzere iki biçimde incelenir.

a) Bağımlı Sıralı Cümle: Birbiri ardınca sıralanan cümleler arasında öge ortaklığı bulunuyorsa bu tür cümlelere bağımlı sıralı cümle denir.

✸ Sarı çiçeğin yaprakları solmuş, yerlere dökülmüştü.
Özne Yüklem Yüklem

(Öznesi ortak bağımlı sıralı cümle)

✸ Biz (G.Ö) Dün akşam önce balkonda yemek yedik, sonra geçmiş günleri andık.
Zarf tümleci Yüklem Yüklem

(Öznesi ve zarf tümleci ortak bağımlı sırası cümle)

✸ O (G.Ö) İşine yaramayan kitapları biriktirdi, okul kütüphanesine hediye etti.
Belirtili nesne Yüklem Yüklem

(Öznesi ve nesnesi ortak bağımlı sırası cümle)

✸ Siz (G.Ö) Birlikte çalıştığınız insanlara güvenin, her zaman destek olun.
Dolaylı tümleç Yüklem Yüklem

(Öznesi ve dolaylı tümleci ortak bağımlı sıralı cümle)

b) Bağımsız Sıralı Cümle: Birbiri ardınca sıralanan cümleler arasında öge ortaklığı bulunmuyorsa bu tür cümlelere bağımsız sıralı cümle denir.

✸ Ben (G.Ö) Geziye katılmak için geç kalmıştım, herkes otobüslere binmişti.
Yüklem Özne Yüklem

✸ Gün yavaşça batıyordu, hayvanlar otlaklardan henüz dönmemişti.
Özne Yüklem Özne Yüklem

✸ Her yerde çiçekler açmıştı, sanki doğa şimdi uyanıyordu.
Özne Yüklem Özne Yüklem

(Bu cümlelerde hiçbir öge ortaklığı olmadığı için hepsi de bağımsız sıralı cümledir.)

4 **Bağlı Cümleler:** Yapısı bakımından birbirinden bağımsız fakat anlamca bağlı cümlelerin birbirlerine "ile, ve, ama, fakat, lakin, çünkü, meğer, veya, halbuki vb." bağlaçlarla bağlanmasıyla oluşmuş cümlelerdir. Bu tür cümleler anlamca birbirlerine bağlı olsalar da ögeleri bakımından farklılık gösterebilir.

Sıralı cümle ile bağlı cümle arasındaki tek fark, cümleleri birbirine bağlarken sıralı cümlelerde virgül veya noktalı virgülün kullanılması; bağlı cümlelerde ise bağlaçların kullanılmasıdır.

ÖRNEK

- Ortanca ağabeyim karanlıktan korkardı ve lâmbanın ışığından ayrılmazdı."

  "Ortanca ağabeyim karanlıktan korkardı." cümlesi ile "lâmbanın ışığından ayrılmazdı." cümlesi birbirlerine "ve" bağlacıyla bağlanmıştır.

- "Gündüzleri yalnız başıma kapısından bile bakmak beni ürkütürdü lakin ben yine de korkarak da olsa kafamı uzatırdım."

  Yüklem Yüklem

  "Gündüzleri yalnız başıma kapısından bile bakmak beni ürkütürdü." cümlesi ile ben yine de korkarak da olsa kafamı uzatırdım." cümlesi birbirlerine "lakin" bağlacıyla bağlanmıştır.

İçinde bağlaç olan her cümle bağlı cümle değildir. Çünkü bağlaçlar cümlelerin özne, nesne gibi ögelerini de bağlayabilir. Bağlı olması için yüklemleri bağlaması gerekir.

Ne annesine ne babasına haber vermiş.

Dolaylı tümleç — Dolaylı tümleç — Yüklem

bağlaç

(Bağlaç dolaylı tümleçleri bağlamıştır, bağlı cümle değildir.)

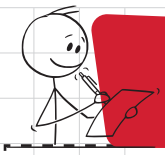

ETKİNLİK - 3

Aşağıdaki cümlelerin başına yargılar doğruysa "D" yanlışsa "Y" yazınız.

1. ( ) "Bahçecikte mısır fidanlarının arasında tek tük bostan kökleri, birer sırığa sarılmış birkaç fasulye vardı." cümlesi girişik birleşik cümledir.

2. ( ) "Herhalde buranın sahipleri yakın bir yere gitmiş olacaklar!" diye düşündüm." cümlesi iç içe birleşik cümledir.

3. ( ) "Boğazın alt ucundaki ova, güneşin ışıkları altında parlıyor; bulutlar ovaya sisli bir sabah manzarası veriyordu." cümlesi bağımlı sıralı cümlelerdir.

4. ( ) "Çalılar arasındaki patikada bir müddet gözümden kayboldu." cümlesi birleşik cümledir.

5. ( ) "Ovaya iyice yaklaşmıştım ki yolun kenarında bir karaltı gördüm." cümlesi ki'li birleşik cümledir.

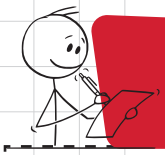

ETKİNLİK - 4

Aşağıdaki boş bırakılan yerlere uygun ifadeyi yazınız.

1. "Kapının toprak eşiğine oturup biraz dinlenmek istedim." cümlesi yapısı bakımından ..... cümledir.

2. "Annesi onun bir gün geleceğine o kadar eminmiş ama o gelmemiş." cümlesi yapısı bakımından ..... cümledir.

3. "Bir gün birkaç kişi oturmuştuk, çay içiyorduk." cümlesi bağımlı sıralı cümledir. Çünkü cümleler arasında ..... ve ..... ögeleri iki cümlede de ortak kullanılmıştır.

4. "Bugünden sonra Erzurum'un birinci dedikodu mevzuu Tahsin Efendi oldu." cümlesi yapısı bakımından ..... cümledir.

5. "Bütün tahminler yapıldı, bütün ihtimaller ortaya atıldı." cümlesi bağımsız sıralı cümledir. Çünkü cümleler arasında ..... tur.

Haber Metni

LONDRA'DA BOMBALI TERÖR SALDIRISI

İngiltere'nin başkenti Londra'da Başbakanlık konutu, yaklaşık 11 ay sonra IRA militanlarının koyduğu bomba ile sarsıldı.

IRA militanları terörist bir gruptur. Grup İngiltere'den hak talep ettiği için İngiltere'ye yönelik çeşitli saldırılar düzenlemektedir. Dün yine bir bomba olayı yaşandı. Teröristler 10 Downing Street Caddesi'nin yüz metre uzağına bir bomba koydular. Teröristler, 10 Downing Street Caddesi'nde Başbakan John Major oturuyor. Bomba sabahın erken saatlerinde patladı. Bombanın sesi 20 km uzaktan bile duyuldu. Bomba bir okulun hemen üstünde patladı. Patlama sonucunda öğrencilerden bazıları hafif yaralandı. Olay üzerine Başbakan John Major kınama mesajı yayınladı.

1 - 7. soruları yukarıdaki metne göre cevaplayınız.

1. "Londra'da Bombalı Terör Saldırısı" adlı haber metnini 5N1K kuralına göre inceleyiniz.

Ne:

Nerede:

Ne zaman:

Neden:

Kim:

Cevap

2. "Londra'da Bombalı Terör Saldırısı" adlı haber metni ters piramit tekniğiyle yazılmıştır.

Bu metinde ters piramit tekniğinin bölümlerini gösteriniz.

a) Başlık:

b) Flaş:

c) Gövde:

d) Detay:

Cevap

AÇIK UÇLU SORULAR

3. a) Metinde yazarın bakış açısını belirleyiniz.
b) Yazar ile anlatıcı aynı kişi mi yoksa faklı kişi midir? Neden böyle düşündüğünüzü açıklayınız.

Cevap

4. Gazete haberciliği ile dergi haberciliğinin en önemli farkını yazınız.

Cevap

5. Bir haber yazısının hangi özellikleri taşıması gerektiğini başlıklar halinde yazınız.

Cevap

6. "Dün yine bir bomba saldırısı yaşandı." cümlesi yapısı bakımından nasıl bir cümledir? Açıklayınız.

Cevap

7. "İngiltere'nin başkenti Londra'da Başbakanlık konutu yaklaşık 11 ay sonra IRA militanlarının koyduğu bomba ile saldırıldı." cümlesi yapısı bakımından nasıl bir cümledir? Açıklayınız.

Cevap

AÇIK UÇLU SORULAR

8. "Son zamanlarda ne gülüyor ne de konuşuyordu." cümlesi yapısı bakımından nasıl bir cümledir? Açıklayınız.

Cevap

9. "Belki bir sabah geleceksin lakin vakit geçmiş olacak." cümlesi yapısı bakımından nasıl bir cümledir? Açıklayınız.

Cevap

10. "Birden bire onu görünce elimdeki herşey yere düştü. Acaip heyecanlandım." cümlesinde yazım yanlışı yapılan kelimeleri bulup doğrusunu yazınız.

Cevap

11. Çok soğuk (I) fırtınalı (II) tipili bir geceydi. Yine Tophane Kahvesi'nde çay içiyor ve Bayburtlu bir arkadaşın hicret (III) hikâyelerini dinliyorduk. İçeriye rüzgârla (IV) karla beraber ortadan biraz uzun boylu (V) hafif tıknazca adeta çıplak denecek derecede sefil kıyafetli bir adam girdi.
Yukarıda numaralanmış cümlelerin hangisinde, ayraçla ( ) belirtilen yere virgül (,) getirilemez?

Cevap

12. Bununla beraber galiba bir boşalma gecesi olmalı ki tam ben yerimi terke hazırlanırken ( )
- Ne güzel gece ( ) değil mi ( ) diye tekrar söze başladı ( ) adeta bir rüya gibi ( )
Yukarıdaki parçada ayraçlarla belirtilen yerlere sırasıyla hangi noktalama işaretleri getirilmelidir?

Cevap

ÜNİTE DEĞERLENDİRME TESTİ

1. Aşağıdaki ifadelerden hangisi yanlıştır?

A) Haber, verilmiş bilgilerin yeterliliği konusunda hiçbir soru sorulayacak biçimde işlenmiş olmalıdır.

B) Haberde hedef kitlenin ilgisini azaltmamak, dikkatini dağıtmamak için gereksiz ayrıntılardan kaçınmalıdır.

C) Anlaşılırlığı kolaylaştırmak için cümleler uzun tutulmalıdır.

D) Olayı haber olarak kurgularken haberin bir bütünlük içinde de anlam taşımasına özen gösterilmelidir.

E) Haber metni içinde bilinmeyen kelime, anlaşılmayan cümle bulundurulmamalıdır.

2. Aşağıdaki ifadelerden hangisi Genel Ağ haberciliği ile ilgilidir?

A) Tamamı uzman kişilerden oluşan yayın kurulu tarafından gerçekleştirilen bir habercilik türüdür.

B) Genel Ağ haberciliğinde daha derinlemesine incelemeler yapılmaktadır.

C) Genel Ağ haberleri çoğunlukla, daha uzun sürece yayılmış, her zaman tartışılıp konuşulabilen dosya konularını kapsamaktadır.

D) Genel Ağ haberciliğinde yazı, ses ve görüntü aynı ortam üzerinden eş zamanlı olarak sunulabilmektedir.

E) Genel Ağ haberciliğinde zaman sorunu olmadığı için doğru insan, doğru zaman, doğru yöntemler üzerinde durulmaktadır.

3. Haber yazısında nesnellik, habercinin haber kaynağına, olaya ya da duruma mesafeli yaklaşmasıyla sağlanır.

Buna göre haberci aşağıdakilerden hangisini yapmamalıdır?

A) Olay ilgili tarafların görüşlerine yer vermemelidir.

B) Haberin içinde rol almamalıdır.

C) Öznel ifadelerden kaçınmalıdır.

D) Duygusal ifadeler göstermemelidir.

E) İnanç, kanaat ve ideoloji gibi her tür düşünsel yargılardan uzak kalmalıdır.

4. Habercilikte haberin yayımlanacağı tüm araçlarda uygulanmakta olan beş teknikten bahsedilebilir.

Aşağıdakilerden hangisi bu tekniklerden biri değildir?

A) Ters piramit tekniği

B) Düz piramit tekniği

C) Dörtgen tekniği

D) Konuşma dili tekniği

E) Sayısal verilerden yararlanma tekniği

5. Aşağıda verilen habercilik terimlerinin hangisinin tanımında yanlışlık yapılmıştır?

A) Sansasyonel haber: Tirajı artırmak için süreli olarak heyecanlı haber vermektir.

B) Spot: Gazetede çıkan haberi yalanlama.

C) Ajans: Haber toplama ve yayma işiyle uğraşan kuruluş.

D) Sürmanşet: Birinci sayfada logonun üzerinde büyük puntolarla gösterilen en önemli haber.

E) Asparagas Haber: Uydurulmuş haber.

6. Aşağıdakilerden hangisi bir haber spikerinin sahip olması gereken niteliklerden biri değildir?

A) Haber spikeri, gündemi sürekli takip etmeli, gelişmeleri kaçırmamalıdır.
B) Haber spikeri, verilmek istenen mesajı dinleyici ya da izleyiciye amacına uygun ve doğru olarak aktarmalıdır.
C) Ana dilini güzel konuşmalıdır.
D) Sunacağı haber konularını tek tek okuyup incelemesine gerek yoktur.
E) Ekran karşısındaki izleyicilere güven vermelidir.

7. Aşağıdakilerden hangisi yapısı yönüyle basit bir cümledir?

A) Yaşamının ve sevginin zaferleri de var, dedim.
B) Benim şahsımda bütün insanlıkla konuşuyordu.
C) Hayat, ölümün şerefine yazılmış bir kasideden başka bir şey değildir.
D) Çok rica ederim, susun, bütün bunları niçin söylüyorsunuz?
E) Fakat o beni dinlemekten çok uzaktı.

8. Aşağıdakilerden hangisi yapısı bakımından birleşik bir cümledir?

A) Arkasına bakmadan yola koyuldu.
B) Şimdi bütün şehir bana benzedi.
C) Acele acele evime döndüm.
D) Aynı çeviklikle birdenbire ayağa kalktı.
E) O hâlde muhakkak gitmeliyim.

9. Aşağıdaki cümlelerden hangisi yapısı yönüyle ötekilerden farklıdır?

A) Sallanarak ayağa kalktım ve aynı gün içinde ikinci defa konuşma talimi yaptım.
B) Bütün düzenleri yıkacaktım, onlara gösterecektim.
C) Dünya yuvarlaktır ama dünya tam olarak mükemmel biçimde yuvarlak değildir.
D) Çok kazanmak istiyordum fakat bu dünyada biliyorsunuz ancak işini bilenler kazanır.
E) Bir süre sonra yoruldum ancak hâlâ içeri girmek istemiyordum.

10. "Telefonun açılmasına kadar geçen zamanı boş geçirmedim."
Aşağıdakilerden hangisi yapıca bu cümleyle özdeş değildir?

A) Verdiğim bahşişler onun da yüzünü güldürmeye başlamıştı.
B) Belirli kişilere tehdit mektupları yazdığımı itiraf etmek istiyorum.
C) İstanbul'a giderken elini öpüp hayır duasını almak istemiş.
D) Mahalle, sabah karanlığında, onun sıtma görmemiş, dik sesiyle uyanıyordu.
E) O gün İstanbul'da baş döndürücü bir hızla hareket ediyordum.

11. Aşağıdaki cümlelerin hangisinde yazım yanlışı yoktur?

A) Akşam üstü Hacı Ali Efendi'nin ziyaretçileri azaldı.
B) Anadolu'nun Doğusunda Ermeni devleti kurmaya çalışmışlardır.
C) Okula gelen çocuklar ardarda dizilmişlerdi.
D) Annem yeni evimize bir takım yeni koltuk takımı da aldı.
E) Senigidi karakter hırzısı, diye gürledi.

YENİ NESİL SORULAR

1. Muhabir:

(I) ...

Sahaf:

– Bahsettiğiniz kişilerin yani zihinde bilgi taşıyan kişilerin sayısı çok az zaten, birkaç kişi dışında kim bir kitabı gösterdiği zaman bunun hakkında fikir beyan edebilir. Bugün böyle kaç insan kaldı?

Muhabir:

(II) ...

Sahaf:

– Ankaralı sahaflar ve kitapseverler olarak bizler, duayen isimlerden Turgut Amca'yı ve müstesna bir abimiz olan Ethem Coşkun'u kaybedişimizle birlikte yalnızlaştığımız bir gerçek. Artık, o güzel kitap sohbetleri ve o tat hayli eksildi.

Bu diyalogda boş bırakılan yerlere sırasıyla aşağıdakilerin hangisinde verilenler getirilmelidir?

A) (I) Kitaplar hakkında konuşabileceğiniz kişiler var mı?
(II) Sahaflar arasında adını unutamadığınız kimler var?

B) (I) Zihnimizde bilgileri taşımakla beynimizin dinçlik kazanacağına inanıyor musunuz?
(II) Ankara'daki sahaf dostlarınızdan bahsetmek istemez misiniz?

C) (I) İnternet'in hayata hâkim olmasıyla bilgileri zihinlerinde tutan kişiler azaldı. Bu konu hakkında neler söylemek istersiniz?
(II) Ankara piyasasını avucunun içi gibi bildiğiniz söyleniyor. Bu piyasa hakkında bilgi verir misiniz?

D) (I) Zihinde bilgi taşımanın genel kültürün herhangi bir avantajı kalmadı diyebilir miyiz?
(II) Aklınızda yer eden ve Ankara kitap piyasasında iz bırakmış, yad etmek istediğiniz kişiler var mı?

E) (I) Zihinde bilgi taşımakla ilgili neler söyleyebilirsiniz?
(II) Ankara'daki unutulmaz sahaflar arasında yer alacağına inanıyor musunuz?

2. I. Ajans
II. Asparagos
III. Sosyal haber
IV. Sürmanşet
V. Tekzip

Haber yazılarının kendine özgü terminolojisi vardır. Örneğin haber toplama ve yayma işini yapan kuruluşa "ajans"; şişirme uydurma habere "asparagas"; ilk sayfalara iri puntolarla konulan başlıklara "manşet"; birinci sayfadaki logonun üstüne konan manşetlere "sürmanşet"; sayfanın yukarıdan aşağıya doğru ayrılmış dar bölümüne "sütun"; bir haberi yalanlamaya "tekzip"; dikkat çekici ve çarpıcı haberlere "sosyal haber"; güncel konular üzerine yazılan öznel yorumlara "fıkra" veya "köşe yazısı" denir.

Bu parçada haber yazıları ile ilgili numaralanmış terimlerden hangisi yanlış açıklanmıştır?

A) I. B) II. C) III. D) IV. E) V.

3. - 5. soruları aşağıdaki bilgilere göre cevaplayınız.

19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı'nda ceket, pantolon ve ayakkabı ile uyumlu gömlek almak isteyen Arda, Beril, Ebru, Kadir ve Murat bir alışveriş merkezine gitmişlerdir. Bu kişiler, bedenlerine uygun olacak şekilde XS, S, M ve L bedenlerinde gömlek almışlardır. Aldıkları bu gömleklerin renkleri ise üçü beyaz, biri mavi, biri de siyahtır. Bu kişilerin aldıkları gömleklerle ilgili şunlar bilinmektedir:

- Arda ve Kadir aynı bedende gömlek almışlardır.
- Beril ve Ebru aynı renkte gömlek almışlardır.
- Murat, en büyük bedende mavi bir gömlek almıştır.
- Kadir'in aldığı gömlek siyah değildir.
- Arda'nın aldığı gömlek bedeni ile Murat'ın aldığı gömlek bedeni arasında üç beden fark vardır.

3. Bu bilgilere göre, aşağıdakilerin hangisi kesinlikle doğrudur?

A) Beril XS bedende beyaz bir gömlek almıştır.
B) Ebru L bedende beyaz bir gömlek almıştır.
C) Arda M bedende siyah bir gömlek almıştır.
D) Kadir XS bedende beyaz bir gömlek almıştır.
E) Murat M bedende mavi bir gömlek almıştır.

4. Verilen bilgilerden hareketle kaç kişinin aldıkları gömleğin hem bedeni hem rengi bellidir?

A) 1 B) 2 C) 3 D) 4 E) 5

5.

	Beyaz	Mavi	Siyah
Arda	✓		
Beril			✓
Ebru	✓		
Kadir	✓		
Murat		✓	

Verilen bilgilerden hareketle bu kişilerin aldıkları gömleklerin renklerinin işaretlendiği tabloda hangi kişide bir yanlışlık yapılmıştır?

A) Arda B) Beril C) Ebru
D) Kadir E) Murat

6. Bir kız yurdunda kalan Aylin, Beyza, Ceylan, Dilek, Esra, Fatma ve Gül adlı kişiler soru çözmek için çalışma salonuna gitmişlerdir. Bu kişilerden üçü soru bankasından, üçü denemeden, üçü denemeden, biri de yaprak testten soru çözmeyi tercih etmişlerdir.

Bu kişilerin hangi kaynakları çözdükleri ile ilgili şunlar bilinmektedir:

- Aylin, soru bankasından soru çözmüştür.
- Beyza ve Ceylan, aynı tür kaynaktan soru çözmüşlerdir.
- Dilek ve Esra, farklı tür kaynaktan soru çözmüşlerdir.

Bu bilgilere göre aşağıdaki kişilerden hangileri yaprak testten soru çözmüş olabilir?

A) Ceylan – Dilek – Fatma B) Beyza – Esra – Dilek
C) Aylin – Gül – Esra D) Gül – Ceylan – Aylin
E) Dilek – Fatma – Gül

7. ve 8. soruları aşağıdaki parçaya göre cevaplayınız.

Ezoterik inisiyasyon özü gereği, belli bir şekilde üstatlar tarafından verilmesi gereken bir öğretidir. Tarih boyunca ezoterik öğretiler çeşitli şekillerde ortaya çıkmışlardır. Bunların çoğu, içinde bulunulan topluma ve çağa özgü karakter göstermiş ve zaman içinde işlevlerini tamamlamışlardır. Günümüzde bunların taraftarı olsa da bunlar tarih içindeki işlevlerini çoktan tamamlamış öğretilerdir. Bir de tarih boyunca var olan ezoterik düşüncelerin sentezini yapmış topluluklar vardır ki onlar günümüzde de geleneksel işlevini sürdüren topluluklardır. Bu tür bir topluluğa girmek isteyen kişi kendini sahte üstatlardan ve negatif amaçlı topluluklardan korumak zorundadır.

7. Bu parçaya göre ezoterik inisiyasyonun özellikleri aşağıdakilerin hangisinde doğru olarak işaretlenmiştir?

	Ortama göre şekillenme	İşlevini devam ettirme	Günümüze yenilenme
A)	X		
B)			X
C)	X	X	
D)	X		X
E)	X	X	X

8. Parçada geçen altı çizili cümle ile ilgili olarak aşağıdakilerden hangisi söylenemez?

A) Cümlede bir zarf-fiil, bir sıfat-fiilden oluşmak üzere iki yan cümle vardır.

B) Yüklemi sonda olduğu için kurallı bir cümledir.

C) "Üstatlar tarafından verilmesi gereken bir ögedir." tamlaması cümlenin yüklemini oluşturduğu için yüklem, türüne göre isim cümlesidir.

D) Cümle, yapısına göre girişik birleşik bir cümledir.

E) Cümle, anlamına göre biçimce ve anlamca olumlu bir cümledir.

9.

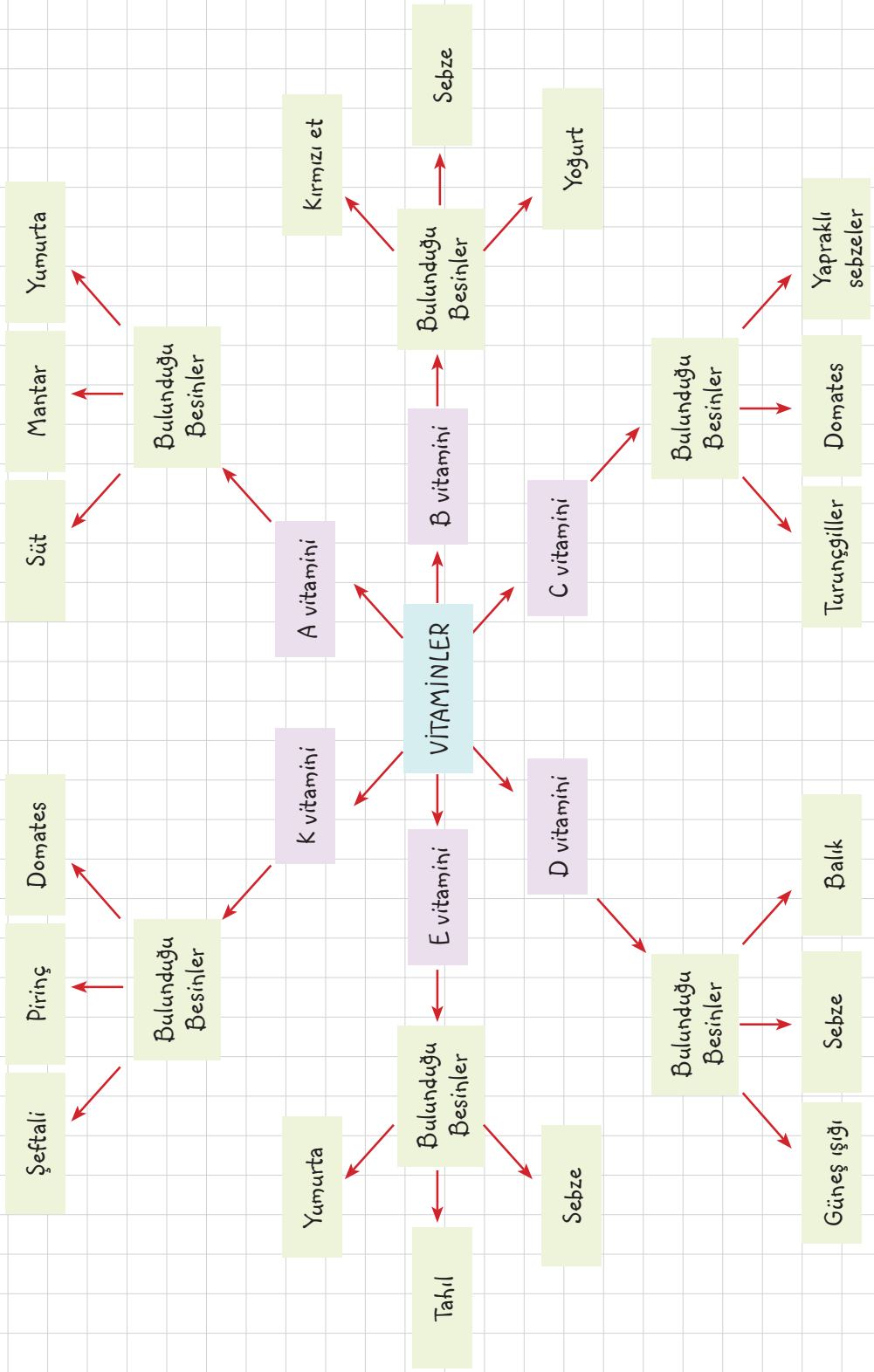

Bu görselde verilen besinlerle ilgili aşağıdakilerden hangisi söylenemez?

A) D vitamini eksikliği olan biri sıklıkla balık tüketmelidir.

B) Yumurtada hem A hem hem E vitamini bulunur.

C) D vitamini eksikliğini gidermek isteyen biri, güneşli havalarda yürüyüş yapmalıdır.

D) Domateste C ve K gibi birden fazla vitamin bulunur.

E) B vitaminine ihtiyaç duyan biri kırmızı et ve meyve tüketmelidir.

10. ve 11. soruları aşağıdaki parçaya göre cevaplayınız.

3 Kasım 1839'da Gülhane Parkı'nda Sadrazam Mustafa Reşit Paşa, Sultan Abdülmecit'in iradesini yansıtan Tanzimat Fermanı'nı okudu. Bu "ferman anayasa", Osmanlının askerî, siyasi, hukuki ve sosyal anlamda yüzünü Doğu'dan Batı'ya döndüğünün kesin bir ifadesiydi. Ancak bu yalnızca siyasi ve hukuki Tanzimat idi. Edebî alandaki Tanzimat ancak 21 yıl sonra .....(1)..... ve Agah Efendi'nin ilk .....(2)..... gazete olan .....(3)..... 'i çıkarmasıyla başlar.

10. Bu parçada belirtildiği gibi Tanzimat Edebiyatı'nın Tanzimat Fermanı'ndan 21 yıl sonra başlamasının <u>en doğru</u> açıklaması aşağıdakilerden hangisidir?

A) Divan edebiyatının taraftarları, toplumsal dönüşümü ve edebiyatta yenileşmeyi engellemişlerdir.
B) Köklü siyasi değişimler, topluma mal olmadan edebiyata fazla yansımaz.
C) Sanatçının sanatta yapacağı yenilikler, toplumsal dönüşümü hızlandırır.
D) Edebiyat ve sanat dünyası, yenilikleri algılayıp uygulamada öncülük eder.
E) Bir yayın organı olmadan bir edebî dönemin başlatılması imkânsızdır.

11. Parçada boş bırakılan yerlere sırasıyla getirilmesi gerekenler aşağıdakilerin hangisinde doğru verilmiştir?

	1	2	3
A)	Ahmet Mithat Efendi	resmî	Bedir
B)	Namık Kemal	özel	İbret
C)	Şinasi	özel	Tercüman-ı Ahvâl
D)	Teodar Kasap	mizah	Diyojen
E)	İngiliz azınlıklar	Yarı resmî	Ceride-i Havadis

12. 2 + 1 bir evde mutfak, salon, yatak odası ve misafir odasının birbirlerine konumlarıyla ilgili şunlar bilinmektedir:

- Misafir odası mutfağın güneyindedir.
- Salon, mutfağın güneybatısındadır.
- Yatak odası, misafir odasının kuzeybatısındadır.

Buna göre evin planı aşağıdakilerin hangisinde doğru verilmiştir?

A)

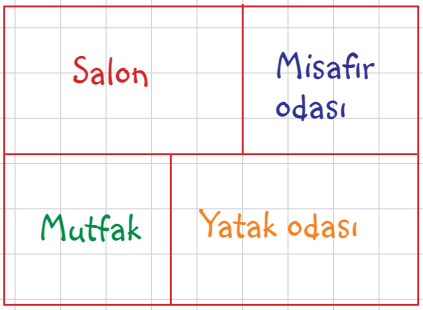

B)

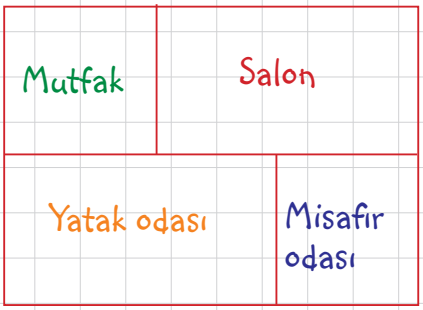

C)

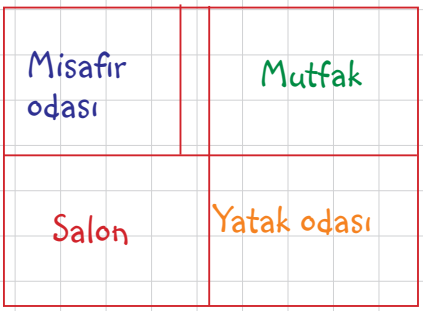

D)

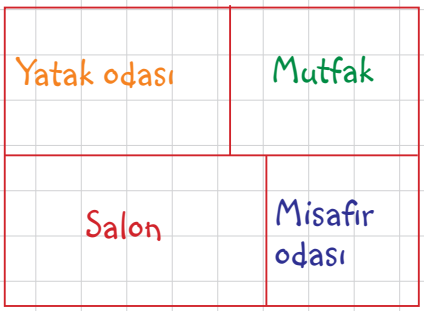

E)

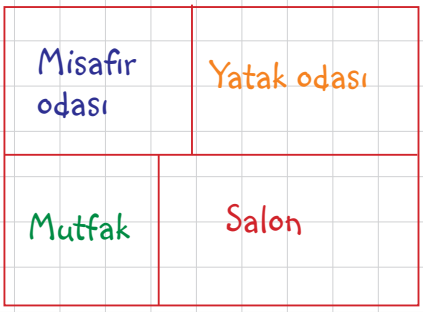

13. ve 14. soruları aşağıdaki parçaya göre cevaplayınız.

Gazeteci:
– Nerede başlıyor hikâyeniz?
Aziz Sancar:
(I) ..... Bir kere hata ettim, sekiz kardeşiz dedim, onlardan bahsedemedim. Aynı babadanız.
Gazeteci:
– Aile geçimini nasıl sağlıyordu?
Aziz Sancar:
– Herkes çiftçilikle uğraşırdı. Kendi bahçemiz, kavaklarımız vardı. Varlıklı demeyeceğim de fakir de değildik.(a) Geçinecek kadar...(b) Mesela orta 2'ye kadar okul harici ayakkabımız yoktu. Yazın yalın ayaktık.
Gazeteci:
– Ana diliniz neydi?
Aziz Sancar:
(II) .....

13. Bu diyalogda boş bırakılan yerlere sırasıyla aşağıdakilerin hangisinde verilenler getirilmelidir?

A) (I) Mardin'de başlayıp Teksas'a kadar uzanan bir hikâyeydi benimki. Kimileri 8 kardeşim olduğunu bilse de aslında 10 kardeşiz.
(II) Arapça Mardin'de yaygın ama ben Türkçe konuşarak büyüdüm.

B) (I) Mardin'in Savur ilçesinde 1946'da doğdum. Aslında 10 kardeşiz, iki de üvey kardeşim var.
(II) Anne babayla Arapça konuşurduk ama çocuklar kendi aramızda Türkçe konuşarak büyüdük.

C) (I) Mardin'in Savur ilçesinde başlar benim hikâyem, Teksas'a doğru açılır.
(II) Türkçe, ağzımda annemin ak sütü gibidir. Arapça ise aile içi iletişimimizi sağlar.

D) (I) Mardin'de doğdum. Eşimle tanışmam Mardin yıllarımdan sonra oldu.
(II) Arap kökenli olduğumuz için Arapça idi. Bilirsiniz Mardin'de Arap nüfus yoğundur.

E) (I) Aslında orası biraz karmaşık. 10 çocuklu bir ailenin çocuğuyum.
(II) Türkçe benim için vazgeçilmezdir. Ama aile içinde Arapça konuşurduk.

14. Diyalogda geçen altı çizili cümlelerle ilgili olarak aşağıdaki açımlamalardan hangisi yanlıştır?

A) a-ile gösterilen cümle öznesi ortak bağlı cümledir.
B) b-ile gösterilen cümle yüklemin yerine göre eksiltili cümledir.
C) a-ile gösterilen cümle yüklemin yerine göre iki kurallı cümledir.
D) a-ile gösterilen cümle yapısına göre girişik birleşik cümledir.
E) a-ile gösterilen cümlenin iki yüklemi de anlamına göre biçimce ve anlamca olumsuzdur.

15. Ragbi, iki takımla bir devresi 40 dakika olmak üzere iki devre olarak oynanan, topu elle rakip kale çizgisinin arkasına taşımayı hedefleyen sert bir spordur. İngiltere'nin Ragbi isimli kentinde futbol maçı sırasında bir oyunun topu kollarının arasında tutarak kaleye doğru koşması ile başlamıştır. Bu sporun kuralları ile ilgili olarak şunlar söylenebilir:

- En önemli kural, ileriye pas verilmemesidir.
- On beşer kişilik takımlar hâlinde oynanır.
- 8 kişi forvet ve 7 kişi bek olarak sahadaki pozisyonlar ve roller ayrılır.
- Futboldan farklı olarak Ragbi oyununda forvetler daha ağırdır. Çarpışmalarda ve daha ağır mücadelelerde forvetler bulunurken bek olarak oynayan oyuncular daha çok kaçmaya ve sayı yapmaya odaklı oynarlar fakat yeni dünya Ragbi düzeninde uluslararası takımlarda forvet oynayanlar kadar bek olarak oynayanlar da rock veya maul gibi pozisyonlarda mücadelenin içinde kalmaktadır.

Bu parçada göre Ragbinin kuralları arasında aşağıdakilerden hangisi yer almaz?

A) Geri pas verilebilmesi
B) Sürenin 80 dakika ile sınırlı olması
C) 7 bek oyuncu dışındakilerin forvet oynaması
D) Topun kale çizgisinin arkasına taşınmasıyla sayı yapılması
E) Toplam on beş kişiyle oynanması

ÜNİTE 9: GEZİ YAZISI

Gezi Yazısı Türü ve Özellikleri

Divan Edebiyatında Gezi Yazısı

Cumhuriyet Dönemi'nde Gezi Yazısı

Dilbilgisi: Cümle Çeşitleri ve Bunların Metindeki İşlevleri

GEZİ YAZISI TÜRÜ VE ÖZELLİKLERİ

Gezi Yazısı (Seyahatname)

Bir yazarın yurt içinde veya yurt dışında gezip gördüğü yerlerin ilgi çekici özelliklerini anlattığı yazı türüne gezi yazısı denir. Gezi yazılarında gezilen mekân merkeze alınır; gezilen yerle ilgili gözlem, tespit, deneyim ve yorumlar yapılır; birçok anlatım biçiminden faydalanarak canlı ve etkileyici bir dille izlenimler aktarılır. Gezi yazılarında amaç gezilip görülen yerleri okuyucuya tanıtmaktır. Eskiden gezi yazılarına seyahatname gezip gören insana seyyah adı verilmekteydi. Bugün gezen gören kimseye ..gezgin.., onların gezip gördükleri yerleri anlattıkları yazılara da gezi yazıları denmektedir.

Gezi Yazılarının Özellikleri

- Gezi yazıları kuvvetli bir gözlem gücüne dayanır.
- Gezi yazılarında gezilen, görülen yerin; siyasal, sosyal, ekonomik, kültürel yönleri ile insanların dinleri, dilleri, sanatları, tarihleri, ırkları, yaşayışları gelenekleri; canlı ve edebî bir üslupla verilir.
- Gezi yazıları belgesel nitelikli eserlerdir. Edebî bir tür olmakla birlikte aynı zamanda başvurulacak kaynaklar arasındadır.
- Yazar, her gün çevrede görünen şeyleri değil ilgi çekici olanları anlatır.
- Gezi yazılarında, kendinden önceki söylenmişlerden, yazılmışlardan farklı olmak önemlidir.
- Yazar anlattıklarının hayal ürünü değil gerçek olduğunu; fotoğraflarla desteklemeli, anlattıklarını bir mantık çerçevesine oturtabilmelidir. Anlattıkları, önceki anlattıklarıyla çelişmemelidir.
- Anlatım biçimi olarak öyküleme, betimleme, açıklamadan; anlatım tekniği olarak da dialog ve soru-cevap tekniğinden yararlanılır.
- Gezi yazısı görülen yerlerin güzellikleri hakkında duygu ve düşünceler içerebilir. Bu nedenle özneldir.
- Anlatım birinci kişi ağzından (yazarın kendi ağzından yapılır.)
- Gezi yazısı yazılırken rivayetlerden, hikâyelerden, efsanelerden, anılardan, anekdotlardan, atasözlerinden ve deyimlerden faydalanılır.
- Gezi türünde yazılmış eserin konusunda bir sınırlama yoktur. Gezilebilecek her yer; oraya gitmek, orada bulunmak kaydıyla gezi türü esere konu olabilir.
- Gezi yazılarının açık, sade, anlaşılır ve içten bir anlatımı vardır.

Gezi Yazısı Türüyle Benzerlik Taşıyan Diğer Edebî Türler

Diğer edebî eserlerden farklı bir özelliği daima dinamik yapısını koruması olan gezi türü, dil ve anlatım özellikleri bakımından anı ve günlük türüne, kısmen mektup ve röportaj türüne yaklaşsa da kesin çizgilerle onlardan ayrılmaktadır. Ancak anlatım tekniği olarak anı ile iç içe girdiği durumlar görülebilir.

Gezi Yazısı ve Günlük

Günlük, bir kişinin önemli ve kayda değer bulduğu olayları, gözlem, izlenim, duygu, düşünce ve hayallerini günü gününe tarih belirterek anlattığı yazı türüdür. Günlüklerde amaç yaşanılan olaylar esnasında yazarın hissettiklerini vermezken gezi yazılarında amaç, gezilen yeri okuyucuya her yönüyle tanıtmaktır. Okur, anlatılan yerleri bu sayede sanki yazarla birlikte geziyormuş hissine kapılır. Ayrıca gezi yazıları gezi tamamlandıktan kısa bir süre sonra kaleme alınır.

Gezi Yazısı ve Anı

Gezi ve anı türündeki yazılarda açık, sade, içten bir dil kullanılması; açıklayıcı, betimleyici, öyküleyici anlatım türlerinin kullanılması ve her iki türün de başka bilim dallarına kaynaklık etmesi bu iki türün ortak yanlarıdır. Yazılış amaçlarının farklı olması ise iki türü birbirinden ayırır. Anılar, yazarın kişisel yaşantısının bütününü veya belli bölümlerini kapsayan bu dönemlerdeki gözlemleri dile getirmek amacıyla okuyucuya bilgi vermektedir. Ayrıca gezi yazılarında gözlem önemli bir yer tutar, anılarda ise yazarın kendi yaşamına dair izlenimleri vardır. Anılarda çevreye ait bilgiler gezi yazısı kadar ayrıntılı değildir. Ayrıca anılarda gezilerden farklı olarak objektif olmak ve kronoloji çok önemlidir.

Gezi Yazısı ve Mektup

Mektup türü ile de bağlantılı gibi görünen gezi türünün içerikleri, amaçları, anlatım biçimleri ve yapısal özellikleri birbirinden farklıdır. Mektup, gezi eserine oranla daha özneldir.

Gezi Yazısı ve Otobiyografi

Kişinin kendi hayatını anlattığı yazıya otobiyografi denir. Otobiyografide doğumdan itibaren otobiyografisinin yazıldığı ana kadar yaşananlardan anlatmaya değer olanlar yazılır. Gezi yazılarında ise sadece gezilen yerlerle ilgili gözlemler yansıtılır. Gezi yazılarında özne dış dünyayken otobiyografide özne, kişinin kendisidir. Edebiyat, sanat, siyaset, spor vb. alanlarda ünlü bir kişi; diğer insanlarca bilinmeyen yönlerini, başarısını nelere borçlu olduğunu ve başarısını nasıl kazandığını anlatmak amacıyla otobiyografisini yazarken gezi yazarı gezilen yerlerin ilginç özelliklerini anlatmayı amaçlar. Otobiyografiler, gezi yazılarına göre daha geniş ve uzun bir zamanı kapsar.

Gezi Yazısı ve Röportaj

Gidilen yerlerin belirgin özelliklerinin verilmesi ve gözlem gücünün önemli olması bu iki türün ortak yanlarıdır. Röportajlarda asıl amaç gidilen yerin tanıtımını yapmak değildir. Röportajlarda bir gerçeğin ortaya çıkarılması amaçlanır. Bunun için farklı yerler gezilip anlatılabilir. Gezi yazılarında ise gezilen yerlerin çeşitli yönleriyle tanıtılması amaçlanır. Gezi yazılarında kişilerin konuşmalarına fazla yer verilmez. Röportajlarda yer verilir. Röportajda bir yerin güzelliklerini yansıtmaktan çok o yerde yaşayan insanların sorunlarını deşmek, ortaya çıkarmak ön plandadır.

DİVAN EDEBİYATINDA GEZİ YAZISI

Türk edebiyatında ilk gezi yazısı, Seydi Ali Reis'in "Miratü'l-Memâlik" (Memleketlerin Aynası) adlı eseridir. Evliya Çelebi'nin "Seyahatname" si; Piri Reis'in 223 haritasının yer aldığı "Kitab-ı Bahriye" si ; Katip Çelebi'nin "Cihannüma" sı gezi türüne yaklaşan bölümleriyle bu alanda yazılmış eserler arasında sayılabilir.

Edebiyatımızda gezi türünde ilk büyük ve önemli eserin yazarı Evliya Çelebi'dir. Seyahatname (Tarih-i Seyyah) adını taşıyan on ciltlik eserinde Evliya Çelebi, Osmanlı İmparatorluğu sınırları içinde ve dışında gezip gördüğü yerleri anlatır. Bu yerler arasında Bursa, İzmir, Trabzon gibi şehirlerimizin yanında Avusturya, Hicaz, Mısır, Habeşistan ve Dağıstan gibi yabancı ülkeler de bulunmaktadır. Evliya Çelebi'nin gezi kitabından XVII. yy. toplumumuzun zengin kültür özelliklerini öğrenmek mümkündür. Anlatımdaki sadelik, içtenlik ve söyleşi havası da eser için ayrı bir üstünlük sayılır.

Rivayete Göre:

Evliyâ Çelebi, bir aşure gecesi rüyasında Eminönü'ndeki Ahî Çelebi Cami'sinde kalabalık bir cemaat içerisinde Hazret-i Peygamber'i gördü. Huzuruna varınca: "Şefaat ya Resullallah!" diyecek yerde heyecanlanarak; "Seyâhat yâ Resûlallah" demesi üzerine, Hazret-i Peygamber tebessüm buyurup, bu gence hem şefaatini müjdeledi, hem de seyahate izin verdi.

Nabi'nin "Tuhfetü'l-Harameyn", Keçecizade İzzet Molla'nın "Mihnet Keşan" adlı eserleri, Tanzimat Öncesi Dönem'de gezi türünde yazılmış eserlerdir. Öte yandan, 17. yüzyılda hac yolculuklarını anlatan bazı gezi kitaplarıyla Avrupa ve Yakın Doğu ülkelerine gönderilen elçilerin yazdıkları sefaretname ler de, birer gezi eseri sayılır. Gezi türünün özelliklerini en belirgin biçimde taşıyanlar arasında, İlk Osmanlı Sefiri 28 Çelebi Mehmet Efendi'nin "Fransa Sefaretnamesi" gelmektedir.

İkinci Meşrutiyet'ten sonra, gezi türünden eserlerin sayısında önemli bir gelişme görülmektedir. Bunda, okur sayısındaki artışın yanı sıra başta Fransızca olmak üzere yabancı dillerde yazılmış gezi kitaplarının, Türkçeye çevrilmesinin de etkisi büyük olmuştur. Bu dönemin önemli eserlerinden bazıları şunlardır:

- Ahmet Mithat Efendi (Tanzimat Dönemi) Avrupa'da Bir Cevelan (Batı tekniğine uygun ilk gezi örneğidir. Avrupa gezisi gözlemlerini içerir.);
- Direktör Ali Bey (Tanzimat Dönemi), Seyahat Jurnalı (Hindistan gezisine ait notları);
- Ahmet İhsan Tokgöz (Servet-i Fünun Dönemi), Avrupa'da Neler Gördüm (İlk resimli Avrupa seyahatnamesidir. Avrupa gezisi gözlemlerini içerir.);
- Cenap Şahabettin (Servet-i Fünun Dönemi), Hac Yolunda, Afak-ı Irak, Avrupa Mektupları;
- Ahmet Şerif (Servet-i Fünun Dönemi), Anadolu'da Tanin (Anadolu gezisi gözlemlerini içerir.)

CUMHURİYET DÖNEMİ'NDE GEZİ YAZISI

Cumhurilet'in ilk yıllarında, gezi yazılarında Falih Rıfkı Atay ile Ahmet Haşim gibi isimler ön plana çıkmıştır. Gezi türünün başarılı örneklerini veren Ahmet Haşim, ...söyleşi..... türüyle benzeşen gezi notlarının bir bölümünä "Bize Göre", "Gurabahane-i Lâklakan" isimli kitaplarda toplamıştır. Ahmet Haşim'in gezi türünde en önemli eseri ise 1933 tarihinde yayımladığı "Frankfurt Seyahatnamesi" adlı yapıtıdır. Yazarın 1930'ların Almanya'sını ve Türkiye'sini karşılaştırdığı, Alman uygarlığı ve toplum yapısını sade bir dille okuyucuyla sohbet edercesine anlattığı kitap, Türk edebiyatının en seçkin eserleri arasında yer almıştır. Falih Rıfkı Atay'ın gezi yazılarını derlediği kitaplarından bazıları şunlardır: Deniz Aşırı, Bizim Akdeniz, Taymis Kıyıları, Tuna Kıyıları, Yolcu Defteri, Amerika Notları, Gezerek Gördüklerim...

Cumhuriyet Dönemi'nde gezi türünde eser veren diğer yazarlar arasında: İstanbul'dan Londra'ya Şileple Yolculuk ve Akdeniz'de Bir Yaz Gezintisi adlı kitaplarıyla Saik Sabri Duran; Finlandiya adlı kitabıyla Şükufe Nihal; Bir Vagon Penceresinden ve Ankara-Bükreş adlı kitaplarıyla Sadri Ertem; Tuna'dan Batı'ya ve Anadolu Notları adlı iki ciltlik kitabıyla Reşat Nuri Güntekin; Anadolu Manzaraları adlı kitabıyla Hikmet Birand; Bir Dinazorun Gezileri kitabıyla Mina Urgan sayılabilir.

Son yıllarda gezi edebiyatımız yeni eserlerle daha da zenginleşmiştir. Yabancı ülkelerle kültürel ilişkilerin artması ve bireysel gezi imkânlarının çoğalması sonucu olarak bu türde eser yazanların sayısında da bir artış görülmektedir.

Günümüz yazarları arasında gezi yazısı ve kitaplarıyla ün yapmış olanlar arasında: Mavi Yolculuk ve Mavi Anadolu isimli eserleriyle Azra Erhat; Düşsem Yollara Yollara adlı eseriyle Haldun Taner; Sovyet Rusya, Azerbaycan, Özbekistan, Bulgaristan, Macaristan adlı eseriyle Melih Cevdet Anday; Sam Amcanın Evinde ve Bir Garip Ada adlı eseriyle Bedii Faik Akın; Canım Anadolu adlı eseriyle Bedri Rahmi Eyüboğlu; Şu Bizim Rumeli adlı eseriyle Yılmaz Çetiner; Almanya Beyleri ile Portekiz'in Bahçeleri adlı eseriyle Nevzat Üstün sayılabilir.

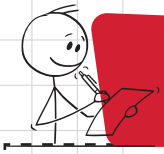

ETKİNLİK - 1

Aşağıdaki cümlelerin başına yargılar doğruysa "D" yanlışsa "Y" yazınız.

1. ( ) Gezi yazılarında gezilen mekân merkeze alınır, gezilen yerle ilgili gözlem, tespit deneyim ve yorumlar yapılır, birçok anlatım biçiminden faydalanarak canlı ve etkileyici bir dille izlenimler aktarılır.

2. ( ) Gezi yazılarında amaç yaşanılan olaylar esnasında yazarın hissettiklerini vermekken günlüklerde amaç, gezilen yeri okuyucuya her türlü tanıtmaktır.

3. ( ) Gezi yazılarının amacı yazarın kişisel yaşantısının bütününü veya belli bölümelerini kapsayan bu dönemlerdeki gözlemleri dile getirmektir.

4. ( ) Gezi yazılarında özne dış dünyayken otobiyografide özne, kişinin kendisidir.

5. ( ) Cumhuriyet'in ilk yıllarında, gezi yazılarında, Falih Rıfkı Atay ile Ahmet Haşim gibi isimler ön plana çıkmıştır.

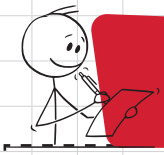

ETKİNLİK - 2

Aşağıdaki boş bırakılan yerlere uygun ifadeyi yazınız.

1. Türk edebiyatında ilk gezi yazısı, Seydi Ali Reis'in " ....." adlı eseridir.

2. Türk edebiyatında Ahmet Mithat Efendi'nin " ....." adlı eseri Batı tekniğine uygun olarak yazılmış ilk gezi örneğidir.

3. Ahmet Haşim'in 1930'ların Almanya'sını ve Türkiye'sini karşılaştırdığı, Alman uygarlığı ve toplum yapısını sade bir dille okuyucuyla sohbet edercesine anlattığı Tük edebiyatının en seçkin eserleri arasında yer alan gezi yazısı türündeki yapıtın adı " ....." dır.

4. " ....." ya da " ....." adını taşıyan on ciltlik eserinde Evliya Çelebi, Osmanlı İmparatorluğu sınırları içinde ve dışında gezip gördüğü yerleri anlatır.

5. Yurdu gezmeyi ve yaşadıklarını kaleme dökmeyi seven Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun 1953 yılında yazdığı " ....." isimli gezi kitabında Anadolu coğrafyasının ve insanının karakteristik özelliklerini bulmak mümkündür.

5, 6, 7, 8. ünitelerde cümle çeşitleri ile ilgili ayrıntılı bilgi verildiğinden burada sadece uygulama yapılacaktır. Bu konuda eksiğiniz olduğunu düşünüyorsanız ilgili ünitelere tekrar bakınız.

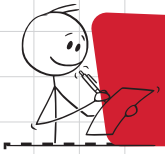

ETKİNLİK - 1

Aşağıdaki cümlelerin başına yargılar doğruysa "D" yanlışsa "Y" yazınız.

1. ( ) "Dante gibi arkasındayız ömrün" cümlesi yükleminin türüne göre isim, yüklemin yerine göre devrik cümledir.
2. ( ) "Yalvarmak, yakarmak nafile bugün / Gözünün yaşına bakmadan gider." cümlesi anlamına göre olumlu, yapısına göre girişik birleşik cümledir.
3. ( ) "Beyler! Efendiler! İstanbul'u geziniz!" cümlesi olumsuz ünlem cümlesidir.
4. ( ) "Böyle bir tatlıya hayır denir mi?" cümlesi biçimce olumsuz anlamca olumludur.
5. ( ) "Yarın Frenk ellerinde bu nefis İstanbul taamını nerede bulacaksınız?" cümlesi yapıca basit bir cümledir.

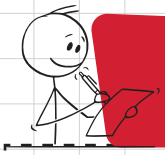

ETKİNLİK - 2

Aşağıdaki boş bırakılan yerlere uygun ifadeyi yazınız.

1. "Kadıköy'de bunlardan yok değil." cümlesi biçimce ..... anlamca .... dur.
2. "O hiç kandırılır mı?" cümlesi biçimce ..... anlamca ..... dur.
3. "Biliyorum ki çoktan unutulduk." cümlesi yapıca ..... dır.
4. "Gelirsen görüşürüz." cümlesi yapıca ..... dir.
5. "Annem Beni de götüreceksiniz, dedi." cümlesi yapıca ..... dir.

AÇIK UÇLU SORULAR

GÖNEN YOLLARINDA

(...) Yolumuzun iki yanında hamhalat, suratsız tarlalar peyda oldu. Ben diyeyim taşlı tarla, siz deyin taş tarlası. Ama ne taşlar.!.. Kimi değirmen taşı kadar, kimi adam boyunda, (...) kimi ayağa kalkmış dersin, kiminin eli böğründe... Hem de kabadayı taşlar, yağmura rüzgâra baş vermişler.

Binlerce dönüm toprağa yan gelip serpilmişler. Dünya kadar tarlayı ziyan etmişler. Bu inatçı taşların azizliklerinden konuşuyorduk, bir yolcu anlattı:

– Kâbe yapılırken memleketimizin cümle taşları doğrulmuş, kulak kabartmışlar, meğer Kâbe yapısı için taş sıkıntısı çekerlermiş, bunu duyar duymaz vermişler el ele düşmüşler yola... Yarı yolda Kâbe'nin bittiğini duymuşlar, kimi paramparça olmuş kahrından, kiminin boynu bükülmüş, çoğu da oldukları yerde donup kalmışlar. Bilmem sizi sardı mı ama bu hikâyecik beni ürpertti. Sonra avazım çıktığı kadar bu taşlara seslenmek arzusunu duydum. (...)

Gönen şeftalisi, kaplıcası, ovası, yer yer bazı evlerinin yapısı ile Bursa'nın küçük kız kardeşi sayılır. Kardeş olmasına kardeş ama saçları taranmamış, kurdelelerini takınmamış bir kardeş. Havuzlu eski kaplıca perişan. Yeni bir bina yapmışlar, mimari bakımından evlere şenlik... Ey Koca Sinan'ın cüce torunları... Bu ne biçim kapı? Bu ne acayip pencere, bu ne bopstil yapı? Bu ne laubalilik? (...)

Bedri Rahmi Eyüpoğlu, Canım Anadolu

Aşağıdaki tüm soruları metne göre cevaplayınız.

1. Okuduğunuz metinde Gönen'in maddi ve manevi kültür değerleri hakkında hangi bilgiler verilmiştir?

Cevap

2. Gönen taşlarıyla ilgili halk arasında anlatılan hikâye, yazarı olduğu gibi sizi de etkiledi mi? Gezi yazısında bu hikâyeye yer verilmesinin nedeni ne olabilir?

Cevap

AÇIK UÇLU SORULAR

3. Okuduğunuz gezi yazısının üslup özelliklerini belirleyiniz.

Cevap

4. Metindeki anlatım biçimlerini ve düşünceyi geliştirme yollarını bulup bunların işlevlerini belirleyiniz.

Cevap

5. Okuduğunuz metinden, yazara ait yorum ifade eden cümlelerle bilgi veren cümlelere örnekler gösteriniz.

Cevap

6. Okuduğunuz metinde yazarın bakış açısını belirleyiniz.

Cevap

7. Metnin görsel unsurlarla ilişkisi ne olabilir?

Cevap

AÇIK UÇLU SORULAR

8. Metinde üç nokta (...) işaretleri hangi amaçlarla kullanılmış olabilir?

Cevap

9. "Binlerce dönüm toprağı yan gelip serpilmişler." cümlesini aşağıda verilen cümle çeşitlerine göre inceleyiniz.
a) Yüklemin türüne göre:
b) Ögelerin dizilişine göre:
c) Anlamına göre:
d) Yapısına göre:

Cevap

10. "Kâbe yapılırken memleketimizin cümle taşları doğrulmuş, kulak kabartmışlar." Bu cümlede cümleler arasında öge ortaklığı olup olmadığını belirledikten sonra cümlenin yapısı bakımından çeşidini yazınız.

Cevap

11. "Bu inatçı taşlar, binlerce dönüm toprağa yan gelip serpilmişler." cümlesindeki yan cümle temel cümlenin hangi ögesidir?

Cevap

ÜNİTE DEĞERLENDİRME TESTİ

1. Aşağıdakilerden hangisi gezi yazısının özelliklerinden değildir?

A) Gezi yazısı görülen yerlerin güzellikleri hakkında duygu ve düşünce içerebilir.
B) Gezilen yerlerin başkalarına benzemeyen yönleri anlatılır.
C) Her gün çevrede görüler şeyler değil, ilgi çekici olanlar anlatılır.
D) Betimleyici anlatımdan yararlanılır.
E) Gezi yazıları bir tezi kanıtlamak veya bir düşünceyi savunmak amacıyla yazılır.

2. Aşağıdaki eserlerden hangisi gezi yazısı türünde yazılmış bir eser değildir?

A) Avrupa Mektupları
B) Bir Vagon Penceresinden
C) Düşsem Yollara Yollara
D) Karalama Defteri
E) Anadolu Notları

3. "Motorumuz Ganvie su insanları köyüne doğru hareket ediyor. Yol boyunca Nakove Gölü içine suni olarak dikilen sazlıklarla oluşturulan balık kafeslerini görüyoruz. Genellikle hanımların kullandıkları rengârenk yelkenler, durgun masmavi gölün yüzeyinde güzel bir görüntü oluşturuyor. Ganvie köyünü, Fon ve Dohomey krallıklarının askerlerinin öfkesinden korkan köy halkı "korunma amacıyla XVII. yüzyılda kurmuş."

Bu parça aşağıdaki metin türlerinin hangisinden alınmıştır?

A) Röportaj
B) Anı
C) Günlük
D) Gezi yazısı
E) Otobiyografi

4. Hüseyin Ağa tarafından kesme taşlarla yaptırılmış, 400 küsur yıllık tapınak; bu renkli, ab kirli, bu dünya güzeli caddede engin gönüllü bir derviş gibi köşeye çökmüş, gelip geçenlerden adeta yüzünü görmesin diye pencerelerini bir peçe gibi incecik tellerle örmüştür. Ne yazık ki karşı köşeye bir lenduha gibi çöken Demirören binasının yanında iyice görünmez hâle gelmiştir."

Bu parçayla ilgili aşağıdakilerden hangisi söylenemez?

A) Metin bir gezi yazısından alınmıştır.
B) Benzetme sanatından yararlanılmıştır.
C) Tamamen nesnel ifadeler kullanılmıştır.
D) Betimleyici anlatım kullanılmıştır.
E) Hem bilgi hem de yorum içeren cümleler kullanılmıştır.

5. (I) Türk edebiyatında ilk gezi yazısı, Seydi Ali Reis'in "Mir'atü'l-Memâlik" adlı eseridir. (II) Gezi türünde en önemli eserin yazarı ise Evliya Çelebi'dir. (III) Evliya Çelebi, Seyahatname'sinde Osmanlı İmparatorluğu sınırları içinde ve dışında gezip gördüğü yerleri anlatır. (IV) Batı tekniğine uygun ilk gezi örneğini Ahmet Haşim "Avrupa'da Bir Cevelan" adlı eseriyle vermiştir. (V) Bu eser Tanzimat Dönemi'nde verilmiştir.

Bu parçadaki numaralanmış cümlelerin hangisinde bir bilgi yanlışı yapılmıştır?

A) I. B) II. C) III. D) IV. E) V.

6. "Kent dışına çıkıp, Himalaya Dağları'yla Everest Tepesi'ni ve öteki tepeleri görmeye gidiyoruz. Derken, dağları saran bulutlar da katar katar akıp gidiyor. Ötelerdeki tepeler arasında, güneşin ilk ışıkları beliriyor. Hepimizde bir sevinç bir sevinç... Sanki güneşi anasının karnından çıkarıp doğumunu yaparak dünyaya biz armağan ediyoruz. Aydınlık ayıldıkça Himalaya Dağları olanca görkemiyle ortaya çıkıyor. Kimi tepeler buzullarla kaplı.

Bu parçayla ilgili olarak aşağıdakilerden hangisi söylenemez?

A) Anlatım birinci kişi ağzından yapılmıştır.
B) Kişileştirme yapılmıştır.
C) Kurallı ve eksiltili cümlelere yer verilmiştir.
D) Benzetme sanatından yararlanılmıştır.
E) Kuvvetli bir gözlem gücüne dayanmaktadır.

7. Aşağıda gezi türünde yazılmış eserler, yazarları ve eserlerin yazıldıkları dönemler verilmiştir.

Gezi Kitabı	Yazarı	Dönemi
Deniz Aşırı	...	Cumhuriyet
Hac Yolunda	C. Şahabettin	...
...	Ahmet Mithat	Tanzimat

Tabloda boş bırakılan yerlere sırasıyla aşağıdakilerden hangisi getirilmelidir?

A) F. Rıfkı Atay – Servet-i Fünun – Avrupa'da Bir Cevelan
B) Ahmet Haşim – Cumhuriyet – Taymis Kıyıları
C) Direktör Ali Bey – Servet-i Fünun – Seyahat Jurnali
D) Ahmet Şerif – Servet-i Fünun – Anadolu'da Tanin
E) Falih Rıfkı Atay – Cumhuriyet – Avrupa'da Bir Cevelan

8. Aşağıda verilen eserlerden hangisi divan edebiyatında "gezi yazısı" türünde yazılmış eserlerden biri değildir?

A) Tuhfetü'l - Harameyn
B) Mihnet Keşan
C) Mir'atü'l - Memâlik
D) Tarih-i Seyyah
E) Fetih-nâme-i Kamaniçe

9. (I) Hiçbir Hristiyan devleti, kendi topraklarında Türklerin bir camisi bulunmasına müsaade etmez. (II) Oysa Türkler bütün Rumların kiliseleri olmasını hoş görür. (III) Saraybosna'nın ambleminde altı zambak çiçeği olduğunu bilir misiniz? (IV) Bu amblemde ne zorlu bir hayvana ne keskin bir kılıca yer verilmiştir. (V) Bu gördüğüm yakılmış, nefretle bitirilmeye kalkışılmış kent gerçekten bir zamanlar ak zambaklar toplamıymış.

Bu parçadaki numaralanmış cümlelerle ilgili olarak aşağıda verilenlerden hangisi yanlıştır?

A) I. cümle biçimce olumsuz bir fiil cümlesidir.
B) II. cümle biçimce olumlu bir fiil cümlesidir.
C) III. cümle olumlu soru cümlesidir.
D) IV. cümle biçimce de anlamca da olumlu bir cümledir.
E) V. cümle kurallı isim cümlesidir.

10. Aşağıdakilerden hangisi birleşik bir cümle değildir?

A) Ünlü sırp yazar İva Andriç, 'Drina Köprüsü' adlı romanında Osmanlı yapılarını, köprülerini hayranlıkla anlatmıştır.
B) "Sağ salim döndüğünüz için vicdanım rahattır şimdi." diyor.
C) Mostar evlerinin kiremitleri, onların doğayla olan ilintisini çoğaltıp bir inci pırıltısıyla yansımalarını sağlıyor.
D) Zaten güneş o kadar sakin bir hâlde alçalıyordu ki dikkatimiz gözlerimizden ziyade kulaklarımızda toplanmıştı.
E) Şehrin macerası düşünülürse bu yükseklik daima göz önünde tutulması gereken bir şey olur.

11. Aşağıdakilerden hangisi özneleri ortak bağımlı sıralı bir cümledir?

A) Bir delikanlı, elindeki gazetelerle içeri daldı, herkes fırlayıp elindeki gazetelerden birer tane aldı.
B) Bütün yapılar parçalanmış, bütün evler kat aralarından fırlamış demir çapaklarıyla barut yanığıyla kararmıştı.
C) İki yaşlı kadın bir evin üst katından bakıyor, bezgin adamı işaret ediyorlardı.
D) Uçaklar altımızdan adaların üzerine yükseliyor, kent aşağıda uğuldayordu.
E) Derme çatma evler muz ağaçları arasından kente bakıyor, kent onların farkında değilmiş gibi akıp gidiyordu.

12. (I) Yoksulluk ile görkemi bir arada barındıran bir kentteyim. (II) İki Ria var. (III) Birinci İpanema'da hassa nova dinliyor, ikincisi "favela" adı verilen gecekondulara pencerelerinden aşağıda lüks içinde yüzen kente bakıyor. (IV) Gece herkes uyurken biraz daha yukarıya tırmanıyor gecekondular. (V) Bir zenci çocuk sokak kapısını açınca içeriye bulut giriyor.

Bu parçadaki numaralandırılmış cümlelerle ilgili olarak aşağıda verilenlerden hangisi yanlıştır?

A) I. cümle olumlu bir isim cümlesidir.
B) II. cümle kurallı bir isim cümlesidir.
C) III. cümle özneleri orak sıralı cümledir.
D) IV. cümle devrik bir fiil cümlesidir.
E) V. cümlede yan cümle, temel cümlenin zarf tümleci durumundadır.

13. Aşağıdaki cümlelerin hangisinde bir yazım yanlışı yoktur?

A) Bu yıl İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümünü kazandı.
B) Ay ve güneş ezelden iki İstanbul'ludur.
C) İstiklâl caddesi, İstanbul'un en eski semtleri arasında yer alır.
D) Tarlabaşı bulvarı ile birlikte, Beyoğlu ilçesinin iskeletini oluşturur.
E) Kemal Bey kırk beş yaşlarına yaklaşmıştı.

14. Aşağıdaki cümlelerin hangisinde bir yazım yanlışı vardır?

A) Doktora eşinin şoför olduğunu söyledi.
B) Onun kadar şefkat dolu bir insan tanımadım.
C) Tetanosun yakıcı pençesinde kıvrandı.
D) Kimseye benim zanaatı tavsiye etmem.
E) Ankara gazetelerine röportaj yapan bir gazeteciydi.

15. Bedri Rahmi ( ) istida ( ) isimli şiirinde duyduğu sitemi şu şekilde dile getirir ( ) "Yarab ( ) İnsanoğullarından çektiğim yeter."

Bu parçada ayraçlarla belirtilen yerlere sırasıyla aşağıdaki noktalama işaretlerinden hangisi getirilmelidir?

A) (;) (") (") (;) (!)
B) (,) (") (") (:) (!)
C) (,) (") (") (;) (!)
D) (,) (,) (,) (;) (!)
E) (,) (") (") (:) (.)

16. Peda adı verilen mevkide Yunan (I) Arap, İngiliz (II) gibi çok sayıda yabancı kökenli insan yerleşmiş (III) bu nüfusun ihtiyaçlarına göre de mekânlar (IV) kulüpler (V) restoranlar açılmaya başlanmıştır.

Yukarıdaki parçada numaralanmış yerlerden hangisine noktalı virgül (;) getirilmelidir?

A) I. B) II. C) III. D) IV. E) V.

1. - 2. soruları aşağıdaki parçaya göre cevaplayınız.

Saat beşe doğru Bükreş Garı'na girdik. Bundan yetmiş sene önce yine bu saatte şehre giden Fransız bir seyyah diyor ki:
– Kurumuş deve dikenlerinden müteşekkil bir çitin önünde durduk. Çitin ortasında manivela ile hareket eden bir sırık kalktı: Burası Bükreş'in kapısıydı. Ulahlar elli sene bu virane üstünde küçük bir Viyana kurdular. Bükreş, Viyana gibi şık, Viyana'dan ziyade şen ve şuhtur; küçüklüğü gençliğine bağışlanabilir.

1. Bu parça Servet-i Fünun Dönemi eserlerinin hangisinden alınmış olabilir?

A) Gizli Figanlar – Süleyman Nazif
B) Halas – Mehmet Rauf
C) Avrupa Mektupları – Cenap Şahabettin
D) Kırk Yıl – Halit Ziya Uşaklıgil
E) Kavgalarım – Hüseyin Cahit Yalçın

2. Parçada geçen altı çizili cümle ile ilgili olarak aşağıdakilerden hangisi söylenemez?

A) Cümle yüklemleri virgül ve noktalı virgülle ayrılmış sıralı bir cümledir.
B) Öznesi ortak bir sıralı cümledir.
C) Yüklemin yerine göre kurallı cümlelerden oluşmuştur.
D) Yüklemin türüne göre sırasıyla isim, isim ve fiil cümlelerinden oluşmuştur.
E) Anlamına göre sırasıyla biçimce ve anlamca olumlu, biçimce ve anlamca olumlu, biçimce olumlu anlamca olumsuz cümlelerden oluşmuştur.

3. - 4. soruları aşağıdaki parçaya göre cevaplayınız.

Obsesyonlar (Takıntılar) istenmeden gelen, uygunsuz olarak yaşanan ve belirgin bunaltı ya da sıkıntıya neden olan, yineleyici ve sürekli düşünceler dürtüler ya da düşlemlerdir. Düşünceler, dürtüler ya da düşlemler sadece gerçek yaşam sorunları hakkında duyulan aşırı üzüntüler değildir. Kişi bu düşünceleri, dürtüleri ya da düşlemlerine önem vermeye ya da bunları baskılamaya çalışır ya da başka bir düşünce veya eylemle bunları etkisizleştirmeye çalışır. Çeşitli obsesyon türleri vardır. Bunlardan en sık görüleni bulaşma obsesyonudur. Bunu yıkama, yıkanma, temizleme ya da bulaşık olduğu düşünülen nesneden kampulsif kaçınma izler. Korkulan nesne genellikle kaçınılması zor olan bir nesnedir. Korkulan nesneye karşı en çok duyulan duygusal tepki anksiyete (kaygı) olursa da obsesif utanç, iğrenme ve tiksinme sık görülür.

3. Bu parçaya göre obsesyonların neden olduğu durumlar aşağıdakilerin hangisinde doğru olarak işaretlenmiştir?

	Bunaltı	Sürekli dürtüler	Utanç
A)	X		
B)	X	X	
C)	X		X
D)		X	X
E)	X	X	X

4. Parçadaki altı çizili cümle ile ilgili olarak bir tablo yapılmıştır.

	İsim Cümlesi	Kurallı Cümle	Biçimce Olumsuz Anlamca Olumlu Cümle	Sıfat Tamlaması	İsim Tamlaması
I.	✓				
II.		✓			
III.			✓		
IV.				✓	
C.					✓

Cümlenin özellikleri ile ilgili yapılan tablodaki numaralanmış bölmelerin hangisinde yanlışlık yapılmıştır?

A) I. B) II. C) III. D) IV. E) V.

5. - 6. soruları aşağıdaki bulmacaya göre cevaplayınız.

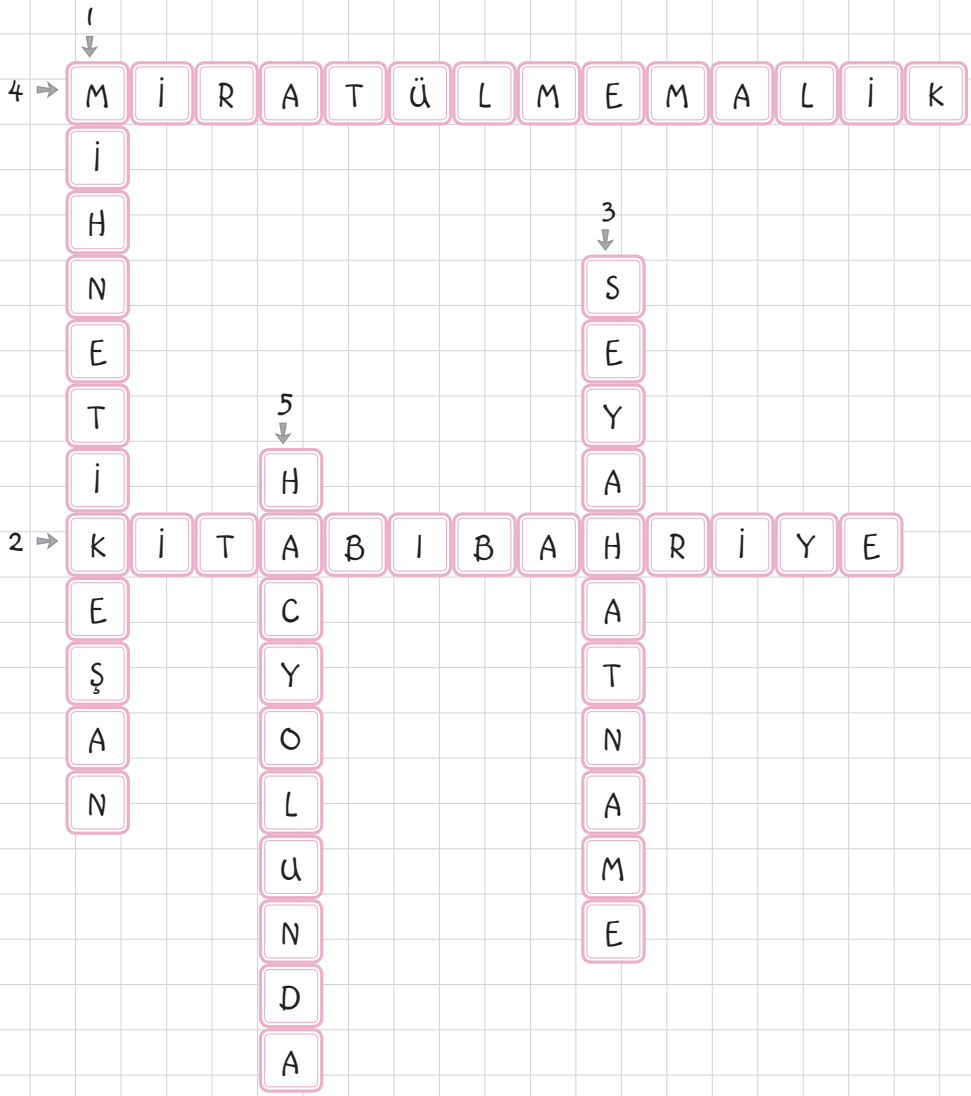

5. Aşağıdakilerden hangisi bulmacadaki eserlerden birinin yazarı değildir?

A) Cenap Şahabettin
B) Pîri Reis
C) Keçecizade İzzet Molla
D) Evliya Çelebi
E) Ahmet Mithat Efendi

6. I. Güzlem bu yazı türünde çok önemli bir yer tutar.

II. Gezilen yerin coğrafi, mimari özellikleri; gelenek, görenek, kültür, yaşayış, inanç, tarih, ekonomik, din, dil vb. hakkında bilgi verir.

III. Zaman zaman fotoğraf, ses kayıt cihazları gibi teknolojik olanaklardan yararlandığı için röportaj türüyle benzerlik gösterir.

Numaralanmış cümlelerden hangileri bulmacada örnekleri verilen metin türünün özelliklerindendir?

A) Yalnız I
B) Yalnız II
C) I ve II
D) II ve III
E) I, II ve III

7. ve 9. soruları aşağıdaki parçaya göre cevaplayınız.

Karabük Valiliği, başlattığı özel bir projeyle Karabük Yenice Ormanlarının yürüyüş ve bisiklet parkurlarını geliştiriyor. Proje kapsamında, yürüyüş parkurlarına işaretler konulması, yön ve bilgi tabelaları yerleştirilmesi planlanıyor. Ayrıca bölgeyle ilgili rehber kitaplar hazırlanması da düşünülüyor. Bu çalışmaların hedefi, yörenin doğal zenginliklerinin tanıtılması, ekoturizm ve doğa sporları için cazip bir merkez hâline getirilmesi. Yenice Ormanları, Doğal Hayatı Koruma Vakfı tarafından Avrupa'nın biyolojik çeşitlilik açısından en değerli ve acil olarak korumaya alınması gereken yüz orman alanı arasında gösteriliyor.

7. Bu parçada sözü edilen Yenice Ormanlarıyla ilgili olarak aşağıdakilerden hangisine değinilmemiştir?

A) Acil olarak korumaya alınması gereken yüz ormandan biri olduğuna
B) Bilimsel araştırmalar için elverişli olduğuna
C) Biyolojik çeşitlilik açısından çok değerli olduğuna
D) Yürüyüş parkurlarına tabelalar yerleştirilmesi planlandığına
E) Yürüyüş ve bisiklet parkurlarının yapılacağına

8. Bu parçaya göre, Yenice Ormanlarında yapılan çalışmaların

I. orman ürünlerinin ekonomik değerlerinde yararlanılması,
II. ekoturizm ve doğa sporları için cazip bir merkez hâline getirilmesi,
III. yöresinin doğal zenginliklerinin tanıtılması

amaçlarından hangilerine yönelik olduğu söylenebilir?

A) Yalnız I B) Yalnız II C) Yalnız III
D) I ve II E) II ve III

9. Parçadaki altı çizili cümle ile ilgili olarak aşağıdakilerden hangisi söylenemez?

A) Cümlede iki isim-fiilden oluşan yan cümle vardır.
B) Yan cümleler temel cümlenin öznesi durumundadır.
C) Cümle anlamına göre biçimce ve anlamca olumludur.
D) Cümle yüklemi sonda olduğu için kurallı, fiil soylu olduğu için fiili cümlesidir.
E) Cümle, öznesi ortak sıralı bir cümledir.

10. ve 11. soruları aşağıdaki bilgilere göre cevaplayınız.

Berna, Fatoş, Mehmet, Nazlı, Sıla ve Adil haftanın farklı günlerinde düzenli olarak arabalarını yıkatmaktadır. Bununla ilgili olarak şunlar bilinmektedir:

- Hiç kimse arabasını pazar günü yıkatmamaktadır.
- Nazlı arabasını cuma günü yıkatmaktadır.
- Berna arabasını Mehmet'ten bir gün sonra yıkatmaktadır.
- Sıla arabasını Fatoş'tan bir gün önce yıkatmaktadır.

10. Bu bilgilere göre aşağıdakilerden hangisi kesinlikle yanlıştır?

A) Mehmet, arabasını pazartesi günü yıkatmaktadır.

B) Adil, arabasını cumartesi günü yıkatmaktadır.

C) Fatoş, arabasını çarşamba günü yıkatmaktadır.

D) Berna, arabasını salı günü yıkatmaktadır.

E) Sıla, arabasını pazartesi günü yıkatmaktadır.

11. Bu bilgilere göre

I. Berna

II. Mehmet

III. Sıla

IV. Adil

V. Fatoş

adlı kişilerden hangisinin arabasını cumartesi günü yıkatabilme ihtimali vardır?

A) I. B) II. C) III. D) IV. E) V.

12. Aşağıda meteorolojik veriler içeren bir görsel verilmiştir.

Meteoroloji Genel Müdürlüğünün 2019 Yılı İklim Değerlendirme Raporu'na göre en fazla sıra dışı olay geçen yıl yaşandı. Yüzde 36'sı şiddetli yağış-sel, yüzde 27'si fırtına olmak üzere 935 sıra dışı olay meydana geldi.

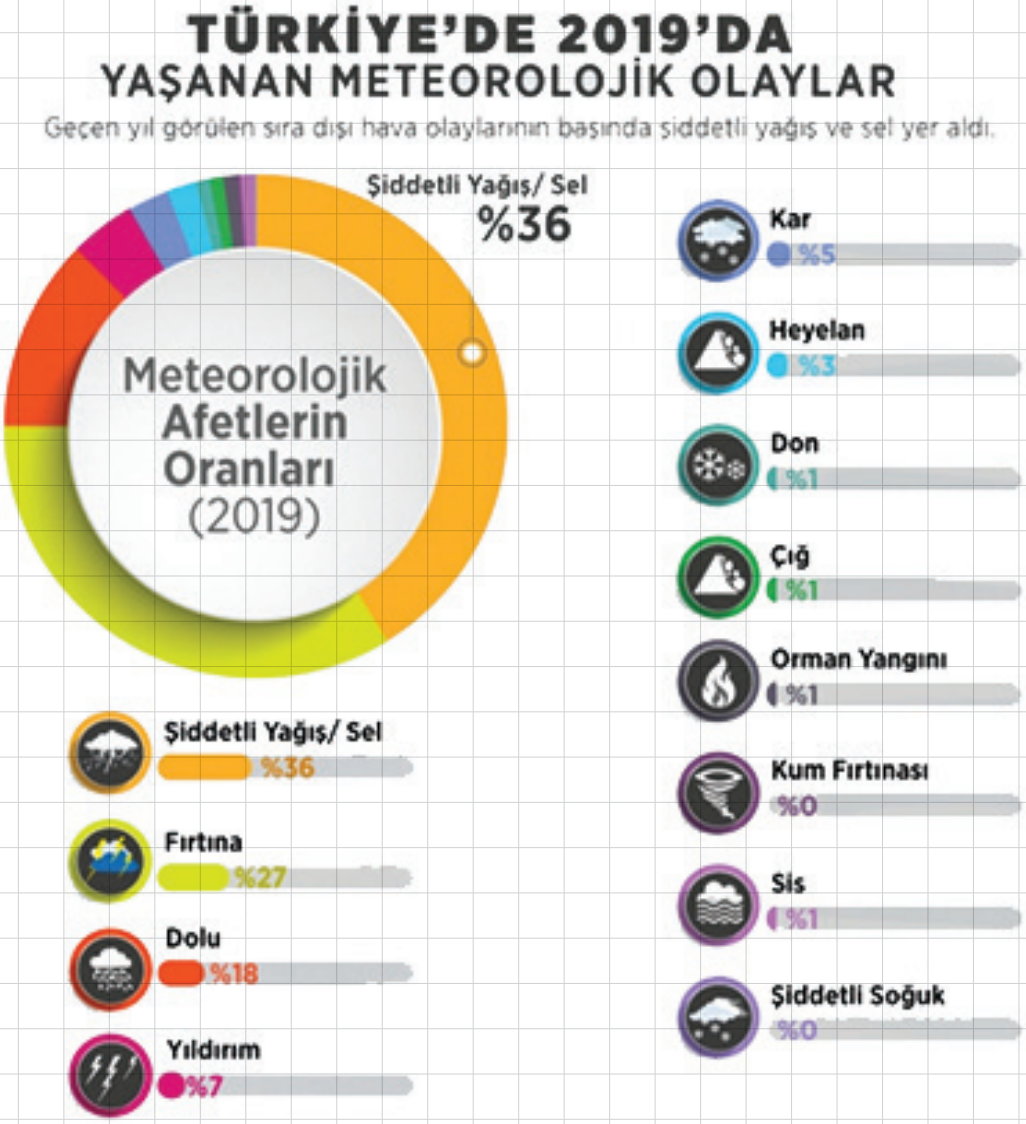

Bu görselden hareketle,

I. Meteorolojik afetlerin kaç gün sürdüğü
II. Meteorolojik afetlerin hangi şehirlerde yaşandığı
III. 2019 yılında yaşanan meteorolojik olayların neler olduğu
IV. 2019 yılında yaşanan sıra dışı meteorolojik olay sayısı

bilgilerinden hangilerine kesinlikle ulaşılır?

A) I ve II. B) I ve IV. C) II ve III.
D) III ve IV. E) I ve III.

13. ve 14. soruları aşağıdaki parçaya göre cevaplayınız.

Ana vatanı Vietnam olan ve ağırlığı 300 gramdan bir kiloya kadar çıkabilen tropikal meyve pitaya, narenciye ve sebze üretimine alternatif ürün olarak tercih edilmektedir. Pitaya; dragon fruit, ejder meyvesi, kaktüs meyvesi olarak da adlandırılmaktadır. Bu meyve Türkiye'de yetiştirilmektedir. Meyvenin içerisinde küçük susam tanesine benzeyen çekirdekleri bulunur. (1) Bu çekirdekler, tıpkı kividekі gibi meyveyle birlikte tüketilir. İç kısmı çiğ olarak yenebilir ve insana hafif bir tatlık verir.(2) Pitaya meyve suyu, diğer içecekleri tatlandırmada kullanılabilir. Pitaya, içerdiği besin ve mineraller itibarıyla gözleri kuvvetlendirir. C vitamini, potasyum, kalsiyum, magnezyum içerir. İçerdiği kalsiyum sayesinde güçlü iskelet sistemi ve kemikler için yararlıdır. Yüksek tansiyonu önleme özelliği vardır.

13. Bu parçaya göre pitaya meyvesinin faydaları aşağıdakilerin hangisinde doğru olarak işaretlenmiştir?

	Yüksek tansiyonu önleme	Farklı isimlerle adlandırılma	İskelet sistemini güçlendirme	Türkiye'de yetiştirilme
A)	X	X		
B)	X		X	
C)	X	X		X
D)	X	X	X	
E)		X	X	X

14. Parçada geçen numaralanmış cümlelerle ilgili aşağıdaki açıklamalardan hangisi yanlıştır?

A) 1. cümle, yüklemin türüne göre bir fiil cümlesidir.
2. cümle, yüklemin türüne göre fiil cümlelerinden oluşmaktadır.

B) 1. cümle, yüklemin yerine göre kurallı bir cümledir.
2. cümle, yüklemin yerine göre kurallı cümlelerden oluşmaktadır.

C) 1. cümle anlamına göre biçimce ve anlamca olumlu cümledir.
2. cümle anlamına göre ilki biçimce olumlu, anlamca olumsuz; ikincisi biçimce ve anlamca olumlu cümlelerden oluşmaktadır.

D) 1. cümle, yapısına göre girişim birleşik cümledir.
2. cümle yapısına göre bağlı bir cümledir.

E) 1. cümlede sıfat-fiilden oluşan bir yan cümle vardır.
2. cümlede hiçbir öge ortaklığı olmayan iki yüklem vardır.

15. ve 16. soruları aşağıdaki bilgilere göre cevaplayınız.

Beden Eğitimi dersinde Ali Öğretmen, 300 metrede yarıştırmak üzere Alev, Büşra, Cenk, Didem, Elif, Fatma, Gürkan ve Hamdi adlı öğrencileri eşit sayıda olmak üzere yan yana iki sıraya dizmiştir. Çalınan düdükle yarışa başlayan öğrencilerin bulunduğu sırayla ilgili şunlar bilinmektedir:

- Sıraların birinde üç kız diğerinde ise iki erkek arka arkaya dizilmişlerdir.
- Hamdi sol taraftaki sıranın sonunda yer almaktadır.
- Elif, Alev ve Didem'in arasında yer almaktadır.
- Gürkan, sağ taraftaki sıradan Cenk'in hemen önünde yer almaktadır.

15. Buna göre, aşağıdakilerden hangisi kesin olarak söylenebilir?

A) Sol taraftaki sıranın en başında Alev yer almaktadır.

B) Elif, sol tarafta ikinci sırada yer almaktadır.

C) Gürkan, sağ tarafta üçüncü sırada yer almaktadır.

D) Sağ taraftaki sıranın sonunda Büşra yer almaktadır.

E) Fatma, sağ tarafta ikinci sırada yer almaktadır.

16. Fatma'nın Büşra'dan önce, Cenk'ten sonra yer aldığı bilinirse aşağıdaki kişilerden hangilerinin (sağ ve sol dizilimde) sıra numaraları aynı olur?

A) Gürkan – Alev

B) Cenk – Elif

C) Elif – Fatma

D) Didem – Cenk

E) Hamdi – Büşra

ETKİNLİK YANITLARI

1. ÜNİTE

ETKİNLİK - 1

1 (D) 2 (D) 3 (D) 4 (Y) 5 (Y)

ETKİNLİK - 2

1 tarih
2 sagu
3 şeylan, sığır ve yuğ
4 İslamiyet'in Kabulünden Önceki Dönem Türk Edebiyatı, İslam Kültürü Etkisinde Gelişen Türk Edebiyatı ve Batı Kültürü Etkisinde Gelişen Türk Edebiyatı
5 edebiyat tarihi

ETKİNLİK - 3

1 (D) 2 (Y) 3 (Y) 4 (D) 5 (D)

ETKİNLİK - 4

1 nazım biçimleri, nazım türleri
2 Orhun Abideleri
3 "Mani" ve "Buda"
4 kopuz
5 Tanzimat Edebiyatı Dönemi, Servet-i Fünun Edebiyatı Dönemi

ETKİNLİK - 5

1 (D) 2 (Y) 3 (D) 4 (D) 5 (Y)

ETKİNLİK - 6

1 Eski Türkçe Dönemi, Göktürk
2 Mani, Uygur
3 Kutadgu Bilig, Divan-ı Lügati't-Türk, Atabetü'l-Hakayık ve Divân-ı Hikmet
4 Kuzey Türkçesi, Doğu Türkçesi (Çağatayca)
5 Göktürk alfabesi, Orhun alfabesi, Runik alfabesi

ETKİNLİK - 7

1 (D) 2 (D) 3 (D) 4 (Y) 5 (D)

ETKİNLİK - 8

1. Sayı, yazı
2. 2013'de
3. büyük harfle
4. ayrı
5. bitişik, ayrı

ETKİNLİK - 9

1. (D)
2. (Y)
3. (D)
4. (Y)
5. (D)

ETKİNLİK - 10

1. uzun çizgi (–), konuşma çizgisi
2. virgül
3. nokta
4. ünlem
5. nokta

AÇIK UÇLU SORULARIN YANITLARI

1. Din ile edebiyat arasındaki ilişki karşılıklıdır ve bu ilişki her zaman ve dönemde devam etmiştir. Din hem edebiyatı hem dili beslemiştir. Edebiyat da yazılan edebî eserler aracılığıyla inançların topluma tanıtılmasını sağlamıştır.
2. Tarih, geçmişte yaşanan olayları tüm gerçekliğiyle sebep ve sonuçlarıyla birlikte vurgularken edebiyat ise tarihle aynı zamanda konu edindiği olayları edebî eserler aracılığıyla yeniden kurgulayarak o olayların insanların gözünde yeniden canlanmasını sağlar. Böylece okurun dolaylı olarak bu alanda bilgi sahibi olmasını sağlar.
3. I. İslamiyet'in Kabulünden Önceki Dönem Türk Edebiyatı
   II. İslam Kültürü Etkisinde Gelişen Türk Edebiyatı
   III. Batı Kültürü Etkisinde Gelişen Türk Edebiyatı
4. İslam Öncesi Türk Dönemi, başlangıçtan İslam'ın kabül edildiği zamana kadar sürmüştür.
5. İslam etkisinde Türk edebiyatı halk edebiyatı ve divan edebiyatı olmak üzere iki koldan gelişmiştir.
6. Türklerin İslamiyet'i kabul etmesiyle dilimize İslam dini ile ilgili yeni kelimeler ve terimler girmiştir. Arap alfabesinden etkilenmeler hızlanmıştır.
7. a. Altın Yaruk, Sekiz Yükmek, Irk Bitig, Kalyanamkara ve Papamkara'dır.
   b. Bu eserde "Soğd" yazısı kullanılmıştır.
   c. Uygurlar Mani ve Buda dinlerini kabul etmişlerdir.
   d. Eserlerin tamamı "Mani" ve "Buda" dinleri ile ilgili yazılmıştır.
8. a. Kuzey Doğu Türkçesinin Doğu Türkçesi Dönemi'ne aittir.
   b. Bu Türkçe dönemi Çağatayca olarak da adlandırılmaktadır.
   c. Bu Türkçe Orta Asya (yani Doğu) Türklüğünün yazı dilidir.
9. Göktürk alfabesi, Uygur alfabesi, Arap alfabesi, Kiril alfabesi, Latin alfabesi
10. Bunun en temel nedeni Türklerin farklı coğrafyalara doğru sürekli göç hâlinde olması, göçlere bağlı olarak farklı kültürlerle ilişkiler, ekonomik, siyasi, sosyo-kültürel nedenli dil politikalarıdır.
11. Cümlede "birtakım" sözcüğü yanlış yazılmıştır. Bu sözcük yerine "bazı" kelimesinin getiremiyorsak bu sözcük ayrı, getirebiliyorsak bitişik yazılır.
12. (:) (!) (,) (,) (.)

2. ÜNİTE

ETKİNLİK - 1

1 (D) 2 (D) 3 (D) 4 (D) 5 (Y)

ETKİNLİK - 2

1 hicvi mizahi mesneviler, Harnâme

2 kahramanlık, dinî, aşk hikâyeleri

3 şehrengiz, Mesihî

4 Sebeb-i telif, agâz-ı dasitan, hatime

5 Nef'î, Nedim ve Naili

ETKİNLİK - 3

1 (D) 2 (Y) 3 (Y) 4 (D) 5 (D)

ETKİNLİK - 4

1 Dokuzuncu Hariciye Koğuşu

2 realizm ve natüralizm

3 Küçük Şeyler, Müsameretname

4 Dekameron

5 Gurbet Hikâyeleri, Memleket Hikâyeleri

ETKİNLİK - 5

1 (D) 2 (D) 3 (Y) 4 (Y) 5 (D)

ETKİNLİK - 6

1 isim-fiil

2 yüklemi

3 bağlama, zaman ve sebep

4 "-an / -ası / -mez / -ar / -dik / -ecek / -miş"

5 bağlama görevi yapanlar, zaman anlamlılar, neden bildirenler ve durum görevi yapanlar.

AÇIK UÇLU SORULARIN YANITLARI

1 Tanzimat ikinci kuşak sanatçıları birinci kuşak sanatçılarına kıyasla daha usta bir anlayışla eser vermişlerdir. Bu hikâyede olduğu gibi eserlerinde gözleme önem vermiş, sebep-sonuç ilişkisini başarıyla kurabilmiş, olağanüstü olaylara ve kişilere yer vermemiş, olmayacak rastlantılardan vazgeçmiş, kişileri daha gerçekçi bir açıdan ele almışlardır.

2 Bu hikâyede mekân İstanbul'un Çamlıca Tepesi'dir. Tanzimat Dönemi'nde genellikle mekân olarak İstanbul'da Çamlıca ve Beyoğlu kullanılmıştır. Verilen mekân dönemin anlayışına uygundur.

3 Hikâyede "Kahraman bakış açılı birinci kişi ağzından (ben) anlatım kullanılmıştır. Evet anlatıcı okuru kendi düşünceleri doğrultusunda yönlendirmiştir. Örneğin "Oturduğumuz yerin bir saat ötesini bilmeyiz." cümlesinde okurun da kendisiyle aynı fikirde olduğunu söylemeye çalışmıştır.

4 Yukarıdaki hikâyede betimleme bölümünde yabancı sözcük ve dil kuralları kullanılmıştır. Hikâyenin dili ağırdır. Bunun nedeni Tanzimat ikinci kuşak sanatçıları daha çok aydın kesime seslendikleri için bu dili kullanmışlardır.

5 Hikâyede daha çok öyküleme ve betimleme anlatım biçimleri kullanılmıştır.

6 Oğuzların çevresindeki boylar ile arasındaki savaşlar ve kendi iç mücadeleleri anlatılmaktadır.

7 Dönemin millî değerleri: Yurt o dönemde de kutsal. Oğuzlar, yurt edindikleri toprakları canı pahasına koruyor. Anne, babaya, eşe saygı gösteriyor.

Sosyal olaylar: Toylar (eğlenceler) yapılıyor, büyük bir kahramanlık göstergesinden sonra çocuklara ad verilmesi vb.

Tarihî ögeler: Oğuzların nasıl yaşadığını, kimlerle savaştığını öğreniyoruz.

Mitolojik ögeler: Tepegöz gibi mitolojik kahramanlara yer verilmiştir.

8 a. Halk hikâyelerinin amacı, kıssadan hisse çıkarmak, bir düşünceyi telkin etmektir. Modern hikâyenin ise böyle bir amacı yoktur. Modern hikâye bireysel bir üslupla kaleme alınır.

b. Halk hikâyeleri, kuşaktan kuşağa sözlü olarak aktarılan anonim eserlerken modern hikâyelerin yazarı bellidir ve bu hikhayeler yazılı edebiyat ürünüdür.

c. Halk hikâyeleri sadece din, aşk ve kahramanlık konularında anlatılırken modern hikâyeler her konuda yazılabilir.

d. Halk hikâyeleri halka hitap ettiği için bu hikâyelerde halkın konuştuğu günlük dil kullanılır, dili sadedir. Modern hikâyelerde dilin kullanımı yazardan yazara değişiklik gösterir.

e. Halk hikâyeleri millîdir. Modern hikâyeci bazen millî konuları bazen de evrensel olanı yakalamaya çalışır.

f. Halk hikâyelerinde, hikâye kahramanı günlük hayatta zor rastlanabilecek idealist bir kişiliğe sahiptir. Bu nedenle tiptir. Modern hikâyede kahraman tip de karakter de olabilir.

g. Halk hikâyeleri çoğunlukla âşıklar tarafından kahvelerde, köy odalarında; ramazan gecelerinde ve birtakım toplantılarda erkeklere hitap eder. Modern hikâye her kesimden insana hitap edebilir.

ğ. Agâz-ı dasitan (Esas konu): Mesnevinin asıl konusunun işlendiği bölümdür.

ETKİNLİK YANITLARI

3. ÜNİTE

ETKİNLİK - 1

1 (D) 2 (D) 3 (Y) 4 (Y) 5 (D)

ETKİNLİK - 2

1 koşuklar
2 yuğ, sagu
3 kopuz, Kâşgarlı Mahmut, Divân-ı Lügati't-Türk
4 dörtlük
5 hece, (aaab)

ETKİNLİK - 3

1 (D) 2 (Y) 3 (Y) 4 (D) 5 (D)

ETKİNLİK - 4

1 Geçiş Dönemi, İslami kültür
2 Karahanlılar, Hakaniye
3 Kutadgu Bilig, mesnevi
4 Divân-ı Lugati't-Türk, Kaşgarlı Mahmut, Arapça
5 Atabetü'l-Hakâyık, Edip Ahmet bin Mahmut Yüknekî, Hakaniye

ETKİNLİK - 5

1 (D) 2 (D) 3 (Y) 4 (D) 5 (Y)

ETKİNLİK - 6

1 cönk
2 halkın konuştuğu günlük konuşma, Arapça ve Farsça
3 bent, kavuştak,
4 koşma
5 nefes

ETKİNLİK - 7

1 (Y) 2 (Y) 3 (D) 4 (D) 5 (D)

ETKİNLİK - 8

1 divan
2 matla, makta, beytü'l-kasîd
3 yek-ahenk
4 mesnevi
5 şarkı

ETKİNLİK - 9

1 (D) 2 (Y) 3 (D) 4 (D) 5 (D)

ETKİNLİK - 10

1 belirtisiz
2 belirtili isim
3 belirtisiz, belirtili
4 bahçenin kapısı, okulun müdürü
5 nedenini

AÇIK UÇLU SORULARIN YANITLARI

1 Nazım Biçimi: Koşuk, Nazım Türü: Koşuk, Ölçü: (4 + 3) 7'li hece ölçüsüyle söylenmiştir. Kafiye dizilişi: "a a a b" şeklindedir.

2 Şiirin nazım türü sagudur. Bu şiir türü İslamiyet'ten sonra divan şiirinde "mersiye", halk şiirinde "ağıt" adlarıyla anılmıştır.

3 Kutadgu Bilig'de adı geçen şahsiyetler ve sembolize ettikleri kavramlar şunlardır:
a) Kün Togdı (Hükümdar): Hükümdarın şahsında "doğruluk ve adalet" temsil edilir.
b) Ay Toldı (Vezir): Vezirin şahsında "mutluluk" temsil edilir.
c) Ögdülmüş (Vezirin oğlu): Vezirin oğlunun şahsında "akıl" temsil edilir.
d) Odgurmuş (Vezirin kardeşi): Vezirin kardeşinin şahsında "kanaat" temsil edilir.

4 Eser, 1072 - 1077 yıllarında Kaşgarlı Mahmut tarafından yazılmıştır. Eser, Türkçenin bilinen ilk sözlüğüdür. Eser, Türk şiirinin ilk ürünlerini barındırmaktadır.

5 Şiir, anonim halk şiiri nazım biçimlerinden mâni nazım biçiminin içinde değerlendirilmelidir. Çünkü 7'li hece ölçüsüyle söylenmiş, tek dörtlükten oluşmuş, aaxa şeklinde kafiyelenmiştir. Şiirin ilk iki dizesi doldurmadır. Temel duygu ve düşünce son dizede verilmiştir.

6 Şair tek ve gerçek dostunun Allah olduğunu, inkârcıların bunu anlayamayacağını; bu nedenle de ona bakıp alay ettiklerini, selam bile vermediklerini belirtmiştir. Şiir tasavvufi bir anlayışla kaleme alınmıştır. Ayrıca hiçbir tarikatın izini taşımadığından şiirin nazım türü ilahidir.

7 Şiir 11'li hece ölçüsüyle ve dörtlük nazım birimiyle söylendiğinden nazım biçimi koşmadır. Şiir sevgiliden ayrılmak için bilinmedik yerlere gitmekten söz ediyor. Şiirin teması aşk olduğundan koşma nazım biçiminin güzelleme türünde söylenmiştir.

8 1. Beyit, matla; 2. beyit, hüsn-i matla; 4. beyit, hüsn-i makta; 5. beyit, makta; 5. beyit aynı zamanda taç beytidir.

9 Mecaz sanatı: "Hazan" sözcüğü, kötülükler; "bahar" sözcüğü, iyi ve mutlu günler anlamında kullanılmıştır.
Tezat sanatı: "Hazan" ve "bahar" kelimeleri arasında zıtlık söz konusudur.
Düzenli leff ü neşir: İlk dizedeki "hazan" a karşılık ikinci dizede "gam", "bahar" a karşılık "neşat" sözcüğü bir simetri içinde kullanılmıştır.
Tevriye: "rüzgâr" sözcüğü birden çok anlama gelebilecek şekilde kullanılmıştır. Yakın anlamı yel, esintidir; uzak anlamı zaman, çağ, devir kastedilmiştir.

ETKİNLİK YANITLARI

4. ÜNİTE

ETKİNLİK - 1

1 (D) 2 (D) 3 (Y) 4 (D) 5 (Y)

ETKİNLİK - 2

1 anonim halk edebiyatı
2 Efsane
3 taş kesilme
4 konuşma, anlatıcısı
5 yaratılış ve dünyanın sonu, tarih ve medeniyet tarihi

ETKİNLİK - 3

1 (Y) 2 (D) 3 (D) 4 (D) 5 (Y)

ETKİNLİK - 4

1 Türeyiş, Göç
2 yapma
3 Saka Türkleri, Hun - Oğuz, Göktürklere
4 Mehmet Akif Ersoy
5 doğal

ETKİNLİK - 5

1 (Y) 2 (D) 3 (Y) 4 (Y) 5 (D)

ETKİNLİK - 6

1 kırmızı elbise
2 adını bilmediğim öğrenciler
3 sıfat
4 niteleme
5 belirtme (belgisiz)

AÇIK UÇLU SORULARIN YANITLARI

1. Millete ait arzu, dilek, tutku, gelenek, değer hükmü hâlinde yaşayan her şey destanlarda yer bulur ve gerçekleşmiş görünür. Milletlerin tarihî özellikleri, ırk özellikleri ve millî değerleri, yaratmış oldukları destanlarda açıkça belirir. Bu da bir milleti toplumsal, kültürel ve tarihî açıdan bir arada tutmak için gereklidir.

2. Destanlar doğal ve yapay olmak üzere ikiye ayrılır. Doğal destan: Hint edebiyatından, Mahabharata; yapay destan: Türk edebiyatından, Fazıl Hüsnü Dağlarca, Çanakkale Destanı

3. a) Oluş Aşaması: Olayın meydana gelmesi. Bir milletin yaşam sürecinde iz bırakacak savaş, göç, doğal afet ya da toplumu derinden etkileyen bir olayın yaşanması.

   b) Yayılma Aşaması: Bir milletin yaşamında derin bir iz bırakan bir olayın kuşaktan kuşağa aktarılarak anlatılması ve o milletin belleğinde yer alması.

   c) Derleme Aşaması: Milletin belleğinde yer alan bir olayın bir şair tarafından derlenerek kaleme alınması.

4. a) Altay - Yakut Türkleri Dönemi: Yaratılış Destanı

   b) Saka Türkleri Dönemi: Alp Er Tunga Destanı ve Şu Destanı

   c) Hun - Oğuz Dönemi: Oğuz Kağan Destanı, Atilla Destanı

   d) Göktürk Dönemi: Bozkurt Destanı, Ergenekon Destanı

   e) Uygur Dönemi: Türeyiş Destanı, Göç Destanı

5. Kutsal olaylar, olağanüstü özellikler taşıyan insanlar ve tarihin derinliğinde adı geçen yerler, mitoloji, tarih, din ve günlük olaylar.

6. Mitlerin efsanelerden temel farkı efsanelerin oluşum zamanının mitlerden daha sonra olmasıdır. Yani mitler daha eskidir.

7. a) Yaratılış ve dünyanın sonu

   b) Tarih ve medeniyet tarihi

   c) Doğaüstü varlıklar ve güçler

   d) Dinî efsaneler (menkıbeler) olup kendi aralarında da alt gruplara bölünmüştür.

8. Anonim halk edebiyatı ürünüdür. Kuşaktan kuşağa aktarılarak günümüze ulaşmış anlatılardır. Olağanüstü olayları, kişileri ve çok eski yerleri işler. Efsaneler inandırıcılık özelliği taşır. İnandırıcılık özelliğini kaybeden efsaneler fıkraya dönüşür. Efsaneler konuşma diliyle anlatılır, belli bir üslubu ve biçimi yoktur. Efsaneler genellikle bir inanç üzerine kurulu olduğundan çoğunlukla olağanüstü özellik taşır.

ETKİNLİK YANITLARI

5. ÜNİTE

ETKİNLİK - 1

1 (D) 2 (D) 3 (Y) 4 (D) 5 (D)

ETKİNLİK - 2

1 Miguel de Cervantes, Don Kişot
2 romantizm
3 Fransız
4 Namık Kemal, Ahmet Mithat Efendi
5 Realizm

ETKİNLİK - 3

1 (D) 2 (Y) 3 (Y) 4 (Y) 5 (D)

ETKİNLİK - 4

1 Fenelon, Telemak, Yusuf Kamil Paşa
2 Ahmet Mithat
3 Şemsettin Sami, Taaşşuk-u Talât ve Fitnat
4 romantizm
5 İstanbul

ETKİNLİK - 5

1 (Y) 2 (D) 3 (D) 4 (Y) 5 (D)

ETKİNLİK - 6

1 "Mai ve Siyah"
2 realizm ve natüralizm
3 İstanbul
4 süslü ve ağır
5 Halit Ziya Uşaklıgil, Mehmet Rauf

ETKİNLİK - 7

1 (D) 2 (D) 3 (Y) 4 (D) 5 (Y)

ETKİNLİK - 8

1. Anadolu insanı
2. Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Refit Halit Karay
3. toplum
4. realizm, natüralizm
5. Yeşil Gece

ETKİNLİK - 9

1. (D)
2. (D)
3. (Y)
4. (Y)
5. (D)

ETKİNLİK - 10

1. ünlem
2. istek
3. olumsuz
4. anlamca, biçimce
5. olumsuz, olumlu

AÇIK UÇLU SORULARIN YANITLARI

1. Miquel de Cervantes yazdığı Don Kişot adlı romanıyla vermiştir.
2. 19. yüzyılda gelişme göstermiştir. Victor Hugo, "Notre Dame'ın Kamburu", Stehdhal, "Kırmızı ve Siyah", Balzac "Goriot Baba".
3. 16. yüzyılın sonlarında 17. yüzyılın başlarında özellikle Fransa'da ortaya çıkar. Fransız yazar Baileau, "Mektuplar" ve "Şiir Sanatı" adlı eserinde bu akımın ilkelerini ortaya koymuştur.
4. Klasisizm, Türk edebiyatında bir akım olarak özellikle Yunan ve Lâtin kaynaklarına bağlılığı ve bizim o kültürden uzaklığımız dolayısıyla benimsenmemiştir. Ayrıca akla dayanışı, sosyal problemlerden, milliyetçilikten, özgürlük düşüncesinden uzak oluşu da, Tanzimat sanatçılarının bu akıma sıcak bakmalarını engellemiştir.
5. Şemsettin Sami, "Taaşşuk-u Talât ve Fitnat"; Ahmet Mithat, "Hüseyin Fellah", "Felatun Bey'le Rakım Efendi"; Namık Kemal, "İntibah" (Sergüzeşt-i Ali Bey), "Cezmi"; Sami Paşazade Sezai, "Sergüzeşt"; Nabizade Nazım, "Karabibik", "Zehra"; Recaizade Mahmut Ekrem "Araba Sevdası".
6. Mai ve Siyah adlı eserdir. Yazarı Halit Ziya'dır.
7. Anlatım gözleme dayalı ve nesneldir. Betimlemeler yapılmıştır. Süslü ve ağır bir dil kullanılmıştır. Türk dilinin kurallarına uyulmamış yeni yeni anlatım imkânları aranmıştır. Cümleler, Fransızca cümle yapısına uydurulmaya çalışılmıştır. Eksiltili ve devrik cümlelere yer verilmiştir.
8. Toplumsal ve bireysel konular, millî manevi değerler, millet sevgisi, millî tarih gibi konular işlenmektedir.
9. , 10. , 11. Soruların cevabı öğrenciye bırakılmıştır.
12. Cümle yapıca olumsuz, anlamca olumlu cümledir.

6. ÜNİTE

ETKİNLİK - 1

1 (D) 2 (D) 3 (Y) 4 (Y) 5 (D)

ETKİNLİK - 2

1 Küşteri meydanı
2 Hacivat
3 Fasıl
4 kol oyunu, meydan oyunu, taklit oyunu
5 Kavuklu, Pişekâr

ETKİNLİK - 3

1 (Y) 2 (Y) 3 (D) 4 (D) 5 (D)

ETKİNLİK - 4

1 Şinasi, 1860, "Şair Evlenmesi"
2 Namık Kemal, "Vatan Yahut Silistre"
3 Thespis
4 trajedi, komedi, dram
5 dinî, dinden

ETKİNLİK - 5

1 (D) 2 (D) 3 (Y) 4 (Y) 5 (D)

ETKİNLİK - 6

1 nesne, tümleçler, yüklem
2 kurallı cümle, devrik cümle, eksiltili cümle
3 kurallı
4 eksiltili
5 devrik

AÇIK UÇLU SORULARIN YANITLARI

1. Kukla, Karagöz, orta oyunu, meddah köy seyirlik oyunları

2. Çıkış noktası komedidir. Amaç seyirciyi güldürerek eğitmektir.

3. Tuluat tiyatrosunun en tanınmış kişisi Kavuklu Hamdi Efendi'dir. Bundan başka, Cumhuriyet öncesi tuluat tiyatrosunun en önemli oyuncuları, Abdürrezzak, Küçük İsmail, Kel Hasan ve Ali Rıza'dır. Cumhuriyet'ten sonra Naşit (Özcan), İsmail Dümbüllü, Münir Özkul, Ferhan Şensoy en bilinen isimlerdir.

4. İran'ın Küşter kasabasından gelmiş eğitimli biridir.

5. Orta oyunu; mukaddime, muhavere, fasıl ve bitiş bölümlerinden oluşur.

   Mukaddime bölümü: Genellikle köçek, çengi ve curcunaların müzikli danslarının ardından Pişekâr sahneye gelip, izleyicileri selamlayıp zurnacıyla kısa bir konuşma yaptığı oyunun başlatıldığı bölümdür.

6. Bir seyirci topluluğu karşısında hikâye anlatan ve anlattıklarını canlandıran kişiye meddah denir. Günlük olaylar, masallar, efsaneler, destanlar meddahın konuları içinde yer alır.

7. Suflör: Oyunculara, rollerinde unuttukları sözleri izleyicilere duyurmadan söyleyip hatırlatan yardımcı kişi.

   Temaşa: Oyun, temsil, piyes, tiyatro.

   Pandomim: Sözsüz oyun, hareket. Müzik eşliğinde jestler, yüz ifadeleri ve kostümler aracılığıyla duyguları, düşünceleri, tutkuları anlatan tiyatro çeşididir.

   Akustik: Tiyatro, konser salonu ve benzeri kapalı yerlerin, sesleri bozmadan yansıtabilme özelliği.

8. Batılı anlamda yazılan ilk tiyatro eserimiz Şinasi'nin Şair Evlenmesi, sahnelenen ilk eserimiz ise Namık Kemal'in Vatan Yahut Silistre adlı oyunudur.

9. Verilen bölüm orta oyunun mukaddime bölümünden alınmış olabilir. Çünkü mukaddime bölümü: Zurna Pişekâr havası çalmış, ardından Pişekâr sahneye gelmiş, izleyicileri selamlamış ve zurnacıyla kısa bir konuşma yapmış ve oyunu başlatmıştır.

10. a. Devrik cümledir.

    b. İki cümle de kurallı cümledir.

11. (,) (?) (,) (?)

ETKİNLİK YANITLARI

7. ÜNİTE

ETKİNLİK - 1

1 (D) 2 (Y) 3 (D) 4 (D) 5 (Y)

ETKİNLİK - 2

1 İleriye, geriye

2 duyulanlar, tanık, özel yaşam

3 portre

4 vakayinameler, menakıpnameler, gazavatnameler

5 Halit Ziya Uşaklıgil, Hüseyin Cahit Yalçın

ETKİNLİK - 3

1 (D) 2 (D) 3 (Y) 4 (D) 5 (Y)

ETKİNLİK - 4

1 isim, isim

2 üç, isim

3 üç, fiil

4 fiil, isim, fiil

5 isim

AÇIK UÇLU SORULARIN YANITLARI

1. Bir yazının anı olabilmesi için geçmişte yaşanmışlıkları anlatması gerekir. Okunan metinde de yazar, yaşadığı olayların belleğinde bıraktığı izleri dile getirmiştir.

2. Bu metinde yazar ile anlatıcı aynı kişidir. Yani kurmaca bir kişilik değil gerçek bir kişidir. Anlatım birinci kişi ağzından (yazarın kendi ağzından) yapılmıştır.

3. Yukarıdaki metnin konusu bir çocukla bir köpeğin dostluğudur. Çocuk yazarın kendisidir. Anı olduğu için geçmişteki olaylar anlatılmaktadır. Yazarın amacı yaşananların unutulmamasını sağlamaktır. Hedef kitlesi ise 1930'lu yılları merak eden kişilerdir.

4. Açık, sade, içten ve gerçekçi bir anlatım kullanılmıştır. Metinde betimleyici, açıklayıcı, öyküleyici ve söyleşmeye dayalı anlatım türlerinden yararlanılmıştır. Anlatım birinci kişi ağzından (yazarın kendi ağzından) yapılır.

5. Gerçeğe uygunluk ve içtenlik, dikkat edilmesi gereken özelliklerdir.

6. a) Gelecek kuşaklara yol göstermek

   b) Geçmişe eleştirel bir yaklaşımla bakabilmek

   c) Yok olup gitmesine izin vermek istemediğimiz birtakım yaşanmışlıklara kalıcılık sağlamak

   d) Karanlıkta kalmış bazı gerçeklerin açığa çıkmasını sağlamak

7. a) Yazar anıda duyduklarını, tanık olduklarını anlatır ancak öz yaşam öyküsünde özel yaşamı anlatır.

   b) Öz yaşam öykülerinde yazarın kendi özel dünyası daha ağır basarken anı türünde duydukları, tanık oldukları ve izlenimleri dikkati çeker.

8. Tercüme-i hâl, şerh-i hâl, şuara tezkireleri, vakayinameler, menakıpnameler, gazavatnameler.

9. Göktürk Anıtları Türk edebiyatının ilk anı örneği kabul edilmektedir.

10. a) Akif Paşa, "Tabsıra"

    b) Ziya Paşa, "Defter-i Amal"

    c) Ahmet Mithat Efendi, "Menfa"

    d) Namık Kemal, "Magosa Hatıraları"

    e) Muallim Naci, "Ömer'in Çocukluğu"

11. a) Ruşen Eşref Ünaydın, "Atatürk'ü Özleyiş"

    b) Falih Rıfkı Atay, "Çankaya"

    c) Refik Halit Karay, "Üç Nesil - Üç Hayat"

    d) Halide Edip, "Türk'ün Ateşle İmtihanı"

    e) Yahya Kemal, "Çocukluğum, Gençliğim, Siyasi ve Edebî Hatıralarım."

8. ÜNİTE

ETKİNLİK - 1

1 (D) 2 (D) 3 (D) 4 (Y) 5 (D)

ETKİNLİK - 2

1. ne, nerede, ne zaman, nasıl, neden
2. gazete ve dergi
3. haber
4. sürmanşet
5. ters piramit tekniği

ETKİNLİK - 3

1 (D) 2 (D) 3 (Y) 4 (Y) 5 (D)

ETKİNLİK - 4

1. girişik birleşik
2. bağlı
3. özne, zarf tümleci
4. basit
5. ortak bir öge yok

AÇIK UÇLU SORULARIN YANITLARI

1 Ne: Bombalı saldırı

Nerede: İngiltere'nin başkenti Londra'da Başbakanlık konutuna yakın bir yerde.

Ne zaman: Dün sabahın erken saatlerinde

Neden: Grup İngiltere'den hak talep ettiği için

Kim: IRA militanları

2 a) Başlık: Londra'da Bombalı Terör Saldırısı

b) Flaş: İngiltere'nin başkenti Londra'da Başbakanlık konutu yaklaşık 11 ay sonra IRA militanlarının koyduğu bomba ile sarsıldı.

c) Gövde: "IRA militanları terörist bir gruptur." "Patlama sonucunda öğrencilerden bazıları hafif yaralandı."

d) Detay: Olay üzerine Başbakan John Major kınama mesajı yayınladı.

3 a) Metinde gözlemci bakış açısı kullanılmıştır.

b) Yazar ile anlatıcı aynı kişidir. Çünkü öğretici metinlerde olayı gerçek bir kişi anlatır. Bu nedenle yazar ile anlatıcı aynı kişi olur.

4 Gazete haberciliği ile dergi haberciliği arasındaki en önemli fark zamandır. Gazeteler haberleri yirmi dört saat içerisinde yetiştirmek zorunda olduklarından en doğru haberi en detaylı bir şekilde verememektedir. Oysa dergi daha geniş bir zaman aralığında yayımlandığından dergiyi hazırlayanların araştırma yapmak için geniş zamanları vardır.

5 Bir haber yazısı doğru, gerçekçi, nesnel, anlamlı, inandırıcı, kesin, hızlı tutarlı olmalıdır.

6 Cümle yapısı bakımından basit bir cümledir. Çünkü cümlede tek yargı bulunmaktadır.

7 Cümle yapısı bakımından girişik birleşik bir cümledir. Çünkü cümlede fiilimsi bulunmaktadır.

8 Cümle yapısı bakımından bağımlı sıralı cümledir. Çünkü cümleyi oluşturan iki cümle arasında öge ortaklığı vardır.

9 Cümle yapısı bakımından bağımsız bağlı cümlelerdir. Çünkü cümleyi oluşturan iki cümle arasında öge ortaklığı yoktur.

10 "Birden bire" kelimesi yanlış yazılmıştır. Doğrusu "Birdenbire" olacak.

"herşey" kelimesi yanlış yazılmıştır. Doğrusu "her şey" olacak.

"Acaip" kelimesi yanlış yazılmıştır. Doğrusu "Acayip" olacak.

11 III numaralı ayraca virgül getirilemez.

12 (:) (,) (?) (,) (...)

9. ÜNİTE

ETKİNLİK - 1

1 (D) 2 (Y) 3 (Y) 4 (D) 5 (D)

ETKİNLİK - 2

1 "Mir'atü'l-Memâlik
2 Avrupa'da Bir Cevelan
3 "Frankfurt Seyahatnamesi
4 "Tarih-i Seyyah", "Seyanatname"
5 Canım Anadolu

ETKİNLİK - 3

1 (D) 2 (D) 3 (Y) 4 (Y) 5 (D)

ETKİNLİK - 4

1 olumsuz, olumlu
2 olumlu, olumsuz
3 ki'li birleşik cümle
4 şartlı birleşik cümle
5 iç içe birleşik cümle

AÇIK UÇLU SORULARIN YANITLARI

1. Eski evlerin yapısının Bursa'daki evlere benzediğinden ancak bakımsız olduğundan, yeni binaların yapımında ise gelenekten ayrıldıklarından söz edilmiştir. Ayrıca Gönen taşlarıyla ilgili bir efsaneye de yer verilmiştir.

2. Sorunun birinci kısmı öğrencinin yorumuna bırakılmıştır. Gezi yazılarında gezilen yerlerde yaşayan insanların kültürel özelliklerini (ırk, dil, hayat tarzı, folklorik özellikleri vb.) belirtmek gerektiği için bu hikâyeye verilmiştir.

3. Yazar görünen yer hakkında duygu ve düşüncelerini samimi, içten yalın bir anlatımla dile getirmiştir. Edebî bir dil kullanmış, teşbih ve teşhis sanatlarından yararlanmıştır. Anlatılanlar inandırıcıdır. Öznel bir anlatım kullanılmıştır.

4. Anlatım biçimi olarak öyküleme (geziyi oluş sırasına göre vermek için), betimleme (gezilen yeri okuyucunun gözü önünde canlandırmak için), açıklamalardan (gezilen yer hakkında bilgiler vermek için); anlatım tekniği olarak da benzetme, kişileştirme, karşılaştırma ve soru-cevap tekniğinden yararlanılmıştır.

5. Yorum cümlelerine örnek: Havuzlu eski kaplıca perişan (yazara göre).

   Bilgi cümlelerine örnek: Yeni bir bina yapmışlar.

6. Anlatım birinci kişi ağzından (yazarın kendi ağzından) yapılmıştır.

7. Gezi yazılarında amaç gezilip görülen yerleri okuyucuya tanıtmaktır. Bu nedenye yazı, gezi esnasında çekilmiş fotoğraflarla desteklenirse amacına daha iyi hizmet eder.

8. Yay ayraç içinde verilen üç noktalar, buraya alınmayan kelime veya bölümleri göstermek amacıyla yay ayraç içinde verilmeyen üç noktalar ise anlatım olarak tamamlanmamış cümlelerin sonuna konmuştur.

9. a) Yüklemin türüne göre: Fiil cümlesidir.

   b) Ögelerin dizilişine göre: Kurallı cümledir.

   c) Anlamına göre: Olumlu cümledir.

   d) Yapısına göre: Girişik-birleşik cümledir.

10. Özne (memleketimizin cümle taşları) zarf tümleci (Kâbe yapılırken) iki cümlenin ortak ögeleridir. Bundan dolayı cümle yapısı bakımından bağımlı sıralı cümledir.

11. Bu inatçı taşlar, <u>binlerce dönüm toprağa yan gelip</u> <u>serpilmişler</u>.

    Zarf Tümleci (Yan cümle) Yüklem (Temel cümle)

AKILLI TAHTA UYGULAMALARI

Etkinlik yanıtları sayfanızın başlangıç noktasından sonuna doğru sıralı olarak verilmiştir.

S. 5 tarih

S. 6 geçmiş

S. 7 dinî ayinlerde / İslamlaşma

S. 9 millî

S. 10 sagular / sav / Göktürk / Uygur

S. 11 yabancı / aliterasyonlu

S. 12 Göktürk

S. 13 İslam

S. 14. aruz / yenileşme

S. 19. Uygur

S. 20 Oğuz ağzı / edebî yazı dili

S. 21 Balkanlar

S. 22 Arap

S. 23 29 harfli

S. 25 hitaplar

S 36. kısaltma

S. 43 sonuna

S. 45 virgül

S. 46 tamamlanmamış

S. 51 ek bilgiler

S. 52 Kısaltmalara

S. 70 Kafkasya / önsöz / olağanüstü / geçiş

S. 73 Nazım

S. 74 keramet

S. 75 mitolojik

S. 76 anonim

S. 77 cenkname

S. 78 uzun

S. 79 destansı / divan

S. 80 dua

S. 82 şehrengiz

S. 85 Tanzimat

S. 86 aydın / olağanüstü

S. 87 güzel

S. 89 bireysel

S. 90 psikolojik

S. 91 sade dil

S. 93 tezli

S. 94 kendi kendine

S. 125 kam

S. 126 kopuz

S. 128 ağıt

S. 130 hece / dörtlük

S. 133 alfabetik

S. 136 nasihat

S. 140 günlük konuşma / somut

S. 143 sade bir dille

S. 144 vahdet-i vücut

S. 146 kurucusu

S. 149 şathiye

S. 150 nefesler

S. 154 çocuktur

S. 155 sagu / mersiye

S. 156 koşuk / gazel

S. 157 satirik

S. 160 kalem

S. 161 meydan

S. 162 koçaklamalarına

S. 165 nasıl söyledikleri

S. 166 soyut

S. 170 beş - on beyit

S. 172 Nef'î

S. 175 ziyade

S. 176 maniye

S. 178 nakarat

S. 180 kafiyelenir

S. 182 ilahi

S. 191 Nedim'i

S. 192 Nedimane

S. 193 seyahatname

S. 199 Masallarda

S. 201 karşıt özelliklerin

S. 211 tamlayanı düşmüş

S. 213 görevini

S. 233 (anonim)

S. 234 tip

S. 235 Homeros

S. 242 manasçı

S. 243 şairdir

S. 246 noktalama işareti

S. 248 niteleme

S. 267 akıl

S. 268 Rousseau

S. 270 Sanat için sanat

S. 272 bilinçlendirmeyi / kusurludur

S. 276 realizm

S. 279 bireysel

S. 281 modern Türk romanının

S. 284 sade ve anlaşılır

S. 286 Türkçülük

S. 291 olay içinde / olay akışı / izlenim

S. 293 Sinema

S. 295 alaya almak

S. 317 doğaçlama

S. 318 gölge oyununun

S. 320 esas tip

S. 322 kanlı kanlı / tekerleme

S. 323 tip

S. 324 Tek kişilik

S. 325 çocuklara

S. 326 müzik

S. 328 irticalen

S. 335 üç nokta (...)

S. 354 günü gününe

S. 356 sefaretnameler

S. 379 Bilgi alma ve verme

S. 380 Öznel

S. 385 tarihli belge / ayrıntıya

S. 388 sunuş biçimiyle

S. 389 canlı olarak

S. 411 gezgin

S. 412 gözlem / kendi yaşamına

S. 413 sefaretname

S. 414 söyleşi

Yanıt Anahtarları

1. ÜNİTE

ÜNİTE DEĞERLENDİRME TESTİ

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
D	E	B	C	E	A	E	C	D	A	B	E	D	A	B

YENİ NESİL SORULAR

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
C	D	A	B	B	B	E	C	A	C	E	A	D	B	B

2. ÜNİTE

ÜNİTE DEĞERLENDİRME TESTİ

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
D	C	E	C	A	D	B	E	D	A	A	B	D	B	D
16	**17**	**18**	**19**											
E	E	C	D											

YENİ NESİL SORULAR

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
A	A	D	B	A	D	B	E	C	D	D	E	D	C	A
16	**17**	**18**												
A	E	E												

3. ÜNİTE

ÜNİTE DEĞERLENDİRME TESTİ

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
C	D	E	B	A	D	B	D	C	D	A	D	A	E	B
16	**17**	**18**	**19**											
E	C	B	A											

YENİ NESİL SORULAR

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
C	B	D	D	D	E	B	C	E	B	B	E	D	D	B
16	**17**													
B	A													

4. ÜNİTE

ÜNİTE DEĞERLENDİRME TESTİ

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
D	E	C	C	B	C	C	C	A	C	B	E	B	C	C

YENİ NESİL SORULAR

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
B	E	C	D	B	C	E	E	D	A	E	A	D	A	D
16	**17**													
B	E													

5. ÜNİTE

ÜNİTE DEĞERLENDİRME TESTİ

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
C	E	E	D	C	B	E	B	B	C	B	A	D	A	D	E

YENİ NESİL SORULAR

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
C	E	B	E	B	C	C	D	B	C	B	E	C	D	E
16	**17**	**18**												
B	D	B												

6. ÜNİTE

ÜNİTE DEĞERLENDİRME TESTİ

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
E	E	A	D	C	E	D	B	D	D	A	B	C	C	A

YENİ NESİL SORULAR

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
E	E	C	E	B	D	A	C	E	A	E	B	A	E	D
16	**17**													
A	D													

7. ÜNİTE

ÜNİTE DEĞERLENDİRME TESTİ

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13		
E	C	B	E	A	C	E	C	E	D	C	E	A		

YENİ NESİL SORULAR

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
E	B	C	C	E	E	D	B	C	B	D	C	E	C	D
16	**17**	**18**												
B	B	E												

8. ÜNİTE

ÜNİTE DEĞERLENDİRME TESTİ

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11				
C	D	A	E	B	D	B	A	B	E	D				

YENİ NESİL SORULAR

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
D	C	D	C	A	E	A	A	E	B	C	D	B	D	E

9. ÜNİTE

ÜNİTE DEĞERLENDİRME TESTİ

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
E	D	D	C	D	B	A	E	D	A	C	C	E	E	B	C

YENİ NESİL SORULAR

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
C	E	A	D	E	E	B	E	E	C	D	D	B	C	B	E